

Anteckningar om Göteborgs äldre teatrar

Wilhelm Berg

Göteborgs Äldre Teatrar

af

Wilhelm Berg

Band 1

Göteborg
Wettergren & Kerber

Göteborg
Wald. Zachrissons Boktryckeri
1896

ANTECKNINGAR

OM

GÖTEBORGS ÄLDRE TEATRAR

AF

WILHELM BERG.

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI
1896

GÖTEBORGS ÄLDRE TEATRAR

FÖRSTA BANDET

1690—1794

Efter att hafva, vid genomgåendet för andra ändamål af i Göteborgs Stadsarkiv förvarade handlingar och protokoller, under årens lopp antecknat alla der förekommande underrättelser äfven om i staden uppträdande skådespelstrupper, hade detta material slutligen vuxit så, att man häri kunde finna en icke oansenlig grundval för en skildring af teaterförhållandena i Göteborg under äldre tid. Det visade sig äfven snart att, sedan staden längre fram i tiden väl fått tidningar, dessa derjemte innehöllo, till en början visserligen sparsamt men sedan allt ymnigare, vigtiga bidrag till en dylik skildring för ett senare skede. Så uppkom tanken att utarbeta och offentliggöra dessa anteckningar, innefattande bidrag till historien om **Göteborgs äldre teatrar,** hvaraf första bandet nu öfverlemnas åt allmänheten.

Arbetet har för afsigt att behandla i främsta rummet teatrarne inom den egentliga, gamla staden, och torde, om företaget röner erforderligt tillmötesgående, komma att fullföljas tills den sista af dessa, teatern vid Södra Hamngatan, gick under genom eldsvåda 1892.

För att kunna gifva en uttömmande framställning om hvad som under den sålunda förflutna tiden uppförts i Göteborg, är det emellertid nödigt att äfven medtaga hvad som gifvits på andra ställen än på de egentliga teatrarne, t. ex. i Bloms sal, på Lorensberg m. fl. ställen. Då det också torde vara af icke ringa betydelse att erhålla en öfversigt öfver de detta ämne så nära stående musikaliska företeelserna inom samhället, är afsigten att låta arbetet åtföljas af så vidt möjligt fullständiga redogörelser för de under denna tid gifna dramatiska och musikaliska föreställningarne i dessa lokaler, äfvensom att låta det hela afslutas med ett fullständigt namn- och sakregister samt af förteckning öfver alla här spelade teaterpjeser m. m. med data för deras uppförande.

Utgifvandet af det nu föreliggande första bandet har, så som lätt kan inses, varit förenadt med betydande kostnader, och möjliggjorts

endast derigenom att ett antal framstående personer inom samhället understödt företaget. Det är en skyldighet författaren fullgör då han tacksamt erkänner de frikostiga bidrag som härför lemnats af

Kommendören med St. Korset m. m.	*Kommendören med St. Korset m. m.*
Friherre **Oscar Dickson**	*Herr* **Olof Wijk**
Herr grosshandlaren **Erik Wijk**	*Kommendören m. m.*
Herr godsegaren **Robert Dickson**	*Herr* **Pontus Fürstenberg**
Kommend. m. m. Herr **Aug. Röhss**	*Herr grosshandl.* **Carl Wijk**
Herr grosshandl. **Herman Hartvig**	» **Oscar Hasselblad**
Stallmäst. i H. M:t konungens hof	» **Charles Heyman**
m. m. Herr **James Fr. Dickson**	» **Fredr. Holm**
Herr grosshandl. **Theodor Heyman**	» **Alfred Heyman.**

Likaledes har förf. att uttala sin varma tacksamhet för det tillmötesgående som ådagalagts af Stadskamreraren m. m. Herr **P. Andréen,** *i hvars vård Göteborgs Stadsarkiv befinner sig; Chefen för Göteborgs Stadsbibliotek, Herr Doktor* **Lars Wåhlin,** *samt af Riksbiblioteket äfvensom af Universitetsbiblioteken i Upsala och Lund. I särskild förbindelse står författaren till Herr* **Birger Schöldström,** *en af de främsta kännarne på det område arbetet behandlar, och som främjat detsamma dels genom att ställa sina rika samlingar till förfogande och genom att med aldrig svigtande beredvillighet biträda med råd och upplysningar samt dels och ej minst derigenom att han, med användande af tid och möda, genomsett korrekturet.*

Arla den 1 Okt. 1896.

Wilhelm Berg.

INNEHÅLL.

I.

Tyska skådespelareband 1690—1754.

II.

Svenska teatertrupper med tillfälliga skådebanor 1755—1779.

III.

Teatern vid Sillgatan 1779—1794.

I.

TYSKA SKÅDESPELAREBAND

1690—1754.

När omsorgerna för det dagliga uppehället taga alla krafter strängt i anspråk, och tillgångarne måste afses för de rent materiella behofven, då har tiden ännu icke kommit för vetenskap och konst att hålla sitt intåg och trifvas. Så har det tvifvelsutan varit händelsen med Göteborg en lång följd af år efter stadens grundläggning; alla tecken tyda på att kampen för tillvaron varit mycket hård och stadens räkenskaper kunna, liksom andra offentliga handlingar, lemna intyg om det väldiga arbete som måste nedläggas, innan förhållandena blefvo någorlunda drägliga. Det var under äldre tid icke en dags arbete att från intet skapa en stad med alla dess enskilda och offentliga byggnader och inrättningar.

Det torde sålunda hafva dröjt länge nog, innan staden vunnit tillräcklig stadga i inre och yttre afseenden, för att kunna blifva, om icke ett hem, så åtminstone en tillfällig fristad för det, som icke hade det omedelbart nyttiga till mål, och hvad särskildt beträffar det ämne, hvarmed vi nu skola sysselsätta oss, eller uppförandet af offentliga skådespel, så var tvifvelsutan stadens skola alldeles för ung, för att i detta fall ännu kunna följa exemplen från de sedan medeltiden befintliga skolorna vid de gamla domkyrkorna i det öfriga landet.

Skolorna voro nemligen som bekant vid denna tid, eller med andra ord under första hälften af 1600-talet, de som höllo smaken för skådespel vid lif. Det är också bekant att dylika sysselsättningar för ungdomen gillades och till och med omhuldades af de styrande och man såg med välbehag att, som det heter i en kyrkoordning, »djeknar och unga personer stundom öfva sig med spelande i komedier och tragedier, både på latin och svenska, på det att både de som spela och de som skåda, måtte deraf taga undervisning och rättelse, dock att det sker med tukt och ärbarhet». Till en början synes man varit tillfredsstäld med Terentii komedier, men snart voro dessa af lärjungarne till fullo inlärde och äfven åskådarne längtade efter omvexling. Lärarne försökte sig då sjelfva såsom skådespelsförfattare eller åtminstone öfversättare. Sålunda uppkom *Skoldramat.*[1]

Hur det tillgick vid en sådan representation, derom innehåller Örebro skolas arkiv intressanta underrättelser. »Scenen var under bar himmel på platsen utanför skolan. Skådebanan, provisionelt uppförd af det byggnadsmaterial, som blifvit ditfördt i och för skolans byggnad, torde hafva befunnit sig på den lägre belägna delen af kyrkogården, som är närmast intill skolhuset, hvaremot publiken af båda könen, talrikt församlad, åskådade föreställningen från sluttningen af kyrkogården, närmare till kyrkan. Sittplatser voro till äfventyrs anordnade åt honoratiores närmast till scenen; den öfriga och kanske största delen af publiken befann sig förmodligen stående. Någon entréafgift kom ej i fråga, och föreställningen var således en gratis-representation (oberäknadt de skänker in natura, som af stadsborna blifvit gifna till convivium). Aktörerna kläddes hos rektor, tågade derifrån i procession och i full kostym till teatern. Representationen egde rum vid ljusan dag under bar himmel en vacker sommareftermiddag. Den teatraliska delen af festen var undanstökad kl. 6 e. m. och nu följde en välfägnad af mera materiel natur, nemligen ett »convivium», der kraftigt närande ämnen både i mat och dryck i rikligt mått vankades».[2]

Dylika representationer blefvo mot midten och slutet af 1600-talet temligen vanliga vid de större skolorna.

[1] *Carl Silfverstolpe,* källor till Svenska Teaterns historia (tidskr. Framtiden, 1877, sid. 133).

[2] *Karlson,* Blad ur Örebro skolas äldsta historia, I: XXXII.

Ehuru man någon gång finner de ämnen, som vid dessa föreställningar behandlades, hemtade från historien, voro de dock ännu oftare af bibliskt innehåll. 1674 uppfördes i Viborg en af rektorn derstädes, Petrus Carstenius, författad komedi med den bizarra titeln: *Thet himmelska Consistorium tilhoopa kallat för våra första föräldrars ynkeliga affall skuld.* Det är om denne författare man känner, hur han vid jubelfesten 1693 anhöll hos Carl XI att blifva utnämnd till theologie doktor, men erhöll till svar att, om han icke ville vid någon akademi underkasta sig de föreskrifna profven, finge han »vänta till nästa jubelfest», samt hur Carl XII, när han hos denne sedermera förnyade sin anhållan, resolverade »att han skulle ställa sig den af konungens Herr fader gifna resolutionen till efterrättelse».

Det är som sagdt icke bekant att liknande skoldramer uppfördes i Göteborg under ifrågavarande århundrade. Man blef dock icke alldeles lottlös, ty vandrande skådespelaresällskap, eller som de kallades, *band,* började hålla sitt intåg i landet och slogo sig ned för en tid i de större städerna.

Redan tidigt hade dylika yrkesskådespelare uppträdt i Sverige, möjligen härstammande från de engelska band som i senare hälften af 1500-talet gått öfver till Nederländerna och Hansestäderna. En annan mening vill göra troligt att dessa yrkesskådespelare icke varit egentligen engelsmän utan företagsamma tyskar, som varit anstälda vid det hanseatiska kontoret i London, samt att benämningen »engelska komedianter» uppkommit dels deraf att de uppfört öfversättningar af engelska skådespel, dels emedan lindansare- och eqvilibristkonster, som äfven plägade af dem utföras, i allmänhet voro kända under namnet »engelska konster»; deras slägtskap med de långt förut bekanta kringströfvande gycklarehoparne är sålunda röjd. [1]

Efter det att under Gustaf II Adolf, Christina och Carl X underrättelser om främmande skådespelare i Sverige äro temligen få och enstaka, blifva de vanligare under slutet af 1600-talet. Sålunda anställdes 1666 i Carl XI:s tjenst en holländsk trupp mot en lön af 200 dukater, och, sedan denna ännu en gång varit i Sverige, hitkom 1680 ett nytt sällskap tyska komedianter.

---

[1] *Silfverstolpe,* förut anf. arbete, sid. 138, 142.

Hvad beträffar Göteborg, så omtalas i kyrkböckerna för åren 1690 och 1692 komedianter som vigas och barn som döpas, utan att man känner närmare derom. Det äldsta omtalande af en teater i staden förekommer i Februari 1696, då en pipare vid kapten *Brauns* kompani, *Bengt Andersson,* inför magistraten klagar öfver att han blifvit öfverfallen af skulten *Fagg* för någon tid sedan, »*när komedianterna spelade i gref Aschebergs stall,* och han stod vid väggen och såg huru folket der till stor myckenhet trädde in». [1]

Tio år senare eller 1690 anlände till Ystad ett sällskap »Nordische commoedianten in hochdeutscher Sprache (»Die Chur Sächsische Hochteutschen Comoedianten»), som der uppförde åtskilliga pjeser. Härifrån begåfvo de sig uppåt landet och inträffade slutligen i Stockholm, hvarest de togo den dramatiska konsten om hand och fortsatte dermed till Carl XI:s död, då den deraf föranledda hofsorgen tvang »konstnärerna» att begifva sig till Danmark, efter att i 6 år hafva spelat i Sverige och Norge. Denna trupp är densamma som på våren 1699 kom till Göteborg, enligt följande ännu befintliga ansökan, hvilken på samma gång innehåller den första säkra underrättelsen om här uppträdande yrkesskådespelare; den lyder sålunda:

»Hoch Edle, Hoch und Woll Weisse Herren,
Grossgünstige Befoderer und Hohe Patronen.

»Denen Selben geben Wier indes Unter Geschriebene in Unterthänigkeit zu vernehmen, wie das Wir anwehsende Hochteutsche Comoedianten eine weite Reise, nicht ohne schwere Unkosten, von *Norwegen*

---

[1] »Grefve Aschebergs stall» var tvifvelsutan beläget på den tomt, der han bodde, eller tomten strax norr om radhuset, i hörnet af Gustaf Adolfs torg och Torggatan.

Den förste kände egaren är *kronan,* som afhändes tomten när Drottning Christinas förmyndare den 14 Dec. 1632 dermed donerade *Israel Noréus,* sedermera burggrefve och adlad *Norfelt.* Han byggde då ett »medelmåttigt» stenhus som sedermera brann i den stora eldsvådan 1669. Året derefter var redan ett annat under uppförande.

Hans arfvingar, Öfverstinnan Karin Norfelt och burggrefve Gerhard Leijoncrantz sålde den 29 Juni 1680 huset för 4,000 Rdr kurant eller 6,000 daler Smt till den berömde fältmarskalken Grefve *Rutger von Ascheberg,* som derå erhöll fasta den 4/7 1683.

Efter hans död innehades huset af sonen, Generallöjtnanten Grefve *Christian Ludvig von Ascheberg,* som den 29/1 1697 köpte meddelegarnes lotter, och som å sin sida den 2/10 1721 sålde egendomen för 10,000 daler Smt, till den rike handlanden och kommissarien *Abraham Petersen.*

Sedan emellertid det hittills varande kommendantshuset brunnit i eldsvådan 1721, köpte staden den 30/8 1729 för 10,800 daler Smt detta hus af den dåmera aflidne Petersens arfvingar.

alhier nach diesem Weitberühmbten König Reiche Schweden gethan, und also in dieser Königl. Schwedischen Stadt Gottenborg angelanget, alwo dan die begierde und Unser Verlangen sich dahin strecket ein und andere Actiones Comicas auff Unsere Schaubühne vorzustellen, und dieses mahl mehr glückseeligkeit zu geniessen, als es vor 2 jahren hat geschehen können, allermassen dan der tödtliche hintrit Ihro Königl. Maij:t Caroli XI, hochlöblichen andenkens, Uns dermassen zu rücke gesetzet, das, obgleich wir nach einfallender höchst Schmertzl. Königl. Trauer, Uns damahls alsobaldt von Carls Crona [alwo wir Uns mit unser Compagnie befunden] in ein ander Landt begeben wolten, doch solches nicht eher als nach aussgestandener 26 wochentlicher kranckheit hat geschehen können, also gar das wir auch damahls alles dass unsrige haben zusetzen müssen».

»Veiln dan nun die Königl. Trauer in so weit auffgeschoben, als flehen Wir E. Hochedlen, Hoch- und Wollweisen Magistrat hiemit gantz gehorsahmst an, mit unterthänigster Bitte, den damahligen Verlust und Schade, auch die itzige weite Reise und angewandete schweren kosten gantz hochgeneigt zu Consideriren, und Uns mit eine erfreulichen Consens zu beehren, welche hohe und Unverrdiente Gnade wir jederzeit nicht allein höchstens zu rühmen wissen, sondern auch in allen begebenheiten Uns dahin beflaissigen in unterthänigkeit genennen werden.

E. Hochedlen, Hoch- und Wollweisen
Magistrats

Gottenborg d. 22 Maij Anno 1699.

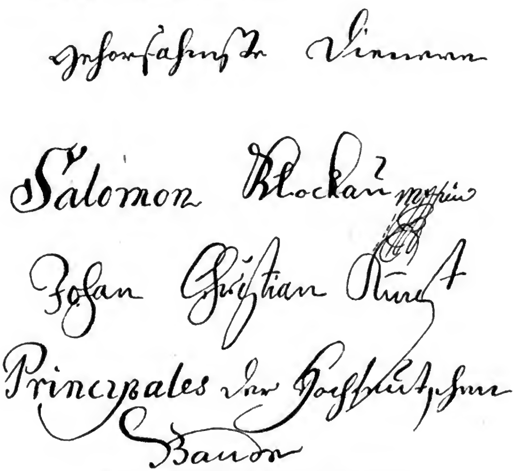

Fig. 1. Namnteckningar af tyska komedianter.

Af denna önskan erfara vi att de högtyska skådespelarne, under ledning af *Salomon Klockau* och *Johan Christian Kunst,* år 1697 befunnit sig i Karlskrona och derifrån, sedan genom konungens död alla offentliga skådespel inställdts, begifvit sig till »ett annat land» — Danmark — hvarifrån de åter rest till Norge och slutligen nu kommit till Göteborg.[1] Här gaf magistraten dem tillstånd »att på behagelig tid visa deras konst, dock att det intet sker förr än helgen är förbi».

Vi känna intet om det som här gafs, men antagligen var väl spellistan likartad med samtida skådespelaretruppers i Tyskland, der man uppförde Molières komedier och Calderons »Lifvet en dröm», sida om sida med sådana »Haupt- und Staatsactionen» som Riddare S:t Georg, Genoveva, Ulysses, Penelope, Aspasia och — Wallenstein. Förnämsta uppgiften var att framställa utomordentliga händelser och personer, der konungar, hjeltar och tyranner icke fingo saknas. Språket var ytterst svulstigt; på dekorationer, tablåer, fyrverkerier och bataljer sparade man icke, och de allvarsammaste uppträden, mord- och blodscener, funnos utan all urskiljning blandade med Arlekins låga och anstötliga puts. Allt var beräknadt mera för åskådare än åhörare. Men också var detta just i allmänhetens tycke. Publiken lefde med i detta krigiska buller, och hur föga den estetiska smaken var utvecklad visas deraf, att de kringvandrande sällskapen ständigt klaga öfver att de mest tragiska scener, som enligt deras mening voro af gripande effekt, blefvo afbrutna af stormande skrattsalvor, icke sällan åtföljda af lustiga visor, uppstämda i korus i »salongen», och moln af tobaksrök hindrade stundom skådespelerskorna att utsäga mer än halfva meningarne.[2]

---

[1] Enligt *Th. Overskou,* Den danske Skueplads I. 119, har bandet, som i Danmark kallade sig »Nordische Commoedianten in hochdeutscher Sprache» gifvit föreställningar i Köpenhamn, »da der i en Ansøgning, som det i 1697 indgav til Interims-Regeringen i Güstrow, siges: at det, formedelst Hans svenske Majestæts Död, maa fra Stockholm vende tilbage til sit Fædreland, efter at det i sex Aar har opholdt sig i de nordiske Pladser; og er det rimeligviis dette Selskab, som Holberg i sin Barndom har seet spille i Bergen».

[2] *Silfverstolpe,* anf. arbete, sid. 176—147. Jemf. *F. A. Dahlgren,* Anteckningar om Stockholms Theatrar, sid. 10—11. Benämningen »Haupt-action», härledde sig, enligt Dahlgren, deraf att ett sådant stycke utgjorde hufvudpjesen vid ett fullständigt spektakel, hvilket alltid måste derjemte bestå af något »Nach-spiel». Ordet »Staats» tillades senare, för att gifva titeln en storståtligare klang.

Hvad man med visshet känner om ifrågavarande bands repertoir är att man i Ystad 1690 uppförde skådespel om »Judit och Holofernes» samt om »Den rike mannen och Lazarus», och vidare 1691 i Stockholm »*Der beklagliche Zwang oder Der weibliche Capitain*, mit vortrefflichen Pickelherings Lustigkeit durch und durch. Und weil die so genandten Possen-Spiele gar zu bekand und gemein, als wird unser lustiger Pickelhäring an derer statt alle Tage nach Endigung der ersten Action noch eine rare und lächerliche Nach-Comoedie, mehrentheils aus der bekanten Frantzösischen Autoris *Molliere* und anderer berühmten Dichter artigen Invention ins Teusche übersetzet, zu desto vollkommener Vergnügung der Herrn Zuschauer zum Beschluss præsentiren, und heist die heutige *Le Sicilien oder Der betrogen Sicilianer;*» skådeplatsen var i stora Bollhuset med början precis klockan 3. Slutligen spelade de äfven *Die königin Disa*, en tysk bearbetning af Messenii dram, samt »*Doctor Faustus*».[1] Det är antagligt att dessa stycken äfven uppfördes i Göteborg.

Det enda vi i öfrigt med visshet känna om truppens uppträdande här är att handlanden Lars Hansson (Liedgren)[2] senior några dagar efter föreställningarnes början uppträdde i magistraten, åtföljd af några andra borgare, och begärde att »de hit ankomne Comoedianterne ej måge tillåtas bruka eld eller fyrverk med deras spel, eller så inrätta deras act, att det ej på något sätt kan skada staden». I anledning häraf uppdrogs åt rådmännen Melander och Wadst samt stadsbudet och stadstimmermästaren *Olof Gullbrandsson*, att deröfver hålla tillsyn, samt att underrätta komedianternas husvärd, *Christian Altensleben*, att de icke få bruka fyrverk och derjemte förmana dem att varsamt umgås med elden, »der de något sent på aftonen skulle komma att bruka ljus».[3]

---

[1] *Erik Lund*, Blad ur Svenska Teaterns historia [tidskr. *Nu*, 1875, sid. 426—427].

[2] L. hade 1689 erhållit burskap, var en mycket framstående man, 1701 löjtnant och 1712 kapten i borgerskapets kår samt uppsattes 1717 på förslag till radman men afsade sig. Dog före 1726.

[3] Här träffa vi sålunda den andra underrättelsen om platsen för den tidens teater, hvilken som vi sett var i Christian Altenslebens hus. Det hus denne då bebodde låg i sydöstra hörnet af Östra Hamn- och Sillgatorna, det som nu i våra dagar bär adressnummern 24 åt den förra och 39 åt den senare gatan, samt eges af grosshandlare H. Frisell. De tidigast kände innehafvarne äro skomakaremästaren *Simon*

Det är icke kändt hvarifrån dessa skådespelare kommo, eller hvilken förhistoria de hade. Emellertid torde det ligga en viss fingervisning i den benämning bandet sjelf gaf sig: »Die Chur-Sächsischen Hochteutschen Comoedianten». Det fanns nemligen i slutet af 1600-talet en trupp i Tyskland, ledd af en ung man *Johann Velthen* från Halle, hvilken förvärfvade sig ett berömdt namn, dels derigenom att Velthen, som var en bildad man och blifvit graduerad vid universitetet, skaffade sig en god repertoir, icke minst derigenom att han lät på nytt öfversätta Molières komedier, dels ock derigenom att han satte det största förtroende till det extemporerade talet, för hvilket pjesen blott var ett skelett, men hvarigenom han åvägabragte ett lifligare och mera energiskt intryck, alltid hållande i stadigt sigte att icke öfverskrida råmärkena för det dramatiska stoff som behandlades.

Sålunda kom det slutligen 1685 att, när det kurfurstliga hofvet i Sachsen upprättade den första tyska hofteatern, blef Velthen jemte den utvalda delen af truppen der anställd och kunde med skäl benämna sig »Die Chursachsischen Hofcomoedianten». Efter hans död omkring 1694 öfvertogs visserligen bandets ledning af enkan, men många af medlemmarne skilde sig derifrån emedan de icke ville underkasta sig en qvinnas regemente, samt bildade egna trupper, t. ex. den Dennerska och Spigelbergska

---

Simonsson d. ä., † 1644 och hans son *Simon Simonsson* d. y., † 1683. Denne senares enka och arfvingar sålde nyssnämde år gården till *Christian Altensleben*. Köpet klandrades emellertid, churu förgäfves, af Skräddaremästare Petter Holm, som föregaf att hans salig svärfar, Kopparslagaremästare Börje Göttenson låtit öfvertala sig af grannen, Simon skomakare — som förut egde tvenne tomter åt Östra Hamnen af full längd och bredd — att emot ett arrende af 13½ Rdr jemte ett par stöflar om året, tilläto honom [Simon] att på Börjes tvenne halftomter, som hade deras ingång åt Sillgatan, få uppsätta ett garfverihus, eftersom egaren icke sjelf bebyggde dem. Så skedde, men då vådelden 1669 förstörde huset ville Börje icke tillåta uppförandet af ett nytt, men denna protest hjelpte ej utan Simon bygde som han tyckte. Börje sökte väl få de uthyrda tomterna igen, »såväl under sal. presidenten Per Knutssons som i sal. presidenten Gripenklous tid», men förgäfves, och Altensleben behöll enligt rättens dom hela egendomen.

Slutligen sålde han för 1700 daler Smt »och en ansenlig diskretion» denna gård, nemligen »hus i hörnet af Sillgatan vid Östra hamnen, mellan aflidne handlanden Hans Hanssons enka i söder och Petter Holm i öster» till då varande rådmannen i Kongelf *Hans Hansson Busck*, som derå erhöll uppbud 15/7 1701, och i hvars slägt det stannade till 1/4 1755.

familjen, och det Velthenska namnets gamla anseende bibehöll åt dessa band länge nog ett visst företräde framför öfriga.[1] I betraktande af detta synes det vara ytterst antagligt att Klockaus och Kunsts skådespelaretrupp verkligen en gång tillhört Velthens samt att de på den grund ansågo sig berättigade till benämningen »Die Chur-Sächsischen Hochteutschen Comoedianten».

Underrättelserna om detta sällskaps vistelse i Göteborg kunna slutligen fullständigas dermed att *Salomon Klockau*, som var född i Danzig, sjuknade i feber samt afled i Göteborg och begrafdes af tyska pastorn den 10 Augusti 1699, således några få månader efter föreställningarnes början.[2]

* * *

Nästa gång ett skådespelaresällskap besökte Göteborg synes varit 1702, då ett band högtyska komedianter under ledning af *Johan Georg Kempfe* spelade på »der Manufactur», hvarmed förstås den byggnad som användes till klädesfabrik och egdes af kommissarien David Amija, samt låg i hörnet af Drottninggatan och Korsgatan. Denna upplysning, att nemligen Kempfe varit i Göteborg 1702, meddelar han sjelf i form af en erinran i den skrifvelse han under loppet af 1705 ingaf till magistraten, med ansökan att få uppträda. Ehuru skriften icke är daterad, skulle man kunna vara benägen anse att den förskrifver sig från början af året, emedan deri yttras att Kempfe redan varit här en månad, och nu hoppas erhålla den önskade tillåtelsen att spela, hvilket synes antyda att han kommit hit under en tid, när dylika förlustelser voro förbjudna, så som händelsen var under fastlagen. Detta antagande vinner i styrka derigenom att man af magistratens protokoll för den 13 Februari finner, huruledes denna myndighet då beordrade skulten att, »såsom fastlagen redan ingången är, och det strider mot kyrkolagen att Commedianter och sådana personer som spela med marionetter skola under den tiden bruka sin profession här i landet», förbjuda de personer, som då drefvo detta

[1] *Edvard Devrient,* Geschichte der deutschen Schauspielkunst. I: 224 o. f.

[2] Den 25 Mars 1700 begrafdes likaledes »eine fremde Comoediantin», säkerligen hörande till samma band.

yrke, att vidare betjena sig deraf. När emellertid skulten skulle utföra denna befallning visade det sig att komedianterna af den mera frisinnade vice guvernören, generalmajoren baron *von Fersen* skaffat sig på förhand tillåtelse att fortfarande uppträda till den 15:de i samma månad; när denna skriftliga tillåtelse företeddes i magistraten, förklarade det myndiga rådet att det »lemnade den i sitt värde». [1]

Emellertid besöktes Göteborg längre fram samma år, 1705, af en annan trupp, af hvars föreståndare man i handlingarne träffar följande skrifvelse till guvernören:

»Hochwohlgebohrner Herr Baron, Gouverneur und Ammiral, Gnädigster Herr.

»Seiner Excell. wird zweiffels ohne schon sein wissend gemacht, das vor 2 Tagen per Mare von LandesCrone eine bande hochteutschen Comoedianten [welche in Schweden reich genugsam bekandt] alhier glücklich angelandet, weil Sie aber ihre Exercitia Comica, ohne einige obsceena oder ärgerniss, gerne alhier vorstellen wolten, Als gelanget an Hrr Hochwohlgebohrner Excell. unser unterthäniges bitten und ansuchen, dass wir möchten eine gnädige Permission alhier erhalten, welche hohe gnade wir jederzeit höchstrühmlich und danckbahr erkennen wollen.

Die wir uns nennen
E. Excell. und Gnaden
unterthänigste Diener und Comoedianten
Joh. Augustus Ulich
Director».

---

[1] Kempfe lefde åtminstone 20 år senare och uppträdde i Örebro 1720—1724 under Henriksmessan, då det »honom warit efterlåtet i det öfre rummet i scholan hålla Comoedia». (*Erik Lund,* anf. arbete, sid. 428).

Beträffande lokalen för Kempfes teatraliska föreställningar i Göteborg, »der Manufactur», så var denna belägen i sydöstra hörnet af Kors- och Drottninggatorna, på den tomt som nu har nummer 32 [A, B och C], med adressnummer 25 åt Drottninggatan och 8—10 åt Korsgatan. Egendomen var mycket betydlig och utgjordes 1700 af 3 hela tomter. Om vi förbigå de öden hvar och en af dessa under tidernas lopp genomgingo, och endast fästa oss vid sjelfva hörntomten, som i äldsta tid kallades *Vinkeln,* så synes den förste egaren varit *Cordt Brannjohan* [† 1642] och sedermera hans enka *Elsebe Westerman* [† 1680]. Under hennes tid höllos i detta hus magistratens sessioner åren 1669 —1670. Sedermera var handlanden *Paul Jurgensson* egare deraf och derefter hans enka *Cecilia Andersdotter,* hvilken senare år 1700 afstod till kommissarien *David Amija,* — som för öfrigt redan förut egde en af granntomterna — denna gård, då belägen »mellan sal. Sven Hansson Hijsing i öster och det af enkans sal. man till dess kreditorer afträdda stenhuset i söder», för en fordran som Amija egde.

Det kallas derefter i tomtöreslängderna »Herr Amijas hus» ända till 1714 då det står i böckerna under benämningen »Manufaktori-

Att dessa skådespelare verkligen, så som Ulich i skrifvelsen åberopar, en längre tid vistats i Sverige och derunder gjort sig kända, intygas äfven af det svar guvernören, baron Erik Sjöblad den 30 Juni lemnade, och hvari yttras att han, i anseende till deras skickliga förhållande på andra orter, samt med hänsyn till »att dhe agera anständige Comoedier», beviljade dem tillåtelse att uppträda i staden någon tid, hvarför han hänvisade dem till magistraten. De kommo sålunda inför denna myndighet och uppvisade skrifvelsen, hvarefter de äfven här erhöllo det önskade medgifvandet, dock under vilkor »att de bruka dervid all sedighet och intet hindra gudstjensten eller bönestunderna, samt med förpligtelse att de, vid behof af musik, dertill använda stadens musikanter».

Det är alldeles riktigt när Ulich i sin ansökan uppgifver att hans band af »Hochteutsche Comoedianten» var nogsamt bekant. Vi finna honom nemligen i Stockholm redan i April 1697, då han der erhöll pass för att resa till Gefle; han bär då titeln »sachsisk komediant», och hade kort förut haft för afsigt att söka borgarrätt i Köpenhamn, samt derför begärt att blifva intagen till »Stadscomediant» derstädes. Det är möjligt att han tillhörde samma tyska trupp, som, under ledning af italienaren *Sebastiano di Scio*, kort förut gifvit representationer i hufvudstaden och på hofvet, och hvars medlemmar erhöllo resehjelp af drottning Hedvig Eleonora då de 1696 lemnade landet.[1]

Det var likväl icke uteslutande tyska band, som gåfvo Göteborgs innevånare tillfälle att njuta af den dramatiska konsten. Vi kunna nemligen uppvisa ett fall då en svensk undersåte, om också tysk till börden, trädde i de förras spår, ehuru, som det vill synas af nedanstående handling, med bedröflig påföljd i ekonomiskt afseende. År 1706 träffar man nemligen följande skrifvelse bland magistratens handlingar:

---

huset». Det var nemligen här som den mäktige rådmannen, kaptenen i borgerskapets kår, tyska kyrkans föreståndare samt ålderman i Handelsgillet *Hans Koopman* [f. 1663, † 1748 och begrafd [8] 1] inrättade en klädesfabrik, deri han och David Amija voro intressenter. Utan att vidare ingå på husets senare öden, förtjenar det likväl nämnas att den icke mindre mäktige direktören i Ostindiska kompaniet *Niclas Sahlgren* var under åren 1754—1760 egare af dessa dåmera öde liggande tomter.

[1] *Carl Silfverstolpe*, anf. arbete, sid. 143.

»Högwälborne Herr Öfverste och Commendant,
Nådigste Herre.

»Såsom jagh uthi Norrige widh min ringa handtering, som är åtskillige wackre Commoediers agerande, så wähl medh dhe stora Marionetterna, som lefwande personer, hafft den ena stora olyckan effter den andra, för uthan det jagh genom döden beklageligen mist min Sahl. k. hustru, som jempte migh i Sorgen lämbnat 5 fattiga barn, igenom hvilket alt jagh är så uth blottad och medellöös blefwen, att jagh eij har det ringaste, hwar medh jagh kan komma till min hemhwist i Stockholm, hwaräst jagh är inwånare och Kongl. Maijt:s skattdragare; hwarför länder till Höghwälborne Herr Öfwerste och Commendant min aldra ödmjukaste böön och begiäran, det täcktes Högwälborne Herr Öfwerste och Commendanten nådigst förunna migh att uthi denna berömbde staden Giötheborg, hwaräst jagh nu med stoor kostnadh hint, agera några gånger, på det jagh må kunna igenom Höghwälborne Herr Öfverstens och Commendantens höga nådh förtiena åth migh och dhe fattige många mina En liten Reesepenning till Stockholm, förmodendes jagh i ödmiukhet sa beflita migh det förrätta, att det till alles Nöje och wällbehagh aflöpa skall. Afwachtandes en Nådig böönhörelse, hwilken skall förplichta migh medh aldra ödmiukaste wyrdnad att framhärda så länge jagh lefwer

Höghwälborne Herr Öfwerstens och Commendantens
aldra ödmiukaste tienare
***Martin Neygebauer*»**.

Öfverste Nils Posse förordade verkligen hos magistraten Neygebauers önskan, ehuru »närvarande krigsconjunkturer i riket icke gerna kunna medgifva någon särdeles lust och tidsfördrif med sådant, som ej utan omkostning och gravation kan ske».

Oroligheterna under den närmast följande tiden vållade också, efter allt att döma, att i sjelfva verket dylika nöjen alldeles uteblefvo, och man träffar icke mer någon skådespelaretrupp i Göteborg förr än efter Carl XII:s död.[1]

[1] Enär det torde vara skäl att icke alldeles utelemna dem, som, ehuru icke skådespelare i egentlig mening, dock liksom dessa bidrogo till allmänhetens förlustelse, nemligen akrobater, lindansare, marionettspelare och dylika, så mycket hellre som dessa gyckelmakare och teaterbanden stodo hvarandra mycket nära i fråga om prestationerna, så anföres här nedan hvad om dessa är bekant:

År 1673 förekommer en *Mathis Dubowischij*, som hade att bjuda på 3 björnar; vid afresan från staden erhöll »direktören» intyg af magistraten om att han och hans folk under vistelsen här icke gifvit anledning till klagomål.

Den $^{23}/_{6}$ 1688 beviljades en italiensk lindansare, som hade pass från landshöfding Tungel i Halmstad, tillåtelse att under några veckor få »agera commedier», dock ej på söndagar eller större högtidsdagar, och den $^{28}/_{1}$ 1697 erhöll en annan lindansare, *Christoffer Damm*, medgifvande att, på behagelig tid visa sin konst. Den senare återkom

Emellertid hade ett par år efter den stora pesten i Köpenhamn 1711 dit anländt en i nordens teaterannaler mycket bekant man, *Samuel Paulsen von Qvoten* med sin Marionett- samt »Haupt- und Staatsactionen Schauspieler-truppe», och gjorde med denna ett sådant uppseende att han blef privilegierad komediantspelare der, och den 31 Jan. 1716 benådades med kongl. tillåtelse att »såsom okulist, Steen- og Brucksnider, samt Tandbrækker maatte bruge och excercera sin Kunst her i staden»; hvilka yrken då icke voro ovanliga för den tidens bandanförare.[1]

Von Qvoten stannade i Köpenhamn till 1720, då han med sin trupp begaf sig öfver till Skåne för att resa kring landet och agera.

Den 5 Okt. samma år tillkännagaf emellertid Riks rådet grefve Claes Ekeblad i rådkammaren, att Riksrådet grefve von Liewen inberättat, att »ett band komedianter var öfverkommet till Skåne, som satt sig före att resa omkring i landet och väntar ett annat band efter sig från Köpenhamn, hemställandes Hans Excellens till Kongl. Maj:ts nådigaste behag om de ej kunde blifva förbjudna att hitkomma och de andra strax förbjudas landet, emedan det kunde vara spioner derunder och dessa spelare draga en hop penningar utur landet på en tid, då vi hafva så stor brist sjelfva på penningar». General Hård erhöll derpå befallning att drifva sällskapet ur landet.[2]

Bandet var dock ej så lätt afvisadt, utan måtte på ett eller annat sätt beredt sig tillfälle att qvarstanna, om ej i Skåne så åtminstone i Sverige.

Att det derunder äfven vistats i Göteborg och här gifvit föreställningar, känner man icke af något annat än

---

ännu en gång till Göteborg och fick 1708 tillåtelse att under Påskhelgen »bruka sin konst och dertill hyra salen öfver stadens corps-de-garde».

Slutligen kan med fog till samma slag af »bildande» nöjen hänföras de skådespel. som af kringresande danska och tyska »operatörer» erbjödos allmänheten, och hvilka utfördes med marionetter. Detta var mycket omtyckt och det hände ej sällan att dylika förevisare infunno sig. Så tilläts 1699 en *Frantz Melcher Hardt* att under 14 dagar förevisa sina dockor, hvilka voro »öfver 7/4 aln höga»; 1704 medgifves *Nicolaus Kettig*. »som utgifver sig för en bruchsnidare och tandekurerare, samt derjemte later sin hustru och sina barn spela med marionetterna», att pa kort tid idka sin »profession»; 1706 förekommer en annan marionettspelare *Neuenbart*, o. s. v.

[1] *Overskou*, förut anf. arbete, sid. 132.

[2] *Carl Silfverstolpe*, anf. arbete, sid. 289.

genom en rättegång om arvode. Von Qvoten hade nemligen redan i Köpenhamn anställt en viss *Johan Georg Schmeisser,* hautboist vid det i Göteborg garnisonerade Smålands infanteriregemente, såsom dels musikant vid truppen och dels för »tjenst med agerande vid Commoediers förrättande», och för detta skulle Schmeisser åtnjuta en riksdaler kurant i veckan. Uppgörelsen var dock något sväfvande, hvarför Schmeisser fann sig befogad att kräfva deriktören, icke endast på 20 riksdaler för lika många veckors tjenstgöring som skådespelare, utan äfven dessutom på en riksdaler specie i veckan, »apart för förrättad musik», eller tillsammans 70 daler Smt, hvarifrån dock borde afgå, dels 30 daler som han i förskott uppburit i Köpenhamn, och dels 16 daler »som han eljest här i landet» erhållit, hvarjemte han slutligen begärde få tillbaka »in natura» trenne notböcker.

Von Qvoten deremot påstod att han hvarje vecka betalt Schmeisser tillfullo, samt yrkade ersättning för det den senare i olaga tid gått ur tjensten, hvarjemte han borde kännas skyldig att ersätta den skada som von Qvoten lidit »vid en anställd, men medelst den ena personens undanflygt försummad comoedie, som till det ringaste skall kunna estimeras till 90 daler Smt».[1]

Derjemte hade Schmeisser för att hämnas beskyllt von Qvoten för att i sin »Haupt- und Staatsaction» *Uebergabe der considerablen Stadt Marstrand,* af Lacher, hvilken uppförts i Danmark, hafva kränkt svenskarnes ära. Mot denna beskyllning svarade von Qvoten:

> »Niemand ist der geringste tort widerfahren, wolte sich dessen aber jemand zuziehn, so wären diejenigen, welche an die übergabe schuldt tragen, die nächste hierzu und denen fände, als Commoediante um so vielweniger nöthig hier von Rechenschafft zugeben, als ihnen hierunter nicht unrecht geschieht, und alle Comoedien soeben als die Poeten ihren Nutsbahren

---

[1] Räkningen för von Qvotens förluster på Schmeisser upptager:

För den komedi. som måst inställas på grund af hans rymning	60 Rdlr.	
För 2 hästar och en underofficer att sätta efter honom .	14 »	
Item en häst, på hvilken en af mina gossar ridit efter honom		4
Betalat till hans värd i Malmö för extra förtäring af öl och bränvin		4
Betalat i Helsingborg till en värd för d:o d:o		5
I Lund för ett bref som han skickat hem		1

Efter svenskt gångbart mynt, Summa 132 Cour. Spe. 20.|.

Endzweck auf gut Moralien, vermittelst die Tügendhafften weiter angefrischet, die Lasterhaffte aber von übeln wegen abgeleitet worden, haben müssen. Er wird auch vermuthlich kein ehrlicher Manne Er seije wessen Nation er wolle, dasjenige was ein verzagter und ungetreuer Officier in Schweden oder Dannemarck vorsetzlich versehet und fehlet, gutheissen oder von meriten gegen seine Obrigkeit ausdeuten können, enfin diesse Comoedie wegen Marstrand war so vorsichtig eingerichtet, dass ich sie mit grossen approbation in Malmoe aufgeführet».

Rådhusrätten kunde visserligen icke godkänna von Qvotens anspråk men dömde den 13 Sept. 1721 å andra sidan att Schmeisser icke kunde tillerkännas någon särskild ersättning för musiken, »ty när han musicerade kunde han intet agera på teatern, utan var såsom en legd skyldig att till commoediens kompletterande göra hvad honom befalltes».

Beträffande tiden för sällskapets vistelse i Göteborg, känner man derom intet närmare. Von Qvoten uppgifver, som vi sett, att han hvarje vecka betalt Schmeisser till fullo, och denne erkänner att han uppburit tillsammans 46 daler, deraf 30 redan i Köpenhamn såsom förskott; häraf kan man sålunda icke ens sluta huru länge truppen vistats i Sverige, ännu mindre hur länge den varit i Göteborg. Det som likväl torde i detta fall gifva någon ledning är att rådman Johan Rambeau den 13 Januari 1721 reserverar sig i magistraten för den eldfara, som kunde uppkomma deraf att »Commoedianterne fått tillstånd att spela på Stadshuset». Då man för ifrågavarande tid icke känner några andra komedianter här än von Qvotens sällskap, så är det väl detta som afses, och det förefaller då antagligt att de nyss erhållit tillstånd att spela.

Om beskaffenheten af den »konst», hvarmed von Qvoten uppbygde Göteborgs allmänhet, finnes inga underrättelser. Man torde dock få en klar föreställning derom när man i Overskous »Den Danske Skueplads» läser hvad han uppförde i Köpenhamn; det heter nemligen i detta arbete:

»Band, sådana som von Qvotens, uppslogo sina teatrar i lador och värdshus, och i Köpenhamn fann den »fürtreffliche maitre» en skådeplats i skräddarnes gilleshus i Brolæggerstrædet. Deras konstprestationer kungjordes medelst långa, markschrejaraktiga plakat, ofta sirade med lockande träsnitt och med rimmad text, hvari det framför allt fästades uppmärksamheten på att komedierna voro

lustiga och innehöllo en nyttig moral; »Die enthauptung Dorotheens» och »Der geschaffene, gefallene und wieder aufrichtete Mensch» samt farsen om »Adam och Eva», hvari vår Herre, som Holberg säger, af von Qvoten bragtes på scenen, hörde till detta bands kraftstycken. Till att förnöja åskådarne måste »Hans Wurst» också spela med i de andliga komedierna».

»De allra oförnuftigaste saker blefvo utan rim och reson hopförda i ett och samma stycke. I det nämnda, »Der gefallene Mensch», lurade Hans Wurst'våra första föräldrar, björnar dansade och allehanda trolleri öfvades. Ju fler förvandlingar, förändringar och förhexningar bandets styresman kunde åstadkomma, desto behagligare blef han för allmänheten. I operan uppträdde de fyra elementen, Jehova, rättfärdigheten, medlidandet, englar, djeflar och ormar; ofvanför hufvuddekorationen uppfördes kor af englar, nedanför sjöng helvetets härskara — man såg både himmel, helvete och kaos på en gång — en engel som sväfvade i luften kastade Lucifer och alla dennes kamrater ned i afgrunden och samtidigt skapade Jehova den första menniskan».[1]

Det är dessa von Qvotens komedianter den bekante landtmätaren och skalden Wilhelm Kruse så skarpt klandrar i sitt »Eldsbref» 1721, men icke blott dem utan äfven »sådane lärare, som utan sträng afsigt på Guds ära föregifva Comoedier wara nyttiga till själarnes uppbyggelse! lika som hedniskt mörker skulle kunna hjelpa Kristi klarhetsljus att upplysa dem som komma i verlden, ej besinnandes att de förargeliga spelhus, med gäckeri och skämt som kristna icke höfves, af hedendomen fått upprinnelse».

Med det vidare i Eldsbrefvet förekommande yttrandet att »hvetet samlas nu söder på jorden, Agnarne tycker man blåser åt norden», säger han sig mena att när böneklockan på eftermiddagarne kl. 4 kallar de trogne till gudstjenst i Domkyrkan, som är belägen i södra delen af staden, höres samtidigt »trumpetande till Comoedien uppå stadshussalen norr om torget», och det är med fägnad han tillägger: »Thenne högst förargerlige osed att blåsa

[1] Samuel Paulssen von Qvoten lefde ännu 1750 i Köpenhamn, bosatt i Pilestræde såsom tandläkare, handlande med brockband och uthyrande maskeraddrägter. Han hade förut bott i Aabenraa såsom okulist, var född i Tyskland, men hade 8 år tjenat i danska fotgardet innan han blef komedidirektör.

till Comoedien under ringandet till bönestunden, blef, igenom Magistratens berömliga nit för Guds Åhra, strax afskaffad, ty thet såg hislig Hedniskt ut». Att Herren i sin vrede icke lät hela staden brinna i den stora eldsvåda, som nyss öfvergått Göteborg, tror han slutligen berodde derpå, att »några Familier, för Herrens tienares trogna sanningars skull, höllo sig alldeles från Comoedien», och derför att »en stor hop, af Guds ord öfvertygade, sedan gingo förbi spelhuset till Herrens hus, hvaröfver man tror att Gud till Nåd bevektes att ångra det onda, som Hans rättfärdighet tänkt fullborda till att uppbränna hela staden på en gång».[1]

Det var ej alltid magistraten lemnade dylika kringresande konstnärer tillstånd att här uppträda. Sålunda vägrades detta $^{9}/_{7}$ 1726 ***Hans von Linden,*** emedan det hölls »betänkligt att i dessa medellösa och svåra tider locka borgerskapet att förlora sina penningar, hvarför magistraten uppmanade honom att på något annat tjenligare sätt söka sitt uppehälle». Denne Hans von Linden är väl densamme som löjtnant ***Hindrik von Linden,*** hvars önskan att efter påsken 1733 få spela »comoedier med stora figurer» — således marionetter — likaledes af magistraten afslogs den 17 Mars, »emedan nu äro medellösa tider och penningarne knappt äro till oumgängligt usus tillräcklige».

På samma sätt gick det till en början »Comoediantskan» ***Elisabet Spiegelberg,*** när hon ifrån Fredrikshald, der hon då vistades, år 1733 anhöll hos magistraten i Göteborg att med ett band få hitkomma och anställa »moraliska comoedier». Justitieborgmästaren berättade nemligen, i anledning häraf, i rådet att han om denna saken rådgjort vid tillfälle med en och annan af stadens innevånare, hvilka merendels utlåtit sig intet åstunda få se några dylika skådespel, utan helst önska att staden derför måtte blifva förskonad, »hvarmed de ock i dag» — den 23 Juli — »i en annan sak uppkomne trafiquerande på behörig föreställning instämde». I anledning häraf resolverade magistraten samma dag: »Och som detta handlande borgerskapet utlåtit sig att så mycket mindre åstunda se eller bevista dessa commoedier, som de utom dess hafva nog med deras tillständige och nödvändige näring att

---

[1] *Wilhelm Berg,* Wilhelm Kruse, sid. 41.

skaffa, denna medellösa tiden icke heller vill tillsäga att på slika mindre nödvändiga ting några medel eller omkostnader använda, utan kunna desamma mycket väl umbära, varandes vi för vår del äfven af samma mening».

Hennes goda uppsåt strandade således den gången, men hon återkom fyra år senare, eller 1737, samt erhöll då, den 6 Juni, tillstånd att »med sitt band uppföra comoedier mot 2 daler Smt i afgift till stadskassan för hvarje gång, enligt Kongl. Maj:ts taxa af den $^{22}/_{7}$ 1735, samt emot att hon efter vanligheten låter alla de penningar, som inflyta vid den comoedien hon vid slutet uppför, tillfalla stadens fattige».

I sammanhang med dessa kortfattade underrättelser torde det vara skäl att erinra om att ledarne af detta band, den Spiegelberg-Dennerska familjen, hade, som vi förut nämnt, tillhört den berömde Johan Velthens sällskap i Tyskland, men skiljt sig derifrån 1710, för att på egen hand sedermera genomströfva Danmark, Norge och Sverige.[1] Vintern 1718—1719 kom sällskapet till Danmark under ledning af *Johan Spiegelberg;* dess främsta medlemmar voro i öfrigt hans hustru, den såsom flicka tillbedda skådespelerskan *Elisabet Denner,* vidt och bredt känd såsom Eva i »Der Gefallene Mensch», samt hennes bror, *Denner* d. y., som spelade »den lustige mannen under namn af Harlekin» m. fl.[2]

Den 12 Januari 1719 uppfördes af dem i Köpenhamn »Der grotzmuthige Rechts-Gelehrte Aemilius Papinianus» — »ein recht Meisterstück der Comoedien», heter det — och den 23 Jan. en galant, modest och sevärd action kallad »Des Gluckes Probierstein» o. s. v. Bandets principal, hvars dotter sedermera blef gift med den berömde Eckhof och som afled i Kristiania 1732, gaf sina föreställningar i samma stil som Veltheim, men dref deras lustigheter en god del vidare. Sålunda var Denner d. y. den förste tysk som utmärkte sig i Harlekins mask. Den hade sin effekt i smidighet, krumsprång, danssteg, men i sitt spel tog Harlekin ingen hänsyn hvarken till pjesen eller de deri uppträdande personerna. Så låtsade han t. ex. under en kärlekscen som fångade han flugor, ref vingarne af dem och lät dem skadeglad springa framför

---

[1] *Eduard Devrient,* anf. arb. I: 344.
[2] *Overskou,* anf. arb., sid. 127.

sig på golfvet, eller tog han, medan älskaren står och talar med honom, körsbär upp ur hatten, åt dem och spottade kärnorna midt i ansigtet på den andre.[1]

Från Danmark begaf sig sällskapet förmodligen till Norge, der det åtminstone vistades som vi sett 1732—1733. Ehuru det misslyckades Elisabet Spiegelberg, som numera förestod detsamma, att sistnämnda år få tillåtelse att spela i Göteborg, måtte hon emellertid snart derefter kommit till Sverige. Man känner åtminstone att »principalinnan för några Comoedianter Elisabet Spiegelbergin», född Denner, 1735 spelade i Norrköping,[2] samt, som ofvan är relateradt, år 1737 i Göteborg.

Vi känna icke hur länge hon vistades här, men då det är sannolikt att till sällskapet hörde en skådespelare *Steinbrecher* hvars dotter *Maria Elisabet* döptes här den 21 Aug. 1737, torde man kunna antaga att hela bandet vid denna tid ännu uppehöll sig i staden.

Återgående till år 1733, finner man en »Comoedie-directeur» *Martin Müller* den 2 November anhålla hos magistraten att få agera komedier, men nekades, »alldenstund borgerskapet här i staden tillförne, då de öfver slika ansökningar blifvit hörde, varit mycket emot att comoedier, såsom mindre nödige, borde här få ageras, hvarjemte dessutom nu vore adventstid». Oaktadt detta afslag uppträdde likväl Müller samma år, tvifvelsutan efter att hafva på ett eller annat sätt bevekt vederbörandes hjertan. Man finner detta af en rättegång som 1735 uppkom; saken var att Müller fått såsom lokal »att agera comoedier uti» upplåtit åt sig *Beridarestallet,* som egdes eller disponerades af löjtnant Johan von Festen samt Herrar Thomas Mowld, Hugh Ross, Thomas Grundis och Robert Reydoutz — således väl det första ridhusbolaget i Göteborg. Alla dessa senare hade för deras del upplåtit stallet för intet, men von Festen hade deremot betingat sig en hyra af 3 daler Smt för hvarje gång de spelade. Om betalningen häraf blef tvist och den 5 Mars 1735 stämdes Müller af von Festen för resterande hyra till ett belopp af 36 daler för 12 dagar. Müller, som nekade betala, förklarade å sin sida att uppgörelsen om stallet visserligen var sådan motparten uppgifvit den, men att denne senare

---

[1] *Overskou,* anf. arb., sid. 135—139.
[2] *Lund,* anf. arb., sid. 428.

»icke en utan mångfaldiga gånger tagit med sig, emot öfverenskommelsen, åtskilliga sina vänner och bekanta på föreställningarne, utan att för dem betala en styfver». Såsom moträkning till von Festens anspråk framlemnade sålunda Müller i rätten tvenne räkningar å inträdesafgifter till föreställningarne, eller som han kallade det: »premier», den ena på 30 caroliner för år 1734 och den andra på 15 daler 8 öre Smt för 1735 — hvaraf synes såväl att han måtte gifvit temligen många representationer det förra året, som äfven att von Festen flitigt och i talrikt sällskap besökt dem.

Rättegången slutade så att magistraten den 8 Mars dömde Müller att betala de fordrade 36 dalerna, samt att han i öfrigt må, med afseende på moträkningarne, tvista med von Festen vid Kämnersrätten, hvarjemte han ålades att till sin motpart aflemna nyckeln till stallet, enär magistraten icke längre kunde tillåta honom att med sina »stallknektar» här längre agera.

Det är obekant om Müller derefter uppträdde i någon annan lokal eller reste härifrån, troligen gjorde han det senare. Ej häller känner man något om de pjeser han uppförde och i öfrigt förekommer han blott i Tyska kyrkans bok, när han den 15 Februari 1735 döpte sin son *Henrik Ludvig*, vid hvilket tillfälle komedianterna *Christ. Hoffman* och *Buchanelli* stodo fadder.

Müller var för öfrigt ingalunda någon obekant man. Tysk till börden, hade han med ett band skådespelare 1732 kommit öfver från Danzig till Stockholm, der han året derefter förenade sig med en annan trupp »högtyska komedianter» under ledning af Kreutzer. Derefter spelade dessa båda i Bollhuset, efter det Müller i ansökan härom påpekat, »hurusom detta höga residens en tid bortåt varit försedt med få och slätta comicis, samt att för närvarande funnes derstädes nästan intet band, som förmådde presentera någonting reelt, men finge *han* tillåtelse att der agera, skulle för visso en och hvar, som tillförene så väl in- som utomlands tagit ett theatraliskt väsende i ögnasigte, finna till fyllest nöje af hans actioner. Han hade några års tid hållit ett *theatrum comicum* i Danzig, föreställande allahanda representationes utaf gamla och nya historier, och han egde nu ett band af tolf välöfvade personer». Bland de under Kreutzers och Müllers direktion gifna spektaklen i Stockholm nämnes en på drottningens

födelsedag 1733 framställd hufvudaktion, kallad: »*Die Plejades oder Das am Firmament des Himmels stehende Sieben-Gestirne, und Der in einem Planeten verwandelte Momus in der Person des Harlequins*», hvari Jupiters präktiga himlapalats, Juno på en vagn dragen af hjortar, Venus i ett moln sväfvande med Jupiter mot himlen, en stjernströdd sky sträckande sig från fästet ända ned till jorden och visande fullmånens uppgång i fjerran, maskiner, flygverk samt flerahanda rara saker funnos att skåda.[1]

Som man finner är det icke några långa mellanrum i teaterverksamheten, och, efter det Elisabet Spiegelberg 1737 gästade staden, dröjer det icke längre än till den 14 Juni 1738 förr än magistraten lemnar tillåtelse åt komedianten *Jeurgen Friedrich Sweiger* att under 3 eller 4 veckor »agera comoedie», mot erläggande af 2 daler Smt för hvarje gång i Rasp- och Spinnhusafgift. Han tyckes hafva varit en temligen obetydlig personlighet, enär hans namn icke återfinnes i något af de arbeten som behandla den tidens kringresande trupper.[2]

Lika obekant synes äfven följande vara; det heter nemligen i magistratens protokoll för den 3 Aug. 1741 att då för rådet inkom *Jean Georg Kempf*, »directeur för de till staden anlände och med behörigt pass försedde Kongl. Privilegierade Comoedianterne». Han tillkännagaf att han erhållit Landshöfdingembetets frihet att på någon tid här uppföra sina komedier, »hvartill han gjort sina förberedelser och nu i dag tänker göra början, och till then ändan sina tryckta sedlar redan låtit anslå». Då han sålunda redan erhållit tillstånd, lemnade äfven magistraten sitt medgifvande, mot det »att han för hvarje gång betalte till uppbördsmannen, Välbetrodde Niclas Hadelin, 2 daler Smt i Spinnhusafgift», enligt förut åberopade Kongl. Maj:ts taxa.

---

[1] *Dahlgren,* anf. arb., sid. 27—28. Jemf. *Carl Silfverstolpe,* anf. arb., sid. 292, noten. Hvar *Beridarestallet* låg kan för närvarande icke bestämmas.

[2] Året derefter, eller i Augusti 1739, efterspanas i Göteborg komedianten *Birger Hildon,* som, enligt revers af den 7/8 s. å., stod i skuld till en viss Jean Depergote, hvilken förmodligen bodde i Stockholm, der äfven Hildon vistats men hit afvikit. Den senare tillhörde, enligt Dahlgren, sid. 35, Kongl. Svenska Skådeplatsen, och är känd såsom öfversättare af Molières »Det straffade öfverdådet [Le Festin de Pierre]. Han spelade i Okt. 1737 »Baron Stadig» i »Den svenska sprätthöken».

Det dröjer nu en följd af år innan vi spåra något om teaterförhållandena i Göteborg; tvifvelsutan gåfvos här nu liksom förut föreställningar, men de kunna icke närmare påvisas. Man känner visserligen t. ex. att skådespelare vistats här 1753, men ej hvilka, och den enda underrättelsen om dem innehålles i en magistratens skrifvelse af den 29 Maj 1754 till Landshöfdingen baron Kaulbars, hvilken senare begärt förklaring hvarpå det berott att man, trots Kongl. Maj:ts förbud, uppfört hus af trä; magistraten svarade att de nyligen uppförda trähusen på Qvarnberget utgöras blott af stall för nattmannens hästar, samt äro uppslagna af bräder, varande i öfrigt »af enahanda beskaffenhet med de uppå såväl publika som privata ställen uppslagna provisionella brädbodar, och som det af murmästare Rancke för *comedianterna* i förlidet år uppbygda hus».

Vi befinna oss nu vid gränsen af en annan tid, då mera ordnade förhållanden inträda för den dramatiska konsten i Sverige, och då, hvad Göteborg särskildt beträffar, genom tidningsprässens uppkomst, underrättelserna om teatern blifva talrikare och fullständigare, hvarigenom det möjliggöres att med större utförlighet behandla detta ämne.

Vignetten från L'Art pour Tous: »Description des fêtes publique données par la ville de Paris à l'occasion du mariage du Dauphin avec Marie-Josèphe de Saxe».

II.

SVENSKA TEATERTRUPPER MED TILLFÄLLIGA SKÅDEBANOR

1755—1779.

Man hade hunnit tröttna vid de mer eller mindre dåliga tyska föreställningarne, der allt gjordes för att med krafteffekter af alla slag tillfredsställa den obildade massan, men föga af det som kunde tilltala och fängsla den bildade delen af allmänheten. Man hade börjat längta efter något annat än de bombastiska tyska pjeserna, men det hade också blifvit tydligt att om man skulle få med sig den stora publiken, som dock var den hvilken allena möjliggjorde teaterns bestånd, var det nödigt att skådespelen uppfördes, icke på tyska och ej heller på franska, utan på svenska, äfvensom att det som spelades blefve af värdefullare beskaffenhet än hittills.

Åtskilliga försök att rikta den inhemska dramatiken med öfversättningar från utmärkta författare hade blifvit gjorda, och, då man saknade yrkesskådespelare till uppförandet af dessa stycken, hade genom baron *Anders Johan von Höpkens* föranstaltande bildat sig för detta ändamål ett sällskap af ungdom ur de förnämsta adliga slägtena i hufvudstaden. Dessa dramatiska föreställningar gåfvos i början endast för inbjudne vänner och bekanta, men bevistades sedan äfven af hofvet, och öppnades slutligen understundom för allmänheten.

Genom de svenska skådespel, som uppfördes på denna sällskapsteater, hade den bildade allmänhetens åstundan efter en stående inhemsk scen blifvit ytterligare stegrad, och en tillfällig omständighet gaf anledning till denna önskans uppfyllande. År 1737 företogo sig några unga skrifvare och studenter att sammansätta och på konungens

namnsdag spela »ett stycke af Tobiæ historia». Ehuru både vid utarbetningen och framställningen mycket fanns att anmärka, vann detta skådespel, endast derför att det var svenskt original, ett så allmänt bifall, att aktörerna icke allenast måste spela det tre till fyra gånger, ständigt under stor trängsel af åskådare, utan äfven blefvo utaf så väl »högre som lägre ståndspersoner» på allt sätt öfvertalade att fortfara med svenska skådespels uppförande. Åtskilligt »folk af condition» lofvade förse dem med vackra och ärbara pjeser. Man förestälde dem att, som publiken var så särdeles hågad för en svensk teater, kunde de dervid hafva sin goda utkomst, och derest de spelade endast pjeser af nämnda beskaffenhet, behöfde de ej anse sig för komedianter, hvilka fara landet ikring, utan kunde jemte skådespelareyrket idka hvar och en sitt förra näringsfång, samt hoppas att, om de derjemte uppförde sig beskedligen, kunna framdeles komma till vackra brödstycken. Öfverståthållaren grefve Törnflycht skaffade dem nu konungens tillstånd att gifva föreställningar på kongl. teatern och på detta sätt uppkom den 4 Okt. 1737 den *Kongl. Svenska skådeplatsen*, som stäldes under inseende af friherre Höpken m. fl. och som under den närmaste tiden utvecklade en stor och betydelsefull verksamhet.[1]

Under en följd af år genomkämpade denna skapelse en allt mer vacklande tillvaro. För att om möjligt söka åter upphjelpa den förfallna inrättningen, uppdrogs 1753 ledningen åt friherre *Fredrik Wilhelm Hastfer* och denne sökte då erhålla bidrag till teaterns underhåll på det sättet, att han, efter att samma år hafva sökt och erhållit tillstånd för den vid truppen anställde lindansaren *Carl Fredrik von Eggenburg* att resa omkring i landsorten, för »att der presentera sin skicklighet till Eders Kongl. Maj:ts aflägsnare undersåters nöje och Stockholmska teatrarnes upphjelpande», ingick kontrakt med denne att Eggenburg skulle med sitt sällskap resa omkring och gifva representationer för svenska komeditruppen, på så sätt att han till densamma skulle aflemna en tredjedel af nettovinsten.

Sålunda började von Eggenburgs »konstresor» uti landsorten, och till Göteborg kom han i Maj 1755. Då företrädde nemligen, heter det, inför magistraten »borgaren

[1] Om bildandet och fortgången af Kongl. Svenska Teatern se anf. arbete af *Dahlgren*, sid. 33 o. f., *Carl Silfverstolpe*, sid. 293 o. f. samt *Erik Lund*, sid. 454.

i Landskrona, Comedianten *Carl Friedrich von Eggenberg*, som uppvisade Kongl. Maj:ts nådiga tillstånd åt (»Öfverste-löjtnanten och Direkteuren öfwer Stockholmska Theatern» — öfverstruket) Högwälborne Herr Baron *Fredr. Wilh. Hastfer* att till orterna i riket kringskicka de i Stockholm varande Lindansare, och tillkännagaf det han är sinnad att med de öfrige af lindansarebandet här i staden visa sina exercitier, hvarför anhölls om magistratens tillstånd, för att sedan kunna förse sig med sådant rum, som kan vara tjenligt till en teaters inrättande», hvilken önskan äfven biföllls.[1]

Vistelsen här blef långvarig och först den 19 Sept. samma år begärde och erhöll von Eggenburg ett sedvanligt bevis om sitt oklanderliga uppförande, efter det han och »hans bande uppehållit sig här sedan Maj, och med Kongl. Maj:ts tillstånd på Theatern visat sina exercitier samt Comedier agerat».

Genom detta bevis erhåller man äfven kännedom om de personer, af hvilka truppen utgjordes; de voro nemligen, förutom föreståndaren:

hans syster, madame	*Sofia Rademin*,
hennes 3 barn: jungfrurna	*Caroline Sofia, Dorotea* och
sonen	*Carl Fredrik Rademin*,
betjenterna	*Carl Ludvig Gutapfel* och
	Fredrik Wilhelm Weisel,
drängen	*Carl Gustaf Wickman* samt
pigorna	*Brita Malmberg* och
	Johanna Liederoth.[2]

Af en senare i November förekommande upplysning synes att sällskapets »teater» varit i en fabrikören *Fredrik Erasmus Bismarck* tillhörig bod på Klädprässaregatan, den

[1] *Magistratens protokoll* 31/5 1755.

[2] Af alla dessa är icke något närmare kändt mer än om *Gutapfel*. Han var son af vagnmakaremästaren i Göteborg *Ludvig Gutapfel* [f. 1700, † 1744] och hans hustru *Susanna Judit Georgen*, och föddes 1730 samt döptes den 3 Sept.; erhöll af magistraten 1751 så kalladt »bördsbref», eller intyg om äkta börd, och förmodligen var det då han tog tjenst vid teatern. I magistratens Politi prot. 1/3 1765 förekommer en ansökan af »f. d. dansmästaren i Upsala och Acteuren vid Seuerlingska Commedi Bandet» Ludvig Gutapfel att här i staden få undervisa i dans; han hade den 2/3 1761 antagits till dansmästare i Upsala, men antogs nu, »såsom här barnfödd», till dans- och fäktmästare i Göteborg.

de enligt kontrakt förbundit sig återställa i behörigt skick, något som likväl blef af dem försummadt.[1]

Emellertid blef Hastfers styrelse af Kongl. Svenska Skådeplatsen icke långvarig, och när man beröfvade honom den scen han dittills haft, slutade hans verksamhet redan i April 1754. Det bedröfliga tillståndet fulländades nu genom den ohjelpliga splittring, som uppstod inom sjelfva truppen. Några af dess medlemmar ville, då möjligheten att erhålla lämplig teater i hufvudstaden var afskuren, öfvergifva Stockholm och försöka sin lycka i landsorten. Andra åter, i spetsen för hvilka stod den utmärkte skådespelaren *Petter Stenborg*, »svenska secundteatrarnes fader», motsatte sig detta förslag och ville fortfarande stanna qvar, och å båda sidor satte man sina planer i verket. Ehuru den Stenborgska truppen till och med nekades tillåtelse att få uppträda i Bollhuset de qvällar de nu inkallade franska skådespelarne icke gåfvo någon representation, stannade den likväl och fortfor att under 16 år upprätthålla denna scen, dels i hufvudstaden, dels äfven i landsorten, sedan tillåtelse att der spela utverkats den 23 Maj 1758.[2]

---

[1] Ifrågavarande bod var belägen ungefär på tomten n:o 104 vid Klädpressaregatan, med adressnummer 6, hvilken tomt nu utgör vestligaste delen af firman F. W. Hasselblad & C:os egendom. Gården utgjordes redan 1694 af 3 hela tomter och egdes då af klädespråssaremästare *Christian Dögen*, [f. 1652, † 1704], och sedermera af dennes enka. Den öfvergick år 1733 genom arf till Dögens styfdotters son, färgaren *Elias Rubeaux*, eller *Rubbo*, som namnet vanligen skrifves [f. 1704, † 1735]. Han efterlemnade vid sin död »hus och gård på Klädprässaregatan, med deri inrättadt färgeri», värderadt till 1200 daler Smt. Han synes varit en bildad man och hade en liten boksamling, i hvilken funnos arbeten på latin, holländska och franska [t. ex. Les délices de la France m. fl.]

Härefter egdes gården af hans enka. Vidare af bokhållaren i Ostindiska kompaniet *Jacob Langeloh* och tullskrifvaren *Anders Widman*. Under tiden hade husen brunnit 1746, och, när den sistnämnde afled, salde arfvingarne de öde tomterna för 367 daler 8 öre Smt till färgaren *Fredrik Erasmus Bismarck*, som derför erlade trettiondepenning den 17/9 1753. Den senare hade sålunda icke länge varit egare af gården, när han upplät en bod i densamma till teater. Då det i tomtöreslängderna med bestämdhet uppgifves att tomterna ännu 1759 lågo öde, är det troligt att boden utgjorts af ett helt och hållet provisionelt träskjul, något som äfven synes bestyrkas af von Eggenburgs ansökan till magistraten, af hvilken man finner att han lade vigt på att få tid att »förse sig med sådant rum, som kan vara tjenligt till en theaters inrättande».

[2] Att »komedier» uppförts i Göteborg 1752 eller tidigare är tydligt af den predikan som komministern här, Johan Gadelius, höll

Återvändande till det parti inom medlemmarne af den forna Kongl. Svenska Skådeplatsen, som föredrog att spela i landsorten, så ställde sig detta under ledning af tvenne bland kamraterna, *Petter Lindahl* och *Johan Berghult.*

Lindahl hade före sitt inträde vid teatern varit kompani- eller mönsterskrifvare, och var född i Karlskrona redan 1712. Han blef en af de första medlemmarne af 1737 års Kongl. Skådeplats, och berömmes af Ehrensvärd såsom »ett sällsynt ämne», särdeles förträfflig i Arlekinsroller, samt var derjemte en för sin tid mycket lyckad dramatisk författare och öfversättare. [1]

Det nya sällskapet ingick nu till Kongl. Maj:t med anhållan, att, som man vore alldeles ur stånd att vidare i Stockholm förtjena ens nödtorftigt uppehälle, och som man beslutat bilda ett sällskap för uppförande af svenska skådespel, det måtte förunnas dem gifva föreställningar i rikets öfrige städer, och blef denna ansökan bifallen den 20 Maj 1754. [2]

---

nämnda år om »En saliggörande kunskap om rättfärdighetens sol Christo Jesu, såsom stadd i sin blodröda nedergång att förvärfva evinnerligt lif». I denna, såväl som i en annan, hallen 14 dagar förut, der han talade om att stå fåfäng på denna verldens torg och förlusta sig af dess comedier och narrverk, hade han farit ut mot skådespel, på ett sätt som framkallade ovilja; predikan hade, heter det, alltför skarpt »tracterat det ämnet om Comoedier», och de »herrar i Göteborg som uppfört dem» och kännt sig träffade, kunde ej lemna det opataldt. Också klagade Gadelius öfver att en person kommit till honom och bjudit honom »en pollett till bevistande af en tragedie, under fälda hotelser», och i en följande predikan talade han om förföljelsen och bad församlingen om skydd. Äfven konsistorium kritiserade hans föredrag och anmärkte bland annat upprepandet af ordet »comedia»; deremot gjordes ingen anmärkning mot hans i samma predikning förekommande uträkning att Kristus vid hudflängningen skulle fatt 5475 slag.

[1] Förutom skådespelare var han i Stockholm äfven advokat; han dog på sin mågs egendom Åby 19/12 1792, [enl. Birger Schöldström, »Hög och Sann konstnärlig anda», sid. 81, från hvilket arbete äfven öfrige uppgifter om Lindahl äro hemtade]. G. 1742 med *Margareta Maria Fabritz,* f. 1716, † 1800, hade han med henne dottern *Margareta,* f. 1746, som blef gift med teaterdirektören *Karl Gottfrid Seuerling.*

Johan Berghult, eller som namnet äfven skrefs *Bergholtz,* var en mera obetydlig personlighet, samt afled före 1774. Hans enka *Catarina Sofia Murman* dog i Stockholm 17/5 1789.

[2] Tillåtelsen förnyades af Gustaf III den 7/6 1774, men nu för Lindahl och hans barn.

Den *Lindahl-Berghultska teatertruppen,* (20/11 1755—9/2 1756), var det första svenska skådespelaresällskap som besökte landsorten.

Redan andra året af dess verksamhet, och kort efter det von Eggenburg lemnat Göteborg, finner man sällskapet i denna stad, der detsamma den 20 November 1755 uppförde den af Petter Lindahl öfversatta komedien *Sanningens tempel,* lustspel i 3 öppningar af J. A. Romagnesi; en gammal pjes, uppförd redan 1747 i Bollhuset.

När sällskapet anländt hit känner man lika litet, som hvilka andra pjeser som gåfvos under höstens lopp. Först den 9 Februari 1756 träffar man i Göteborgs Weko-Lista en annons för den 19:de, så lydande:

»Blifwer på Skådeplatsen härstädes uppförd en Tragi-Comedie kallad *Drottning Disa,* indelt i 3:ne Acter, jemte en *Prologue.* Denna gamla Svenska historien, hwilken lärer wara almänt bekant, ärnar man i möjeligaste måtton föreställa så naturligen som Historien fordrar och anständigheten på en wäl inrättad Theatre kan tola. Genom de wanliga Avertissemens skal man hafwa den äran at gifwa tilkänna, hwad ordning wid föreställningen kommer at brukas, och de besynnerligaste Pärsoner då wisa sig».

Detta är allt hvad man känner om repertoaren; förmodligen omfattade den väl i öfrigt först och främst Lindahls egna arbeten, såsom »Arlequins Jägarekonst», hvilken kort förut eller den 9 Maj 1753 gifvits på Bollhuset; »Hercules på Skiljovägen», »Menlöshetens Tempel» samt de af honom gjorda öfversättningarne »Frimurarne» af Clément de Geneve, »Ledsamhetens Tempel» af Le Sage

och Fuzelier, »Den Tankfulle» af Regnard, och måhända fick Göteborg nu för första gången göra bekantskap med Holberg i dennes af Peter Lindahl öfversatta »Surbrunnsresan».

Att sällskapet här icke gjorde några lysande affärer, synes framgå deraf att det i slutet af Januari 1756 anmäldes för magistraten, att »de här i staden varande Comedianterna ej ännu betalt spinnhusafgiften, eller 2 daler för hvar Comedie», och den 3 Mars, då Lindahl i ett annat ärende befann sig uppe i magistraten, tillfrågades han, om han ännu betalt denna afgift. Härpå gaf han till svar att »han, med de öfrige uti samma comediantsällskap deltagande, hos Kongl. Maj:t gjort underdånig ansökning om befrielse från denna afgift; som Kongl. Maj:t sig häröfver ännu icke utlåtit, förmodade Lindahl att han och dess sällskap såsom infödde Svenskar lära blifva förskonta». Men, som magistraten icke kunde på detta Lindahls föregifvande hafva något afseende, så antyddes han att genast betala den i taxan till Spinnhusfonden bestämda afgiften af 6 daler Kmt för hvarje gång de här agerat, hvarjemte Lindahl tillsades att hvarken han, eller någon af dess sällskap, tillåtes från staden afresa, förr än de fullgjort denna skyldighet. [1]

Äfven andra intyg föreligga rörande den dåliga ställningen. Så stämde boktryckaren *Johan Georg Lange junior* »det härwarande Swenska Skådespelaresällskapets ledamöter», med yrkande om betalning för en räkning å 73 daler Smt, såsom återstående saldo för de »till deras hållna Skådespel tryckta sedlar» [affischer]. På svarandenas vägnar erkände *Petter Lindahl* skulden samt erhöll, »i anseende till sin oförmögenhet», anstånd på tre veckor med betalningen. [2]

Vidare instämde Skräddaremästare *Jonas Nordberg* »Acteuren wid det härwarande Swenska Skådespelssällskapet *Petter Öberg*», för det den senare icke betalt 13 daler Smt han var skyldig för kost och hushyra. Öberg erkände skulden men beklagade, äfven han, sin oförmögenhet att betala, »i anseende dertill att skådespelen för den redan ingångna fastlagens skuld uphördt», och han sålunda ej något förtjena kan, hvarför han begärde anstånd.

---

[1] *Magistratens protokoll*, 21/1 och 5/3 1756.
[2] *Kämnersrättens dombok i civila mål*, 27/2 1756.

Detta bestreds af Nordberg, som påstod att genast få betalning, jemte ersättning för rättegångskostnaderna, äfvensom att Öberg, »hvilken, tillika med de öfriga skådespelssällskapets ledamöter, skall vara sinnad att sig härifrån till Warberg begifwa, måtte förbjudas bortresa innan han betalt, och detta blef äfven rättens beslut.[1]

Nå, detta förbud var måhända icke så fruktansvärdt för dem, åtminstone icke för en eller annan. Redan kort efter truppens bildande hade sammanhållningen icke länge varit den bästa. Oenighet och split söndrade snart medlemmarne från hvarandra, och när truppen 1755 spelade i Norrköping förekallades inför magistraten några af aktö-

Fig. 2. Petter Lindahl.

rerna, hvaribland förutom föreståndarne, särskildt nämnas dansmästaren *Boman* och komedianten *Buhrström*, emedan magistraten fått kunskap om »något slagsmål och oanständigt förhållande, som förelupit mellan några af aktörerna, hvadan, då sådant vore stridande mot comoediens ändamål, som är sedernas förbättring, magistraten helst skulle se att detta lustspel snart kunde få ändskap».[2]

Denna splittning inom sällskapet och förmodligen framför allt det mindre lyckliga ekonomiska resultatet af dess verksamhet, var tvifvelsutan anledningen till att man

---

[1] *Kämnersrättens dombok i civila mål*, 9/8 1756.

[2] *Lunds* anf. arbete, sid. 455—456.

den 5 Mars 1756 finner Lindahl, under vistelsen i Göteborg, i magistraten personligen ingifva en skriftlig ansökan om tillstånd att få bosätta sig här såsom »Spisvärd», med rätt att, så utom som inom hus, få sälja öl och bränvin. Denna ansökan remitterades till stadens äldste, men något yttrande af dessa finnes lika litet som någon magistratens resolution på ansökan; det är sålunda möjligt att Lindahl återtagit den.

Då sjelfva den egentlige ledaren af truppen gaf företaget förloradt, är det troligt att sällskapet nu, eller i alla händelser snart derefter upplöstes. Några af medlemmarne återgingo till den af Stenborg nu öfvertagna Svenska komeditruppen. Andra åter, och bland dem Lindahl sjelf, öfvergingo till det sällskap som bildats af

Karl Gottfried Seuerling (1760—1767).

Berghults enka, Catarina Sofie Murman, hade 1774 hos Gustaf III utverkat att de privilegier, som hennes man och dennes kamrat Petter Lindahl erhållit, måtte förnyas för den senare och hans barn, hvaremot hon i stället erhöll en viss årlig afgift af Lindahls måg, Seuerling, »som i 6 år» fått begagna sig af de nämnda privilegierna.[1] Häraf skulle framgå således att Seuerling varit egen teaterdirektör sedan 1768, men i sjelfva verket finner man honom såsom teaterföreståndare redan 1760 den 3 Mars, då han spelade i Upsala.

I tidningen Göteborgska Magasinet N:o 41, Lördagen den 11 Okt. 1760, läser man vidare under rubriken »Hvad Nytt i Staden» följande:

> »Nästa Måndag [13/10] kommer en Comedia, kallad *Le Festin de Pierre* at spelas här i Staden uti et under Qvarnberget vid Artillerie-Gården beläget hus. Denna härlighet krönes med et Efterspel af *Arlequin*, som föreställer *Den nymodige Barberaren*. Hwad nöjet kostar och duger til, jemte sjelfwa tiden, wet ingen, om icke Hufwudmannen för bandet, som kallar sig *Seuerling*».[2]

Emellertid visar det sig att den senare vid denna tid hvarken hade egna privilegier, ej heller spelade på Lindahls, utan saken förhöll sig annorlunda. Som vi förut sett hade Peter Stenborg erhållit Kongl. Maj:ts tillstånd

---

[1] *Birger Schöldström*, anf. arbete, sid. 58 o. f.

[2] Hvilket hus »under Qvarnberget vid Artillerigården» som nu tjenade till teater är naturligtvis omöjligt att bestämma, på grund af ett så i allmänhet hållet uttryck. Le Festin de Pierre, komedi i 5 akter af Molière, öfversattes af J. Ehrenström med titel »Det straffade öfverdådet».

den $^{23}/_{5}$ 1758 att uppföra skådespel äfven i landsorten; detta tillstånd öfverlät han på Seuerling.[1]

Karl Gottfried Seuerling, som blef en af landsortsteaterns allra främsta krafter under de följande årtiondena, var född i närheten af Dresden 1727, och var vid ankomsten till Sverige kirurgie studiosus. Han öfvergaf emellertid denna bana för att välja skådespelarens. Ehuru hans sällskap från början möjligen varit tyskt, öfvergingo, när i slutet af 1750-talet det Lindahl-Berghultska sällskapet upplöstes, till honom, som vi sett, dess förnämsta medlemmar med Lindahl i spetsen.[2]

Seuerling var i viss mån 1700-talets Sjövall, och de om honom gängse historierna framställa honom såsom en högst originel personlighet. Så berättas det att en gång när »Werldens skapelse» skulle gifvas, och Seuerling i god tid infunnit sig på scenen, fann han der, mot vanan, redan före sig den aktör som skulle utföra Adams roll, liggande bakom en buske. Helt förtjust öfver en sådan påpasslighet utropade Seuerling vänd till de närvarande: »Se, mine Herren, dette kan man kalle en påpasslik akter!» Emellertid började föreställningen. Seuerling, som sjelf spelade Gud fader, kostymerad i en brokig nattrock och nattmössa, ropade i enlighet med sin roll: »Atham!» — men denne rörde sig ej ur fläcken, utan låg helt lugnt bakom busken. Då blef Gud fader högst förgrymmad öfver en sådan ohörsamhet, stampade i golfvet och utropade med hög röst: »Atham, tu forpannete mench, her tu icke at kut fater roper dich?» Vid denna kraftyttring vaknade Adam först upp ur sitt väl intagna rus och störtade in på scenen.

Hur det tillgick vid affischeringen, åtminstone i städer der intet tryckeri fanns, derom lemnar Knut Liljebjörn i sina Hågkomster en lustig skildring när han berättar från Fastingsmarknaden i Kristinehamn under 1770-talet, hur de resande komedianterna hvarje spektakeldag i trupp gjorde en tur kring staden till häst; i spetsen red Arlequin iklädd brokig lapptröja och med träsvärd, ömsom stående i sadeln, ömsom sittande bakfram, och under grimaser och allehanda narrstreck förkunnade med hög röst programmet för nästa spektakel.

---

[1] *Johan Flodmark*, Stenborgska Skådebanorna, sid. 39. Jemför *Rådhusrättens i Götheborg Politiprotokoll*, $^{22}/_{10}$ 1762.

[2] *Birger Schöldström*, anf. arbete, sid. 58 o. f.

Emellertid hade den gamle Seuerling betydande förtjenster om teatern, såväl i fråga om de yttre anordningarne, som framför allt om repertoiren. Med afseende på reformer i förstnämnda hänseende bör erinras huru som det den tiden var brukligt att på sjelfva scenen ställa bänkar framför sidokulisserna, der sprättar och andra teaterhabitueer kunde taga plats. Detta bruk, som inkommit från Frankrike, rådde i Stockholm under hela frihetstiden. Seuerling var den förste som motsatte sig detta oskick och tillkännagaf på affischerna, att »På teatern kan ingen få rum, emedan acteurerne derigenom

Fig. 3. Karl Gottfried Seuerling.

blifva förhindrade i deras agerande», hvarmed antyddes att inga biljetter komme att säljas till scenen.

Med afseende på repertoiren må det erkännas att han upptog en mängd af de bättre pjeser som uppfördes i Stockholm, såsom »Fru Rangsjuk» och »Håkan Smulgråt», båda af Modée, Holbergs och Molières komedier, Voltaires sorgespel »Zayra», von Dalins »Brynilda», »Baron Sjelfklok» och »Jesper Hjernlös» af Stagnell m. m., och man finner att han i detta afseende så noga följde med sin tid som det gerna kunde begäras. Men dessutom tillkommer honom äran att hafva på svensk scen först af alla infört den odödlige Calderons »Lifvet en dröm», som i Stockholm icke gafs förr än 1858.

Efter att under våren och i Juni 1762 hafva spelat i Norrköping och Linköping, kom Seuerling på hösten detta år till Göteborg. hvilket inhemtas af Rådhusrättens politiprotokoll för den 22 Okt., der det heter:

»Uplästes Comoediantens *Carl Gotfr. Seuerlings* ansökning at här i staden få upföra Comoedier med lindansande och luftsprång, jemte en emellan honom och privilegierade Comoedianten i Stockholm *Petter Stenberg* [!] slutad afhandling, hwarigenom Seuerling tillåtes få i landsorterna comoedier uppföra. Men emedan de flästa Rättens ledamöter nedträdt, ty beslöts det will Rätten en annan dag detta ärende sig företaga. Härwid yttrade sig Herrar Rådmännen *Simming, Pettersson* och *Andreas Damm* att, så framt denna ansökning under deras frånvaro företoges, så blifver deras mening at Seuerling icke må tillåtas några comoedier upföra, hälst sådant är stridande emot Kongl. Förordningarne, i synnerhet som här i staden är et Gymnasium, som af ungdomen frequenteras».

Hur detta slutade kunna vi icke säga, ty ärendet synes icke derefter hafva förekommit.

Nästa underrättelse om teatern innehålles i *Kämnersrättens dombok i civilmål 1765* för den 22 Febr.[1] Det heter nemligen här:

»Comedie-Acteuren *Jonas Daniel Beckman* hade till i dag instämt Comedie Principalen *Seuerling*, för det han emot Contract med honom och hans hustru *Emerentia Beckman* af den 29 Juni 1763 skall förfarit, och oskjäligt arbete patvingadt samt förty yrkadt påstående af dess förplicktande att så wäl berörde Contract fullgöra, och i följd däraf förtjenta penningar betala, som äfwen gälda fri aterresa, jemte rättegångskostnader och det mera häraf härflyta kan, hvarför han inalles begärde 652 daler 9 öre Smt».[2]

Seuerling åter genstämde Beckman för en fordran »enligt dess Hufvud-Bok och räkning» af 271 Daler 17 öre Smt.

Båda parterna kommo personligen tillstädes under förhöret i Febr. och Mars, och Beckman företedde inför rätten följande räkning:

---

[1] Malet förekommer vidare den 1, 5, 8 Mars samt 16 April.

[2] Enligt *Birger Schöldström*, »Hög och sann konstnärlig anda», sid. 83, hvilket förträffliga arbete varit för nu föreliggande anteckningar till det största gagn, särskildt i fråga om personaluppgifter, var *Jonas Daniel Beckman* född omkring 1732, samt finnes 1770 mantalsskrifven i Stockholm. Han var en tid skrifvare hos auditör C. Hanell, på sin tid bekant festtalare och poet; i association med Stenborgska teaterns förste komiker Jean Löfblad uppträdde Beckman under Hindersmessan i Örebro 1773.

»För 78 weckors arfwode såsom Acteur, efter Contract dateradt Stockholm den 29 Juni 1763, à 6 daler Smt om weckan	468:
dito för dess hustru, sasom Actrice, i 52 weckor à 6 Daler Smt	312:
För särskildt arbete wid Theatrebyggnaden 450 dagar à 1 daler	450:
dito för det han warit behielpelig at måla 2:ne Theatrer under Juhlhelgen 1763	20:
Ersättning för 2:ne par utslitne skor och 1 par strumpor på Theatren	22:
dito 2:ne par Skor och 1 par Strumpor dess hustru på Theatern utslitit	18:
För Knappnålar, Puder och mera smått till dito behof	6:
2:ne månaders uppehälle för hustrun, sedan Herr Seuerling wräkt henne utur tiensten, à 30 daler	60:
För en Plume, dess hustru tillhörig, och Hr Seuerling fådt	6:
Tillsammans	1362 D. Smt.

Therpå uti Credit Herr Seuerling godtgiöres:

För spisning i 78 weckor à 3 daler	234:
dito för hustruns spisning i 52 weckor à 3 daler	156:
Noch för Contant och mera annat han under diverse Datis fådt af Herr Seuerling tillsammans	319: 23
Daler Smt	709: 23
Saldo till godo »	652: 9

förutom rättegångskostnader 79 dal. Smt».

Å andra sidan hade Seuerlings räkning följande utseende:

»Fordrar för Contant och mera som Beckman fådt ifrån d. 11 Aug. 1763 till d. 9 Febr. 1765, tillsammans	419: 3[1]
För Beckmans Spisning i 71 weckor à 5 dal. om wekan	368: 10
Betalt på Apothequet	1: 16
För ett par Skor som skola wara tagne från Theatern	8:
Summa Dal. Smt	797: 17 [!]

Derpå godtgiöres Beckman:

71 weckors arbete i dess tienst à 6 dal. om weckan	426:
Ett års löhn för dess hustru	100:
	526:
Hvar efter Saldo blifwer som Seuerling fordrar af Beckman	271, 17
	797: 17

utom 400 dal. Smt årsättning för det Beckman igenom thenne sin obefogade Stämning hindrat Seuerling fortsättja sin resa till Christinæhamn, jemte 142 dal. Smt Rättegangskostnad.

I sammanhang härmed är det af intresse att lära känna det beslut hvartill rätten efter pröfning kom. Enligt detta tillerkändes Beckman:

[1] Skall vara 419: 23.

Arvode för 78 weckor vid teatern à 6 daler	468:	
Då intet kontrakt rörande hustrun såsom aktris företedts tillerkännes hon, enligt Seuerlings erbjudande, förutom spisning och andra nödtorfter endast	100:	
Beträffande Beckmans arbete utom teatern, så, då i kontraktet ej annat arbete finnes utsatt, än allenast att Beckman skulle med högsta flit och efter yttersta begrepp Exercera och skyndsammeligen öfwerläsa de Roller honom tilldelta blifwa, skall hans arbete vid teaterbyggnaden betalas med	250:	
Likaledes tillerkännes honom för Theatremålningen . .	20:	
Åfvenledes för skor vid Theatren fordrade 22 och 18 . .	40:	
Samt för puder och Knappnålar jemte Plumen	12:	
dal. Smt	890:	
hvaremot afgår af Seuerling fordrade	419:	23
kosthållet, modereradt till	312:	
då Beckmans fordran af Seuerling rätteligen blifwer .	158:	9
	890:	

Derefter träffas ingen underrättelse om teatern förr än hösten 1765, då Seuerling spelade här. Att en trupp då fanns i Göteborg antydes af en artikel i Bengt Öhrvalls tidning Götheborgska Spionen för den 8 Febr.; på frågan »Hvarför man ej finner smak i Comödier och masquerader?» svaras det der att »jag märker min herre vara på denna orten större främling än jag trodt; wi äga wäl ej något ständigt band af comödianter, icke des mindre hafwa wi, då och då, deras besök, i synnerhet har et Tyskt band ej längesedan förwärfwat sig allmänhetens loford och tillika en ansenlig del af deras pengar».

Hvilket detta s. k. »Tyska band» var, derom erhåller man bestämd upplysning i den motivering magistraten på hösten 1766 anför vid beviljandet af Seuerlings ansökan att här få spela; det säges nemligen der: *emedan Seuerling, under then tiden han förlidet åhr wistades här i staden,* sig skickeligen förhållit, och till stadens innevånares nöje Commedier upfördt, Ty fant Magistraten skäligt till thenna thes ansökning bifall lemna».[1]

Af båda dessa underrättelser intygas att representationerna vunnit bifall och att de gifvits med vinst.[2] Hvad som spelades är deremot fullständigt okändt; då man den tiden ännu icke hade för sed att i tidningarna annonsera

[1] *Magistratens Politiprot.* 6/10 1766.

[2] I början af år 1765 skilde sig från truppen »Acteuren vid Seuerlingska Commedie-Bandet» *Ludvig Gutapfel*, och slog sig ned i Göteborg såsom dans- och fäktmästare, på sätt förut är omtaladt.

spektaklerna, får man vara nöjd att ur olika källor framleta de få upplysningar som stå till buds i andra hänseenden.

Troligt är att Seuerling dröjt här inpå nyåret 1766. Hvad man med visshet känner är att han återkom hit på hösten detta år och då begärde tillstånd att få uppträda. Man läser härom i Magistratens Politiprotokoll för den 6 Okt. 1766:

»Sedan hos Högwälborne Herr Grefwen, vice Amiralen, Landshöfdingen, Öfverkommendanten och Kommendören *Taube* Comoedianten *Carl Gottfrid Seuerling* genom ingifwen skrift anhållit, att få här i staden en kort tid uti innewarande höst uppföra Comoedier på Swenska Språket, och Högwälborne Herr Grefwen m. m. genom utdrag af den 4 i thenna månad honom härom till Magistraten hänwist, så företrädde nu Seuerling och anmälte' förberörde ansökning, med anhallan at Magistraten wille lemna honom tillstånd få med sitt sällskap, som nu wistas i Uddevalla, hitkomma, och med commediernas upförande början göra».

Denna ansökan beviljades, med hänsyn till hans året förut ådagalagda skickliga förhållande, samt mot att han betalar de afgifter, »som han efter vanligheten för en sådan frihet» kommer att få vidkännas.

Man känner icke när truppen slutade att spela i Uddevalla och anlände hit, ej heller något om repertoaren.[1]

---

[1] *Götheborgska Spionen* $^{13}/_{12}$ 1766: »Våra hwardagsnöjen äro bekanta; jag will icke desto mindre nämna några af dem: Assembléer, Conserter och *Comoedier* upptaga wåra mästa dagar i weckan, och klubbar äro såsom en fyllning hwilken gör at ingen dag går fruktlöst förbi». För öfrigt hade man nyss haft ett lysande skådespel, då kronprins Gustaf och hans blifvande gemal höllo sitt intåg i Göteborg. Ceremonielet härvid finnes i magistratens registratur $^{7}/_{10}$ 1766:

»1. *Borgerskapets Cavalleri kår* samlas utanför Kungsporten, och marcherar främst för sviten, med trumpetspel och pukoslag;

2. *Magistraten* möter, jemte *Deputerade af Borgerskapet*, Deras Kongl. Högheter utanför porten vid fästningsglacin, med underdånig lyckönskan, och gå sedan i procession före wagnarne, hafwandes med sig stadens nycklar, som presenteras H. K. H. Kronprinsessan af ordförande borgmästaren.

3. Innanför Kungsporten formeras *Borgerskapets Infanterikårs* fem kompanier en haye hela gatan uppför till den å Lejonbryggan uppsatta äreporten; derifrån bildas hay af *Hessensteinska* regementet öfver Stora Torget till Rådhuset, och af *Kongl. Artilleribataljonen* till Hennes Kongl. Höghets logement i kommersradinnan Sahlgrens hus.

4. Vid Deras Kongl. Högheters förbifart röres spelet och skyldras samt saluteras med fanorna och af Officerarne,

5. Till vakthållning vid D. K. Högheters logementen beordras 6 man af borgerskapets kavalleri och 6 af borgerskapets infanteri, med

Seuerling åtnjöt, som det synes, fortfarande allmänhetens ynnest, och stannade qvar till den 26 Januari 1767; man underrättas nemligen härom af ett kåseri i Götheborgska Magasinet för den 30 Januari. Författaren utbrister, sedan han jämrat sig öfver den dyra tiden och hur vexelkursen föranleder den ena kullerbyttan efter den andra bland köpmännen: »Ho kan uthärda så många olyckor på en gång? *Comödien* och vintern öfvergifva oss på en och samma dag! Aldrig skall jag förgäta att gå svartklädd den 26 Januari, sade Fulvia, då hon härom dagen åkte ifrån comödien. Jag tillstår att wi miste mycket nöje på nämda dag, då wi tillika saknade comödien och snön. Man köpte endast för en plåt 3 till 4 timmars nöje från Theatren, och man hade tillfälle at, stundom flera gånger i weckan göra denna upbyggeliga utgift: Hwad täckare och oskyldigare nöje under en mörk och kulen vinterafton?»

---

2 korporaler och 2 grenadierer af Hessensteinska regementet som poster.

6. När Deras Kongl. Högheter stigit af vid Sahlgrens hus, marcherar borgerskapets kavalleri till Lilla Torget; Artilleribataljonen och Hessensteinska regementet bilda hay förbi Ostindiska Kompaniets hus. Kämpebryggan och Lilla Torget till Kungshuset, der kronprinsen skall bo. Derpa gifvas 4 salvor med handgevär: 1. borgerskapets kavalleri med pistolerne, 2. borgerskapets infanteri, 3. Artilleriet och 4. Hessensteinska regementet, hvarefter Herrar Officerare göra sin uppvaktning».

Petter Stenborg, 11/8 1767—26/1 1768.

Det är i det föregående omnämndt att, vid splittringen af Kongl. Svenska Teatern, en del medlemmar fortsatte att spela under Petter Stenborgs ledning, dels i Stockholm och dels i landsortsstäderna, sedan Stenborg 1758 erhållit tillstånd att der gifva föreställningar. Om verksamheten alla dessa år och i hufvudsak ända till 1768 är ytterst litet kändt, mer än hvad Ehrensvärd omtalar rörande lokalen i hufvudstaden och sjelfva spelet, hvilket allt vittnar om ett ytterligt förfall.

Efter att hafva redogjort för den svenska skådebanans tidigare öden, kommer han till krisen, då hofvets smak fordrade en fransk scen, som nu helt och hållet undanträngde den svenska; »den tvingades lemna hufvudstaden, för att som en flykting irra kring i landsorten. Hvar och en nekade den hemvist, man trodde det vara emot god smak och goda seder att herbergera den. Motgången nedslog den olyckliges sinne och honom träffade olyckliges vanliga lott, förakt, glömska och fattigdom. Ett träskjul blef ofta dess hemvist, plumphetens skratt dess enda uppmuntran. Den svenska teatern, landsflyktig i sitt eget fädernesland, såg att då man icke mera kan roa och gagna, är ens varelse föga nödvändig. En tvinsot intog densamma, öfvergifven af läkare och utan tillgångar till hjelpmedel. Han flyttade då åter till hufvudstaden att okänd dö på sin födelseort».[1]

---

[1] *Ehrensvärd, Gustaf Johan.* Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III:s Hof, utg. af E. V. Montan. Stockholm 1877, I, sid. 211—212.

Sedan kommer en redogörelse för den ruskiga lokal, som tjenade truppen till teater, hur den befann sig »längst uppe på en vind, dit man måste klifva på en brant och svag stege», och der publiken utgjordes af det värsta slödder: »man slogs som på en gästgifvaregård, ovett hördes som ibland månglerskor, grofhet som ifrån de sämsta krogar och liderlighetens tillhåll». Men så voro de uppträdande aktörerna och aktriserna derefter: de förra

Fig. 4.

»tillkomne från gäldstugan, ömsom från soldathopen, några perukmakaredrängar och bränvinsadvokater; actricerna voro hemtade från tvättstugan och ifrån Barkarby; kläderna lånta utur klädstånd, musiken flyttad från krogbalen».

En senare författare har dock velat se en icke ringa öfverdrift i dessa omdömen;[1] äfven om detta kan antagas,

[1] *Flodmark, Johan,* Stenborgska Skadebanorna, sid. 10.

återstår dock nog mycket för att intyga den svenska scenens bekymmersamma ställning.

Då så var förhållandet, låg det nära till hands att genom representationer i landsorten söka förvärfva det understöd som saknades i Stockholm. Det låg sålunda vigt på för Stenborg att erhålla i detta afseende ett mera vidgadt privilegium än det han redan fått, särskildt beträffande rättigheten att spela i städer med akademier och gymnasier, eller just i sådana, der han kunde påräkna största inkomsten. Ett sådant privilegium erhöll han också den 3 Mars 1760, derigenom han tilläts att i dylika städer, dock endast under marknader och vid promotioner uppföra komedier.[1]

Med stöd häraf infann sig Petter Stenborg för första gången i Göteborg den 11 Aug. 1767, anhållande hos magistraten att det måtte tillåtas honom, »så väl under marknaden, som någon tid längre fram», få med sin trupp uppehålla sig här och uppföra komedier.

> »Efter *Stenborg* budet afträde, tog Magistraten thetta i öfwerwägande, och skjäligt fann bewilja, thet må Stenborg med sin Truppe någon tid här i staden få qwarblifwa och Comoedier hålla, med the wilkor at han betalar then wanliga Spinnhusafgiften, Twå daler Smt för hwar afton Comoedie hålles, som ock at han 3 à 4 gånger upförer Comoedier för the fattige och andra Publique inrättningar, ta Magistraten honom therom låter tilsäga, hwilket Stenborg, åter inkallad, kungjordes, och i öfrigt åtwarnades at med sin Trouppe sig skickeligen och anständigt upföra, så widt han wil then honom bewiljade frihet til godo njuta».[1]

Magistraten tolkade sålunda privilegierna ganska fritt, när den medgaf honom spela, icke blott under marknaden, utan i allmänhet uttryckt »någon tid».

Det enda som är bekant om spellistan under vistelsen i Göteborg är följande:

1767 Fred. 4/12 *Herkules på Skiljowägen*, opera comique i 3 öppningar, tillskrifven Petter Lindahl.[2]

Tisd. 8/12 *Londonska Köpmannen* eller *Georg Barnwells historia*; »uppföres för Actrisen Mamsel *Lindbergs* räkning på Theatren härstädes».[3]

---

[1] Jemf. *Rådstufvurättens i Göteborg Politiprotokoll* 11/8 1767, der detta privilegium åberopas.

[2] Underrättelsen om detta spektakel finnes i *Götheborgska Nyheter*, Lörd. 5/12 1767: »*Hercules på Skiljowägen*, en opera som i går förestäldes, fås till köps här på Tryckeriet [Immanuel Smitts] för 1 daler kopparmynt Exemplaret.

[3] *Götheborgska Nyheter*, 5/12 1767.

1768 Tisd. 26/1. »Gifwes tillkänna att nästkommande Tisdag, som är den 26 i innevarande månad, kommer ater den härstädes inrättade skådeplatsen at öpnas, men då med försäkran för aldra sista gången, vid hvilket tillfälle upföres en Commedie af 5 öpningar kallad *Håkan Smulgråt*, hwarpå följer *Arlequins Begrafning*, Lustspel af 1 Act. Och som dessa representationer ske egentligen för Madam *Löfblads* enskildta räkning, så gör hon sig det säkra hopp, at blifwa af Stadens Hög- och Respectiva Invånare gynnad. Hon torde ock slutligen få den äran at förnöja sine samtelige Gynnare med en *Solo-Aria*». [1]

Alla dessa pjeser voro, så vidt man känner, nyheter för Göteborgs-publiken. *Hercules på Skiljovägen*, en obetydlig operett, hade dock gifvits 18 år förut i Stockholm. Likaså var Modées *Håkan Smulgråt* redan 20-årig på hufvudstads-scenen, samt i öfrigt en obetydlig komedi, klumpig och med ovårdadt språk, men det förtjenar påpekas att den af Stenborg spelades tidigast i Göteborg och af honom upptogs i Stockholm först 1770. Enaktskomedien *Arlequins begrafning* var visserligen ny, med afseende på titeln, men hade redan 1745 gifvits på Bollhuset under namn af »Arlequins afsked och begrafning».

En fullständig nyhet gafs dock, nemligen *Den Londonska köpmannen* eller *Georg Barnwells historia*, sorgespel i 5 öppningar, engelskt original af Lilo, men öfversatt på franska af Clément de Genève. Det hade nu blifvit öfversatt af Göteborgaren *Nils Öhrvall*, samt antaget till spelning af Stenborg. [2] Detta sensationsdrama gafs med stor framgång sedermera under hela 1700-talet, oaktadt de

---

[1] *Götheborgska Nyheter*, 23/1 1768.

[2] *Nils Öhrvall* uppgifves såsom öfversättare äfven af madame Favarts mycket omtyckta operett »Annette och Lubin», »Beverley», samt af Gellerts »Den lyckliga lottsedeln». Förutom de litterära arbetena tog han äfven i med något så prosaiskt som att destillera bränvin, och erhöll, genom kontrakt den 5/1 1782 med Kongl. Direktionen öfver rikets regala brännerier, på ett års tid rättighet att destillera 3,600 kannor svenskt sädesbränvin. Till bolagsman antog han genom skriftlig öfverenskommelse den 20/4 samma år ekonomiedirektören *Martin Staaf*, på så sätt att hvardera tillsköt 200 Rdr Specie och skulle derjemte den senare lemna Öhrvall godtgörelse för resor, husrum, tillsyn och skötsel af affären, äfvensom aflöning till en dräng, med 1 skill. 6 rst. specie per kanna.

Emellertid råkade bolagsmännen i tvist och saken drogs inför domstol, der Öhrwall påstod att genom Staafs försumlighet destilleringen icke blifvit skött som den borde, utan hade han derigenom förloradt 333: 16 Rdr Specie, hvarjemte han äfven framstälde andra

onaturligt tecknade karaktärerna och de för oss tröttande långa predikningar, hvaraf det är uppfyldt.

Tragedien, som spelades i Stockholm af Stenborg den 22 Nov. 1768, rör sig omkring *George Barnwell*, en hos den betydande köpmannen *Saragoud* i London anställd ung kontorist, som råkar i den bedårande kurtisanen *Milwauds* nät, hvilken, för att få medel till ett slösaktigt lefnadssätt, lockar honom att bestjäla sin husbonde. Emellertid plågas han af samvetsqval och upptäcker i ett bref till köpmannen sitt brott, samt skyndar derefter att döfva sjelfförebråelserna hos den ränkfulla älskarinnan, som till en början är på väg att afvisa honom, såsom ett redan användt redskap, men blidkas när Barnwell lemnar henne en ytterligare summa penningar, stulen liksom den förra. Slutligen förför hon honom att, för åtkommande af arfvet, mörda sin farbroder, hvilket utföres under monologer å ömse sidor, lika långa som tråkiga, och under det farbrodern införes på skådeplatsen endast i denna scen, och han har intet annat att göra, än att låta sig stickas ihjel som en gris.

Efter mordet skyndar Barnwell till Milwaud som likväl, då hon erfar att han icke tillgripit farbroderns skatter, och seende Barnwells förtviflan öfver det begångna dådet, fruktar att blifva genom honom dragen i förderfvet, fattar ett raskt beslut att förekomma detta, och öfverlemnar honom sjelf åt rättvisans tjenare. Emellertid har hennes tjenstflicka *Lucie* och betjent *Blont*, röjt hela intrigen för Saragoud, och så får den sköna synderskan dela Barnwells öde. Innan den senare föres till afrättningen får han den uppskakande underrättelsen att han hela tiden varit älskad af köpmannens dotter, *Maria*, som nu i sista stund kommer för att säga honom farväl för alltid.

---

fordringsanspråk. Staaf åter begärde få se böckerna, men sådana hade Öhrvall aldrig fört. (*Kämnersrättens dombok i civila mål*, 28/11 1783, 25/10 1785).

Den 1/2 1787 erbjuder han sig, enligt annons i Götheborgs Tidningar, att »efter flera misslyckade försök att vinna nödtorftig utkomst, mot skälig ersättning betjena med öfversättningar från latinska, franska och tyska språken, samt biträda vid skrifters uppsättande och räkningars samt protokollers afcopierande; bor i faktor Bauers stora stenhus». Snart derefter eller den 5/10 1787 antogs »Sekreteraren Nils Öhrvall» till sekreterare hos Borgerskapets äldste efter regementskommissarien Johan Rydqvist, som begärdt afsked. (Magistratens prot. 15/2 1788). Han afled i Göteborg 5/5 1795, 65 år gammal, och således född 1730.

»Sidsta Inträdet uti originalet», säger öfversättaren, Nils Öhrwall, i företalet, »hwilket föreställer, jämte de brotslige, Lucia och Blont, afrättsplatsen, dödssättet, Skarprättaren, tillika med en myckenhet folk, har jag aldeles lemnat ute; at fylla sidsta arket, har jag gjort en liten Epilogue för Maria, utan att noga binda mig vid den, som fins i Originalet»; och sålunda slutar sorgespelet med följande varning af

»*Maria.*

Et ord åt Dig, til slut, mit Älskeliga kön:
Så stor den förmån är, at wara täck och skön,
Så liten är den konst, at kunna segrar winna,
På hjertan, som til Dig af flygtig kärlek brinna;
En blick är stundom nog, Du fängslar med et ord,
Ja, blott Du visar Dig, så är din seger gjord.
Här går så hastigt til, at skönhet synes trolla;
Men, märk! *det konsten är, sin seger at behålla.*
Sätt icke tro til dem, som tyckas Dig tilbe,
Och intet på Din dygd, men på Din fägring se.
Den, som med fägring blott bemödar sig behaga,
Hon lär med all sin konst sig sjelf til slut bedraga:
För sprättars smickerord Din frihet icke sälj;
Men, då Du gifter dig, tänk först och sedan välj.
Wälj icke den til man, som kan sig sjelf ej styra,
Som borde leda Dig, men löper sjelf i yra;
Wälj moget, at Du ej, för kärnan får dess skal,
Och wil Du lyklig bli, blif det i eget wal.»

Tragedien gafs såsom recett för »mamsell *Lindberg*», som möjligen utförde Milwauds roll.[1]

Recettagerskan, *Katarina Elisabet Lindberg,* var en framstående skådespelerska, anställd vid truppen åren 1765—1770, och om hvilken det har fällts det omdömet att ingenting borde hindrat henne, »som är en berömvärd aktris, att ha öfverträffat mamsell Clairon i Paris, om uppmuntran ej felades».[2]

Den andra recettagerskan, »madam *Löfblad*», är *Johanna Catarina Enbäck,* f. 1733, och således nu 35 år, samt sedan 1760 gift med skådespelaren vid Stenborgska teatern Johan Löfblad, var redan vid fjorton års ålder anställd vid Kongl. Svenska skådeplatsen, der hon då utförde Chloris roll i operan »Syrinx». Hon stannade alltjemnt vid Stenborgska sällskapet, der hon med framgång

[1] *Joh. Flodman,* anf. arbete, sid. 25, noten.
[2] *Joh. Flodman,* anf. arbete, sid. 465. Hon dog först 1811.

på äldsta dagar återgaf gummroller, bland hvilka *Gertrud* i »Njugg spar och fan tar» anses varit hennes bästa.[1]

Hennes man, komikern *Johan Löfblad* var, enligt Gjörwells bref till Alströmer, »den yperste aktören vid gubben Stenborgs tropp, och excellent för le bas comique», samt tillhörde äfvenledes sällskapet vid nu ifrågavarande Göteborgs sejour. Det är egendomligt att kontraktet mellan honom och hans hustru Anna samt Stenborg undertecknades i Stockholm den 21 Nov. 1767;[2] man skulle häraf kunna draga den slutsatsen, att vistelsen i Göteborg afbrutits genom ett besök i Stockholm, men då ingenting är kändt om ett uppträdande at truppen der på hösten detta år, torde man kunna förklara saken på något annat sätt. Detta synes vara så mycket mera påkalladt, som Johan Löfblad redan tidigare befann sig i Göteborg; i Domkyrkans dagbok för 1767 heter det nemligen att »Acteurens wid Comedietruppen *Johan Löfblads* och hans hustrus, *Joh. Cat. Enbeck* dotter *Johanna Catarina* döptes den 11 September».

Hvad öfriga medlemmar af truppen beträffar, så utgjordes dessa förmodligen af ungefär samma personer som de, för hvilka Stenborg i Maj 1767 begärde pass till Upsala, nemligen, förutom direktören sjelf, *Martin Nürenback,* den minst sagdt äfventyrlige *Adolf Fredrik Neuman, Christian Friedrich Vougt* med hustru, jungfru *Anna Catarina Rancke* samt dessutom *Johan Nyholm, Lars Lindberg* och möjligen äfven några andra.[3]

---

[1] *Joh. Flodman,* anf. arbete, sid. 465.
[2] *Dito* sid. 13.
[3] *Dito* sid. 13 och 26.

Karl Gottfried Seuerling 1772—1775.

Efter det Petter Stenborg lemnat Göteborg i Januari 1768, inträder en temligen lång period, från hvilken icke någon underrättelse om teatern nått till våra dagar, ehuru man gifvetvis med fullkomlig säkerhet kan antaga att staden icke under hela denna tid varit i saknad af detta nöje.

Den som åter uppträder på scenen är nu Seuerling. Våren 1769 och början af det följande året träffas hans trupp i Karlskrona, samt 1770 äfven i Kalmar, men derefter har den åter försvunnit i dunklet. Först i medlet af Oktober månad 1772 dyker den upp i Göteborg, derom magistratens protokoll för den 16:de innehåller följande:

> »Uti ingifwen skrift anhåller *Carl Gottfried Seuerling* om tillstånd för sig och sin Troup, bestående af 12 personer, att häruti staden få upföra Comoedier. Förekallad, berättade sig sökanden wara boende i Nercke, ther han skal äga ett Landtgods, hwarefter magistraten fann skjäligt bewilja thes ansökning, så wida han för hwarje comoediedag, utom 2 daler Smt til Spinhuset, erlägger 6 daler samma mynt till stadens fattige, hwilcket han utfäste sig fullgöra».

Med afseende på det senare vilkoret visade sig Seuerling frikostig, i det han, som man sedermera finner, aflemnade ej mindre än 284 daler Smt till fattigvården, utgörande behållningen af för dess räkning gifna föreställningar.

För öfrigt är intet bekant om hvad som spelades, och om teatern förekommer i tidningarne intet mer under

hösten än följande notis: Lördagen »den 12 dennes (December) om aftonen bewistade Hans Kongl. Maj:t samt Hans Kongl. Höghet Comödien, som af härwarande Seuerlingska Trouppen upfördes». [1]

Vistelsen här för sällskapet utsträcktes åtminstone till slutet af Januari 1773; den 13 i denna månad döptes, enligt Tyska kyrkans böcker, *Gottfrid Ferdinand*, son af »Directeur des Spectacles» Carl Gottfried Seuerling, och såsom faddrar äro antecknade Stadsfiskalen *Habor Gillerstedt* och Herr *Andreas Brandt* samt fru *Eva Pois* och mamsell *Catarina Elisabet Gillerstedt*. [2] Sista underrättelsen om truppen är följande annons i Götheborgska Nyheter för den 23/1: »Den som i Tisdags på Comedien tapat en gammal silkesnäsduk, får honom igen utan hittelön af mig». [3]

Spelåret (10/10) 1774—(8/2) 1775.

»Seuerlingska Comedie-Trouppen, som består af tilräckeligt antal käcka både Acteurer och Actriser, är nyligen hit ankommen, och väntar man således med första at, enär Herr Directeuren under sin härwaro och med H. K. Maj:ts tillstånd ärnar upföra flere nya Comedier och Tragedier, få fördrifva mången eljest långsam aftonstund», skrefs det i Götheborgska Nyheter för den 30 Sept. 1774.

Det är dock möjligt att det ännu dröjde något innan teatern öppnades, åtminstone synes ingen underrättelse

---

[1] *Götheborgska Nyheter*, 19/12 1772. I *Hwad Nytt?* annonseras 29/12 om ett i Comediehuset borttappadt armband.

[2] *Gottf. Ferd. Seuerling* blef, enligt Schöldström, domkyrkosyssloman i Karlstad och dog den 23/8 1826.

[3] Enligt vederbörandes redogörelse i Götheborgs Allehanda 5/1 1774 hade Seuerling under 1773 aflemnat 230 daler Smt inspelade medel för de fattige.

Längre fram på våren 1773 var Gustaf III åter i Göteborg, och Johan Gothenius berättar 17/4 i bref till Gjörwell följande anekdot från denna vistelse: »En förmiddag, då rummen voro fulla på hofvet af folk, som ville uppvakta, hade konungen genom en lönngång gått från innersta rummet ut incognito att bese stadens murar och fästningsverk, klädd i grå kapprock, och sällskapad af ett par af Herrarne. Väderleken var slaskig och slipprigt att gå. Hans Excellens *Liewen* föll. Konungen skrattade deråt, men sade straxt: »Ja, ja, Liewen, jag skrattade efter du icke stötte dig!» — Straxt derefter, vid uppgången för Otrilleberget föll kungen; då sade han till Liewen: »nu kan du skratta!»

härom tidigare än den 8 Okt., då man i Götheborgs Allehanda läser: »Den af Kongl. Maj:t privilegierade Comoedi-truppen tänker nästa Måndag, den 10:de, till en början uppföra ett sorgespel i 5 afhandlingar, kalladt *Zaira,* tillika med ett lustigt efterspel *L' Avocat Savetier* eller *Arlequin Advokat och Skoflickare».*

Det var sålunda icke några småsaker Seuerling hade att bjuda på, och det var första gången Voltaires storslagna, gripande sorgespel på vers gafs på någon svensk offentlig scen.[1] Om det eger sin giltighet hvad Johan Flodmark i sitt arbete om Stenborgska Skådebanorna yttrar om uppförandet der af Zayra den 23 Aug. 1779, så måste detta tvifvelsutan gälla äfven här: »Man kan icke nog förvånas öfver djerfheten hos teaterns föreståndare att låta sitt på konstnärliga krafter icke så öfver måttan rikt utrustade sällskap, som hittills hufvudsakligen försökt sig på uppgifter af det mera lätta slaget, bestiga koturnen och framställa sådana anspråksfulla roller, som t. ex. den lidelsefulle muselmannen *Orosman,* och den som offer för konflikterna mellan kärleken till honom och hennes kristna anförvandter fallna *Zayra,* för att icke tala om det otillräckliga utrymmet å hans för det yttre framställandet af ett dylikt skådespel högst olämpliga scen».[2]

Efterpjesen, »Arlequin, advokat och Skoflickare», var en öfversättning af Scipions enaktskomedi; som man finner af annonsen, var det brukligt att städse vid öfversättningar från franskan utsätta originalets titel jemte den svenska, sammanbundna med ett »eller».[3]

Fortfarande lika fattiga på teaternotiser, innehålla tidningarna ingenting förr än 1775:

> »I dag, som är den 24 Januari, öpnas Swenska Theatern med en väl utarbetad *Prologue,* lämplig til Hans Kongl. Maj:ts höga födelse-dag, författad i wers och sång, med wackra deviser och sinnebilder illuminerad. Auctoren härtil, Herr *Pet. Lindahl,* har med all styrka och behaglighet budit til, at icke mindre tolka sin, än alla rättskaffens Medborgares vördnadsfulla nit för en så stor och älskad konung».

---

[1] Det spelades deremot på Rikssalen $^{24}/_{1}$ 1774. *Götheborgs Allehanda* för $^{10}/_{2}$ innehaller verser till fröken Ehrensvärd, som vid detta tillfälle utfört titelrollen.

[2] *Johan Flodmark,* anf. arbete, sid. 98.

[3] För 1774 aflemnade Seuerling 303 daler Smt. inspelade till förmån för de fattige.

»Däruppå upföres et Sorgespel ifrån Fransyskan af Herr Voltaire, uti 3 öpningar, kalladt *La mort de Cæsar* eller *Cäsars död*, och sluteligen et Herdespel i 1 Afhandling, benämdt: *Det misstänkta Bandet.* Man förmodar wid et så angenämt och glädjefullt tilfälle bli hugnad med en talrik samling glada och resp. Åskådare. Theatren öpnas precis kl. 4.[1]

Hvad man än må säga, men någon fruktan för storslagna uppgifter synes icke varit Seuerlings svaga sida. Att gifva Voltaires väldiga tragedi på vers, »Cæsars död», mötte inga svårigheter. Ingen annan hade ännu vågat sig på detta företag, men detta utgjorde icke något hinder här. Intressant är likväl att den gafs nu för första gången i Sverige, obekant i hvems öfversättning.[2]

Sista underrättelsen om spektakler under denna termin är ett tillkännagifvande i Götheborgs Allehanda den $^{10}/_{2}$ 1775: »I Onsdags ($^{8}/_{2}$) förlorades på Theatern en paraplue med grått nankin», hvilket antyder att det ännu då spelades. Det vill till och med synas som skulle Seuerling varit mycket länge i Göteborg detta år, ty de af honom lemnade fattigmedlen gå till ej mindre än 276 daler Smt, hvilket antyder en längre tids verksamhet.

Derefter försvinner Seuerling, men träffas fram på hösten i Ystad och Karlskrona.[3]

Af truppens medlemmar från denna tid känner man, förutom direktören sjelf, sällskapets ålderspresident, den gamle, nu 64-årige komikern *Petter Lindahl*, om hvilken en så kompetent domare som Carl Gustaf Tessin fält det omdömet, att han var en af de yppersta komiska skådespelare denne sett; af de öfrige, som med all säkerhet tillhörde truppen 1774 känner man namnen: *Erik Holmström, Erik Elander, Sara Maria Edenström, Lena Cajsa Ågren* och *Hedevig Sundelin.*[4]

---

[1] *Hvad Nytt?* $^{24}/_{1}$ 1775. I numret för den $^{27}/_{1}$ nämnes att dagen firades med kanonskott, samt dans och musik på Rådhuset. »Sedan Stadens resp. Medborgare först förnögdt sig med en artig Consert, och besedt Herr *Seuerlings* Theatraliska anstalter.

[2] »Cæsars död» spelades i det öfriga landet, så vidt man känner, första gången på Operan den $^{21}/_{4}$ 1829, då öfversatt af J. E. Remmer.

[3] I Karlskrona stannade truppen öfver nyåret 1776, och i *Hvad Nytt?* för den $^{29}/_{1}$ meddelas derifrån att konungens födelsedag den 24 Jan. firats af den dervarande Kongl. Svenska priv. truppen under Seuerling med att på teatern uppföra ett från engelskan öfversatt sorgspel, »Den rättrådige Regenten», samt en prolog för dagen.

[4] *Birger Schöldström*, anf. arbete, sid. 62.

En tillfällighet låter oss emellertid lära känna ytterligare tvenne namn; det är en sorglustig trolofningshistoria som i Nov. 1774 behandlas vid Kämnersrätten i Göteborg, och i hvilken en aktör och en aktris vid Seuerlingska truppen spela ett par af hufvudrollerna. Förhållandet var att Kämnersrätten i Norrköping den 11 Okt. i skrifvelse till vederbörande i Göteborg anmälte att, »sedan byggmästaren i Söderköping *Petter Stenström* instämt actricen *Anna Catarina Söderström* med påstående at the med hvarannan äro förlofvade, samt, så vida han henne under äktenskapslöfte häfdat och rådt med thess framfödde men d. 19 sistlidne Sept. aflidne barn, *Jeremias* benämnd, yrkat om äktenskapets fullbordan genom vigsel, så har Anna icke thess mindre nekat til alt thetta och påstådt sig ej hafwa kjändt thenne Stenström förrän sistlidne midsommarsdag, thå han begjärt henne till äkta, hwartill hon intet friwilligt jaord gifwit, helst hon thå snart wäntade sig i barnsäng, som ock skal skjedt söndagen derpå eller söndagen den 22 sistl. Augusti uthan i thet stället som lägersman och fader til thetta sitt barn upgifwit acteuren *Johan Lindahl* vid Directeuren Carl Gottfried Seuerlings comoedietrouppe som nu vistas här i Götheborg. Och som bemälte Kämnersrätt äktenskapshandeln imillan Stenström och Anna Catharina icke kan til slut befordra förr än acteuren Lindahl öfwer lägermålsangifwelsen sig utlåtit, så anhålles at Lindahl antingen måtte personligen vid merbemälta Kämnersrätt blifwa inställd eller på thenna ort, ther han nu vistande är i thetta ämne hörd warda på sätt Kongl. Brefwet af then 4 Junii 1756 föranleder.

Till följe häraf hade Rättens Praeses, herr Hofsecreteraren och Häradshöfdingen Walke fogat anstalt om bemälte Johan Lindahls upkallande, hwilken sig ock nu uti Öfverskulten wälbetrodde *Nicolas Blomsterdahls* närwaro instälte och, sedan förberörde skrifwelse blifwit upläst, påstod wäl Lindahl att han aldrig med Anna Catharina Söderström haft kjöttslig beblandelse eller widare bekantskap än at hon i twenne år gjort tjenst vid Seuerlings comoedietrouppe, therifrån hon uti Februari månad innewarande år efter marknaden i Christinehamn blifwit entledigad, men efter flere af Rätten til Lindahl gjorde tjenlige föreställningar erkjände han omsider at han en enda gång nästförledit år uti September månad wid mark-

nadstiden i Westerås kjöttsligt umgjänge haft, så at han omöijeligen skall kunna wara fader til thet barn hon then 26 August sistledne framfödt, erbjudande sig med sin ed styrka att han hwarken förr eller sedan eller mer än then omförmälte enda gången med Söderström kjöttslig beblandelse plägat».[1]

[1] *Kämnersrättens dombok i brottmål*, 1774, 25/11.

Petter Stenborg (Nov.) 1775—($^{26}/_{2}$) 1776.

Efter att hafva på Humlegårdsteatern gifvit ej mindre än 62 representationer under 1775, deraf den sista den 27 Oktober, afreste Petter Stenborg derefter med sitt sällskap till Göteborg.[1]

Inga uppgifter finnas om hvad som spelades under loppet af hösten. Det heter endast i Hwad Nytt? den 16 Dec.: »Om måndag ($^{18}/_{12}$) e. m. kl. 5 blifwer åter en artig Comedie», och i numret för den 19:de: »Om Onsdag ($^{20}/_{12}$) kl. 5 e. m. upföres en af de artigaste Comedier, och lofwas åskådarne icke mindre nöje i början än till slut af ett lustigt efterspel».

Från den 24 Januari 1776 har man deremot någorlunda fullständig reda på spellistan, och Stenborg är sålunda den förste i Göteborgs teaterhistoria, som regelbundet annonserade, hvad denna sejour beträffar, i tidningarne Hwad Nytt? Hwad Nytt? samt Götheborgska Nyheter. Den senare tidningen inleder i numret för den $^{27}/_{1}$ dessa notiser med följande redogörelse för firandet af konungens födelsedag:

»Förliden Onsdag, den 24 dennes, firades härstädes Hans Majestäts, Wår Allernådigste Konungs Födelse-Dag på följande sätt: Dagens hugneliga ankomst gafs först om morgonen med Reveille af Janitschar-musiquen tillkänna. Kl. 11 f. m. sammanträdde Wetenskaps- och Witterhets-Sälskapet, för at afhöra en af förste Stadsnotarien Herr *C. J. Brunjeansson*, med vanlig styrka författad, oration, hwaruti wisades de förmoner, som under wår store Konungs korta Regering oss och hela riket

---

[1] *Johan Flodmark*, anf. arbete, sid. 68.

tilflutet. Kl. 3 e. m. upförde *Stenborgska* Trouppen, för en talrik församling en Prologue kallad »Årans Röst wid Monarchens Wagga» och Tragedien »Le Cid» af Corneille, samt til slut den bekanta Proverbe Dramatique »Solen lyser för hela Werlden» [hwilket Skådespel äfwen i går aftons med almänt bifall, a nyo wisades]. Kl. 7 församlades en myckenhet Stadens Inevånare af båda könen på Stora Rådhussalen, för at där, under gemensamma nögen, yttra sin underdåniga nit för wår dyre Konung, och kl. 8 öpnades balen af wår alment älskade Justitie-Borgmästare Herr Hofrätts-Rådet *Busck*, uti des 83 år, då 64 canonskott lossades på Stora Torget. Balen warade til kl. 5 den påföljande morgonen».

»På Caffé-huset, hos Hr *Carnegy*, supperade jämwäl samma afton et Sälskap, och då de Kongl. Skalarne druckos, hördes åtskilliga Canon-skott wid wissa klåckeslag, igenom Hr. *James Marshalls* föranstaltande ifrån des lilla upodlingsplats straxt utom Staden. Dessutom woro på åtskilliga ställen i Staden mindre Sälskaper församlade, hwilka äfwen blandade sina oskyldiga nöjen med de trognaste önskningar för wår store Monarchs och hela Konunga-Husets sälhet».

Från och med nämnda dag har det lyckats uppställa följande

Spellista 24/1—26/2 *1776.*

1776 Onsd. 24/1. I Hwad Nytt? 26/1 läses: Af Stenborgska Trouppen upfördes för en talrik församling [till firande af Konungens Födelsedag] en *Prologue* kallad: ***Årans Röst wid Monarchens wagga***, och Tragedien ***Le Cid*** af Cornelie[!], samt til slut den bekanta Proverbe Dramatique 1 öpn. ***Solen lyser för hela werlden.***

» Fred. 26/1 på mångas begäran f. 2 ggn *Årans Röst wid Monarchens wagga*, derefter f. 2 ggn *Le Cid* samt till slut f. 2 ggn *Solen lyser för hela werlden.*

» Månd. 29/1. I Hwad Nytt? 29/1 läses: I afton blifwer, som på bryggorna ses, på Stenborgska Theatern upförd en comedie kallad ***Le Tartuffe*** eller ***Den Skenhelige.*** Detta wäl skrifna Theaterstycke har icke en utan flera gånger upwäckt Herrar Stockholmares åtlöje. Man förmodar äfwen at Resp. Spectateurerna härstädes skola finna sig i dag förnöjde. Til slut kommer at wisas åtskilliga *Eqvilibrier*, konster och Positurer, så i hela som halfwa kroppswändningar.

» Onsd. 31/1. I afton kl. 5 öpnas åter den Stenborgska Theatern med ***Slaf-öen***, com. 3 afhandl. af Hr Marivaux, samt derefter ***Le François à Londres*** eller ***Fransosen i London***, lusts. 1 a. af Hr Boissy, men nyligen af Hr J. P. Björck på swenska öfwersatt, och således aldrig tilförene härstädes upfördt.

» Fred. 2/2 f. 2 ggn *Slaf-ön* samt f. 2 ggn *Fransosen i London.*

» Månd. 5/2. På mångas begäran upföres kl. 5 e. m. på Stenborgska Theatern: ***La Malade Imaginaire*** eller ***Den Inbillade Sjuke***, lusts. 3 öpn. af den wittre Molière, hwilken säges hafwa

aflidit just under det han sjelf spelade hufwudrollen på Theatern i Paris. Man får med nöje se hur långt en människja kan gå i sina inbillade fördomar, och, i stället för Efter-Comödie blifwer sluteligen en til Piesen lämpelig ***Promotions-Act.***

1776 Fred. 9/2. ***Casper och Dorothea*** eller ***Heroisk Djurgårds-Ballett,*** opera i 3 afhandl., parodie af Hr Secreteraren Hallman, musiquen af Hofsekreterare Carl Stenborg. Billette betalas med 2 daler Smt och galleriet med 24 öre dito. Inga utewarande Billetter utom de perpetuella gälla denna gång. Början sker kl. 5.

» Månd. 12/2 f. 2 ggn *Casper och Dorothea.*

» Onsd. 14/2 f. 3 ggn *Casper och Dorothea.*

» Fred. 16/2. I afton kl. 5 upföres på härwarande Theater *Drotning Disa*, Tragedie-Comedie på wers i 5 öpningar. Åskådarne få til slut beskåda flere *Eqvilibriska* konster, som ännu äro osedde, alt enligt utslagna sedlar.

» Onsd. 21/2 ***Jeppe Nilsson på Berget*** eller ***Den förwandlade Bonden,*** com. 5 afhandl. Derefter ***De Alamodiske Domestiquerne.*** Börjas kl. 5.

» Fred. 23/2 i afton kl. 5 af Stenborgska truppen: ***Cleopatra*** eller ***Ödets och Kärlekens Egensinnighet,*** Tragedie 5 öpn. Derefter ***Den om sin lycka skrytande Cavallieren,*** lusts. på vers 1 a. Til slut visar wår unge konstmästare åtskilliga så wäl sedda som osedda *Eqvilibriska* konster, positurer och voltigeringar.

» Månd. 26/2. För denna stadens fattigas räkning upföres på Stenborgska Theatern:[1] ***Hasenskräck*** eller ***Den Storskrytande Poltronen,*** hwarefter blifwer f. 3 ggn *Solen lyser för hela Werlden.*

Så långt man känner var det idel nyheter för Göteborg som nu uppfördes, utom Messenii »Drottning Disa»; af uttrycket i den anförda redogörelsen för firandet af den 24 Jan. »den *bekanta* Prowerbe-Drametique »Solen lyser för hela werlden» skulle man kunna sluta att denna pjes äfven förut blifvit gifven här, men detta synes likväl mindre troligt då den, författad af Flintberg på hertig Carls befallning, gafs för första gången på Rikssalen så sent som 24/1 1774, samt 21/7 1775 på Humlegårdsteatern, om icke förhållandet kunde vara att den spelats i Göteborg på hösten sistnämnda år af Stenborg.

Tillfällighetsdramatiken var under slutet af 1700-talet särdeles rik; någon gång blifva dessa alster för stunden till verkliga små komedier, i hvilka man med dagens

---

[1] Inbragte 145 daler Smt; för 1775 hade Stenborg aflemnadt 54 daler i fattigmedel.

festlighet förband någon skämtsamt tecknad svensk interiör. Det första stycke af denna art som under perioden uppfördes är *Flintbergs* »*Solen lyser för hela werlden*», hvilket betraktas såsom svenska teaterns komiska förstling.[1]

Handlingen tilldrager sig hos en Enkegrefvinna på hennes gods i Skåne, vid ett tillfälle då konungen under sin resa skulle passera i närheten. Allt tjenstefolk, utom kammarjungfrun *Elna*, hade jemte folket i trakten begifvit sig till stället der kungen skulle rida förbi; organisten *Notenius*, Elnas »föremal», hade inöfvat sanger med de unga bondfliekorna till den höge resandens ära, och sjelf ämnade han våga sig på en aria ur Thetis och Pelée.

Så kommer en granne, *Baronen*, på besök till grefvinnan, och kort derefter återvänder från uppvaktningen sonen i huset, den unge *kornetten*, som medtagit sin skräflande ryttmästare, den ganska roligt tecknade *Donnerwetter*, hvilken varit beordrad tjenstgöra såsom ordonans hos konungen — »det är så ein post d'honneur» — och nu berättar att, medan han stod väntande majestätets ankomst, kommo två ryttare förbi. Han frågade då den förste om kungen snart vore här, men utan att fa svar; då »arritirade jach den andern: mit permission Er Naden [härvid grep han grefvinnan i armen], min junge Herren, nicht sa brottom, nicht sa brottom, kommer baldt kungen? Han antworter mich: Hvi da? Jach svare mich vare sin ordtonanee, unda han da sagen: »Und jach der König!» Ihr Gnaden kan sig förställen — en slättsig blå rock, ingen blåer band, ingen värjen, ingen svite — pott sapperment, jach sachte utan at vete hvad jag sachte: Si är vol Fanen och intet kungen! Men ta mich diefvul, min hierte sagte mich: thet är Kungen».

Under Donnerwetters skildring af sitt äfventyr, har emellertid folket kommit tillbaka och man blir nu nyfiken att höra hur allt tillgått, och på hennes Nåds uppmaning repetera flickorna verserna som de sjungit för kungen, hvartill Notenius lägger sin aria:

»Äran kransar åt dig vride
Sverges Hjelte, Sverges Far!
Kring din thron sig sälhet spride,
Och förlänge dina dar!
Tacksamhet, förtjenst och ära
Resa sku din ärestod.
Gustafs lager frugt skal bära :|:
Men ej vatnas utaf blod :|:

med följande kör:

Dygd och Ära
Vitne bära
Til en *Gustafs* värda pris:
Då des minne
I vårt sinne
Helgas på et vördsamt vis.
Kungars prydnad,
Kärlek, lydnad
Följa ständigt dina fjät.

[1] *Oscar Levertin,* Teater och Drama under Gustaf III, sid. 130.

Alt bebådar
Den dig skådar
Ömhet, nåd och majestät».

Derefter kommer turen till skolmästare *Brackstutius* att ur minnet föredraga sitt tal:

»Allernådigste Konung!
[sa' jag till Hans Kongl. Maj:t]
Stormägtigste Herre och Nådigste Kung här i Norden.
Hvars ankomst til denna vår bygd upfröjdar all jorden!
Här vågar en Skolmästare sig nu på Pegasius fram:
At hålla för *Gustaf* den Tredje, Vår Allernådigste Konung sit underdånigste glam»,

med mera, hållet i samma stil, men talaren blir slutligen förvirrad i majestätets glans,

»När utur molnens bädd i Solen Thetis sig sänker,
Och firmamenternas tal i Phebus upblänker — — —
När Alexander Magnus, den Hjelt', som Curtius Rufus beskrifvit — —
Som firmamenternas tal — — i Alexander beskrifwit — —
När Phebus i Thetis — — när Thetis i Alexander — — när — — när —
Alexander i Thetis — — när firmamenternas tal — —
— — De Romare — — när de Greker — —
När jag beskådar Solen — — nej Månen — —
[nej det var rätt]
När jag ser solen — —

kommer fullständigt af sig, samt slutar:

»Jo, jag ser, att jag så snöpligen kommit af mig, men det roade kungen så mycket; han fann det så vackert att han skrattade», hvartill Donnerwetter genmäler: »Das is doch schade; det var, tak mich fanen, en gut stycke Poësie. Jach ber om forgebung, mej tyckes, Herr Schulmester, at Pegasus gjort sig so en bischen ilstadig; han lärer komma at casseras vid nästa mönstring».

Så spörjer grefvinnan folket om de talat vid kungen — jo då, ryttaren har bedt om krig och rusthållaren om fred, berättade de. »Och jag bad kungen», sade en af flickorna, »att nummerlotteriet måtte falla på mig nästa höst», och Notenius hade anhållit »om des höga recommendation til Directeuren för Operan, at der få agera Jofurs roll: jag har evertuerat mig uti Wimmerby, der jag spelat uti en Opera, som kallas Nebucadnesar, uti hvilken jag agerat Belätet i Daniels Prophetia; dessutom har jag ock varit i Stockholm och sett operan Thetis och Pelée, efter hvilken jag förbättrat mina theatraliska affecter».

»Men du Elna, som intet fått se kungen», yttrar grefvinnan, »hvad vill du att jag skall göra för dig, säg Elna». — Så måste denna erkänna att hennes och Nothenii högsta önskan vore att få hvarandra, hvilket naturligtvis icke mötte något hinder, och så kan den unge grefven med skäl utbrista:

»Ordspråket sannas, min mor: *Solen lyser för hela werlden;* vår nådige konungs ankomst har gjort allas vår glädje».

Den lilla komedien kunde tvifvelsutan ses med nöje om partierna befunno sig i goda händer; den gafs också allt emellanåt under den återstående delen af 1700-talet.

Det kan icke nekas att den repertoir, som nu spelades, var af synnerligen värdefull art. Moliére, af hvilken man förut sett »Mikel illparig», »Det tvungna giftermålet» och »Det straffade öfverdådet», representerades af sitt förnämsta arbete *Tartuffe* samt af *Den inbillade sjuke*. Af Voltaire hade man förut sett »Zayra» och »Cæsars död», och hade nu tillfälle lära känna *Den om sin lycka skrytande cavallieren* (l'Indiscret) i öfversättning af Bredha.

De öfrige utländska författarne voro helt och hållet nya för denna publik, *Marivaux*, *Boissy* och framför allt den stora *Corneille*. Meddelandet att de Boissys enakts komedi *Fransosen i London* uppfördes den 31 Jan. 1776 är intressant, så till vida att den då gafs för första gången;[1] man har förut icke känt hvem som öfversatt den, men det upplyses nu vara *J. P. Björck*.

Det var också nu *Holberg* infördes på Göteborgsscenen med den odödlige »Jeppe på berget» samt »Hasenskräck». Det är dock möjligt att den förra komedien verkligen gifvits här förut; om detta icke är händelsen, har den åtminstone blifvit så läst att den redan några år förut var känd af hvar man, något som framgår af ordalagen hos en ilsken insändare i en af stadens tidningar den 22 Mars 1771, så lydande:

»Til Å.

Du Geppe på Bergets afföda, du becktråd ifrån U . . ., vakta din spetsiga näsa eller dina stora läppar, at du intet stöter dem emot mina hårda näfve-knogar. Tag den, som försvarar ditt lismeri och gerna wil höra dit sqvaller, på ryggen, så framt du sjelf ej kan tala käpslängar.

B . . . B . . .»[2]

---

[1] I Stockholm af Stenborg först den 5 Juli samma år.

[2] I en smästad, som Göteborg den tiden, hade nog sqvallret stor betydelse för sysslolösheten, och i Götheborgska nyheter 5/11 1768 läses följande varning:

»*Hans i hvar Gata*, anklagas för det han otilbörligen bekymrar sig om annat folk, och under en trägen promenade och visslande öfver alla gator, har ögonen ständigt rättade på alla fönster och dörrar; ropar pigorna til sig, at af dem utröna, hvad deras Herskap gör, och hvad för folk som gör besök i huset; samt åstundar dageligen veta, hvad hvar och en äter; smyger sig om aftnarne till portar och dörar, och lystrar under fensterne, om han intet kan upsnappa något, hvarmed han kan föra sladder ibland Fruarna. Sedan nu bemälta Hans i hvar Gata härom, genom instämda vitnen, blifvit öfvertygad, varder honom till sin omätteliga nyfikenhets dämpande, anbefalt, at efter Spaniorernas sätt, bära två stora glasögon på näsan, uträkna alle i Staden befinteliga rock- och väst-knappar, hålla en noggrann förtekning

Slutligen gåfvos äfven arbeten af två svenska författare, nemligen kommerserådet *Erik Branders* 5 aktstragedi *Cleopatra*, samt *Carl Israel Hallmans* roliga parodi *Casper och Dorotea*, med musik af *Carl Stenborg*, hvilken mottogs med, som det synes, mycket bifall och täflade om publikens ynnest med »Solen lyser för hela werlden», i det båda gingo tre gånger under denna speltermin. Ännu större hade framgången varit i Stockholm, der »Casper och Dorotea» gifvits af Stenborg under förlidet års sommar, och der allmänheten icke blott fängslades af styckets originella qvickhet, utan der man äfven hade lättare än här att anställa jemförelse med den parodierade operan »Acis och Galathea».

Det var emellertid gifvet att icke hela publiken kunde förstå och njuta af en Molière, Voltaire eller Racine, och för att gifva denna del något lättsmältare derjemte, »visades till slut åtskilliga Eqvilibrier, konster och posituren, så i hela som halfva kroppsvändningar», en konstart med hvilken denna del af allmänheten var sedan gammalt förtrogen. En annan gång heter det: »Til slut wisar wår unge konstmästare åtskilliga så väl sedda som osedda Eqvilibriska konster, posituren och voltigeringar»; man känner icke hvem den unge konstmästaren varit.

Hvar Stenborg spelade är alldeles obekant; vi sakna alla underrättelser härom. I sjelfva verket var det en betydande svårighet att få en någorlunda lämplig, eller rättare sagdt, så litet olämplig lokal som möjligt, men vanligen stod icke något annat till buds än en lada, en större vind eller ett magasin, som då inreddes så godt sig göra lät. Naturligtvis stodo dekorationer och kostymer i full öfverensstämmelse härmed: »Dekorationsförrådet, som truppen förde med sig, var högst obetydligt, och genom de oupphörliga resorna blefvo kulisserna snart söndriga och pjaltiga. Vanligtvis bestodo dekorationerna vid de sämre trupperna af en skog, en sal och en bondstuga. Naturligtvis måste »skogen» i sådant fall användas vid hvarje tillfälle, då en öppen plats skulle framställas; således både till den sirliga lustparken och den vilda ur-

---

öfwer alla råttor och möss, som hvarje vecka framynglas; och på det han om aftonen må kunna så mycket bätre se, hvad som passerar på gatan, skal han med sorgfällighet, hela vintren igenom, putsa alla i staden, på bryggor och husen befinteliga lanternor.

W. R. J. V. R. W.

skogen, till trakter från hvilken zon och vid hvilken årstid som helst. Salen måste representera praktfulla interiörer af hvilken byggnadsstil som helst, under det bondstugan derjemte fick tjena såsom fängelse»[1] o. s. v.

Kostymerna utgjordes merendels af de kläder man hade i hvardagslag, men barockt utstofferade. Allt detta gäller dock säkert i endast inskränktare grad ett sådant sällskap som Stenborgs.

Spektakeldagar under denna termin voro Måndagar, Onsdagar och Fredagar,[2] och föreställningarne började redan kl. 5 e. m. som man finner af annonserna. Dessa senare omtala nu äfven för första gången biljettpriserna, hvilka voro endast tvenne, nemligen 2 daler Smt för première och 24 öre för galleriet. För att kunna bedöma ungefärliga värdet häraf i vårt nuvarande mynt, kan det vara nog meddela, att man samtidigt i Vauxhallen fick en portion vildt för 24 öre och en helbutelj portvin för 2 daler.

Det heter i spektakelannonsen för den 9 Febr. att »inga utevarande Billetter utom de perpetuella gälla denna gång». Hvad de förra beträffar, skulle man kunna närmast tänka på sådana, som blifvit köpta men ej ännu använda; med »perpetuella» åter förstås abonnementsbiljetter.[3]

Det sällskap, med hvilket Petter Stenborg nu besökte Göteborg, var märkvärdigt fåtaligt; det utgjordes nemligen af direktören sjelf samt aktörerna *Adolf Fredrik Neuman, Sven Lindström, Söderberg, Hans Lindstedt, Elias Nisswandt, Ljunggren* och *Jonas Holm*, madamerna *Löfblad* och *Ljunggren* samt mamsellerna *Bruch* och *Maja Djurberg*.[4]

Neuman tillhörde truppen 1767 åtminstone, ehuru icke oafbrutet, och blef der den framstående Löfblads efterträdare i Arlequinsroller; var icke ringa begåfvad och skref tillfällighetsvers af stundom icke oäfven beskaffenhet. Född 1746 och sonson af e. o. professorn i orientaliska språk i Upsala, hade han, sedan fadern råkat i olycka,

---

[1] *Erik Lund*, Blad ur Svenska Teaterns historia i tidskriften Nu, 1874, sid. 452.

[2] *Hwad Nytt?* 16/2 1776, jemf. en annons af den »Amerikanska konstmästaren».

[3] Teaterabonnement förekommer, enligt Dahlgren, sid. 36, första gången i Sverige 1739.

[4] *Johan Flodmark*, anf. arbete, sid. 68.

kommit till Göteborg. Här gick han i skola samt blef derefter boktryckarelärling hos Lange och Smitt, men öfvergaf detta yrke för skådespelarens, och det var som sådan han på hösten 1775 uppträdde åter i den stad, der hans ungdom förflutit, men här skulle han råka riktigt i klämman, efter att hafva på andra ställen lyckligen undkommit följderna af åtskilliga äfventyrliga streck.

Anledningen till den närmaste olyckan var — gatubelysningen i Göteborg. Ända till midten af 1770-talet hade man för den senare icke gjort mer än att det fanns lyktor på broarna; i öfrigt fick hvar och en taga sig fram bäst han kunde med handlyktor. Detta tillstånd blef dock betänkligt, och i Götheborgs Allehanda den 8 Nov. 1774 finner man också en brefskrifvare från Stockholm yttra några förståndiga ord härom; han skrifver bland annat: »Jag påminner mig att, när jag för några år sedan vistades i Göteborg, esomoftast någon i kanalerna ändade sitt lif. Jag vill icke förmoda att dessa sedan den tiden blifvit så igengrodda och uppfylda, att denna farhåga numera är öfverflödig; man säger det en och annan husegare belyser sitt hus, samt att bryggorna upplysas af dunkla lampor, men detta tjenar nog ej till annat än att ännu mer förvilla. En annan fara är att vid en del hus intaga trappor och nedgångar till källare en god del af gatans bredd; på andra sidan möta kanaler och trappor ned till vattnet, hvilka sträcka sig upp på gatan inom alléerna (utmed kanalerna). Således kan man lätt antingen stöta sig mot trapporna eller falla hufvudstupa ned i kanalen; icke den minsta faran uppstår när snön höljer såväl gatan som kanalen».

Dessa berättigade anmärkningar väckte uppseende och en »Götheborgare» svarar i tidningen för den 12 Nov. satiriskt:

»Hur vill väl Min Herre hafva nedgångarne till kanalerna inrättade? Kanske skall man hänga stegar utanför kajen? De vidlyftiga trapporna till husen och källarluckorna kunde vara borta, om Min Herre så behagar, men om de finnas qvar följer ända intet nödvändigheten af en Lyktinrättning, ty Min Herre, och flere sådana, skulle ju löpa emot om ljusa dagen. Annars får jag den äran berätta att jag utarbetat ett project, som i brist af denna författning torde duga. Innehållet deraf är i korthet detta: Att man borde taga ned de i Min Herres ögon fördunklade lampor, äfven af bryggorna, såsom onödiga; hvar innevånare, eller annan som ej hade ute att göra efter mörkningen, skulle blifva hemma i sitt hus, alla onödiga qvällspromenader,

visiter, assembléer, comedier, baler och sammankomster skulle indragas denna tid på året. Den som hade något utomgårds att syssla, kunde som i gamla dagar taga en liten lykta med sig i handen. På detta sättet tror jag att ganska få utom drängar, pigor, betjenter och lärgossar samt sämre folk skulle behöfva ljus på gatan. Skulle detta ej kunna genast verkställas, då är jag på min Herres sida igen, och hoppas att man måtte tänka på bättre belysning».

Och detta senare var hvad man gjorde. Magistraten utgaf nemligen kort härefter en förordning om »lysande lyktor på husen», hvarigenom bestämdes att, från den 7 Okt. 1775, skulle på hvarje gata å vissa bestämda hus lyktor uthängas på väggen, för att tändas vid mörkrets inbrott,[1] hvarjemte alla gående äfven skulle vara försedda med lyktor.

Den nya inrättningen vann dock långt ifrån allmänt bifall; tidt och ofta förekomma klagomål af husegarne öfver de härmed förenade kostnaderna, hvilka på vissa håll betraktades såsom nymodiga och alldeles onödiga, och stämningen förbättrades ej derigenom att ordnings-

[1] Undantag gjordes för Ekelundsgatan och Otterhällan, »der ringa trafik är och fattigt folk bor». Enligt en förteckning af 6/9 1776 hade staden att underhålla:

På Rådhuset	4 lyktor
» Stadshuset	1
» Kämpebryggan	4
» Tyska »	4
» Lejon »	4
» Östra och Vestra Hamngatebryggorna	2
» Kungsgatebryggan	2
» Kyrkogate »	2
» Drottningatebryggan	2
» bryggan vid Lilla Torget och Wohlfahrts	2
» Slussbryggan	1
» Köpmangatebryggan	1
» Kronhusgate »	1
» Spanmålsgate »	1
» bryggan vid Ellgrens hus	1
» Sillgatebryggan	1
» Jernvågen	6
» konsistoriehuset eller Gymnasium	1
» norra flygeln af Stadshuset	1
» f. d. Kaulbarska huset [n. v. Börsen]	5
» Nya Slagtarehuset	1
» » Salubodarne	1
» Sjötulls- och Nederlagshuset	3
eller tillsammans	51 stycken.

makten, särdeles till en början, höll strängt efter och bötfällde alla som voro försumliga i att tända lyktorna.[1]

---

[1] På tal om gatubelysning kan det förtjena nämnas att man, förutom det hittills rådande mörkret på gatorna äfven plågades af ett annat ondt, nemligen *hundar.* En insändare i *Götheborgska Nyheter* för den $^{28}/_{8}$ 1779 skrifver härom:

»Att Götheborgs Stad gjort mycket godt för fattiga Barns underhåll, derpå äro Stadens Barnhus, Fri-skolan m. m. bevis. Men likväl träffas på våra gator små med-människjor, som med tiggande löpa omkring, och, i brist af någons upsigt, lära och utöfva allehanda odygder. Får jag då ej göra följande förslag til en ytterligare fond, at upföda Fattiga Barn? Här vimla på gatorna et slags kreatur, som ej allenast göra ingen nytta, utan, tvärtemot, skada och förargelse, jag menar små *Hundar*, Knähundar, Stuguhundar, eller hvad jag skal kalla dem, lika mycket om de äro af Spanskt eller Engelskt slag. Jag vill ej nämna hur förargligt det är, då man går, åker eller rider, at, med skällande, gnällande och bitande efter en, blifva öfverfallen af dessa rackor, hvarigenom en yster Häst lätt kan retas at skena. Jag will ock tiga och tåla, at de murra emot och bjäffa på mig, då jag ingår i deras ägares hus, at jag knapt får öronljud; men jag vill endast påminna: hur mången sådan hund blir icke mättad med allehanda läckerheter, stek, bakelse, mjölk, caffe samt ligger i et varmt rum på en mjuk bädd, blir af en Dräng eller Piga kammad, tvättad och ansad, då däremot et fatigt Barn, knapt har en torr brödbeta, at sticka i munnen, eller en usel vrå at krypa uti, eller någon som ser om des fattiga kropp? Men såsom detta ej lärer stå at ändras, så frågas: Wore ej billigt at den som äger och underhåller en eller flere onyttiga Hundar, för dem erlägger en wiss årlig afgift? T. ex. gifver han Hunden ej mer än til-börlig Hunde-föda, betale 1 Rdr specie; gifver han hunden stek, caffe, socker m. m., betale 2 Riksd., men tuggar eller later någon sit folk tugga maten åt sådane Bestar, betale 3 Rdr. Det tycks at en hunde-vurm wäl härtil kan hafva råd, och har han eller hon ej det, så kan man göra sig af med sin Hund, då besparingen blir större. Månne ej härigenom et wackert Capital til fattiga Barns underhåll kunde skaffas?

Barna-wän».

Någon förordning rörande hundar kom dock ej till stånd förr än 1798, då man i *Götheborgska Tidningar* för den $^{27}/_{4}$ läser följande tillkännagifvande:

»Alldenstund klagomål försports, at en *mängd lösa Hundar*, isynnerhet af större slaget stryka ikring gatorne, och dels förfölja samt understundom rusa på förbigående Folk, dels med skällande och tjutande besvära om nätterna, alltså til förekommande af den olycka och olägenhet slika Hundar kunna förorsaka, särdeles om de falla i raseri och sjukdom, hafver Magistraten sett sig föranlåten härigenom alfwarligen antyda denna Stadens Innewånare, som hafva Hundar, Jagt- och Fogel-hundar undantagne, at dem genast wid vite af 1 Rdr, instänga eller i band hålla, at de icke få tilfälle komma ut på gatorna: warande anstalt fogad, at alla Hundkreatur, som nattetid finnas på gatorna, skola af Nattmannen från kl. 10 om aftonen til 7 om morgonen, genast på stället där de träffas, dödas och bortföras».

För denna misstämning hos en del af borgerskapet gjorde sig Neuman till tolk, när han lät i *Götheborgska Nyheter* den 30 Dec. detta år anonymt införa verser med klander öfver magistratens åtgärd, deri han på ett öfverdrifvet och närgånget sätt smädade denna myndighet, och förklarar, som Stadsfiskalen sedermera åberopar, att »Rättvisan, som under fru Themis namn förstås, blifvit en sköka», att det »spökas med folkets frihet; Svenskt folk göres till trälar, bindes, bastas och kastas i häkte och godtycket får regera», m. m. Härför blef Neuman åtalad, under yrkande af Stadsfiskalen att han måtte bötfällas till 100 daler Smt böter, samt offentligen afbedja sitt brott.

Häröfver förklarar sig Neuman på följande sätt, i en artikel i *Nyheterna* för den 10 Maj 1776:

>»Då jag, ej utan besynnerlig känsla, sedt en Rättegång emot mig wäckas, som både förtjenar mit urskuldande, jämte Almänhetens lystrande upmärksamhet, wärdes wördade Domstolen mig tillåta at anföra:
>
>Det är Hr Commissarien och Stads-Fiscalen, wälbetrodde *H. Gillerstedt*, som redan inför Protocollet och det i början af Rättegången, förklarat sig af ren och oförfalskad Ämbetsmannanit, mot mig enfaldige hafwa rest det nu ifråga warande käromål, med derå afgifne påståender, til hwilkas beswarande jag mig genast begifwer.
>
>At jag *nu mera* skal wara tilwunnen at wara Auctor til de, under namn af *Fråga öfver den 24 Dec.* förlidet år, wäckte frågor, dem min käre Wederpart påstår wara stälde emot Högädle Magistratens påbud, rörande lysande lyktor af alla på gatan om aftonen gående människjor, får jag anmärka, at med ordet *nu mera* lärer förstås präliminairer, under sakens rätvisa handhafvande, med det tilstånd Lagen mig uti XIV Cap. 3 § Rätteg. Balken förkunnar, skedde, och hvilka jag til ädle Domstolens ärade ompröfvande slutligen lemnar; men hwaruti en med Lag öfverensstämmande Fiscalisk action i mit synmärke felat til bevakande af äfven min med-undersåtliga rätt.
>
>Nu til det mig rörande af versarne, som Hr. Actor ansedt smädeligt emot en Högädel och altid i mit sinne älskad Magistrat, om hvars rätvisa jag aldrig tvekat, men hvaruti jag likväl, i anledning af påståender och Hr. Actors egen förklaring, på följ. sätt mig förklarar: At Themis är en Sköka, och under rätvisan beteknad, behagar Herr Stads-Fiscalen, och intet jag, säga. Men som i Literatur oöfvad, och mindre kunnig uti Historien, har jag nu först af Wederparten fått höra något nytt; dock, som Christen och ingen Hedning, känner jag ingen Gudinna, utan Eviga Warelsen, en Gud i tre Personer.
>
>At spöka med Folkets frihet; at Svenska barnen blifvet trälar, bindas, bastas, i häkte kastas och arresteras; at människligheten blifwit sårad, wåldsamheter excisteradt, oskulds tårar

blifwit fälde; at ädelmod ej äger frälse, godtycke får regera m. m. anser min critiske Wederpart såsom mig rörande. Min heder waklar, och jag skulle för min timeliga wälfärd blottställas, om jag mig ej förswarade.

Folks frihet beror på en laglig säkerhet; i den delen förklarar jag ej allenast nu inför Eder, Wördade Domare! utan ock inför hela werlden, at jag aldrig tadlat goda ordningar, helst jag altid ansedt det för en ej allenast mig åliggande, utan äfwen, som trogen undersåte, glad skyldighet at lyda; men, Wärdaste Herrar! då Förordningar, för en af bägge könen känd Almänhet, til wanheder, oskuldens fällande, den fattiges tårar, på en af Eder rättvisa känd, och emot, mig ej annat weterligt, Kongl. Förordningen stridande, dag, just Jule-afton, dubbel helgedag, aftonsång och därefter til Jule-dagen förrättad skrift och aflösning, ingen ting förut kundgjort, wite utstakat, och den fattige ställd i mistning af en med laga åtkomst förwärfwad ägendom,[1] krops- och själa-wåda, i anseende til tidens korthet, kunnat [Gudi lof! med förmodan det ej skedt mig weterligt] existera, utstakas och handhafwas, som i förtid dräpa menniskjor; då hemställer jag med wördnad, om Folket, som Swenske, de där igenom en helgad Regerings-Form blifwit stadfästade uti en rättighet, den flera Nationer wörda, kunna kallas frie. Månne intet Herr Actor, med flere hederlige Ämbetsmän, undergått et öde under namn af häktning, wåldsam antastning m. m.? Månne, å nyo frågat, man ej bör följa Lagens Ombud, ordningars Bibehållare och en kär Stads-Fiscals efterdöme, utan at inledas i frestelse?

Förlåten mig, Ädle Domare! at jag sluteligen hemställer, om och huruwida detta mål mera kan höra til Eder granskning, såsom, efter min tanka, stridande emot Kongl. Maj:ts och Riksens Höglofl. Ständers för Höglofl. Justitiä-Concellaris-Ämbetet utfärdade Instruction, af år 1739.

Men nödgas å Herr Stads-Fiscalen påstå reconvention af 400 Dal. S:mt, i anseende til tiden och min heders angripande.

Om denne uplyste Domstols rätwisa ytrande öfwertygad är, att, så länge min själ i kroppens bräkliga hydda andas, ännu min trognaste och alra undersåteligaste förtröstan: *At Gustaf, Gud ske lof, är Far.*

***Adolph Fr. Neuman*».**

Magistraten tog ingen hänsyn till denna förtröstan, utan dömde Neuman till 50 dalers böter och offentlig afbön, hvaröfver den fällde förklarade missnöje.

Att han i detta betryck icke lemnades ensam, visas såväl deraf att den framstående handlanden Petter Bagge

---

[1] Min nya sourtut blef mig fråntagen, i brist af plikt, som en Betjent utkrafde, och churu jag hos Högädla Magistraten, både skrift- och mundteligen, sökt den rätwist återfå, blef han likwäl, innan Resolution lagligen utfallet, på öppen auction, den 7 dennes, försåld, men inropades af Herr *Pet. Bagge*, om hwars ädelmod, tillika med fleras, jag är försäkrad».

bistod honom, som äfven af följande annons i tidningarne:

»För Acteuren Neumans räkning. och til des understöd, kommer i dag kl. imellan 12 och 1 en. af 2:ne ädelmodige Medborgare dels tilsläpt och dels förfärdigad Mans-Bireaux af furu, som på Beursen står at bese, genom terningekast à 2 Dl. S:mt at förspelas. Han öfwertygar sig om Resp. Almänhetens ädelmodiga hjelp i des nog tryckande omständigheter och besynnerligen wid detta tilfälle».[1]

Fig. 5. Adolph Fr. Neuman.

Liksom för att blidka sina vederparter och åter vinna deras bevågenhet inför äfven Neuman flitigt versar i tidningarne, än till konungens ära, än för att upphöja någon framstående medborgare.[2]

[1] *Götheborgska Nyheter*, 18/5 1776.

[2] *Götheborgska Nyheter*, 25/5 1776:

»Öfwer Hans Kongl. Maj:ts allernådigste ytrande i Rådet den 13 dennes, då Öfwerste *Gyllenswans* sak afgjordes.

Gläd dig, du sälla Fosterbygd!
Du swaga Folk, som mödsamt tråkar!
När du för wåldets snaror råkar,
Så är din konung säkert skygd.

Detta var likväl icke allt, långt derifrån, tvertom började just nu ovädret sammandraga sig öfver hans oroliga hufvud. Förhållandet var nemligen att han i början af året uppträdt såsom sakförare i en skandallös rättegång mellan en handlande *Johan Burman* och dennes hustru, samt dervid låtit trycka protokollen i målet. Dessa ansågos vara af den beskaffenhet att de sårade tukt och sedlighet, hvarför Neuman anklagades för brott mot tryckfriheten och såväl härför som för öfverfallet af en Stadssoldat dömdes att i ena bot betala 300 daler Smt eller i brist af tillgångar afstraffas med 28 dygns vatten och bröd.[1] Äfven i detta fall vädjade han till Hofrätten.

Knappt var detta gjordt, förr än det berättades att »handelsmannen *Buhrman*, hökaren *Cederqvist* och Comedi-Acteuren *Neuman* till Kämnersrätten instämt landttull-

---

Din *Gustaf* god, men rätwis är;
Han kan ej tala, at du lider.
När man mot Ed och Lagar strider,
Han Faders-namnet wärdigt bär.

Hwad dyrbar Kung, hwad ädel själ!
Då wåldsmän kunga-spiran kränka
Wil *Gustaf* på din frihet tänka,
Och nådigt främja alment wäl.
Lef, dyre konung, längsta dar!
Lef! ty Du är wår enda ära
Så wist, som Sjelfwåld ock fått lära,
At *Gustaf* är, näst Gud, wår Far,

Allerunderdånigst
af
Adolph Fr. Neuman.

Lördagen 8/6, N:r 24, förekomma ytterligare, af A. F. N. undertecknade verser till konungens pris, samt

›Då Cancellie-Rådet, Wälborne Herr *Clas Alströmer*, allernådigst utnämndes til Commendeur af Kongl. Wasa-Orden.

Monarchen brinner utaf nit;
Det är och blir Hans enda ära.
At åt Förtjensten lagrar skära
Och kröna dygd och wett och flit.
Njut därför, Wärde Heders-Man!
Den lott, Dig Konung *Gustaf* ägnat,
Som digre Patrioter fägnat,
Och den ej afund tadla kan.

A. F. N.

[1] Jemf. *Götheborgs Allehanda*, 18/7 1777.

besökaren Lindblom och betjenten Edström, för det de senare skolat öfverfallit och slaget de förra uti ett sällskap hos snickare Cederqvist, samt att anledningen till slagsmålet skall yppats hos madam *Trotsig* i Masthugget».[1] Innan denna lilla nya affär hann ordnas, fick man i tidningen läsa: »Den 20 Augusti arresterades i Götheborg en Comedieacteur, som kommer att afföras till Lund, enligt Landshöfdingembetets bref». Det var Neuman som åter var ute.

Han hade nemligen under en vistelse i Lund förledt tvenne husmän, Nils Svensson och Matts Nilsson Lundberg att mot borgmästaren och postförvaltaren der, *Nils Sommelius,* göra svåra tillvitelser för tjenstefel, hvarom nu skulle ransakas. Efter förhöret återsändes han, i afvaktan på Kongl. Kansliråttens i Stockholm dom, till Göteborg, dit han af kronorättare affördes och den 17:de Sept. insattes i Stadsvakten.

Emellertid hade han af högre rätt fått bekräftelse på domen för lyktversarne, och, då han saknade tillgång till böter, insattes han på 16 dygns vatten och bröd, hvarur han skulle lössläppts den 12 Oktober, samt fick tillstånd att i ett enskildt ärende gå ut i staden, bevakad af en stadssoldat. Denna frihet begagnade han att supa sig full, och när soldaten ville återföra honom i fängelset vägrade han och spottade honom i ansigtet, samt öfverföll med hugg och slag en annan stadssoldat som skyndade den förre till hjelp. Denna förbrytelse ansågs vara af så svår art att rådhusrätten den 9 Dec. dömde Neuman att härför »lif sitt mista».

Göta Hofrätt, till hvilken saken hänskjutits, mildrade straffet och dömde honom den 12 Mars 1777, så väl härför som för det nämnda tryckfrihetsbrottet, att i ena bot afstraffas med 28 dygns vatten och bröd, hvilket straff han började aftjena den 18 Juni.

Under tiden hade Kansliråtten den 23 afdömt målet i Lund, hvarigenom Neuman blifvit förklarad ovärdig att hädanefter inför rätta föra andras talan, samt ålagt honom göra borgmästare Sommelius offentlig afbön. Efter utståndet straff i Göteborg affördes han sålunda till Lund, och dermed voro hans pinohistorier slut, så vidt de röra dessa delar af landet.[2]

---

[1] *Hvad Nytt?* 10/8 1776.

[2] Jemf. *Götheborgs Allehanda,* 18/7 1777.

Under tiden hade gifvetvis Stenborg icke haft någon glädje af hans talang.

Beträffande de öfrige medlemmarne, så känner man om *Sven Lindström, Hans Lindstedt, Jonas Holm, Elias Nisswandt* och *Maja Djurberg* föga mer än att de hösten 1775 voro Stenborg följaktige hit. Madam *Johanna Catarina Löfblad* är omtalad sedan en föregående vistelse här; hon var en användbar skådespelerska, och stannade vid truppen, samt afled först 1811. Mamsell *Kajsa* eller *Kristina Bruch* var anställd hos Stenborg 1774, men omtalas icke vidare. *Olof Ljunggren* deremot tillhörde truppen i 16 år och var rätt mycket använd i mindre roller, samt tycktes varit ganska lycklig i utförandet äfven af några större. *Rutger Ludvig Söderberg*, född omkring 1750, och således nu 25-årig, hade förut varit kammarskrifvare i Stora Sjötullskontoret innan han blef skådespelare; var såsom sådan använd i mindre betydande uppgifter, och vann särskildt bifall såsom *Bertrand* i *Deserteuren,* hvilket antyder att Rosenblads omdöme om honom, i bref till Gustaf III, deri Söderberg betecknas såsom »en usel aktör, som Stenborg fått i arf efter sin far», torde vara nog strängt. [1]

[1] Personaluppgifterna hemtade ur *Joh. Flodmarks* anförda, förträffliga arbete.

Vignetten är hemtad från »Martin och Gripon», tryckt 1778.

Då just vid denna tid, midten af 1770-talet, intresset för teatern visade sig särdeles lifligt i Göteborg, torde det icke sakna intresse att med några ord söka skildra

Det sällskapliga Göteborg på 1770-talet.

Enligt Magistratens relation till Landshöfdingembetet den 1 Aug. 1768 utgjorde folkmängden i Göteborg, »som på några år sig ökt», 10,000 personer, häri inbegripne förstäderna och landerierna, »ehuru ett stort antal barn nu på ett par år bortryckts af kopporna, samt rätt få och nästan ej fler, än på hvilka kopporna blifvit ympade, med lifvet sluppit». Detta innevånareantal bibehöll sig, med ringa ökning, under hela 1770-talet.[1]

Den tidens Göteborg var sålunda, efter våra begrepp, en verklig småstad med hänsyn till folkmängden, och motsvarade i detta fall det nuvarande Söderhamn med dess 10,050 innevånare, samt hade 300 innevånare mer än våra dagars Kristianstad, men omkring 1,100 mindre än t. ex. Eskilstuna.

Och likväl var detta Göteborg en i viss mening stor stad. Under det våra mindre städer i allmänhet föra en drömmande, dådlös tillvaro, utvecklades här lifskraftig verksamhet på alla områden. Sedan länge hade man tvingat de närgränsande landskapen in i sitt handelsom-

[1] Noga räknadt hade Göteborg 1768 endast 9,567 personer [4,393 män och 5,174 kvinnor]; 1769 — 10,088, 1771 — 9,859, 1772 — 10,084, 1773 — 10,114 [ehuru de döda utgjorde dubbla antalet af de födda], 1774 — 10,092, 1775 — 10,356, 1776 — 10,649 o. s. v., allt enligt uppgifter i magistratens Registratur.

råde och med starka bojor kedjat det framtidsrika Wermland vid Göteborg, på samma gång man uppbjöd allt för att hämma utvecklingen hos grannstäderna, och slutligen hade det mäktiga Ostindiska Kompaniet gjort staden till en upplagsplats i norra Europa för Kinas och Japans alster och konstflit, och, som bekant, drefs denna handel, särskildt under vissa tider, med utomordentlig framgång, lemnande en rik vinst åt delegarne, samt uppehälle åt ett mycket stort antal personer; Ostindiska Kompaniet blef till en makt i staten och främst i Göteborg.

Staden var, tack vare Kompaniet och det rikt gifvande sillfisket, på väg att blifva ett motstycke till det forna Wisby eller till de rika italienska köpmansplatserna under medeltiden, och hade med dessa senare det gemensamt att den egentliga makten innehades af några jemförelsevis få, men genom slägtförbindelser eller andra gemensamma intressen nära förbundna slägter.

Främst bland dessa, såväl med hänsyn till rikedom som anseende och inflytande stod det *Sahlgrenska* huset, hvars äldsta gren representerades af Niclas Jacobsson Sahlgrens enka, *Elisabet Nissen*, nu mera omgift med kaptenen vid garnisonen *Carl Hästesko af Måla*, samt hennes son, ryttmästare *Jacob Sahlgren*. Den yngre grenen åter företräddes af direktören i Ostindiska Kompaniet, Kommerserådet och Kommendören af Wasa-Orden *Niclas Sahlgren* (f. 1701, † 1776). Det är om honom lektor Johan Gothenius berättar i bref till kongl. bibliotekarien Gjörwell den $^{17}/_{4}$ 1773, bland »Små händelser under Gustaf III:s varelse» i Göteborg, följande anekdåt: »Under det speltes kort vid några bord på Hofvet, gick konungen stundom, och stundom stod att se på — »Ni spelen gode Herrar, sade han, liksom I haden Sahlgrens penningar». En stund derefter gick Herren till andra bordet, der Prins Fredrik satt: »Du spelar ock, Bror, såsom Du hade Sahlgrens penningar; kom ihåg du tömde din kassa vackert i Strömstad». Sahlgren, som var tillstädes, hörde konungen tala två gånger om sina pengar, skall då straxt på godt manér gjort afträde; han ville ej höra nämnas sina pengar».

Anekdoten vittnar emellertid om att man i allmänhet betraktade Sahlgren såsom för den tiden ovanligt rik, och i sjelfva verket efterlemnade han också omkring 4,200,000 daler Smt enligt bouppteckning. Denna rikedom öfver-

gick, sedan afdrag skett för donationen till upprättande af det efter honom benämnda Sahlgrenska sjukhuset, till hans båda döttrar, deraf den äldsta, *Anna Margareta*, dock redan aflidit 1767, så att hennes andel ärfdes af enda dottern med handlanden i Göteborg *August Alströmer*, hvilken dotter sedermera blef gift med majoren, friherre *Nils Silfversköld*. Den andra dottern, *Sara Catarina*, dog barnlös 1818, såsom enka efter kansliradet, friherre *Claes Alströmer*, sedan 1771 delegare i Sahlgrenska firman.

Det omtalades nyss att vid 1770-talets början lefde Niclas Jacobsson Sahlgrens enka, Elisabet Nissen. Genom henne var slägten förbunden med flera andra betydande familjer; hon var nemligen dotter af den mycket rike handlanden *Erik Nissen*, som i Halland egde bland annat godsen Walda, Stjernberg och Stensjö. Hennes äldre syster, *Catarina Maria Nissen* († 1749) hade varit gift med en af de främste männen i Göteborg, handlanden *Harder Matzen*,[1] egare af Underås († 1806).

En tredje dotter af Erik Nissen, *Anna Margareta* († 1748), hade varit gift med handlanden, assessorn och riddaren *Niclas Jacobsson*, adlad *von Jacobsson* († 1785), hvars dotter i ett senare äktenskap blef gift med grosshandlaren i Göteborg, Bergsrådet *Niclas Arfvidsson*. Slutligen hade Erik Nissen tvenne andra döttrar gifta den ena med superkargören i Ostindiska Kompaniet *Henrik König*, och den andra med direktören i samma kompani *Petter Theodor König*.

Den förutnämnde Harder Matzens äldre bror, handlanden *Niclas Matzen* (f. 1710 † 1775), egare af Billdal, var också en mycket förmögen man, efterlemnande omkring 130,000 daler Smt; hans ena dotter blef gift med handlanden *Anders Filipsson Oterdahl* († 1804), bror till *Johan Otto Oterdahl* († 1801), och tillhörande en af stadens äldsta och mest betydande slägter.[2]

Till den talrika Sahlgrenska slägtkretsen hörde vidare den myndige direktören i Ostindiska Kompaniet, egaren af Lerjeholm *Nils Ström*, på det sättet att han var son af handlanden i Göteborg, brukspatron *Hans Olofsson*

---

[1] Deras dotter, *Dorotea Elisabet Matzen*, f. 1746, † 1829, blef gift med grosshandlare *Gustaf Berndt Santesson*.

[2] Anders Oterdahl efterlemnade 220,000 Rdr banko; en dotter blef gift med landssekreterare *Fredr. Magnus Åkerman*.

Ström och dennes hustru *Anna Elisabet Sahlgren,* och sålunda systerson till Jacob och Niclas Sahlgren.

Nils Ström hade 4 vuxna syskon, deraf systern *Sara Barbro Ström* († 1780), fick till man handlanden *Niclas Gabrielsson Sandberg* († 1753), hvars yngre bror *David* († 1788) äfven var handlande och sedermera direktör i Ostindiska Kompaniet samt adlad 1772 med namnet *af Sandeberg.*

Brodern, *Olof Ström* († 1775) hade varit superkargör i Ostindiska Kompaniet, men kallas senare handlande och Brukspatron. Han hade med sin hustru *Magdalena Grubb,* kusin till direktör Mikael af Grubbens, tvenne döttrar, deraf en blef gift med ryttmästare *Nils Silfversköld* och den andra med Öfverstelöjtnant *Carl Henrik Ramsay.*[1]

Af Nils Ströms båda andra syskon blef *Christina Levina Ström* gift med handlanden i Göteborg, kommerserådet och riddaren *Christian Arfvidsson,* och *Anna Maria Ström* († 1764) med direktören i Ostindiska Kompaniet *Martin Holterman,* hvars bröder *Johan Petter* och *Niclas* egde den stora firman »Martin Holterman och Söner».[2]

En annan slägtgrupp var den som bildades kring den gamla Göteborgsfamiljen *Olbers,* ehuru äfven denna kan sägas sammanhänga med den Sahlgrenska, så till vida att den under Carl XII:s tid så framstående handlanden och rådmannen, assessor *Johan Andris Olbers,* i sitt senare äktenskap hade *Clara Schröder,* dotter af handlanden Johan Schröder och *Clara Matzen,* faster till förut omtalade Harder och Niclas Matzen. Johan Andris Olbers söner voro vid denna tid antingen döde eller hade de lemnat Göteborg. Af döttrarne deremot var *Christina Beata Olbers* gift med borgmästaren, direktören i Ostindiska Kompaniet *Jacob Schütz,* en mycket förmögen man som vid sin död 1772 egde 850,000 daler, hvilka ärfdes af dottern *Clara,* gift med superkargören i Kompaniet *Gabriel Beijer,* samt sönerna *Samuel* och *Johan Henrik,* den senare slutligen major, Hofjunkare samt adlad *Rosenschütz,* en galning som gjort sig känd för åtskilliga extravaganser den tid han egde Marieberg vid Kungelf.

En yngre halfsyster, *Ulrika Olbers* († 1805), hade till man sin svåger, handlanden och brukspatronen *Johan*

[1] Olof Ström efterlemnade 125,000 daler Smt.

[2] Martin Holterman efterlemnade ej mindre än 405,000 Rdr Specie.

Schütz († 1797), vid ett par riksdagar ombud för staden. Af deras tvenne döttrar blef den yngre gift med majoren vid Lifgardet *Carl Christoffer Grubbe* och den äldre med superkargören i Ostindiska Kompaniet *Ulrik Martin Valtinsson*, adlad 1767 med namnet *Adlerstam*, samt bror till kommerserådet *Magnus Adlerstam* och till den vittre assessor *Carl Gustaf Adlerstam*, om hvilken Gothenius skrifver 1765 i bref till Gjörwell: »Assessor Valtinsson är jurist, lefver af penningar nog, utan tjenst, håller stat, hästar och vagn; han sitter ibland lagmansting, roar sig mycket i belles lettres, håller ock på med öfversättningar».

Ännu en vitter man fanns i den Olberska slägten, nemligen kommerserådet och direktören i Ostindiska Kompaniet *Magnus Lagerström* († 1759), den bekante öfversättaren af Holberg, gift med *Clara Olbers* († 1778). I viss mån kunde äfven till slägten räknas borgmästaren, kommersrådet *Daniel Pettersson* († 1802) och dennes bror rådman *Jacob Pettersson*, så till vida att deras syster, *Anna Catarina Pettersson*, dotter af Postdirektören i Göteborg, var Ulrik Martin Valtinssons första hustru.

En tredje grupp bildades af ätten *Tham* med dess talrika förgreningar, betydande mindre på grund af förmögenhet än relationer. Af Assessor Volrat Thams söner lefde här superkargörerna *Christian* och *Volrat* samt direktören i Ostindiska Kompaniet *Gustaf Tham*, gift med *Christina Maria Grill*, och hvars son *Petter Adolf* sedermera blef stamfar för friherrliga grenen *Tamm*. Af de förras systrar blef *Anna Elisabet Tham* († 1777) gift med superkargören *Niclas Heeggh* († 1776), och hans dotter åter, *Catarina Heeggh*, med den förmögne handlanden *Samuel Bruse*. Slutligen hade en faster till Assessor Volrat Tham, i sitt äktenskap med rådman *Gerhard von Öltken*, sonen *Volrat von Öltken*, hvilken sålunda var kusin med den förre. Volrat von Öltken var en af stadens mera framstående affärsmän, med betydande anseende, och hade 1769 varit riksdagsman; af hans döttrar blef en gift 1777 med lagmannen i Bohuslän *Petter Ekström*, och en med rådman *Fredrik Georg Kall*.

En fjerde sammanslutning bildades af familjerna *Busck*, *Koopman* och *Paulin*. Slägten Busck representerades främst af justitieborgmästaren, Hofrättsrådet *Anders Hansson Busck* († 1782), gift med *Maria Koopman* ((† 1792), dotter af rådman Hans Koopman. Deras äldste son *Hans*

Busck blef 1775 rådman och sedermera i sin tur borgmästare samt kommersråd och riddare. Den senares morbror *Petter Koopman* († 1786) var förmögen handlande och riksdagsman, hvars son *Hans* († 1799) blef superkargör och sedan direktör i Ostindiska Kompaniet.

En den tiden mäktig slägtgrupp utgjordes af medlemmarne af familjerna *Beckman* och *Björnberg*, hvilka båda från en mycket anspråkslös början lyckats svinga sig upp till inflytande och ansenlig förmögenhet. Stamfadern för den förra var segelsömmaren *Gregorius Beckman*, som blef borgare 1714. Hans sonson *Hans Jacob Beckman* åter öfvergaf det af fadern och farfadern drifna yrket, samt egnade sig åt handeln, blef egare af Underås och Öfverås, samt efterlemnade vid sin död 1815 en betydande förmögenhet, hvilken ännu mer ökades af sonen *Olof Beckman*. Af de öfriga barnen blef en dotter gift med kommerserådet *Carl Bagge*, en annan först med grosshandlare *Laurens Tarras* och derefter med Öfverstekammarherren, baron *Hamilton;* en tredje med grosshandlare *David Carnegie*, och en son med *Anna Margareta Björnberg*. Den senare var dotter af grosshandlaren, kommersrådet och kommendören af Wasa-Orden *Niclas Björnberg*, som ansågs vara en af stadens allra rikaste män, hvars andra dotter blef gift med brukspatron *Henrik Geijer*, och en tredje med Statsrådet *Johan Didrik af Wingård*. Det oaktadt åtnjöt Niclas Björnberg icke något synnerligt anseende, och var af det egentliga folket rent af hatad, ett hat som längre fram tog sig uttryck i det uppror som är kändt under benämningen »Björnbergska kriget», och vid hvilket han så när fått sätta till lifvet.

Till dessa större grupper kommo slutligen några andra slägter, hvilkas medlemmar på grund af rikedom eller begåfning böra nämnas bland de tongifvande under 1770-talet. Till dessa kunna räknas handlanden och fabrikören *Johan Henrik Damm* († 1798), gift med *Anna Dorotea von Scholing* († 1802), samt hans bror och meddelegare i firman, den musikaliske *Fredrik Damm*, hvars dotter blef gift med kommersrådet *Johan Niclas Malm*, och om hvars son, äfven med namnet *Fredrik Damm*, Arvid Hummel i bref inberrättade till Gjörwell följande: »Om en stor societet kallad *Globe Society*, som här i staden stiftas, sträckande sig till alla vetenskaper, utom politik och ekonomi, och som innefattar alla språk och

nationer, skall jag, i fall planen blir af, framdeles underrätta. Betänkandet härom med projectreglor utarbetas nu af 4 personer: Gref *de Begna* från Dalmatien, emigrant och rysk konsulatsekreterare i Göteborg, *Bonamy*, förr rik possessionat på Domingo, *Fredrik Damm* på Halls kontor, omkring 19 år, snäll i många språk, och jag ovärdigan».

I sjelfva verket var det hos en blifvande slägting Fredrik Damm då var anställd, ty hans kusin Johan Henrik Damms son med samma namn blef ett antal år derefter gift med en dotter af handlanden *Josef Hall*, hvilken senare åter var kusin till den bekante millionären *John Hall d. ä.* († 1802), som tillika med sin fru spelade en stor roll i stadens sällskapslif, något hvarom vi få tillfälle snart närmare orda.

Till de mera betydande personligheterna denna tid hörde äfven grosshandlaren och direktören i Ostindiska Kompaniet *Jonas Ericsson Malm* († 1775), far till den ofvan omtalade Johan Niclas Malm. Vidare stiftaren af Kjellbergska flickskolan, och ledamoten af Vetenskaps- och Vitterhetssamhället *Jonas Kjellberg* och hans bror *Roland;* handlanden *Petter Ekman*, gift med en dotter af Stadsläkaren, doktor *Jacob Boëthius;* handlanden *Lars Kåhre*, som i sitt senare gifte hade en syster till handlandena och brukspatronerna *Isak* och *Martin Törngren*, och hvars ena dotter blef gift med den bekante *G. A. af Brinkman*.

De tongifvande sällskapskretsarne i 1770-talets Göteborg torde kunna anses fullständigade om man härtill nämner Landshöfdingen och Generalmajoren *A. R. Durietz*, samt andra stadens och statens högre tjenstemän, äfvensom officerarne vid garnisonen och den här förlagda eskadern.

Efter denna kortfattade redogörelse för de herskande slägterna och deras förbindelser, måste man förvånas öfver att i en stad med blott 10,000 innevånare finna så mycken rikedom och så många framstående personligheter. Förklaringen härtill ligger i den lifliga affärsverksamhet, hvilken, som sagdt, alstrades af det ostindiska kompaniet och det rika sillfisket, och hvilken lockat hit från in- och utlandet män med vaket sinne och kraftig vilja.

Emellertid inser man nog äfven ganska lätt att när de maktegande slägterna voro genom intressen och familjeförbindelser så nära förenade som här var fallet, skulle

detta leda till många missbruk och i vissa afseenden kännas tryckande nog för de öfriga, som icke fått plats kring det rikt dukade bordet. Det var sålunda icke utan anledning den bekante lektor *Johan Rosén* i sin tidning »Götheborgska Magazinet» temligen hårdhändt angripit de rika köpmännen och särskildt den Sahlgrenska kretsen i Ostindiska Kompaniet, hvilket i hög grad upprörde och förbittrade direktionen och alla som mer eller mindre berodde af denna, särskildt emedan Rosén antydt att den förra hade mer gagn af Kompaniet än kronan. Dessa angrepp gillades dock af andra så mycket mer, och »oväldige», heter det, »tycka mycket om Rosén i denna punkten, och är väl att någon vågat öppna munnen att tala om hvad ögonen länge sett, ty det är obegripligt hvarigenom en privat skulle komma till en egendom af 30 till 40 tunnor guld som aldrig ärft eller procentat sig till penningar».[1]

Måhända var det äfven denna förmodan, att det fanns vissa genvägar till rikedom, som lät Gothenius utbrista: »Hvad skall man med förstånd? Man blir ju så högst oskicklig att tro allt hvad som säges, och lyda allt hvad som befalls. Nej, den välsignade obed. passiva! Kom och fånga våra ostyriga öfvertygelser, och gif oss kraft att emotstå alla ett sundt begrepps förargeliga frestelser, och endast hålla oss i trona till den, som djerfvast kan ljuga oss fulla, på det vi omsider må hinna till den höga fullkomligheten att löpa undan af räddhåga för vår egen skugga, och kasta oss öppenhjertligt i famnen på hvilket troll som ville göra sig besvär att taga och i sina klor evigt behålla oss, in secula seculorum».[2] Denna fromma önskan om fullständig befrielse från egen öfvertygelse och eftertanke, såsom hinder för kontemplativ, undergifven ro, har onekligen något gemensamt med den anekdoten som berättas om arfprinsen Fredrik af Danmark under vistelsen på Sorgenfri sommaren 1805; hans son prins Christian föreslog honom nemligen en dag vid bordet att han borde hålla kor vid slottet, när det visade sig vanskligt att erhålla grädde: »O, tal ikke om kjøer min Søn», blef svaret, »derved nødes jæg at tænke på den sal. Prindsesse!» — under hans gemåls tid hade prinsen nemligen hållit kor der.

---

[1] *Karl Warburg*, Lidner, sid. 35 o. f.

[2] Joh. Gothenius i bref till Gjörwell 18/11 1778.

Huru som helst läto de maktegande icke så lätt vrida spiran ur händerna, allra minst genom några artiklar i tidningarne, hvilka den tiden icke hade särdeles mycket att betyda. I alla händelser kan man säga, att den hopade rikedomen var en kraftig häfstång för såväl umgängeslifvet och de offentliga nöjena, som äfven för konst och vetenskap, derhän att Göteborg i dessa afseenden intog en ställning långt öfver den som tillkom staden på grund af enbart dess folkmängd.

Här, liksom öfverallt i hela den bildade verlden, herskade oinskränkt de franska moderna, det franska språket och den franska litteraturen. Det båtade föga att mera tänkande klandrade allt detta; de utsatte sig blott för en tillrättavisning, sådan man t. ex. finner i tidningen Hvad Nytt? Hvad Nytt? för den 18 Febr. 1775, der man läser:

»I en liten stad, ej långt söder från Göteborg, bor en sur man, som afundas öfwer wåra oskyldiga nöjen och moder: än är *saloupen* för wid, än flaxar *roben* honom i ögonen, än *trompösen*, stundom sitter våra chinjonger i vägen, ibland *donsamellen*, ja rättnu vill han undersöka våra *understubbar*, och ho hvet hur långt hans otidighet gar sedan. Kära utgifvare! Moralicera honom derföre i tider. Säg honom hur illa det anstar en mansperson att tadla moder, som grunda sig pa allmänt vedertaget bruk! Bed honom sköta sig sjelf och sin feta läpa.

En, som älskar fred och en anständig mode!»[1]

Lika litet hjelpte det att gyckla med det öfverhandtagande bruket att blanda sitt tal med hälften franska, så som när samma tidning införde valda profstycken ur ett nytt franskt-svenskt lexikon, der t. ex. *amitié* öfversattes med äggskal, *Amant* med flyttfogel, *Mariage* med råttfälla, *Picquenique* med orrlek o. s. v.

Af allt hvad man känner om och från dessa tider är det dock visst, att det låg ett bedårande skimmer af behag och förfining öfver umgängeslifvet.

---

[1] Till historien om de nya moderna kan, för kuriositetens skull, äfven anföras efterstaende annons i *Götheborgska Nyheter* för den 25/5 1778:

»*En ny Inrättning i Götheborg.*

Drängar, Gossar, Pigor, Flickor och Ammor, som söka tjenst, kunna anmäla sig på Bok-Lådan. Äfwen kunna de som behöfwa sådant folk, gifwa det tilkänna därstädes, då man hoppas at en och hwar, emot en ringa wedergälning, kunna blifva betjente».

Detta var salunda den första tjenstebyrån i Göteborg.

Tvifvelsutan var likväl detta skimmer temligen ytligt, en fernissa öfver i grunden ganska mycken råhet, och annorlunda kunde det heller icke vara; man omskapar icke i hast ett tidehvarfs karaktär genom införande af andra moder på kläderna eller franska ord och fraser i språket. Visst är sålunda att det ännu den tiden t. ex. dracks omåttligt. Väl samlades man icke för detta ändamål i något liknande våra dagars restaurationer och kafféer med all deras furstliga lyx i utstyrsel, men man hade sina »källare» och »rum för resande», hvilket ofta betydde detsamma. Till följe af de ständiga eldsvådorna hände det likväl att det tidtals var rätt ondt om dessa »rum för resande», så att man exempelvis 1758 nödgades af denna anledning inställa det beramade prästmötet. År 1763 kunde de som anlände till Göteborg taga in hos handlanden *Olof Pettersson*, som egde hus på Stora Hamngatan, ej långt från Drottningporten, der man äfven erhöll »spisning», eller hos handlanden *Olof Westerling* på Drottninggatan, hvarjemte man äfven kunde erhålla rum på *Stockholms Källare* och källaren *Tre Remmare*,[1] samt naturligtvis i främsta rummet på stadens *gästgifvaregård*.[2]

Af förfriskningsställena var naturligtvis *Rådhuskällaren* äldst bland de nu befintliga. Derefter kom *Stockholms Källare*, som öppnades 1753 af källarmästare *Hans Bagge*, förut borgare i Uddevalla, men som den 27 Maj detta år antogs till gästgifvare i Göteborg, »efter som ingen sådan då fanns», och slog sig då ned här samt köpte huset i hörnet af Drottning- och Magasinsgatorna. Tio år senare egdes källaren och huset af enkan, och hade då 8 tapetserade rum för resande, deraf 3 med två sängar i hvarje, hvarjemte man här kunde erhålla mat och vanliga dryckes-

---

[1] 1782 var det företrädesvis *Stockholms Källare*, *Götha Leijon* och Jungfru *Stare* som togo hand om de resande.

[2] I Magistratens politiprot. 31/3 1797 finnes följande taxa för gästgifvaregarden:

Middagsmaltid med 3 à 4 rätter med maltidsdricka	16	skill.	Specie
Aftonmaltid med d:o	12	»	»
En sup destilleradt sädesbränvin	1	»	»
En d:o af bättre sort	1	» 6 rst.	»
Ett menbleradt rum åt gatan med säng och snygga gardiner	16	»	om dygnet
Ett menbleradt rum at gården af sämre beskaffenhet	8	»	»
En eldning uti spis eller kakelugn	3	»	
Ljus om aftonen	2	»	

varor samt vin. Rörelsen öfvertogs sedermera af dottern, jungfru *Marg. Christ. Bagge*, som likväl omkring 1783 sålde egendomen.

Tre Remmare låg äfven i samma trakt af staden, nemligen i hörnet af Magasins- och Kyrkogatorna, samt egdes af Stadsmusikanten *Leiditz*, och fanns till åtminstone från 1763 ända till århundradets slut. Källaren *Götha Leijon* var deremot belägen på Köpmangatan.[1] Till dessa, som lågo i sjelfva staden, kommo äfven några andra utom vallarne; det annonseras sålunda i Götheb. Nyheter $^{8}/_{12}$ 1774: »Som källarmästare *Kröger* nu mera bor i Masthugget och Tallbergska huset, enligt hvad det der befintliga källarskyltet *Gyldene Nordstjernan* närmare utvisar, så utbeder han sig stadens resp. innevånares påhelsning», och på *Bagaregården* hade källarmästare *Johan Minten* ett utvärdshus, hvilket synes varit på modet, enär man finner att staden der gaf middag 1773 på sommaren för Justitiekansleren Liljestråle, som då befann sig i Göteborg. Ett annat utvärdshus, ehuru säkerligen af mycket anspråkslös beskaffenhet, var den i Slottsskogen stående *Tracteurs-boden*.[2]

Utom på dessa källare kunde man också intaga sina måltider på andra ställen. Så annonserade traktören *Petter Bonge* 1769 att han »ifrån nästkommande Maj månads början ärnar hålla spisning med tre försvarsgoda rätter, emot 22 daler Smt person om månaden, och om 8 eller 10 personer komma öfverens att spisa vid slutet bord, betalas allenast 20 daler, dock så att ena hälften betalas vid månadens början, och andra hälften vid dess slut».[3] Fyra år senare hade han fått en medtäflare i

---

[1] Den nämnes 1778, och öfvertogs sedermera af handelsbetjenten *Olof Landtmansson*, som den $^{16}/_{9}$ 1780 erhöll burskap jemte tillåtelse att i »f. d. Beckmanska, nu mera stadens barnhus tillhöriga hus på Köpmangatan, hålla rum och spisning».

[2] Det annonseras $^{22}/_{5}$ 1779 att den »i morgon och sedermera alla eftermiddagar öppnas efter vanligheten, sommaren öfver».

Längre fram i tiden tillkomma andra: den $^{12}/_{4}$ 1800 annonserar *G. Tod* i Götheb. Nyheter att på *Engelska värdshuset* i Masthugget gifves fisk, biffstek och Plumpudding alla Torsdagar och Söndagar till middag kl. $^{1}/_{2}$ 2; för mat och en half öl eller porter samt $^{1}/_{3}$ butelj vin betalas 36 skill. person.

1776 års taxa för källarmästare upptager: 1 kanna vin de Grave eller Pontac 6 daler, 1 kanna Bordeaux vin 3 dal. samt 1 kanna sämre franskt vin 2 dal.

[3] *Götheborgska Nyheter*, $^{22}/_{4}$ 1769.

mantalskommissarien *Stare*, som tillkännagaf att han flyttat till Kyrkogatan i guldsmeden Jungmarkers hus och att han der gaf »middagsspisning åt hederligt folk mot billigaste pris, eller 1 daler Smt».[1]

Att det gick temligen muntert och flott till i de förmögnare kretsarne kan man nog fatta, och detta intygas desssutom af ett bref 1799 från den 21-årige notarien i Rådhusrätten *Arvid David Hummel*, deri han beskrifver vedermödorna under dagens lopp på följande sätt:

»I Göteborg passerar ingenting nytt eller ovanligt. Här som i Wielands Abdera går folket sin jemna gång, och det ungefär sålunda:

Kl. 7 stiga Herrarne upp: räkningar, bref, the, växlar, lån i diskonten, grogg, penningvexling, lögn, skryt, bränvinsdestillering, morgonbön, eder, etc.

Kl. 10 Sammanträder Magistraten. Politiskt kannstöperi till kl. 1/210. Då komma de yngsta ledamöterna, 12 personer occuperas då 1 1/2 timme, att hals öfver hufvud bysätta ett dussin löjtnanter, uppropa konkurser, döma beniga lagfrågor, voteringar, ovett, fylleri bland betjeningen.

Kl. 11 parade; nyss uppstigna fändrikar, Damer i muff och spencer, promenade, sqvaller, vattenpussar, coqueterie, prygel, gatlopp och courtoisie.

Kl. 1. Börsklockan ringer. Agio, vinglerier, mäklarespring; »kan jag ej få 25 Rdr på inteckning i min majorslön?» — accisosanningar, trängsel, sammanskott, subskriptioner.

Kl. 2. Mat. Belastade bord, champagne, port, claret, Xeres, Constantia, ostron. »Gud ske lof Fransoserna få stryk!» — »Förbanna de Tyskarne!» — »Gud hjelpe Republiken!» — Caffeförbud och Bonnaparte! Delicat skinka, ostindiska syltsaker, William Pitt, skålar, fylleri och eqvivoquer.

Kl. 1/2 6 Visiter. »Hvar har Ni ätit?» — »Alltid har den frun Russin-pudding!» etc.

Kl. 7 The. Nu komma fästmännen till sina sköna; damerna på soupéerna och kläderna mönstras, väder, elak ande, coiffurer, litet portepiano. Quadrille, boston, torr-whist, courtoisie.

Kl. 11 Delas betarne. »Förbannad otur!» — mängd med mat — »Hvad nytt med posten?» — »Hvad nytt från Stockholm?» — coursen rasar; blomkål nytt på året, jalousie, magknip.

---

[1] *Götheborgska Nyheter*, 6/11 1773. Såsom en kuriositet kan nämnas att Gustaf IV Adolf den 13/8 1801 förordnade att de vid krogar med behörigt tillstånd brukade skyltarne hädanefter icke få vara utmärkta med tre kronor utan med länets vapen.

Det första konditoriet i Göteborg torde vara det *Carnegieska Caffehuset*, som omtalas 1773; dernäst i ordningen kommer det, som med magistratens tillatelse öppnades den 1 Maj 1785 »uti f. d. Selleska huset på Stora Hamngatan, 1 trappa upp, der det finnes hwarje dag Caffe, Thee, Chocolade, Bavaroise, Limonade, Orgade m. m. till salu».

Kl. 1 Sängen färdig. Det var ej roligt hos X. »Såg du hur hon såg ut?» — »De eviga fiskrouladerna med gröna ärter!» — »Jag tror geléet var kokt med saffran!» Sömnen vill ej komma, colik, elaka drömmar.
Kl. 2 Brandvaktgalning, stölder. h . . . r.
Kl. 4 Reveillen, kattskrik, hundbröllop.
Kl. 5 Släcker jag mitt ljus, lägger mig på soffan, men får ej länge sofva för kärror, larm etc.»[1]

Med all sin öfverdrift torde likväl denna skildring innehålla en hel del sanning, och det var nog så att allmänna meningen icke blott såg igenom fingrarne med dryckeslagen, utan rent af gick ut på att man skulle vid ett sådant tillfälle blifva mer eller mindre oredig. Det berättas ju om t. ex. konung Fredrik V af Danmark att han stundom hedrade de främmande sändebuden med besök, dervid han lät vinet sig väl smaka; vid ett sådant tillfälle, när han gästat den kejserlige gesandten, Gref Lichtenstein, och tagit väl mycket till bästa, samt raglade när han gick nedför trappan, yttrade den tillstädesvarande lakejen i sin oskuld: »Ach, der König ist besoffen!», hvartill kungen, som hörde detta, likaså naivt svarade: »Nein, mein Sohn, Wir sind nicht besoffen, Wir haben nur ein bischen zu viel getrunken».[2]

Som man kan finna af Hummels bref, ingingo offentliga förlustelser icke i det dagliga programmet, och i sjelfva verket voro dylika, med undantag af konserter och spektakler, mycket sällsynta. Första gången en *cirkus* i Göteborg omtalas är 1795 i slutet af året, då »den vidtberömde» herr *Laison* »uppvisade sina maneuvrer i ridkonsten» på manegen vid masthamnen, med ett sällskap bestående af 14 personer och medförande 16 hästar. I öfrigt hade man de, endast med långa mellantider förekommande, tillfällena att åse ett fyrverkeri, en samling främmande djur eller en och annan eqvilibrist.[3] Ett sär-

---

[1] Bref till C. C. Gjörwell 25/4 1799. Afskrift i Götheborgs Stadsbibliotek.

[2] Optegnelser af Conferensraad Laurids Engelstoft i Norsk Hist. Tidskrift.

[3] I Januari och Febr. 1769 uppträdde sålunda eqvilibristen *Mikael Maddox;* från 19/2 1770 »den berömda starka madame *Scaglia* och hennes man, taskspelaren *Petter Scaglia;* 31/5 samt 2 gånger i Juni s. å. fyrverkeri af »Tand- och Mundläkaren *Antoni Campioni;* i April 1774 kungjorde »konstmästarinnan m:me *Stuart*» att hon ett par gånger uppträder med »luftsprång, posit urer och balanceringar, samt att hon äfven later höra sig i instrumental- och vocal musique på Radhus-

skildt högtidligt ögonblick var när Herr *de Fontenelle*, »ledamot af Paris och Wiens universitet samt af Kongl. Vetenskaps Collegium i Berlin», lät den 11 April 1791 allmänheten se »ett aerostatiskt experiment medelst en Ballon af Taft, öfverdragen med gummi Elasticum, 17,500 kub.-fot stor, vid hvilken häftade en fallskärm med gondol, i hvilken senare sågs en Automatisk figur föreställande Blanchards luftsegling; denna Ballon fyldes på stället med Gaz, 8 gånger lättare än Atmospheren».

»Hela maskinen» berättar tidningen, »steg upp med mycket anseende och till Allmänhetens fullkomliga nöje. När den hunnit till en ansenlig höjd, dröjde den inemot 15 minuter i denna elevation, då derpå Fallskärmen lossade sig från Gondolen, alldeles som Herr de Fontenelle det förut annonserat, samt nedsteg i ögnablicket helt sakta till jorden». Detta experiment väckte den största uppmärksamhet, och man öfvertalade främlingen att förnya detsamma.

Af förlustelseställen utom vallarne egde staden mot slutet af 1700-talet blott ett enda, nemligen den så kallade *Vauxhallen*. Den var belägen å den egendom som senare bar nummer 10 vid Första Långgatan i Masthugget, helt nära Jerntorget.[1]

---

salen;» i Augusti 1776 visade den holländska konstmästaren *Lion* balancering med pipor och värjor, »samt en regnbåge af tobakspipor», äfvensom trollkonster, och samma månad fägnades publiken åter med fyrverkeri af *Campioni*, liksom äfven italienaren *Johannes Charomelii* förevisade »ett underligt djur kalladt Lyster» från Afrika, jemte »flere artiga kreatur;» i Maj 1779 uppträdde den »privilegierade eqvilibristen och mechaniska konstmästaren samt holländske luftspringaren *Joh. Fredr. Albertus*;» Aug. 1780 *Johan Dragho* »besynnerliga djur», deribland »en Dromedaire kallad», en apa m. m.; i Maj 1782 ett nytt menageri af *Anthon Chisa* o. s. v.

[1] »Vauxhall» var ursprungligen namnet på en offentlig förlustelselokal i London, som öppnades omedelbart efter Carl II tronbestigning 1660, och som egde bestånd i nära 200 år; namnet anses härledt af den förste entreprenören *Vaux* eller *Devaux*. I Stockholm fanns 1796—1801 en Vauxhall i Kungsträdgårdens orangeribyggnad.

Den egendom i Masthugget, der Vauxhallen anlades, var ursprungligen ett helt landeri med betydligt omfång, och det var här den mäktige handlanden *David Amia* [f. 1616, † 1674] hade »en skön och herrlig trädgård», hvilken öfvergick till sonen, *David Amia* [f. 1652, † 1706] och sonsonen som ocksa hette *David Amia* [f. 1684, † 1712]. När denne senare afled utan barn, återstod af slägten endast systern, *Antoinette Maria Amia*, gift med *Gabriel Well*, adlad och baroniserad *Stierncrona*. Dessa makar ärfde nu den ifrågavarande egendomen,

Förlustelserna här voro likartade med dem på våra dagars Lorensberg, d. v. s. förnämsta dragningskraften utgjordes af de anstälda fyrverkerierna eller af de konstig-

---

hvilken af dem såldes den 23/5 1732 för 4.200 daler Smt till *Sillfiskerisocieteten,* å hvars vägnar societetens direktörer, rådmännen Petter Koopman och Jacob Bratt samt kommissarien Simon Abraham undertecknade köpekontraktet. Det hela omfattade da dels »en stor frukt-trädgård med rödfärgadt plank omkring, samt ett gammalt hus som Philip Townsend bebott, jemte såp- och brygghus», dels »en stor jord-fruktträdgård med fruktbärande träd och åtskilliga häckar samt en trädskola, ett hus af trä, ett orangehus [utan orangeträd], ett lusthus med ett ovalt stenbord», samt slutligen 3 stora platser till skeppsvarf och för masters uppdragande pa land, vidare 3 masthamnar »sa långt som grunden och de båda trädgardarne sträcka sig», en stor äng och ytterligare 2 masthamnar längre vester ut.

Det var sålunda en betydlig egendom, som sträckte sig från den då varande landsvägen, eller trakten af n. v. Andra Långgatan, och ned till elfven, samt i längden från n. v. Jerntorget och sedermera vester ut; den omtalade stora ängen låg dock förmodligen på andra sidan landsvägen.

Sillfiskerisocieteten behöll icke landeriet i sin helhet, utan salde samma år »de f. d. David Amija tillhöriga 2 trädgardarne» m. m. för 3,000 daler Smt till handlanden *Johan Bornander,* som flyttade dit, och i hvars bouppteckning 1739 de återfinnas. Nästa egare är assessor *Mathias Schildt* och dennes måg, kommendörkapten *Conrad Wilhelm von Döbeln,* hvilka den 4/1 1745 salde »gård i Masthugget» till källarmästare *Johan Bartram Kitz* [f. 1712, † före 1766] för 5,000 daler Smt. Han måtte gjort betydliga förändringar på platsen, ty vid bouppteckningen efter hans enka, *Anna Catarina Stare* [† 11/8 1766] värderades »hus och trädgård i Masthugget» till 16,320 daler Smt. Samma år den 25 Nov. såldes hennes »hus och tobaksplantage jemte trädgård och fiskedammar» för 20,100 daler Smt till direktören i Ostindiska Kompaniet *David Sandberg* [adlad *af Sandeberg*].

Redan 1773 synes egendomen öfvergått till handlanden *Petter Lamberg* och dennes hustru *Sara Charlotta Kåhre,* hvilka åter den 2/2 1779 öfverlåto den på medicine doktor *Evald Riben.* Den senare transporterade fastigheten 25/11 1780 på källarmästare *Samuel Gabrielsson* och hans hustru, som enligt magistratens protokoll den 4/7 1788, för 4,166: 32 Rdr Specie sålde »deras utom Carls port belägna egendom N:o 38, hus och trädgård, Vauxhallen kallad, till handlanden *Samuel Dahlin.*

Enligt Rådhusrättens politiprot. 9/3 1789 beviljades traktören Lars Hallberg rätt att, i den af Dahlin arrenderade »s. k. Vauxhalls-egendomen, med trädgård och åbyggnader», idka samma näring som företrädarne.

Näste egare synes varit direktören i Ostindiska Kompaniet *Törngren,* hvars enka år 1801 utarrenderade egendomen till dansläraren, hofsekreterare C. V. Hjelm, som der skulle hålla »traktörsnäring och spisning» [magistr. politiprot. 29/5 1801]; han sålde egendomen för 4,700 Rdr Rgs till handlanden *Adam Gavin,* som derå erhöll upplåtelse den 14/10 1803.

heter som utfördes af en eller annan eqvilibrist; vidare promenerade man i trädgården, hörde på musiken, drack, rökte och superade, samt roade sig efter bästa förmåga.

Det var 1773 som egendomen omdanades till offentligt förlustelseställe under namn af »Vauxhallen». Tillkännagifvandet om dess öppnande skedde genom annons i tidningen Hwad Nytt? Hwad Nytt? för den 10 Aug. 1773, och lydde sålunda:

»Härmed tillkännagifves att *Vauxhall* uti den f. d. så kallade Kitziska trädgarden blifver för första gangen öppnad nästkommande Söndag, eller den 15 dennes. Ingen annan port öppnas än den åt Barlastkajen fram åt staden. Billeter finnas till köps på Beursen och Carnegies Caffehus för 1 daler Smt, och skulle man gerna se att de, som ärna besöka Vaux-Hallen, täcktes i tid skaffa sig Billeter, på det man kan undvika den olägenheten att sälja dem vid ingången. Musiken börjas kl. half 8 precis».

»I de inrättade Loger, och vid de i Trädgården på andra ställen dukade borden, superar hvilken som behagar, och betalar hvad som åstundas, efter den i hvarje Loge och vid hvarje Bord uppslagne tryckta Taxa, till den som passar upp».[1]

»Inträde lemnas åt alla, med anständighet klädde personer af begge könen, dock förbehålles att, för bättre skick och ordning, Herrar och Damer utelemna sina Drängar. I afton och framdeles betalar hvar och en, som vill promenera i Trädgården, vid ingangen 2 öre Smt, med undantag Vaux-Hallsdagarne, då porten ej öppnas förr än vid determinerad tid».

---

[1] Denna taxa har följande utseende:

Waux-Halls Pris-Couranten:

En portion kall skinka . . .			18	öre	Smt.
En » kallt kött . . .			10	»	»
En » kall kalfstek . .			16	»	»
Vildt			24	»	»
En portion Ängelsk ost . .			4	»	»
En » bakelse			5	»	»
En kall kyckling	1	daler	8	»	»
En half d:o , stor . . .			24	»	»
En portion ragbröd			4	»	»
En » hvetebröd . . .			5	»	»
En hel bouteille rödt vin .	2	»	8	»	»
En half » » » .	1	»	4	»	»
En hel » renskt » .	3	»	16	»	»
En half » » » .	1	»	24	»	»
En hel » mosel » .	2	»	24	»	»
En half » » » .	1	»	12	»	»
En hel » portugis » .	2	»			»
En half » » » .	1	»			»
En » svagdricka .			6	»	»
En » öhl . . .			24	»	»

Anstalten hölls sålunda öppen alla dagar, men det var endast under de egentliga »Waux-Hallsdagarne», i regeln söndagar, som musik utfördes och hvarjehanda lustbarheter anställdes. Hur det i öfrigt tillgick sjelfva öppningsdagen, derom berättar »Hwad Nytts» krönikör, hvilken nog icke var någon annan än redaktören sjelf, den lärde och qvicke lektor Johan Rosén:[1]

»Den 15 dennes öppnades Waux-Hall uti Masthugget, det är i Kitziska Trädgarden, kl. 7 om aftonen, der 5 à 600 personer infunno sig. Musiken, som anfördes af Herr *Schindler*, började kl. 1/28. Hela orchestern bestod af 14 personer».

»För 120 vid lag var uti 12 inrättade Loger rum att spisa, hvarförutom 40 personer serverades vid 4 bord under Orchestern, som hänger i luften. Flera lösa bord och bänkar i trädgarden voro resten af askådarne till tjenst. En stund efter kl. 8 tändes ljusen upp, 300 till antalet, en del uti ljuskronor, en del i 152 lyktor. Skall jag säga, hvad man gjorde der? Somliga spatserade, somliga sutto; nagra drucko porter och rökade tobak; hälften ungefärligen spisade vid vanlig tid; alla förnöjde öron och ögon. Jag hoppas ingen förkyldes».

»Efter slutad Vaux-Hall, hvilken i London hålles på Söckendagar, hördes åskdunder. Om Thorsdag, eller den 19 Augusti, den märkliga dagen [dagen för Gustaf den tredjes revolution året förut] öppnas åter och upplyses trädgarden».

Så roade man sig i Göteborg för 123 år sedan. Som sagdt voro de egentliga Vauxhalls aftnarne förlagda till Söndagarne, då anstalten öppnades kl. 1/27 hela sommaren igenom, men inträffade ogynnsamt väder uppsköt man festen till dagen efter eller annan lämplig dag, och anställdes »Vauxhall» på detta sätt någon hvardag, kungjordes sådant genom anslag på stadens bryggor.[2]

Af alla underrättelser framgår att stället var särdeles mycket besökt. Detta blef nog icke minst fallet vid de

---

[1] *Hwad Nytt? Hwad Nytt?* 18/8 1773. I *Götheborgs Allehanda* 1774 heter det: »Den förlidet år inrättade, men i år i många delar förbättrade Waux-Hallen öppnas den 29 Maj kl. 6 e. m. Intendenten, Handelsman Petter Lamberg har styrt om en fullständig vocal- och instrumental musik, som hördes ifran den midt i trädgarden belägna vackra rotundan».

[2] Till fromma för nattsölare hölls sadana aftnar Carls port öppen till half 1, på det vederbörande skulle slippa tillbringa natten utom fästningen.

Till ordningsreglorna hörde äfven föreskriften att »alla som hafva drängar [betjenter] med sig med kappor eller Salopper, behaga tillsäga sin betjening att de hålla sig uti den bredvid porten apart inrättade Logen, men ej tillates dem att promenera i gangarne». [*Götheborgs Nyheter*, 18/6 1774].

tillfällen då fyrverkeri anställdes der. Den som allt emellanåt fröjdade allmänheten med detta skådespel var eqvilibristen *Paul German*, en tid jemte von Blanc ledare af det Gemenasiska skådespelaresällskapet på teatern vid Sillgatan. Måndagen den 4 Mars 1782 afbrände sålunda German ett fyrverkeri i Vauxhallen, »uti 3:ne Acter:

1. Skall imiteras belägringen wid Bohus af Danskarne.
2. Presenterar sig differente machiner utaf ny invention, som tillförene icke waret sedde.
3. Presenterar sig Cupidos Tempel i hwit eld, med många variationer. Emellan Acterne afbrännas en mängd med Raquetter af ovanlig sort. Början sker med 16 skott, och 8 emellan hwarje Act, samt 16 till slut. En flygande engel kommer att tända på. Början sker kl. half till 7 om aftonen».[1]

Förutom de vanliga Vauxhalls-dagarne förekomma regelbundet år efter år andra, dels när efter slutad mönstring eller »generalexercis» garnisonens officerare der intogo gemensam middag,[2] samt dels vid firandet af kungliga namns- och födelsedagar, eller andra märkliga händelser inom den kungliga familjen; man var som bekant ytterst rojalistisk den första tiden af Gustaf III:s regering, och släppte icke gerna ur händerna ett tillfälle att lägga detta tänkesätt i dagen, på samma gång man skaffade sig sjelf en rolig afton och, om lyckan var blid, ett godt konungsligt rus. Vid alla dessa tillfällen voro nemligen skålarne hufvudsaken, och som de alltid voro rätt talrika, och alla måste tömmas ärligt i botten, blef det nog slutligen si och så med de uppträdandes förmåga att reda sig.

Till skålarne för den eller de kungliga personer, som för aftonen firades, blefvo större »aparte sångstycken, lämpade för tillfället, afsjungna», som det heter i Götheborgs Nyheter den 27 Maj 1775, då konungens höga kröningsdag högtidlighölls. Närmare heter det härom i beskrifningen på den fest, som den 8 Juli 1774 gafs i anledning af hertig Carls, sedermera Carl XIII, förmälning med prinsessan Hedvig Elisabet Charlotte:

---

[1] *Götheb. Nyheter*, 2/3 1782.

[2] Jemf. *Götheb. Nyheter*, 22/7 1775, 29/7 1775 och 18/7 1776, då t. f. Generalmönsterherren, Generalmajoren, Landshöfdingen, Öfverkommendanten och Riddaren Herr *Durietz* mönstrade det här förlagda garnisonsregementet von Saltza, jemte officerarne af regementet, staben och Lifbataljonen spisade middag i Vaux-hallen.

»Uti Götheborgska Wauxhallen förnöjdes en mängd af stadens innevånare af åtskillig Vocal-Instrumental-Janitschar- och Klockmusique; Styckeskott, 138 till antalet, lossades under det den kungliga familjens skålar utropades och druckos, jemte lysande dekorationer, äfvensom bal och dans varade intill emot morgonen. Flere sångstycken blefvo sjungna af mademoiselle *Svarthen*, hr *Valentin Leiditz*, mademoiselle *Ross*, hr *Roempke* m. fl.»

Naturligtvis var det någon af stadens tillfällighetspoeter som vid ett dylikt tillfälle åstadkom orden till de »aparte sångstyckena», som man finner af redogörelsen för firandet af den 19 Aug. 1774, då »en lycklig skald» insändt följande:

Låt oss prisa
Sweriges största Dag,
Gustafs Spira
Bröt Tyranners Lag.
Skål för tappre Hjelten,
Som på Frihetsfälten,
Segrat utan dunder, blixt och blod.
Kung och Far tillika
Gustaf gjort oss rika
Med sitt Mod.

* * *

Glädjen lågar:
Ingen är som frågar,
Dagen kännes af hwarenda själ.
Hurra för Monarchen,
Här i Vaux-Halls Parken,
Ingen swensk är mera aggets träl.
Lefve Kung och Rike!
Alla stormar wike
Fran wårt wäl!»

Kort efter detta tillfälle anlände Lördagen den 24 Sept. hertig Carl med sin gemål till staden och besökte dagen derpå Vauxhallen, »der då 1000 personer voro samlade» och konsertmästare *La Hay* anförde musiken, samt mamsell *Svarthen* sjöng arier till parets ära.[1]

Glanspunkten i ställets historia utgöres likväl af den fest staden här gaf för Gustaf III Onsdagen den 12 Juli 1786. Konungen hade, åtföljd af kronprinsen Gustaf Adolf, anländt till Göteborg dagen förut. Följande för-

[1] Några år senare eller den 15 Juli 1779 gästades Göteborg af hertig Carl. »Efter hos Landshöfdingen intagen middag besöktes Koldinu-Ordensbröderna samt Vauxhallen, som med 16 Canon-skott helsade hertigen».

middag tillbringades med att bese fästningsverken, hvarefter cour gafs kl. 12. Klockan 10 på aftonen infunno sig de kunglige i Vauxhallen, och Götheborgs Nyheter berättar om detta besök följande:

»Detta stället, som straxt utom Carls port är beläget, var på allt sätt med mareschaller, lampor och lyktor illumineradt. Sjelfva platsen utgör en trädgård med grafvar omgifven, uti hvars medelpunkt en åttakantig byggnad, eller så kallad Rotunda, med 4 öppningar af 2 etager är uppförd. Uti den undre delen dansades af dem som voro maskerade; uti den öfre, som är destinerad till orkester, behagade Hans Maj:t, så väl som Hans Kongl. Höghet Kronprinsen, visa sig för allmänheten».

»Denna rotunda var på allt möjligt sätt eklärerad, så väl som sjelfva trädgården, uti hvilken voro 13 stora obelisker med deras piedestaler, hvardera med en proportionerad spirallinie illuminerad, samt öfverst med en lysande mareschall krönt. Alla gångarne uti trädgården voro med landttärnor eklärerade, jemte en mängd mareschaller å ömse sidor. Antalet af dessa mareschaller, lampor och ljus steg till 5,000, då man häri inberäknar de loger, som på andra sidan af grafvarne voro inrättade, hvarest allmänheten efter eget behag spisade».

»Hans Maj:ts egen loge, hvaruti Hans Maj:t täcktes deltaga uti det allmänna nöjet, och derstädes supera af tillagningen från dess eget kök, hade en obelisk å hvardera sidan om sig, hvilka blifvit så inrättade, att de vid Hans Maj:ts ankomst hela tiden voro omkringlöpande, hvilket medförde ett vackert utseende».

»Klockan 11 uppgick en stor och ganska vacker luftballon, med konungens namn utsirad, som steg till en ansenlig höjd, hvarefter ett fyrverkeri å vestra sidan af Vauxhallen af herr fändrik *Åman* afbrändes. Med dansande uti rotundan fortsattes till kl. 4 om morgonen, sedan Hans Kongl. Höghet kl. 12 och Hans Maj:t kl. 2 om morgonen derifrån afrest».

Mångt och mycket har sedan den tiden blifvit annorlunda, icke minst fordringarne på lifvet. I stället för de många mareschallerna och lyktorna, stråla våra dagars förlustelseställen i det elektriska ljusets hela glans, och de enkla »logerna» hafva utbytts mot all den lyx och förfining i dylika lokalers inredning och utstyrsel, som står till förfogande för en aldrig slutande täflan. Men hufvudsaken var att man hade roligt, och i det fallet synes det som ingenting varit öfrigt att önska, liksom man äfven med all bestämdhet i ett annat afseende öfverträffade vår tid, nemligen i fråga om klädedrägten. En vauxhallsafton måste i detta hänseende hafva erbjudit en lysande och pittoresk anblick; öfverallt damer i konstrik hårklädsel och vida rober af dyrbara tyger, trippande omkring på högklackade skor fram i de lummiga trädens

halfdunkel, omgifna af kavaljerer i sammetsrockar af alla färger, broderade med silke, guld och silfver, och skor med blixtrande spännen, på hufvudet den trekantiga hatten, och vid sidan en liten fin, sirlig värja, hvilken den tiden icke alltid satt så fast i skidan som nu.

Den temligen höga inträdesafgiften af 2 daler Smt, hvartill ytterligare kom, ganska snart efter ställets öppnande, det bestämda priset af 1 daler för supén, oberäknadt kostnaden för viner eller andra dryckesvaror, allt detta gjorde Vauxhallen till en tillflyktsort nästan uteslutande för Göteborgs fina eller välmående befolkning.[1]

Det låg i tidens anda att uppdraga en skarp, hänsynslös gräns mellan det »förnämligare» borgerskapet och de egentliga arbetarne, men det var ej alltid dessa senare utan knot funno sig häri, och särskildt visade sig handtverksgesällerna vid olika tillfällen rätt svåra att styra. Någon sammanhållning fanns dock ej ens här, ty skråandan hade så genompyrt hela samhället, att det ena handtverket ansåg sig förnämligare än det andra, liksom handtverkaren i allmänhet åter betraktade sig såsom stående vida öfver andra, »lägre» lager af befolkningen.[2]

---

[1] *Götheb. Nyheter*, $^{12}/_{8}$ 1775. Det heter äfven här att maten serverades kl. 9 om aftonen i logerna, »hwarföre resp. sällskaper anmodas att då på en gång soupera»; i hvar loge betalades för sa många som der rymdes, och ej för hvar enskild person. Herr *Lefevre* hade nu såsom värd öfvertagit rörelsen. Jemf. i öfrigt *Götheb. Nyheter* Juni och Augusti 1776, Juli och Augusti 1786, Juni 1799 o. s. v.

[2] Oviljan och afunden mot lyckligare lottade har atminstone en gång gifvit sig luft mot de besökande i Vauxhallen, som man finner af nedanstående, karakteristiska tillkännagifvande [Magistratens registratur $^{6}/_{5}$ 1775]:

»Som, vid tillfälle then så kallade *Vauxhallen* utom Carls port then 29 Maij sistl. war öpnad, och mycket folck uti Trägården samlat, sig skall tilldragit at af nagon vanartig Menniska smästen utifrån blifwit inkastat i Trägarden, som gjordt skada pa en lyckta och äfwen lätteligen skada kunnat the i Promenaderna kringgaende, hwilket sielfsvåld och öfwerdad ingalunda tolas bör; Altså och uppå General-Majorens, Landshöfdingens, Öfwerkommendantens och Riddarens af Kongl. Maj:ts Sverds Orden, Högwälborne Herr *Anders Rudolph Du Rietz* härom till Magistraten i dag ankomna Skrifwelse, warder härigenom allmänneligen kungjordt, at ingen må understa sig hwarken med stenkastning eller pa annat sätt ofreda them, som bewista Vaux-Hallen, eller therwid nagon oordentlighet föröfwa, hälst then härutinnan beträdes ej kan undga genast blifwa gripen och sitt straffbara förhallande lagligen umgälla: Warandes then uti och wid Trägärden posterade Wakten, som är försedd med skarpt om sa skulle behöfwas, och mot hwilken ingen må fördrista sig öfwa minsta våldsamhet,

Mot århundradets slut blifva underrättelserna om Vauxhallen sparsammare: Söndagen den 11 Aug. 1793 framställdes, jemte vanlig illumination, »ett prydligt Ärans Tempel i stor Transparent, med colonnade, sinnebilder i groupper, chiffer m. m.», hvartill inträdet kostade 12 skilling; den 9 Juni 1799 afbrändes i trädgården »ett bättre och kostbart fyrverkeri», hvars hufvudpjeser skulle blifva: en portal 8 alnar hög, illuminerad med flera 100:de brännare, vidare krigsguden Mars klädd i fullständig rustning, brinnande i emaillerade couleurer m. m. Under tiden utfördes »Janitscharmusik»; och den 8 Aug. samma år gafs i Vauxhallskanalen en »imitation af sjöslaget som sistlidne år existerade i Medelhafvet wid Alexandria mellan Ängelska och Franska flottorna».[1]

Ännu år 1801 fortgingo emellertid om Söndagarne de vanliga nöjena, med början kl. 7 och nu mot en afgift af 32 skilling. Den sista underrättelse som träffats om Vauxhallen såsom utvärdshus är ett tillkännagifvande i Götheborgs Allehanda för den 22 Juni 1802, af följande lydelse: »Midsommardagen den 24 dennes blifver Vauxhall i likhet med den i Stockholms Kungsträdgård. Plaisirerna bestå af Instrumentalmusik och Dans i tvenne salar, och Harmonie-Musik för de promerande i trädgården. Entrébiljetter finnas vid ingången för Herrar och Fruntimmer tillsammans 16 skilling, och för ensam person 12 skilling. Början sker kl. 5 e. m. ock slutar kl. 11 om aftonen; inga med bindmössor lemnas Entré på Danssalarne».

Förmodligen upphörde stället snart derefter att begagnas för detta ändamål.[2] Det vill synas som Vauxhallen, liksom den uppstått med början af Gustaf III:s regering, gått under med hans död; trädgårdarne lågo nu öde, endast minnet lefde qvar af den svunna, lysande

---

äfwen tillsagd at häröfwer hålla nogaste upsikt samt, therest så omträngas skulle, tjenligen afstyra ett sådant obetänksamt och illa sinnat företagande; hwilket till efterrättelse länder.

Götheborgs Rådhus then 6 Junii 1775.

Borgmästare och Råd.

[1] 27/1 1797 annonserades egendomen till salu; trädgårdarne innehöllo da 31,000 qvadratalnar med 218 fruktbärande träd.

[2] 1821 annonseras att i Vauxhallen vid Smala vägen finnes att hyra: i Stora Byggnaden 12 rum och 2 kök, samt i Flygelbyggnaden 6 rum och kök.

storhetstiden, med dess lekande, yra lif, dess qvicka, fina umgängeston. Vauxhallen hade måst lemna rum för en nyare tids skapelse, det uppåtsträfvande, mindre aristokratiska Lorensberg.

* * *

Af nöjen inomhus var naturligtvis *dansen* ett af de förnämsta, och den tidens dans kunde derjemte sägas tillhöra konsten; man hade icke då ännu kommit derhän att odla den såsom »hastighetslöpning». Det var ett helt studium att intränga i denna labyrint af cirklade, graciösa kontradansturer, men det saknades icke heller lärare. I Januari 1773 annonserar »Directeuren i dansning», Herr *Ziegler*, om undervisning häri, men den som i sjelfva verket kan sägas hafva, under hela den återstående delen af 1700-talet, handledt den ena generationen efter den andra i Göteborg i denna konst, det var dansmästaren vid Kongl. Amiralitetets kadettkår i Karlskrona, Hofsekreteraren *Carl Wilhelm Hjelm*, som, så vidt vi kunnat se, första gången den $^{3}/_{11}$ 1781 annonserar om »information i nu varande nya Contradanser, med tillhöriga Chassé och flere sorters Contratemps och Pas de Rigadon, samt Menuett med sidosteg och Pas Grave» m. m.[1]

---

[1] Annonser af Hjelm förekomma allt emellanåt på 1780-talet; den $^{28}/_{5}$ 1796 heter det att han, »som under 3 år varit hindrad informera i dans», nu hitkommer i början af hösten. Slutligen synes han hafva bosatt sig i Göteborg, der han, jemte dansskola, äfven öppnat traktörsrörelse »i handlanden Gregoirs nybyggda hus vid hörnet af Korsgatan och Kyrkogatan, der det serveras kaffe och frukostar portionsvis; om middagarne gifves 3 rätter god mat à 16 skill. person vid små bord», och den $^{29}/_{5}$ 1801 erhöll han magistratens tillstånd att få hålla näring i den af honom arrenderade Vauxhallsträdgården. Likvisst synes det gått honom mindre bra i händer, ty den $^{9}/_{5}$ 1804 afslog magistraten hans begäran att, »i anseende till stor fattigdom och hustru med 7 barn, utan tillfälle till förtjenst», få lindring i den honom påförda kronoskatten, 34 Rdr 5 skill. 8 rst, så att han befriades från afgiften för karaktär [Hofsekreteraretiteln], och i öfrigt det som kan finnas billigt. Ännu i Sept. 1818 annonserar han om sin och sin dotters hitkomst, för att i början af Oktober öppna dansskola.

Af öfrige danslärare under 1700-talet må nämnas för tiden 1742—1761 *Carl Gustaf Norcross*, en son af den bekante sjöröfvaren och kaparkaptenen under Carl XII; *Jacques Ferrand Lionnois*, som undervisade från 1749 i dans och bodde hos »Ryberg på Vallgatan» samt afled 1761; *Martin Nürenbach* 1769; Kongl. Gymnasii Exercitiemästaren i Karlstad *Jacob Maes*, som $^{24}/_{9}$ 1768 annonserar om undervisning i dans och fäktning; vidare en *Rambach* 1783, *von Mellen* 1791—1794 och slutligen *Johan Schough* sistnämnda år.

Man hade för öfrigt icke blott praktisk öfning utan kunde äfven inhemta dansen teoretiskt af »*En Korrt men Ganska Tydlig Undervisning att Lära Dansa. Jämte Bifogade Flere Contradants-Tourer till De mindre Förfarnas otroliga Nytta*», hvilken förträffliga handledning utkom 1785 i Wexiö hos Kongl. Gymnasii Boktryckarne Wrigseen och Thelzell. Man fick der inhemta icke blott kännedomen om de olika danserna, utan äfven goda råd i ett och annat afseende, äfvensom upplysningar i dansens historia. Sålunda heter det bland annat:

»*Chainer* eller *kädja*, de äro alla af ett slag och oumbärliga i alla sorter Contradansar: De kunna göras ifrån tvänne till hundrade par, och göras på det sättet, att då man med högra handen fattar sin nästa moitié till vänster under en avancerande figurering, går hon förbi till höger, då man med vänstra handen möter den till vänster avancerande Damen, och så fortfares till dess man möter sin egen moitié».

»Tvänne hufvudreglor förefalla här: den första att aldrig vända sig, och den andra, att alltid laga, det man aldrig släpper den Damen man fattat bak med vänstra handen förr, än da man fått fast tag på Damen frammanföre med högra handen».

»Det brukas väl ocksa i Chainer, att vid ombyte af händer, lyfta den ena efter den andra i vädret. N. B. Detta ser ej illa ut, då man har rena hvita handskar; men äro de brukta förut eller ocksa af handsvett för mycket svarta och osnygga, göres bäst om händerna hållas neder».

»*Dos à dos*, eller *rygg emot rygg;* denna façon hafva vi fått från Spanien i förra Seculo».

»Orsaken till denna Figur var den, att på en Bal i Madrid voro alla sa Damer som Cavaljerer tjocka och väl försedda med stora magar: Det hände då i en långdans, som Don Infanten dansade med en förnäm dam, hvilken just vid detta tillfälle var i välsignadt tillstånd, att, då de skulle göra *Ventre à Ventre*, eller mage emot mage [hvilket ända från Adams tid, både varit det rätta och öfliga bruket], sa stötte Don Infanten par hazard så hårdt till Damen med sin Byxeknapp [hvilka den tiden i Spanien voro enormt stora], midt för magen, sa att hon föll i kull, blef genast sjuk och fick missfall i dansen: Detta uppväckte sa mycken förargelse, att dagarne derefter utvärktes en bulla emot det gamla bruket Ventre à Ventre, och i det stället befaltes Dos à Dos, såsom mindre farligt och mera bastant emot hvad puffar som hälst».

Främsta rummet af balerna i Göteborg intogs gifvetvis af den som gafs hos Landshöfdingen. I »Hwad Nytt? Hwad Nytt?» för den 26 Januari 1773 heter det om en sådan:

»Den 24 dennes, det är pa Kongl. Maj:ts Höga Födelsedag, var hos Generalmajoren, Landshöfdingen, Öfverkommendanten och Riddaren, Herr *A. R. Du Rietz*, ordentelig Bal, och samlades

gästerna klåckan 5 eftermiddagen, 150 vid lag til antalet. Fruntimren buro samt och synnerligen ett i hvit stjernros guldbroderadt G med tretalet inuti. Dansen varade til kl. 12 oafbruten, och sedan spisades wid 2 bord i 2 omgångar. Under måltiden druckos de Kongelige Skålarne, som ledsagades med Vivat och Hurra. Wersarne, som wid samma tillfälle söngos, voro:

Gustaf Kung
Gustavers Thron med Storwerk pryder.
Hjelten sjung,
Hwar en, som Äran lyder!

Sälla dag!
Då Swerges Sol uprunnet,
Sedan brunnet,
Högden hunnet,
Alstrat tidens lag o. s. v.

Man bör ej förtiga 10 spelbord och tilgång efter behag på smaklige liqueurer af alla slag. Klockan 5 om morgonen slutades Balen».

Efter 12 timmars samvaro borde man också fått nog, både af dans, »liqueurer», spel och Haqvin-Bagersk poesi.

Förutom danstillställningar i familjerna hade man att tillgå de regelbundet återkommande offentliga balerna eller »Assembléerna». Hvar dessa senare till en början höllos är icke fullt säkert, men det heter i Hwad Nytt? för den 7 Jan. 1774: »I går e. m. ramlade en stor del af nya Assembléhuset härstädes omkull, så att vederbörande nödgades sätta vakt, för att conseruera diverse sorter, som äfven på gatan utfallit; märk, Läsare! händelsen skedde på en Torsdag». Redaktören kunde med fog fästa läsarnes uppmärksamhet härpå, ty assembléerna gåfvos hvarje Thorsdag och det kunde sålunda uppstått en förfärlig olycka om icke händelsen gjort att balen blifvit inställd emedan det var Trettondedagen. I ett senare nummer af tidningen, den 10:de, heter det att »endast» salens yttre vägg i öfre våningen nedrasat jemte en del af taket, hvartill anledningen varit den tryckande tyngden af spanmål som upplagts på vinden; huset var af sten och tillhörde staden.

I stället för denna lokal medgaf den 19 Sept. samma år magistraten, på begäran af ett antal bland de förnämligare innevånarne, att rådhusets stora sal jemte det yttre kanslirummet finge brukas till assembléers hållande, mot att de sökande på egen bekostnad läto öfver sten-

golfvet lägga ett af trä som kunde borttagas; för detta medgifvande skänktes till rådhussalens »eclairerande» 5 stycken ljuskronor af glas.[1]

Man skulle begå en orättvisa mot den tidens Göteborg om man trodde att hela tillvaron fylldes af ett muntert sällskapslif, nöjen utomhus, förströelser, baler och dylikt. Tvärtom finner man här, vid midten af 1700-talet, ett djupt intresse för något annat, bättre och gedignare.

Vi hafva upprepade gånger sett prof, om ock ej särdeles lysande, på att här fanns vittra pennor, och Karl Warburg har i sin monografi öfver Bengt Lidner förträffligt skildrat denna sida af kulturarbetet: »Det vittra Göteborg 1759—1773». De män som gingo i spetsen härför

---

[1] I *Götheborgska Nyheter* för den 22/1 1774 läses följande rätt lustiga skildring från Wenersborg, som har ett visst tycke af parodi på de Göteborgska assembléerna:

»För at ock med något nytt kunna tjena, får jag på det högsta anhålla, det täcktes min Herre vara så obligeant och uti Götheborgska Nyheter införa: at i går firades Herr Handelsmannen Lidins bröllopsfest med Mamsell Rosen. Närvarande ifrån Götheborg voro Mamsellerna Bochan och Enander, samt hrr Rosen och Bostedt; med dans continuerades tils i dag [18/1] kl. 6, då alla med lustiga humeurer, glada sinnen och hjerteliga lyckönskningar öfver Brudparet åtskiljdes.

»Om rummet tillåter skulle jag äfven önska få kundgjord en betydelig nyhet. Jag fick förliden Torsdag, ehuru frånvarande, höra at denne Stadens respect. Herskap och andre Borgare, med deras wederlikar, anticiperat uti en Assemblée, som blifwer hållen in alles 4 gånger; präcise kl. 4 e. m. tager den sin början, och slutas kl. 11 om aftonen. Thevatten och af Bagarne beställde Assemblée-skorpor, tillika med Russiner, Mandlar, Swagdricka, Tobak och Pipor wankas där til förplägning, och ho spår icke häraf, at wår stad innan kort täflar med Götheborg uti sina lustbarheter?

»Sluteligen underställes min Herres bepröfwande, om jemwäl följande må införas: Såsom å nämnde Assemblée, då den första gången öpnades, woro församlade Stadens hederligaste Herskaper, så tyckes mig at ock stadens Musicanter, hwilke för käcke böra anses, hade bordt för betalning få musicera, men det hände likwäl icke. Endast för det organisten Häggman begärde 8 daler smt hwar afton han spelade, jämte twänne til honom, som tycktes wara oändligen dyrt, reqwirerades, af Directeuren för Assembléen, wår här i Staden berömde Skorstenssotare Gök, tillika med des son, som af twänne upleddes at här spela. Man kan således ungefärligen tänka hurudan musik och dans här waret. För den som icke håller nagon takt, hwarken uti Menuetter eller Contradanser, är dock bemälte Skorstenssotares spel nog berömligt».

»Om min Herre, efter min åstundan, inför detta bref i Nyheterna, så kalla mig

Anonymus».

voro i allra främsta rummet den vittre latinaren och utmärkte publicisten lektor *Johan Rosén* och jemte honom den lärde orientalisten och historieforskaren lektor *Johan Gothenius*, hvartill kom lektor *Wallenstråle*. Rosén kan, såsom utgifvare af »Götheborgska Magazinet» och »Götheborgska Weckobladet» samt sedermera »Hwad Nytt? Hwad Nytt?», anses såsom grundläggare af pressen i denna stad, härvid understödd af Gothenius, hvilken dock efter någon tid blef egen redaktör, hvarvid han likväl snart fick en medtäflare i det af Roséns svåger, adjunkten *Bengt Öhrvall* samt Wallenstråle utgifna bladet »Götheborgske Spionen».

Rosén var äfven den förste som kom på tanken att bilda en »vitterhetsklubb» i Göteborg, der man sammanträdde en gång i månaden, och der det då afhandlades något vittert, historiskt, moraliskt eller politiskt ämne, och hans afsigt var att få till stånd en Vitterhets- och Ekonomi-Akademi, hvilket förslag emellertid förföll; deremot bildade han ett annat samfund, »*Nil nisi suecanum*», i hvilket stadens vittre köpmän äfven deltogo.

Förutom dessa »vittra köpmän», hvilkas alster tvifvelsutan voro mera välmenande än beaktansvärda, deltogo i samfundets verksamhet med all sannolikhet äfven åtskilliga vittra tjenstemän, såsom politiborgmästaren *Petterson*, den ende i magistraten som enligt Wallenstråles mening hade »bon sens»; vidare ekonomidirektören *Mårten Staaf* (f. 11/6 1731 † 6/2 1788), domkyrkokomministern *Lars Nordblom* († 1807), lektor *Arendt Grimberg*, konsistorienotarien *Alexander Malm*, den förut omtalade assessor *Carl Gustaf Valtinsson*, nobiliserad *Adlerstam* m. fl.

En bland de allra flitigaste, ehuru icke bland de lyckligaste, tillfällighetspoeterna var Stadsnotarien *Carl Jan Brunjeansson*, som icke gerna uraktlät att rimma vid alla märkligare tilldragelser, särskildt på alla kungliga namns- och födelsedagar, liksom han äfven dessemellan behandlade än ett än ett annat ämne, såsom »Ode öfver wänskapen» m. m. Innehållet är gemenligen af anspråkslösaste slag; tankar och mening få vika för rimmet. Vanligen använde han samma versslag, och utan tvifvel är han författare till de verser som anförts från balen hos Landshöfding Du Rietz 1773, något som framgår vid en jemförelse med efterstående, hvilka skrefvos för kungens namnsdag den 6 Juni 1775:

Gustafs Skål!
Hvart enda bröst af glädje brinner:
Sällhets-mål
I Swerges wäl Han finner.
Kungens namn
Ger dagen större dager.
Hjelten tager
Segrens lager
Uti Ärans famn».[1]

Redan hans samtida funno stundom denna poesi något obegriplig, och en insändare i tidningen för den 2/4 1774 yttrar:

»Herr Notarien Brunjeansson är onekligen en af våra lyckligaste skalder. Hans flere, tid efter annan, utgifne vitterhetsprof, gifva derom hedrande vedermälen. Men hvad Herr Notarien menar med andra raden uti sitt eljest vackra »Ode öfver d. 24 Januari 1774 (Götheborgs Allehanda N:o 9) har jag ännu ej kunnat begripa, då han säger:

»I dag den Tredje Gustaf hunnit
Sit *Sjette* lusters *tredje* år».[2]

Efter Roséns död 1773 blef Wallenstråle ledaren af vitterhetsklubben, åt hvars fortsättning, *Vetenskaps- och Vitterhetssamhället* han 1778 lyckades utverka kunglig stadfästelse, derefter Patrik Alströmer blef den förste ordföranden och Wallenstråle sällskapets förste sekreterare. I likhet med Vetenskapsakademien behandlade man här icke blott vittra och vetenskapliga ämnen i vanlig mening, utan derjemte i rätt stor utsträckning rent ekonomiska frågor, och liksom detta, hvad den förstnämda institutionen vidkommer, gaf upphof till rätt mycket gyckel hos utomstående, så parodierades äfven »Samhället» i Göteborg och dess verksamhet äfvensom tillfällighetspoeterna.

Man läser sålunda i Götheborgs Allehanda för den 21 Febr. 1777 ett fingeradt bref »från T... a», der det

---

[1] *Carl Johan Brunjeansson*, son af lagman Nicolas B. och Cat. Cecilia Schiller, döptes den 1 Aug. 1739, blef student i Upsala 1756, aflade juridisk examen 1761, blef 1764 e. o. notarie vid civilprotokollet i Göteborgs Rådhusrätt, 1770 aktuarie, 5/7 1773 andre Stadsnotarie; sedermera rådman och 1780 Stadssekreterare i Uddevalla. G. 1781 m. *Magd. Elis. Jurgensson*.

[2] Om en annan, ehuru senare på 1790-talet uppträdande rimsmidare, *Olof Benjamin Lund*, fäller Arvid D. Hummel det omdömet, att han är »en i andra afseenden lika så eländig stackare, som han är usel rimmare».

heter att man der i staden inrättat ett *Vitterhetssamfund*, samt att sekreteraren, som förestår en skolmästaresyssla och i sin ungdom varit i quarta klassen, håller på att utarbeta ett ganska djupsinnigt verk om »Björketrädets nytta att från underlifvet twinga lärdomen upp i hufvudet», som lärer vittna om mannens stora erfarenhet i lärdomsvägen:

»Ledamöternas antal är nu endast 7 och ordförandeskapet bytes hvar femte månad, samt emottages och nedlägges med ett vackert tal. Nuvarande ordföranden, som är slagtare, höll tal öfver »Huru man i trenne starka slag skulle klappa alla vetenskaper på pannan, och endast låta Vitterheten lefva».

»Vid nästa sammankomst skola fyra nya ledamöter intagas, och deras inträdestal ligga redan färdige, behandlande bland annat: »Om destilleradt Brännvins nytta i Poesien». Det fjerde talets författare, som, ehuru icke embetsman eller borgare, föder sig rundeligen, ty Min Herre måste veta att han är stadens gratulant och har en så flytande poetisk ådra, att han för 4 styfver skrifver 100 vers, allenast papper och bläck betalas särskildt; har äfven författat en Opera-Tragedie-Comique».

Trots dylikt gyckel, hvilket för öfrigt nog icke var så illa menadt, hade emellertid de vetenskapliga och litterära intressena i Göteborg fått en medelpunkt i Kongl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhället, hvars betydelse icke bör underskattas.

Det finnes dessutom tvenne andra, hvar i sin stad vigtiga häfstänger för kulturen, hvilka vid denna tid vunno fast fot i Göteborg och omhuldades af ledande personligheter, liksom af den allmänna smakriktningen, nemligen *musiken* och *Teatern*.

Den som, så vidt källorna nå, äran tillkommer att hafva väckt till lif intresset här för musik är *Olof Liedner*, som 1754 efterträdde fadern såsom organist vid Domkyrkan, och som med sin hustru, Lisa Greta Boethius, hade sonen, skalden Bengt Lidner. Det första spåret af Olof Liedners musikaliska verksamhet är en i »Götheborgs Weko-Lista» 1756 intagen annons, deri han tillkännager att »musikaliska Concerter» komma att hållas hvar Torsdag under 16 veckor, med början den 25 Okt. kl. 5 om aftonen, samt att biljetter funnos hos honom för 12 och 18 daler Smt för alla konserterna, de förre gällande för ensam person, de senare för herre med dam.

Dessa konserter synas blifvit omtyckta, hvarför hans efterträdare som orgelnist, *Carl Dikman*, fortsatte med dylika, »efter Liednerska bruket», och annonserade den

första till den 8 Nov. 1759, biträdd af kantorn vid Domkyrkan *Anders Bonge.*[1] Ända till den förres död 1770 fortgingo dessa konserter med 12 eller 14 om året, och vid dem utförde Dikman på Fleute-traversière dels egna kompositioner, dels sådana af Spagnoletti, Piazza, Freithoff, Corelli m. fl. äfvensom solos för violin, hvaremot Bonge uppträdde med sång; vid ett tillfälle gafs Händels kröningsmarsch. Behållningen i ekonomiskt afseende synes likväl icke motsvarat förhoppningarne; det heter nemligen i »Götheborgska Nyheter» 5/2 1765:

> »Som herr Dijkmans Pränumerationskonserter för denna period uphört, men förtjensten ej velat swara hwarken emot hans förmodan eller tidens dyrhet, mindre hjelpa de knappa wilkor, hwari han sig befinner, så har han föresatt sig att nästa Tisdag den 12/2 på wanlig tid och plats för egen räkning slutligen upföra, emot 2 daler Smt wid ingangen, en Concert, wid hwilken hr Dijkman, sedan han accompagnerat en violoncellsolo, utfäster sig blasa solo på Fleute-Traversière, och, det han tror skall vara sällsynt för Åhörarne, slå på Pukor utan accompagnement af annan musique:
>
> Örat sade i sin ifwer:
> Syster öga, du har godt,
> Jag twärt om en usel lott!
> Ögat detta swaret gifwer:
> Jag har smak i lapperi,
> Och min räkning derwid funnit.
> Örat sades, öfverwunnet,
> Sedan hata harmonie».

Dessa konserter voro likväl ej de enda som gåfvos i Göteborg under denna tid; äfven en och annan främling hittade hit, ehuru mycket sparsamt. Så konserterade här

---

[1] *Anders Bonge* härstammade från en gammal. Bohuslänsk slägt, hvars äldste kände medlem var kronofogden *Paul Bonge,* som med sin hustru Christina Ström, hade sonen *Sven Påfvelsson Bonge,* hvilken omtalas 1692 såsom fortifikationskassör, men kallas 1733 krigskommissarie; han och hans hustru *Anna Grotte* voro Anders Bonges föräldrar. Den senare var född 18/7 1710; 17/8 1733 antogs till kantor vid Domkyrkan efter aflidne Joh. Ant. Bonne, »kommissarien Sven Bonges son, studenten Anders Bonge, i anseende till de vackra prof uti vocal-musiquen han så i kyrkan som i privata hus afgifvit», samt emedan han har en behagelig röst och åtnjuter stipendium i Upsala vid kapellet, mot en aflöning af 280 daler Smt om året, dock förbehöll han sig att slippa sangen i morgon- och aftonbönerne, äfvensom att understundom få betjena sig under höst- och vintertiden af substitut. Han blef sedermera äfven Director Cantus vid Gymnasium och Trivialskolan; författade en koralbok, innehållande hufvudmelodierna, »eller s. k. Discantstämmor med sina decorationer», den magistraten inlöste 4/10 1782 för 83 Rdr 16 sk. Specie. Afled 22/11 1789.

1761 Kongl. Hofmusikus *Ferling*, om hvilken Ehrensvärd yttrar, i anledning af Operans inrättning elfva år senare, att han var den förnämste i dennas nybildade orkester, och »hade med uppmuntran kunnat blifva den skickligaste violist vi i Sverige egt». Samme virtuos gaf äfven det följande året konsert; då som vanligt var lokalen Stora Rådhussalen och biljetten kostade en plåt, — »ett pris», säges det i tidningen, »som är nu mera kurant, icke så mycket för våra musikaliske mästare, som för vexelmyntens art och omständigheter; det faller så vigt att gifva ut en sedel, helst åt en virtuos, som spelar ingen capricie i dagliga lifvet».

1761 gästades Göteborg äfven af Kongl. Hofmusikus *Anders Wesström* som den 11 Juni gaf konsert på Gymnasium mot 4 daler Smt, och dervid utförde solosonater för viol.[1]

Ett intressant tillfälle var tvifvelsutan när »Herr *Duclos* från Stockholm» den $^{24}/_{1}$ 1763 uppförde på stora rådhussalen C. S. Favarts opera (lyrisk komedi-pastoral) i 2 akter »Raton et Rosette», hvilken först 36 år senare i Envallssons bearbetning gafs på Munkbroteatern; huruvida Duclos vid detta tillfälle verkligen uppförde hela denna »opera» torde vara tvifvelaktigt; ej heller känner man de krafter, öfver hvilka han förfogade.

Härefter träffas icke några främmande artister förr än 1766, då Kongl. Kammarmusikus *Johan Letin*, »som följt svenska ambassaden till Köpenhamn och sedan Deras Kongl. Högheter (kronprins Gustaf och hans unga gemål) hit», den 9 Nov. gaf konsert på gymnasiesalen med fullstämmig orkester.[2]

Det följande året uppträdde Kammarmusikus *Uriotti*[3] på violoncelle, och samma år, eller den 22 Febr. 1767, fingo stadens musikälskare tillfälle höra mamsell *Salomoni*, »som förut varit bekant under namn af Judinnan, och som alldeles skilt sig från sitt fädernesland och anhöriga».

---

[1] *Anders Wesström*, f. 1722, reste 1757—58 i Tyskland och Italien, der han studerade under den berömde Tartini, slutligen orgelnist i Gefle, död i Upsala $^{7}/_{5}$ 1781. Var, enligt Ehrensvärd, en »egenkär fantast, blandade kunskaper med en baroque och urmodig smak».

[2] Förmodligen var han far eller farfar till violisten i Hofkapellet, sedermera organisten i Maria, *Andreas Lethin*, f. $^{12}/_{2}$ 1792, † $^{6}/_{2}$ 1862.

[3] Tvifvelsutan koncertmästaren hos Hertig Carl *Anton Uriot*, sedermera 1773—1785 violoncellist vid Operan.

I sjelfva verket hade hon allt emellanåt biträdt vid konserter, och Marie Bebådelsedag detta år döptes, heter det, judinnan Esthrene Salomoni af domprosten doktor Ekebom, då bland faddrarne märktes Justitieborgmästaren Busck, Grefve Sparre, handlandena Lamberg, Schale, Beijer m. fl. Hon var född 1756 och således nu endast 11 år gammal, blef sedermera 1773 första aktris och sångerska vid Operan, samt var en af sin samtid högt uppburen konstnärinna, Kongl. Hofsångerska och ledamot af Musikaliska Akademien. »Hon eger icke allenast god ton», heter det, »utan förenar ock med sin goda stämma en ogemen färdighet och god method, så att hon med skäl kan anses för en af våra första och bästa sångerskor».[1]

I början af 1769 gåfvo de italienska virtuoserne *Rossignol, Godoni* och *Perez* flera konserter, »wid hwilka tillfällen både Instrument- och Vocalmusiquen innefattade åtskilliga nya och alldeles oerhörde variationer, äfvensom den widtberömde Hr Rossignol med sin makalösa röst kommer att accompagnera en solo med Instrumentet Mandolino».

Vi hafva förut nämnt att det var hufvudsakligen organisterna i Domkyrkan som vidmakthöllo det musikaliska intresset i Göteborg, först Olof Lidner, och derefter Dikman. Den senare efterträddes den 17 Aug. 1770 af *Henrik Bäck*, förut orgelnist i Wendel, Upland.[2] Äfven han kom att spela en betydande roll på detta område, ehuru under de första åren af 1770 ledningen togs af en annan, nemligen *Benedictus Schindler*, om hvilken det i »Götheborgska Nyheter» för den 12 Okt. 1771 heter att han nyligen anländt hit, och nu »erbjuder sin tjenst ifall någon önskar undervisas i violin, Clavér samt i sång, eller ock behagar öfverlemna honom direktionen vid pri-

---

[1] *F. A. Dahlgren*, Anteckningar om Stockholms Teatrar. Gift tidigt med violisten vid Hofkapellet *F. B. Augusti*.

[2] Bäck hade njutit undervisning af »Kongl. Kapellmästaren, Directeuren öfver musiken och organist i Clara, hr *Christ. Johnson*». Med den senare måtte väl afses den *Henrik Philip Johnson*, som, f. 1717, kom enligt Dahlgren till Sverige 1743 såsom medlem af Adolf Fredriks Hofkapell, blef organist i Clara 1745 och dog 1779. Henrik Bäcks enka, *Ottiliana Carell* [† 83-årig 2/5 1823] fick, enligt magistratens beslut 24/1 1812 i sin återstående lifstid uppbära sin mans lön, sedan orgelnisten i Tyska kyrkan, J. F. Bæhrenroth, lofvat att, så länge båda församlingarne begagnade Tyska kyrkan gemensamt, bestrida båda tjensterna mot ett tillägg till lönen af 50 Rdr banko.

vata Conserters uppförande, hvarom underrättelse torde lemnas i hans bostad hos stadsmusikanten Leiditz på Tre Remmare».

Med Schindlers hitkomst synes ett rikt musikaliskt lif utvecklats, och det är från denna tid man kan datera uppkomsten i Göteborg af enskilda musikälskares mera allmänna uppträdande, såväl i egenskap af medverkande krafter, som äfven vid egna konserter.

Innan vi öfvergå till en skildring häraf, bör nämnas att staden i början af 1772 fick besök af några utländska konstnärinnor, hvilka här väckte särdeles stort uppseende. Man läser nemligen för detta år ett tillkännagifvande i tidningarne att en fullstämmig konsert den 14 Febr. kl. 6 e. m. kommer att gifvas på stora Rådhussalen; »Anledningen är ovanligen fördelaktig, emedan ett par Italienska fruntimber, nämligen Fru *Theresa Fries* och Mademoiselle *Camilla Pasi*, bägge för deras ypperliga röster utmärkte vid den uti Köpenhamn nu indragna Kongl. Italienska Operan, åtagit sig härmed biträda», hvarefter tidningen i sin hänryckning utbrister:

»Må nu väl mitt öra!
Hwad kan man mer kundgöra?»

De båda konstnärinnorna voro systrar. Om konserten hette det: »De italienska fruntimbren förtjuste Götheborg: Fru Theresa Fries förenar med lätt och intagande sång, en, jag tycker, skalkaktig mine afpassad till ämnet. Mamsell Camillas röst är oförliknelig; hon gör förträffliga lopp och utplånar violerne; tålkar dessutom frihet och oskuld».

Nästa konsert gafs den 21 Juli, dervid de biträddes af sin landsman, operasångaren *Ugolini* samt dennes svägerska, mamsell *Geltrude Spisani*. »Denna konsert, ack! som kanske blifwer den sista», utbrister tidningen, »består af 6 soloarier och en s. k. Terzetto eller en Aria som utgöres af 3 röster; försäkras ock att brist uppå Cadence skal ej skönjas».

Det blef emellertid ej den sista föreställningen, ty 2 andra gåfvos ytterligare i samma månad. Om uppträdandet den 31 Juli heter det: »I dag kl. 6 e. m. åter en Concert. Italienska sällskapet skyndar derefter till annat climat. Hwad skal jag nu säga til slut? Jo, fru Fries och mamsell Pasi sjunga en ståtelig duetto. Ja, denna

Camilla gör ej mindre lopp i musiquen än den Virgilianska gjorde öfver fältet (läse den som gitter Æneid. VII v. 807). Dernäst kommer det sköna recitativet af Hr Ugolini, som gjorde honom förra gången så mycken heder».

Någon resa blef emellertid icke af, ty, sedan en fjerde konsert gifvits i Augusti, sjuknade Fru Fries, och sällskapet stannade hela hösten.

I början af December finner man det italienska operasällskapet åter uppträda i anledning af Gustaf III:s besök i Göteborg. Till firande häraf gafs ett musikaliskt divertissement på italiensk vers med titel:

Cantata
Sopra il Felicissimo, e Memorabile Evento
Del 19 Agosto 1772,
Ossequiata umilissimamente
alla
Sacra Real Maestà
di
GUSTAVO TERZO,
Rè di Svezia, de Goti
e de Vandali etc. etc. etc.
In occasione del suo Felicissimo arrivo nella cittá di
Gottemburgo adi 8 Decembre
1772

Stampato da Immanuel Smitt».[1]

Enligt en på andra sidan befintlig förteckning utgjordes de uppträdande af:

La Gloria Svezese, la Signora *Camilla Pasi*,
Minerva, » » *Teresa Pasi*,
Marte, il Signore *Pellegrino Ugolini*, Virtuoso di S. A. S. Il Duca di Sax. Hildbourghsausen(!)
Astrea, la signora *Geltruda Spisani*
Cori dé Popoli Vassalli.

Efter en inledande vexelsång af kören uppträder »La Gloria Svezese»:

»Il giubilo commune à più che giusto
Cagion' dell' esser mio, felici Svezi

[1] Den lilla skriften, 12 paginerade sidor i qvart, är ytterst sällsynt och finnes ej i Kongl. Biblioteket; det här begagnade exemplaret tillhör Upsala Universitets Bibliotek.

Giojte pur Giojte, cui la sorte
Vi diè, per vostra speme
Si Gran Monarcha, e Cittadino insieme o. s. v.

och i prisandet af konungens storhet understödes hon sedermera af Mars, Minerva och Astrea; det hela slutar med en qvartett af de Olympiska förnämiteterna, deri äfven »La Gloria Svezese» får vara med, och så kommer slutkören:

Viva! Viva! un Eroe così Grande
Cui la Gloria per tutto si Speende;
E fra' plausi del suddito Mondo
Le sue Lodi s' avvezzi a soffrir».

I Januari 1773 var Fru Fries återställd samt medverkade den 10:de vid uppförandet af kantaten öfver revolutionen det föregående året. Sällskapet uppträdde ytterligare två gånger i samma månad, före den definitiva afresan till hemlandet. Vid den första af dessa sjöngo de tre damerna soloarier och hr Ugolini »twenne comique arier», och slutligen tillsammans »en Quartetto, hvilken tilförene ej warit upförd». Vid den sista konserten hade man vidtagit den åtgärden att icke sälja några biljetter, utan öfverlemna åt hvars och ens behag att erlägga afgift, en åtgärd som, i betraktande af konstnärernas folkgunst, tvifvelsutan visade sig ekonomiskt riktig.

Det torde icke vara utan intresse att hafva lemnat denna redogörelse för vistelsen i Göteborg, ty man finner att artisterne väckt ej mindre uppseende i Stockholm, der de konserterade i Riddarhussalen den 1 och 15 Nov. 1772, åtminstone att döma deraf att Bellman omtalar dem i Fredmans 37 epistel, »Till Mollberg på post vid Kungsträdgården», der det heter:

»I perspektivet, så långt som du ser,
Inom dessa murar, fönster och rutor
Orfeus Flora sin hyllning nu ger
Vid Cymbaler, flöjter och lutor.
Fordom förtjuste denna vår park
Grenzer, La Hay, Anzani, Camilla.
Och dessa trän, så lugna och stilla,
Delat sin skugga åt landets monark».

Återvändande till frågan om amatörmusiken i Göteborg vid denna tid, hafva vi yttrat att den nu ådagalägger en betydande lifaktighet. Upphofsmannen härtill torde utan tvifvel vara Kommerserådet och Kommendören *Patrik Alströmer*, nu en 40 års man. Äldst af Jonas Alströmers

söner, var han bestämd att efter fadern öfvertaga styrelsen af manufakturverken i Alingsås, och gjorde, för att bereda sig härtill, studier i kemi och andra ämnen, som kunde för hans blifvande verksamhet vara till särskild nytta, liksom han äfven företog utrikes resor. 1761 blef han också chef för de nämde fabrikerna och bosatte sig då i Alingsås. Emellertid var detta en gärd af plikt mot faderns lifsgerning, mer än det torde varit af fritt val. Patrik Alströmer var nemligen en man med stora estetiska intressen, älskare af musik och till och med kompositör, samt den egentlige stiftaren 1771 af Musikaliska Akademien. Bekant är den framstående roll han äfven innehade vid upprättandet 1772 af den svenska Operan, hvilket Ehrensvärd äfven intygar: »Till min hjelp i all denna ledsamma början bör jag af tacksamhet icke glömma det biträde, som gafs mig af min vän, Kommersrådet Patrik Alströmer. Han tog en liflig del uti denna inrättnings framgång. Han gaf mig goda projecter, han bidrog att skaffa sångare och sångerskor, hans möda var outtröttelig. Såsom musikus egde han bekantskap med alla virtuoser; han kände deras intressen och behof, samt medlen att vinna dem; han skaffade dem både föda, sysslor och anseende».[1]

---

[1] *Ehrensvärd, Gustaf Johan.* Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III:s Hof, utg. af E. V. Montan, Stockholm 1877, sid. 223.

Det var för öfrigt en man med många intressen. Med afseende på hans bibliotek heter det 29/4 1788 i *Kämnersrättens dombok i civila mål:* »Kommersrådet, baron *Patrik Alströmer,* inlemnade i bestyrkt afskrift förteckning å den boksamling, som han, till tjenst för Uppfostringssällskapet, tills vidare lemnat under Kongl. Bibliotekarien *Carl Christoffer Gjörwells* vård, men som denne afstått till kreditorerna sin egendom, i anseende hvartill, och ehuru Gjörwell icke upptagit denna boksamling i sin stat, vill dock baron Alströmer med ed fästa riktigheten af sin uppgift om böckerna såsom sin tillhörighet.

Förteckningen öfver »Böcker, manuskripter och kopparstick i Svenska Historien, enligt en särskild och af Herr Hofrådet *Carl Gust. Warmholtz* egenhändigt skrifven Catalog, till det värde och den fullständighet, att en sådan icke finnes hvarken i något offentligt, mindre enskildt Bibliotek, vare sig inom eller utom Sverige», upptages till 1,500 Rdr. Specie. Dessutom bl. a.:

Bibliotheca Historica Sweo-Gothica af *Warmholtz,* mscpt i 15 band in folio, med ett antal af 10,000 artiklar	500 Rdr
Revelationes S. Brigittæ, Rarissima	16: 32
Götheborgs Allehanda, 10 band	5

m. m. eller tillsammans värdt 3,892 Rdr Specie.

Detta förtroliga umgänge med konstnärerna underhölls äfven sedermera, när tillfälle gafs, som man bland annat finner af ett meddelande från Stockholm till en Göteborgstidning, der det heter: »Vår så berömde premieracteur Hr *Stenborg* hade förliden Pingstafton inviterat åtskilliga musikälskare för att fira den kongl. kröningen. Dervid sjöngs af fru *Olin*, och mamsell *Olin* sjöng en af Stenborg komponerad aria. Concerten fortsattes till kl. 9, då Commersrådet och Riddaren af Kongl. Wasa Orden, Hr *Patrik Alströmer*, sjöng et intagande stycke, hvarpå soupéen begyntes. Under måltiden druckos smakeliga skålar, författade af wår wittre *Bergklint*, hwarefter man åtskiljdes före kl. 3».[1]

Med kännedom om Patrik Alströmers begåfning och kärlek till musik och teater, är det lätt att inse hur föga vistelsen i Alingsås skulle tilltala honom, särskildt då han på några få mils afstånd i Göteborg hade att tillgå åtminstone erinringar om det konstnärliga lifvet i hufvudstaden, och derjemte hade en dragningskraft i den djupt afhållne brodern, Kanslirådet *Claes Alströmer*, med hvilken han äfven 1776 ingick bolag.

Den senare hade nemligen blifvit associerad med sin svärfar, den ofantligt rike grosshandlaren Niclas Sahlgren, samt hade efter dennes död måst ensam öfvertaga de omfattande affärerna, hvilkas börda kändes honom allt för tung. Ingendera af bröderna var dock köpman, och oaktadt all omsorg nödgades firman Sahlgren & Alströmer slutligen ställa sig under administration. Det förefaller som Claes Alströmer, icke heller han, kommit på sin rätta plats i lifvet; äfven han var estetiskt anlagd, och det är honom och hans fru samt den rike John Hall äran tillkommer att hafva i Göteborg upprättat en verklig amatörteater.

Den andre brodern i ordningen, *August Alströmer*, bosatte sig såsom handlande i Stockholm och blef gift med en annan dotter af Niclas Sahlgren. Äfven han var, i likhet med Patrik, mycket musikalisk samt uppträdde på konserter i Göteborg, men afled redan den 19 September 1773.

Slutligen hafva vi den fjerde medlemmen i denna kvartett af framstående, begåfvade bröder, den fine konst-

[1] *Hwad Nytt? Hwad Nytt?* 10/6 1773.

kännaren och musikern, Sergels vän, *Johan Alströmer*, Patriks efterträdare som direktör för Alingsåsverken.

Omkring dessa samlades en krets af andra musikvänner i staden, såsom majoren och riddaren *D. G. Silfversparre;* handlanden *Sten Alsing*, sedermera ledamot af Vetenskaps- och Vitterhetssällskapet;[1] grosshandlaren *Wilhelm Bellenden;*[2] handlanden *Gabriel Fredrik Beijer* i firma Vincent Beckman & Beijer, 1771 riksdagsman för Göteborg, samt gift med Clara Schütz; handlanden och fabrikören *Fredrik Damm* (f. 1742 † 1796); auditören vid Kongl. Saltzaska regementet, den 21-årige *Andreas Wilhelm Ekebom;*[3] vidare nämnas två med namnet *Enander*, tvifvelsutan *Erik Börjesson Enander*, som 1739 blef kontorsskrifvare hos magistraten, sedermera sterbhusnotarie och 1749 kämnär i handelsklassen, död $^{13}/_{9}$ 1786, och hans bror *Anders Börjesson Enander*, handlande 1731 och död $^{25}/_{12}$ 1783; handlanden *Anders Gadd;* assistenten i Ostindiska Kompaniet *Jean C. Hackson;*[4] grosshandlaren och och sedermera direktören i Ostindiska Kompaniet *Martin Holterman;*[5] den förut omtalade rike assessor *Niclas von Jacobsson;* kaptenen och Riddaren *Malmström*, en löjtnant *Treffenberg*, direktören i Ostindiska Kompaniet *Jonas Ericsson Malm* († $^{24}/_{10}$ 1775) m. fl.

Vidare hade man att tillgå musici ex professo som den förut omtalade Henrik Bäck, kantor Bonge, organisten *Hans Henrik Horn*,[6] musikanten och sedermera klockaren *Bernhard Hultengren* († $^{3}/_{5}$ 1826), samt musikanten *Anders Rafael Storm*,[7] men framför allt Benedictus Schindler.

Såsom sångerskor hade man mamsell *Swarthen* och Fru *Öhrwall*.[8]

---

[1] *Sten Alsing*, f. 1746, burskap som handlande $^{14}/_{6}$ 1776.

[2] Son af den lärde handlanden George Bellenden, samt f. omkring 1751 och död ogift af blodstörtning $^{9}/_{6}$ 1779 på Råda.

[3] Son af den bekante domprosten Olof Andersson Ekebom, och född $^{31}/_{8}$ 1752 samt död ogift $^{29}/_{9}$ 1803; rådman i Göteborg 1783.

[4] Gjorde cession 1770.

[5] *Martin Holterman*, † $^{8}/_{8}$ 1793, egare bland annat af Åby, Kresstorp, Dömle, Qvarntorp och Bosjö.

[6] G. m. *Anna Dorotea Blomberg*, † barnlös $^{24}/_{10}$ 1777.

[7] *Storm* blef $^{23}/_{10}$ 1790 stadsmusikant efter La Hay, samt afled $^{1}/_{7}$ 1797, nära 64 år. G. m. *Greta Sofia Ryberg*, † $^{27}/_{8}$ 1802; en son, *Johan Anders*, blef kapten vid Göta Artilleri, den andre sonen *Sven Niclas* kallas 1802 Hofrättsauskultant och vistades då i London.

[8] Hvem denna »mamsell *Swarthen*» var är för närvarande icke möjligt att afgöra. Utan all fråga var hon dotter af komministern i

Från början af år 1773 har man spridda underrättelser om den verksamhet dessa musikälskare utvecklade. I tidningen »Hwad Nytt? Hwad Nytt?» omtalas nemligen att den 22 Februari detta år uppfördes af Hr Schindler, »som flera gånger roat Götheborgska öron», en fullstämmig konsert kl. 5 e. m., hvarjemte tidningen innehåller förteckning på de medverkande:

»Vid Premièren och första pulpeten:	Kommerserådet och Riddaren *Patrik Alströmer*
»	Majoren och Riddaren *D. G. Silfversparre*
	Herr *Fredrik Damm*
	» *Alsing*
» » » andra pulpeten:	» *Schindler*
	» *Gadd*
	» *Hollerman*
Vid Seconden, första pulpeten:	» inspektor *Malmgren*
	» löjtnant *Treffenberg*
	» *Anders Ekebom*
» » andra pulpeten:	» *Malm*
	» *Fock*
	» *Bellenden*
alten:	Directeuren, Hr *Johan Alströmer*
	Hr. *Enander*
clavecin:	» *Gabriel Fr. Beijer*
basson:	» *August Alströmer*
	» Kaptenen och Riddaren *Malmström*
vid första pulpeten:	» *Hackson*
	» *Hollerman*
» andra »	» *von Jacobson*
	» *Enander*
Contre-basson:	» *Hullengren*
basson:	» *Storm*
Hautbois:	» *Storm*
	» *Horn*
Walthorn:	» *Wefwer*
	» *Kärström*».

Fässberg *Johan Swarthen* [son af skomakaremästaren i Göteborg *Jöns Swartz* och *Annika Larsdotter]* samt dennes hustru *Cajsa Giebhardt* [f. 1716 † 1799], men förhållandet är att det vid denna tid fanns ej mindre än 3 döttrar i huset: *Anna Catarina*, f. 1746 † 1822 [g. 1776 m. kyrkoherden på Styrsö *Anders Barkenbom*], *Jacobina*, som 1789 var enka efter komministern i Lundby *Carl Strömberg*, samt slutligen *Christina Maria*, som lefde ogift 1789.

Samma osäkerhet råder om »Fru *Öhrwall*». Det kan vara hustrun till rektorn vid Trivialskolan *Bengt Öhrvall*, † 18/9 1773, *Beata Hammar*, som 1775 blef omgift med kaptenen i Ostindiska Kompaniet *Jonas Israel Ekman*, men måhända var det hustrun till *Nils Öhrwall*, den bekante öfversättaren.

Sex dagar senare, eller den 28 Febr., gaf den förut nämnde hofmusikus *Wesström* konsert. Det heter om honom i tidningen att »han uppehåller sig här en kort tid, och producerar något af sin egen composition, solos för violin, qvartetter m. m. Til slut göres et urgammalt och allmänneligen kändt musikaliskt Swenskt stycke, af ofvannämnde Auctor tillökt med 18 variationer». Vid detta tillfälle medverkade Patrik och August Alströmer, Fredrik Damm, Schindler, Malmgren, Malm, Gadd, Storm, Bäck, Hultengren, Wefwer och Kärström.

Vid en ny konsert af densamme den 14 Mars uppträdde Fru Öhrwall, som, jemte Hr Bonge, sjöng duetter och arier, och Mamsell Swarthen föredrog en italiensk aria, accompagnerad af Hr Gadd.

Slutligen erinras om att vid festen i Vauxhallen den 8 Juli 1774, till hertig Carls och hans gemåls ära, »flere sångstycken blefvo sjungna af mademoiselle Swarthen, hr Valentin Leiditz, mademoiselle Ross, hr Roempke m. fl.» [1]

Som man häraf finner voro de medverkande krafterna rätt talrika, och det lifliga intresse som uppenbart rådde denna tid för idkande af musikens ädla konst skulle snart ännu mera stegras. Man läser i Hwad Nytt? för den $^{15}/_{7}$ 1775: »Concert-mästaren hos Hennes Kongl. Maj:t Enkedrottningen, Herr *La Hay*, som nyligen hitkommit från Stockholm, har äran nästkommande Tisdag på Stora Rådhussalen upföra en stor och fullstämmig Concert», och vid ett senare uppträdande den 27 Juli heter det att han biträddes af «Mademoiselle *H. U. Cederbourg*, en Dotter af Herr Notarien Cederbourg och Doterdoter af H. Öfverstelöjtnanten och Riddaren Björnberg; hon låter i sit 15:de år höra någon särdeles färdighet på Violoncelle. Som utrikes tidningar i flera år berömt sina virtuoser, så

[1] *Johan Valentin Leiditz*, döpt $^{27}/_{11}$ 1753 † $^{24}/_{1}$ 1816, son af bryggaren Johan Henrik Leiditz [f. 1719 † 1782] och Anna Dorotea Gercken [f. 1727 † 1795], samt brorson till Stadsmusikanten och egaren af Tre Remmare Johan Christoffer Leiditz.

Af slägten *Roempke* lefde vid denna tid näppeligen mer än en, på hvilken man i detta fall kunde gissa, nemligen: *Johan Fredrik* [f. 1753 † 1821] student i Upsala 1772 och sedermera kyrkoherde i Ödsmal.

»Mademoiselle *Ross*» är antagligen *Margareta Ross*, dotter af Stadsmäklaren och Skeppsklareraren Hugh Ross, † 1783, och hans hustru Dorotea Schweitzer.

lärer ej anses för underligt om våra snart uphöja et ungt Fruntimmer, som förmodeligen utan like trakterar et rörande instrument».[1]

Violisten Henrik La Hay, som nu för första gången uppträder i Göteborg, kom här att spela en ganska ingripande roll på det område som nu är i fråga.[2] Redan

---

[1] Hon var dotter af civilnotarien, sedermera kämnären Carl Mathias Cederbourg, † 25/2 1797, och Catarina Eleonora Björnberg, samt sondotter af den bekante Göteborgsbeskrifvaren Erik Cederbourg.

[2] *La Hay* uppträdde redan 13/12 1772 på Riddarhussalen i Stockholm. Han var från Amsterdam och anställdes som koncertmästare hos enkedrottning Lovisa Ulrika. I Göteborg synes efter ett tiotal år hans ställning blifvit mindre god, och 1785 anhöll han om tillstånd och medgafs äfven att få inrätta ett kaffehus, med servering af kaffe, the och chocolad, »sedan han i saknad af annat tillfälle till nödig utkomst icke skall kunna utan särskildt näringsfang sig uppehalla [Radhusrättens Politiprot. 15/4 1785], och samma år erhöll han den 13 Aug. Kongl. Maj:ts tillåtelse att inrätta och halla en offentlig biljard [Radhusrättens Politiprot. 28/9]; följande året, eller den 8/4 1786, annonserar han att han är »delogerad» från Selleska huset till Bauers stora stenhus, 2 tr. upp på Torggatan, och har der Kongl. privil. biljard fran kl. 7 om morgonen. För att ytterligare hjelpa honom, antogs han [Mag. politieprot. 4/9 1789] till Stadsmusikant pa ett år från den 1 Oktober, efter aflidne Brickman, med förbindelse att anskaffa minst 3 skickliga gesäller, som förstå musiken på blåsinstrument — [han annonserar också 11/9 efter en som kan blåsa trumpet och en valdthorn] —; har vidare att besörja de till sysslan hörande göromålen, såsom Bönedagars och marknaders utblåsande, vidare att göra musik på Stadshuset hvar Onsdag och Lördag, då Magistratens Herrar Ledamöter åtskiljas, ombesörja kyrkomusik vid högtidliga tillfällen m. m. Deremot hade han privilegium på att utföra musik i enskilda hus, hvilket nog icke var någon föraktlig inkomstkälla. Efter att hafva upprepade gånger hos magistraten klagat öfver intrång härutinnan, ingick han slutligen 3/2 1790 öfverenskommelse med sina antagonister *Bernhard Hultengren*, *C. F. Martens* och *And. Rafael Storm*, om delning af förtjensten, så att när dessa tre anmodades att ensamme spela till dans och derför betaltes 4 Rdr Specie, skulle La Hay deraf erhalla 1/4-del, och i proportion om inkomsten blefve större; vid offentliga konserter skulle deremot dessa tre alltid användas mot 1 Rdr till de båda förstnämnde, men endast 24 skill. till Storm. Den senare förordnades 23/10 1790 till Stadsmusikant, efter det La Hay tagit afsked; han afled, enligt Dahlgren, pa Kungsgården i Ofvansjö socken i Gestrikland 28/3 1794.

La Hay synes städse haft krångliga affärer. 1785 stämdes han af organisten *Johan Askergren* emedan han ej enligt löfte gifvit sonen *Petter Askergren* information i musik, men dels uppburit och användt pengar som sonen förtjenat, dels ej lemnat honom sängkläder, dels såsom sjelf af främmande religion hindrat sonen från bevistande af allmänna gudstjensten, dels i stället för jemn öfning i musiken låtit sonen göra drängsysslor samt slutligen öfvergifvit sina akademiska musiköfningar och i stället antagit Caffénäring, »som skall medföra

samma år han hitkom gaf han ej mindre än 7 koncerter, men i September hade han åter lemnat staden samt tycks återvändt till Stockholm, der han följande året den 10 Mars uppträdde i Riddarhussalen. Först i slutet af 1781 återkom han på allvar till Göteborg för att bosätta sig här, samt ordnade då en serie af abonnementskonserter för vintern. Samtidigt inrättade han en »*Academie de Musique*», som hade sina sammanträden hvarje Torsdag under hela året, med afbrott endast för helgerna; prenumeranterna hade rätt att medtaga en dam, och vid hvilka sammanträden La Hay hvarje gång utförde en koncert eller solo för viol; de som ej prenumererat betalade biljetten med 24 skill. Specie. Denna inrättning fortgick åren 1782—1785 och måhända ännu längre, ehuru inga underrättelser träffats senare än den ²¹/₁ sistnämnda år, då det heter att Academie de Musique komme att fortsättas hvarje Torsdag till Påsk.

Möjligt är äfven att den aflöstes af en annan. Man läser nemligen i Hwad Nytt? för den ²²/₁₀ 1784:

»Resp. Herrar Amateurer och Älskare af musique averteras, att, som Concert-Mästare La Hay är anmodad at halla en *Musikalisk Klubb,* uti sit Logie i Selleska huset på Stora Hamnegatan, uti hwilken blifwer Exequerad flere utvalde quartetter, Concerter och Solos på violin m. m., dertill början sker den 31 Okt. ifrån kl. 5 till 8 e. m. och Continueras sedermera hwarje Söndag. Hwar och en Amateur, ehuru liten capacitet han äga må, äger rättighet at för öfning skull framlägga musicalier. Entrébilleter finnas wid ingången: de, som behaga at Subskribera, kan taga et eller 2 Fruntimmer med sig».

Vid sidan af denna verksamhet som ledare af undervisningen i musik och instruktör för de musikaliska krafterna i samhället, utvecklade La Hay ett rent af förvånansvärdt arbete med afseende på de offentliga koncerterna; vi hafva antecknat, att han, från sin andra hitkomst i slutet af 1781 och tills han 1790 lemnade Göteborg, gaf förutom abonnementskoncerterna tillsammans ej mindre än 22 koncerter samt biträdde vid 7, men dessa tal äro det oaktadt tvifvelsutan lägre än verkligheten.

---

eftertänkeligt inflytande på sonens heder[!]». Parterna förliktes dock. Vidare stämdes han 1786 af hofsmedsmästare *Hans Clementsson* med yrkande att genast utbekomma 15 Rdr 41 skill. Specie, men La Hay ber om anstånd »för sin oförmögenhet». [*Kämnersrättens dombok i civila mål,* 1785 ⁶/₉ och 1786 ¹/₉].

Åtskilliga gånger finner man honom vid annonserna om dessa tillställningar ej sky åtskilliga egendomliga puffar, för att locka allmänheten. Så heter det den $^{13}/_{1}$ 1783, att »Herr Concert-mästaren will wisa hur högt konsten på en violin med 4 strängar kan bringas, då han med en ordinaire Blyerts-penna exeqverar en solo utan stråke just extra ordinairt, hwilket til närwarande tid är et ohört konststycke», och den $^{31}/_{12}$ 1786 gaf han en koncert, »blandad med pukor och Trompetter, hwaruti La Hay skal exeqvera en Concert samt solo med många variationer på violin; wid detta tillfälle blifwer äfwen upförd en Harmonie-Musique, som skal blifwa placerad på altan midt för Orchestern. Vid in- och utgåendet af Concerten låter Janitschar-musiquen höra sig».

Som denna skildring af lifvet i Göteborg är afsedd att omfatta egentligen 1770-talet, torde det nu anförda rörande de musikaliska företeelserna vara tillräckligt för ändamålet. Man kan härtill lägga, att den store operasångaren *Karsten* uppträdde här den 1 Aug. 1780, Sveriges på sin tid förste dramatiske konstnär *Abraham de Broen* 1786, abbé *Vogler* 1791 och 1794. Om den senare kan förtjena anföras följande ur magistratens Politiprotokoll för den $^{29}/_{7}$ sistnämda år: »Företrädde Kommersrådet, Baron Patrik Alströmer och å Kongl. Musique-Directören, Herr Abboten Woglers wägnar anhöll att, som han af honom blifwit anmodad, begära magistratens tillstånd at han måtte uti Gustavi Domkyrka få upföra en andelig Orgel-Concert, som skall werkställas den 12 nästk. Augusti. Bewiljades, med förbehåll at Herr Abboten Wogler noga tilser det Orgelwercket så wårdas, at ej någon skada deraf tilfogas».(!)

I det föregående yttrades att såväl musiken som *Teatern* omhuldades i Göteborg vid denna tid, och der hade mäktiga främjare, liksom de äfven uppburos af den allmänna smaken.

Med afseende på teatern försiggick just nu en betydelsefull omsvängning i den allmänna meningen, till följe af det lifliga, alltför lifliga intresse konungen och de ledande kretsarne i hufvudstaden hyste för denna inrättning, och, i stället för att skådespel varit något som man på sin höjd kunde tillåta finnas till, blefvo de nu ett eftersökt nöje för de bildade klasserna.

Detta skedde likvisst icke utan skarpa gensagor, hvilket bevisas af följande. En löjtnant *von Brakel*, språkmästare vid Gymnasium, anhöll 1775 hos konsistorium att »några af ungdomen måtte, för öfning i franska språket, få agera en comedie», men detta motsatte sig biskop *Lamberg* och förbjöd ett sådant tilltag. Brakel tog likväl icke den minsta notis om detta förbud utan fortsatte förberedelserna, och den 5 Febr. anmälde biskopen i konsistorium, att han försport, det komedien skulle i dag spelas på offentlig skådeplats, hvilket han äfven sett bekräftadt vid besök på gymnasium, der då icke befunnit sig fler än 6 lärjungar i öfversta klassen, och 14 eller 15 i de andre; de frånvarande voro sysselsatta att bereda sig till komedien.

»Utom den tidspillan, som uppstår vid inläsandet af ett stycke på främmande språk», tyckte biskopen, »det för hederlige mäns barn vara mindre anständigt att på en offentelig skådeplats visa sig såsom acteurer, kunnandes lätt de personer, som insändt sina barn till gymnasium, att undervisas i seder och vetenskaper, blifva högeligen missnöjde, då barnen nu i stället sysselsättas med Comoedier». Biskopen ansåg dock att de väl för denna gången finge spela, men blott i ett privat hus, och med honom förenade sig tyske pastorn *Müller*, men de öfrige konsistoriales menade denna inskränkning icke vara lämplig, emedan »invitationsbilleter» redan vore utfärdade och då skådespelet utfördes för att dermed uppvakta Hans Excellens, Riksrådet Grefve Scheffer. Detta blef sålunda konsistorii beslut, men Brakel tillsades derjemte att hädanefter icke understå sig uppföra några dylika komedier.

Allmänheten dömde emellertid annorlunda om saken, och dess talan fördes af en insändare i Hwad Nytt? för den $^{11}/_{2}$, som yttrar följande:

»Herr Lieutenant von Brakel, som förbinder sig wår Stads- och Gymnasiiungdom med sin undervisning i Fransyska språket, lemnade förliden Onsdag [$^{8}/_{2}$] et offenteligt prof af sina Lärlingars af bägge könen framsteg och förkofran i språket, då han, uti inbjudne Spectateurers närwaro, lät dem agera twenne af Molières Piecer, nämligen *Les Fourberies des Scapins* och *Le Mariage Forcé.* Et talrikt Auditorii enhälliga bifall witnade om Herr Lieutenantens oförtrutna och lyckeliga möda och Lärlingarnes, ibland hwilka woro twänne helt unga Mamseller, ganska berömwärda flit, goda smak och qvickhet;»

och i samma nummer skrifver en »anonyme» härom:

»Man förmodar säkert, at de nyligen med så mycken applauce upförda Franska Comödier måtte än en gång bidraga till kännares nöje, och det så mycket hellre, som en myckenhet hederligt Folk ej haft någon fördel af de dem gifne Invitations-Billetter, i anseende til en mängd Personer och Familier, som, utan at wara budne, och blott för at mätta synens lystnad, framwist oriktige Billetter, forcerat wakten och förorsakat det förargeligaste trängsel. Och skulle wederbörande widare ädelmodigt resolvera, at gratis förnöja Allmänheten, hoppas man at nödiga anstalter widtagas til förekommande af obehörigt Folks närwaro, i förmodan at uti denna Staden finnas så många ägare af smak, som kunna upfylla det sidsta gången så fullpackade rummet».

Väl synes icke att någon ytterligare föreställning gifvits, men det är uppenbart att företaget väckte allmänt intresse och rönte en lysande framgång.[1]

Sällskapsspektaklen hade också blifvit en fullständig passion, icke blott i Sverige utan i alla Europas länder. »Särskildt rådde i Tyskland och Frankrike ett till mani stegradt teaterintresse. I detta nyttighetssträfvandenas och reformropens öfveransträngda tidehvarf, blef scenen den enda fridlysta plats som lemnades öppen för fantasien och dit alla veka och drömmande sinnen togo sin tillflygt». Men den offentliga skådeplatsen, med dess vex-

---

[1] von Brakel synes äfven haft flickskola, ty den $^{26}/_{3}$ 1774 annonserar han i »Götheborgska Nyheter» att han har »ett Pensionär-Hus för Stadens resp. Invånares Döttrar, hvilka hans Fru åtager sig at, ifrån 8—12 f. m. underwisa uti alt hwad et wäl upfostradt Fruntimmer tilhörer, och e. m. 3—7 uti Fransyskan. De på landet boende, som åstunda sådan undervisning, emottagas helt och hållet i huset, efter billigaste öfverenskommelse».

lande bilder och situationer förslog ej att tillfredsställa vurmen för teatern; »man nöjde sig icke med att sitta i sin loge och låta andra gifva sig illusioner. Man erfor ett begär att flytta teatern in i sin salong och sjelf uppträda. Så blef sällskapsspektaklet umgängesnöjet par préférence, dyrkadt nästan med lidelse».[1]

I Frankrike var det ytterst vanligt att de store herrarne inredde teatrar i sina slott eller hotell, och denna fransmännens smak för sällskapsteatern blef, då den utgick från det land der den goda tonen ansågs hafva sitt hem, snart öfverflyttad till andra land. I Sverige var det så mycket naturligare att detta skulle blifva händelsen, som Gustaf III allt ifrån barndomen haft en egendomlig, starkt framträdande håg för det teatraliska, hvilken böjelse för öfrigt delades af hans syskon, hertig Carl och prinsessan Sofia Albertina, samt äfven af hertig Carls gemål.

Också torde det knappast gifvits något hof i Europa, der smaken för teatern, och särskildt sällskapsteatern, så hejdlöst gaf sig uttryck som i det svenska. »Icke nog med att man uppförde prologer och divertissementer vid alla förekommande tillfällen; man slöt sig tidtals tillsammans till formliga teaterband, inöfvade en hel följd af stycken, samt repeterade och spelade med en ifver, som skulle gjort skådespelare af yrket heder. Särskildt var detta fallet tvenne gånger under Gustaf III:s regering, nemligen jultiden 1775—1776, då konungen bildade »La Trouppe de Societé à Gripsholm», samt hela året 1783».[2] »De dagliga repetitionerna», heter det om hofvets sällskapsspektakel 1783, »började kl. 10 f. m. och afbrötos endast för att spisa middag, och ofta dinerade konungen, prinsessorna, hertigen och hela teaterpersonalen på sjelfva scenen; repetitionerne fortsattes kl. 5 e. m. och slutade ej förr än kl. 10 på kvällen».

Det är naturligt att denna, allt beherskande passion vid hofvet för teatern skulle vinna efterföljd äfven i andra kretsar i hufvudstaden. En sådan krets, en blandning af aristokrati och högre medelklass, var den, der medelpunkten bildades af statssekreteraren Elis Schröderheim och hans qvicka fru, och der bröderna Rosenstein, under-

---

[1] *Oscar Levertin*, Teater och Drama under Gustaf III, sid. 58.
[2] *Levertins* anf. arbete, sid. 60.

stallmästare Otto Bruse, riddarhussekreteraren Bungencrona, assessor Olof Malmgren och andra bidrogo att gifva umgängestonen prägeln af en, till och med under denna tid ovanlig qvickhet och finhet; detta kotteri gaf äfven teatraliska föreställningar hos Schröderheim på Järfva.

Men det var icke blott de tongifvande kretsarne i hufvudstaden som följde hofvets exempel; smaken för sällskapsteatern utbredde sig äfven till landsorten, och man finner i Hwad Nytt? hur konungens födelsedag, den 24 Jan. 1778 firades genom dylika tillställningar i t. ex. Vexiö. En brefskrifvare från denna stad berättar:

»Om aftonen kl. 6 upfördes på Gymnasium en Opera af adeln, hwars ämne war: *En fredsälskande konungs företräde framför en Segervinnare;* det lärer icke undfalla Min Herres upmärksamhet at wid detta glada tilfälle en Opera, som något bland de swåraste, men tillika wackraste stycken för Theatern, blifwit i Wexiö upförd, helst därtil fordras en kännedom och insigt, som i en aflägsen lands-ort ej gerna kan wäntas, men då man tillika försäkrar, at werkställigheten däraf öfwerträffade allas förmodan, lärer Min Herre åstunda närmare känna densamma».

»Sjelfwa Operan, med alla sina åtföljande decorationer och poesi är författad af Cornetten *von Nackreij*, och musiquen, dels ny, dels lånt af de bästa Swenska och Franska Operor, war sammansatt af Herr Öfversten och Riddaren *Drake*, samt Öfwerstelöjtnanten och Riddaren Gref *Mörner*, under hwilka herrars inseende den äfwen exeqwerades. Rollerna spelades med både behag och styrka; de swåraste men wackraste stycken af Musiquen ägde så lyckliga kännare, at de näpligen på något annat ställe kunnat exeqveras, hwarken med mera konst eller behag[!]. Balletterna, decorationen och klädnaden gaf detta skådespel en lustre, som borde tillhöra dagens glädje».[1]

Det var att förutse, att Göteborg icke skulle blifva efter i denna täflan att tillegna sig det som ansågs vara umgängeslifvets finaste krydda, och i sjelfva verket föregick man i detta fall sjelfva hofvet, ity att man här i staden redan i början af 1775 uppförde på sällskapsteatern de Belloy's tragedi i 5 akter på vers *Gaston et Bayard*[2] samt efterspelet *Silvain,* båda naturligtvis på franska.

De som i Göteborg ställde sig i spetsen för dessa nöjen voro familjerna *Claes Alströmer* och *John Hall.* Lik-

---

[1] *Hwad Nytt? Hwad Nytt?* 6/2 1778.

[2] För första gången spelad i Stockholm den 13/3 1801 i J. D. Valerii öfversättning.

som brodern Patrik Alströmer företrädesvis var musikälskare och af Carl Fersen i dennes memoirer erhållit intyget att vara en af landets insigtsfullaste musikkännare, så älskade Claes Alströmer teatern. Hösten 1773 vistades han och hans fru, jemte broderns hustru, i Paris, och voro bland annat närvarande vid uppförandet af operan »Zemir och Azor», och, heter det i berättelsen härom, »kan man säga att ingen åsyn kunde wara ömare, än att se de bägge Swenske Fruarne härwid fälla tårar».[1]

John Hall, son af en till Göteborg inflyttad engelsman, Benjamin Hall, var född här den 15/2 1735 och således vid denna tid 40 år, hade såsom handlande bragt sig upp till en högst betydlig förmögenhet, men ville på samma gång njuta af lifvet, och hans hem ansågs vara ett bland de finaste och behagligaste i staden, lycklig som han var att i sin unga hustru, *Christina Gothén*, ega en värdinna, sådan att till och med en kännare som Schröderheim blef »enchanterad af hennes bekantskap» och i bref gaf en hänförd skildring af henne.[2]

Det var som sagdt dessa båda familjer, hvilka samlade omkring sig ett kotteri af yngre officerare vid garnisonen och andra krafter, med hvilkas tillhjelp de under åren 1775—1776 gåfvo en följd af dramatiska föreställningar, hvilka, åtminstone till någon grad, erhöllo en viss offentlighet.

Det synes som kansli rådet Claes Alströmer och hans fru, den 27-åriga *Sara Catarina Sahlgren*, varit de som tagit första steget, och en skildrare i Hwad Nytt? af sällskapsspektaklen yttrar i bref »ifrån en Resande i Götheborg til Des Wän i Stockholm», dateradt den 25 Dec. 1775: »Det är Herr Cancellie-Rådet Alströmer och des Fru, som Götheborg är skyldig erkänsla för deras omsorg att utbreda en god smak, och för deras åtrå at hos sina Medborgare upwäcka tycke för de nöjen, hwarigenom kärlek för dygder och seder ännu mera stadgas. Hos detta Herrskap upfördes i början af året *Gaston och Bayard*, då uti efterspelet *Silvain* 3 fröknar *Alströmer*

---

[1] *Hwad Nytt? Hwad Nytt?* 5/12 1773, efter en engelsk tidning.

[2] Enda dottern, *Christina Hall*, blef 19-årig gift med En af Rikets Herrar, Amiralen Grefve *Claes Adam Wachtmeister;* ende sonen åter var den olycklige *John Hall d. y.*

agerade, döttrar af Commerce-Rådet och Riddaren af Kongl. Wasa Orden Herr *Patrik Alströmer*». [3]

Ovisst är om man spelade något mer vintern detta år, åtminstone känner man icke något härom. Troligt

Fig. 6. John Hall d. ä.
Gravyr af de Meulemeester efter Sparrgren.

är att man först frampå hösten återupptog dessa nöjen, då man inöfvade *Fenouillot de Falbaires* sensationsdrama

[3] Dessa tre döttrar voro: *Christina Maria*, f. 1762 och således nu 13-årig, sedermera gift med kaptenlöjtnanten, grefve *Charles Emil Lewenhaupt*, *Margareta Hedwig*, sedan gift med ryttmästaren, grefve *Nils Cronstedt*, samt den 11-åriga *Anna Helena*, 1784 gift med öfversten, grefve *Gustaf Lewenhaupt*.

L' Honnête Criminel samt en liten komedi, *Celinde,* såsom efterpjes. Dessa uppfördes den 13 December 1775 hos Claes Alströmer, samt några dagar senare eller den 18:de hos John Hall.

Om utförandet af L' Honnête Criminel yttras i Hwad Nytt?, att »detta öma stycke har blifvit så lyckeligen föreställdt, at mit sinne därwid känt alla de rörelser, wänskap, ömhet, tacksamhet, godhet och mensklighet upwäcka».[1] Om de upträdande heter det:

»Herr *Podolijn, Vigoureux, Dahlström* och *Villoclaire* hade Hufwudrollerne, och förtjente det bifall, som dem så enhälligt gafs. Jag får härwid anmärka, at de 2:ne första, som förestälte M. d'Olban och André woro aldeles utan jämnförelse, äfwensom Mademoiselle *Liaison,* som spelade Ceciles role. Madame *Villoclaire* agerade Amelies Personage. Åskådarne måste flera gånger släppa til ögonen, och de wackraste tårar tolkade wid flera tilfällen de ömaste tänkesätt. När André igenkände Cecile, kunde det hårdaste hjerta ej annat än röras, och gjorde Herr Vigoureux sin role til allas nöge under hela Spectaclet, men i synnerhet då han utropade:

»Est-ce donc vous,
Est ce vous, ma Cecile? Amante toujours chére,
Permettes qu' a vos pieds».

När han härwid föll på sit ena knä, hastigt åter upreste sig och sade:

»Que fais tu, malheureux?
Ou t'ailloit emporter une ardeur téméraire?
Ah! j'oubliois. — — — Voici, voici l'instant affreux
Ou je sens tout le poids, du destin qui m'accable;»

och då han stälte sig som halfdöd emot muren, gjorde han det på et så intagande sätt, som skulle hedra en den störste Acteur.

Min Herre må föreställa sig at det ej war mindre rörande, då Lisimon och André åter råkades. Den imellan desse så wärdige och mänskligheten hedrande strid om at gå til galérerna blef på Theatern ojämförligen utförd. Fruntimren wisade härwid sit bifall på et sätt, som upwäkte ännu mera allas rörelse.

Hwad kan mer ädla känslor wäcka
Än ömhetstårar hos de täcka?

---

[1] *Hwad Nytt? Hwad Nytt?* 8/1 1776: Utdrag af et Bref ifrån en Resande i Götheborg til Des Wän i Stockholm, dateradt den 25 Dec. 1775. Patrik Alströmer skrifver härom 6/1 1776 till Gjörwell: »I Bror Clases hus, samt sedan i Hr Halls, uppfördes L'Honnête Criminel och efteråt en liten piece Celinde, i hwilka gens de qualité, och deribland alla mina barn, agerade. Det gick rätt väl och blef en riktig theatre därtill uppsatt».

Och dessa fick man ymnogt se,
Som skönhetswärdet dubbelt högde;
När Lisimon och när André
Med sina dygder oss förnögde.

Hwad M. d'Olban angår, så märktes under hela Representationen at Herr Podoliin sjelf uplifvades af samma tänkesätt. Det måtte ej wara swårt at agera den person man sjelf liknar i sinnelag».[1]

---

[1] *Podolijn, Johan Frans,* bokhallare på kontor, gift med *Anna Norberg*, och förmodligen son af v. konsul *Johan Podolijn*, f. omkring 1708 † 1780. Podolijn var stor myntsamlare och efterlemnade ej mindre än 114 guldmynt, 3,077 i silfver och 3,327 mynt af koppar, tenn, bly och brons, förvarade i 6 skåp. Om denna samling uppkom tvist. Sysslomännen i hans gäldbundna dödsbo, ekonomidirektör *Martin Staaf* och fänrik *Daniel Åhman*, stämde nemligen gode männen för firman Sahlgren & Alströmer med yrkande, att samlingen, som vid Podolijns död funnits i hans sängkammare, enligt specifikation i bouppt. 6/8 1784, men derifrån uttagits och aflemnats till firmans gode män, måtte återställas.

Svarandena genmälde, att, enligt firmans böcker, herrar Sahlgren & Alströmer år 1778 af Podolijn köpt dennes myntkabinett för 2,333: 16 Rdr Specie. Detta bestreds af Staaf, som pastod, att det myntkabinett, som nu var i fråga, tillkommit *efter* 1778, i det Podolijn, enligt hans egen bok, i Mars 1782 pantsatt hos kapten *Anagrius* guld- och silfvermynt för 1,300 Rdr, i Brand- och Försäkringskassan för 500 Rdr och på flera andra ställen för betydliga poster; först den 30/5 1782 hade Podolin mottagit af Staaf för 1,333: 16 Rdr Specie ett myntkabinett, som tillhört Strömska sterbhuset, bestående af en svensk myntsvit, och efter Direktör *Ströms* död köpte Podolijn ytterligare en myntsamling i rödt skåp.

Jacques Vigoureux, f. 8/4 1739; 20/1 1787 beviljades enl. magistratens politiprot. burskap åt honom, »som dels under vistande på utrikes ort och dels här förvärfvat insikt uti förfärdigandet af nipper och galanterivaror, dervid han flere år biträdt Meublehandlare Bertet, men nu mera will för egen räkning företaga någon näring med dylikt kram, samt med af honom förfärdigade modesaker. Han har under ett mångårigt vistande i staden, enligt Kansliradet baron Claes Alströmers intyg, fört ett skickeligt och anständigt upförande;» i borgen gingo för honom sockerbagare Jacob Hammarstedt och bagare Jacob Swanberg. Den 22/10 1785 annonserar han i »Götheborgska Nyheter» om »wackra Luft-Bollar, eller Aerostatiska Machiner, af 3 fots diameter, nöjsamma at nyttja, antingen i rum eller på fria fältet, hwilka med ringa kostnad kunna uppsläppas; med hvar Luft-Boll följer tryckt underrättelse hur de böra fyllas». För öfrigt uppträdde han såsom hjelpreda för främmande konstnärer som anlände till staden, och vi få tillfälle längre fram återkomma till honom och hans barn.

Den 8/5 1787 *[Kämnersrättens dombok i civila mål]* kom för rätta »möbelhandlare» *Jacques Vigoureux*, stämd för det han nekat för sitt namn på en revers å 297: 28 Specie för saker mottagne 1778 af *Söderström & Alsing* till försäljning. Vigoureux uppgaf sig icke vara något skyldig; han hade fått varorna i kommission, men betalt det som sålts och lemnat åter resten. När han gjort detta ville emellertid

Om utförandet af »Celinde» heter det, att dervid medverkade, förutom de nämnda tre unga fröknarna Alströmer, äfven deras kusin, den blott 9-åriga *Anna Margareta Alströmer,*[1] och »kan man aldrig nog förundra sig öfver dessa fröknars framsteg, äfwen på Teatren. Täta handklapningar betygade det Sällskapets erkänsla, som nu fick wara witne til det loford dessa Fröknar på alt wis sjelfwe beredde sig».

Bland öfrige uppträdande framhålles, utom Herr *Tham* och Herr *von Vicken,* den 6-årige *Jonas Alströmer,* »som ganska väl utförde sin role» och som brefskrifvaren hedrar med följande reflexion:

»En tidig wår plär gerna båda,
At man skal snart i mognad skåda
Den wäxt, som skjuter fram sin knopp,
Den ungdom, som i dygd och seder,
I smak och kunskap fostras opp,
Som snillet med sin fackla leder
Och styrer i dess snabba lopp,
Till Ärans tröst och Landets heder,
Hwad gifwer den för säkert hopp?»[2]

Alsing hafva ett skriftligt mottagningsbevis som äfven uppsattes; »nyligen inkommen i riket», yttrade Vigoureux, »och knappast förstående när någon tilltalade mig på svenska, men alls intet kunde läsa skrifvet, var jag nog enfaldig tekna mitt namn derunder, utan att veta hvad som var skrifvet, i den förmodan att alla skälmstycken, synnerligast af bättre folk, i Sverige voro bannlysta och minst föreställande mig sådant hos Alsing, som alltid förut bemött mig med bevågenhet». [Målet anmäldes den 3/7 vara förlikt.]

Han uppsade burskapet 30/8 1800, och drog sig då från affärerna, som han ej drifvit på 2 år, samt afled 23/1 1813; den efterlemnade förmögenheten utgjorde endast 160 rdr banko [enl. bouppteckning 30/1 1815]. G. m. *Antoinette Ravée,* som efterlefde.

Hvem »*Dahlström*» var kan icke sägas; möjligen regementsväbeln *Anders Dahlström.*

Herr *Villoclaire* med *fru;* den förre var en till staden nyligen anländ fransk språklärare, som troligen icke länge stannade i Göteborg, eftersom alla andra underrättelser om honom saknas.

Mademoiselle *Liaison,* eller som hennes namn, förmodligen rättare, äfven skrifves: *Liegeon,* var en fransyska som förut uppfostrat grefve Carl Fersens döttrar, Ulla och Augusta, de mest omtalade och firade skönheterna i Gustaf III:s hof, och nu handledde den unga Margareta Hedvig Alströmer.

[1] F. 1766 och 1782 gift med majoren, friherre *Nils Silfverskõld,* samt dotter af den nu aflidne August Alströmer.

[2] Hvem det var af den talrika slägten *Tham* som uppträdde i Celinde, torde blifva svårt att säga.

Henrik Adolf von Vicken, f. 1732, löjtnant vid artilleriet i Göteborg 1773, slutligen major, död 1796.

Jonas Alströmer, ende sonen af kommersrådet Patrik Alströmer,

Måndagen den 18 Dec. 1775 uppfördes, som förut är nämndt, åter dessa pjeser, men nu hos *John Hall,* hvilken, som brefskrifvaren yttrar, »i sitt hus har den största sal i Göteborg: Herr Hall hade all möda ospard att få en wacker Theater upbygd, och gaf efteråt i samma rum en bal åt Sälskapet, som bestod af inemot 100 personer. Balen warade till nästa morgonen. Denne gode patriot är känd för en ganska god smak, och hwem är af wärde i Stockholm, som ej känner den behageliga fru Hall? Min Herre kan således sjelf föreställa sig at denna fête var en af de bäste, som någon privat här i Riket gifwit. Döm häraf om Götheborgska smaken, och se hwad efterdöme en stor Kungs upmuntran werkar på folkets tänkesätt!»

Nästa gång en föreställning gafs var på konungens födelsedag den 24 Januari 1776; »denne dagens hugneliga ankomst gafs först om morgonen med Reveille af Janitscharmusique tilkänna. Klockan 11 sammanträdde Götheborgska Wetenskaps- och Witterhets-Sälskapet, för at åhöra en af Hr. C. J. Brunjeansson med wanlig styrka författad oration. Klockan 3 e. m. samlades Stadens förnämste Inwånare hos Herr Cancellie-Rådet Alströmer, hwarest upfördes på Theatern Tragedien *Gustave* af *Piron* och Lustspelet *La belle Orgueilleuse*», den senare af Destouches, hvarjemte den förra pjesen föregicks af en »til detta ämne och dagen författad *Prologue* på fransyska wersar af en ung, witter och lyckelig skald».[1]

---

var född 1769 19/6. † i Alingsås 1845, gift med sin kusin friherrinnan Anna Marg. Silfversköld, f. 1785 † 1838.

[1] *Hwad Nytt? Hwad Nytt?* 26/1 1776. En insändare i samma tidning för den 29/1 yttrar:

»Om jag ej sjelf warit närwarande wid det Skådespel som förliden Onsdags upfördes hos Herr Cancellie-Rådet Alströmer, utan endast läst den uti Hwad Nytt? N:o 21 och 22 införda berättelsen därom, hade jag snart kunnat tro at Herr Cancellie-Rådet bygt ordentelig Theatre och underhöll en beständig Troupe, men, på det främmande Läsare ej genom den anförda nyheten måtte blifwa irrade, får jag lemna följande underrättelse: Herr Cancellie-Rådet Alströmer, som både är kännare och älskare af alla smakeliga nöjen, har, både för egen och Wänners ro, flera gånger låtet upföra Skådespel uti sin sal, som då waret med små Theatredecorationer beprydd. Des brordöttrar, med åtskillige Herrar och Fruntimmer, som welat roa sig och andre med Theatraliska nögen hafwa bestridt rolerne.

På den glada dagen den 24 Jan. upfördes ånyo på denne Theatre Tragedien *Gustave* af Herr Piron, hwartil äfven en til denne dagen

I »Gustave», hvilket sorgespel mottogs med det »enhälliga bifall, det med så många skäl förtjente», innehades hufvudrollen af *Margareta Hedvig Alströmer*, och en anmälare yttrar om utförandet följande:

»Adelaide bör wisst i alla afseenden först nämnas såsom den, hvilken ådrog sig allas förundran.

Fröken *Alströmer*, ehuru blott 12 år gammal, spelade denna Role på et makalöst sätt. Detta är så mycket mera undranswärdt, som hon på en ganska kort tid måste lära sig densamma. Wid alla tilfällen iakttog hon sin personage på det nogaste, och under sjelfwa actionen rögdes så mycken smak och finèsse, at de störste kännare ej fyllest kunde berömma densamma. Et bevis däruppå var det, at då Adelaide i Tredje Acten, Sjette Scenen igenkände Gustave och utropade:

»Ah! Je le reconnois; J'embrasse mon epoux» — — — — blefwo alla Åskådarne på det ömaste rörde och lilla Fröken *Anna Margareta Alströmer*, blott 8 år gammal, föll därwid i en så häftig gråt, at hon på en lång stund ej kunde stilla sina tårar. Med et ord: Fröken Alströmer var makalös:

Jag tror, att Momus kunde röras,
Om han Adelaide fått se,
At äfwen sina tårar ge.
Dock om des hårda suck fick höras
Han däraf wisst sitt ämne tog
At han nu måste tiga stilla
Och med sit bifall äfwen gilla
Den som ej kan berömmas nog».[1]

Af de öfrige rollerne innehades Sophies af fröken *Hårleman*, »som, ehuru hon nu för första gången syntes på Theatren, agerade ganska wäl och röjde redan den goda smak och de framsteg som med tiden lofwa ännu mera. Mademoiselle *Liegeon* iakttog den wärdighet, den ståndaktighet och det föragt af alla lyckans hotelser, som åtfölja Leonores character; Det war ej första gången som denna lyckeliga Actrice ådrog sig rörde Åskådares erkänsla

---

lämpelig *Prologue* war författad. Men långt ifrån at alla Stadens förnämsta Inwånare derstädes samlades, hade Herr Cancellie-Rådet endast inviterat så många af sina Wänner, som et trångt rum kunde tillåta».

[1] I *Götheborgs Allehanda* hyllades också 26/1 1776 den unga skådespelerskan med följande poem:

»Wår tids Adelaide med aldra bästa hjerta
Hwart hjerta får och rör:
Den forna wäckt en Hjeltes smärta,
Och denna flera fångne gör!»

»Dessa unga fröknar Alströmer», yttrar äfven Levertin i sitt förut citerade arbete, »erinra om m:me de Genlis af La Harpe besjungna båda döttrar, som vid 12 och 13 års ålder med sådan fin uppfattning och sådan brådmogen känslighet uppförde sin moders skådespel».

och beröm; i »Gaston och Bayard», i »L' Honnête Criminel» hade man förut fått se henne göra sig lika förtjent af et enhälligt loford».

Af de manliga partierna spelades Gustave af hr *Podolijn*, Christian af Herr *Joseph*, Rudolph af fändrik *von Stapelmohr*, Casimir af hr *Sten Alsing* och prins Fredrik af hr *Vigoureux*.[1]

Härmed upphörde, så vidt är kändt, dessa sällskapsspektakler. Det kan då vara lämpligt afsluta redogörelsen för desamma med det af M. G. Wallenstråle författade poem, som finnes infördt i »Götheborgs Allehanda» för den $^{30}/_{1}$ 1776; »Til Fru Cancellie-Rådinnan *Alströmer*, då Tragedien Gustave Wasa af Hr Piron Hos Henne upfördes på wår Allernådigste Konungs Födelse-Dag den 24 Januari»:

»När werlden sjunger Hjeltens dygder,
Sen Hon Hans höga Storwerk sett,
Som i en blink åt Götha Bygder,
En sann och laglig Frihet gett.
När nu den Dagen åter blänkte,
Som till wår sälla räddning skänkte
En GUSTAF just för tretti år,
Han nya wördnadsämnen tager
Hos dig, då i sin rätta dager
Man GUSTAFS stamfar skåda får.

* * *

Af samma Nit den Tredje lågat;
Då Folket rätt i faran stod,
Och Han har alt för Frihet wågat.
Fast Lagern ej blef stänkt med blod.
En *Christian* bäfwar för wår *Wasa*
Och då de små Tyranner rasa.
Wår GUSTAF drifwer dem på flygt.
De Bägge däri likhet äga,
Och Swerge kan med wisshet säga,
At Bägge det ur fjettrar rykt.

* * *

---

[1] *Hwad Nytt? Hwad Nytt?* $^{23}/_{2}$ 1776: Berättelse om Skådespelet *Gustave*, Tragedie af Herr Piron, upförd den 24 sidstledne Januari hos Hr Cancellie-Rådet Alströmer.

Joseph är helt och hållet obekant.

Gustaf Rudolf von Stapelmohr, f. 1749 † 1827, fändrik vid Östgöta infanteri, tullförvaltare i Wadstena, samt son af Öfverinspektoren vid tullen i Göteborg Christoffer von Stapelmohr och således bror till den bekanta fru Schröderheim.

Sten Alsing är förut omtalad i samband med de musikaliska företeelserna i staden.

Fröken *Hårleman*, ovisst hvilken.

Camilla! Du den känslan lyder,
Hwars ursprung ädel ömhet är;
Du med Ditt Snille könet pryder.
Din smak om hjertat witsord bär.
Kan någon GUSTAF bättre prisa,
Än at i all sin klarhet wisa
Det mod, som Han wid börden ärft?
Ju större wällust, som wi njuta,
Då wi nu trohets suckar gjuta
Ju mera lof Du Dig förwärft!»

* * *

Midt i den allmänna teateryrseln fanns det likväl en del kalla hufvuden, som icke försummade det inbjudande tillfället att gyckla med det eljest allrådande modet, och man finner i tidningarne stundom uttryck för denna stämning. Så läser man den 20 Dec. 1776 i Hwad Nytt? ett »Bref med Posten ifrån T . . lla», der det heter:

»Barbaras dag förlidet år inrättade jag här i staden et Physionomiskt Samfund, hwars första Session jag öpnade med et tal: »*Om Dubbelt-öls nytta i Rötfeber*» [jag har glömt nämna at jag är Stads-Physicus i T.] Detta tal kommer icke at tryckas, men det Diatribe jag upläste på 1,100:e Jungfrurs dag, »*Om sättet at af utströdd Tobaks-aska inbärga ren Cardus*» skal med första tryckas i Skanör.

Wi hafwa äfwen om jag får lof at säga, wår egen Theater fast wi icke kunna ännu comparera den med Stenborgska och Seuerlingska Troupperne, men med tiden hoppas wi at kunna öfwergå dem. Här om dagen upfördes härstädes, med alment bifall, *Hofmans död,* et Borgerligt Sorgespel i 7 acter samt *Skinbyxorna,* Opera comique i 2 acter af Magister Gispogapius; i morgon ärnar man gifva *Truls med Bågen* och *l' Aveugle Clairvoyant* eller *Den Blinde Seende,* hwartill ämnet är taget af en grosshandlare här i Staden, som i mjugg fournerat min Swåger med waror och anrollerat oss bägge i det stora och tålmodiga Bröderskapet »Les colleurs célébres».

På Rådstufwusalen hållas äfwen Assembleer, hwarwid stadens Skönheter täfla med hwarandra i smak och granlåt. Fru Apothekerskan Murkedull brillerar därstädes uti en prägtig cattuns Roberonde med Considerationer på falebolanen, samt en Coeffure gjord au temple du gout i Stockholm, som förestälde Ormen och Eva i Paradiset.

Anders Wingelmark».[1]

En annan parodi läses i »Götheborgs Allehanda» för den 21 Febr. 1777. Den i det föregående anförde bref-

---

[1] Hwad Nytt? synes under Roséns tid varit rent afvogt stämd mot teatern; det heter nemligen den 17/11 1772: »Magistraten har, för att skydda medborgares handel, den 14 dennes förwist en hop Italienare som utbödo kopparstick och målningar m. m. Ganska wäl! *Gånge så flere Landstrykare, Comödianter och Gycklare!*»

skrifvaren »från T . . . a», som redogjorde för ett der inrättadt »Vitterhetssamfund», gisslar äfven lidelsen för Teatern och berättar att den i nämnda Samfund verksamme »Stads-gratulanten», som levererade 100 vers för 4 styfver, äfven författat »en opera-tragedie-comique» med den lilla nätta titeln: »*Longinus Nothus, som hade allenast warit en kockspoike och lät flå huden af en orättrådig domare, drap på en gång 80 sina bröder, och i den sista Slagtningen förlorade Kronan och Lifvet, och satte sig sedan på en båt med alla sina skatter och Frillor*».

Om det betydande värdet hos detta odödliga arbete yttrar brefskrifvaren:

»Det är i sitt slag ett mästerstycke, och wisar Auctors beläsenhet uti Historia Politica, Mythologien, Anthropologien och Polylogien. Der andra måla sina hjeltar hwar för sig, har han gadt så långt i konsten at han sammandraget det vigtigaste af hela Persiska Monarchien i en person. När kejsar Longinus slutligen förlorat slaget, griper han den Hjeltemodiga utvägen at stiga upp på det olyckliga bålet, hwilket Auctor beskrifwer med följande bewekeliga ord:

»Först breder han ut kappan den röda,
Hwarpå han skulle klifva til döda:
Sedan breddes mantelen blå,
Den låter han frillorna trippa uppå,
»Kom», sade han, »aldrakärasten min,
In i döden blifwer jag wännen din,
Du aldrakärasten min!»

»Utom detta präktiga Sorgespel har han äfwen sammansatt et Efterspel, hwaruti hans fintliga och klyftiga hjerna ej mindre röjer sig. Det föreställer: »*Huru Mössen hänga bjällran på Katten*». Anledningen är tagen af den bekanta fabeln om Mössen som höllo råd, huru de skulle hänga bjällran på Katten. Herr Gratulanten har här på ett nytt och förr ohördt sätt gått till wäga i Comiska wetenskapen, i det alla Acteurerne föreställa oskäliga djur, på sitt wis ganska förnuftigt talande, som framdeles torde lända till mönster för andra Comiska skribenter».

»Äfwen har han i utförandet af skådespelet gadt längre än sjelfwa Fabeln, ty han wisar der möjligheten att hänga bjällran på katten. Förslaget upprinner och utföres af Jungfru *Musiletta* [ty bland Mössen finnes ock små jungfrur], som införes sålunda talande uti Mössens allmänna Rådplägning:

Nej, kära Moster lilla
Bättre skall jag Katten drilla;
Af wåra wäderkornshår maste man göra en snara,
Och däri fånga Katten, den rara;
Sedan skal jag hoppa pa ryggen,
Och hänga bjällran på den styggen.
Då skal wi fritt öfwa wåra lekar,
Taga emot främmande och gnaga feta stekar,

Och man skal se Mössen så fintlige wara,
Som någon apeskara!»

»Så wäl Skådespelet som Efterspelet äro en gång på prof eller til öfning upförde. Ledamöterne höllo nu på at granska och fälla sina omdömen. Profwet hölls i en stor lada, hwarest åskådarne hade sina rum, och på logen, som Min Herre wet alltid är något uphöjd, war Theatern. Acteurerne, fastän ovane, spelte sina roller förträffeligen. I synnerhet krögarens fru, som för sitt dyra och wördiga utseende samt gälla röst presenterade kattens person. Som Bjällekon war borta, hade man ej annat råd, än att slå botten ur en bouteille, och deri hänga en stor spik; detta gjorde fyllest för bjällran, och det war för tokroligt att se Gumman med en tom, bottenlös och klingande Bouteille under hakan».

Fig. 7. John Halls sigill.

Med afseende på skådeplatsen för de nu skildrade sällskapsspektaklerna i Göteborg, hafva vi sett att Claes Alströmer inredde en tillfällig scen i sin sal, och förság den med erforderliga dekorationer. John Hall gick längre, i det han uppförde en särskild *Teaterbyggnad* på den tomt vid Sillgatan, som låg vester om det af honom bebodda hörnhuset. Då detta företag torde vara det enda i Sverige, som tillkommit för enskild persons räkning, och då huset ännu finnes qvar, torde det icke sakna intresse att närmare redogöra härför.

Den betydliga egendom, som nu bär tomtnummer 30 i 8:de roten och är belägen i hörnet af Torg- och Sillgatorna, med adressnummer 20 åt den förra och 16 åt den senare, samt för närvarande eges af grosshandlare Ahrenberg, utgjordes i forna tider af fyra särskilda gårdar, nemligen:

a—b, tomterne närmast norr och öster om hörntomten.

Dessa egdes i slutet af 1600-talet af *Jon Andersson Bökman.* Man känner icke på hvad sätt de sedermera kommit till den framstående handlanden *Mackabeus Thornton,* men denne sålde dem, eller som det heter: två tomter mellan Albrecht Hunters gård i öster och

Margareta von Sollen i vester (bör vara: Hunters gård i norr och Marg. von Sollen i söder och vester), för 1,150 daler Smt till handlanden *Petter Using*, enligt den senares uppbud $^{30}/_{4}$ 1694.[1]

Den senares enka, *Anna Kinnaird*, sålde derefter den $^{30}/_{6}$ 1703 till bokhållaren vid Tyska skolan *Mathias Schotte* »en tomt på Torggatan, mellan Sara Pohlmans gård i norr och Marg. von Sollens i söder, äfvensom baktomten åt Sillgatan, mellan den senare i vester och Anders Timmerman i öster», 81 fot i längd och 24 fot i bredd, för 1675 daler Smt, samt »en hederlig diskretion».[2] Dennes enka, *Maria Christina Volkwardt*, blef den $^{26}/_{3}$ 1730 omgift med Juveleraren *Johan Henrik Florens Orth*, hvilken på detta sätt blef egare till gården; han förenade under sin tid med dessa tvenne tomter, ytterligare en vid Torggatan, nemligen:

c, den närmast norr om den förutnämnde.

Den äldste kände egaren af denna tomt är 1694 klockaren vid Tyska kyrkan *Albrecht Hunter*,[3] som likväl hade afyttrat den före sin död 1696.

Sju år derefter, eller 1703, egdes gården af *Sara Pohlman* (eller »Sara Pohlman med son»), enka efter handlanden *Martin von Lengercken*. Hon var född 1636 och afled 1714, för hvilket senare år man finner sterbhuset betala tomtörena. Med »sonen» får väl förstås handlanden *Johan Volrat von Lengercken*, † 1715, åtminstone är det hans enka, *Ingrid Borgstedt*, som finnes antecknad såsom egarinna åren 1715—1727, och som särskildt 1726 är betecknad såsom »fattig». Hon var dotter af en Erik Hansson, samt syster till tullnären i Warberg, Petter Borgstedt. Bouppteckningen efter henne den $^{17}/_{4}$ 1727 visar en behållning af 671 daler Smt, deribland »hus och gård på Torggatan», värderad till 503 daler; arfvet delades med $^{1}/_{4}$-del till sonen Johan Volrat, hvilken 1724 var bryggaregesäll i Stockholm, samt med en $^{1}/_{4}$-del

---

[1] *Petter Using*, f. 1657 † 1697. G. $^{23}/_{9}$ 1688 m. *Anna Kinnaird*, f. 1647 † 1731, dotter af handlanden Alexander Kinnaird, f. 1618 † 1688 och Magdalena Kleinschmidt, f. 1629 † 1698.

[2] *Mathias Schotte*, f. 1661 † 1728, valdes i Juni 1691 till bokhållare vid nämnda skola, g. $^{5}/_{10}$ 1697 m. *Maria Christina Volkwardt*, † före 1757.

[3] *Albrecht Hunter*, f. 1625 † 1696. G. 1) $^{26}/_{8}$ 1655 m. *Margareta Plyss*, † 1670, 2) m. *Catarina Larsdotter*, f. 1652 † 1679.

till hvardera af mannens syskon, Jurgens, Cicilias och Martins arfvingar.

Bland dessa var äfven Jurgen von Lengerckens dotter, *Sara von Lengercken* (f. 1708 † 1755), som blef gift med handlanden *Harry Schultz* i dennes andra gifte. Då man i tomtöreslängderna finner den senare antecknad såsom egare från och med 1728, är det troligt att han tillöst sig de andre arfvingarnes lotter i egendomen. Schultz, hvilken erhållit burskap 22/6 1723, gjorde cession 1738 och synes derefter icke förmått repa sig, hvilket äfven nogsamt visade sig vid hustruns död, då tillgångarne endast voro 70 daler 11 öre Smt, men skulderna 882: 20 daler. Till detta hade gifvetvis och ej minst bidragit att huset ödelades i den stora eldsvådan 1746.

Tvenne år efter denna, eller 1748, befinnes juvelerare *Orth* vara egare af tomten, och hade sålunda i sin hand förenat tre af de ifrågavarande egendomarne.

Orth, eller som han sjelf skref namnet: *Ortt*, hade erhållit burskap 4/12 1731 och afled 1754, efterlemnande en förmögenhet af 6,603 daler 13 öre Smt, deraf hus och tomt på Sillgatan, värd 1,433 daler, samt 3 år 1746 afbrände ödetomter på Torg- och Sillgatorna, värderade till 578 daler, och för öfrigt bland annat 3,005 daler i juveler och guld. Bland bohaget fanns ett litet rödt skåp i köket med årtal 1688, ett litet »Myntkabinett», värderadt till 2: 16 daler, samt ett i öfrigt rikt bo, deribland ett bibliotek om 167 nummer, — något för den tiden ytterst ovanligt; det omfattade bland annat arbeten i fortifikation, artillerivetenskap, geometri och algebra, samt »en bunt rara Lik- och vid andra tillfällen hållna predikningar» på tyska, en bunt »curiosa konsträkningar» m. m.

Enligt hans testamente, dateradt den 25/6 1748, skulle arfvet delas mellan styfsonen, vice häradshöfding Petter Schott, aflidne broderns, skräddaren i Grossen Barkhoff vid Hamburg, Modist Dittef Orths barn, Tyska kyrkan samt aflidne styfsonen, Hofrättskommissarien Johan Gustaf Schotts ende son, Mathias Ernst Florens Schott i Kalmar; Tyska kyrkan fick sin andel på den grund att han gjorde systern i Hamburg arflös, »emedan jag haft mycken förtret af henne, Anna Elisabet Orth, och hennes son, Wilhelm Schwan, som ock rymde från mig i Götheborg».

Under de två närmast följande åren äro arfvingarne

upptagne såsom egare, men den $^{1}/_{10}$ 1756 sälja dessa för 1,100 daler Smt deras 3 obebyggda tomter, »däraf en på Sillgatan mellan Herr Montans bebyggda hörntomt i vester och aflidne skorstensfejaren Bevers enkas gård i öster, samt 2 tomter på Torggatan mellan Montans hörntomt i söder och aflidne handlanden Biehusens obebyggda tomt i norr», $83^{1}/_{2}$ fot i längd och 26 fot i bredd, svenskt mått, till den förstnämnde handlanden *Johan Montan*, som derå erhöll fasta den $^{18}/_{6}$ 1757.

Vi vända oss nu till den återstående tomten,

d, eller hörntomten vid Sill- och Torggatorna.

Såsom dess förste innehafvare är antecknad *Marit von Sollen* år 1694. Hon var gift med arklimästaren på Bohus, *Petter von Sollen*, efter hvars död 1710 hon blef omgift med befallningsman Börje Jönsson Ek. Det är egendomligt nog att ingendera af dessa män nämnas såsom egare, utan blott hon, och det heter sålunda i tomtöreslängderna att gården egdes 1694—1716 af »Marit von Sollen», 1717 af »Börje Eks enka» och 1718—1719 åter af »Marie (Marit) von Sollen». Derefter heter det 1720 »Hans Borgmans enka», och så åter 1721—1724 »Marie von Sollen». Emellertid finnes icke någon Hans Borgman gift med Marie von Sollen, hvilken uppgift torde bero på en misskrifning af den som upprättat längden för förstnämnda år; förhållandet är nemligen att en dotter till Börje Ek och Marie von Sollen blef gift med tullnären Hans Borgman.

Marit von Sollen synes lefvat 1724, men året derefter står såsom egare regementsfältskären *Thomas Joakim Reusch*, som blef gift med Borgmans förutnämnda enka, Brita Ek. Han måtte aflidit 1729, ty från 1730 till och med 1741 betalas tomtörena af enkan; det är troligt att hon dog sistnämnda år, ty det heter då att man värderade madame Reuschs gård i hörnet af Sillgatan. Derefter öfvergick den till hennes son i första giftet, bokhållaren i Ostindiska Kompaniet *Börje Borgman*, som innehade den 1742—1749, derunder huset brann i eldsvådan 1746.

Näste egare från 1750 är handlanden *Gustaf Andersson Råberg*. Han hade erhållit burskap 1746 men dog redan 1751, efterlemnande större skulder än tillgångar.

Bland de senare voro »hus och tomt i hörnet af Torggatan och Sillgatan», värderadt till 4,716 daler Smt.[1]

Hans enka, *Anna Margareta Wohlfahrt*,[2] innehade gården åren 1752—1757, samt medförde den till sin andre man, handlanden *Johan Montan*, hvilken på detta sätt lade grunden till det egendomskomplex, som, sannolikt samma år giftermålet egde rum eller 1757, fullbordades genom inköp af de förut omtalade 3 andra gårdarne; Montan egde nu hela den betydliga fyrkanten i hörnet af Sill- och Torggatorna.

Johan Montan hade erhållit burskap som handlande 1748. Under hans tid afbrunno husen i den stora eldsvådan 1758, och det dröjde sedermera länge innan tomterna åter bebyggdes. Måhända var det oförmåga i detta afseende som föranledde honom att afyttra egendomen. Det heter visserligen i tomtöreslängden för 1763 att Montan fortfarande erlade tomtörena, men å andra sidan finner man att han vid midten af året icke längre var egare utan murmästare *Anders Jungmarker*, som den 3 Juni 1763 för 4,000 daler Smt sålde till handlanden *Carl Magnus Hagman* »fyra stycken på Torg- och Sillgatorna belägna afbrända tomter i V qvarteret, mellan aflidne handlanden Biehusens arfvingars ödetomt vid Torggatan i norr, och aflidne skorstensfejare Bewers enkas inplankade tomt vid Sillgatan i öster», hållande de tre tomterna tillsammans i längd 75 fot och i bredd till Torggatan 84 fot, samt den fjerde åt Sillgatan i bredd 26 fot och i längd 83½ fot, svenskt mått (fasta 27/4 1765.)

Hagman säges 1764 vara »Ostindiefarare», men erhöll 5/7 1765 burskap som handlande. Var gift med *Elin Holbäck*, enka 1752 efter handlanden Lars Mellenberg; med henne lefde han i ett mindre lyckligt äktenskap, och

---

[1] I öfrigt hade han fordringar af en hel del officerare vid garnisonen: Öfverstelöjtnant von Zöge, major Bröms, kaptenerne Adam Yxkull, Gyllenskruf, Hjelman, von Zöge, Kjerulff och Stålhandske, ryttmästare Swinhufvud, löjtnanterne Rutensparre, von Betzen, Cronstedt, Wrangel, Silfversköld, Gyllenspetz, Ankarfelt, von Bröms, Schmeerfelt, kornetterne Carl Virgin, Brovall, fändrikarne Jonas Bergelin, Ridderborg, Chöler, adjutanten Planting, auditörerne Joh. Sam. Leslie, Planck, Helling och Aurell, regementsqvartermästare Utter, kompaniskrifvare Jean Ådahl, sergeanterne Joh. Meijer och Johan Virgin, samt af baronerne Stjernstedt, Sparre, Grefve Carl Sparre m. fl.

[2] F. 1719, dotter af kopparslagaremästare Hans Wohlfahrt [f. 1673 † 1743] och Margareta Halbmeijer [f. 1658 † 1751].

var i anledning deraf 1768 kallad jemte hustrun inför konsistorium. Hon afled 1771, och samma år gjorde Hagman cession. Till följe häraf nödgades han sälja de fortfarande obebygda tomterna till handlanden *Eduard d'Artis*, som innehade dem 1771—1773.

Från denne var det som egendomarne 1773 eller 1774 öfvergingo genom köp till *John Hall*. Under de två första derpå följande åren, 1774 och 1775, heter det i

Fig. 8. Hallska Teatern.
(Efter fotografi tagen år 1888.)

tomtöreslängderna att tomterna lågo öde, men 1776 säges det uttryckligen att de voro bebygda, och den lilla teatern har sålunda uppförts detta eller snarare närmast föregående år.[1]

[1] När teatern icke längre användes för sitt ändamål, måtte den blifvit inredd till vagnbod, ty längderna från och med 1787 upplysa att ifrågavarande tomt var upptagen af »vagnbodar med trädgard». Egendomen öfvergick vid John Halls död 2/10 1802 till sonen, den bedröfligt bekante slösaren *John Hall d. y.*, f. 23/12 1771 † 29/12 1830, och sedermera till dennes fordringsegare.

Den här meddelade afbildningen af »Halls teater» visar en temligen låg envåningsbyggnad, belägen ett stycke in på tomten, på hvilken ett och annat gammalt träd ännu qvarstår såsom rester af den forna trädgården. Huset är till det yttre prydt med rundbågar och deröfver en list, hvilken utmärker höjden af den forna teatersalongen. Det inre utgöres af ett enda rum, numera användt till magasin, der man icke längre ser några som helst spår af den forna bestämmelsen.

Under en lång tid härefter saknar man alla annonser i tidningarne om uppförde skådespel. Att staden likväl icke hela denna tid varit i saknad af teatraliska nöjen, är fullkomligt säkert. Det är tvertom bevisligt, att *Seuerlings* trupp varit här hösten 1776 och början af det följande året; i Hwad Nytt? för den 24 December 1776 annonserar nemligen en »Amerikansk konstmästare» att han »så mycket mindre kan föreställa någon Pantomim i Comoediehuset härstädes, som Principalen Herr *Seuerling* icke behagar hålla sitt gifna löfte om husets lån», och tio dagar förut tillkännager han, att han visar sina presentationer alla dagar kl. 5, när ingen komedie spelas, d. v. s. Söndagar, Tisdagar, Torsdagar och Lördagar, men kl. 3, och således före Comeditimmen, Måndagar, Onsdagar och Fredagar.[1] Seuerlings vistelse här denna tid intygas derjemte af Tyska kyrkboken, der man den 30/11 1776 finner bland döpte hans dotter *Charlotta Albertina.*[2]

Huru man skall förstå uttrycket »Comoediehuset», är icke lätt att afgöra. Som vi snart skola se lågo de tom-

[1] Stenborg var i början af 1777 med sin trupp i Karlskrona, derifrån det till Hwad Nytt 31/1 berättas, att konungens födelsedag firats af »Herr Stenborg, som denna vinter med sin Theatre diverterar vår stad, med en prolog: »Ärans Röst wid Monarchens wagga»; Hufwudpiesen war Tragedien »Le Cid» och efterat upfördes Le Proverbe Dramatique »Solen lyser för hela werlden»; decorationerne woro lämpade för tillfället, och Theatren både öpnades och tilslöts under 8 Canonskott».

[2] Faddrarne voro: *Andreas Carl Bohman, Mathias Peter Smitt,* fru *Elisabet Wahlström* och mamsell *Anna Stina Smitt.*

ter der stadens första teater, den vid Sillgatan, sedermera uppfördes, helt och hållet öde, eller på sin höjd bebygde med bodar och skjul ännu 1773 och med visshet äfven de närmast föregående åren, och den tidigaste underrättelsen om teatern vid Sillgatan förskrifver sig från sommaren 1779. Det är sålunda möjligt att med »Comoediehuset» afses, icke denna teater, utan antingen ett tillfälligt större skjul eller någon annan lokal, i hvarje fall begagnad så länge att den kunnat få benämningen Comoediehuset.

Redan detta visar att intresset för teatern var mycket lifligt, något som ju för öfrigt bestyrkts af det som införts om sällskapsspektaklerna. Ett annat intyg lemnas af tidningarne, i hvilka man finner allmänheten behandla dithörande frågor. Så läser man i »Götheborgska Nyheter» för den 8 Febr. 1777 följande uppsats

Om Skådespel.

Alle som tro sig wara någorlunda lärde inbilla sig äfwen kunna fälla omdöme om Skådespels moralité, hvaraf häftiga trätor uppkommit imellan både Theologer och Philosopher. De, som sagt at Skådespel böra anses för en medelgerning, som hvarken är ond eller god, hafva trodt sig uplöst hela gåtan. Men om man beskådar ändamålet, hwarföre Skådespel både upföres och tillåtes, så finnes snart deras misstag. Ändamålet kan ej annat rätteligen wara, än lefvernets förbätring, genom en lefwande underrättelse om dygdens förbättring och lastens skam. Låt wara, at spelaren det ej åsyftar; utan i det stället, en grof winst är hans ögnamärke: så förbinder dock sjelfva winningslystnaden honom, at göra det nyttiga smakeligt. Om det ej är en wilkorlig sak, antingen människjor få en sund moral eller ej; så kunna skådespel aldrig wara wilkorliga. Låt wara, at man genom Philosophien och Historien får samma underrättelse, som från Theatern, så blir det dock derwid at ett wackert Skådespel öfwerträffar bägge. Den öfwerträffar Philosophien som gifwer endast torra bud, och således mest blir nyttig at fulproppa förståndet med kunskap, utan at böga wiljan, hwilken fordrar lefvande exempel på sig och andra. Historien berättar wäl händelser, men på et magert sätt och wisar ej til sedoläran, utan med mycket omsvep. Men både Historiens och Philosophiens tjenst gör Theatern, på et nätt och förnöjande sätt. Man får från Theatern på 3 timmar, se det, som mången, på den stora Werldsskådeplatsen, i all sin lifstid knapt lär at känna, samt kan under samma tid inhemta så mycken moral som eljest kanske icke erhållits genom et tjog systemers läsning. Theatern äger således Philosophiens nytta, och Historiens ljuflighet. At ännu närmare se Theatrens nytta, får jag erinra, det ingenting finnes i Sedeläran, som icke tillika på Skådeplatsen kan föreställas til åskådares fördel. Theatern gifver den målning

på dygd och last, som moralen, såsom en philosophisk wetenskap, aldrig kan åstadkomma. Moralen, med sina bud och förebud, twingar själen til dygd; men Skådeplatsen, med sina saker, låckar och upeldar lust, at sjelfkrafdt älska dygden och hata lasten. Mången åskådare måste ju widgå, at han kändt igen sig sjelf på Theatren, fattat hat til egna fel, och förbätrat sig? Min tanke är derför den: så nyttig Kyrkogång bör wara för oss, som Christna, så nyttiga böra ock Skådespel wara för oss, såsom förnuftiga människjor.

At den som ej har råd at umbära de penningar, Spelaren för sit besvär och kostnad fordrar, blir därifrån, är likaså billigt, som för honom sjelf nyttigt i detta afseende, när en sådan Theater ej finnes, där en fattig ungdom kan för intet, och på den rikes bekostnad, nyttja samma förmon. Man har bevis derpå, at Skådespel wid Scholor, Gymnasier och Academier af sjelfva den studerade Ungdomen, under deras lärares tillsyn, blifwit upförde, förmodeligen med mycken nytta; och wore önskeligt, at det ännu på et förnuftigt sätt kunde ske under en dygdig och förnuftig anförare.

Tiden kan moraliter aldrig bätre användas, sedan man af sit ordenteliga arbete förut mättat sig: intet oskyldigare tidsfördrif kan gifwas, än at, med starka och lefwande föreställningar och tillämpningar, se et Skådespel. Är det sant, at Gud skapat människjan icke för at, utan alt uppehall, utan all hvila och rolighets åtnjutande, släpa och arbeta: är det billigt at söka upfriskning til själ och kropp: äro oskyldiga tidsfördrif både tillåtna och nödvändiga, i synnerhet för Ungdom: så blir ock det sanning, at i et wälbestält Samhälle äro Skådespel både anständiga, lofliga och nyttiga. Latom oss jemföra Skådespel med andra tidsfördrif, för at se hvilket som medför största upbyggelsen. Man brukar nu gå på visite, baler, assembléer, dansa baletter, imellanåt tala än om en än om en annan [hvilket blir en nödwändighet för Fruntimmer och Ungdom, som ej hafva annat att tala om, och ej kunna tiga], spela kort och mera sådant. Månne intet Tiden bätre anwändes, då man åskådar et wackert Theatral-stycke? Wäl wore! om en sådan upsyn hades öfver Theatren, at inga andra än dygdiga personer, finge agera, då det gjorde dubbelt intryck. Wore skådeplatsen en sådan moralisk prädikstol, at en sträng dygd prydde deras upförande dessutom; hvem skulle icke inse dess nytta? Men lat wara at der stundom finnes ludder: en förnuftig åskådare ser på saken och personagen, men ej på personen, och wänder det till nytta, som nyttigt wara kan. Blir ändamålet med alla Skådespel at gagna: och Åskådarens upsåt at där lära något godt: så slår aldrig felt, at ju det påsyftade ändamålet winnes, åtminstone hos några. Detta hafva Öfwerhets-personer nogsamt insedt; hwarföre i de flesta länder, Skådeplatsen står under Kongl. beskydd. Man bör ock derföre wara så mycket mer angelägen at förkasta alla fördomar, och om man sjelf icke har lust at gå dit, åtminstone ej lasta dem som i god och hederlig afsigt det göra; ty hwarken talar jag om lastfulla Skådespel, eller lastfulle Åskådare, som, endast af kitslighet förde, gå dit, hvilkom det hade warit bätre, at de waret derifrån; ej heller om dem, som

löpa dit, utan at göra wal på de ämnen, som skola föreställas. Läsaren ser häraf mine tankar; och nu önskar jag slutligen, det alla mögeliga medel, måtte blifwa widtagne, at förbätra sederna och gifva Ungdomen ren smak af dygd och ärbarhet.

Sans Priventione.

Denna varmhjertade erinran om teaterns betydelse var tvifvelsutan ett ord i sinom tid, ty den dramatiska konsten hade då som alltid sina vedersakare, hvilka allt emellanåt höjde hufvudet. Dels hade man svårt att komma ifrån den gamla föreställningen om de teatraliska företeelserna såsom idel narrspel, endast till för att utfylla en ledig stund för den tanklösa hopen, dels hade teatern emot sig hela den strängt kyrkliga riktningen, för hvilken skådeplatsen var en styggelse, som omöjligen kunde gillas af en allvarlig kristen. Värst stälde sig saken när teatern gjorde direkta ingrepp på kyrkans mark.

Visserligen var det alldeles förbjudet att gifva föreställningar på Sön- och helgdagar, och detta förbud vågade man ännu icke trotsa, men, det som ansågs lika illa, man hade tagit sig för att spela under sjelfva fastlagen, denna tid af året som borde, enligt de ortodoxes mening, företrädesvis egnas åt sjelfpröfning och allvarlig begrundan, och då man sålunda icke borde störas af fåfängliga gyckelbilder.

Och likväl hade det nu kommit så långt att man spelade äfven denna tid, trots det att ännu fanns i gällande kraft förbud deremot.[1] Orsaken härtill var att Gustaf III och hofvet icke förmådde vänta så länge på teaterns nöjen, och när förbudet öfverträddes i hufvudstaden blef det omöjligt att, med hopp om framgång, lagligen beifra öfverträdelser i landsorten. Ingenting hindrade deremot att åtminstone i tidningarne angripa styggelsen och detta var hvad man också gjorde.

En insändare, som kallar sig »Gammalmodig Christen», angriper i »Götheborgska Nyheter» för den 22 Febr. 1777 uppförandet af skådespel under fastlagen, och hänvisar till det ännu gällande förbudet, hvilket han antager hafva råkat i glömska hos allmänheten i Göteborg, »där

---

[1] Kongl. Maj:ts Resolution för Stockholms Konsistorium den $^{20}/_{9}$ 1720 § 8: »Kongl. Maj:t wil alfwarligen hafwa förbudet alla Comediespel i Fastlagstiden, wid 40 mark S:mts wite, åliggande Magistraten på thetta flitig och alfwarsam upsikt och inqvisition hafwa, och the brotslige härefter at plikta låta».

jag dock tänker wi skulle ännu hafva Lag, bygd på samma Religion som i Stockholm 1720».

Härpå svarar en »Dixi» att förordningen icke är okänd och att komeditruppen nog sjelfmant ställt sig den till efterrättelse, om det icke gällt att uppföra tvenne spektakler till de fattiges och frimurarebarnhusets förmon; »nu frågas: Är det olofligt att hela på Sabbaten, när flere nödlidande medsyskons angelägenhet det tarfvar? Är det icke såväl »gammal- som nymodige» kristnas skyldighet att, efter yttersta förmåga hjelpa den torftige och bevisa barmhertighetsverk emot nästan? Comoedie-truppen hade ganska väl kunnat afstå att ifrån Theatren under starkaste kölden, skaffa de fattige ett hugneligt understöd, och efter »gammal mode» gått den olycklige Lazarus förbi. Hwarför anmärktes icke lika nitiskt, att i Stockholm spelas operor till och med Midfastan, och att på sjelfva Långfredagen derstädes musik hålles ad pios usus på Riddarhussalen?» Slutligen anser insändaren att den gjorda anmärkningen är så mycket mer obefogad nu, som truppen spelat både här och i andra städer under fastlagen, utan att man haft något att säga derom, när ändamålet varit att gagna nödlidande.[1]

Emot detta uppträdde en ny ortodox kämpe, som kallade sig »Elias Thisbita»:

> »Herr Dixi eller »Lusi», hwad han skal kallas, som i Smittska Nyheterna sistlidne Lördags, försvarade Comediespelen i Fastlagstiden, må wäl få et litet svar. Han beropar sig på Stockholms och andra Städers bruk i senare åren at spela Operor och Comoedier ända till Midfastan, men härtill svaras: hafva de någon synnerlig Kongl. Resolution, som upphäfver den anförda och sista jag känner af år 1720, så lära alla *gammalmodiga Christna* väl veta, at åtminstone icke för jordisk Domstol besvära sig öfver Fastelags-Comoedierne. I annan händelse svaras tryggt, at wi böra i allmänhet lefwa efter lag och icke exempel, hwilka senare, då de egenmyndigt gå emot lag, äro gäckerier af Lagstiftarens Bud.
>
> Men må man icke göra väl om Sabbaten? Jo wist! Hwad mer då? Altså må man ock spela Comoedier i Fastan för de fattigas räkning? Narri! Barmhertighetswerk, förenade med Lagbrott, äro aldrig wäl gjorda. Kunde man icke, efter gammalt bruk, spelt til slut, äfwen för de fattiges räkning, före Fastan? Men, Min Herre, efter jag ser I will strida med Bibeln, så wänta litet medan jag ock får bläddra litet i min gamla Bibel. Där träffar jag wäl ingen Lazarus i Luc. 1 c., men wäl i dess ställe i Johannis 12 capitel en nitisk ifrare för de fattigas räk-

[1] *Götheborgska Nyheter,* 1/3 1777.

ning i Fastan, nemligen Judas Ischarioth, hwilken emot den ömsinta och i Guds ljus långsynta Maria af Bethanien påstod at man, på bekostnad af Frälsarens ära samt utan at göra så stort wäsende som denna Maria af Hans lidandes och döds åminnelse borde göra godt emot de fattige. Jag ser af Math. 24: 37 at wi hafwa helt wisst at wänta högst Sadducäiska tider, i hwilka det lärer wäl icke blifwa brist på lekar, skådespel och Harlequinsupptåg, at roa den lekande hopen».[1]

Och nu haglade det smädelser öfver den stackars »Dixi». »Försvaras dessa komedier af den grund, att ändamålet varit godt och berömligt?» frågar en insändare; »att stjäla är synd både mot Guds och öfverhetens lag, och likaså att agera comoedier i Passionstiden», hvilket ändamålet än må vara, och så länge en lag finnes bör den efterlefvas, oafsedt om den brytes på andra orter. Dessutom förmenar han sig »aldrig hvarken sett, läst eller hört talas om någon menniska, som till seder och hjerta gått det ringaste förbättrad från en comödie».[2]

Det hjelpte ej utan förvärrade saken att »Dixi» tog till ordet, för att söka försvara sig; detta hade endast till följd en ny störtskur af en »Isebel Rediviva»:

»Tack, min käre Herr Dixi, som en hel man, för det I uti Herr Smitts Nyheter sistlidne Lördags, så konstigt afviste Elias den torre Thisbiten! Den knarren grälar med sina torra Scholo- och Kyrkosatser. Han har en hop torrfängt Folk, skun I tro, til medhållare här i Staden. Jag satt med honom i et sådant gammalmodigt sällskap i Lördags, som förwånade sig öfver det I skrifwit, at det behöfwes en Josephs spådomsande at se den Gudomliga prophetian i Math. 24: 37 skal werkeligen fullbordas. Äfwen så förgrufvade sig det torra folket öfver Edert anförande af domsordet: »Det I hafven gjort enom af dessa minsta» etc., hvilka ord de sade sig icke se hvad de afgjorde til Edert försvar för Fastelags Comoedierne, derest I icke skulle, helt scandaleust, vilja hafva lagt i domarens mun sådane ord: *I Käre Wänner, som spelat Comoedier i Fastan och talrikt bewistat Bollhuset för de fattiges räkning, det I hafwen lekt för mine fattiga bröders skull, det hafwen i lekt för mig.*

Til Eder glädje får jag dock försäkra at pluraliteten af det folket här i Staden, som kan tala med någon decisiv ton, efter wår tids nya slutkonst, är aldeles på wår sida, synnerligen af wåra unga lefvande Herrar och Mamseller.

Men I borden icke mot gammalmodige Christna och Elias den Thisbiten bruka förnuft och Bibel, ty med de vapnen kunna de vara mera öfwade. Nej, swaren kort och godt så: »*Knarrar! Snacken I hwad I wiljen! I skreko öfver en Fastelags Comoedie i fjol, och wi spelade likwäl 2 i år. Til åre spela wi 3:ne och så widare*».[3]

---

[1] *Götheborgs Allehanda*, 4/3 1777.

[2] *Götheborgska Nyheter*, 8/3 1777.

[3] *Götheborgs Allehanda*, 12/3 1777.

Det är icke bekant hur länge Seuerling denna gång dröjde i Göteborg och det finnes icke heller någon underrättelse om att teatern öppnats mer under loppet af 1777.[1] Stenborg slutade att spela i Stockholm den 27 Oktober, och begaf sig väl derefter ut på resor som vanligt, men synes derunder icke besökt Göteborg. Seuerling åter befann sig under Augusti månad i Norrköping och troligen hösten detta år i Karlskrona; med visshet var han der i Februari 1778.[2]

Det var först på hösten sistnämnda år som allmänheten i Göteborg åter hade tillfälle njuta af detta eftersökta nöje.

Den 14 Oktober slutade *Petter Stenborg* att spela i Stockholm, och den 27:de i samma månad läser man i Hwad Nytt? bland anmälde resande: »Directeuren för Swenska Comödie Trouppen *Petter Stenborg* med dess *hustru* och jungfru *Greta Catarina Råberg* samt gossen *Johan Gabriel Hedström* från Stockholm; bo hos målaren Joachim Gotthard Reimer på Sillgatan».

I öfrigt åtföljdes Stenborg af de sedan 1775 bekanta skådespelarne *Olof Ljunggren* och dennes hustru, född *Ingeborg Stenbom*, *Hans Lindstedt*, *Sven Lindström* och mamsell *Christina Bruch*, men derjemte äfven af några nya sujetter: *Magnus Kjellgren*, *Johan Berger* samt mamsellerna *Sofie Barkin* och *Christina Hintz*.

Af de nykomna försvinner snart Kjellgren ur teaterns annaler, likaså Sofie Barkin och Christina Hintz. Deremot öfvergick efter några år mamsell Råberg till den stående teatern i Göteborg, liksom äfven Berger, hvilken senare blef här bofast till sin död.

---

[1] I redovisningen öfver influtne fattigmedel står Seuerling upptagen för 1776 med 96 daler Smt och för 1777 med 34 dal. 32 öre.

[2] I bref från Karlskrona till *Hwad Nytt?* 4/2 1778 meddelas at konungens födelsedag der firats af »härwarande Comödie-Trouppen, som anföres af Hr. Seuerling, med uppförande af en till ämnet lämpad piece, och war Theatern med tjenlige decorationer utzirad».

Den 2/2 1779 skrifves i *Hwad Nytt?* från Jönköping att konungens födelsedag den 24 Jan. firats af *Seuerlingska* sällskapet på Teatern med en »illuminerad *Prologue*, jemte ett Sorgespel, öfwersatt fran Engelskan, *Den Rätwise Regenten*». Den 26 gafs operan »*Azor och Zemira*, då wederbörande Herrar af Hof-Rättsstaten täcktes upföra den wackra musiquen dertill». Den 27 var bal: »den 29 blir upförd Tragedien *Iphigenie* med Choren, hwaruti lilla mamsell *Seuerling*, som spelar med en förträfflig gras sin Role, är Hufwudpersonen».

Hvad som under Stenborgs vistelse här denna gång uppfördes är i det närmaste alldeles okändt; tidningarne innehålla härom ingenting annat än en kort notis i Hwad Nytt? för den 25 Nov. 1778, deri »Hr Directeur Stenborg underrättas att åtskilliga personer gerna skulle se det ***Skeppar Rolf*** snart på Theatren *åter* blefve upförd», samt en redogörelse för till de fattige influtna gåfvor samma år, der det heter: »Wid den Comödie, som kort före Julhelgen upfördes af Stenborgska Trouppen för de Fattigas räkning inflöt en nettobehållning af 66 Rdr 32 skill. Specie».[1]

Hallmans lustiga parodi, *Skeppar Rolf och Gunnild,* hade på sommaren gifvits för första gången på Humlegårdsteatern med ovanligt bifall. Stycket förlöjligar skalden Gyllenborgs skådespel »Birger Jarl», detta på »snedvridna historiska fakta grundade drama, tillskuret efter franska snittet, i uppstyltad stil och med högtrafvande deklamation», hvilket till följd häraf var tacksamt att parodiera; och sålunda förvandlades Birger Jarl till *Skeppar Rolf* samt danske konungen Abels enka Mechtild till *Gunnild*, enka efter rådman Snabel i Tälje.[2]

Det är ovisst hur länge Stenborg dröjde här, men i alla händelser varade sejouren till slutet af Februari 1779, ty dels uppmanas han i »Götheborgs Allehanda» $^{19}/_{2}$ att »nästkommande Måndag upföra den wackra tragedien *Zayra*», och dels redovisas i Hwad Nytt? $^{4}/_{2}$ 1780 influtna medel till de fattige »wid de tvänne gånger som Stenborgska Comödie truppen spelat» för dessas räkning, deraf för representationen den 24 Februari 1779 — 33 Rdr 24 skill. Specie.

* * *

Vi hafva nu afslutat skildringen af Göteborgs äldsta teaterhistoria. Vi hafva sett de tyska kringresande banden af gycklare och eqvilibrister under senare delen af 1700-talet aflösas af svenska trupper, Lindahls, Seuerlings och Stenborgs, hvilkas verksamhet visserligen ännu delvis utgöres af arlekinader och akrobatkonster, men hvilka alltmer egnade sig åt uppförandet af dramatiska arbeten,

---

[1] *Hwad Nytt?* $^{16}/_{2}$ 1779.

[2] *Joh. Flodmarks* anf. arbete, sid. 88.

valde bland gångna tiders liksom samtidens bästa författare, och hvilka trupper, säga hvad man vill, dock bemödade sig att låta landsorten taga kännedom om det nyaste, som uppfördes i hufvudstaden, och till och med stundom bjödo på stycken, som ännu icke gifvits i Stockholm.

Men dessa trupper voro dock ambulatoriska, och år kunde gå mellan deras besök. Ej heller fanns det under denna tid i Göteborg någon lämplig byggnad för deras föreställningar. Man kunde ju icke vänta eller fordra, att en pjes skulle kunna gifvas så som den kräfde, så länge scenen befann sig i en, i all tarflighet och i all hast för tillfället inredd, lokal, när kulisser och dylikt icke funnos på stället utan måste medföras på resorna rundt om i landet. Så länge den bildade delen af allmänheten måste tveka att våga helsan i ett dragigt och kallt skjul eller dylikt, så länge måste äfven skådespelaren sakna den ekonomiska uppmuntran, som allena kan bereda honom tillfälle att offra något för ett annat sakernas tillstånd.

Härutinnan inträda nu tvenne ytterst vigtiga förändringar: Göteborg får på samma gång ett stående teatersällskap och egen teaterbyggnad, hvartill kommer att någorlunda fullständiga spellistor härefter kunna framläggas.

III.

TEATERN VID SILLGATAN

1779—1799.

I östra hörnet af Sillgatan och Nedre Qvarnbergsgatan (f. d. Lilla Smedjegatan) ligga tomterna N:o 60—61 i VII roten, med husnummer 10—12 åt Sillgatan och 16 åt Nedre Qvarnbergsgatan. Här låg Göteborgs första teater.

Egendomen utgjordes i forna tider af 4 olika gårdar, alla i tomtöreslängderna angifna såsom hela tomter, nemligen

a. Gården i sjelfva hörnet.

Den tidigast kände egaren häraf är *Börje Andersson Bohm,* hvilken nämnes som sådan i tomtöreslängderna för åren 1696—1698, men möjligen var han det långt förut. Hans bror, Nils Andersson Bohm, hade en dotter, *Barbro Nilsdotter,* som blef gift med hofslagaremästaren *Erik Danielsson Lund,* till hvilken hon medförde denna gård; det heter redan den 28 Jan. 1698, att Lund då pantsatte gård på Sillgatan, mellan Pelle Perssons gård i öster och kronosmedjan i vester, till Riksens Ständers Bank för ett lån af 120 daler Smt.[1] Affärerna voro emellertid fortfarande dåliga, och 1729 är Lund betecknad såsom »afsigkommen»; han och hans hustru pantsatte ytterligare den 12/9 1729 deras gård »i hörnet af Sillgatan». Året derefter heter det, att egaren var »gammal och fattig», hvilket senare intygas deraf att gården ännu en gång sattes i pant,

---

[1] Banken uppbjöd gården d. 1/4 1701 och d. 21/4 1702. I tomtöreslängderna 1699 samt från 1703 finnes Lund antecknad såsom egare, men 1700—1702 heter det »Börje Bohms hus», möjligen blott af gammal vana.

den $^{21}/_{9}$ 1738, sedan samma år ($^{15}/_{5}$) den offentligen uppbjudits för skuld.

Erik Lund synes aflidit 1741, åtminstone betala arfvingarne tomtören för åren 1742—1744. Han efterlemnade, förutom döttrarna *Brita* och *Magdalena*, en son, *Daniel Ericsson Lund*, äfven han hofslagaremästare och (1747) ålderman. Denne nämnes derefter såsom egare från 1745 till och med 1748. Den $^{10}/_{11}$ 1750 gjordes bouppteckning efter honom, hvari det heter, att han efterlemnade en förmögenhet af 146 daler 7 öre Smt, deraf en år 1746 afbränd ödetomt »på Sillgatan vid Kronhuset», med tvenne efter branden nybyggda, oinredda »rum», deraf hans båda systrar fått lof att begagna det ena; tomten deremot tillhörde hans enka, sedan mannen köpt den på auktion före branden för 180 daler Smt. Härmed bör väl förstås, att han, till sin egen arfslott i gården, köpt af en af systrarna hennes del; att den andra systern, Magdalena, verkligen haft sin del qvar, synes framgå af det följande.[1]

För åren 1749—1751 är Daniel Lunds enka, *Helena Schwartzkopf*, uppgifven såsom egarinna samt erlägger tomtörena. Hon blef, antagligen i slutet af år 1750 eller början af 1751, omgift med klensmedsmästaren *Hans Hansson Wirman*[2] samt medförde gården till denne. Han innehade den från och med 1752 t. o. m. 1757; deremot uppgifves i tomtöreslängderna för 1758—59, att Wirman endast hade $^{2}/_{3}$-delar, under det $^{1}/_{3}$-del egdes af förutnämnda *Magdalena Lund*, som derför betalade 8 öre Smt i tomtören om året, och som sannolikt ärft denna del efter fadern, Erik Danielsson Lund, ehuru hon icke förr än nu nämnes uttryckligen.

I Juni 1758 brann huset i den stora eldsvåda, som då öfvergick norra delen af staden, och den 18 Juni 1759 sälja Wirman och hans hustru Helena Schwartzkopf för 290 daler Smt »hörntomten på Sillgatan» till orgelnisten vid kronhusförsamlingen *Hans Henrik Horn*, hvilken

---

[1] Daniel Lund efterlemnade 2 döttrar, *Anna*, f. 1735, och *Catarina*, f. 1736.

[2] Wirman hade erhållit burskap d. $^{21}/_{9}$ 1733 och hade i sitt första gifte *Anna Regina Lind*. Han efterlemnade enligt bouppt. Febr. 1762 en liten på ofri grund nederst vid Qvarnberget uppsatt kammare, som såldes till muraregesällen Gottlieb Philip för 300 daler Smt att betäcka begrafningskostnaderna och några skulder.

följande året den 1 Okt. för 2,000 daler Smt pantsätter till herr Gabriel Fredrik Beijer »sin nybyggda gård på Sillgatehörnet, jemte tomten derintill — som ännu är obebyggd — mellan murmästare Rex' ödetomt i norr och målaremästare Normans ödetomt i öster. Häraf finner man, att huset blifvit ånyo uppfördt efter branden och att Horn dertill säkerligen lånt de nödiga penningarna af Beijer. Vidare är att i nämnda underrättelse om gårdens pantsättning för det sålunda erhållna lånet lägga märke till, att det talas dels om den nybyggda gården på sjelfva hörnet och dels om en derintill liggande obebyggd tomt. Deraf följer att Horn utvidgadt egendomen genom ytterligare köp, något för hvilket vi få tillfälle redogöra, i samband med historien om den närmast angränsande tomten i öster.[1]

Horn nämnes såsom egare af hörntomten ännu 1780, men åren 1781—1783 betalas tomtörena af enkefru brukspatronessan *Maria Elisabet Oliveholm* (f. *Borgstedt* 1726 † $^{13}/_{9}$ 1805), enka efter vågmästaren, sedermera brukspatron Johan Oliveholm, som d. $^{8}/_{9}$ 1778 begrafdes i Backa kyrka. Det kan icke för närvarande sägas, hur hon erhållit gården. Ej heller vet man, hur den från henne öfvergått till »comedieföreståndaren» *Johan von Blanck,* hvilken emellertid upptages såsom egare i tomtöreslängderna för 1784—1785, och till hvilken vi längre fram skola återkomma.

Vi vända oss nu till

b. Tomten närmast öster om hörntomten.

Denna gård synes redan tidigt varit delad mellan tvenne egare, åtminstone från 1698.

Den ena delen egdes under åren 1696—1698 af båtkarlen *Olof Larsson,* hvars enka, *Ingegerd Persdotter,* sedermera innehade den. Den andra delen åter egdes 1698—1709 af båtkarlen *Pelle Persson* och derefter af hans arfvingar till 1713, från hvilket år Ingegerd Persdotter står såsom ensam egarinna till och med 1721.

Man känner icke på hvad sätt den från henne öfvergick till handlanden och åldermannen för Strömbåtegillet

---

[1] I bouppt. d. $^{25}/_{2}$ 1778 efter hustrun. *Anna Dorotea Blomberg,* som dog barnlös d. $^{24}/_{10}$ 1777, heter det att hon egde $1^{1}/_{2}$ tomt på hörnet af Kronhusgatan och Sillgatan», med ett litet stenhus, alltsammans upptaget till 850 Rdr Specie.

Anders Ahlrot, som var egare under åren 1722—1732, och derefter hans enka *Catarina* och barn[1] åren 1733—1762. Under denna tid brann huset i eldsvådan 1746 och tomten synes legat öde ända till 1757, då den åter måtte blifvit bebygd, för att ånyo ödeläggas i branden 1758, hvarefter den åter låg öde åtminstone till 1771, då man finner den ena hälften upptagen af en bodbyggnad.

År 1763 står i tomtöreslängden såsom egare handlanden *Magnus Ahlrot,* förmodligen en son till Anders A., men redan följande året är tomten delad till hälften mellan tvenne egare, nemligen den förut omtalade orgelnisten *Hans Henrik Horn* och målaremästare *Johan Norman,* hvilken senare, i bouppteckning efter hustrun 1/5 1767, uppgifves hafva köpt sin del 1765 (bör väl vara åtminstone 1764?) för 230 daler. Den senare afstod sin hälft till målaremästare *Johan Buhrman,* som är angifven i tomtöreslängderna såsom egare åren 1772—1773, men såväl han som Horn måtte i slutet af sistnämnda år, eller möjligen först 1774, sålt båda hälfterna till byggmästare *Johan Gottfried Hernick.* Samtidigt härmed köpte denne de öster härom vid Sillgatan belägna gårdarne

c och d,

till hvilkas historia vi nu öfvergå.

Den första tomten, eller c, egdes i senare hälften af 1600-talet af samme man, som innehade den förut omtalade hörntomten vid Sillgatan och Nedra Qvarnbergsgatan, nemligen *Börje Andersson Bohm,* hvilken sålde gården till murmästaren *Bengt Bengtsson,* som derå erhöll fasta den 26 Febr. 1680, och som innehade den till sin död 1711,[2] hvarefter den öfvertogs af enkan, som hade gården 1712—1713.

Sistnämnda år, eller möjligen 1714, måtte hon sålt till enrullerade båtsmannen, eller, som han från 1716 benämnes, skepparen *Magnus Andersson,* hvilken är upptagen som egare 1714—1719. Likvisst synes det, åtmin-

---

[1] Barnens arf förvaltades 1755 af Olof Ahlmark.

[2] Gården intecknades 1694 för lån af 120 Rdr kurant i banken samt uppbjöds 1/4 1701 och 21/4 1702. Bengt Bengtsson efterlemnade enligt bouppt. 19/8 1712 »hus och gård på Sillgatan», värderadt till 600 daler Smt. Han var gift 1] 1672 m. *Catarina Rasmusdotter,* 2] m. *Elin Nilsdotter Winberg,* syster till sergeanten Anders Nilsson i Skåne. I första giftet hade han döttrarne *Brita* och *Lisken* samt sonen *Niclas Bengtsson* som kallade sig *Westerberg.*

stone på senare tiden, varit två egare, ty det heter, att Magnus Andersson och *Gottfrid Lischen* den 27 Maj 1720 sälja för 650 daler Smt och »en diskretion af 2 bundttröjor» samt med vilkor, att det uppsattes en byggnad bak i gården med 2 rum och ett loft ofvanpå, hvari de och deras hustrur måtte bo i sin lifstid, deras hus och gård, »mellan Hans Bengtssons enka i öster och Olof Larsson båtekarls enka i vester», till tunnbindaremästare *Hans Jonsson Hising*, som derå erhöll fasta den 17 Aug. samma år[1] och egde gården till 1749; derunder brann huset i eldsvådan 1746, och tomten låg sedermera öde.

Hur tomten derefter öfvergått till handlanden *Olof Ahlmark*, känna vi icke, men tomtöreslängderna angifva honom såsom egare 1749 och 1750.[2]

Nästa egare är klensmedsmästare *Gabriel Hörnberg*. Det heter om honom, att han den $^{13}/_{8}$ 1749 erlade trettiondepenning för tomt på Sillgatan, inropad på auktion för 301 daler Smt, och som »tillhört handlanden Niclas Staafs enka». Hur härmed hänger samman, kunna vi icke säga; handlanden Niclas Staaf, som aflidit före 1748, var gift med Helena Ahlrot, dotter af den förut omtalade handlanden Anders Ahlrot, men det är icke kändt, att den senare någonsin egde detta hus.

Hörnberg egde emellertid denna tomt, som med visshet ännu 1753 låg obebygd efter branden, till 1755, då han måtte aflidit, hvarefter klensmedsgesällen *Lars Hörnberg*, antagligen en son, sålde den för 230 daler Smt till målaremästare *Johan Norman*, som derför erlägger trettiondepenning den $^{14}/_{2}$ 1757.

Kort derefter förvärfvade Norman slutligen äfven den fjerde tomten, d, i detta komplex. Denna egdes 1696—1708 af »*Anders* ringkarls» enka, och tvifvelsutan är det

---

[1] Arealen uppgifves i fastan hålla 83 fot i längd och 24 i bredd. Hising pantsatte den $^{23}/_{2}$ 1744 sin gård på Sillgatan »öster om Lars Ahlrots enka». Det heter $^{9}/_{9}$ 1725 vid bouppt. efter hustrun, Johanna Carlsdotter, att Hising egde gård på Sillgatan, mellan Jon Holm i öster och And. Ahlrot i vester, men att en stor del af byggningen var oinredd och alla knutar oklädda.

[2] *Olof Ahlmark* var f. 1719, erhöll burskap $^{15}/_{9}$ 1741 samt afled 1755 och begrafdes $^{15}/_{7}$. G. $^{25}/_{4}$ 1741 m. *Judit Dorotea Rubbo [Rubeaux]*, f. 1705 † 1755 och begrafd $^{1}/_{8}$, dotter af bränvinsbrännare Erik Olofsson Rubbo, f. 1660 † 1731, och Christina Rolofsdotter Dögen, f. 1675 † 1711, samt förut g. m. båtåldermannen Ambjörn Håkansson Lindqvist.

hennes arfvingar, tygvaktare *Lars Gothén*[1] och befallningsman *Lars Borgström*,[2] hvilka för 440 daler Smt sälja till högbåtsman *Mikel Svensson Torup* och dennes hustru *Elisabet Olofsdotter* gård mellan salig Bengt Bengtsson murmästare i vester och båtsman Anders Bengtson i öster, derå Torup, efter uppbud $^{16}/_{11}$ 1708, erhöll fasta $^{22}/_{3}$ 1709.

Torup hade gården till 1712 då han sålde den för 440 daler och en diskretion till timmermannen *Per Jacobsson*, som, efter uppbud $^{15}/_{9}$ 1712, erhöll fasta $^{9}/_{3}$ 1713; arealen utgjorde då 83 fot i längd och $23^{1}/_{2}$ fot i bredd. Denne senare egare synes aflidit under 1716, hvarefter gården innehades af enkan. År 1718 uppgifves i tomtöreslängderna *Hans Bengtsson* vara egare, men året derefter hans enka. 1722 möter oss en ny egare i vallmästaren vid fortifikationen *Jon Holm*. Han afled 1727 och efterlemnade (bouppt. $^{28}/_{3}$ 1728) »gård på Sillgatan, mellan skeppare Jon Torssons enkas gård i öster och tunnbindare Hans Hising i vester», hvilken gård derefter en följd af år innehades af enkan, *Brita Larsdotter*. Hon hade inga barn i tredje giftet med Holm, men deremot i första giftet en dotter, *Maria Persdotter Bagge*, och i det andra dottern *Johanna Catarina Hansdotter*; det är med ledning häraf ytterst troligt att hennes andre man varit ofvannämnde *Hans Bengtsson*, efter hvilken hon egde gården och medförde den till sin tredje man, Jon Holm.

Efter henne ärfdes gården 1744 af dottern i första giftet *Maria Persdotter Bagge* († $^{23}/_{7}$ 1765) och hennes man, uppsyningsmannen, sedermera tullinspektoren i Göteborg *Johan Magnus Eckerman*, som likväl genast sålde den till handskmakare *Petter Ahlqvist* för 1,200 daler Smt. Köpet öfverklagades likväl och gården bördades på grund af naborätt den $^{21}/_{11}$ 1744 af tunnbindare *Hans Jonsson Hising*, sedan han den 6 i samma månad lånat 1,300 daler Smt af sin svärmor Ingeborg Fox till gårdens inlösen.[3]

---

[1] Kassör vid Stora Sjötullen, blef $^{10}/_{4}$ 1705 tygvaktare efter Nils Millman; han var farfar till Christina Gothén, g. m. John Hall d. ä.

[2] »Anders Ringkarl» måtte vara densamme som tunnbindaremästaren *Anders Gudmundsson*, som var gift med *Brita Larsdotter* i andra giftet. Hennes son i föregående gifte var befallningsmannen Lars Borgström, som 1707 öfvertog föräldrarnes gård för 450 daler Smt.

[3] Hising var g. m. *Johanna Carlsdotter*, dotter af Carl N. och Ingeborg, den senare omgift med målaremästare Alexander Fox.

Emellertid synes Hising icke kunnat bibehålla gården, utan den måste öfvertagas af svärmodern, *Ingeborg Fox*, till hvilken han pantförskrifvit den, och som i tomtöreslängderna 1749—1758 angifves såsom egarinna. Hennes dotter i andra giftet, *Anna Christina Fox* († $^{14}/_{7}$ 1758), blef gift med målaremästare *Johan Norman*, och i bouppt. efter henne den $^{12}/_{3}$ 1759 uppgifves mannen ega, dels en ödetomt på Sillgatan — den för hvilken vi redogjort under c — och dels »en ödetomt näst intill, som tillhört svärmodren, enkan Ingeborg Fox, men som tillfallit Norman i ersättning för många års innestående gesällön och för särskild fordran».[1]

Norman innehade de två, sedan eldsvådan 1758 endast med bodar bebyggda tomterna ända till den 3 Sept. 1773, då han för 1,000 daler Smt sålde dem till egaren af gården b, byggmästare *Johan Gottfrid Hernick*, hvilken sålunda i sin hand samlade alla tre tomterna närmast öster om den i hörnet af Nedre Qvarnbergsgatan.[2]

Hernick är i tomtöreslängderna upptagen såsom egare till dessa tomter till och med 1782, men åren 1783—1784 egas de, liksom 1784—1785 sjelfva hörntomten, af »Directeuren för Comedianttruppen *Johan von Blanck*», och heter det om de förra, att der är hans hus och »Commedie-rum». Hur det förhåller sig med denna eganderätt, är något dunkelt. Ingenstädes eljest utom i dessa tomtöreslängder träffas någon uppgift om von Blanck såsom egare, och det finnes stor anledning tvifla derpå, så mycket hellre som herr *Johan F. Podolijn* den $^{13}/_{1}$ 1783 uppbjuder tvenne i femte qvarteret vid Sillgatan belägna tomter, och en dertill lydande half tomt, »*med derå uppfördt Comedihus*», hvilket allt blifvit af honom inköpt för 1,083 Rdr 16 skill. Specie.

Nu förhåller det sig emellertid så, att denne Podolijn,

---

[1] Norman blef 2] g. m. *Cicilia Kjellström*, † $^{17}/_{7}$ 1766, syster till apotekare Petter Kjellström i Malmö, och 3] med *Maria Greta Paulin*, † barnlös 1771, samt 4] med *Catarina Aspendahl*, † såsom enka $^{23}/_{7}$ 1794, dotter af öfverskulten Olof Aspendahl, † 1742.

[2] Hernick, eller som han sjelf skref: *Hernich*, var f. i Sachsen Mesenburg $^{10}/_{12}$ 1717 och dog barnlös $^{19}/_{2}$ 1799. Vid domprostevalet 1755 var det han, som först yttrade sig: »Efter mycket betänkande har jag med min röst fallit på vår redlige och rättskaffens tyske pastor Übechel», och deri instämde hela församlingen. G. 1] m. *Beata Jönsdotter Löfgren*, f. Okt. 1730 † $^{22}/_{10}$ 1781, dotter af åkaren Jöns Magnusson Löfgren och Gunilla Ljungberg, 2] m. *Anna Margareta Nordborg*, som efterlefde.

densamme som uppträdde i sällskapsspektaklerna, var bokhållare hos kommersrådet *Patrik Alströmer,* samt vidare att den senare från och med 1786 finnes antecknad såsom egare. Om härtill lägges en uppgift, att teatern var »ett verk af baron Alströmer», torde vi hafva saken klar;[1] Patrik Alströmer har, ehuru icke genast i eget namn, köpt hela egendomen, eller måhända kommer man saken ännu närmare genom att antaga, det han, med sitt varma intresse för scenen, understödt Hernick, hvilken, som vi snart skola se, var den som byggde teatern, men sedermera måst öfvertaga alltsammans.

Hela egendomen utgjordes nu af tvenne delar, upptagne särskildt hvar för sig i tomtöreslängderna, nemligen dels sjelfva hörntomten, som då bar N:o 59, med derå uppfördt stenhus, och dels de öfrige tre tomterna öster härom, hvilka då buro nummer 60, med det på dem byggda komedihuset.[2]

Af det som nu blifvit anfördt, följer ovedersägligen, att teatern var belägen, icke i hörnet med n. v. adressnummer 10, hvilket hittills af en del författare uppgifvits, utan på tomterna närmast öster härom, således der man nu finner ett trevånings stenhus med adressnummer 12.

Sedan firman Sahlgren & Alströmer afträdt sin egendom till fordringsegarne, annonseras den 14 Mars 1786 till salu firmans fastigheter och bland annat »Comediehuset här i staden, med dertill hörande stenhus och åbyggnader». Patrik Alströmer fick likväl ännu en lång tid behålla detta, och det var först genom auktion på börsen den 28 Jan. 1802 som hans »vid Sillgatan under N:o 59 belägna grundmurade stenhus, med derintill under N:o 60 uppförde Comediehus af trä», äfvensom en tomt åt Kronhusgatan N:o 40 i 8:de roten, såldes för 3,300 Rdr till vinhandlaren och källarmästaren *Ludvig Henrik Crohn.*[3]

---

[1] *Karl Warburg,* Göteborgska Teaterminnen från gamla dagar, i Göteborgs Handels-Tidning 24/12 1892; notisen i fråga hemtad ur en af Chodowiecki illustrerad *Taschenbuch für die Schaubühne 1783.*

[2] Den 18/8 1789 pantsatte Alströmer, till säkerhet för af Frimurarebarnhuskassan lantagna 1,200 Rdr Specie, sin gård med stenhus vid Sillgatan N:o 59, »jemte det derintill liggande Comediehuset af trä N:o 60», tillsammans brandförsäkrade för 2,666 Rdr 32 skill. Specie, äfvensom en derintill belägen tomt, som hade blifvit inköpt af kontrollör Walcke.

[3] *L. H. Crohn,* f. 26/2 1770 † 7/4 1830, g. 1) m. *Catarina Johanna*

När teatern uppfördes, har icke till fullo kunnat utredas. Den första bestämda, klara och tydliga underrättelsen om dess tillvaro lemnas i en tidningsnotis, der det heter, att Tisdagen den 27 Juli 1779 gifver

»den nyligen hitkomna mamsell *Margareta Hawk* en fullstämmig concert *på det wanliga Comediehuset på Sillegatan,* wid hwilket tillfälle hon låter höra sig med flera Ariers afsjungande, och som hon på flera ställen haft den lyckan att winna allmänt bifall, så hoppas hon att denne Stadens Resp. Inwånare täcktes hedra henne med en talrik samling, så mycket mer som hennes owanliga längd [!] torde förnöja ögonen, så väl som hennes sång roa öronen; priserna äro: 16 skill. première och 8 skill. second loge, och början sker kl. 5».

Uttrycket »*vanliga* Comediehuset på Sillgatan» antyder obestridligen, att teatern icke längre var någon nyhet, och fråga kan sålunda vara, huruvida det icke funnits till redan några år förut. Det är nemligen i det föregående påpekadt, huruledes en amerikansk konstmästare i December 1776 talar om att han för sina pantomimer icke kunnat få låna »*Comediehuset*» härstädes af Seuerling; det är möjligt, att härmed verkligen afses den nya teatern på Sillgatan.

Engela Laurell, f. omkr. 1771, dotter af handlanden Olof Laurell, f. 1748 † 8/3 1788, och Maria Gustafva Anthelius, samt 2) 15/12 1818 m. *Gustafva Hagman,* som öfverlefde honom, enka efter handlanden Carl Gustaf Lundgren, † 14/10 1817. Af barnen i första giftet blef dottern *Catarina Sofia* g. m. grosshandlare *Lars Bergman;* sonen *Carl August Crohn,* f. i Göteborg 14/7 1794, † i Malchin, Mecklenburg 1809.

Crohn hade emellertid icke inköpt egendomen för egen, utan för sin brors räkning. Denne, den äldre af bröderne, *Carl Fredrik Crohn,* var f. i April 1752 samt afled 25/10 1828. I magistratens politiprotokoll 7/5 1802 förekommer: »Carl Fredr. Crohn anhöll skriftligen att, sedan dess härvarande broder, vinhandlare Ludvig H. Crohn, för hans räkning å auktion inropat det s. k. Comediehuset härstädes, med tillhörande tomter, och sökanden i anledning deraf med hustru och barn från Hamburg hitflyttat, samt tillträdt fastigheten i ändamål att der bedrifva källarmästare- och traktörsnäring, det måtte beviljas honom burskap i samma näring, bifogande dels bevis om aflagd borgareed i Hamburg och pass för hitresan. Magistraten uppsköt frågan tills Crohn företedt frejdebevis; han erhöll derefter burskap som vinhandlare 10/12 s. å. Hade, förmodligen i andra giftet, *Fredrika Björkman,* † barnlös 23/10 1825 [bouppteckning 29/4 1826], syster till trädgårdsmästare Fredrik Björkman i Westerås samt till Lovisa Björkman, g. m. landtbrukare Sundberg på Westertorp å Svartsjölandet.

Emellertid stannade teatern och den öfriga fastigheten allt fortfarande hos den, som inropat densamma, eller »Theaterföreståndaren Ludvig Henrik Crohn», som han kallas i tomtöreslängderna.

Att huset varit af trä, hafva vi redan sett. I öfrigt heter det att teatern sommaren 1782 gjordes »herrligare och beqvämare», och följande året säges skådebanan vara »mycket väl nybygd, vackert förgyld, med loger, och är ett verk af baron Alströmer». [1]

[1] *Karl Warburg*, Göteborgska Teaterminnen från gamla dagar, i Göteborgs Handels-Tidning 24/12 1892; notisen hemtad ur *Taschenbuch für die Schaubühne 1783.*

Gemenasiska sällskapet.

Den första stående teatern i Göteborg grundlades af ett skådespelaresällskap som kallade sig det »Gemenasiska». Hvad man om detta sällskaps föregåenden hittills kännt är att det leddes ursprungligen af en *Paul German*,[1] som tillhörde en fransk-tysk lindan-

[1] *Paul German* var, enligt Overskou, Den Danske Skueplads, f. i London 1744. Fadren *Henrik German* var en mycket berömd konstnär i sitt fack, skicklig fyrverkare och uppförare af pantomimer och förvandlingsscener. Han uppträdde med sin familj på Kongl. Teatern i Köpenhamn under början af 1760-talet; af barnen omtalas dottern *Antonina* såsom utmärkt i balancering och kullerbyttor, och sonen *Fredrik* såsom dansör och Arlequin; vidare *Paul*, den nu ifrågavarande, som ännu 19/8 1762 uppträdde i Köpenhamn såsom lindansare, men sedermera öfvergick till Sverige. Han afled i Falun den 11/1 1806, och i Falu Weckoblad för den 25 Februari detta år läses, enligt anteckning af *Birger Schöldström*, följande tillkännagifvande: »Till betalande af de varor, som nyligen uti stor fattigdom aflidne eqvilibristen Paul German hos åtskillige tagit till förfärdigande af ett fyrverkeri, som ock begrafningskostnader m. m., kommer att å rådstufvan den 29/1 till den mestbjudande försäljas åtskilliga fyrverkeriarbeten, bland annat 25 raketer m. m.»

Måhända fanns det ytterligare en son. I en Göteborgstidning för den 10 Sept. 1763 läses nemligen följande annons: »Hr. *Henric German*, dansemästaren, tilbjuder sin tjenst, ej mindre hemma hos sig, än i andras hus: på dess egen Dansesal mellan kl. 7 och 9 före- och eftermiddag, mot 12 öre Smt, och på andra ställen mot 16 öre för hvar lärling om timan. Han bor på Köpmansgatan wid Wallen, hos Upsyningsmannen *Blomstedt*».

Beträffande sällskapets namn, känner man icke hvarifrån det härleder sig. Man har låtit påverka sig af namnet på den ene af direktörerna och sålunda skrifvit »*German*esiska sällskapet», men detta är

sarefamilj, hvilken under åren 1759—61 var anställd vid den Danske Skueplads i Köpenhamn, samt att German i början af 1779 ankom till Stockholm, nu i förening med en fransman *Jean le Blanc*, eller som han sedermera vanligen skref sig, *Johan von Blanc*, och dennes fru, hvarefter de, jemte några andra, under namn af Gemenasiska sällskapet, uppträdde på Bollhuset.[1]

Denna senare uppgift, rörande vistelsen i Stockholm, är emellertid icke fullt riktig, ty i Stockholms Dagligt Allehanda redan den 18 Dec. 1778 läser man: »I dag kl. 6 e. m. wisar sig uppå Kongl. Operahuset (Bollhuset) det nyligen från S:t Petersburg ankomna Gemenasiska Sällskapet för första gången sina konster uti Eqvilibrier». Sällskapet fortsatte derefter att spela vintern 1779, åtminstone till den 17 Mars, och bland medlemmarne gjorde sig särskildt German och »m:me de Blanc» bemärkta.[2]

Emellertid kunna vi följa spåren ännu längre tillbaka. Göteborgstidningen Hwad Nytt? för den 16 Febr. 1776 innehåller nemligen följande tillkännagifvande:

> »Den på Herr Carnegies Caffe-hus här i Staden logerande *Amerikanske konstmästaren*, som nu i 8 dagars tid härstädes förnögt wårt Resp. Almänna med wackra och förundranswärda Prästationer, kungör att han i denna wecka wisar helt nya och hittills osedda konststycken, samt att Skådeplatsen öpnas alla dagar, n. b. kl. 5 när ingen Comödie spelas (d. v. s. Söndag, Tisdag, Torsdag och Lördag), men då, nemligen Måndag, Onsdag och Fredag, kl. 3».

Den »Amerikanske konstmästaren» hade sålunda börjat sina föreställningar den 8 Februari. Att de varit inbringande och omtyckta af allmänheten synes framgå deraf, att, om han äfven icke stannade hela året, var han åtminstone på hösten samma år åter i staden, då han julaftonen kungör att han »äfven denna vecka låter se en Generalexercis af alla sina konster».[3] Att döma häraf tyckes han hufvudsakligen lagt an på eqvilibrier och

---

fullständigt felaktigt, ty i annonser och andra källor heter det städse »Det *Gemenasiska* sällskapet». Måhända torde namnet kunna härledas af det latinska *Geminus*, tvilling, och sålunda rätteligen bordt skrifvas »Det *Geminusiska* sallskapet»; namnet skulle i detta fall vara en hänsyftning på sällskapets dubbla uppgift: lindansning och dramatiska föreställningar.

[1] *Oscar Levertin*, Teater och Drama under Gustaf III, sid. 49.

[2] Anteckningar af *Birger Schöldström*.

[3] *Hwad Nytt?* 24/12 1776.

akrobatkonster, men att han äfven uppfört pantomimer visas deraf, att han i samma annons tillkännager att han »så mycket mindre kan föreställa någon sådan i Comediehuset härstädes, som principalen Herr *Seuerling* icke behagar hålla sitt gifna löfte om husets lån». Den 29:de December skulle han resa till Stockholm.

Hvem var nu denne konstmakare? Derom får man fullt tillfredställande och bestämda upplysningar från tvenne olika håll. Dels från redovisningen öfver influtne fattigmedel 1776, der man, förutom Stenborgs och Seuerlings komeditrupper, äfven finner »Americanske konstmästaren von Blanc» upptagen med 51 daler Smt, samt dels från en notis i Götheborgska Nyheter N:o 1 år 1777, deri det omtalas, att »den här i staden någon tid vistande Americanske konstmästaren *Johan Michael von Blanc* har hos magistraten anmält att den 30 Dec. (året förut) en i hans tjenst varande 13 års gosse, vid namn *Sander*, född i Amsterdam, olofligen bortgått, medtagande trenne husbonden tillhörige silfverskedar». Af denna notis erfar man äfven, att von Blanc hade två dopnamn, hvilket icke förut varit kändt.

Denna anmälan hos magistraten var äfven Blancs första beröring med rättvisans handhafvare i Göteborg, men blef långt ifrån den sista, som vi snart skola se, stundom, liksom nu, till följe af andras förvållande, men oftast af eget.

Emellertid synes, att von Blanc 1776 varit ensam, och det är således senare de båda sällskaperna, von Blancs och Germans, förenades, detta måhända i S:t Petersburg, derifrån *Gemenasiska sällskapet*, enl. Dagl. Allehanda 18 Dec. 1778, anländt till Stockholm för att nämda dag å teatern i Bollhuset börja en följd representationer.

Första underrättelsen om truppen i Göteborg innehålles i ett meddelande i Hwad Nytt? den 19 Okt. 1779:

>»Från Stockholm[1] är nyligen hitkommet det s. k. *Gemenasiska Sällskapet*, som gjort sig berömt för synnerlig färdighet uti Eqvilibriska Exercitier. Det börjar nästa Fredag att förnöja vårt allmänna härmed i wanliga Comediehuset på Sillgatan,

[1] Sällskapet kom dock ej direkt från Stockholm, utan hade innan ankomsten till Göteborg gjort en afstickare till Karlstad, der det i stadens Vecko-Tidningar d. 10 Juli 1779 läses: »Det Gemenasiska Sällskapet, som under sista riksdagen visat sine Mechaniske Konst Figurer på Opre Theatern i Stockholm, är nu hit til Staden i samma afseende ankommet».

som numera finnes inuti helt och hållet ombygdt, och så beqvämt inrättadt, att alla skådarne kunna se lika, samt på bästa sätt decoreradt. De som astunda särskilda Loger, kunna betinga sig dem i sällskapets logie hos handelsmannen *Abrah. Andersson* wid Lilla Bommen».

Man var sålunda besluten att spela, utan att förut hafva erhållit tillstånd; det var först den 10 December som Kongl. Maj:t biföll Germans, genom landshöfdingen baron *Durietz* anmälda, ansökan om tillstånd och privilegium att i Göteborg få inrätta en komeditrupp och uppföra spektakler.[1]

Den första närmare bekantskapen med stadens innevånare torde icke varit oblandadt behaglig. Komedianterna råkade nämligen i tvist med sin hyresvärd, handlanden Abraham Andersson,[2] som begagnade sig af tillfället att omåttligt preja de nykomne; i stället för mundtligt öfverenskomne 50 daler Smt i ett för allt fordrade han vid uppgörelsen 120 daler. När von Blanc icke ville foga sig häri, stämdes både han och German till Kämnersrätten.[3]

Redan innan målet der förekom, hade likväl den hetlefrade von Blanc i tidningarne låtit införa en redogörelse för det sätt, hvarpå han behandlats, af följande lydelse:[4]

»På det andre Resande, til Götheborg, som ock kunna behöfwa Logie därstädes, mot betalning, må undgå den olägenheten, at raka en mindre samwetsgran Wärd, hwilken, som ordspraket lyder, wil hafwa både pung och penningar, böra de

---

[1] *Rådhusrättens polltiprotokoll*, $^{21}/_{1}$ 1780. *Länsarkivet, Bref-Concepter 1779, N:o 1253*, den 17 Nov.

»Hos mig har Eqvilibristen *Paul German*, Engelsman till Nationen, anhallit at hos Eders Kongl. Maj:t sig i underdånighet wille för honom utwärka Nadigt tillstand och Privilegium at här i Götheborg fa inrätta en Comedie Troupp och gifva Spectacler. Och som jag haft tilfälle inhämta denne Germans skickelighet härutinnan, så wågar jag sa mycket mer denna hans ansökning til Eders Kongl. Maj:ts Nådigste bifall underdanigst anmäla, som det giör ett lofligt tidsfördrif för stadens inwanare at bewista slika Spectacler, hwilka, utom den moral de medföra för mangen, uptaga en tid som eljest mindre nyttigt kunde anwändas. Med undersatelig nit etc.

And. Rud. Durietz,

Hans Hummel».

[2] *Abr. Andersson*, f. 1742, var 1770 handelsbetjent, sedermera handlande, son af handlanden Johan Andersson, f. $^{5}/_{2}$ 1699 † $^{18}/_{5}$ 1763 och Elisabet Schmiel, f. 1710 † $^{24}/_{7}$ 1771 [dotter af handl. Claes Schmiel, f. 1678 † 1732, och Ellika Wedinghusen, f. 1676 † 1732].

[3] *Kämnersrättens dombok i civila mål* 1779: 12, 19, 26 och 30 Nov. samt 7, 14 och 21 Dec.

[4] *Götheborgska Nyheter* $^{11}/_{12}$ 1779 samt *Hwad Nytt?* N:o 200—201.

härigenom underrättas, at en sådan finnes här i Staden. Han har för en månads Logie, sedan han lofwat det för 50 Dal. S:mt, gifwet följande Räkning til

Herrar ***von Blanc & German*** *med hela det Gemenasiska Sålskapet* Debet.

An Logie för 3:ne Rum med 3:ne Sängar ifrån den 6 Octob. til d. 6 Novemb., efter betingadt accord til	Dal.	50· —
För en apart Säng med Kläder, som Fru Blanc sjelf begärdt, nyttjad uti 15 dygn, à 16 öre	›	7: 16
Äfwen, på Fru Blancs begäran, lemnadt en Kamare til des Karl, som heter *Blom*, samt för Wed- och Wagnsrumme utföres . . .	›	10: —
Nyttjadt, under warelsen, 2:ne kopparkokkjetlar, Casserol, The- och Caffekjetlar, jämte små Pannor samt 1 dussin Tentalrickar, uti 31 dygn blifwet slitne, wärderas til .	›	10: —
I 63 gånger utserwerat des bord med rent Duktyg, räknas därföre, med twätt och slitning under samma tid, à 5 öre för hwarje gang	›	9: 27
För hålna 5 stycken silfwer Mat- och 3 st. silfwer Theskeder, samt The-Cassa, Pounch-Boul, Kuppar, Winglas och Knifwar, räknas til	›	2: 21
För ofwanstående husgeråds-sakers Uptwätning, som warade från kl. 12 til 2 på eftermiddagen, samt sedan från kl. 8 til 11 om aftonen, hwarwid Elden måste underhållas, at hålla watnet warmt, i mit kök, räknas för Wed, uti 64 gånger minst, à 5 öre för hwar gång, gör	›	8: —
För 2:ne Pigors afhallande från mina egna hus-sysslor, som äro åsidosatte, medels deras uppassning, med ärenden, så in- som utom hus, och det träget continuerade uti 31 dygn, hwarföre jag likwäl måst underhålla dem Föda och Lön, kan således intet mindre därföre utföras än til	›	20: 21 1/3
För några dagar, som min Dräng är blifwen hindrad genom ärender för deras räkning	›	1: 10 2/3
Summa	Dal.	120: —

eller Specie Riksd. 20:

Götheborg d. 7 Dec. 1779.

Abraham Andersen».

Desse poster äro dels, wid öfwerenskommelsen om Logementet, under et och samma accord betingade, emedan denne Wärd då tyktes blygas at begära 50 Dal. S:mt i månaden för blotta 3 Rum med Sängar, som hade waret 600 Dal. samma mynt för året och, följakteligen, högst obilligt, enär här hwarken skulle atfölja wed- eller windsrum, källare eller andre uthus, som altid, för tvåtredjedelar mindre årlig hyra, fås annor-

städes, dock utan Sängar; dels ock af honom nu fingerade, för at wisa det han, churu werkel. nog skamlös at wilja taga sin nästas penningar för intet, har skäl til sin fordran. Underligt är, at han icke äfwen begärdt särskild betalning för det man, i sine ärender, gått trapporna up och ner, samt, naturligt-wis, nyttjadt apart rum: ty det slår aldrig felt, at ju de ock blifvit i sin mon slitna.

Joh. v. Blanc».

Det kan icke nekas, att en sådan uppfinningsförmåga, som den herr Andersson utvecklade vid räkningens uppsättande, skulle hedrat till och med en af våra dagars hotellvärdar under en verldsutställning, men hur det var, kände han sig icke riktigt tilltalad af att på detta oväntade sätt ställas upp som mönster. Han lät derföre i en tidning svara:

»Til allmänhetens kundskap lemnas, at utgången af rättegången mig och von Blanc emillan, lärer wisa dess obefogenhet igenom det han i Nyheterna N:o 50 och Hwad Nytt? N:o 200—201 emot mig införa låtit, så snart högtärade Kämnersrättens utslag hinner utfalla, hwarförinnan med swar deri innehålles.

Abraham Andersson.»[1]

Vid närmare besinnande, förklarade han, hade han likväl funnit von Blancs angrepp vara förklenligt för hans heder och ära samt goda namn och rykte, och tillika ett brott emot tryckfriheten, alldenstund artikeln afsåg att bearbeta allmänna meningen i den pågående rättegången, och sålunda stämde han von Blanc.

När målet förekom, yttrade den senare, att hans vederpart måste vara tokig, som särskildt åtalat artikeln innan dom i målet fallit, och yrkade, att han derför måtte bötfällas, »i synnerhet», tillade von Blanc med välbehag, »som den anklagade icke allenast innehar Hans Kongl. Maj:ts allernådigsta tillstånd till lindansning, utan ock då Hans Maj:t med nådigt välbehag ansedt Trouppens eqvilibrier».

Af rättens ledamöter delade preses, hofsekreteraren och häradshöfdingen *Walcke*, von Blancs mening och uttalade såsom sitt votum, att han, för att kunna bedöma huruvida artikeln vore att anse som förnärmande eller icke, ansåg nödigt först pröfva och afdöma hufvudsaken, eller räkningen; vore denna mindre samvetsgrann, hade ju von Blanc haft rätt, och tvärtom.

De öfrige ledamöterne i Kämnersrätten, *Enander, Cederbourg, Sirenius* och *Blomsterdahl*, enade sig deremot

[1] *Götheborgs Allehanda* 17/12 1779.

om att anse artikeln såsom brottslig och dömde von Blanc att böta 4 Rdr Specie, göra Andersson offentlig afbön och betala rättegångskostnaderna med 2 Rdr Specie, hvarjemte båda dömdes att för ohöfviska utlåtelser mot hvarandra plikta 5 daler Smt hvardera.[1]

Beträffande rättegången om sjelfva räkningen, så fortgick ransakningen härom, den ena dagen efter den andra.

Blanc förklarade, att han efter muntligt aftal med värden utfäst sig betala i ett för allt endast 50 daler i månaden, eller 8 Rdr 16 skill. Specie, hvilket äfven intygades af ett vittne, fänriken baron *Claes Uggla,* som berättade, att Blanc kort efter inflyttningen för honom omtalat detta samt att vid detta tillfälle Andersson stått bredvid utan att göra någon anmärkning dervid. Dessutom hade Blanc lemnat tjenstfolket 8 daler i dricks-pengar och ansåg sig uppfyllt allt hvad som kunde begäras. För att ytterligare styrka detta, inlemnade han tvenne qvitton å betald hyra hos sina senare värdar, guldsmeden *Hans Christian Alsing* och snickaremästaren *Peter C. Aldam,* hvaraf framgick, att han hos dem ej betalt mer än 50 daler för motsvarande beqvämligheter.[2]

Innan Blanc fick flytta, ålades han i rätten deponera 20 Rdr Specie, hvarjemte värden tillika stämde honom för »oqvädningsord och otidigheter samt hugg och slag».

Preses i rätten, hofsekreteraren, vice häradshöfding *Walcke,* var af den meningen, att, »då 50 daler Smt i

---

[1] *Kämnersrättens dombok i brottmål* 21/12 1779.

[2] *Götheborgs Stads Cämnersrätts Dombok uti Civila mål* 18/1 1780:

»För 4 meublerta rum, kök, kökssaker, duktyg med bordssaker, vagn- och vedrum, med nödiga uthus, samt uppassning, har Herrar *Blanc* och *German* betalt mig för en månad accorderad hyra Åtta Rdr 16 skill. Specie, som härmed quitteras.

Götheborg den 6 Dec. 1779.

Hans Chr. Alsing».

»Jag underteckmad borthyrer till *Johan von Blanc* 3 rum, kök samt kammare till pigor, och thet för en accorderad summa om månad Åtta Rdr 16 skill. eller 50 daler Smt så länge som herrskapet thet åstundar, med alt behör, meubler, käril til kokning, servietter, dukar, knifvar, med tallrickar, med fat och sängkläder.

Götheborg d. 3 Dec. 1779.

Peter C. Aldam».

Det upplystes sedermera att Blanc blifvit oense med den senare och bodde, enligt hyreskontrakt af den 17/1 1780, hos fru *Grönlund,* för samma betalning.

månadshyra för allenast 3 rum och 3 sängar är öfver all mått dryg och stor, i jemförelse med hvad eljest här i staden för dylika rum betalas, och då svaranden på andra ställen styrkt sig för 50 daler, jemte flere rum och sängar, erhållit alla de öfrige af Andersson påförde förmåner, och Andersson derjemte haft den fördelen att till Blanc och German, när de bodde hos honom, få afyttra vin, socker, kaffebönor, sagogryn och kardustobak», samt slutligen då baron Uggla vittnat att Andersson icke haft något att invända mot den af Blanc omtalade öfverenskommelsen, — så bör 50 daler anses alldeles tillräckligt.

Men af rättens öfrige ledamöter, *Erik Enander, Jacob Cederbourg, Daniel Sirenius* och *Niclas Blomsterdahl*, var flertalet af annan mening, i enlighet hvarmed följande dom afkunnades, hvilken införes i sin helhet, då den innehåller åtskillige kulturhistoriska upplysningar af värde.[1]

»Kämnersrättens dom uti de mellan handl. här i staden *Abraham Andersson* kärande samt Herrar *Johan von Blanc* och *German* samfäldt svarande beträffande dels en fordran af 20 Rdr Specie som A. efter räkning, dels för beboendet af fyra i dess hus befintlige och ifrån 6 Oct. till 6 Nov. 1779 til dem utlegde rum, dels för nytjandet af åtskillige dess husgerådsaker och sängkläder, vagns- och vedrum, uppassning af dess tjenstefolk m. m. utaf svaranden söker utbekomma, men thet senare, angående grofve oqvädingsord och otidigheter, hugg och slag, hvarmed Hr v. Blanc Hr Anderson skall öfverfallit, och hvarför Hr v. B. enskildt af Anderson lagsökes, under påstående att v. Blanc för et sådant dess förhållande lagligen måtte vara ansedd, hvarom tillika med ersättning för åbragte rättegångskostnader desse parter inbördes tvistat, afsagd på Göteborgs Kämnärskammare d. 17 Oct. 1780.

Allt hvad parterna i omförmälde mål ömsom andragit och påstått samt afhörde vittnen edeligen intygat har Kämnärsrätten i behörigt öfvervägande tagit och hvad först de i hr. Andersons räkning för 3 husrum med 3 sängar ifrån d. 6 Oct.—d. 6:tte härpå följande November 1779 efter betingande och skedd öfverenskommelse uppförde 50 dal. smt eller 8 rdr 16 sk. sp. berörer, utaf Domboken och handlingarne inhemtat det v. Blanc denna post ej allenast sjelf erkändt utan ock till betalning deraf sig såvida benägen förklarat som han allenast sig förbehållit att 1—4 dal. smt eller 32 sk. sp. förut gjord afbetalning derå afdragas bör, hvartill käranden jemväl samtyckt att således all stridighet härom af sig sjelf förfaller.

Men hvad de öfrige uti ofvannämnde räkning svarandene påförde poster vidkommer så äro åtskillige anmärkningar å svarandesidan härvid gjorde, hvilka Kämnärsrätten med kärandens

[1] *Kämnersrättens dombok i civila mål* 18/1, 29/2, 7/3, 7/7, 26/9, 17/10 1780.

räkning jemfört. Och ehuruväl hr. v. Blanc emot denna räkning isynnerhet invändt det han med hr. Anderson vid inflyttningen i dess hus skall öfverenskommit att i ett för allt betala 50 d. smt i månaden, och det så att allt det öfriga skulle derunder vara inbegripet, hvaraf skall följa att alla de andre posterne i hänseende dertill böra försvinna.

Likväl och emedan han en sådan sin invändning hvarken med skriftlig afhandling eller vittnen bestyrkt, och han dessutom otvungen vidgatt sig under varelsen i hr Andersens hus såväl några kökssaker såsom kastrull, fat och tallrikar som äfven sängekläder hafva nyttjat, ehuru han betalningsskyldigheten af de uti käranderäkningen upptagne poster på flere särskilde grunder sökt ifrån sig leda, ty kan Kämnersrätten emot rättegångsbalkens 17 kap. 33 § på det hvad i så måtto blifvit invändt intet afseende hafva, utan anser nödigt att beskaffenheten af desse poster behörigen granska samt derefter mäta och pröfva hvad och huru mycket svarandena efter befunne omständigheter kunna eller böra skyldige kännas att betala eller ej.

Hvad alltså 1:mo beträffar den särskilta säng med kläder som Fru v. Blanc sjelf skall begärt och i 15 dygn nyttjat à 16 öre smt eller 4 sk. sp. om dygnet beräknadt: så alldenstund v. B. sjelfva nyttjandet häraf ej bestridt, men deremot dess invändning som skulle hr Andersen, i brist af en större säng hvilken till rymmande af tvenne personer kunnat vara tjenlig, af eget bevåg och för egen räkning sjelf anskaffat, ej gittat i bevis leda, fördenskull böra svarandena hr Andersen de härför fordrade 7 d. 16 öre smt, eller 1 rdr 12 sk. sp. betala.

Berörande 2:o en kammar som hr Andersen äfven på Fru v. B:s begäran skall lemnat en dess karl benämd Blom, så varda svarandene, då käranden sin talan i den omständigheten emot deras förnekande ej bevist, ifrån betalning af en kammar, som hvarken af dem eller för deras räkning bevisligen blifvit brukad och bebodd, skäligen befriade. Men hvad *3:o* kärandens fordran för köksved och vagnsrum angår, hvars atnjutande och nyttjande icke blifvit af svarandena bestridt, så böra de densamma med 1 rdr sp. honom gälda och betala.

Hvad *4:o* berörer de för nyttjandet och slitningen i 31 dygn af 2:ne kopparkokkittlar, 1 kastrull, té- och kaffekittlar jemte små pannor och ett dussin tenntallrikar uppförde 10 d. smt samt de för rent duktyg, hvarmed deras bord i 63 omgångar under samma tid blifvit betjent, och dess slitning, till 5 öre smt för hvarje gång beräknat, upptagne 9 d. 27 öre, och ändtligen de för nyttjandet af 5 st. matskedar, punschbål samt punsch- och tékoppar, vinglas och knifvar uppförde 22 dal. 21 öre smt, så böra svarandene berörde poster såsom erkände hr Andersen med en sammanräknad summa 22 dal. 16 öre smt, eller 3 rdr 36 sk. sp. godtgöra.

5:o. Ifrån betalning af de för ofvan uppräknade husgerådssakers upptvättning äskade 8 d. smt eller 1 rdr 16 sk. sp. pröfvar Kämnärsrätten så mycket skäligare att svaranderne frikänna, som det efter all naturlig billighet ej varit deras utan hr Andersens skyldighet, hvilken för dessa sakers bruk och nyttjande nöjaktig betalning får, att sjelf härom besörja.

Hvad slutligen *6:o* för uppassning af tvenne pigor, som

svaranderne medelst åtskilliga ärenden så inne som utom hus i 31 dygn skola åtnjutit, dem påförde 20 dal. 21 1/5 öre smt. samt för några dagar som hr Andersens dräng igenom ärender för deras räkning skall blifvit hindrad, dem affordrade 1 dal. 10 2/3 öre smt eller tillsammans 3 rdr 32 sk. sp. vidkommer, finner Kämnärsrätten så mycket mindre anledning att hr Andersen någon betalning derför tillerkänna, som han ej med minsta skäl bestyrkt det svaranderne någon annan betjening och uppassning antingen af dess dräng eller pigor haft än den, hvarmed de efter vanligheten äro skyldige att främmande hyresfolk i gemen tillhandagå, hvarför Kämnärsrätten vill rättvist pröfva att svaranderne ifrån all betalning af desse poster lagligen frikalla.

Hvad ändtligen det emot hr v. Blane särskildt instämda brottmal, för det han hr Andersen med grofva oqvädningsord och otidigheter, hugg och slag skall öfverfallit så, emedan käranden vid rättegångens början med sin talan i thy mål afstått, thy varder ock hr v. B. ifrån kärandens stämningspåstående i den delen frikänd, och alldenstund efter vittnesmålens föranledande Andersen till denna rättegång någon anledning haft, så varder han ock ifrån de för ohemult käromål af Blane påstådde böter befriad.

Hvarmed parterna, hvilka ömsom i dessa mål vunnit och tappat, likmätigt Rättegångsbalkens 21 kap. 4 §, böra hvar sin skada stånda, som till besked och åtskilnad länder».[1]

* * *

Hufvudsakligen efter annonser i tidningarne *Hwad Nytt?* och *Götheborgska Nyheter* har uppgjorts följande

Spellista 26/10 *1779*—2/3 *1780:*

1779 Tisd. 26/10. Tillkännagifves att det Gemenasiska sällskapet dansar på styfva linan, gör mathematiska eqvilibrier, balanserar värjor m. m. på näsan, samt att »en muscovitisk gosse om 6 år visar många artigheter på exercislinan m. m.; med ett ord, ögat njuter den fullkomligaste förnöjelse».

» Fred. 29/10. Föreställning, dervid bl. annat dansas på styfva linan i en säck; »Fru *le Blanc* visar Eqvilibrier på stål-

---

[1] Då Blane fått kännedom om præses' till hans fördel afgifna votum, begärde han få lösa protokollerna, lät trycka och sedermera utdela dem till allmänheten.

Blane hade i början till rättegångsbiträde en kompaniskrifvare *Joh. And. Blomberg*, hvilken, när han för besväret endast erhöll 2 Rdr, stämde den förre och fordrade ytterligare 4 Rdr. Blanes senare ombud, fältväbeln *Dan. Peter De Young*, ansåg att Blomberg borde hafva skäligt betalt, men anmodade rätten bestämma detta, och salunda tilldömdes den senare ytterligare 2 Rdr 16 skill. Specie, efter 32 skill. för hvarje rättegångsdag, samt 1 Rdr för en förklaring särskildt. *Kämnersrättens dombok i civila mål,* 17/3 1780.

tråden, jemte det hon där staende häller i hvardera handen ett kinesiskt eldhjul, som kastar så mycken eld ifrån sig, at hon derföre ej synes».

1779 Tisd. 2/11 kl. 6 öpnas åter Gemenasiska sällskapets skådeplats på Sillgatan. Eqvilibrier, balanceringar och lindansning.

» Onsd. 3/11 annonseras en pantomim, komponerad af den store och berömde italienske mästaren *Nicolini: Arlequin, den kärleksfulle Capellmästaren* eller *Arlequin Skeleton.*

» Tisd. 9/11 upföres i Comediehuset på Sillgatan *De Elesäiska Fälten;* widare allehanda Eqvilibristiska öfningar m. m.

» Fred. 12/11. *Den listige Arlequin* eller *Skrattande Målaren*, pantomime, 3 öpn.

» Tisd. 16/11 kl. 5 upföres f. 2 ggn af Gemenasiska sällskapet, utom allehanda Eqvilibristiska Exercitier, den wackra Pantomimen *Arlequin, den kärleksfulle Capellmästaren* eller *Arlequins Skeleton.*

» Fred. 19/11 dansar Arlequin på styfva linan, med sin mormoders son i en korg på ryggen, m. m.

» Tisd. 23/11 Eqvilibristiska Exercitier samt f. 2 ggn, uppå några herrskapers begäran, *Den listige Arlequin* eller *Skrattande Målaren*, pantomime i 3 öpningar.

» » 30/11 kl. 5 af Gemenasiska sällskapet en Pantomime af 5 öpningar, med åtskillige divertissementer, kallad: *Arlequin Skogstjuf,* hwaruti förekomma många artiga och variabla decorationer.

» Fred. 3/12. Eqvilibristiska öfningar och teaterfyrverkeri samt pantomimen *Arlequin Dufwotjuf.*

» Tisd. 7/12 på fleras begäran f. 2 ggn *Arlequin, Jägare eller Skogstjuf,* som häromdagen roade så många; äfven Lindansning m. fl. konster upföras.

» Fred. 10/12 Eqvilibrier samt pantomimen *Arlequin nattväktare.*

» Tisd. 14/12 D:o och f. 3 ggn *Arlequin, Jägare eller Skogstjuf.*

» Fred. 17/12 D:o och lindansning, dervid *German* dansar med skridskor på styfva linan; för 4 ggn *Arlequin, Jägare eller Skogstjuf.*

» Månd. 20/12. Som Gemenasiska Sällskapet af egen drift, och utan skyldighet, ärnar [i dag] låta inkomsterne för hwad det då tänker presentera, Lindansning, Luftspringning, alla möjeliga Exercitier, en ny Pantomime, som skal blifwa mycket förnögande, och sluteligen et wackert fyrwerkeri, tilfalla Stadens Fattige, så gör det sig ock gladt hopp, at Resp. Herrskaper och Inwånare, wid detta tilfälle i synnerhet, wisa sig icke mindre willige at hedra Sällskapet med gunstigt och talrikt besök än ofta tilförene. [Spektaklet inbragte 55: 4 Rdr Specie enligt Hwad Nytt? Hwad Nytt? 4/2 1780].

1780 Tisd. 4/1. Götheborgska Nyheter 1/1: Som Gemenasiska Sällskapet på det nya året fortsätter sina Spectacler, och nästk. Tisdag d. 4 Jan. wisar en ny stor Pantomime i 5 afdeln. kallad *Arlequin, Sjöröfware, men ändteligen upbringad och gjord til Turkisk Slaf,* så bedes Allmänheten infinna sig.

1780 Tisd. 11/1 visas, utom lindansning m. m. samt åtskillige ej tilförene sedda »Jupitersprång», en Pantomime i 2 afdeln. [f. 2 ggn] *Arlequin Dufwo-Tjuf,* och sluteligen afbrännes et Fyrverkeri.

» Fred. 14/1 [f. 5 ggn] den wackra Pantomimen *Arlequin, Jägare eller Skogs-Tjuf.* Först får man se Lindansning och Eqvilibrier på Ståltråden, hwari äfwen Herr *Paul German,* uppå mångas begäran, å nyo stupar kullerbytta baklänges, samt många flera förnögande konster.

» Månd. 17/1 Uppför Gemenasiska Sällskapet *Jeppe Nilsson på Berget* eller *Den förwandlade Bonden,* com. i 5 öpningar; äfwen kommer hr *Paul German* at som förut dansa på styfwa linan.

» Fred. 21/1. Af Gemenasiska Sällskapet upföres, icke allenast *Zaira,* Sorgespel i 5 afhandl. från Fransyskan, utan ock på fleres begäran *Bussaronerna* eller *Det skal någon orsak ha,* Lusts. 1 a. Theatren blir wäl decorerad.

» Månd. 24/1. Götheborgska Nyheter 22/1: »Nästa Måndag d. 24 Jan. wår Höge Konungs Födelsedag firas af Gemenasiska Sällskapet i Comödiehuset, icke allenast genom en, efter tillfället lämpad, behagelig *Prologue,* hwarwid Theatren på tjenligaste och bästa sätt illustreras med transpirenta[!] Decorationer, utan äfwen genom en wacker Tragedie uti 5 afhandlingar kallad *Le Cid* eller *Den för fäderneslandet om heder täflande kärleken.*

» Fred. 28/1. I afton firas Hans Kongl. Höghets. Hert. af Södermanland Prins Carls Höga Namnsdag af Gemenasiska Sällskapet med upförande [f. 2 ggn] af *Le Cid* samt *Slafhandlaren i Smirna,* lusts. 1 afhandl. Theatern blir med ganska wackra och transparenta Decorationer utsirad, och under omklädningen kommer den *Muskowitiske Gossen* at förnöga med voltigering.

» Tisd. 1/2 upföres af Gemenasiska Sällskapet *Qwinno-Scholan* eller *Den enfaldiga Agnes,* Comedie i 5 afhandl., hwarefter herr Paul German kommer at wisa sina exercitier på styfwa linan.

» » 8/2 upföres af Gemenasiska Sällskapet, på flere Förnämas begäran, [f. 2 ggn] *Zaira,* hwarefter afbrännes et Mechaniskt konstfyrwerkeri.

» Fred. 11/2 upföres af Gemenasiska Sällskapet *Londonske köpman* eller *Georg Barnwells olyckliga Händelser,* Sorgespel i 5 öpn., med behöriga Decorationer; hwarefter *De Tre narraktiga Älskare,* Lusts. i 1 öpn. Äfwenledes kommer Fru *le Blanc* at wisa sig på Theatren för första gången i efterspelet.

» Tisd. 15/2 upföres af Gemenasiska Sällskapet *Barnsängs-Stufwan,* Comödie af 5 öpn., hwarefter Fru *le Blanch* kommer at gå på ståltråden, för första gången med en Skottkiärra fram och tilbakars, samt afbrännes twenne Chemiska Eldhjul, hwilka så betäcka henne, at hon

intet annorlunda synes än som med en Eldmantel omgifwen.

1780 Fred. 18/2 upföres af Gemenasiska Sällskapet *Susanna*, drama i 5 acter, med förbättring och med behöriga decorationer, hwarefter följer ***Finkels Parentations Act*** uti 2:ne öpningar.

» Tisd. 22/2 upföres af Gemenasiska Sällskapet ***Iphigenie***, Tragedie i 3 öpn. ifrån Fransyskan. Hwarefter följer ***Holländska Twätthuset***, Lusts. 1 öpn.

» Fred. 25/2 upföres af Gemenasiska Sällskapet *Merope*, Sorgespel ifrån Fransyskan i 5 afhandl. med behöriga decorationer, hwarefter följer ***Den osynlige Arlequin***, lusts. 1 öpn.

» Tisd. 29/2 på många förnämas begäran [f. 2 ggn] *Iphigenie* samt *Solen lyser för hela Werlden*.

» Torsd. 2/3. Upföres i dag af Gemenasiska Sälskapet ***Det lyckliga skeppsbrottet***, Öfwersatt ifrån Danskan, Comödie i 5 afhandl. Hwarefter följer: ***Den Gäldskyldige.***

Som man finner af denna spellista, fylldes representationerna hela hösten 1779 uteslutande af lindansning, akrobatkonster, pantomimer och dylikt. Såsom konstnärer på lina uppträdde förnämligast den ene af direktörerna för sällskapet, *Paul German*, — hvilken förmodligen är den som dansade på linan i en säck — samt fru *von Blanc*, hvilken senare bland annat visade eqvilibrier på linan samt stående på densamma höll ett kinesiskt eldhjul, »som kastar så mycken eld från sig, att hon derför ej synes», hvilket sistnämnda måhända var mindre i smaken hos de fina sprättarne på parterren, om man får tro de någon gång synliga antydningarna, att fru directeurskan skulle varit mycket vacker och intagande. Utom dessa båda fanns äfven en »muscovitisk gosse om 6 år», som visade många »artigheter på exercislinan». Den tidens lindansning var för öfrigt högt uppdrifven, som man nog kan finna deraf att Germån uppträdde på styfva linan bl. a. med skridskor på fötterna och stupade kullerbytta baklänges.

Pantomimerna, af hvilka ingen återfinnes hvarken hos Dahlgren: Stockholms teatrar eller hos Klemming: Sveriges dramatiska litteratur, behandlade alla Arlequin och hans äfventyr, såsom »Den kärleksfulle kapellmästaren», komponerad af Nicolini, vidare Arlequin såsom skogstjuf, dufvotjuf, nattvaktare eller sjöröfvare m. m. Förmodligen fanns det blott ett minimum af text, utan gjordes framställningarne till icke ringa del beroende af den tillfälliga inspirationen. Dessutom var man icke ängslig för att grundligt ändra dem, hvilket framgår af annonsen om

andra representationen af »Arlequin, den kärleksfulle kapellmästaren» den 16 Nov., der det heter: »han består nu af 3 i stället för 2 öpningar, och blir mer ordentlig än förra gången», hvilket visar att man under tiden gjort en betydlig omstöpning af densamma. Man tyckes äfven utvecklat en viss lyx i fråga om utstyrseln, ty i annonsen för den 12 Nov. om »Den listige Arlequin, eller Skrattande målaren», hvilken pjes är »mycket comique och lustig», utlofvas publiken »behagelige decorationer» äfvensom »artige maschiner».

Till pantomimerna hörde äfven »ett mycket wackert stycke kalladt: *De Elesäiska Fälten*, bestående af idel spökerier».

Emellanåt omvexlade dessa förlustelser med teaterfyrverkeri, såsom när man den 8 Febr. 1780, efter uppförandet af »Zayra», »till resp. Åskådares mer förnöjande», afbrände ett »mekaniskt konstfyrverkeri en miniature», som föreställde »fortplantningen af de lyckliga Regeringar i Sverige», och hvaruti visades »åtskilliga wackra och frappanta variationer och förändringar, men i synnerhet uti en Egyptisk Pyramid», som föreställde Hans Kongl. Höghet Kronprinsens Höga namn, hvaröfver visades i transparent det allseende ögat, med åtskilliga brinnande cometstjernor på sidorna, »och ändtligen en Guldflod, som slutar sig med en triumph». I detta afseende inskränkte truppen sig icke ensamt till teatern, utan uppträdde äfven i Vauxhallen. Sålunda heter det i en annons:

»I fall wäderleken tillåter, blifver nästkommande Söndag, den 12 Martii [1780] af det Gemenasiska Sälskapet afbrändt et stort Mechaniskt-Chinesiskt Konst-Fyrwerkeri uti Vauxhallen, som widare med innehåll gifwes tilkänna genom gula Affischers utslag samma dag som Fyrwerkeriet blir afbrändt. Prospecten af Fyrwerkeriet blir midt emot Canalen inne på garden, sa at de Resp. Herrskaper, som åstunda rum uppe uti huset, behagade derom accordera med Hr. Gabrielsson. Billetter à 16 skill. erhallas, sa wäl uti Gemenasiska Sälskapets Logie hos Fru Grönlund pa Korsgatan, som på Radstufvekällaren, och äfven i Vauxhallen. Ingången är genom den wanliga Vauxhallsplatsen, och början sker precise kl. 7. De som behaga Afischer kunna dem äfwen erhalla i Sälskapets Logie».

Allt ådagalägger direktörernas ansträngningar att, så vidt de förstodo och mäktade, fängsla allmänhetens blickar på teatern, och de hade nog rätt, då de sjelfva, såsom vid uppförandet för första gången af »Arlequin Sjöröfvare, men ändtligen uppbringad och gjord till Turkisk

slaf» den 4 Jan. 1780, yttrade, att »detta skall blifwa det wackraste man will se, hwilket, jemte Theatrens snygga förändringar i bästa Italienska smak, wisar at detta Sällskap hwarken spar beswär, eftertanke eller kostnad, för att fröjda åskådarne».

Det lyckades också att med dessa förströelser locka publiken, hvilket nogsamt visas deraf, att t. ex. »Arlequin skogstjuf» kunde gifvas ej mindre än 5 gånger, hvilket, i förhållande till stadens dåvarande folkmängd och med afseende på den teaterpublik som var att påräkna, måste anses såsom ett mycket betydande resultat; tre af de öfrige pantomimerna gåfvos dessutom 2 gånger hvardera.

Vid ingången af nyåret 1780 har sällskapet genomgått en afgörande kris: Paul Germans arlequinader försvinna från repertoiren — sjelf visar han »sina exercitier på styfva linan» den 1 Februari »för sidsta gången under detta sitt wistande härstädes» — och Johan von Blanc har ombildat truppen till ett verkligt dramatiskt sällskap, som börjar sin verksamhet den 17 Januari med uppförandet af Holbergs »Jeppe på Berget». Visserligen förekommer ännu lindansning af fru von Blanc och German såsom fyllnad i programmet, men det dramatiska elementet har fullständigt öfverhand, och med en gång ger sällskapet slag i slag arbeten af Corneille, Voltaire, Champfort, Molière, Hallman, — med ett ord det bästa af hvad som gjorde uppseende i Stockholm och der tillhörde dagens repertoir.

Det har uppenbarligen icke varit möjligt att så hastigt och på en gång inöfva allt detta, och ej heller kan man tänka sig, att de krafter Blanc förut egde till förfogande varit mäktiga dessa uppgifter; det återstår sålunda endast det antagandet, att Blanc vid årets början helt och hållet omorganiserat sällskapet och tillfört det nya förmågor, för hvilka dessa uppgifter redan förut voro bekanta. Någon bestämd antydan i denna riktning förekommer likväl blott en enda gång, nemligen den 15 Februari, då i annonsen om Holbergs »Barnsängstugan» det säges: »I dag kommer en ny Actrice för första gången at wisa sig på Theatren»; hvem denna debutant var, känna vi likväl icke.

Af äldre, för göteborgarne redan förut bekanta pjeser, gafs Jeppe, Cid af Corneille, Zayra och Merope af Voltaire, Qvinnoskolan af Molière, Slafhandlaren i Smirna af

Champfort, Londonske köpmannen samt, af svenska författare, Hallmans Bousaronnerna, Susanna af Wallenberg och Flintbergs täcka proverb Solen lyser för hela verlden; af alla dessa var det endast Cid och Zayra som hunno två representationer hvardera.

Holberg, af hvars arbeten man förut här lärt känna Hasenskräck och Jeppe, företräddes nu af tvenne nya 5-akts komedier, nemligen *Barnsängstugan* och *Det lyckliga Skeppsbrottet,* hvaraf den senare blott denna enda gång gick öfver scenen under hela 1700-talet.

En författare som nu infördes på teatern i Göteborg var *Racine,* hvars tragedi i tre akter *Iphigenie* gafs denna termin tvenne gånger i Adlerbeths förkortade öfversättning; man känner dock ej, huruvida detta skedde med de tillhörande körerna af Uttini, hvilket väl knappast kan antagas. Det var vackert nog att i alla fall våga sig på återgifvandet af ett så fordrande verk, och detta tyckte nog Blanc sjelf, ty han låter annonsen härom åtföljas af en förklaring, deri han, sedan det erinrats att sorgespelet första gången uppfördes i Stockholm 1777 under allmänt bifall, ger följande »historiska» upplysning:

»Oraclet, som ålade Agamemnon at för Grekiska krigshären uti Auliden upoffra sin Dotter Iphigenie, är en af forntidens ryktbaraste händelser, hvilka i denna Piece lifligt föreställas, och i anseende til den täflan imellan Kärleken och Äran, samt Föräldrars ömhet för sit Barn, som här wisar sig, gör denna Tragedie til en af de wackraste i sit slag. Theatren föreställer Grekiska lägret uti Auliden; i fonden synes hafwet med Grekiska flottan».

Likaledes uppträder nu för första gången de franska lustspelsförfattarne *Boindin* och *Houdart de la Motte* med enakts komedien *De tre narraktige älskare,* som med något förändrad titel, »De tre Cavallierer» och »De tre cavallierer eller Tyska Baronerna», sedermera gafs några gånger den återstående delen af århundradet, utan att dock tillhöra den stående repertoiren. En för allmänheten här likaledes ny författare var *Le Sage,* hvars enakts lustspel på vers *Den osynlige Arlequin* dock ej slog an och blott upplefde en enda föreställning.

Samma öde drabbade *Det Holländska tvätthuset* af obekant författare, ett i öfrigt gammalt stycke som spelats i Stockholm redan 1768.

Ett arbete som nu uppföddes för första gången här och vann lifligt bifall var *Carl Israel Hallmans* qvicka

prolog i 2 akter *Finkels parentationsakt på Latinska Klubben*, eller som ursprungliga titeln lydde: »Parentation öfver bränvinsadvokaten Finkel, hållen på Latinska Klubben af Fält-Kommissarien *Drommelberg* och Magister *Buttelbirius*». Händelsen tilldrager sig i en ölstuga, kallad »Latinska Klubben» [1] i anledning deraf att en af gästerna vid något tillfälle i sitt ölstop hittat en deri nedfallen Cornelius Nepos, och i denna ölstuga sammanträffa stamkunder af olika klasser, för att vid en pipa tobak och ett krus öl prata om dagens »on dits». De äro allesamman präktigt tecknade, dessa typer, som författaren här framställer, från och med parentatorn, den öfver sitt tvifvelaktiga författareskap skrytande fältkommissarien *Drommelberg*, den med latinska glosor sitt tal späckande magister *Buttelbirius*, åtföljd af sin i band ledde hund, den på tyska brytande badaren *Fusswasser*, det fina och förnäma titulärhofrådet i sin röda kappa, ända ned till den dumdryge och okunnige hökaren; — att icke glömma klubbens föreståndarska, den pratsjuka enkan efter »Liqvidations-Commissarien vid sista Finska kriget» Birger Cedermes, dygdesamma fru *Cicilia*, hennes flinka piga *Ingrid*, som i hemlighet smusslat en kvartersbutelj bränvin åt sin unge sjöman, och till erkänsla får en liten kärlekspant i utbyte, samt slutligen den hjertlösa krögarmadamen på Klippan, mor *Barbro*, som varit vållande till den försupne Finkels ömkliga ändalykt. Mindre lyckligt funnet är pjesens slut, hvilket på ett väl omotiveradt sätt åstadkommes sålunda, att Drommelberg ännu ej hunnit sluta sin långa, på alexandrinsk vers affattade harang öfver Finkel, förr än handlingen afbrytes genom den plötsliga uppenbarelsen af den parenterade Bacchihjeltens vålnad, som i ett nu drifver hela det förskrämda sällskapet på flykten. [2]

Sista spektaklet under sejouren, den 2 Mars 1780, utgjordes af Holbergs »Det lyckliga Skeppsbrottet», hvarefter följde: *Den Gäldskyldige*, lustspel på vers i en öpning, skrifven af *en Person här i Götheborg;* »bägge dessa Piecer äro förut här i orten aldrig förut presenterade». Denna

---

[1] Det vill förefalla som om lokalen funnits till i verkligheten. I en anteckning i Kongl. Biblioteket har nämligen Klemming lemnat den upplysningen, att Latinska Klubben varit belägen vid Norra Smedjegatan i Stockholm och att värdinnan hetat Le Moine.

[2] *Joh. Flodmarks* anf. arbete, sid. 83—84.

senare pjes har det icke lyckats återfinna hvarken hos Dahlgren eller Klemming, ej heller känner man något om författaren.

Slutligen bör erinras derom att, som vi förut sett, von Blanc under denna speltermin införde *Operamaskeraderna* i Göteborg.

Ryktet om att man hade att vänta detta nöje spred sig i staden redan i December föregående år och väckte icke så liten uppståndelse. Lagens väktare, stadsfiskalen *Habor Gillerstedt*, blef orolig och anmälde hos magistraten, att »det så kallade *Gemenasiska Sällskapet* uti Dagbladet Hwad Nytt? N:o 200 och 201 tillkännagifvit sin afsigt att vilja anställa Masquerade-Bal», och magistraten lät till följe af denna anmälan förekalla »samma sällskaps hufvudman *Blanck*», som, under antydan »om hvad Kongl. förbudet af den 29 Nov. 1766 innehåller», förbjöds, vid det deri bestämda vitet af 1,000 daler Smt, »att fullfölja förbesagde förehafvande medelst Masqueraders anställande under hvilken förevändning som helst».[1]

Ej minst väckte utsigten till ett nytt ovanligt nöje anstöt hos de »religiösa» och konservativa beståndsdelarne i samhället, och en insändare, som ironiskt kallar sig »Wän af Masquerader», gifver dessa känslor luft i följande tidningsartikel:[2]

»Nu har man ändtligen hunnet uplefwa den tid, då rätta smaken och walet af nöjen kommit till stadga i wår ort. Det må wara tid på. Tilförene besöktes wi nog sällan af någon Comedie Trupp. Nu hafve wi, och hoppas framdeles få, det nöjet att se den årligen: kan ock hända man är omtänkt at uprätta en ständig Theater här i Götheborg.

»En hufwudsaklig brist i de publique lustbarheter har man länge måst widkännas, som också nu är på wägen att ersättas, nämligen bristen på *Masquerader*, som, utom operor och Comedier, wäl lemna et det yppersta nöje i werlden. Det härwarande *Gemenasiska Sällskapet* ärnar med början af nya året regalera allmänheten med detta utwalda divertissement. Man är högeligen obligerad detta Sällskapet, som så söker befordra Sällskapligheten och nöjet ibland oss. Nu är wäl sannt at här icke är någon Residens-Stad, följaktligen ej heller Kongliga eller Furstliga Personer, för hwilkas skul Masquerader egentligen pläga anställas, på det de någon gång må liksom afkläda sig sin höghet och umgås såsom likar, utan twång och ceremonier. Men här är mycket Borgerligt och fattigt folk i Staden, som utan Masquerader och med sina blotta hvardags ansigten icke

[1] *Rådhusrättens Politiprotokoll* 15/12 1779.

[2] *Götheborgs Allehanda* 17/12 1779.

skulle kunna deltaga i de förnämas rolighèter. Herrskaperna för sin egen skul behöfwa icke anställa Masquerader. De skulle dessutom, då de äro så få, lätt igenkänna hwarandra. Det sker alltså för myckenheten».

»Om, emot förmodan, klagan öfwer Folk-brist skulle här yppa sig, så kunde i alla fall Stadens förstäder och Landerier tillika upbodas, så at de i god tid äfven kunde förse sig med Masquer, och infinna sig, emedan enligt kungörelsen i Hwad Nytt? N:o 200 och 201, alla de, som wilja bewista Masquerade-Balen, böra wara masquerade. Jag föreser wäl at så tåpiga menniskor gifwas, nu som förr, som stöta sig öfwer detta oskyldiga nöje, och kalla det syndiga uptåg. Detta förekommes lätt, om man låfwar at uphöra under Fastan, samt låter de fattiga en och annan gång få winsten, då man icke bör förgäta at, som Herr Directeuren *Stenborg*, sluta annonsen med det Bibliska språket: 'Säll är den, som låter sig wårda om de fattige'.»[1]

Men hvad hjelpte det väl att sträfva emot udden af det som nu en gång vunnit burskap i modets verld, och hur skulle man kunna upprätthålla en föråldrad kongl. förordnings bestämmelse gent emot ett nöje, hvars förnämsta idkare voro konungen sjelf och hela den förnäma verlden. Såväl magistratens allvarliga varning, med de 1,000 dalerna böter i bakgrunden, som insändarens vemodiga utgjutelser öfver det nya, syndiga påfundet förblefvo enstaka och ohörda ropandes röster, och en vacker dag läste man i tidningarne en annons om firandet på teatern af konungens födelsedag, den 24 Jan. 1780, hvari det heter:

»Efter detta [Prologen och Cid] stänges Theatren, men öpnas igen om et par timmar eller kl. 3/4 10 för det större *Venetianska* Spectacle, eller en s. k. Bal som då anställes. Entréen kostar 4 daler Smt. och få de Herskaper, som köpa Billetter och wilja hafwa egen uppassare med sig, tillika fri billet åt dessa, allenast de afhålla sig ifrån stampande och allt buller, som genast förorsakar deras utvisande af den närvarande vaktmästaren. För rum på Première-Logen gifwes 16 skill. person, och uti 2:ne rum bakom Theatren erhållas alla mögeliga Refrichementer för à part betalning.»

Sista representationen var recett för truppen, eller som det heter: »Representationen af dessa Piecer äro lemnade samtelige Trouppen till delnings, hvilka hoppas i dag

---

[1] Hänsyftar på en recett för de fattige 15/12 1779, då Stenborg slutade annonsen med anförande af Davids psalm 41, vers. 2 och 3; se härom längre fram.

se sig hedrade med Resp. Herskapers och Åskådares närvaro».

Af hvilka krafter utgjordes vid denna tid von Blancs skådespelarsällskap?

Förutom direktören sjelf, om hvilken man för öfrigt icke känner, att han uppträdde som skådespelare, hafva vi hans hustru, fru *von Blanc*, hvilken från lindanserska sedermera blef en god aktris, och af publiken mycket omtyckt; hon uppträdde för första gången såsom skåde-

Fig. 9.

spelerska den 11 Febr. 1780 i »De tre narraktige älskare». Vidare fanns der några förmågor, som sedermera vunno ett visst namn i vår teaterhistoria, bland dem *Kjell Christian Adolf Waltman*, född den 28 April 1758, som ansågs redan nu »agera oförlikneligen bra», hvarjemte han var i besittning af »ett godt utseende och mycken lecture». Han var förmodligen redan nu, ej mer än 22-årig, truppens komiker, blef sedermera förste aktör vid Dramatiska teatern och operan; »han var en ypperlig skådespelare, särdeles i komedien, och hade en utomordentlig rörlighet

i sitt ansigte, hvarigenom han kunde gifva en rik omvexling åt sina framställningar».[1]

En af Blancs tidigaste sujetter, som äfven sedermera öfvergick till Dramatiska teatern, var *Jonas Wernström*, hvilken denna speltermin anstäldes vid truppen. Första gången hans namn förekommer vid denna är icke af någon smickrande anledning; man läser nämligen i *Hwad Nytt?* den 29 Sept. 1780 följande tillkännagifvande:

»Som en för detta wid Gemenasiska Sälskapet på et års tid engagerad person wid namn *Jonas Wernström*, hwilken, sedan han med flere skulder såwäl här i Staden som inom Sälskapet, och å de orter, man sedan wistats, sig på et bedrägligt sätt behäftat, hwilka dels af Direction blifwit betalte, och dels til betalning åtagne, i Carlshamn, då honom på god tro, förskottsvis, blifwit lämnat sin lön för längre tid, just wid afresan sig undanstuckit och medelst et sådant dess upförande gjort sig oskickelig at under Sälskapet njuta skygd, nu af ryktet förmäles skola här i Staden lönligen sig hos okjändt folck upehålla; ty, och på det icke enfalden, eller om dess fräjd okände, må genom en sådan person blifwa på lika sätt listigt bedragne, har man funnit sig föranlåten at denna persons fräjd almänheten kundgöra, så mycket häldre som af dess förra upförande befaras, at han under föregifwande af att stå under Directionens skygd (hwarifrån han för all tid är utesluten), eljest kunna taga sig tillfälle i sin förra svekfulla wandel umgå. *Johan von Blanc.*»

Denna koleriska epistel, ett troget uttryck för von Blancs häftiga lynne, hade långt ifrån en så förskräcklig verkan som att »för all tid» undandraga Wernström direktionens ynnest och skydd; tvertom finner man honom kort derefter åter anstäld vid sällskapet.

Sällskapet erhöll en god förstärkning i skådespelaren *Johan Berger*, som ganska mycket användes och uppträdde på scenen, äfven sedan han lemnat teatern och bosatt sig i Göteborg såsom traktör.

Berger hade förut tillhört Petter Stenborgs trupp, och kom med denna till Göteborg i Oktober 1779. Som vi längre fram, vid redogörelsen för Stenborgs vistelse här, skola närmare belysa, hade såväl Berger, som äfven andre af den senares sällskap, biträdt Blanc vid uppförandet af dennes pantomimer, på de dagar de sjelfva voro lediga från tjenstgöring. Det framgår äfven, att de derunder fattat beslutet att öfvergifva Stenborg och sluta sig till det

[1] *F. A. Dahlgren*, Anteckningar om Stockholms Teatrar, sid. 445.

Gemenasiska Sällskapet, hvarför de äfven vägrade följa den förre, när han efter slutad sejour ville resa till Jönköping, och det måste Rådhusrättens dom till för att slita tvisten. I denna dom ålades Berger att qvarstanna hos Stenborg.

Emellertid tyckes saken uppgjorts i godo, och den 14 Febr. 1780 afslöts mellan Blanc och Berger ett kontrakt, hvari den senare förbinder sig till tjenst vid teatern i 3 år, »emot det att han undfår fria husrum, mat och drick samt En Rdr 16 skill. Specie i hwarje wecka», hvarjemte det äfven i sammanhang med detta upplyses om, såsom »allmänt kunnigt», att Berger »öfwer 4 månaders tid såsom Acteur wid Theatern biträdt Blanc, och öfwer en månads tid hos honom haft huswarelse, mat och drick, samt thertill med af Blanc från Guardiet i Stockholm, ther Berger stått såsom gardieskarl, för en månads tid sedan blifwit utlöst, då ock genast, så snart beskjed therom hit nedkommit, Berger och Blanc kontraherat, hwarom hela truppen, som några dagar förut med Blanc ingått kontrakt, kan wittna».[1]

Detta är hela antalet af dem som med visshet voro anstälda hos von Blanc det första året af hans verksamhet såsom teaterföreståndare i Göteborg, om härtill äfven lägges *Brigitta Maria Thorin*, född *Kjellberg*. Det är dock med henne liksom med Jonas Wernström: man känner henne icke från hennes bästa sida. Man återfinner nämligen hennes namn endast i Kämnersrättens dombok för brottmål hösten 1780. Hennes man, styrman *Johan Thorin*, hade då instämt sin hustru, »Comedi Actricen» Brigitta Maria Kjellberg, för det hon, under det han 11 månader varit på sjön, inlåtit sig i närmare förbindelser med främmande män, »det han henne ej förlåta vill, utan yrkar äktenskapsskilnad, så mycket mer som han ej haft närmare beröring med henne, sedan hennes otrohet honom kunnig blef».

Parterna instälde sig personligen. Thorin sade dessa saker gå sig mycket till sinnes, allrahelst han »aldrig kunnat föreställa sig att hon skulle under hans bortovaro inlåta sig uti Commoedie Sällskap, hvarför ock han, som i 3 års tid med henne varit gift, dock utan barn, nu yrkar skilnad».

Madam Kjellberg nekade helt och hållet till angifvel-

---

[1] *Kämnersrättens Dombok uti Brottmål*, 3/3 1780.

sen, ehuru ett vittne, sjömannen Lars Thunander, som bott i samma hus som hon vid Breda vägen i Masthugget, intygade, att han i början af året under mannens bortovaro märkt främmande karlar besöka henne, vid hvilka tillfällen hon alltid tog ur nyckeln till dörren. Slutligen bekände hon, »med tårars fällande», att hon vid Mikelsmessotiden detta år blifvit bekant med en engelsman, som uppgaf sig vara sjökapten och ogift, hvilken hjelpt henne i hennes betryck, »hvaraf hennes hjerta blef så intaget af tacksamhet, att hon obetänksamt lät honom intala sig att en gång med honom pläga umgänge». Då böterna för denna förseelse voro höga, 80 daler Smt, och hon icke hade någon annan tillgång än sina kläder och den lott hon kunde få i boet, bad hon mannen betala böterna mot det hon afsade sig sin giftorätt. Detta medgaf denne, och slutet blef, att rätten dömde till skilnad i äktenskapet, samt att hon ej finge ingå nytt gifte utan Kungl. Maj:ts tillstånd.[1]

Johan von Blanc var, så vidt man har sig med säkerhet bekant, den förste här som bestod sig lyxen af en *teaterorkester*. Den var dock mycket liten och utgjordes endast af de förut omtalade musikanterne *Bernhard Hultengren* och *Carl Fredrik Martens*[2] samt f. d. stadsmusikanten *Johan Christoffer Leiditz*, anförde af »Kammarmusikus hos Hennes Kungl. Maj:t Enkedrottningen» *Johan Anders Brickmann* från Stockholm.[3]

Som vanligt var det fullt ut lika svårt att regera orkestern som skådespelarne, hvilket von Blanc nog fick erfara. Brickmann stämde honom nemligen en vacker dag att stå till svars för det att han öfverfallit den förre

---

[1] *Kämnersrättens i Götheborg Dombok i Brottmål,* 1780 $^{14}/_{11}$ o. f. Ransakningen är delvis lustig nog, men egnar sig ej för offentligheten.

[2] *C. F. Martens,* f. 1748 † $^{11}/_{6}$ 1795, omkring 1780 klockare i Göteborg, gift $^{4}/_{5}$ 1773 m. *Carolina von Zöge,* dotter af kaptenen von Zöge.

[3] *Brickmann* antogs den $^{8}/_{9}$ 1779 till Stadsmusikant i Göteborg efter Leiditz, mot ett arvode af 100 Rdr Specie, deraf 66: 32 Rdr utgående af stadens och 33: 16 Rdr af Domkyrkans medel, samt »särskild betalning af private personer, som honom om musiks anställande och information anlita, mot det han å sin sida, så väl sjelf som med skickelige och tillräckelige biträden instrumentalmusiken, så väl i kyrkan på stora högtider som ock vid andra tillfällen, som stadens tjenst och ärende angå, besörjer, samt för öfrigt alla som hans tjenst behöfva, dock bör han förete bevis att han är från Enkedrottningens tjenst fri».

»med hugg och slag samt oqwädinsord», hvarjemte han uppgaf sig hafva att fordra ytterligare 1 Rdr 16 skill. Specie för »Comoedie-musique», och slutligen yrkades, att von Blanc måtte åläggas offentligen afbedja sina ohöfviska utlåtelser mot konungens embetsmän samt ersätta rättegångskostnaderna.

Anklagelseskriften är för öfrigt ett rätt lustigt och betecknande aktstycke, som kan förtjena anföras. Efter det Brickmann omtalat, att han den 23 Febr. kommit till von Blanc för att kräfva betalning, och denne svarat, att han öfverlemnat penningarne till Martens, fortsätter Brickmann:

»Då jag vidare erinrade att Herr Blanc ej uppfyllt sitt med mig slutne skriftliga kontrakt, eller att betala 4 Rdr för hvar gång musiken på Comedien uppföres, efter jag ej bekommit för de 3 gånger hr *Leiditz* spelat, då jag likväl besörjt derom att musiken varit i sin fulla gång, till åskådarnes nöje och utan åtal, och således derför ansvarig, svarade von Blanc, att herr Leiditz ej får någon betalning för de ganger han ej spelat på Comedien. Så förde jag hr von Blanc till sinnes huru hr Leiditz hindrats af ålder och sjukdom, men thenne hr von Blanc i sin ifver och hetta förd in på den dårskap att, under eder och svordomar samt oqvädinsord af »hundsvott» m. m. fatta mig i kragen, slog mig för dörren, öfverföll mig med örfilar, kastade mig igenom dörren, med hotelse att vilja bryta hals och ben af mig, tå jag bad för mig att han skulle skona lifvet — utom det att han utfor i de utlåtelser att han ej frågar efter Landshöfding eller Magistrat, han gjorde hur han behagade, som hade fått konungens Privilegium att vara Comediant, och vid detta tillfället kom Acteuren *Berg [Berger]* tillstädes.»

»Hr von Blanc är Comediant (eller att försvenska ordet: taskspelare, ehuru jag ej är Translator, det vet jag, och dermed är det allt. Om hans vanliga och kunnoga okynne, eller om hans hustru eller Domestiquer oroat honom, eller vållat att hans sinne, utan gifven anledning, i detta tillfälle kommit i jäsning, eller ock om han illfänats deröfver att han ej ännu lärt sig spela sin egen Comedie af sina egna äfventyr — tå han visst fick många och flere åskådare än förut — lämnar jag därhän.»

»Som främlinge å orten söker jag för egen heder och mina Cammeraters skuld, att genom Lagen och rättvisa Domare få sak och Sanning i sitt rätta ljus, och en laglig upprättelse, oaktadt han med sina holländska ducater sökt skrämma mig, och om han än lofvat Tuckta Götheborgs Innevånare, som rundt födt en herr Comediant (Jag wil ej Translatera).»

Von Blanc nekade till alltsammans och yttrade, att »han ej igenkänner det minsta af hvad hr Brickmann emot honom låtit andraga, men som Brickmann flere gånger uti dryckenskap honom hemma i dess logi med

otidigheter bemött, och äfven den 23:dje till honom i lika belägenhet hemkommit och utfordrat flere penningar än Blanc efter kontraktet var skyldig, så har Blanc öppnat dörren och bedt honom gå ut, men nekade att hafva slagit honom, liksom han icke heller fällt några yttranden hvarken om Landshöfding eller Magistrat».

Sannolikt är väl, med kännedom om von Blancs våldsamma lynne, att kongl. kammarmusikern verkligen fått stryk, men å andra sidan intygade vittnen, att Brickmann allt emellanåt brukade vara full, och att han, »i synnerhet vid Venetianska Balen, som herrar German och Blanc den 24 Januari, på vår allernådigste konungs höga Födelsedag, anställde, varit af starka drycker så betagen, att han måst gå från musiquen», och att de äfven »en och annan gång vid Comedien funnit honom något rusig och obeqväm till tjenstens förrättande». Detta senare var sålunda händelsen den 29 Februari, då von Blanc lät aktören Berger »från teatern till alla spectateurerne kungöra att orsaken, hvarför han ej då hade fullstämmig musique, härledde sig derifrån att Stadsmusikanten varit af drycker öfverlastad».

När emellertid Brickmann icke kunde bevisa, att han blifvit slagen, afstod han från målets fullföljande, hvarefter parterna förliktes.[1] Hur pass innerlig denna förlikning varit, framgår deraf att Brickmann något senare angaf Blanc för det han *uppfört skådespel under fastlagen* samt musikanterna Hultengren och Martens för det de biträdt dervid med musik.

Detta tilltag hade äfven på andra håll väckt uppmärksamhet och ovilja hos de kyrkliga ifrarne. Man finner sålunda i en af stadens tidningar en »Uppmärksam» insändare fråga om, såsom ryktet sade,

> »några Comedier under nu påstående fastlag här blifvit uppförde och, i detta fall, om Wederbörande lemnat sådant opåtalt, och om icke Comediehuset borde utan widare omgång under fastlagstiden genast tillslutas, allt i anledning af 61 kap. 1 § Missgärningsbalken, att 'hwar och en som leger eller hjelper annan till brott och missgerning, straffas lika med den som gerningen gjort'».[2]

Denne ifrare fick samma dag i en annan tidning understöd af en insändare, som yttrar:

---

[1] *Kämnersrättens i Götheborg Dombok i brottmål*, 1780 $^{3}/_{3}$ och $^{10}/_{3}$.

[2] *Götheborgs Allehanda*, $^{3}/_{3}$ 1780.

»Sedan Comödier nu få fritt och opåtalt spelas äfwen midt under Passions-tiden, så frågas förfarne Christne: Med hwad andakt och nytta kan den afhöra en Passions-predikan, som aftonen förut eller efter warit på Comödien? eller Hwad helsosamt och blifwande intryck kan åminnelsen af Christi lidande hafwa på en Comödie-gångare?

Helt syndigt går nu hos oss till;
Din kyrka hjelp, O! Jesu mild!
Gif kraft och styrka med ditt ord,
Så att dess werkan warder spord!
O tempora, O! Mores!»[1]

Så kom det sig, att von Blanc en vacker dag såg sig stämd inför kämnersrätten härför. Han uppträdde ytterst bestämdt och förklarade, att han icke kände någon förordning, som förbjuder skådespel under fastlagen, samt tillade trotsigt, att »han ärnar spela Tisdag och Fredag i nästa vecka och framdeles så länge som operor och comedier uppföras i Stockholm». Till sitt stöd framdrog han en bestyrkt afskrift af annotationsboken vid Kongl. Inrikes Civilexpeditionen för den 30 Aug. 1779, hvari komedidirektören Petter Stenborg af Kongl. Maj:t i nåder tillåtes att under Fastlagen spela, så länge Kongl. Theatern är i verksamhet, »förmenande Blanc, att samma nådiga tillstånd sträcker sig till honom och det Gemenasiska sällskapet, såsom de der ega Hans Kongl. Maj:ts allernådigste privilegium till skådespels uppförande».

Tiden hade under målets behandling fortskridit till den 2 Maj, då Blanc redan lemnat staden, i anledning hvaraf den vidare rättegången uppskjöts tills han återkomme. Man träffar dock ingenting mer härom, och det är sålunda troligt, att saken sjelfdött.[2] Den enda synbara följden af åtalet var, att magistraten, för hvilken anmäldes, att »hufvudmannen för det s. k. Gemenasiska sällskapet», Blanc, stod under tilltal för det han uppfört skådespel under fastlagen, och som erfarit, att han nu »utmärkt dess föresats att i denna tid ytterligare sådana spel anställa», i anledning häraf varnade von Blanc »att vid laga ansvar hädanefter intill instundande Påskhögtid icke uppföra några skådespel».[3]

---

[1] *Götheborgska Nyheter*, 3/3 1780.
[2] *Kämnersrättens i Götheborg Dombok i Brottmål*, 1780 3/3 och 2/5.
[3] *Rådhusrättens Politiprotokoll*, 6/3 1780.

Mot slutet af spelterminen råkade von Blanc äfven i rättegång med sin husvärd, byggmästare *Joh. Gottfrid Hernick*, hvilken stämde honom med yrkande att utbekomma, dels en månads återstående hyra för »det Comedierum han af Hernick legt», dels återstående arbetslön och ersättning för bortförda materialier ur Comediehuset, dels lega för begagnandet af Hernicks hästar och öfvertäckta vagn m. m. samt slutligen ersättning för det von Blanck »betagit honom ingången till och nyttjandet af den öfver Comedierummet varande vinden, der Hernick haft sina materialier förvarade, bestigande sig alltsammans enligt räkning till 371 daler Smt, eller 61 Rdr 40 skill. Specie».

Deremot hade å sin sida Blanc stämt Hernick att efter räkning betala 92 Rdr 16 skill. Specie samt ansvara för det han hos magistraten begärt förbud för Blanc att resa från staden.[1]

Af vittnesberättelserna framgår, att Blanc låtit af det Hernick tillhöriga virkesupplaget på vinden öfver teatern nedbära »6 stycken golfplankor af furu, 12 à 13 alnar långa samt 2 tum tjocka, för att deraf göra rännor, deruti kanonkulor skulle rullas, till att göra ett åskliknande ljud för åskådarne». Derjemte hade man afsågat små brädstycken, »som blifvit satta för ändarne på rännorna, så att kulorna ej skulle falla ut, samt af Hernicks läkten förfärdigat ribbor uti rännorna, hvarpå kulorna skulle studsa, hvarförutom vittnet på befallning tagit en Hernick tillhörig stock, den vittnet afsågat, för att deraf göra hjul, hvarpå skepp ställdes, som på teatern skulle representeras, och likaledes hade en stege blifvit afskuren, för att nyttjas på teatern, äfvensom af kulisstängerna tvenne afskurits, för att deraf göra kors eller uppståndare till styfva linan, hvaruppå von Blancs hustru skulle exercera sig att dansa»; äfven hade gjorts ett springbräde, »hvaruppå German skulle göra sina språng».

Allt detta gällde sålunda de sceniska anordningarna och maskineriet; derjemte fanns i Hernicks räkning upptagen en summa af 51 Rdr 32 skill. Specie, utgörande »de kostnader som till innanredet af rummets prydning åtgått, hvaraf Blanc sjelf haft profiten och jag i så måtto förlusten, som jag ännu icke fått någon ersättning för till-

---

[1] I en senare ingifven räkning hade Blanc uppskrufvat sina fordringsanspråk till ej mindre än 1,132 daler Smt.

släppta materialier». Detta belopp utgör tydligen kostnaderna för rummets inredning till teater, förutom värdet af materialerna, och det synes häraf vara tydligt att, när huset bygdes, Hernick och Blanc öfverenskommit om dess användning till teater, hvilket den förre åtagit sig ombesörja på bekostnad af den senare, hvilken förmodligen på detta sätt kunde betinga sig en motsvarande billigare hyra. Till öfverenskommelsen hörde äfven att Hernick skulle ega att »i Comedierummet för sin enskilda räkning bygga en enskild loge», som han medgafs att afgiftsfritt begagna. Denna fördel hade, enligt Hernicks påstående, Blanc betagit honom, och fortifikationskassören *Carl Aron Kjellin* vittnade, att, när Hernick en gång bjudit honom på komedin och de anländt »till Comediehuset, den vid yttre dörren stående karlen, som tog emot billetterne, hindrat såväl Hernick som vittnet att få komma in, och då en af acteurerne derunder tillkommit och Hernick erinrat om att han hade egen loge och ville in, har denne svarat sig hafva Blancs, som vid detta tillfälle ej var tillstädes, befallning att ej släppa någon in utan billet eller penningar».

Slutligen hade von Blanc på eget bevåg låtit skära ut väggen och göra en dörr till teatern, och när Hernick häröfver »blifvit ganska otålig, och Blanc derför tilltalat, hade den senare kallat honom l—knekt och hotat att om han komme närmare skulle han slå honom i hufvudet med hammaren, den han höll i handen»; i öfrigt hade Blanc, under det arbetarne höllo på med rännan, kommit till dem och yttrat, att, om Hernick infunne sig, »skulle de slå till honom att han satte sig på ändan, och sedan sparka till honom så att han skulle stå upp igen». Det är icke utan att det synes varit förenadt med en viss risk att uppträda såsom husvärd gent emot en sådan hyresgäst.

Emellertid skingrades åskmolnen, och frampå hösten anmäldes för rätten, att parterna träffat vänlig förlikning, »så att deras ömsesidiga käromål och fordringar hvar mot annan försvinna»; Hernicks enda vinst utgjordes deraf att han af rätten ålades betala sitt ombud, notarien *Falkman,* med 100 daler K:mt eller 5 Rdr 26 skill. 8 runst. specie.[1]

---

[1] *Kämnersrättens Dombok i Civila mål,* 1780 $^{28}/_{3}$, $^{4}/_{4}$, $^{11}/_{4}$, $^{12}/_{5}$, $^{2}/_{6}$, $^{9}/_{6}$ samt $^{5}/_{12}$.

I Götheborgska Nyheter läste man frampå våren följande tillkännagifvande:

»Om någon skulle hafva något att fordra hos mig eller mitt folk, behagade anmäla sig med det första, efter jag torde hända snart ärnar resa härifrån orten. Götheborg den 9 Martii 1780. *Johan von Blanc*».

Representationerna hade, som vi sett, slutat redan den 2:e Mars, och sällskapet var nu redo att lemna staden.

Petter Stenborg, 8/11—15/12 1779.

Efter att hafva spelat i Stockholm från den 28 Maj 1779 gaf Stenborg det sista spektaklet der den 15 Oktober, hvarefter truppen afreste till Göteborg.

Det är ett mycket egendomligt förhållande, att Göteborg år 1779 icke blott fått eget teaterhus och en stående trupp, utan derjemte att det på hösten detta år spelades af tvenne särskilda trupper på samma scen.

Von Blanc hade den 2 November 1779 upprättat kontrakt med byggmästare Hernick om förhyrandet af teatern mot 25 Rdr Specie i månaden,[1] men hade, som man finner, redan börjat spela den 26 Oktober. Den 6 Nov. förekommer derefter inför Råhusrätten »Commedie-directeuren *Stenborg,* tillika med fortifikationsbyggmästare Hernick, då then förre föredrog dess åstundan at få nyttja then senares inrättade Commediehus».

I anledning häraf eftersändes von Blanc, som redan var i besittning af huset, och »efter något samtal» åsämjdes de båda direktörerna om att gemensamt begagna teatern, på det sättet, att von Blanc skulle spela Tisdagar och Fredagar, men Stenborg Måndagar och Onsdagar, emot att den senare med 16 Rdr 32 skill. ersatte »de af den förre i rummet använde förbättringskostnader», samt

---

[1] *Kämnersrättens Dombok i Civila Mål* 28/3 1780 samt *Rådhusrättens Politiprotokoll* 6/11 1779.

emot att Stenborg till von Blanc månatligen betalade en lika stor summa såsom hyra, till följe af aftal med Hernick, hvilken fordrade 33 Rdr 16 skill. i hyra så länge de båda nyttjade teatern.[1]

På detta sätt kom det sig att man under November och halfva December spelade ej mindre än 4 dagar i veckan; underligt nog, om publiken räckt till.

Spellista:[2]

1779 Götheborgska Nyheter 6/11 1779: »Nöget ökas i wår stad, då Stenborgska trouppen hitkommit från Stockholm. Den upför den 8:de (Måndag) i Comödiehuset på Sillgatan twänne wackra theatraliska föreställningar: **Arlequin, Favorit Sultaninna,** lusts. 3 a. blandadt med sång (en imitation från Fransyskan), samt *Den om sin lycka skrytande Cavallieren* com. i 1 öpning.»

» Månd. 15/11 Spelas af Stenborgska truppen: **Petis och Telé,** parodie 3 a. samt **Arlequin, den dumme Kammartjenaren.** Den förre är 5 gånger å rad upförd i Stockholm med mycket bifall.

» Onsd. 17/11 **Den lyckliga lottsedeln,** (af Gellert) samt **Jungfrutvingaren,** lusts. 1 a.

» Månd. 22/11 spelas af Stenborgska truppen: **Merope,** trag. 5 öpningar samt **Fritänkaren,** lusts. 1 a.

» Onsd. 24/11 *Skeppar Rolf* samt *Boussaronnerna.*

» Månd. 29/11 af Stenborgska truppen: den wackre och öme Piecen **Susanna i Babylon,** drama i 5 afhandlingar, samt **Truls Menlös,** eller **Den löjlige Duelanten,** lusts. 1 a.

» » 6/12 **Konung Gustaf Adolphs Jagt,** com. 3 a., samt *Mariage Forcé* eller *Tvungna Giftermålet* lusts. 1 afhandl. Bägge piecerne äro bland de behageligare.

» » 13/12 **Gengis Chan,** sorgespel i 5 acter, öfvers. från fransyskan, och **Kärlekens Domar,** lusts. i en öpning.

» Onsd. 15/12 f. 2 ggn. *Den lyckliga Lottsedeln* samt **Slafhandlaren i Smirna.**[3]

Spellistan upptager, som man finner, nästan idel nyheter; af gamla förut bekanta pjeser spelades ej fler än »Skeppar Rolf» och »Boussaronnerna» af Hallman, »Det tvungna giftermålet» af Molière samt Voltaires »Den om

---

[1] *Rådhusrättens Politiprotokoll* 6/11 1779.

[2] Källor: annonser i *Hvad Nytt?* och *Götheborgska Nyheter.*

[3] Måtte uppförts för de fattiges räkning, ty bland de i *Hvad Nytt?* 4/2 1780 uppräknade gåfvorna under 1779 förekommer: »Wid twenne gånger som i år *Stenborgska Comödie Trouppen* spelat för de fattiges räkning har, sedan omkostnaderna afgått, blifwit följande behållning:

Februari d. 24 .... 33: 24
December d. 15......... 12: 36 — 46: 12 Rdr Specie.

sin lycka skrytande cavallieren». Af denne senare författare gafs nu för första gången *Merope,* tragedi i 5 akter på vers, öfversatt af lektören hos enkedrottning Lovisa Ulrika *Adolf Fredrik Ristell,* hvilken härmed icke skar några lagrar; när sorgespelet sedermera gafs på Svenska Dramatiska teatern, innehöll nemligen Stockholms-Posten en recension af Kellgren, som deri bland annat yttrar: »I fall tankan med den Swenska Meropes ånyo uppförande warit, at ge allmänheten et Swenskt original, så har man i wisst afseende icke härutinnan bedragit sig; ty af den odödlige Franske Skalden fins ej här något spår.» Öfversättningen var »af den mäst barbariska styl i werlden» och »bland twåtusende wers är knapt en enda igenkännelig».[1] Detta hindrade likväl icke, att stycket upptogs här i Göteborg åtskilliga gånger under århundradets lopp.

Denna lott tillföll deremot icke den andra nyheten af samme författare, 5-akts sorgespelet *Gengis Chan,* äfvenledes på vers och öfversatt af sekreteraren *Carl Henrik Flintberg,* ty den gafs aldrig mer än denna enda gång, trots det att Stenborg vid detta tillfälle, då äfven ett litet enaktslustspel af okänd författare, *Kärlekens domar,* uppfördes såsom efterpjes, sökte locka allmänheten genom försäkran, att »Desse begge piecer äro ganska artige och angenäme, och som inkomsten denna gång blir för samtelige truppens räkning, så hoppas den nu se sig gynnad af Resp. Åskådarne, til hwilkas fulkomliga nöje den på alt sätt, efter förmåga, lofwar bidraga; Theatren blir ock i afton bätre både decorerad och eclairerad än wanligt warit.»

Allmänheten var tydligen icke svag för de stora tragedierna, och detta må man neppeligen förtänka den. Samma öde, att icke kunna gifvas mer än en enda gång, delades för öfrigt af några obetydliga komedier, såsom *Arlequin, den dumme Kammartjenaren, Jungfrutvingaren, Truls Menlös,* alla af okände författare, samt det svenska originallustspelet *Fritänkaren,* hvilket kort förut gifvits i Stockholm.

Deremot lyckades det bättre med *Den lyckliga lottsedeln* af *Gellert,* hvilken författare dermed för första gången presenterades på härvarande scen; pjesen var, heter det i annonsen, »öfwersatt af en witter penna här i Göte-

---

[1] *Eugène Lewenhaupt,* Bref rörande Teatern under Gustaf III. II: 233.

borg», nemligen *Nils Öhrvall,* och gafs tvenne gånger med en månads mellanrum.

Tvenne arbeten, som nu uppfördes för första gången, men hvilka sedermera i en mycket lång följd af år tillhörde den stående repertoiren i Göteborg, voro *Champforts* lustspel *Slafhandlaren i Smirna* samt *Susanna i Babylon,* biblisk dram på vers i 5 akter af *Jacob Wallenberg.* »Slafhandlaren i Smirna» är en fullständig obetydlighet, men öfversatt på ledig och vacker svenska af dansösen vid Kongl. Operan *Anna Sofie Holmstedt.* Handlingen, som saknar all lokalfärg, är förlagd till Smyrna, der en turkisk köpman lefver ett lyckligt lif med sin enda hustru, till hvilken han återkommit efter att hafva tillbragt någon tid i fransk fångenskap, derur han blifvit löst och återskänkt till hemmet af en ädelmodig man, och de båda makarne hysa nu blott den önskan att kunna visa sin tacksamhet genom en liknande välvilja mot någon kristen.

Så förmäles det, att ett franskt skepp blifvit taget af turkar, och att en slafhandlare i staden försett sig med ett urval bland fångarne. Köpmannen begagnar genast detta tillfälle; skyndar till den förre och lösköper efter något prutande en af slafvarne, i hvilken han derpå har den öfverraskande glädjen igenkänna sin räddare. Han medtager honom nu till sitt hus och bereder sig på att göra äfven hustrun lycklig genom denna så oväntade tillfällighet. Emellertid har hustrun å sin sida ej velat stå efter mannen, utan har skyndat lösköpa en af de fångna qvinnorna, och när nu de båda fångarne oförmodadt råka hvarandra fördubblas öfverraskningen och glädjen, ty de äro man och hustru, hvilka på en gång blifvit fångna och fruktat att aldrig mera återförenas.

Detta är allt, och det må sägas, att det är nog litet; det hela gör intryck af naiv barnslighet, men det är rätt nätt, och de sentimentala fraserna och uppträdena förfelade uppenbarligen ej att verka på lika naiva åskådare, hvilket nogsamt intygas deraf att stycket kunde gifvas 20 gånger i Göteborg ensamt under 1700-talet.

Susanna var af ett lika sentimentalt innehåll, skrifven af den genom sin roliga skildring »Min son på Galejan» bekante Ostindiske skeppsprästen *Jacob Wallenberg.*

Den lyriska delen af repertoiren riktades under spelterminen med trenne nyheter: *Arlequin favorit Sultaninna,* lustspel med sång i 3 akter af *Letellier,* öfversatt af *Carl*

Stenborg, Ristells imitation af Collés »La Partie de chasse de Henry IV», på svenska kallad »*Konung Gustaf Adolphs Jagt*, komedi med sång och likaledes i 3 akter, till hvilken *Carl Stenborg* komponerat musiken, samt slutligen *Petis och Thelée*, Carl Israel Hallmans nyaste parodi, denna gång på operan »Thetis och Pelée».

Af dessa arbeten var det endast de båda senare som vunno fast fot på härvarande scen. Med afseende på »Konung Gustaf Adolfs jagt» är det anmärkningsvärdt, att den opåtaldt spelades här, under det att den blef förbjuden på Humlegårdsteatern redan vid sitt andra uppförande, emedan Gud nämndes i densamma, men rätta anledningen skulle varit att vederbörande ej ville se på scenen en svensk konung från en så närliggande tid och dertill spelad af en gardist.[1] »Petis och Thelée» är en af Hallmans qvickaste och mest sjelfständiga parodier, och man kan ej annat än finna Stockholms-Postens yttrande, ett par månader innan stycket gafs i Göteborg, fullt befogadt: »Denna piese är så komisk och rik på infällen, att den säkert skulle förmå den sträfvaste och mest trumpne pietist att skratta»; också blef den här en af allmänhetens favoriter, som allt emellanåt återupptogs.

Sista spektaklet, den 15 December, var anslaget till de fattige. Lustigt nog föranledde annonsen härom ett tryckfrihetsåtal; det hette nemligen i *Hvad Nytt?* för den 14:de.

> »I morgon afton spelar Stenborgska Truppen för stadens Fattigas räkning. Då får man icke allenast se *Den lyckliga Lottsedeln* eller *De uti äktenskap olika sinnade*, comedie i 5 öppningar, skrifven af den berömde Professor Gellert, och sedermera lyckligt öfwersatt af en witter penna här i Götheborg, utan ock *Slafhandlaren i Smirna*, Lustpel i en Act. Och lärer Truppen icke mindre underlåta at wisa och gjöra all flit til Spectateurernes nöje, än den i går var angelägen om sin egen profit: *Säll är den som låter sig wårda om den fattige, honom skall Herren hjelpa i den onda tiden; Herren skall bewara honom och hålla honom i Lifwe, och låta honom gå wäl på jordene*».

Det var detta senare citat som det högvisa Domkapitlet fann utgöra »ett förargande missbruk af Davids ord i salmen 41 verserna 2 och 3», och som föranledde stadsfiskalen att stämma utgifvarinnan af tidningen, dok-

---

[1] *Gjörwells* bref till Alströmer 23/10 1779. Tvifvelsutan är *Johan Berger* den »gardeskarl», hvilken, till höga vederbörandes förtrytelse, 1777 spelade Gustaf II Adolf i »Konung Gustaf Adolfs jagt» å Humlegårdsscenen. Jemf. Flodmark, Stenb. Skådeb. sid. 83; jemf. äfven här ofvan sid. 180.

torinnan *Anna Rosén*. När målet kom före, genmälde hon att hon väl kunde fordra hörandet af komedidirektör Stenborg, som dock nu redan lemnat staden, särskildt »isynnerhet som bemälte Herr Directeur alltid sjelf författade de annonser, som han rörande dess skådespel låtit införa», men att hon afstode derifrån, för att icke onödigtvis fördröja målets afgörande. Hon ville sålunda sjelf stå ansvaret, hvilket var så mycket mindre äfventyrligt som ju citatet uppenbarligen, långt ifrån att vara ett förargande missbruk af Guds ord, tvärtom vore alldeles på sin plats och för hvarje oförvilladt sinne endast tillkommit såsom en uppmaning till allmänheten att visa kristlig barmhertighet mot de fattige.

Nu inträffade det lustiga, att allmänne åklagaren helt och hållet öfvergick på den anklagades sida, under förklaring, att »han i detta fall alldeles icke kunde dela Domkapitlets mening», och sjelfva Rätten instämde häri, »då den icke kunde finna hvari det af Domkapitlet påstådda förargliga missbruket af Davids psalm skulle bestå»; de vördiga fädernas dumhet återstäldes dem sålunda, vederbörligen kryddad.[1]

Truppens medlemmar voro denna speltermin desamma som under besöket föregående år, med ett undantag. Såsom nytillkommen finner man nemligen aktrisen *Christina Brinck*. Med afseende på henne känner man icke, om hon var gift eller ogift; måhända är det samma person som *Christina Hintz*, hvilken medföljde sällskapet 1778, men nu saknas.[2]

En person, som ofvan tillhörde sällskapet 1778—1779, ehuru han icke omtalas förstnämnda år, är *Jonas Wernström*.

Det nämndes här ofvan att han var en af von Blancs sujetter, samt att hans namn första gången förekommer vid dennes trupp i slutet af September 1780 i anledning deraf

---

[1] *Kämnärsrättens Dombok i Brottmål* 25/1 1780.

[2] En af truppens gamla medlemmar saknas också, nemligen *Rutger Ludvig Söderberg*, men denne tyckes någon tid verkligen varit skild från truppen. Det heter nemligen i *Rådhusrättens i Göteborg Politiprotokoll* 26/1 1781:

»Hos magistraten förekom den ansökning som f. d. extra ordinarie Kammarskrifvaren, numera Comedianten *Rutger Ludvig Söderberg* ingifvit att blifva antagen till dantzemästare här i staden, försäkrandes att han uti dantzande förwärfwat färdighet vid Kongl. Operan i Stockholm, hwarwid han skall betjenat.»

Ansökan bifölls, »i anseende till att ingen dantzemästare här nu finnes, hvilket dock för den tillwäxande ungdomen kan wara nyttigt.»

att han olofligen lemnat denna vid afresan från Carlshamn.

Det tycks som dylika små rymningar hört till Jonas Wernströms specialitet att arrangera, åtminstone att döma af von Blancs klagomål, samt deraf att äfven Stenborg framförde sådana, men ännu tidigare eller i November 1779. Man läster härom:[1]

›Commedie Directeuren Herr *Petter Stenborg* hade till thenna dag låtit instämma Commedie acteuren *Jonas Wernström* att stå till svars för det han, som efter åtal åtagit sig tjenstgöring hos Stenborg vid comediers upförande härstädes och till den ändan på Stenborgs anstalt och bekostnad varit dess comeditrupp hit till staden från Stockholm följaktig, likväl nu bortlupit och gensträfvigt den honom tillsagda tjenstgöring försummat och sig vidare undandraga söker.

Stenborg uppvisade det mellan honom och Wernström d. 14 Oct. 1778 upprättade contract, i följe hvaraf Wernström sig förbundit att ett års tid från samma dato såsom acteur tjena vid Stenborgs teater, och derjemte androg att contractet enligt derå tecknad påskrift på ett års tid blifvit prolongeradt med Wernströms samtycke, ehuru det endast af Stenborg underskrifvits.

Wernström uppvisade deremot löjtnantens vid Bohusläns dragonregemente välborne hr *Samuel Virgins* bevis under d. 30 Maj innevarande år, att Wernström såsom volontär utan lön på begäran vid samma regimente och Bullarens kompani får qvarblifva, sedan Wernström för sig ej funnit lägligt att till tjenstgöring dervid sig infinna, hvarför han ock utur rullan blifvit afförd. Wernström bestred f. ö. Stenborgs käromål, i synnerhet som han inom den i kontraktet föreskrifne tid uppsagt sig från all tjenstgöring vid directörens teater, hvaröfver han till vittnen åberopar samtliga actörer vid trouppen, och har han endast på actören *Bergers* anmodan rest hit till Göteborg i sällskap med truppen, hvarför han ock vid hitkomsten betalt sin andel i skjutsen och öfriga kostnader, utan att hafva förbundit sig att längre i Stenborgs tjenstgöring qvarblifva, såvida han eljest derom med honom ej skulle träffa någon bättre öfverenskommelse.

Acteuren *Johan Berger* vittnade, att Wernström ingått contract såsom acteur på ett års tid från Oct. 1778, samt 3 månader förrän contractet lopp till ända i hela truppens närvaro uppsagt all vidare tjenstgöring hos Stenborg, men vet ock tillika att Wernström sedermera gått med contractet till Stenborg och velat att detsamma på lika tid skulle prolongeras och att direktören da dertill nekat, samt äfven att direktören derefter velat åter antaga Wernström men att denne då vägrat, dock har vittnet öfvertalt Wernström, och denne äfven emot löfte af vittnet att få fritt logi här i staden rest med truppen hit för att tjenstgöra som acteur, såvida han om vilkoren med Stenborg kunde komma öfverens, men som direktör Stenborg ej velat foga sig efter hvad Wernström begärt, så har Wernström godtgjort Berger, som å

[1] *Kämnersrättens i Göteborg dombok i brottmål* $^{10}/_{11}$ 1779.

Stenborgs vägnar hade besörjandet om nedresan hit för hela teatersällskapet, dess del i skjutsen och öfriga kostnader.

Acteuren *Olof Ljunggren* vittnade detsamma, likaledes acteurerne *Hans Lindstedt* och *Sven Lindström.*»

Den 15 December slutade man att spela, och afsigten var att derefter resa till Jönköping, men detta visade sig lättare sagdt än gjordt, ty truppen—strejkade, och Stenborg måste af denna anledning qvarstanna i Göteborg till fram i Januari följande året samt kunde endast med lagens hjelp få bugt med de upproriska andarne. Ransakningen är af det intresse, att referatet deröfver intages i sin helhet:[1]

»Efter kallelse, uppå Comedie Directeurens *Peter Stenborgs* anmälan i anledning af protokollet d. 22 sistl. December[2], inställte sig af hans troupe *Jöran (Johan) Berger, Hans Lindstedt. Olof Junggren* och thess *hustru, Magnus Kjellgren, Jöran Gabriel Hedström, Sophia Barkin, Christina Brink* och *Greta Råberg,* tå Directeuren Stenborg. närwarande, ingaf ett skrifteligt anförande, som upplästes, så lydande:

»Det är nu för andra gången, som de, min *Kongl. Privilegierade Comedie Troupp* tilhörande Acteurers wisade gensträfwighet, at willa fortsätta resan med mig här ifrån Staden, blir ett ämne hwaröfwer jag, fast ogjerna, hos högädla Magistraten nu nödgas mig beswära:»

»Den them, til följe af högädla Magistratens den 22 nästledne Decemb. tagna beslut, gjorda tilsägelse, at å then dag, som jag här från orten afreser, wara mig owägerligen följaktige, hafwa några af dem, ansedt så litet till förpliktelse wara wärkande, at de warit djerfwa nog att med spotskhet sig utlåta: Det de wille se om någon them slikt befalla kunde, hwarföre jag ock billigt befarat at de, vid resans anträdande wägra medfölja, eller ock gjöra sig osynlige för at än widare biträda *Blanc,* den de utan mitt tilstånd och twärt emot ändamålet af den uppå dem använda resekostnad, alt ifrån hitkomsten betjent vid *Pantomimers* upförande, ther jag likwäl them under tiden slikt kunnat förwägra, men så mycket mindre thertil welat widtaga något lämpeligt steg, som emot det, at de således af *Gemenasiska Sällskapet* kunnat hafwa någon förtjenst, jag wäntadt af dem den tacksamhet tilbaka, at de wid comediernes upförande, Spectateurerne til nöije och Trouppen til heder och lustre, bordt utföra sine partier.»

»Nu och ehuru jag skjäligen kunde emot Acteurerne *Berger, Lindström* och *Linnestedt* yrka det wördsamma påstående, i fall de än widare skulle framhärda i sin föresats, at här å orten qwarblifwa, at the, såsom alla stående under *Kongl. Maj:ts Lifguardie* i Stockholm såsom Mousquetteurer, borde till Compagnie Chefens säkerhet, träda i häkte til dess anstalt om theras upförande på tjenligt sätt till Stockholm blefve fogad, i synnerhet som de på min försäkran erhållit permission, och jag äfven

[1] *Rådhusrättens Politiprotokoll* 7/1 1780.

[2] Protokollet nämnda dag innehåller ingenting alls om denna sak.

åtagit mig answarigheten för theras inställande å sagder ort, ömar dock mig ett sådant wälförtjent förfarande emot dem, utan will jag endast sträcka min ödmjuka anhållan therhän, thet måtte ej mindre the, än the öfrige af Commedie Trouppen, hvilka alla, dels efter skriftliga Contract och dels efter deras egna widgående inför högtärade Kämnersrätten här i staden, förbundit sig til tjenstgjöring wid min, med Kongl. Privilegier försedda Theater, och äfwen til pass- och repasserande uti mitt från Kongl. Slotts Cantzeliet i Stockholm uttagne resepass finnes anteeknade, blifwa wid ett ansenligt wite förelagda, at å den dag jag til resans anträdande utsättandes warder, som dock nu för theras skull blifwit å några dagar instäld, wara mig, efter högädle Magistratens förr tagna beslut, följaktlige till Jönköping och widare til then ort jag nödigt utser; likasom ock hvad Blanc angår, hwars förhållande tyckes utmärka, at han til the namngifne acteurernes lockande och tubbande hos sig at qwarblifwa, tager en märckelig del, at han wid ett wärkande wite, swarande emot dess ansenlige inkomster, blifwa förpliktad at ej widare betjena sig af förenämde personer wid pantomimers upförande.»

»I öfrigt bör jag icke obemält lemna det jag lofwat acteuren *Berger* en fri piece här i Götheborg, den han sig sjelf förskaffa skulle, men som han af detta anbud ej gagna welat, då han likväl, enligt bifogade bewis therom, redan d. 14 nästl. Decemb. blifwit tilsagd, och jag än står på resan, så anhåller jag ödmjukast, at detta ej för honom måtte blifwa någon wärkande ursäkt at utställa min resa på någon tid, och thesslikes han med the öfrige, som efter närgående afskrift häfta i skuld hos mig, den samma med tjenstgöring wid min Theater aftjena,

framhärdande med wördnad, högädla Magistratens
ödmjukaste tjenare
Petter Stenborg.

Efter uppläsandet af denna vidlyftiga skrift, anmäldes att acteuren *Sven Lindström* rest til Wenersborg, så att rörande honom nu icke var fråga, hvarefter *Hans Lindstedt* sig yttrade: »at han aldeles undandrager sig at följa Directeuren Stenborg härifrån staden til någon ort, och jemte thet han företedde Öfverstens i arméen, Öfverstelöjtnantens vid Kongl. Maj:ts Lifgarde och Commendeurens Välborne Herr *Carl Maurits Aminoffs* den 12 Octob. sistlidne år honom meddelte öppna tillståndsbref at til nästa Martii månads slut resa til Götheborg, förmente Lindstedt at Directeuren Stenborg icke kan betaga honom nyttjandet af samma permissionstid, helst han icke skall vara hogad eller förbunden at längre göra Stenborg betjening.

Til förment bevis om Lindstedts förbindelse til medfölje, upviste Directeuren Stenborg ej allena högloft. Öfverståthållareembetets i Stockholm den 21 Oct. sistlidne år för Stenborg utfärdade resepass hit till Götheborg, theruti Lindstedt äfven är nämnd, utan ock så väl en d. 18 i sagde månad skrifteligen författad ordning, then Lindstedt tillika med the flere underteknat, såsom ock Lindstedts skuldsedel af d. 27 Martii 1776 på Etthundradesextiotvå daler Kopparmynt, hvilka han af Stenborg förskottsvis skall uppburit. Men Lindstedt, som erkände thess skuld, ansåg hvarken theraf eller af then omrörde ordningen

följa någon förbindelse til qwarblifwande hos Stenborg; och, hvad Öfverståthållare embetets pass beträffar, förklarade Lindstedt at thet grundar sig på direkteuren Stenborgs egen upgift, och förmodar således at thetsamma ej heller förbinder honom, som rest på Chefens permission.

Svarade härvid Directeuren Stenborg uppå tillfrågan at han med Lindstedt icke har något skrifteligt aftal.

Jöran Berger utlät sig at han icke finner sig skyldig at med directeur Stenborg resa härifrån, innan han njuter sin fri piece, therom han åberopar then öfverenskommelse af d. 20 Oct. sist. år som directeuren Stenborg företedt och blifvit uppläsen. Men så snart Berger tillgodo njuter thetta vilkor, är han benägen at följa Stenborg til hwad ort som hälst.

Häremot påstod Directeuren Stenborg at Bergers egen efterlåtenhet skall vållat at fripiecen icke blifvit upförd, til bestyrkande hwaraf han framlade Stadsbudet Fuhrmans intygande af d. 14 sistl. December at han uppå Directeur Stenborgs anmodan flere dagar förut tilbudet Berger at, å hvad dag han hälst ville utse, få upförd thes fripiece, tilläggande Stenborg att Berger icke velat upgifva piecen.

Til vederläggning häraf anförde Berger, att berörde tillbud skall skjedt sedan hyrestiden på Comediehuset för Directeur Stenborg uphört, så att han icke skal kunnat thet nyttja, och som Berger skal ådraget sig skuld i förhoppning at then betala med inkomsten af fripiecen, ty skall han icke kunna antaga Stenborgs nu gjorda anbud till ersättning af antingen en fripiece i Stockholm eller ock tvenne sådana i Jönköping, eller på något annat ställe, emedan Berger icke vill resa innan han gjort rätt för sig.

The öfrige förklarade sig nögde at gjöra Directeur Stenborg följe, hvarföre han emot them icke androg något påstående vid sluteligt yrkande emot Berger och Lindstedt af hvad han förut anfört.

Efter parterne budet afträde, tog Magistraten målet i öfvervägande, och efter theras återinkallelse, afkunnade följande

Utslag.

Hvad *Hans Lindstedt* angår så, emedan han såsom soldat af Kongl. Maj:ts Lifgarde, har Chefens öpna tilståndsbref at vistas här i staden til nästa Martii månads slut, och Directeuren Stenborg icke gittat visa något aftal, som förbinder Lindstedt till tjenst vid thes Theater på någon viss tid, ty kan Magistraten icke förpligta bemälte Lindstedt att hos Stenborg förblifva eller vara honom härifrån staden följaktig.

Men beträffande *Jöran Berger*, som med directeuren Stenborg, enligt öfverenskommelsen af then 20 Oct. sistlidne, skriftligen afslutat at på ett år tjena vid Theatren, så, ehuru den fripiece han thervid sig betingat härstädes icke blifvit upförd, dock som Stenborg genom Stadsbudet Fuhrman tilbudit Berger at upföra samma piece å hvad tid han helst ville och Berger, som icke nyttjat thetta anbud, skjäligen bör åtnöjas med then af Stenborg tilbudna ersättning, för then skull ålägger Magistraten merbesagde Berger, vid Tre Riksdaler 16 sk. vite, at å then tid

Directeur Stenborg utsätter. med honom resa härifrån till Jönköping och vidare til then ort ther Stenborg vil skådespel anställa.»

Vi hafva förut sett, att *Berger,* i trots af detta utslag, lemnade Stenborgska truppen och öfvergick till Blanc, förmodligen på grund af träffad vänlig öfverenskommelse. Hvad beträffar de öfriga medlemmarne af sällskapet, så kan det, med afseende på *Hans Lindstedt, Greta Råberg* och *Sven Lindström,* vara fråga om huruvida icke dessa redan nu likaledes öfvergingo till von Blanc. Visst är, att den förre icke mer träffas hos Stenborg och att dessa senare åtminstone 1781 voro vid Göteborgstruppen.

Detta var sista gången den gamle *Petter Stenborg* såsom teaterföreståndare gästade Göteborg; redan nästa sommar öfverlemnade han ledningen af sin teater åt sonen, den ryktbare *Carl Stenborg.*

Gemenasiska sällskapet 27/9 1780—9/2 1781.

Efter att i September 1780 hafva spelat i Lund och sedermera i Malmö, återkom i slutet af samma månad »det af Kongl. Maj:t för Götheborgs stad allernådigst privilegierade *Gemenasiska Sällskapet*», som det heter i en tidningsannons den 22:dre, der det kungöres att man ämnar nästa vecka börja »med skådespel och flere Lustbarheters anställande».[1]

Von Blanc var numera ensam ledare, sedan han fullständigt skiljt sig från sin meddirektör. Detta vållade att han måste skaffa sig nya privilegier i stället för dem, enligt hvilka han och German voro berättigade att i Göteborg uppföra skådespel, och, genom bemedling af landshöfding Du Rietz, lyckades det honom äfven att af Kongl. Maj:t den 19/3 1781 erhålla sådana, trots protester från Carl Stenborgs sida; enligt dessa privilegier fick han derjemte tillstånd att mellan den 1 April och 1 Oktober gifva skådespel i Halland och Skåne, äfvensom i Karlskrona och Jönköping.[2]

---

[1] Den 21/9 finnes bland anmälde resande: »Herr *Le Blanc* med *fru* och piga från Malmö, logera hos handlanden Montan wid Lilla Bommen».

[2] *Conseil och Cabinetts Protocoll uti Inrikes Civilärender 1781*, enligt benäget meddelande af *Birger Schöldström*.

Landshöfdingen hade äfven på annat sätt visat sin välvilja mot teaterföretaget, hwilket framgår af efterföljande utlåtande till kongl. maj:t *(Länsarkivet, Bref Concept Bok 1781 n:o 770):*

»Til underdånigste följe af Eders Kongl. Maj:ts Nådigste remiss under d. 25 sistl. Januari, har jag härmed skolat afgifwa mitt under-

Spellista.[1]

1780 Onsd. 27/9 uppföres af Gemenasiska Sällskapet: Menechmerne eller De Twenne lika Bröderne, com. 5 öpn. hvarefter följer *Mariage Forcé* eller *Det twungna Giftermålet*, lusts. 1 a.

» Fred. 29/9 Athalie, tragedie i 5 a. samt *Truls Menlös* eller *Den löjlige Duellanten*, lusts. 1 öpning.

» Fred. 6/10 Jean de France eller Den genom resor förderfwade Ynglingen samt Mulpus eller Caffehuset i Stora Kyrkobrinken.

» Månd. 9/10 uppföres af Gemenasiska Sällskapet på många Herskapers begäran: *Skeppar Rolf och Gunnild*, Parodie i 3 a. hwarefter följer *Boussarronnerna* eller *Det skal någon orsak ha*, lusts. en öpn., i hvilken sednare Pies en 8 års Gosse spelar Arlequins Rollen. De Resp. Herrskaper och Comoedieälskare, som åstunda Abonnement på 3 månaders tid, behagade infinna sig i Diriktionens Logie, då derom med billige wilkor kan öfverenskommas.

Samma dag kl. 12 på natten anlände till Göteborg Hertigen af Östergötland; »följande dagen uppwaktades Hans Kongl. Höghet af alla härwarande Stater, och bewistade om aftonen Comedien». Man läser sålunda i Hwad Nytt? Hwad Nytt?:

» Tisd. 10/10 »Upföres i dag af Gemenasiska Sällskapet på Högnådig befallning *Barnsängs-Stufwan*, comedie i 5 Acter, hwarefter Fru *le Blanc* kommer at wisa sin Skicklighet i Balanceringar på Stålträds-Linan.»

» Onsd. 18/10 *Loudonske köpman* eller *Georg Barnwells olyckliga händelser*, hwarefter följer Klädskåpet eller De försonte Riwaler, Lusts. 1 öpn.

» Fred. 20/10 på flere Förnäma Herrskapers begäran: (f. 2 ggn) *Athalie*, samt Den à la modeste Cavallieren, lusts. 1 öpn.

» Tisd. 24/10 Politiska Kanstöparen eller Herman Bremen, com. 5 a. samt *De Tre Cavaillerer*, lusts. 1 öpn.

» » 31/10 *Konung Gustaf Adolphs Jagt*, com. 3 a. blandad med sång. hwarefter *Petis och Thelée*, Parodie 3 a. blandad med sång.

---

dåniga utlåtande öfwer Commedianten *Stöflers* underdåniga ansökning att här i Götheborg och flere Rikets Städer få med sitt Sällskap inrätta Skådespel.

Hwad således denne Staden widkommer, så har Eders Kongl. Maj:t redan den 10 Dec. 1779 lemnat *Paul German*, associerad med *Johan Le Blanc*, Nådigste tilstånd och Privilegium at härstädes få inrätta en Comoedie Troupp och gifwa Spectacler, hwilket de ock dessa åren under wintermånaderne utlofwat, och flera dylika Skådespel kunna icke Stadens inwånare underhalla, hwarföre jag Stöflers underd. ansökning icke kan i underdånighet tillstyrka» etc.

And. Rud. Du Rietz.

Hans Hummel.

[1] Efter annonser i *Hwad Nytt?* och *Götheborgs Allehanda*.

1780 Fred. 3/11 **Datum in Blanco eller Den igenom sin egen last straffade Åckraren,** com. 5 öpn. Härefter följer *Slafhandlaren i Smyrna*, Lusts. 1 öpn.

» Tisd. 7/11 **Oedippus eller Det besynnerliga Ödets skickelse,** Sorgespel i 5 afhandl. af hr Voltaire, öfvers. från Fransyskan. Denna Piece är här å orten förut aldrig upförd; hwarefter följer **Alla Människors Vän,** Lusts. 1 öpn.

» Fred. 10/11 *Jeppe på Berget* eller *Den förwandlade Bonden*, com. 5 a., hwarefter **Skoflickaren från Paris,** lusts. 1 öpn.

» Tisd. 14/11 **Maccabeerne eller De Sju Martyrer,** Sorgespel i 5 Afhandl., hwarefter *Kärlekens Dommar*, Lusts. 1 öpn.

» Fred. 17/11 **Den Afundsjuke,** com. 3 a. af Hr Hof-Cantzleren von Dahlin, hwarefter på mangas begäran f. 2 ggn. *Pelis och Thelée*.

» Månd. 20/11 *Konung Hinrich den 4:des Jagt*, com. 3 a.

» Onsd. 22/11 *Den lycklige Lollsedeln* af Professor Gellert, com. 5 öpn. Och som inkomsten af denne Piece tillfaller Acteuren *Berger*, så gör han sig det hopp, så wida han någon gang wunnit Resp. Åskådares bifall, at blifwa hugnad med deras närvaro.

» Fred. 24/11 **Regulus eller Den rena kärleken för Fäderneslandet,** sangespel i 5 öpn. ifrån Fransyskan, hwarefter **Hemgiften eller De oförmodeliga Giftermålen,** Lusts. 1 öpn., öfwers. af J. P. Björck.[1] Denna Piece är här aldrig förr upförd och tillika ganska Comique och löjelig.

» Tisd. 28/11 I dag upföres af Gemenasiska Sällskapet *Le Tartuffe* eller *Den skenhelige*, com. 5 a., hwarefter följer f. 2 ggn *Klädskåpet*.

» Fred. 1/12 *Iphigenie*, Sorgespel i 5 afhandl. ifrån Fransyskan, hwarefter *Finkels Parentations Act på Latinska Klubben*.

» Tisd. 5/12 **Beverley, Wågspels farliga påföljder,** Sorgespel 5 a. ifrån Fransyskan. Teatern blir i dag Decorerad med nya Decorationer. Hwarefter *Solen lyser för hela Werlden*, proverbe dramatique i en öpning.

» Fred. 8/12 f. 2 ggn *Oedippus* samt f. 2 ggn *Hemgiften*.

» Tisd. 12/12 **Den Philosophiske Doctorn eller Den Rättmätige Arfwingen,** com. 3 a. öfvers. från Tyskan af Johan P. Björck. Hwarefter följer: **Gudarnes Rådslag huru Fruntimmerne må fria sjelfwa,** Lusts. i en öpning.

(I Götheborgska Nyheter för den 16/12 yttrar en »Theaterälskare» att han gerna vill se om igen »Den Philosophiske Doctorn», blott »acteurerne ville läsa bättre öfwer 3:dje acten, och utesluta de mesta af de i densamma förefallande Eder».)

» Fred. 15/12 f. 2 ggn *Iphigenie*, samt f. 2 ggn *Finkels Parentations Act på Latinska Klubben*.

---

[1] *Johan Peter Björk*, öfversättare af Hemgiften, Den philosofiske doktorn, Fransosen uti London m. m. synes vara son till Materialskrifvaren vid Ostindiska Kompaniet *Lorens Björk* † 15/2 1760 och dennes hustru *Maria Elisabeth Stenberg*. Han föddes 1752, erhöll burskap som handlande den 6/6 1777 och ingick hösten samma år giftermål med jungfru *Anna Catharina Törnebom*. Ungefär samtidigt med att hans öfversättningar här uppfördes annonserade han i tidningarne om försäljning af citroner och andra sydfrukter.

» Tisd. 19/12 på begäran och med förbättring (!) f. 2 ggn *Den Philosophiske Doctorn* samt Gästgifware-Gården eller De Resande, lusts. 1 öpn. Inkomsten af desse Piecer tilfaller samtlige Trouppen til delning.

Före Jul uppfördes en representation för de fattige, som enligt redovisning i Hwad Nytt? Hwad Nytt? 9/1 1781 inbragte 35 Rdr 20 skill. Specie, eller med afdrag af omkostnader 8 Rdr, netto 27: 20 Rdr.

» Torsd. 28/12 De twänne olika Bröderne eller Den genom sina laster förbättrade Sonen, com. i 5 a. af hr Voltaire, öfvers. ifrån Fransyskan, samt f. 2 ggn *Truls Menlös*.

1781 Torsd. 4/1 upföres ett skådespel kalladt Eduard och Cecilia eller Den Ståndaktiga Klippan, 3 a., öfvers. från Engelskan; Et det wackraste och mäst rörande stycke som på Theater kan upföras, samt är en werklig händelse passerad i Engeland.

» Tisd. 9/1 Don Ranudo de Colibrados eller Högfärd och fattigdom, com. 5 öpn., hwarefter Et Herda Spel i Sång.

» Fred. 12/1 f. 2 ggn *Eduard och Cecilia*, samt f. 3 ggn *Finkels Parentations Act på Latinska Klubben*.

» Tisd. 16/1 f. 3 ggn *Iphigenie* och f. 3 ggn *Petis och Thelée*. Recett för Mademoiselle *Råberg*.

» Fred. 19/1 *Hasenskräck* eller *Den storskräflande Poltron*, com. 5 a., derefter Caffehuset eller Fördärfwet, lusts. 1 öpning.

» Onsd. 24/1, som är wår Allernådigste Konungs Höga Födelsedag, blifwer af det Gemenasiska Sällskapet upfördt et Sorgespel i 5 öpn. kalladt GUSTAF WASA, och aldrig förut på Swensk Theater upfördt. Finnes til salu hos boktr. Wahlström för 8 skill. ex. Hwarefter följer en *Epilogue* och Aria, som är lämpad til ämnet.

» Fred. 26/1 f. 2 ggn *Gustaf Wasa*, hvarefter Den tacksamme Sonen, lusts. i en öpn. Denna Piece är nyligen öfwersatt och aldrig förut här upförd, samt är i sitt ämne rätt behagelig.

» Tisd. 30/1 f. 2 ggn *Datum in Blanco*, eller *Den bedragne procentaren* samt Den bedragne Gubben eller Soldat en fjerdedels Timma, Lustsp. 1 öpn.

» Fred. 2/2 f. 3 ggn *Gustaf Wasa* samt en *Epilog*, skrifwen och lämpad til ämnet, och til slut afsjunges en Aria, hwarefter *Arlequin Kammarljenare*, lusts. 1 öpn.

» Tisd. 6/2 f. 2 ggn *Beverley*, hwarefter Den 1 Januari eller Nyårsgratulationen, Lusts. 1 öpning.

» Onsd. 7/2 f. 2 ggn *Regulus* samt f. 2 ggn *Et Herda-Spel i Sång*. Inkomsten af dessa Piecer blir för samtlige Troupens räkning.

» Fred. 9/2 f. 3 ggn *Eduard och Cecilia* samt f. 2 ggn *Den tacksamme Sonen*, och som detta är sista gången i denna Termin, får man slutligen aflägga et wälment *Afskeds-Tal* i bunden stil.

Under sällskapets föregående vistelse i Göteborg upptogs, som vi sett, hela hösten 1779 uteslutande af pantomimer, lindansning och akrobatkonster, och det var först med senare delen af Januari 1780 som en ändring här-

utinnan skedde, i det pantomimerna försvunno och repertoiren derefter uteslutande bestod af verkliga dramatiska arbeten, hvarvid dock programmet allt emellanåt utfylldes med lindansning af German och fru von Blanc samt med teaterfyrverkeri.

Under nu ifrågavarande sejour har denna sträfvan efter ett gedignare innehåll af repertoiren fullständigt genomförts, och det är blott en enda gång man finner fru von Blanc uppträda som lindanserska. Detta resultat har möjliggjorts derigenom, att von Blanc helt och hållet ombildat sällskapet.

Af skådespelarne från det förra besöket återfinner man *Jonas Wernström, Johan Berger, Kjell Christian Adolf Wallman*[1] samt fru *von Blanc* och den galanta *Brigitta Maria Thorin,* född *Kjellberg,* som på affischen för Gustaf Wasa kallas madame Thorén. Dertill har truppen nu rekryterats med ej mindre än 4 krafter från Stenborgska sällskapet, nemligen *Sven Lindström, Olof Ljunggren* med *hustru* samt *Greta Catarina Råberg,* af hvilka Ljunggren åtminstone var en värdefull[2] tillökning.

Jungfru Råberg var äfven en användbar skådespelerska. Hon var född 1762 och således nu endast 18 år, dotter af kusken vid hofstallet Olof Råberg († $^{10}/_{6}$ 1780) och Anna Maria Magdalena Sandwall.[3] Ovisst af hvad anledning, råkade hon i tvist med von Blanc, dock förmodligen först sedan truppen, efter vistelsen i Göteborg, kommit till Karlskrona. Stadsfiskalen i den senare staden, M. Herlens, ingaf nemligen, i egenskap af tillförordnad kurator för »Comedie Actricen Jungfru Greta Catarina Råberg, ansökan» till konungens Befallningshafvande i Ble-

[1] Med afseende på den senare kan, såsom ett bidrag till hans lefnadsteckning, anföras efterstående, hemtadt ur *Göteborgs Rådhusrätts Politi protokoll* $^{12}/_{2}$ 1783: Stämdes koncertmästaren *La Hay,* för att hafva i sin bostad hyst, utan att anmäla det, en resande danzemästare *Göran Waltman,* men ursäktade sig med att den senare förut i 3 dagar bott hos arbetshusmästaren Wahlberg, hvilken det sålunda ålegat anmäla honom. När målet åter förekom den $^{14}/_{2}$ intygade Waltman, att han vid sin ankomst till staden den $^{25}/_{1}$ först tagit herberge hos »sin son, Comedie-Acteuren *Waltman*», som bodde uti arbetshuset, hvarefter han den $^{3}/_{2}$ flyttat till La Hay. Målet fick härvid bero.

[2] Joh. Flodmark anför i sitt arbete Stenborgska Skådebanorna, sid. 103, att såväl Olof Ljunggren som hans hustru öfvergingo från den gamla truppen till Carl Stenborg, när denne öfvertog ledningen 1780. I så fall måtte de, förmodligen i slutet af året, lemnat denne, ty den $^{24}/_{1}$ 1781 uppträdde båda i Gustaf Wasa, när denna pjes gafs af Blanc i Göteborg.

[3] Enligt anteckning af *Birger Schöldström.*

kinge län, att genom dess försorg kämnersrätten i Göteborg måtte anmodas, på grund af kämnersrättens i Karlskrona utslag den 26 Juli, låta såsom vittnen höra Kommersrådet baron *Patrik Alströmer* och Assessor *J. af Ditmer* i ett af henne mot »Comoediedirecteuren Johan von Blanc», anhängiggjordt rättegångsmål. Då emellertid intet ombud för den senare inställdes, ansåg sig kämnersrätten icke kunna bevilja detta vittnesförhör.[1]

Utom dessa förekommer äfven aktören *Schierlin*, förmodligen den *Henrik Schierlin*, som 1789 deltog i Seuerlings ströftåg till Finland.[2] Det för framtiden betydelsefullaste förvärfvet utgjordes likväl af *Andreas Widerberg*, som nu för första gången såsom 15-årig gosse beträdde scenen. Han var född i Göteborg 1766; hans far, *Anders Widerberg*, var bokhållare hos mäklare Joachim Insulander och ärnade försöka sig såsom egen handlande, men ansökan om burskap afslogs af magistraten den 12/10 1759, »emedan han hvarken varit hos någon handlande i tjenst, än mindre sig sålunda uti handel och köpenskap uppdragit»: var gift med *Christina Margareta Jungberg* samt afled den 20/9 1772.[3] Det var sålunda mycket tidigt den unge Andreas Widerberg gjorde sina lärospån, och att han, redan icke synnerligen långt derefter, kunde svinga sig upp till Sveriges främste skådespelare, vittnar naturligtvis om en alldeles ovanlig begåfning, men torde äfven intyga att von Blancs ledning varit af betydelse för hans utveckling.

Det är beklagligt, att man icke känner tillvaron af en enda affisch för Göteborgs teater från hela 1700-talet, en brist, som är ytterst kännbar vid en skildring sådan som denna.[4] Man vet dock, att Widerberg under nu ifråga-

---

[1] *Kämnersrättens i Göteborg Dombok i Civila mål 21/8 1781.* Vidare upplysningar äro att hemta i *Kämnersrättens i Carlskrona prot.* 21/6, 26/7 och 23/8.

[2] *Birger Schöldström*, Hög och sann Konstnärlig anda, sid. 76.

[3] *Christina Maria (!) Widerberg* annonserar 5/1 1787 i Götheb. Tidningar: »Som det händt uti et hederligt hus, at en qwinsperson uti mitt namn 2 gånger försökt begära penningar, och den ena gången med skrifwelse, hwarunder mitt namn falskeligen warit tecknadt, så anhålles det ingen sådan obehörig person, eller någon annan, måtte lemnas något i mitt namn utan fullkomlig säkerhet».

[4] *Kongl. Biblioteket* eger visserligen en diger samling Göteborgsaffischer, men för representationerna på teatrarne ingen äldre än från 1820; för konstmakare, fyrverkare och dylika är den äldsta daterad 1827, hvarjemte det finnes några odaterade, måhända några år äldre.

Affischsamlingen i *Göteborgs Stadsbibliotek* för teatern börjar åter med 1813, för hvilket år det likväl blott finnes 4 stycken.

varande speltermin uppträdde den 24 Januari 1781 i sorgespelet »Gustaf Wasa», der han utförde konung Christians fogdes parti; måhända var detta hans debut, i alla fall ett bland de första tillfällen då han visade sig på scenen.[1]

Reportoiren innehåller, som man finner, en betydande mängd nyheter, deribland flere som rätt länge bibehöllo, sin plats på scenen. Men icke nog härmed; von Blanc visar nu, att han ej blott är mycket angelägen följa med och återgifva hvad som spelas i hufvudstaden, utan äfven att han sjelfständigt griper initiativet och uppför i Göteborg arbeten, hvilka först senare eller aldrig gifvits i Stockholm. Vi kunna för denna termin räkna ej mindre än 5 sådana.

Till dessa hör »*Gustaf Wasa*, Sorgespel uti Fem Afhandlingar», som för första gången uppfördes den 24 Jan. 1781 på konungens födelsedag. Originalet är af engelsmannen H. Brooke samt derefter öfversatt på tyska af C. U. Schmidt och härifrån plagieradt af J. C. Bock, slutligen öfversatt på svenska af Nils Öhrvall(?).[2] Hvilka förändringar arbetet genomgått under alla dessa händer, lönar ej mödan efterforska, ty sorgespelet är af mycket underhaltig beskaffenhet; förutan det att stycket saknar hvarje spår af historisk trohet eller tidsfärg, är det ett alster af uppstegrad, tom deklamation, i ett språk så svamligt, att det stundom blir rent af obegripligt.

Personer:

Christian den Andre, konung	spelas af	Herr *Lindström*
Arno, Christians gunstling	» »	» *Wernström*
Swaning, utaf Christians medfölje	» »	» *Widerberg*
Gustaf Wasa	» »	» *Berger*
Eric, Prints, Gustafs slägtinge	» »	» *Ljunggren*
Christina, Christians dotter	» »	Fru *von Blanc*
Sigbritta, Christinas förtrogna	» »	mad. *Thorén*
Augusta, Gustafs moder	» »	» *Ljunggren*
Margaretha, Gustafs syster, ett barn		

[1] Von Blanc hade äfven sökt uppsnappa primadonnan vid Stenborgska teatern, mamsell *Maria Catarina Öhrn*, och denna stod i begrepp att den 17 April 1780 resa ned till Göteborg, då Stenborg med polisens hjelp lyckades hejda henne och undervisa henne om betydelsen af det kontrakt, hon med honom ingått. Jemf. *Flodmarks* anf. arbete sid. 105.

[2] Fullständiga titeln lyder: *Gustaf Wasa*, Sorgespel uti Fem Afhandlingar. Öfwersättning. Upfördt första gången d. 24 Jan. 1781 af *Gemenasiske Sällskapet*, under Direction af Herr *Johan von Blanc* i Götheborg. Götheborg, Tryckt hos *Lars Wahlström*, K. Priv. Boktr. 1781. Det här begagnade exemplaret tillhör Kongl. Biblioteket.

Knutson	. . . .	spelas af Herr *Waltman*
Arnold	Dalkarlsöfverstar	» » » *Schierlin*
Birger		
Ewald *Dethorst*	Christians adjutanter	

2:ne stumma danske officerare, dalkarlar, danska soldater, två qvinnor uti kedjor, betjenter, fyra slafvar.

Handlingen försiggår just vid början af befrielsekriget, när *Gustaf* samlat dalkarlarne och bryter upp mot den i närheten stående konung *Christian den Andre,* ur hvars bojor han lyckligen blifvit räddad genom det bistånd, som konungens sköna dotter *Christina* lemnat vid hans flykt.

Det gäller emellertid att utforska fiendens styrka, och härtill erbjuder sig en slägting till Gustaf, prins *Eric* Väl anländ till Christians läger, insnärjes han af ränker, och, då man erfar, att han älskar Christina, lyckas man väcka hans svartsjuka genom den falska underrättelsen, att Gustaf står i underhandling med konungen om att nedlägga vapnen mot att erhålla prinsessans hand. Prinsen gripes af förtviflan, som ger sig uttryck i följande tirad:

> »Ja, friden är söt; den hvilar uppå mjuka bäddar — — uppå bäddar, hvilka ingen dödlig har — — Menniskans lif är endast ett krìg — — invärtes en stormande ocean; sedermera förändras vänskapen och förgylles mörkret med falskhet (?!) — — — behagligt leende; ett förvillande — — — Stormen blifver allt häftigare! Där är ingen strand, ingen klippa, på hvilken man kan förlora — — — Lyckliga förderf, om man kunde störtas i den afgrund, i hvilken glömskan härskar! Ja — — och allt, allt är icke annat än klippor och skär! — — — friskt! våga! friskt!» —

och så dånar hjelten.

Sedan man öst vatten på honom, svär han död åt sin frände och skyndar tillbaka till dennes läger, för att fullborda detta uppsåt. Prinsessan underrättas likväl härom af en bland konungens följe, *Swaning* (Andreas Widerberg):

> »Inom en timme bör Gustaf falla igenom trolösa händer. Dess vän, den tappre, den otrogne, den bedragne Eric rustar sig just nu att fördölja ett röfvareband bakom denna höjd, och att igenom en hycklande vänskap locka Gustaf i nätet. — — Och Edra behageligheter skola blifva lösepenningen för detta förräderi.»

Prinsessan skyndar nu att låta Swaning varna hennes hjelte, men detta är öfverflödigt, ty Gustaf återvinner den förlorade vännen genom sin öppna ridderlighet, och

enigare än någonsin rycka svenskarne fram till strid, slå konungen i grund samt tillfångataga bland andra prinsessan, som nu blir Gustafs brud.

Det fins egentligen blott en enda bra scen, men denna af gripande verkan: då konungen erbjuder sig vilja återlemna Gustafs mor och unga syster, som hållas fångslade, mot att denne underkastar sig, och när Gustaf derefter, sedan han på moderns uppmaning afslagit tillbudet, tager afsked af båda, hvarvid systern ömt och träget ber att få stanna hos honom.

Tragedien afslutades, i anledning af dagens betydelse, med följande epilog och aria, hvilken poesi godt täflar med sorgespelets prosa:

»Det ämne vi i dag på vår Theater drifwit,
Och som med wördnad af wart Sälskap upfördt blifwit,
Oss leder til et mål, som muntra skal wart mod,
At åter resa up Monarkers ärestod;
Änn' minnas wi den dag, da Christian häftigt rasa,
Just då oss himlen gaf den store Gustaf Wasa.
Ja, store Gustaf Du, som allas hjertan wann,
I dig wart Swea wist sin första gryning fann,
Du war det werktyg och du war det dyra medel,
På hwilket Himlen sjelf oss gaf inwisningssedel,
Tänk Swea! när dit väl i andedrägten lag
Hur skulle Gustaf wäl, när han din plåga såg,
Dig hjelplös lämna; nej, wår Hjelte oket bryter,
Och dermed Sweas hopp på en gång sig förbyter
Wårt olycks-moln förswann, den längst i fjellen bor.
Nu satt i stadgadt lugn, men Gustaf! war du stor,
Så war din Sone-son dig lik och icke mindre
Hans bragder wi ännu i stillhet oss ärhindre.
För Frihet, Folk och Land, för Guda-läran ren,
War andre Gustaf lik sin Far-far, han allen,
War den, som Himlen walt, han träder främst i fälte
Mot Tyske Örnens klor han wågar spänna bälte.
I Hjelten Swea Folk sin räduing ändtlig fann,
Den dyre Hjelten sjelf Han kom, Han såg, Han wann,
Han köpte segren dyrt, då Han wid Lützen stupa;
Men hålt! Ju mer wi oss uti thess lof fördjupa,
Ju mer wi finna oss på ett omätligt haf,
Men himlen ware lof, som tredje *Gustaf* gaf;
Wi glömma ej den dag, den glädjen oss änn' ömar,
Då *Gustaf* mera fritt fick styra Rikets tömar.
Wälsignadt tidehwarf! Oss fägnar än den stund,
Då afund, split och agg mast lägga hand på mund;
Men dyre Kung! förlåt, om wi i dag få tolka,
Du känner ju igen det gamla Swenska folket,
Det kan ej wara tyst, då ämnet är så stort,
Det måste wara störst, som Himlen sjelf har gjort,
Förlåt en glädje, som ur Swenska hjertan bryter,

Förlåt om strömvis den ur alla ådror flyter,
Förlåt wårt hela alt förlorar sig, så snart
Wår store *Gustaf* näm's, det är wår Svenska art,
Nu alle kungars kung wår *Gustafs* hjerta lede,
För Swea kungahus hwar swensk af hjertat bede,
För kung, för Råd och Folk, wår önskan för hvar man
Uti full låga sprids, så långt som önskas kan,
Så länge Swea får i *Gustaf* sällhet skörda,
Så länge detta namn af Swenska hjertan wörda,
Så länge droppe blod fins qvar uti wår kropp,
Wår store *Gustafs* ätt förnye Swears hopp,
Så har wår önskan slut, men aldrig tro och lydna,
Den blifwe oförrykt det Swenska Folkets prydna,
Den brinner ouphört och slockne aldrig ut,
Tils Himmel, Jord och alt har sett sit sidsta slut.

Aria.

Gustaf Adolph! kronprins dyre!
Som oss Himlen gifwit har,
Blif, wid Swea-Rikes styre,
Wärdigt mönster af din far;
Tre *Gustafwer* äro wärde
Ewigt minne, lof och pris.
Du med tiden, som den fjärde,
Wördad blir på lika wis —

Af äldre pjeser återsåg allmänheten sina gunstlingar »Petis och Thelée», »Skeppar Rolf», »Boussaronnerna» och »Finkels Parentationsakt» af vår mest uppburne lustspelsdiktare Hallman, »Konung Gustaf Adolphs Jagt» af Ristell, »Slafhandlaren i Smirna», »Solen lyser för hela verlden» samt Molières »Tartuffe» och »Det tvungna giftermålet». Af Racine spelades »Iphigenie» samt för första gången 5 akts tragedien *Athalie* i öfversättning af rektor *Johan Murberg*, sedermera 1 af de 18 i Svenska Akademien, och af Voltaire gafs, äfven för första gången, *De tvenne olika bröderne* samt *Oedippus* eller *Det besynnerliga ödets skickelse*, sorgespel i 5 akter, öfversatt från franskan, hvilken tragedi aldrig kommit till uppförande i hufvudstaden.

Holberg, af hvars förut gifna komedier »Hasenskräck», »Barnsängsstugan»[1] och »Jeppe» återupptogos, visade allt fortfarande sin dragningskraft på publiken, som nu för första gången hade tillfälle äfven lära känna hans *Jean de France, Den politiske kannstöparen* och *Don Ranudo di Colibrados*.

---

[1] Gafs den 10 Okt. 1780 »på Högnådig befallning», i anledning deraf att Hertig Adolf Fredrik då bevistade spektaklet, hvarvid han äfven fick tillfälle se fru von Blanc dansa på lina.

En för Göteborgs-publiken ny författare var *Olof Kexel*, hvars enakts lustspel *Sterbhus Camereraren Mulpus* eller *Kaffehuset i Stora Kyrkebrinken*, egentligen en efterbildning af J. B. Rousseaus »Le Café», vann mycket bifall, och ofta sedermera återkommer på repertoiren. För öfrigt har spellistan att uppte rätt många nya författarenamn, såsom firman *Moline de Saint-Yon* och *Dancourt*, som representerades af 5 aktskomedien *Den à la modiske cavalieren*, hvilken likväl ej föll i smaken utan måste nedläggas efter blott en enda representation; vidare *Le Grand* med enaktslustspelet *Alla menniskors vän*, som icke heller upplefde mer än en föreställning; *Olof von Dahlin*, hvars komedi *Den afundsjuke* delade samma öde, ehuru den, såväl hvad dialog som språk beträffar, utmärker sig för en ledighet, som man blott sällan finner från den tiden. Icke heller ville allmänheten sentera *Maccabeerne*, *Houdart de la Mottes* sorgespel på alexandrinsk vers i 5 akter, och det må då ingen förtänka den. Något bättre mottagande fick *Pradons* tragedi *Regulus*, äfven på vers, ty den gafs åtminstone tvenne gånger.

Det fanns dock några nyheter som väckte mera anklang, deribland *Datum in blanco* eller *Den genom sin egen last straffade Åckraren*, komedi i 5 akter af dansken *Fredr. Wilh. Wivet*, om hvilken komedi det heter i annonsen: »Denna Piece har förut på Swensk Theater aldrig blifwit upförd, och i anseende til sit löjeliga och Comique innehåll förmodar man att den här winner allmänhetens bifall». Detta är äfven riktigt, ty det var först den 14/7 1786 som den gafs på Munkbroteatern i Stockholm, och då under titel »Datum in blanco» eller »Procentaren», öfversatt af C. Envallsson.[1] Arbetet utmärker sig för god karaktärsteckning, qvickhet och en viss komisk kraft.

Handlingen rör sig omkring »Leonora», enda dottern af rika föräldrar, hvilka stå i begrepp att gifta bort henne, hvar efter sin smak; modern har blifvit smickrad af en ung vidlyftig odåga, som har full sysselsättning att förstöra pengar och låna pengar, och som befinner sig i ständigt trångmål, ansatt af fordringsegare och procentare, men hittills lyckats hålla sig temligen uppe med

[1] Äfven i Göteborg ändrades titeln, när pjesen nästa gång spelades den 30/1 1781, till »Datum in blanco» eller »*Den bedragne procentaren*.» Månne de här använda öfversättningarna vore af annan hand än Envallssons?

hjelp af sin förslagne betjent, hvilken föga ger sin herre efter, när det gäller att taga sig fram. Sålunda berättar han under ett samtal mellan båda, bland andra nyheter äfven:

— — »Ja, här voro två mästerskomakare, som ville kräfva mig för ett par stöflar.»

Herrn:

»Två skomakare för ett par stöflar?»

Betjenten:

»Ja herre, man skulle kunna gifva sig fan i våld på det, att aldrig en sådan enighet skulle finnas imillan två skråbröder. Men det är ganska sant hvad jag nu vill berätta: Jag behöfde ett par stöflar, men som jag af erfarenheten hade lärt att de aldrig kunna fås utan caution, prat eller penningar, så bestälde jag hos en skomakare på Norr ett par, och hos en annan på Söder ett par, och kom öfverens med begge, att de skulle skicka en stöfvel hem till mig för att få probera den. Den ene skomakaren viste icke utaf den andre, utan hvar och en tänkte: hvad kan han bruka en stöfvel till? Hvar skickade mig derför sin, och således fick jag ett par.»

Det är i hopp att komma ur sin trassliga ställning, den unge sprätten nu söker vinna den rika flickan. Dennas far åter har den framtida säkerheten i sikte, och vill gifta dottern med en girigbuk, en gammal ockrare, som lefver på sina medmenniskors olycka, och hvars karaktär är icke mindre väl skildrad.

Flickan, slutligen, vill icke hafva någondera, utan älskar en officer, som representerar hedern och den verkliga belefvenheten. Till förtrogen har hon sin kammarjungfru, den näbbiga Pernilla, som försöker bilda sig en egen mening i saken och efter något funderande stannar vid följande reflexion:

»Ack! det är skada, att dessa penningar skola stifta så många äktenskap — — — Men, det är nödvändigt för en del af våra Cavallierer, ty få de inga penningar med sine fruar, så hafva de ju ingenting sedan att hålla Maitresser med, och det återigen kommer mången fattig flicka till nytta.»

Så kommer det till allmänt familjeråd, och föräldrarne vilja hvar för sig locka flickan öfver på sin sida, men denna fasthåller vid eget tycke. Då yttrar husbonden:

»Men Pernilla, du står så mållös, skilj du tvisten mellan oss.»

Pernilla:

»Nej Herre, jag är endast auskultant, och har intet votum.»

husbonden:

»Du skall icke säga ditt votum, utan du skall säga din mening.»

Pernilla:

»Är det då skilnad på ett votum och en mening?»

husbonden:

»Huru det är nu för tiden, vet jag icke; men den tiden, då jag satt uti Accisrätten så var det skilnad. Ty ett votum bestod utaf många meningar: man kunde äfven gå från en mening, fastän den var rätt, men när man hade gifvit sitt votum, antingen det var rätt eller inte, så måste det stå fast.»

Till slut undanrödjas lyckligt alla hinder: modern kommer under fund med den unge mannens slöseri och ohjelpliga affärer, samtidigt med att ockraren låter draga sig vid näsan af en ännu slugare medbroder och på det sättet förlorar all sin förmögenhet och sålunda icke längre är någon önskvärd måg; hvarefter de unge älskande få hvarandra.

En pjes som hade rätt mycken, ehuru oförtjent, framgång var ett från tyskan öfversatt stycke: *Klädskåpet* eller *De försonte Rivaler,* komedi i en akt.[1] Personerna äro:

Glorius, en språkmästare
Jungfru *Gloria,* hans dotter
Baron *af Lillby,* en hofpage
Kjörfwel, en ung student
Johanna, Glorii piga, m. fl. bipersoner.

Glorius, i nattrock och med en bok och en karbas, håller på att låta tvenne gossar öfversätta från franskan, men, utlänning och icke mäktig svenska språket, nödgas han sjelf alltemellanåt fråga disciplarne om ordens betydelse, och på detta sätt går öfversättningen temligen klent, ehuru stundom underhjelpt af karbasen, ty den värde språkmästaren är en tyrann i sitt hus och mot alla han kan rå på, ej minst mot dottern, hvilken han gör de mest närgångna beskyllningar för hennes nog långt drifna kurtis med faderns äldre elever.

Sedan fadern gått ut, efter det baronen *af Lillby* sändt återbud för sin språktimme, yttrar dottern för sig sjelf, att den förstnämnde dock i sjelfva verket har henne att tacka för alla de unga herrarnes språklektioner, emedan de göra

[1] Tryckt i Göteborg hos Lars Wahlström 1780. Man känner icke med visshet öfversättaren. Klemming gissar på Nils Öhrwall.

det af kärlek till henne. Så kommer baronen, och, efter att hafva gjort den lika grannlaga som nobla frågan: »Är han utgången, den gamle hundgryns-malaren?», förebrår han flickan hennes koketteri med *Kjörfwel*, hvartill hon svarar:

»Fy, hvem vill vara så svartsjuk; ögonen för baron, hjertat för alla — — bevars, jag ville säga: hjertat för baronen, ögonen för alla —»

Efter åtskilligt ordbyte lemnar hon rummet, och *Kjörfwel* inkommer, då de båda rivalerne snart äro i fullt gräl, slutande med utmaning, hvarefter baronen går och in träder Glorius. De båda herrarne förställa sig för hvarandra, och Glorius blir mycket belåten när han hör att han i den andre får en ny elev.

De skiljas sålunda såsom goda vänner. När derefter dottern återvänder, öfveröser henne fadern med plumpheter för hennes förhållande till baronen:

På detta lika fina som kärleksfulla tilltal, beslutar dottern svara genom att bedraga sin älskelige far, och efter hans bortgång tar hon emot först *Kjörfvel*, hvilken hon förklarar vara sin enda kärlek, till hvilket resultat hon dock först kommit efter en mycket prosaisk värdering och jemförelse mellan hans och baronens presenter. När så baronen syns komma, döljes Kjörfvel i det i rummet stående klädskåpet, och sedan ett mycket uppbyggligt samtal förts om ett slagsmål, som fadern utkämpat med en annan grammaticus, kommer Glorius hem, nätt och jemt lagom för att dottern skall hinna skjuta äfven baronen in i skåpet.

Under det fadern på nytt, under åkallan af ett lämpligt antal onda andar, förebrår dottern hennes förbindelser, hörs plötsligt ett förfärligt lefverne i skåpet, der de båda rivalerne råkat i lufven på hvarandra. Glorius, som befarar att hans flitiga auropande af den onde haft åsyftad verkan, och icke vågar öppna skåpdörren, skyndar efter vakt. Rivalerna hafva dock numera jemfört sina erfarenheter och kommit under fund med att de båda blifvit dragna vid näsan, och hjelpas, sedan de utkommit, att öfverösa flickan med smädelser, samt sluta med att skuffa både henne och pigan in i klädskåpet.

När nu fadern kommer tillbaka med vakten, och skåpet öppnas, slutar det hela med att vakten tror sig blifvit narrad af Glorius, när det icke voro några andra i skåpet än dennes egen dotter och piga, och Glorius sjelf, som håller på att

mista förståndet vid tanken på hur dottern, som han lemnade rummet, nu kunde vara innelåst i skåpet, afördes i arrest.

Det kan vara af ett visst intresse att hafva lemnat ofvanstående redogörelse för ett arbete, som var så mycket omtyckt af allmänheten, ehuru det icke är annat än ett eländigt machverk utan förtjenster och utan qvickhet, hvimlande af svordomar och grofheter, ett arbete, efter våra begrepp, onjutbart för andra än för galleriets sämsta slödder.

Beverley eller *Vågspels skadeliga påföljder*, »borgerligt» sorgespel i 5 akter, en fransk bearbetning på vers af Saurin efter Moores engelska original, och öfversatt på prosa af *Nils Öhrvall*, var i visst afseende raka motsatsen till det förra, så till vida, att man här finner en samtalston och en ängslig omsorg om sedlig renhet, som gör, att det hela liknar en af Ludvig XIV:des klippta, putsade och stela samt naturvidriga alleér, med den skilnad, att man här saknar det som gör dessa senare njutbara, nemligen storheten, och att endast den goda afsigten finnes qvar.

Men stycket drog publik till teatern, der man hela den larmoyanta pjesen igenom fick en kurs i spelpassionens förmåga att göra en ursprungligen så god menniska som *Beverley* glömsk af allt som eljes skattas högst, och der man i hans hustru fann det förkroppsligade öfverseendet, den gränslösa, hängifna kärleken, liksom man i *Leuson,* Henriette Beverleys trolofvade, hade den ideele ädelmodige vännen och i *Jarvis* typen för en trotjenare. Om man härtill lägger slutet, när Beverley dukar under för det intagna giftet midt i en monolog af gripande varningar, hade man såsom behållning en afton, der bofven i *Stuckeleys* person allvarligt straffades, det goda någorlunda belönades, och der ridån föll under lämpliga rysningar. [1]

Det var emellertid, som sagdt, just dessa, af en öfverdrifven, sentimental predikoton genomandade stycken, som slogo an på en stor del af publiken, den som företrädesvis ansåg sig hafva den rätta smaken.

---

[1] Pjesen, som är tryckt 1780 hos Lars Wahlström i Göteborg, såldes för 5 skil. specie exemplaret och var af Nils Öhrvall dedicerad till Patrik Alströmer, såsom »Kännare och älskare af Theater», i den förhoppning, att titeln »borgerligt sorgespel», ehuru »ringare än sådana Theatraliska stycken, som handla om Hjeltar och Hjeltinnor», dock torde »hos kännare äga sina förmåner, sine prydnader».

Denna stämning återfinner man hos en insändare i tidningen för den $^{18}/_{11}$ 1780:

»För min del har jag altid tänkt at Skådespel älskades blott för den däruti befintliga moralen, och intet för det löje, de ofta förorsaka; men huru finner jag mig icke nu bedragen! Boende på landet, men några dagar vistande här i Staden, fick jag weta at den berömde *Professor Gellerts* comoedie »*Den lyckelige Lott-sedeln*» skulle upföras på Göt. Theater. Nyfiken at se presentationen af en så älskad sedo-lärares theatraliska arbete, infant jag mig som åskådare. Men förvånades at träffa et långt mindre antal, än jag hade tänkt, som med mig deltog i detta nöje. Jag frågade då en hederlig man, som satt bredvid mig, om där altid äro så få åskådare. Nej, svarade han, då man spelar »*Jeppe på Berget* eller »*Petis och Telé*», m. fl. sådana pieser, uti hvilka äro Arlequins-gestes, är ingen brist på Spectateurer. Jag tänkte då: O tempora! O Mores!»[1]

Ja, i sanning: O tempora! O mores! Hvem skulle väl i våra dagar uthärda att se »Den lyckliga lottsedeln», under det den odödlige »Jeppe på Berget» alltjemt spelas på de nordiska scenerna.

I öfrigt böra vi icke förbigå, att den från engelskan öfversatta 3 akts komedien *Eduard och Cecilia* eller *Den ståndaktiga klippan* nu för första gången gafs på svensk scen, och det i en annan öfversättning än Anders Widerbergs, hvilken ej uppfördes förr än 1799.

Tvenne andra nyheter voro en-aktslustspelet *Hemgif-*

---

[1] Att representationerna verkligen varit mycket talrikt besökta intygas deraf, att vederbörande funno nödigt utgifva en särskild förordning mot trängsel vid komediehuset; den lyder sålunda (Götheborgska Nyheter $^{9}/_{12}$ 1780):

»Härmed förordnas på det trängsel och oordning ej må ega rum utanför Comödie-huset på Sillgatan, då wagnarne efter slutadt spectacel om aftnarne skola hemta.

1) Att alla Kutskar wid ditkörandet, böra taga wägen från Torggatan, Sillegatan fram, til Com.-huset, så at hästhufwuden blifwe wände wäster ut eller åt Artillerie Tyggården.
2) At alla wagnarna, efter som de komma, hålla i en rad efter hwarannan intil wenstra sidan af gatan, eller midt emot Comödie-huset.
3) At den främste wagnen håller 12 alnar längre tilbaks än utgångsporten är, och icke kör längre bort än den warder påropad.
4) At wid bortkörandet ingen wagn wänder på gatan, utan kör gatan rätt fram till dess han hinner den twärgata, der han kan aftaga.
5) At öfriga, då en Wagn påropas, som icke är den främste, böra de som hålla sig bakom, maka sig efter, men ej får mer än en wagn i sender upropas, ej heller framköra förrän den, som förut kommit, är från com.-husets dörr bortfaren, och
6) under den timme om aftnarne, som kan utgöra en halftimme, tillåtes ingen wagn at köra Sillegatan alltifrån gränden som går wid Ostindiska Compagniets hus til hörnet af Torggatan.»

ten eller *De oförmodeliga giftermålen* samt *Den Philosophiske doctorn* eller *Den rättmätige arfvingen*, båda öfversatta af *Joh. P. Björk;* om den senare pjesen heter det i annonsen:[1] »Denna är i år utkommen på tyska och nyligen öfwersatt, samt den förste som blifvit i detta ämne vist på denna teater. Piecen är dessutom ifrån början till slut uppfyld med Comique infall, och så många löjeligheter», hvarför man »förmodar att den vinner Resp. Åskådares bifall». Det samma tycks äfven gällt om »Hemgiften»; ingendera af dessa har kunnat återfinnas hvarken hos Dahlgren eller i Klemming, Sveriges dramatiska Litteratur.

Att icke vara upptagen i dessa båda källor gäller för öfrigt om en mängd andra pjeser, bland hvilka, för denna speltermin, må nämnas: »Skoflickaren från Paris», »Den tacksamme sonen», »Den bedragne gubben», »Den förste Januari», »Gästgifvaregården» m. fl., vare sig nu detta beror derpå, att de icke någon gång spelats i Stockholm, ej blifvit tryckta, eller att de der gifvits under andra namn.

Hvad beträffar *Den första Januari* eller *Nyårsgratulationen*, synes detta varit den första »nyårspjes» som uppförts i Göteborg, ehuru den kom något post festum, så till vida att den icke spelades förr än den 6 Februari, då »nyligen skrifwen och aldrig förut uppförd». Med afseende på »*Gästgifvaregården*» eller *De resande*, lustspel i en akt, så heter det, att denna pjes är »öfversatt af mamsell *Müller*» samt att den »är comique och förut aldrig här uppförd».[2]

---

[1] J. P. Björck annonserar 2/5 1783 i *Götheborgs Allehanda* om en af honom verkstäld öfversättning af Fröken Charlotta von Weissensees lefnadshändelser. 70 à 80 ark à 1 skil. Specie; han bodde då i Göteborg hos skräddarålderman *Printz.*

[2] Hvem denna »mamsell Müller» varit, är ovisst; man har gissat på en dotter till tyske pastorn i Göteborg *Johan Henrik Müller* (f. 1720 † 13/7 1781) och hans hustru *Sara Maria Jentzen* (f. omkr. 1724 † 3/3 1774), men om så är, stannar man dock i ovisshet, ty det fanns vid denna tid, eller 1780, tvenne fullvuxna döttrar, nemligen *Ulrika Margareta* född omkring 1756 och således nu 24 år samt *Helena Maria* f. 16/11 1761 och nu 19 år, för att icke tala om den yngsta systern *Sara Maria* f. 26/5 1763, sedermera gift med löjtnanten vid fortifikationen Johan Adam Carlberg.

Två af dem hyrde ut rum åt resande och hade mathållning; åtminstone var detta fallet med Ulrika Margareta Müller. (Jmf. Kämnärsrättens dombok i Civila mål 1787 11/12.)

Gemenasiska Sällskapet 9/10 1781—5/3 1782.[1]

1781 Tisd. 9/10 I afton upföres af Gemenasiska Sällskapet följande program: 1) kommer Hr *Paul German* at wisa sin skickelighet på styfwa Linan, med många variationer. 2) Wisar han sin skicklighet uti Luftspringning på bord och stolar, med åtskilliga kroppswändningar, hwarefter följer Adjutanten eller Förklädningen, Lusts. 3 öpn. Denna Piece är aldrig här upförd, samt är en rätt artig och wacker händelse.

» » 16/10 i afton öpnas åter Gemenasiska Sällskapets Skådeplats, då Hr *Paul German* kommer at wisa sin skickelighet.

» Fred. 19/10 Öpnas åter Gemenasiska Sällskapets Skådeplats, då Hr *Paul German* kommer at wisa sin skickelighet på styfwa Linan samt på ståltråden och Luftspring, med många variationer, hwarefter följer *Petis och Thelée,* Parodie i 3 Acter, och til slut afbrännes et Chinesiskt konstfyrwerkeri med många variationer. Inkomsten tillfaller hr *German.*

» Tisd. 23/10 Gemenasiska Sällskapet: *Arlequin Jägare och Skogstjuf,* Pantomime i 5 öpn., hwarefter *Hemgiften* eller *De oförmodeliga giftermålen* lusts. 1 a.

» Fred. 26/10 Gemenasiska sällskapet: Arlequin Målare, Pantomime 3 öpn. hvarefter på mångas begäran Don Micco och Lesbina, intermed i en öpn. blandad med sång; til slut afbrännes et Mechaniskt konstfyrwerkeri som föreställer en Chinesisk Trädgård.

» Tisd. 30/10 Gemenasiska Sällskapet: *Regulus* eller *Den Rena Kärleken för Fäderneslandet,* Sorgespel 5 öpn. ifrån Fransyskan, hwarefter Hr *Paul German* kommer at wisa sin skickelighet på styfwa Linan.

» Fred. 2/11 Gemenasiska Sällskapet: *De twänne olika Bröderna* eller *Den genom sina laster förbättrade Sonen,* com. 5 a. af Hr. Voltaire, öfwers. ifrån Fransyskan. Derefter afbrännes ett Chinesiskt konstfyrverkeri.

[1] Spellistan uppgjord på grund af annonser i *Hwad Nytt?*

1781 Fred. 9/11 Gemenasiska Sällskapet: Arlequin Deserteur, Pantomime 2 öpn. hwarefter *Finkels Parentations Act på Latinska Klubben,* Lusts. 2 öpn. men förut kommer Hr *Paul German* at för *sista gången* här wisa sin skicklighet på styfwa Linan.

» Tisd. 13/11 I afton öpnas åter Gemenasiska Sällskapets Skådeplats och upföres: Romeo och Julia, Sorgespel i 5 öpn. ifrån Fransyskan.

» Fred. 16/11 Gemenasiska Sällskapet: Wielgeschrey eller Den sysselsatte Dagdrifwaren, Com. 3 öpn. De bägge Jägarne och Mjölkflickan, opera com. 1 öpn. öfwers. från Fransyskan.

» Tisd. 20/11 Gemenasiska Sällskapet: D'e Conte Essex eller Grefve Essex olyckliga Händelser, Sorgespel i 5 öpn. ifrån Engelskan.

En Essex Hjeltesjäl, Den kärlek, höga mod,
Som äran har så kär at ej en droppe blod,
Uti dess ådror går, som ej för Äran flyter,
Och fast hon är så kär, Sit tänksätt ej förbyter —
Man ser här smicker, hot och dolda lömska mord,
Och hur man dräper Folk med falska wänskaps ord.
ELISABETH och wet med höghet känslan dölja,
Hon wet hon Drottning är, och wet de reglor följa,
Som stadgat hennes Thron, men se hon är för swag,
Swartsjuka, kärlek, Hämnd, de gifwa Henne lag.

» Fred. 23/11 Gemenasiska Sällskapet, på många Herskapers begäran, f. 2 ggn *Wilgeschrey* samt f. 2 ggn *De bägge Jägarne och Mjölkflickan.*

» Tisd. 27/11 Gemenasiska Sällskapet: *Eduard och Cecilia* eller *Ståndaktighetens klippa,* Skåd. 3 a., öfwers. ifrån Engelskan, hvarefter Colin Maillard eller Blindebocken, Lusts. 1 öpn.

» Fred. 30/11 på mångas begäran f. 2 ggn *Romeo och Julia.*[1]

» Tisd. 4/12 Gemenasiska Sällskapet: Alexis eller Deserteuren, opera com. 3 a., ifrån Fransyskan.

» Fred. 7/12 Gemenasiska Sällskapet: f. 2 ggn *Alexis eller Deserteuren.*

» Tisd. 11/12 Gemenasiska Sällskapet: Den skjöna Lieutnanten eller Förwandlingen, com. 5 a. Derefter f. 2 ggn *Don Micco och Lesbina,* intermed i en öpn. Blandad med sång.

» Fred. 14/12 Gemenasiska Sällskapet: Alzira eller Americanerne, Sorgespel 5 öpn. skrifven på Fransyska af Herr Voltaire; derefter på fleres begäran f. 3 ggn *De bägge Jägarne och Mjölkflickan.*[2]

» » 21/12 Gemenasiska Sällskapet: *Skeppar Rolf och Gunnild,* Parodie 5 a. blandad med Sång, hvarefter *Boussaro-*

---

[1] Nästkom. Måndag eller Den 3:dje Dec. blifwer ett stort Mekaniskt konstfyrwerkeri af *Paul German* afbrändt i Vauxhallen.

[2] *Paul German* afbrände 17/12 ett fyrverkeri i Vauxhallen.

nerna eller *Det skall någon orsak ha,* Proverbe Dramatique i en öpn.[1]

1782 Månd. 7/1 Gemenasiska Sällskapet, trupprecett: Det lyckliga Misstaget, com. 5 a. samt Blomster-Kransen eller Den ädelmodige Ängelsman, skåd. 1 öpn. Dessa bägge Piecer äro rätt artiga och här förut aldrig upförda.

» Tisd. 8/1 Gemenasiska Sällskapet, på fleres begäran: ffg *Den skjöna Lieutenanten* eller *Förwandlingen* com. 5 a. samt Gammal kärlek rostar icke, lusts. 2 öpn.

» Fred. 11/1 Kaffehuset i London eller Den dygdige Skottländaren, skåd. 5 a. från Fransyskan, samt *Slafhandlaren i Smyrna,* lusts. 1 öpn. Naturen har i bägge dessa Lustspel tolkat sina wackraste rättigheter, nemligen at älska och wara tacksam; olyckelig det menniskohjerta som förqwäfwer dessa rörelser.

» Tisd. 15/1 Gemenasiska Sällskapet, på fleres begäran: f. 2 ggn. *Det Lyckliga Misstaget* samt *Alla Människors wän,* lusts. 1 öpn.

» Fred. 18/1 Gemenasiska Sällskapet: Bruden i Sorgen, sorgespel 5 öpn. skrifwen på Fransyska af *Congreve,* fri öfvers. Denne Piece är aldrig förut upförd, och är ganska wacker i anseende till inwicklingen, och wisar Kärleken och Swartsjukan i sin högsta grad, bägge de häftigaste Passioner som regera Människoslägtet; dock öfwerwinner til slut den upriktiga kärleken alla hinder, och ärnår en lycklig utgång:

En Brud i sorgen nögd, en sorgfull kärlek wisar,
Man Hennes Ädelmod och trogna kärlek prisar,
Den segrar och till slut, när grymhet banen får;
Ty Tyranniets makt på swaga grunder står;
Den minsta wäderpust en wackland thron kan stjelpa,
Dess werktyg tjenar blott, sin egen ofärd hjälpa.
Hur faslig hämnden hos en olönt kärlek är
Man ser, på slut, hon på sig sjelfwer händer bär,
En brud i sorgen dock på slutet målet hinner,
Då nedrigt Tyrannie sig ensamt straffad finner.

Som efterpiece gifwes *Solen lyser för hela werlden,* Proverbe dramatique i 1 öpn.

» Tisd. 22/1 Juliana von Lindorack eller Den pröfwade Dygden, skåd. 5 öpn. Derefter gifwes f. 4 ggn *De bägge Jägarne och Mjölkflickan.*

» Torsd. 24/1 På wår konungs födelsedag upföres en *Prologue,* kallad *Tacksamhetens Offer.* Theatern blir decorerad med Transpiranta Decorationer. Hwarefter gifwes Grefwe von Walltron eller Subordinationen, skåd. 5 öpn.

» Fred. 25/1 f. 2 ggn *Tacksamhetens offer* och f. 2 ggn *Grefwe Walltron.*

» Tisd. 29/1 *Athalie,* tragedie i 5 öpn. af Racine, från Fransyskan samt *Et Herdaspel i Sång.*

[1] I slutet af året gafs väl efter vanligheten en representation för de fattige, hvars behållning, 22 Rdr 4 skil. Specie, redovisades af von Blanc i *Göteborgs Allehanda* 19/2 1782.

1782 Fred. 1/2 på mångas begäran: f. 3 ggn *Tacksamhetens Offer* och f. 3 ggn *Grefwe Walltron.*

» Tisd. 5/2 Den oförmodade Utgången eller Den triumpherande Enklingen, lusts. 3 öpn. öfwers. från Fransyskan. Denna Piece är förut aldrig upförd på swensk Theater, och är en af de Comiquaste och Nöjsammaste som någonsin blifwit upförd. Derefter på fleres begäran f. 2 ggn *Boussaronnerna.*

» Fred. 8/2 på fleres begäran f. 2 ggn *Bruden i Sorgen* samt f. 5 ggn *De bägge jägarne och Mjölkflickan.*

» Sönd. 10/2 *Wagspels farliga påfölgder* eller *Beverleys olyckeliga Händelser,* Sorgespel 5 afhandl. från Fransyskan, med förbättring, samt 2 ggn *Finkels Parentations Act på Latinska Klubben;* recett för acteuren *Berger.*

» Tisd. 12/2 *Gustaf Wasa,* Sorgespel i 5 öpn. Denna Piece erhålles wid ingangen för 8 skil. Specie.

» Fred. 15/2 *Susanna uti Babylon,* drama i 5 öpu. samt Röfwarbandet, Lusts. 1 öpn. Denna Piece är här förut aldrig upförd.

» » 22/2 *Oedippus* eller *Det besynnerliga Ödets skickelse,* Sorgespel 5 öpn. af Hr Voltaire, öfwers. från Franskan, samt f. 2 ggn *Hemgiften.*

» Tisd. 26/2 Galora från Venedig eller Äregirighetens Bedröfliga Werkningar, sorgespel 5 öpn. öfwers. från Fransyskan.

» Fred. 1/3 på mångas begäran: De ädla Passionerna, lustp. 2 öpn. samt Det älskade Missfostret, skåd. 2 öpn. Denna Piece, öfwers. från Fransyskan, är ganska wacker, och aldrig förut upförd.

» Tisd. 5/3 på mångas begäran: f. 2 ggn. *Galora från Venedig.* (Dir. Blanc anmodas af insändare låta uppföra »Susanna» och »Mjölkflickan».

Skådespelaresällskapet i Göteborg 12/3—28/5 1782.

(Under Direction af Joh. von Blanc.)

1782 Tisd. 12/3 Martin och Gripon eller De bägge Girige, opera com. 2 a. öfwers. från Fransyskan, musiquen af Grétry, lämpad och bibehållen till öfversättningen.

» Fred. 15/3 f. 2 ggn *Martin och Gripon.*

» » 5/4 f. 3 ggn *Wielgeschrey* eller *Den Sysselsatte Dagdrifwaren,* com. 3 a. samt f. 6 ggn *De bägge Jägarne och Mjölkflickan.*

» Tisd. 9/4 Upföres af Skuggspelaren, Signor *Medore Vanischi & C:o,* som nyligen hit anländt, Et spel kallat: »Les Ombres Chinoises».

» Torsd. 11/4 f. 3 ggn *Martin och Gripon* samt f. 3 ggn *Don Micco och Lesbina.*

» Fred. 12/4 Af Signor *Medore Vanischi:* »Les Ombres Chinoises»: Ryska slädpartiet, som det på Moskwa-strömmen sker; En Rysk Dans, Det stora Skeppsbrottet m. m. samt slutas med Ballet.

1782 Lörd. 13/4 Stråtröfwaren eller Den olycklige Pilgrimen, samt skuggspel af signor *Vanischi.*

» Fred. 19/4 f. 4 ggn *Martin och Gripon.* Derefter f. 4 ggn *Don Micco och Lesbina.*

» Tisd. 23/4 Signor *Vanischi:* Les Ombres Chinoses i 3 acter, nemligen: Den sjuke i sin säng, And-Jakten, Skolmästaren, Lejon-Jakten i Afrika, Striden imellan Adelsman och Bonden, Fruntimmers-Dans m. m.

» Onsd. 24/4 Signor *Vanischi* för sista gången skuggspel: Slagtaren eller Striden imellan en Hund och en Katt, Parisiska Lustbarheterna, En Engelsk Dans, m. m.

» Fred. 26/4 Domald, Sorgespel 5 öpn. Original, Skrifwen af Professor Ristell. Derefter Den Alamodiska Hofmästarinnan, Lusts. 1 öpn.

» Tisd. 30/4 Den förställda Agnes eller Landt-Poeten, com. 3 a. fri öfwers. från Fransyskan [Molière's »l'Ecole des femmes»]. Denna Piece är här aldrig upförd, och är den comiquaste och nöjesammaste som någonsin kan upföras på Theater. Derefter f. 2 ggn *Slafhandlaren i Smyrna.*

» Sönd. 5/5 på flere förnämas begäran: f. 2 ggn *Den förställda Agnes* samt *Klädskåpet* eller *De försonta Rivaler,* lusts. 1 a.

» Tisd. 7/5 Annette och Lubin, opera com. 1 a. från Fransyskan öfwersatt, med franska musiquens bibehållande. Derefter f. 7 ggn *De bägge Jägarne och Mjölkflickan.*

» Fred. 24/5 f. 2 ggn *Annette och Lubin,* »med förbättring». Förut upföres Den Ädelmodige Arfwingen, lusts. 1 öpn. Denna Piece är här förut aldrig upförd.

» Tisd. 28/5 För aldra sista gången: Soldat-Lyckan eller Minna von Barnhelm, com. 5 a.

Som vanligt hade sällskapet efter den föregående Göteborgs-sejourens slut afrest till södra orterna, der von Blanc i Augusti råkade ut för ett temligen obehagligt äfventyr, hvarom man i Götheborgs Allehanda för den 31 Aug. 1781 läser:

»Natten imellan sistlidne Söndag och Måndag hafwa tjufwar sig inbrutit på Knutssalen i Malmö, samt bortstulit följande Comediekläder, nemligen:

1 st. blå officers Piquesche med gult foder.
1 » » d:o råck af kläde, med rödt foder och röda reverer.
1 » brun fin klädesråck, canelfärg med silfver knapphål.
1 » svart » d:o
2 » röda skarlakansvästar.
1 » Fruntimmersrobe med kjortel, grön till färgen, med röd garnering.
1 » d:o med hvit botten och gullblommor samt röd garnering, och besatt med palletter.
1 » gul kjortel med grön garnering.

Den, som dessa saker tillrättaskaffar, eller derom kan ge underrättelse, har at undfå 10 Rdr Specie af Directeur von Blanc wid Comedie-Truppen i Malmö.»

Fram i slutet af nästa månad återvände von Blanc till Göteborg samt annonserade, att »Gemenasiska Sällskapet, som nyligen ankommit till staden, ärnar tilstundande vinter här förblifwa och upföra Comedier, Pantomimer samt Lindansning och flere Divertissementer; skulle fördenskull Resp. Herrskaper åstunda Abonnementer för hela tiden, kan derom öfverenskommas med Directeuren Joh. von Blanc, boende hos byggmästaren Hernick».[1]

Således hade han för afsigt att åter gifva pantomimer och lindansning och hade för detta ändamål såsom gäst engagerat sin forne meddirektör, *Paul German*.[2] Pantomimerna blefvo likväl ej fler än trenne, nemligen den förut gifna »Arlequin Jägare och skogstjuf» samt två nya, »Arlequin målare» och »Arlequin deserteur». Deremot hade allmänheten så mycket oftare tillfälle att beundra Germans skicklighet som lindansare och »luftspringare». Så fylde han ensam programmet för en hel spektakelafton, den 16 oktober, då han, som det heter:

»1) Dansar på styfwa linan med alla variationer, 2) dansar i en säck, 3) balanserar på ståltrådslinan med alla sorters variationer, 4) balanserar i swengning med en Illuminerad Pyramide, besatt med 20 winglas fylda med rödt win, 5) Stupar han kullerbytta på ståltråds Linan baklänges, 6) Gör han alla sorters kroppsvändningar och Luftsprång öfver bord och stolar, och 7) Wisar åtskilliga »Jupiters språng» med en fackla i hwardera handen.»

En annan gång (30/10) »dansar han som Arlequins Mormor, med sin son på ryggen». Dessemellan afbränner han teaterfyrverkerier, deribland ett (2/11 med »H. K. H. Kronprinsens höga namn, hwilket sedan förwandlas uti en Decoration som föreställer attaquen på Bender af Turkar och Tatarer».

Sista gången han uppträdde var den 9 Nov. 1781. Härifrån begaf han sig till Lund, der han icke blott uppträdde såsom lindansare, utan der äfven den akademiska luften och närheten af den odödlige Haqvin Bagers ande inspirerade honom till poetiska utgjutelser, sådana som nedanstående, vid det tillfälle, då han skulle taga afsked af allmänheten:

Festina lente.

Wi fela på alt sätt, wi fela mot hwarandra.
Wi fela i honett, då wi hwarandra klandra,
På rymden fels i alt: i hwad wi göra, böra,
I frihet med gevallt, i ting som oss tillhöra.

---

[1] *Götheborgs Allehanda* 28/9 1781.

[2] Bland anmälde resande 1/10 märkes: »Äqvilibristen *Paul German* med 2 betjenter ifrån Kongsbacka, bor hos Hr James Marshall på Smedjegatan».

Jag hade tänkt att sluta, hwarföre afsked togs, men som Herrskapers ordres, hwilka jag bör wörda, at blifwa qwar, äro komne: så wisar jag mig äfven i dag, och anhåller om ursäkt, at jag felat wid afskedstagandet.»[1]

Hittills hade Gemenasiska Sällskapet brukat upphöra med representationerna i Göteborg i Februari eller senast Mars, men denna speltermin fortgingo de så långt fram på våren, att sista spektaklet gafs först den 28 Maj. Förmodligen hade det här nedlagda arbetet visat sig lönande, och erkännas må, att man gjorde allt hvad man kunde för att tillfredsställa allmänheten. Det gafs icke blott en mängd förut i Göteborg osedda arbeten, utan, när Germans tillfälliga anställning upphört, skaffade sig von Blanc en ny gäst såsom dragningskraft, nemligen den i Stockholm »så mycket berömde» skuggspelaren, signor *Medore Vanischi* med sällskap, som för första gången uppträdde den 9 April och då visade »Les ombres Chinoises», ett stycke, som »härstädes aldrig blifvit sedt», och som var indeladt i 3 akter, hvari förekom

»Jemte många andra utomordentliga Metamorphoser, jemwäl Skeppsbrott med Storm, Åska, Dunder och Blixt; sedermera förekomma Danseuser och Danseurer, hvilka dansa på det beqwämligaste sätt: Signor Medore Vanischi, som hos Höga Monarcher i Frankrike, England, Pohlen, Sardinien, Wien och Preussen, blifvit med välbehag sedd, och som haft nåden wisa sin skicklighet för Kongl. Hofwen på Drottningholm och Fredrikshof», hoppas naturligtvis också vinna Göteborgarnes ynnest.

Sista representationen af detta sällskap gafs den 24 April.

---

[1] *Hwad Nytt?* 29/1 1782. I April samma år var German åter i Göteborg, och erhöll magistratens tillstånd att i trädgården vid Gummero (»det s. k. Überschärska huset») nästa Söndag afton afbränna ett af honom förfärdigadt fyrverkeri (*Rådhusrättens Politiprotokoll* 12/4 1782). Fyrverkeriet skulle blifva likt det som han afbränt i Vauxhallen den 4 Mars, och han tillkännagaf derjemte, att »de Herrskaper, som åstunda Soupera, behagade i tid hos Herr Källarmästare *Landtman* sådant tillkänna gifva, då de till nöjes skola blifva betjente».

Måndagen den 29 i samma månad afbrändes ytterligare hos Landtman vid Gummero ett »Lust-Fyrverkeri, som föreställer de Fyra Årstider, med en hop Raqueter och Lustbägare, samt andra wackra och rara inventioner, som här förut ej warit sedda».

Längre fram på året visade »Eqvilibristen och Mechanisten *Marcus Benjamin* från Hessen-Cassel åtskilliga förunderliga konster, såsom Foglars förwandlande til Penningar och åter Foglar tillbakars, Balanceringar m. m. Skadeplatsen är på *Tre Remmare* hos Hr Leiditz, och billetpriserna: Première 16 skill., Second 8 skill.»

Man har förut sett, att German och Blanc gemensamt haft privilegium att spela i Göteborg, hvarjemte den senare den $^{19}/_{3}$ 1781 äfven berättigades uppföra skådespel från $^{1}/_{4}$ till $^{1}/_{10}$ i Halland och Skåne samt i Karlskrona och Jönköping. Efter skiljsmessan från German synes Blanc spelat på de gemensamma privilegierna, hvilket ändrades först den 10 Maj 1782, då han fick kungligt tillstånd att »i Götheborg upföra Spectacler», sedan han den 18 Februari samma år utverkat sig en högst betydande utvidgning af sitt landsortsprivilegium, eller med andra ord: det medgafs honom »at å alla orter i Riket, undantagande Residens-Staden Stockholm, och på samma tider som derstädes tillåtne äro, med sin Trouppe få upföra Comedier».

Härigenom hade von Blancs ställning blifvit särdeles fast och tryggad; med Göteborg såsom stamort kunde han hädanefter på mellantiderna begifva sig hvart som helst utan alla hinder, och förmodligen var det rykte truppen förvärfvat sig här så stort och välgrundadt, att dessa resor blefvo beaktansvärda inkomstkällor. Detta antagande, beträffande sällskapets rykte, torde varit anledningen till förändringen af truppens namn. Detta var hittills som vi känna: *Det Gemenasiska Sällskapet*, hvilket förekommer sista gången i annonsen om spectaklet den 5 Mars; den 12 Mars heter det »*Härvarande Skådespelaresällskapet, under* ledning af *Joh. von Blanc*, och denna benämning blir sedermera uteslutande den som användes.

I våra dagar klagar man öfver, att hyran för teatern ligger med blytyngd öfver företagets ekonomi. På gamle Blancs tid var det annorlunda, och det finnes från 1782 en antydan om, att han icke torde betalt stort mer än 12 Rdr specie i månaden för hela komedihuset vid Sillgatan.[1]

---

[1] *Kämnersrättens Dombok i civila mål* $^{26}/_{4}$ 1782. *Paul German* hade stämt byggmästaren *Johan Gottfrid Hernick* med påstående att, som den senare till German uthyrt »sitt här i staden wid Sillgatan belägna Comoediehus at nyttja i 4 månader, fran d. 20 Mars t. o. m. den 20 Juni, emot 12 Rdr Specie i månaden, men Hernick detta sitt löfte brutit och uthyrt samma hus til Comoedianten *Blanc*, Hernick alltså, såvida han nu genast ej inrymmer German berörda Comoediehus, i hvilken händelse German sig likväl förbehåller ej mindre att vara fri för hyrans erläggande för den förflutna tiden, än ock få upprättelse för dess genom uppehållet lidna skada, måtte ej allenast med laga böter blifwa ansedd, utan ock påläggas att ersätta German den honom under hela hyrestiden tillskyndade skadan, såväl i afseende på

Härtill kommo gifvetvis öfriga kostnader för personalen m. m., hvilka kostnader, nu liksom ett kommande år, torde kunna anslås till omkring 60 Rdr i månaden. Beklagligen känner man icke alls, huru många åskådare salongen vid denna tid rymde; det heter blott i annonsen om spektaklet den 30 Okt. 1781: »För de Resp. Herrskaper, som åstunda särskildt Loge i Comoediehuset, finnes 2:ne för 5 personer hvardera, hwarje speldag at bekomma». Häraf framgår sålunda, dels att det fanns öppna platser i salongen, d. v. s. parterr eller hvad man vill kalla det, samt dels derjemte slutna loger, hvaraf några (eller alla) med platser för 5 personer i hvardera.

Rörande priset på åskådareplatserna, sväfvar man i samma okunnighet, och den enda notis vi träffat i detta afseende innehålles i annonsen för den 9 April 1782, der det uppgifves, att »början sker kl. 6» samt att »1:sta plats kostar 16 skill., 2:dra 8 skill.». Ett undantag utgjorde spektaklet den 4 Dec., när operetten »Alexis» eller »Deserteuren» gafs, då det hette: »Priset blir i dag öfwerallt 16 skill.», tvifvelsutan i anledning af de ökade dagkostnaderna. Naturligtvis voro abonnementsprisen lägre än om en biljett köptes för dagen. Det gafs emellertid personer som sökte vinna inträde utan någon biljett alls, hvilket föranledde direktören till efterstående uppmaning:

> »I anseende dertill att några personer som oftast sökt ingå i Comediehuset, utan at wisa eller lemna Billett, under föregifwande at äga Abonerade Loger, utan at wara derför bekanta, så supliceerar man i ödmjukhet hos de Resp. Herrskaper, som äro innehafware af Abonnements Billetter, at dem wid ingången uppvisa, på det en sådan oordning af obehöriga personer må förekommas.» [1]

En annan olägenhet, hvartill publiken likaledes sjelf bar skulden, var att man icke noggrannt intog den plats i salongen, hvartill man köpt biljett, utan satte sig hvar helst man fann bäst vara eller der det ännu var tomt. En tidskrift från den tiden innehåller sålunda ett fingeradt samtal mellan en mamsell och en fru, deri den förra för modets talan, under det den senare trofast håller på de gamla »anständiga» bruken och åsigterna:

---

hans uppehåll, som den förmån och winst honom härstädes genom spectaclers uppförande, fyrwerkeriers wisande, lindansning m. m. kunnat tillflyta». Rätten förklarade sig obehörig upptaga målet, som derefter ej synes mer.

[1] *Hwad Nytt?* 23/11 1781.

Mamsellen: »Var Ni på Comedien i Tisdags?
Frun: Der har jag inte varit mer än en gang i år, och då måste jag stå under hela Comedien, ty det lilla rummet, man hade lof att sitta på för sina penningar, var upptaget.
Mamsellen: Har då Ni inte abonnerat någon Loge?
Frun: Nej.
Mamsellen föreslår att taga en loge tillsammans nu, då den gamla abonnementsterminen är slut, men en af de främsta, så att man icke, som det händt henne förut, hindras i utsigten af en inbillad myndig fru, med en mössa af 2 alnars circumferens.»[1]

Orkestern var alltid en mycket ömtålig punkt för teaterdirektören; undvara den kunde han icke, men å andra sidan måste kostnaderna nedbringas till det minsta möjliga. Von Blanc gjorde emellertid ansträngningar för att någorlunda värdigt kunna uppehålla den, och det synes som ett skriftligt kontrakt blifvit den 6 Dec. 1781 upprättadt med den i det föregående omtalade hofkapellmästaren *La Hay* om dennes anställande som ledare af musiken,[2] ehuru man finner hans namn i teaterannonserna redan två dagar tidigare, eller vid uppförandet af »Alexis» den 4 Dec., der det puffande heter, att

»Denna Piece har både i Stockholm, och på alla orter der den blifwit uppförd, wunnit et obeskrifweligt Allmänhetens bifall, både i anseende til den wackra Musiquen, som den lyckliga sammanblandningen af det allwarsamma med det glädtiga som hela denna Piesen är upfyld med. Musiquen anföres af den här på orten wistande berömde Virtuosen och Capellmästaren Hr *La Hay*.»[3]

Den 19 April 1782 anför *La Hay* orkestern vid representationen af »Martin och Gripon» eller »De bägge girige», när denna operett då spelades för fjerde gången, hvarvid musiken gafs »med förbättring och sin tillbörliga ouvertur, som förut ej kunnat exequeras», men för hvars utförande orkestern blifvit förstärkt med »flere Herrar Amateurer». Det vill dock synas som La Hay icke inöfvat denna operett; åtminstone var det icke han som vid premièren den 12 Mars anförde musiken, utan detta var

[1] *Olof Westman*, Den Philosophiska Storprataren (Götheborg, Lars Wahlström 1782), sid. 57.
[2] *Kämnersrättens Dombok i civila mål* 4/6 1782.
[3] Den 11/12 1781 tillkännager *La Hay* i *Götheborgs Allehanda*, att han, efter uppmaning, uppför 6 koncerter, »bestående af Trios, Quartetter, Qvintetter och Solos m. m. hwar Måndag i hr *Bronanders* hus vid stora Torget, med början Mandagen den 17/12 kl. 5 e. m. mot 1 Rdr 32 skill. person.

den likaledes bekante *Benedict Schindler*, »hwilken, för at föröka Piesens lustre, dertill componerat en Tercette och ett Slut-Chor». För öfrigt hade Schindler redan förut varit verksam vid teatern, der man sålunda den 26 Febr. detta år vid representationen af sorgespelet »Galora från Venedig» eller »Äregirighetens Bedröfweliga Werkningar» lät i 5:te akten några nunnor afsjunga följande verser »under Corall-Musique», komponerad af Schindler:

»På jorden sorg och klagan höres,
Med änslan, smärta, jämmer, qwal,
Sjelf himlen tycks til ömkan röras,
Utaf de ömma suckars tal,
Som från et sårat hjerta sändas
Då detta lif så grufligt ändas
Just i dess bästa lyckas hopp.
Då Solens glans så hastigt släcks
Och olycksmolnen stiga opp.

* * *

Men dyra stoft, som stilla hwilar,
Från qwal och oro är du fri,
Ditt lugn ej störs af stormens ilar,
Af sorg du ej kan plågad bli,
Din frälsta anda bojan kastar,
Och till den ljusa höjden hastar,
Där bland de krönta Hälgons här
Med en förklarad Ängla tunga,
Du fridens sång får evigt sjunga,
Där kärlek, evig sällhet är.»

I slutet af April eller början af Maj måtte La Hay blifvit af ekonomiska skäl entledigad såsom orkesteranförare och von Blanc betjenade sig derefter af några vanliga musikanter, som, ehuru möjligen rätt användbara hvar och en på sitt instrument, likväl icke förmådde sammanhålla det hela och sålunda mer skadade än gagnade.

Allmänheten, för hvilken direktörens ekonomiska betänkligheter ingenting betydde, knotade, och en insändare tog den 10 Maj 1782 till ordet i *Götheborgs Allehanda:*

»Den förliden Tisdag uppförda operetten »*Annette och Lubin* är utan tvifvel en af de wackraste piecer, som här på theatern blifwit upförde, och röjer Herr Directeurens goda smak. Men att upföra en operett utan clavecin, utan contrebass, utan anförare för musiquen, det röjer en usel smak.

Flere med mig lära säkerligen undra hwarför ej Consertmästare *La Hay* blifwit anmodad att dirigera denna wackra musique, då man haft dubbelt nöje, emedan man fatt höra en violin *spelas*, men ej, som nu skedde, *filas* och *skrapas*, ty ingen, knappt Herr Directeuren sjelf, kan säga annat än att musiquen gick execrabelt, emedan under sången hördes ingen viol — hvil-

ket af de dirigerande herrar skulle betyda *piano*, och när det som argast filades och skrapades, behagade herrarne dermed marquera *forte;* Crescendo lära dessa gode herrar ej en gång känna, knapt hvad det will säga på swenska; en hel hop Semitoner gåfvo de på köpet

En sådan skorrande musique måste hiskeligen ledera deras öron, som äro wande at en gång i weckan höra en wacker musique. Herr Directeuren borde derför ej deplacera dessa gode herrar, såsom det werkeligen förliden Tisdag hände, utan anmoda den, som känner dem bäst, så blifwa de säkerligen hwar och en placerade på sit rätta ställe, och under hans direction assistera visst Herrar Amateurer, hwarpå de wisat flere prof.»

Von Blanc blef icke svaret skyldig härpå, utan erinrade om hur han användt all flit och möda på att bereda stadens innevånare nöje, hvarför det äfven för honom skulle vara en stor »satisfaction att kunna dermed continuera, och prestera en till piecerna swarande god musique». Han hoppas, att de gjorda påminnelserna, hvilka han anser flutit ur ett godt hjerta, nog skola göra tillräcklig verkan, »så snart jag genom en talrik samling af spectateurer, och äfven någon större abonnance, blifwer i stånd att betjena publicum med egen bättre musique; erfarenheten har lärt mig rätta det ena efter det andra». Att detta senare väl behöfdes, styrkes slutligen dermed, att vid spektaklet den 11 April, då »Martin och Gripon» samt »Don Micco och Lesbina» uppfördes, båda för tredje gången, musiken kostade »öfver 32 Rdr» specie, men von Blancs inkomst var ej stort öfver 18 rdr; ett föga uppmuntrande resultat.

Detta får väl dock anses vara ett undantagsfall, och man måste komma ihåg, att teaterpubliken i den tidens Göteborg icke var så talrik, att den utan svårighet kunde afton efter afton lefva af samma program. I regeln var nog tre gånger det högsta ett stycke hittills kunnat gifvas, och endast såsom ett sällsynt undantag öfverlefde denna termin »De bägge Jägarne och Mjölkflickan» 7 representationer. Man kan då lätt förstå, att den eller de sista föreställningarne skulle blifva mindre inkomstbringande.

Just nu ifrågavarande speltermin synes dock öfver hufvud varit särdeles gynsam för von Blanc, och han torde hafva inhöstat en rätt ansenlig vinst. Det tycks likväl på samma gång, nu som alltid, varit svårt för honom att utan krångel och rättegångar fullgöra sina förbindelser. Han blef sålunda stämd af *La Hay*, med yrkande, att han måtte åläggas betala 32 Rdr specie, som

La Hay efter räkning skulle ega att fordra, jemte ränta och 6 rdr i rättegångskostnader, under det von Blanc ingaf en genstämning med yrkande, att La Hay måtte svara för obefogad rättegång samt betala ett skadestånd af 100 rdr.[1]

Såsom tumskruf, i fall von Blanc ytterligare skulle krångla, använde La Hay en temligen mystisk hotelse; han ville nämligen i så fall »med laga skäl uppenbara huru von Blanc å utrikes ort sig betett». För den som hittills såväl som af den kommande framställningen lärt närmare känna von Blanc och hans våldsamma, krångliga lynne, behöfver denna hotelse icke nödvändigt innebära, att von Blanc skulle låtit någon vanhederlig handling komma sig till last, utan endast det, att han utrikes liksom här legat i fejd med Gud och all verlden.

Ett nytt bidrag till belysningen af denna sida af hans karaktär lemnas i den rättegång han hade genast i början af 1782. En ostindisk-styrmans hustru, *Margareta Christina Lundberg,* hade nemligen sändt en hos henne tjenande gosse, *Johan Petter Qvalström,* till Blanc för att, jemte andra saker, äfven utbjuda 8 stycken strutsfjedrar, hvilka skulle kosta 24 skilling stycket eller tillsammans 4 rdr specie. Blanc svarade på anbudet, att han hade af strutsfjädrar »ett sådant öfverflöd att han hvarken behöfde eller ville köpa fler, allra minst dessa, såsom till intet annat tjenlige än att för nöds skuld på teatern nyttjas», men när han efterfrågade priset och gossen, som förvexlade riksdaler och daler silfvermynt, uppgaf detta till 4 daler, fann han detta naturligtvis så billigt, att han köpte dem och lät sedan klippa sönder dem.

Säljarinnan, som icke var belåten med att få en tredjedel mot hvad hon begärt, stämde Blanc för att utfå skilnaden, eller 8 daler smt, men denne vägrade under förklaring, att köpet en gång var uppgjordt med gossen och att han icke hade med henne att göra. När så gossen sändes med ytterligare bud härom till Blanc, träffades icke den senare, men väl fru von Blanc, som sade, att hennes man »var i Comediehuset och der af flere sysslor hindrad, och i öfrigt tillade, att hon ej kunde styrka gossen

---

[1] *Kämnersrättens Dombok i Civila mål* 4/6 1782. Målet uppsköts i anseende till La Hays insjuknande och skulle bero på ny anmälan, men någon sådan förekommer icke under detta år.

att tala vid directeuren, emedan han kunde slå ihjäl honom».

Nu vågade gossen icke mer återkomma ensam, utan medtog »kompaniskrifvaren *Dubbes* enka, hustru *Anna Maria Friberg*», som vittnade, att hon och gossen, vid ankomsten till komediehuset, »först träffat ett ungt fruntimmer, som uppå anmäldt ärende ej lemnade något svar, och derefter directeurens fru, som yttrade sig dermed icke vilja taga befattning, och omsider directeuren sjelf, hvilken vägrade köpets återgång, och med mycken häftighet bedt vittnet gå sin väg, med tillsägelse till gossen, att om han ej hade sig på dörren, skulle han köra honom ut för trapporna».[1]

En fråga som ständigt återkommer på dagordningen är den rörande spektakler på Söndagar samt under fastlagen. Allmänheten tog nu som alltid parti för och emot, och »Den Philosophiske Storprataren» låter ett fruntimmer spörja ett annat:

> »Har Ni ej lust att se ett ganska vackert Passionsstycke, som i nästa vecka uppföres?»

hvartill svaras:

> »Om jag ginge dit, skulle mitt samvete förebrå mig det hela min lifstid, och dessutom hoppas jag att ingen lärer vara så oförskämd att våga blanda ett dyrbart ord uti ett föraktligt apespel. Jag undrar högeligen om bättre folk, som äro väl-tänkande, skulle gynna sådant på en tid som är så helig, och på hvilken, som jag hört, kyrkolagen förbjuder det.»

Den förre lät sig icke afskräcka af så litet, utan förklarade, att »kyrkolagen är för längesedan urmodig», samt att hon »skall se på Comedien om de också spelade påskdagen».[2]

Den som likväl tog sig an saken var stadsfiskalen *Habor Gillerstedt*, tvifvelsutan närmast dertill föranledd af följande skrifvelse från Konungens Befallningshafvande:[3]

> »Till magistraten i Götheborg.
>
> Som ordning och skick fordrar att ej några Publique Spectacler gifwas under eller omkring de årligen infallande stora högtider, så behagade Ni årligen hålla hand deröfver, at ej några Comoedier här i Staden warda spelta ifrån 3:dje Advent-Söndagen före Jul till Nyårsdagen är förbi, och ifrån fjorton dagar före Påsk till efter Påskweckans slut.
>
> *And. Rud. Durietz.*
>
> *Hans Hummel.*»

---

[1] *Kämnersrättens Dombok i Civila mål* 1782 $^{1}/_{2}$ och $^{22}/_{2}$.
[2] *Olof Westman*, Den Philosophiske Storprataren 1782, sid. 57.
[3] *Länsarkivet, Bref Concepter 1781* den $^{27}/_{12}$ N:o 1420.

På grund häraf anmälde stadsfiskalen hos magistraten:

»at thet härwarande Comoedie-Bandet å Söndagarne och under fastlagen upföra Commedier och gycklespel, hvilket tå sådant skjer å Söndagen leder till gudstjenstens föragt och försummelse och är under fastelagstiden förhinderligt för i synnerhet then arbetande hopen och tjenstehjon, som hellre borde upmuntras at åtminstone i fastlagen till den sanne Gudens dyrkan helga de få stunder, på hvilka the få sätta werldsliga sysslor å sido, och anhöll therföre Herr Stadsfiskalen at Comoedie Directeuren *von Blanc* måtte förbjudas å Söndagarne och under fastlagen någon Comoedie upföra.

Magistraten ville häröfver höra Blanc, som upkallad sig inställte, och på fråga, huruvida han innehade et sådant privilegium, hvarigenom han berättigades att så väl thenna tiden som then öfriga delen af året upföra Comedier här i staden, tillkännagaf at han thermed ej var försedd, dock trodde att ett slikt tillstånd, hvilket för nu aflidne Comoedie Directeuren *Stenborg* utfallit, på honom lämpas måtte, hvarvid Stadsfiskalen yrkade att, som något sådant tillstånd Blanc icke förundt blifvit, så måtte han i följe af Kungl. Maj:ts nåd. stadga om Eder och sabbatsbrott af d. 7/10 1687 § 9 få tillsägelse att vid deri utsatt vite afhålla sig från Comoediers upförande om Söndagarne, och i förmågo af Kongl. Maj:ts för Stockholms stads Konsistorium utfärdade nåd. Resol. 20/9 1720 Blanc i fastlagstiden innehålla med alla Comoedie spel.»[1]

Detta yrkande blef äfven Magistratens beslut, men von Blanc synes hafva åtlydt det jemnt så mycket som han sjelf ville. Af den uppgjorda spellistan finner man, att han, före förbudets utfärdande, spelat endast en Söndag, nemligen den 10 Febr., då han gaf »Beverleys olyckliga händelser» samt den muntra parodien »Finkels Parentationsact på Latinska klubben», men troligen har det spelats fler gånger, då stadsfiskalen begagnar pluralformen »Söndagarne» — ett ytterligare intyg om teaterannonsernas bristfällighet. Efter det förbudet kungjorts, är det visst, att Blanc åtminstone en gång spelat på en Söndag, utan att åtal tyckes följt; det var nemligen den 5 Maj, då man gaf, och det »på flere förnämas begäran», »Den förställda Agnes» samt den grofkorniga komedien »Klädskåpet».

Det synes denna speltermin rådt ett ovanligt intresse hos allmänheten för teatern, hvilket icke blott föranledde, att man spelade ovanligt långt fram på våren emot eljes, utan äfven möjliggjorde, att pjeserna kunde gifvas flere

[1] *Rådhusrättens Politiprotokoll* 22/2 1782.

gånger; det är rätt eget att finna, hur ej mindre än 11 arbeten kunde uppföras 2 gånger hvardera, 3 stycken 3 gånger, 2 4 gånger och 1 7 gånger. Att publiken uppmärksamt följde scenens företeelser, derom vittnar äfven att man så ofta i annonserna träffar förklaringen, att en pjes gifves »på många Herrskapers begäran», »på mångas begäran», »på fleres begäran» o. s. v., liksom också uppmaningarne till Blanc i tidningarne att uppföra något visst arbete.[1]

Detta publikens intresse karrikeras i »Den Philosophiske Storprataren», som låter boktryckaren Wahlström försäkra redaktören, att »20 personer komma till det minsta dagligen hem att vilja köpa comedier och gamla historier, då knappt en i veckan frågar efter »Storprataren», hvarför han råder redaktören att hellre skrifva en »Theateralmanach». Det är äfven med denna teatervurm tidskriften skämtar, när den annonserar såsom »*Inkomna skeppare*: *Frans Rim* från Eselsing med Chansonetter, Vaudevilles, Skålar och Supvisor, samt *John Baliol* från Dantzfurt med 2000 packar nya Contradanser, 70 välöfvade Acteurer och Actricer, 23 virtuoser, 600 kistor Comedier, Operor och Tragedier samt 500 lådor nya mössor, Spännen och Dockor, klädda i särskilda moder».[2]

»Storprataren» var för öfrigt en förklarad fiende till teatern, och alla andra nyheter, samt utgjorde ett talrör för de »samhällsbevarande» elementen i staden; hur pass mycken aktning den hyste för allt som var förknippadt med scenen, visas bäst af ett i tidskriften förekommande »Utkast till en Rangordning för Göteborgs Stads innevånare, börjande på de främste i samhället, och gående till de sämste, som är från Generalspersoner till och med Comedianter, dansmästare, hårfrisörer m. m.», och vidare när den föreslår till öfverläggningsämne: »Om huru skadliga Comedier äro för en stat, såsom bidragande till luxens och lättjans befrämjande, samt äfven på visst sätt till folkminskningen, i anseende till de många lefvande — döde menniskor, som sysselsätta sig med dessa barnsligheter och narrspel till fåfängans nöje, hvilka eljes kunde blifva nyttiga menniskor.»[3]

---

[1] T. ex. *Götheborgs Allehanda* 29/1, då det »anhålles att Directeur Blanc ville ånyo» gifva »Grefve Walltron» samt den Prolog, som uppfördes nyligen på Konungens födelsedag.

[2] *Olof Westman*, Den Philosophiske Storprataren 1782 28/9.

[3] » » » » 1782 17/8.

Trots allt detta hatade icke »Storprataren» dramatiken i och för sig, utan endast det sätt hvarpå teatern nu var organiserad och verkade. Hans funderingar äro så egendomliga, att det vore skada om de lemnades ur räkningen, så mycket hellre som de tvifvelsutan delades af rätt många. Han låter en »brefskrifvare» yttra:[1]

»*Theatren,* ehuru inskränkt under tak och inom fyra väggar, är likväl nu ett fält, rymligare än Ocean. Jag undrar hvarför Ni icke använder Er penna till dess förherrligande, för att derigenom göra Er lika odödlig med en Molière, Corneille, Voltaire, Hollberg etc. Ni ser ju sjelf att en Acteur och en Actrice äro Nöjens Gudomligheter, på hvars altare både andlige och verldslige dagligen tända nya rökverk.»

»Sjelfva inrättningen af Theatrar bör ingen bestrida den är nyttig och äfven nödig, i anseende till den öfning de gifva vitterheten, men närvarande inrättning med de personer, som underhålla densamma, tyckes behöfva någon ändring. Theatern bör anses som en vitterhetens högskola, men man kan ej vänta någon framgång, då han blott eges af sällskaper som föda sig deraf såsom ett handtverk, och hvilka ofta sammanplockas af de dertill minst skickliga. Jag finner ingen af alla våre medborgare mindre nyttig än våra närvarande Comedietrupper. Jag vill ej klandra dessa menniskor, nej det är det närvarande sättet att handtera det vackraste af det sköna, det vittra, som jag tadlar, hvilket genom ett bättre handhafvande, en bättre vård, skulle göra fosterlandet lika nytta med alla andra stora inrättningar.»

»Theatrar utom hufvudstaden böra icke blifva ansedde såsom särskilda sysslor och aldrig bestå af sig sjelfva; min tanke är att de böra förknippas med de bättre Lärohusen, såsom Gymnasier, för att utgöra en del deraf, hvarest den skicklige och studerande ungdomen kunde uppöfvas i det vittra. Hvarför alltid höra Skådespelen på Svenska? Nej, hvarför icke på Tyska, Fransyska och Engelska. På detta sättet skulle Theatern vinna glans och blifva vitterhetens förnämsta säte. Det faller af sig sjelf att inga andra stycken skulle gifvas än de, som äro öfverenstämmande med den sundaste moral.»

För att nu öfvergå till ett närmare omnämnande af hvad von Blanc denna speltermin hade att erbjuda teaterälskaren, och detta var mycket, bör det genast påvisas, att Blanc nu såg sig i tillfälle mera än förut uppmärksamma den lyriska delen af repertoiren, sedan han numera hade att tillgå de erforderliga krafterna, i främsta rummet

[1] *Olof Westman,* Den Philosofiske Storprataren 1782 sid. 106.

den unge Andreas Widerberg och derjemte en ny skådespelerska, den 15-åriga *Anna Catharina Widebäck.*[1] Sålunda uppsattes redan på hösten de båda operetterna *Don Micco och Lesbina* samt *De två Jägarne och Mjölkflickan,* hvartill kom *Alexis eller Desertören,* dram i 3 akter med musik af Monsigny, på våren operetten *Martin och Gripon* samt den sedermera ofta spelade *Annette och Lubin.*

Don Micco och Lesbina, »intermede» i en akt på mycket ledig vers, säges i det tryckta exemplaret vara ett verk till »orden och musiquen af C. S.» eller med andra ord, Carl Stenborg, men är i sjelfva verket en efterbildning af Biancolellis och Romagnésis italienska opera comique med samma namn; deremot är verkligen den nätta musiken komponerad af Stenborg. Operetten, som blef en sannskyldig publikens gunstling, har ett mycket enkelt men muntert innehåll och spelas af endast två personer, *Don Micco* och hans fästmö *Lesbina.*

Den förre, en sannskyldig storskrytare, har blifvit utmanad af en okänd fiende och infinner sig på mötesplatsen, utrustad i harnesk och beväpnad med värja, dolk och pistoler. Kännande situationen något kuslig, utbrister han, uppmuntrande sig sjelf:

>»Jag är just ej så illa vid,
>Men att mitt mod än mera öka,
>Så vill jag på en stund försöka.
>Och se hur det går till i häftig strid»,

hvarefter kommer följande aria:

>»En soldat, som efter äran sträfvar,
>Ej i krig för tusen faror bäfvar.
>Det styrker tapperheten
>Att höra krigstrumpeten,
>Och huru trumman går,
>Och huru pukarn slår.
>Det blixtrar — hör kanonen.
>Han har den grofva tonen.
>Se där en pluton;
>Och der en division;
>Se där en squadron,
>Och der en bataljon!
>Nu först infanteriet en duktig salfva gaf,
>'Lägg an, ge fyr, bräck af.'

---

[1] F. 1765, gift 1786 med And. Widerberg samt död $^{25}/_{2}$ 1824.

I *Hvad Nytt?* $^{16}/_{7}$ 1782 läses bland anmälde resande för den 10 April: »Acteuren i Seuerlingska comedietruppen *Petter Lindahl* från Westergötland.»

Nu syns kavalleriet, som lemnar hästen tygeln,
Och hurtigt bryter in uti den högra flyglen.
Hör sådant väsen, hör!
Som bajonetten gör:
Se huru sabeln svingar
Och emot andra vapen klingar
Hör nu pistolerna: piff, paff, piff, piff, paff, puff!
— Den målningen var stark, ja, nästan stark;
uff, uff.»

Denna framkallade skräckbild är icke egnad att stärka modet, hvilket sjunker under nollpunkten då i detsamma hans motståndare, kommer in på scenen; det är Lesbina förklädd till karl. Hon har velat sätta den storskräflande fästmannens tapperhet på prof, och det är hon som utmanat honom till kamp och nu skyndar draga värjan samt uppmanar honom att göra detsamma. Härtill har han likväl icke den ringaste lust, utan söker alla möjliga undanflykter, och när hon, för att göra slut härpå, ger honom en knuff så att han faller kull, förklarar han sig vara död med ens. Hon har nu, som hon åsyftat, blottat ihåligheten af hans skrytsamma öfvermod och har honom i sin hand. I grund och botten vill hon dock gifta sig med den förälskade, i sjelfva verket eftergifvande och beskedlige Don Micco, men blott på det vilkor, att hon skall vara den, som har tyglarne i sin hand, och mannen hennes lydige tjenare:

»I allt jag ensam vill befalla
Och lydas i mitt hus af alla,
Fast jag allt vänder upp och ned:
Du skall ej våga dig att klaga,
Men låta dig med allt behaga,
Om du vill hafva någon fred.»

»Nå väl, det är så tidens sed»

svarar Don Micco till alla hennes fordringar, och dermed är allt väl beståldt.

En annan operett, som blef om möjligt ännu populärare, var *De två Jägarne och Mjölkflickan*, hvilken pjes, heter det i annonsen för premieren den 6 Nov. 1781, då den gafs såsom efterpjes till »Vielgeschrey», »har på alla orter den blifvit uppförd vunnit allmän lycka, och är förleden sommar i Stockholm uppförd 15 gånger å rad». Denna framgång, som lät stycket gå 7 gånger under spelterminen öfver scenen i Göteborg, berodde dock hvarken på någon qvick och ledig dialog, och ännu mindre på en

spännande intrig, hvartill här icke ens finnes ett spår, utan endast och allenast på *Dunis* intagande, lättfattliga musik.

Stycket, hvilket liksom det förra gisslar böjelsen för skryt och är en illustration till ordspråket: »sälj ej skinnet förr än björnen är skjuten», spelas af tre personer. De båda jägarne *Wilhelm* och *Colas* äro ute på jagt efter en björn; innan de gå vidare i sitt äfventyrliga förehafvande, dukas emellertid matsäcken upp, och med supen kommer modet. Efter åtskilligt manhaftigt prat, som skall fernissa upp den genomskinliga fegheten och rädslan hos båda, tager dock, när sedermera björnen visar sig, fruktan för skogens herskare ut sin rätt, trots mat och bränvin, och den ene faller, öfverväldigad af skräck, omkull under flykten och blir liggande, medan den andre räddar sig upp i ett träd.

Så kommer *Perette* med sin mjölkkruka, hvars innehåll hon skall sälja:

»Se här, se här, man en mjölkflicka finner,
Kom, kom handla den mjölken hon bär!
När Colin satt vid stranden mig när,
Jag än den dagen mig påminner:
Blomsterkransar vi knöto der,
Han såg den dolda eld, hos mig brinner,
Med en uppsyn så öm och kär;
Rosor och liljor vi plockade der. —
Se här, se här, man en mjölkflicka finner,
Kom, kom handla den mjölken hon bär!»

Efter denna täcka aria, gör hon upp i tankarne, hur hon med pengarne för mjölken skall efter hand skaffa sig höns, får och slutligen en hel kreatursbjord, men störes i dessa framtidsfunderingar af de båda jägarne, som här visa sig modigare än nyss och inleda en ifrig kurtis, som dock tjenar till intet. Perette afvisar deras hyllning samt aflägsnar sig; efter en stund återkommer hon, nu i förtviflan: — krukan har gått sönder och framtidsdrömmarne sinat ut i sanden med mjölken; hon står der nu, efter att för tidigt hafva gjort upp räkningen utan värden, liksom de båda jägarne med björnen, hvars skinn de på förhand sålt.

Intrig fattas således helt och hållet, men musiken är vacker, ej minst trion i sista scenen:

»Det är otroligt!
Hvad det är roligt.
Nå det var bra,
Ha, ha, ha.»

Ett lyckligt grepp var äfven upptagandet af Fenouillot de Falbaires opera comique i två akter *Martin och Gripon eller De bägge girige,* i baron Manderströms öfversättning och med musik af *Grétry,* en operett, som till den grad slog an, att den gick 4 gånger under föga mer än en månad, hvilket för den tidens Göteborg var något ytterst ovanligt.[1]

Stycket förtjenade denna framgång; texten är, hvad såväl poesi som prosa beträffar, ledigt öfversatt, musiken vacker och handlingen erbjuder så roliga pointer, att den borde kunna ses med nöje än i dag. Den tilldrager sig i Smyrna, der de båda girige, *Martin* och *Gripon,* en vacker dag komma öfverens om att plundra en nyligen afliden muftis graf, i tron att der finna stora skatter. Under öfverläggningarne härom begagnar sig gubbarnes systerdotter *Henriette* och brorson *Jerome* af detta tillfälle att utbyta kärleksförklaringar, under skydd af den förras kammarjungfru *Madelon,* som passar på att, medan Gripon är borta och glömt qvar sina nycklar, ur gubbens gömmor uttaga Henriettes värdefulla tillhörigheter, hvilka skola sätta de unga i stånd att rymma från sina tyranniske väktare.

För att granska klenoderna, sätter man sig på kanten af en brunn, i hvilken dock Henriette har olyckan tappa alltsamman. Brunnen är emellertid tom, och Jerome nedstiger för att hemta upp det förlorade, men när han skall åter hissas upp, komma Martin och Gripon för att under nattens mörker bryta sig in i det bredvid stående grafmonumentet. Jerome måste således stanna der han är, men äfven gubbarne nödgas afbryta arbetet och gömma sig, ty nu kommer vakten, en föregångare till karabiniererne i »Frihetsbröderna»:

»Det midnatt är och vakten går:
På gatan ingen synas får.
Att ingen mer sig understår
Det minsta buller göra.
Vi med tystnad lyda böra
Hvad Cadis lag förmår.

---

[1] I den första annonsen heter det: »Denna Piece är aldrig här i staden upförd, och har intet allenast i Stockholm, utan på alla orter den blifvit spelt, wunnit et almänt bifall, både i anseende till det Comique och den förträffliga Musiquen, som så wäl är lämpad dertill». Musiken anfördes af *Schindler,* som till detta tillfälle komponerat en terzett och slutkören.

Det midnatt är och vakten går.
På gatan ingen synas får.
Vakten går, vakten går,
Och ingen synas får,
Än mindre något buller göra.
Vi med tystnad lyda böra
Hvad Cadis lag förmår.»

Naturligtvis ser den ingenting, och, sedan den försvunnit, börja gubbarne arbetet; man lyckas göra en öppning och Martin kryper in, men när han förklarar, att grafkammaren är tom, tror Gripon att detta blott är ett knep i afsigt att ensam behålla allt, blir förbittrad och stänger kamraten inne der han är. Nu äro goda råd dyra, ty vakten höres ånyo. Under detta har Jerome lyckats komma upp ur brunnen, men är nära att ihjelskrämma den på vakt stående Martin. Detta, jemte upptäckten, att de båda gubbarne varit på väg att plundra en rättroendes graf, begagna Jerome och Henriette att tilltvinga sig samtycket för återresan till Frankrike.

Slutligen uppföres för första gången på svenska den 7 Maj operetten *Annette och Lubin*, hvilken »Piece är tilförne aldrig upförd på Swensk Theater, och har i alla länder, der den blifwit visad, wunnit almänt bifall, i anseende til såväl händelsernas naturliga och otwungna sammanhang, som det öma och rörande, hwilket deruti röjes. Denna Piece finnes til köps hos Boktryckaren Wahlström och Bokbindaren Ekroth d. y. samt vid ingången till Comedien, och säljes för 6 skil. för mamsell *Widebecks* enskilda räkning, som spelar Annettes roll». [1]

Den unga skådespelerskan hade sålunda blifvit dramatisk förläggare. Bokens fullständiga titel lyder:

ANNETTE och LVBIN,
Opera Comique
uti en act.
Från Fransyskan öfversatt, med Franska Musiquens bibehållande

---

Upförd för första gången på Götheborgska Theatern d. 7 Maij 1782.

Götheborg, tryckt hos Lars Wahlström, 1782.

På första sidan läses:

[1] Operetten gafs för första gången i Stockholm på Munkbroteatern den $^2/_5$ 1786; den hade förut spelats på orginalspraket af den i Bollhuset 1753—1771 uppträdande franska truppen.

Personerna:

En ung *Grefve*, som äger Domsrätt på sitt Gods	Fru *v. Blanc.*
En Lands-Fiscal	Herr *Waltman.*
Lubin, en ung bonddräng	» *A. Widerberg.*
Annette, en ung bondflicka	Mamsell *Widebeck.*

Grefwens betjening och Bondfolk.
Theatern föreställer en Skogsbacke.

I denna komedi, med text af madame *Favart, Lourdet de Santerre* och *Fusée de Voisenon*, och musik dels komponerad dels arrangerad af *Blaise*, samt öfversatt af *Nils Öhrwall*, hade von Blanc lyckats erhålla en verklig kassapjes, som blef ytterst populär hos allmänheten och gafs ej mindre än 35 gånger under den återstående delen af seklet.[1]

Landsfiskalen är en gammal fjäskig och pratsjuk man, som är ganska väl tecknad redan i inledningsscenen:

Grefven:

Fiskal!

Fiskalen:

Eders nåd! Eders nåd!

Grefven:

Kan ni nu gifva mig godt råd?
Säg, har ni hjorten sett? mina hundar sig förvilla.

Fiskalen:

Eders nåd! Eders nåd! det låter ganska illa,
Han genast stämmas bör, och arresteras här.
Han genast stämmas bör, och arresteras här.

Grefven:

En hjort? Jag tror ni galen är.

Fiskalen:

Det är våld — — —

Grefven:

Hvad är det jag bör — — —?

Fiskalen:

Om ni vill landets herre vara,
Ni landets lagar skydda bör.
Om ni vill landets herre vara,
Ni landets lagar skydda bör.

Grefven:

Ack, kära ni ert sladder spara.

Fiskalen:

Lubin — — —

[1] Enligt meddelande af Birger Schöldström finnes Nils Öhrvall angifven såsom öfversättare i teaterannonsen i Norrköpings Tidningar Mars 1795.

Grefven:

Min hjort — — —

Fiskalen:

Annette — — —

Grefven:

Gif mig råd.

Fiskalen:

Eders nåd! Eders nåd!

Grefven:

Ack, kära ni ert sladder spara. Men hör jag ej valdthornet där?

Fiskalen:

Eders nåd! Stanna litet här.

Grefven:

Hör hornet där, hör hornet där. } tillsamman.

Fiskalen:

Ack stanna här, ack stanna här.

Så omtalar fiskalen, att Lubin och Annette älska hvarandra, och det utan att ha lof dertill, och ehuru den senare är så vacker, att hon borde tillhöra grefven:

Dess mun beständigt kyssas bör
Dess blick dig något vågsam gör
Förgäfves du dock våga tör;
Den rosen så läcker
Sin sötma upptäcker
Blott för Lubin.

De båda älskande lefva emellertid helt och hållet för hvarandra i en koja som Lubin uppfört, och sedan de föregående dolt sig för att lyssna, inkommer Lubin och kort derefter äfven Annette, till hvilken han öfverlemnar en bukett, med åtföljande

Aria:

I denna bild, Annette, du skådar
Hvad färg och glans din fägring har.
Hvad tjusning sig mitt hjerta bådar
Vid dylikt offer alla dar;
Skönt dessa blomster synas nätta
Jag deras prakt vill ökad se,
Om på ditt bröst jag dem får sätta.

Efter att hafva intagit en måltid, sådan en förälskad herde och en förälskad herdinna kunna vara belåtna med, aflägsnar sig Lubin, och hans plats intages af den likaledes förälskade gamle fiskalen, som förebrår flickan sammanlefnaden med Lubin och frågar

Han er sin låga tyder? Ja visst, min herr fiskal.
Och ni er känsla lyder? Ja visst, min herr fiskal.
En kyss han tör väl taga? Ja visst, min herr fiskal,
Ni låter er behaga? Ja visst, min herr fiskal,

»Utan tvifvel tar han er i famn då och då?»
»Åhja, hundra gånger om dagen.»
»Hvilken djerfhet! Han omfamnar er?»
»Hvarför inte? men ibland omfamnar jag honom, för ombyte skull.»

Han förklarar henne nu, att detta lif är brottsligt, men vill godtgöra allt genom att gifta sig med henne. Naturligtvis får fiskalen korgen, men Annette, har nu blifvit uppmärksam på att förhållandet till Lubin i verldens ögon är ett felsteg, och då hon klagar för denne, ser Lubin ingen annan utväg än att de gifta sig, hvilket också blir slutet på historien, sedan grefven öfvervunnit sina sjelfviska syften och gifvit de båda älskande åt hvarandra.

Det hela är en nätt herdeidyll i tidens smak.

Nyheterna för talscenen var dock långt märkligare än de för lyriska afdelningen: det är von Blanc äran tillkommer att först hafva på Götheborgska scenen uppfört ett arbete af *William Shakspeare;* Tisdagen den 13 Nov. 1781 läses nemligen i Hwad Nytt?

»I afton öpnas åter Gemenasiska Sällskapets Skådeplats och upföres: *Romeo och Julie*, Sorgespel i 5 öpningar ifrån Fransyskan. Denna Piece är en af de wackraste, som blifwit upförd pa Theater, både i anseende til sin förträffeliga skrifart och wäl träffade öfwersättning, så har den wunnit Allmänhetens bifall på alla språk och orter, den blifwit upförd: man förmodar således at den äfwen här winner Resp. Åskådares bifall.

Romeo och *Julie* i högsta kärleks qwal
Skal prässa ur wårt bröst de suckar utan tal,
Som wi wid olycksfall för öma hjärtan gjuta,
Hwars lott är utan brott af swaghet lifvet sluta.

För Piecens widlyftighet blir i dag ingen efter-Piece. Början sker kl. 5.»

Besynnerligt nog tyckes publiken icke, som sig bort, hafva uppfattat betydelsen häraf, utan sorgespelet måste för denna termin nedläggas efter endast tvenne representationer. [1]

---

[1] »Romeo och Julia» gafs i Stockholm först den 17 April 1845, men hade redan den 5 Aug. 1776 spelats af Seuerling i Norrköping (*Schöldström*, Hög och sann konstnärlig anda, sid. 62). Det kan vara af ett eget intresse att se när den svenska hufvudstaden kom i tillfälle åskåda uppförandet af andra Shakspeares arbeten: *Hamlet* 1819,

Likaledes är det v. Blanc som allra först på svenska gifvit ett arbete af den store tysken *Gotthard Ephraim Lessing*, nemligen 5 aktsdramen *Minna von Barnhelm eller Soldatlyckan*, hvilken »Piece är aldrig förut här på orten spelad», heter det i annonsen, »och är skrifven af den namnkunnige Professor Lessing, samt vunnit allmänt bifall på alla orter den upförts».[1]

Det var med detta, ett af den klassiska lustspelsdiktningens främsta verk, som von Blanc afslöt sin framgångsrika sejour, den 28 Maj 1782.

Öfriga talstycken som gåfvos under denna termin för första gången, icke blott i Göteborg utan i Sverige, märkes: *Blindbocken*, komedi i en akt af Berquin; Voltaires stora tragedi *Alzira* och samme författares dram *Skottländskan eller Caffehuset i London;* vidare *Domald* — hvarom annonsen har följande »historiska» upplysning:

> »Skrifven af Professor *Ristell*. Anledningen till denna Piece är tagen ur Svenska historien, och är händelsen passerad år 365(!). Han är aldrig här förut upförd, och är ganska wacker.»

Härtill komma: *Det älskade missfostret*, skådespel i 2 akter af m:me de Genlis [La belle et la bête], *Bruden i Sorgen* af Congreve samt vidare *Juliana von Lindorack* af Schröder, der annonsen har följande versifierade puff:

> »*Juliana Lindorack* förgäfwes swärtad blir,
> Hon med ett stolt förakt på andras konstgrepp sir,
> För stor försvara sig, fast kärlek hjertat leder,
> Försynen slutar dock dess sak till dygdens heder,
> Och hennes lyckas höjd; så straffas nedrighet,
> Så blygs en svartsjuk man, så winner billighet.»

Och slutligen *Grefwe von Walltron eller Subordinationen*, skådespel i 5 akter af Möller, hvilket »i anseende af sin wackra och naturliga händelse, samt de öma uttryck det innehåller, gjort det på alla Theatrar, det blifwit upfördt, till ett Mästerstycke i sit slag»[2]; äfven denna pjes förságs

---

Othello 1827, *Macbeth* 1838, *Kung Lear* 1847, *Kungens läkare* 1853, *Köpmannen i Venedig* 1854, *Muntra fruarne i Windsor* 1857, *Så tuktas en argbigga* 1860, *Förvexlingarne* 1861, *En midsommarnattsdröm* och *Konung Henrik IV* 1862, *Coriolanus* 1866, *En vintersaga* 1871, *Konung Richard III* 1873 samt *Antonius och Cleopatra* först 1881.

[1] Gafs i Stockholm på Munkbroteatern 26/2 1793.

[2] *Blindbocken* uppfördes i Stockholm 1797, *Alzira* 1791, *Skottländskan* 1783, *Domald* 27/8 1782, *Juliana von Lindorack* 1802, *Grefwe von Waltron* 1794; *Det älskade missfostret* synes aldrig blifvit uppfördt i Stockholm, ej heller *Bruden i Sorgen*.

af Blanc i annonsen med följande verser — han måtte rent af haft en särskildt för sådana ändamål anställd rimsmidare:

Gref *Walltron* wisar fram af Dygden et Exempel,
Han i wårt hjerta bor liksom i Ärans Tempel,
Hwem af dess åsyn blir ej helt förbytt i Dygd?
Om swaghet blottar sig ger ädelmodet skygd;
Dess Fru hon wisar fram sin kärlek med sin plåga,
Hon blott sin Walltron ser, det är den enda låga,
Dess hjerta satt i brand, i öfrigt henne ledt
Hon i Personen allt, i ståndet intet sett,
Fast sorgen är så stor, en dag det sörja lönar,
När den med evig fröjd en ömsint maka krönar.»

Von Blanc fick äfven rätt i sitt antagande, att stycskulle vinna bifall, ty det gick genast trenne gånger och upptogs allt emellanåt de följande åren.

Händelsen tilldrager sig i ett läger. Kaptenen vid Grefvens af Bembrock regemente grefve *von Walltron* har genom en djerf bragd lyckats ur fiendens händer befria en vid armén varande prins, i anledning hvaraf han väntas blifva befordrad, något som väcker liflig glädje hos kamraterne, af hvilka Walltron genom sin ridderlighet gjort sig särdeles omtyckt. Emellertid upptäckes, att ett par man velat desertera, och, när dessa befinnas tillhöra grefvens kompani, blir denne lifligt berörd af denna brist på hållning bland just hans egna män. Ställningen förvärras än mer genom den kommenderande generalens beslut att, för att statuera ett exempel, låta arrestera Walltron i afbidan på den blifvande ransakningen. När så den senare kallas till öfversten för att höras, råkar han hos denne i raseri, drager värjan mot sin förman, och denne nödgas å sin sida försvara sig, och så anträffas af tillskyndande officerare de båda hetlefrade herrarne i begrepp att spetsa hvarandra. Nu dömes Walltron att arkebuseras, men räddas i sista ögonblicket af prinsen, som varit borta, men nu skyndat åter, och allt slutas lyckligt.

Skådespelet, hvars öfversättning af Envallsson är mycket ledig och vårdad, erbjuder en följd af starka rörelser och ger skådespelaren tillfälle utveckla hela sin kraft; förutom hufvudrollen, är grefvinnans *von Walltron* mycket fordrande, men äfven tacksam.

Bland öfriga nyheter märkas 3 aktslustspelet *Adjutanten* samt *Grefve Essex olyckeliga händelser*, sorgespel i 5 akter från engelskan, om hvilken det heter: »Denna Piece

är här på orten aldrig förut upförd, och är i anseende till Historien, som allmänt bekant, utförd i ett behageligt Sorgespel, som weterligen är ibland de wackraste i sit slag. Skrifsättet är högt och flytande; öfversättaren har äfwen warit lycklig at bibehålla sig vid språkets renhet». Vidare 5 akts komedien *Det lyckliga misstaget;* enaktsskådespelet *Blomsterkransen; Gammal kärlek rostar icke,* lustspel i 2 akter; *Den oförmodade utgången,* lustspel i 3 akter, öfversatt från franskan; *Röfvarebandet,* lustspel i en akt, »är en verklig passerad händelse i Bayern för några år sedan;» *De ädla passionerna,* lustspel i 2 akter; *Stråtröfvaren eller Den olycklige pilgrimen;* en aktslustspelet *Den à la modiska hofmästarinnan; Den ädelmodige arfvingen,* lustspel i en akt, »är en verkligen passerad händelse, samt ganska vacker och artig», och slutligen *Galora från Venedig eller Äregirighetens bedröfliga verkningar,* sorgespel i 5 akter, öfversatt från franskan,[1] om hvilken annonsen försäkrar: »Denna piece är aldrig förut upförd i Sverige och är ett mästerstycke utaf alla tragedier, hvilken hedrar sin författares snille uti sammansättningen, och dess vältalighet uti uppförandet af et ämne, som är blandadt med Historisk sanning och poetisk dikt».

Intet af dessa arbeten återfinnes hvarken hos Dahlgren eller Klemming. Detsamma är äfven fallet med *Den sköna lieutenanten* eller *Förvandlingen,* komedi i 5 akter, som annonserades till den 11 Dec. 1781, och om hvilken det då säges: »Denna Piece är förut här aldrig upförd. Händelsen är rätt artig och så väl blandad, det Comiqua med det allvarsamma, at man förmodar at han vinner Resp. Åskådares välbehag». Nästa gång annonserades den till den 27 Dec., men inställdes, hvilket föranledde en missnöjd teatervän att i Götheborgs Allehanda $^{28}/_{12}$ fråga, »huru Herr Comedie Directeuren von Blanc understått sig att narra Stadens Resp. innevånare genom intimation till Comedien förliden gårdag, och det så välbeställdt at en ansenlig mängd folk, som woro hogade at se »Den sköna Lieutenanten» spelas, icke fingo förr än vid ingången till Comediehuset weta det Herr Blancs affischer ej alltid äro påliteliga?»

Härpå svarar »Eftersinnande Spectateur» den 8 Jan.

---

[1] 1789 $^{20}/_{3}$ gafs den sista gången under 1700-talet, men säges då vara öfversatt »från italienskan».

1782, att »Comedien inställdes Tredjedag Jul på behörig befallning».

Samma dag, 8/1 1782, tycks emellertid de hinder, som rest sig mot Den sköna lieutenanten, upphäfts, ty i denna dags n:r af Hwad Nytt? finnes den *tredje* annonsen om styckets uppförande.

Af äldre saker förekommo, till följd af de många nya, ej så talrika repriser som vanligt, och dessa utgjordes för det mesta af Hallmans så omtyckta »Petis och Thelée», »Finkels Parentationsact», »Skeppar Rolf och Gunnild», samt »Boussaronnerna», hvilket visar, att denne författare äfven lyckats eröfra Göteborg. Dessutom spelades några andra äldre omtyckta saker: »Slafhandlaren i Smyrna», »Solen lyser för hela verlden», »Beverley», »Susanna» m. fl. Af Holberg gafs för första gången *Vielgeschrey*.

Truppen utgjordes denna speltermin med visshet af direktör *Johan von Blanc*, fru *von Blanc*, herrar *Waltman*, *Andreas Widerberg*, *Johan Berger*, *Jonas Wernström* samt mamsell *Greta Catarina Råberg* — alla qvar sedan föregående år —, hvartill kom den nyengagerade unga mamsell *Anna Catarina Widebeck;* det är dock troligt, att ytterligare några andra af den föregående uppsättningen voro qvar, t. ex. madam *Birgitta Maria Thorin*, *Sven Lindström* och *Henrik Schierlin*. Med visshet känner man deremot, att *Olof Ljunggren* med *fru* på sommaren 1782 återgått till Carl Stenborgs teater.

Skådespelaresällskapet i Göteborg

(*under direction af Johan von Blanc*) $^{10}/_{9}$ 1782—$^{6}/_{5}$ 1783.

Under sommaren 1782 företogs en omfattande reparation af teaterhuset, som nu skulle göras »herrligare och beqvämare»[1], och i September kunde von Blanc, i sammanhang med annonsen om spektaklernas början, tillkännagifva, att »det gamla (!) Comediehuset är med all möjlig beqvemlighet repareradt och inrättadt med 3:ne Etager, och hwar Loge med en särskild trappa och utgång», samt att logerna, efter allmänhetens önskan, kunde afdelas för 4, 6 eller 8 personer hvardera.[2]

Äfven andra anordningar hade vidtagits för publikens beqvämlighet; allmänna ingången hade ändrats, liksom biljettkontoret, och utgången tillbygts.[3] Möjligen var det i sammanhang med denna allmänna uppsnyggning som Blanc lät på byggnaden anbringa en »tafla med Kongliga vapnet», hvartill han ansåg sig berättigad såsom innehafvare af kongligt privilegium att uppföra spektakler.[4]

När allt var i ordning att börja den nya spelterminen, kom ett oförmodadt hinder emellan, som hotade att helt

---

[1] *Den Philosophiske Storprataren* $^{20}/_{7}$ 1782. Äfven hörnhuset bredvid teatern ihågkoms det följande året, då, enligt *Rådhusrättens Politiprotokoll* $^{9}/_{5}$ 1783, »Comedie-Directeuren Johan von Blanc förekom och upwiste en af murmästare *Buhrman* författad och af Stadsarkitekten kapten *Carlberg* underskrifwen ritning öfwer en stenhusbyggnad, som Blanc på den tomt vid Sillgatan ärnar låta uppföra»; godkändes.

[2] Logerna voro likväl icke ännu den $^{17}/_{9}$ fullt färdiga.

[3] Jemf. annonser för representationen den $^{1}/_{11}$ 1782.

[4] *Kämnersrättens Dombok* i brottmål 1783 $^{18}/_{12}$.

och hållet omintetgöra alltsammans; enkedrottning Lovisa Ulrika afled nemligen den 16 Juli 1782, och således borde djup landssorg inträda, derunder naturligtvis alla spektakler skulle inställas. Detta var också »Den Philosophiske Storpratarens» mening, och man läste mycket riktigt härom i numret för den 17 Aug., der redaktören låter en af sina vänner, »en vördnadsvärd gubbe, stor ifrare mot bränvin och Comedier, och som anser att spela Comedie om en Söndag vara en oförlåtlig synd», yttra: »Jag undrar om man icke snart skall få se Comedianternas budkaflar regna kring husen i Göteborg; mån de ej snart tänka spela en 'Don Micco' eller 'Barselstuan'?, men jag svarade att under närvarande sorgetid få inga Comedier spelas.» — »Intet spelas», sade han, och man visar detta Gyckleriet under Gudasorgen, jag menar i fastan!»

»Storpratarens» förhoppning om stängandet af teatern gick dock om intet, ty konungen förmådde icke så länge undvara spektaklerna i hufvudstaden, och följden blef, att man i Göteborg fick i tidningarne den 6 Sept. läsa ett så lydande tillkännagifvande:

»Som jag af Stockholms Allehanda under den 27 och 29 Aug. funnit at Spectacler i Stockholm äro tillåtne, och werkligen på ofvannämnda dagar uppförde, så gifwes härigenom Resp. Allmänheten tillkänna at nästk. Tisdag, d. 10 Sept., blifwer Theatren här i Staden öpnad, då man genom affischer widare skal avertera, hvilka Piecer då blifwa upförde.

Abonnancen sker på halft år, räknadt från medio September till medio Martii nästk. år, under hwilken tid man på alt möjeligt sätt skal söka at förnöja Resp. Herrskaper och Åskådare.

Joh. v. Blanc.»

När teatern på bestämd dag öppnades, var det med bitter undergifvenhet »Storprataren» utbrast:

»Insändaren frågar: Hwad är orsaken till Comediers uppförande under sorgetiden, då det i alla tider ej varit brukeligt?

Redaktionen swarar: Ingenting är lättare än att straxt finna orsaken till Comediers upförande i närwarande sorgetid; wi böra allenast weta att de äro loflige — jag är för litet kunnig i lagen, för att säga att den förbjuder desamma på en tid, då all musik är bannlyst och wi äro swartklädda. Jag finner mer än mycken billighet och all nödvändighet i Comediers uppförande:

1:o är man twungen, efter närvarande mode, att som redlige swenskar yttra wår fägnad öfwer H. K. H. Prins *Carl Gustafs* födelse[1], genom wissa nöjens utöfwande, hwaribland Come-

[1] Den 25/8 1782.

dier äro de essentielaste, och det så mycket mer som Stockholm redan föregått oss för mer än 14 dagar sedan:

2 o försäkra alla Medicinska reglor att sorg skadar kroppen, och att således Comedier äro nödvändiga till wara sinnens uppmuntran i närvarande djupa sorg, som genom Högstsalig H. K. Maj:ts frånfälle intagit allas bröst;

3:o har man utan tvifvel funnit nödigt i denna sorg upföra Comedier, efter man brukar upföra dem i passionstiden, til bewis på att det icke sker af förakt för gudstjensten.»[1]

I sjelfva verket fortfor också Blanc, äfven under denna termin, att spela såväl under fastlagen som på Söndagarne, hvilket är egendomligt nog. Han hade, såsom vi i det föregående sett, blifvit af Magistraten förbjuden att uppföra spektakler under bådadera, men trotsade likväl förbudet; om han då, under terminen 1781—82, endast gaf 2 representationer på Söndagar, så vidt man känner, spelade han nu ej mindre än 8 gånger.[2]

Detta är så mycket märkvärdigare som man i hufvudstaden strängt höll på förbudet; åtminstone finner man icke att representationer på de Stenborgska teatrarne gifvits någon Söndag förr än den 13 Nov. 1785, och det först sedan Carl Stenborg dertill begärt och erhållit Konungens särskilda tillstånd.[3]

De ordinarie spektakeldagarne voro eljes i Göteborg nu som vanligt Tisdagar och Fredagar, med början kl. 6 e. m., men från den 1 November, eller under den mörkare årstiden, kl. 5.

Enligt Blancs annons skulle abbonnementsterminen räknas från »medio September till medio Mars», men redan den 17 September tillkännagifver han att den tager sin början först den 1 Oktober, och räckte sålunda till den 1 April eller ett halft år. Efter slutet häraf annonserades:

»Gifwes härigenom ödmjukligen tilkänna at Termin för de Loger, som äro Abonnerade på et halft år, är nu til ända, och som jag med min Comoedie Trouppe ärnar qwarblifwa til Maij

---

[1] *Den Philosophiske Storpratarcn* $^{14}/_{9}$ 1782 n:r 33.

[2] Göteborgs Domkapitel anmälde dock 1783 att von Blanc spelade på söndagarne och yrkade förbud häremot. [Skarstedt, Göteb. Stifts Herdaminne, sid. 47], och sådant förbud utfärdades ock af regeringen.

[3] *Joh. Flodmarks* anf. arb. sid. 213 och 238. I Kongl. resolutionen på presterskapets allmänna besvär, daterad den $^{20}/_{11}$ 1786, undantogos från allmänna förbudet emot skådespels uppförande på Sön- och helgdagar »tillsvidare» städerna Stockholm, Göteborg, Norrköping och Åbo, hvarest de efter kl. 6 om aftonen skulle vara tillåtna, »dock att så väl då som eljest iakttages, att icke något föreställes, som är ogudaktigt och kan åstadkomma förargelse».

månads slut, så behagade de Resp. Herrskaper, som åstunda behålla sina Loger, därom tilsäga, då betalningen blir efter så många Comedier som upföras.

Joh. von Blanc.»[1]

Kort efteråt fullständigas detta tillkännagifvande genom en anmodan till dem, »som ej ärna behålla sina loger i Comediehuset efter Påsk», att skicka tillbaka nycklarne till desamma.[2] Det fanns äfven tillfällen när abonnement af annan anledning upphörde, nemligen vid recett, och det heter sålunda i annonsen om en recett den 10 Dec. 1782 för Waltman: »Inga *Perpetueller* warda i dag gällande, och de Resp. Herrskaper, som ej behaga sjelfva nyttja sina loger, täcktes låta öppna dem.»

Tyvärr finnes icke den minsta antydan om priset för abonnerade loger, lika litet som priset på vanliga biljetter. Deremot får man veta, att de senare »säljas å de vanliga ställena»,[3] eller med andra ord förmodligen att biljetter, utom vid ingången till teatern, äfven stodo att erhålla annorstädes ute i staden.

Varnad af allmänhetens förut uttalade missnöje med orkestern, hade von Blanc anstält en alldeles ny ledare för densamma; det heter nemligen i annonsen om operetten »Annette och Lubin» den 17 September: »Til förökande af Spectaclets lustre, anföres musiquen både i dag och hela tiden framgent af den här i staden vistande Hr Kammar-Musicus *Simson.*» Denne man, *Johan Gustaf Simson,* som nu för första gången omtalas här och som skulle komma att spela en roll i Göteborgs teaterhistoria, var enligt Dahlgren född 1753 och hade åren 177 . .—1780 varit anstäld såsom repetitör vid kongl. operan.

Ehuru han sålunda skulle »hela tiden framgent» tjenstgöra som teaterns orkesteranförare, är det dock visst att han åtminstone mot spelterminens slut icke längre qvarstod, ty då hade von Blanc återtagit till denna befattning koncertmästare *Benedict Schindler.*[4]

Med afseende på den egentliga skådespelarepersonalen, kan man nu för första gången framlägga en fullständig lista, återgifven efter en i »Taschenbuch für die Schau-

---

[1] *Hwad Nytt?* 8/4 1783.

[2] » » 19/4 1783.

[3] Annonsen om representationen den 20/10 1782.

[4] Jemf. *Kämnersrättens dombok uti Brottmål* 9/5 1783.

bühne» för år 1783 meddelad uppgift om Göteborgs »Swenska Theater», så lydande: [1]

»*Personalen:*

Directeur,	Herr *Johan von Blanc.*
Actricer:	Fru *von Blanc*
	Mamsell *Widebäck* [2]
	Madam *Pettersson*
	Mamsell *Råberg* [3]
	» *Qwarnström*
	Madam *Suderbec.*
Acteurer:	Herr *Berger* [4]
	» *Waltman*
	» *Widerberg*
	» *Wegerström* [5]
	» *Ernst*
	» *Eberlin*
	» *Lindschein.*

Af dessa voro, förutom direktören med fru, mamsellerna Widebeck och Råberg samt herrar Berger, Waltman, Andreas Widerberg och Wernström gamla vid truppen. Af de nykomne äro madamerna *Qwarnström* och *Suderbec* samt herrar *Ernst, Eberlin* och *Lindschein* fullständigt okända; de tre senare torde varit tyskar, och »madam Suderbec» är med all säkerhet misskrifning i stället för *Söderberg,* som befinnes vara anställd vid truppen nästa spelår.

Den värdefullaste tillökningen var mamsell *Helena Pettersson* — »madam» är uppenbart tryckfel. Hon var född i Göteborg och blef en mycket användbar skådespelerska, som redan nu vid sitt inträde vid teatern anförtroddes, som vi skola se, att vid spektaklernas slut hålla afskedstalet till publiken. Gift sedermera med den europeiskt ryktbare eqvilibristen *Antonio Bartolomeo Spinacouta,* kom hon 1786 till Stockholm, der hon den 23 Aug.

---

[1] *Karl Warburg,* Göteborgska Teaterminnen från gamla dagar (Handelstidningen 1892). I *Hwad Nytt?* den 23/5 1783 heter det verkligen »Directeuren Her J. von Blancs *Kongl. Privilegierade Swenska Theatre*».

[2] *Anna Catarina Widebäck.* [3] *Greta Catarina Råberg.* [4] *Johan Berger.* [5] *Jonas Wernström.*

debuterade hos Stenborg såsom »Susanna» och lyckades då, men ännu mer sedan, alldeles förvrida hufvudet på såväl allmänheten som kritiken.[1]

Ovisst är, huruvida den bekante *Adolf Fredrik Neuman* äfven hade anställning vid truppen; säkert är att han hjelpte von Blanc med att från tyska till svenska öfversätta dennes genmäle i en rättegång, om hvilken mera längre fram.[2]

Spellista:[3]

1782	Tisd.	10/9	Öpnas första gången den förbättrade Theatern med et *Inträdes-Tal,* som äfwen finnes til köps vid ingången för 4 skill. Specie. Widare upföres af härwarande Skådespels-Sälskapet **Eugenie** eller **Den förolämpade Dygden,** Skådespel i 5 öpn. Skrifven på Fransyska af hr Beaumarchais, Öfwers. Denna Piece, mycket berömd i Frankrike, är förut aldrig här i Sverige upförd, och är en af de vackraste händelser som någonsin kan föreställas på Theater. Äfwen blir Theatern i dag med twenne nya Decorationer förwandlad. Derefter *Slafhandlaren i Smyrna.*
»	Fred.	13/9	*Soldat-Lyckan.*
»	Tisd.	17/9	*Annette och Lubin.* Opera com. 1 öpn. Förut upföres *Den Tacksamme Sonen.*
»	Fred.	20/9	*Domald* samt *De Bägge Jägarne och Mjölkflickan.*
»	Sönd.	22/9	*Den förstälda Agnes* eller *Landt-Poeten.*
»	Tisd.	24/9	*Merope,* sorgespel i 5 öpn. från Fransyskan, samt *Hemgiften* eller *De oförmodelige Giftermålen.*
»	Fred.	27/9	**De goda Hustrurs Seger,** lusts. 5 öpn. Denna Piece är ganska wacker och comique. Derefter *De resande* eller *Gästgifwaregården,* lusts. 1 a.
»	Tisd.	1/10	*Bruden i Sorgen,* Sorgespel 5 öpn. skrifwen på Franska af Hr. Congreve, fri öfwers. Derefter *De 3 Cavaillerer.* Theatern blir i dag med flere förändringar af Decorationer.
»	Fred.	4/10	*Vielgeschrey* eller *Den sysselsatte Dagdrifwaren,* com. 3 a. samt f. 2 ggn *De bägge Jägarne och Mjölkflickan.*

[1] Mellan von Blanc och hans gamle kompanjon, *Paul German,* hade numera inträdt fullständig brytning. Den förre tillkännagifver i *Hwad Nytt?* 2/8 1782: »Som jag i ärfarenhet kommit, att hr Paul German säger sig ännu wara wid Theatern i Götheborg och med mig i Compagnie, samt på mit namn utgifwer sedlar; altså atvarnas allmänheten för dylika sedlars emottagande, emedan han långt för detta är därifrån skild, och har jag således med honom ej widare att göra, som härmed allmänheten til underrättelse meddelas.

Götheborg d. 1 Aug. 1782. *Joh. von Blanc.*»

[2] *Kämnersrättens dombok i Brottmål* 6/5 1783.

[3] Annonser i *Hwad Nytt?* och *Götheborgska Nyheter.*

1782 Tisd. 8/10 på fleres begäran f. 2 ggn *Annette och Lubin;* derefter **Den Ängelske kaparen,** lusts. 1 öpn.

» » 15/10 *Det lyckliga Misslaget,* com. 5 a. Denna Piece är ganska artig samt en bland de comiquaste som kan upföras på en Theater, och är upfyld med qwicka infall från början till slut. Derefter *Don Micco och Lesbina.*

» Fred. 18/10 *Romeo och Julia,* sorgespel i 5 öpn. från Fransyskan.

» Sönd. 20/10 *Skeppar Rolf* samt *Boussarongerna.* Början sker kl. 6 e. m.

» Fred. 25/10 **Den Bedragne Landt-Junkaren,** lusts. 3 a. öfwers. från Fransyskan efter Moliers Poursonjach(!). Derefter *Finkels Parentations-Act på Latinska Klubben.*

» Tisd. 29/10 f. 2 ggn *Romeo och Julia.* Nästa Fredag börjas comedien kl. 5. som sedan continuerar.

» Fred. 1/11 *Den sköna Lieutenanten* eller *Förwandlingen,* com. 5 a. samt *Den bedragne Gubben* eller *Soldat en fjerdedels timma,* lusts. 1 a.

» Tisd. 5/11 på fleres begäran **Kopparslagaren,** opera com. 2 a. swenskt original; förut upföres *Den Ädelmodige Arfwingen,* lusts. 1 öpn.

» » 12/11 på fleres begäran f. 2 ggn *Den bedragne Landt-Junkaren,* samt *Colin Maillard* eller *Blind-bäcken,* lusts. 1 öpn.

» Fred. 15/11 f. 2 ggn *Eugenie* eller *Den förolämpade Dygden* samt f. 2 ggn *Don Micco och Lesbina.*

» Sönd. 17/11 **Pantsatte Bondedrängen,** com. 3 a. samt **Förwandlade Brudgummen,** lusts. 1 a.

» Tisd. 19/11 på flere förnämas begäran: *Martin och Gripon* eller *De twänne Girige* opera com. 2 öpn.

» Fred. 22/11 f. 2 ggn *Den förslälda Agnes* samt *Mulpus* eller *Caffehuset uti stora Kyrkobrinken,* lusts. 1 öpn.

» Sönd. 24/11 f. 3 ggn *Annette och Lubin.* Förut upföres **Fördommen,** lusts. 3 a. Början sker kl. 6.

» Tisd. 26/11 *Iphigenie,* sorgespel 3 öpn. från Fransyskan, samt för 2 ggn *Hemgiften.*

» Fred. 29/11 på fleres begäran: f. 2 ggn *Kopparslagaren.* Förut upföres **Den bedragne Doctorn,** lusts. 1 öpn.

» Sönd. 1/12 **Det Underjordiska Bränneriet,** com. 3 a. blandad med sång. I anseende till Hr Simsons concert, begynner ej Comedien förrän kl. 6.

» Fred. 6/12 *Galora från Venedig* eller *Äregirighetens bedröfweliga Werkningar,* sorgespel i 5 öpn.

» Tisd. 10/12 **Georg Dandin** eller **Ångrade Giftermålet,** lusts. 3 a. af Molier, öfwers. från Fransyskan och lämpad efter swensk smak. Derefter f. 2 ggn *Slafhandlaren i Smyrna.* Recett för acteuren *Waltman.*

» Fred. 13/12 på fleres begäran: f. 2 ggn *Martin och Gripon.*

1782 Tisd. 17/12 *Den Philosophiske Doctorn*, lusts. 3 a. samt Nya Secten, moraliskt lusts. 1 öpn. Denna Piece, som wisar skenheligheten i sin fulla dag, är förliden sommar upförd i Stockholm 10 à 12 gånger med allas bifall.

» Fred. 20/12 på flere förnämas begäran: f. 3 ggn *Den förstälda Agnes*, samt f. 3 ggn *De bägge Jägarne och Mjölkflickan*. Inkomsten är af Directeuren anslagen samtelige Truppen til delning såsom julklapp[1].

1783 Fred. 3/1 Erasmus Montanus eller Rasmus Berg, com. 5 öpn. af baron Hollberg. Hvarefter *Nyårs-Önskningarne* eller *Den 1:sta Januarii*, lusts. 1 öpn.

» » 10/1 Tunnebindaren, opera com. 1 a. Denna Piece är ganska löjelig och Comique, samt här aldrig förut sedd. Förut blifwer upfördt Surbrunns-Resan. com. 2 a.

» Tisd. 14/1 på flere förnämas begäran: f. 2 ggn *Erasmus Montanus* samt f. 2 ggn *Tunnebindaren*.

» Fred. 17/1 f. 2 ggn *Vielgeschrey*, samt f. 4 ggn *Annette och Lubin*.

» » 24/1 *Prologe*, skrifwen och lämpad til denna dagen. Hwarefter följer Aslög, Sorgespel 5 öpn. Original af Hr Skjöldebrand.

» Tisd. 28/1 *Den Alamodiske Cavaljeren* com. 5 öpn., hvarefter följer *Et Herdaspel i Sång*.

» Fred. 31/1 *Den Afundsjuke*, com. 3 öpn. skrifven af Hr. Hof-Cantzlern von Dahlin. Denna Piece är mycket comique och löjelig. Hwarefter f. 3 ggn *Tunnebindaren*.

» Sönd. 2/2 *Den Politiske Kannstöparen*, com. 5 a.

» Tisd. 4/2 f. 3 ggn *Den bedragne Landt-Junkaren*, lusts. 3 öpn. hvarefter f. 5 ggn *Annette och Lubin*.

» Fred. 7/2 *Alexis eller Deserteuren*, op. com. 3 a. från Fransyskan. Åfwen gifwes Resp. Allmänheten tilkänna att nästkommande Måndag d. 10 dennes blifwer *Redoute*, då Comediehuset öpnas kl. 9. Och då det blifwer Redoute, upföres Comedier endast 2:ne gånger i weckan.

» » 14/2 f. 2 ggn *Bruden i Sorgen*, samt *De 3 Cavaljerer*, lusts. 1 öpn.

» Tisd. 18/2 f. 3 ggn *Kopparslagaren*. Förut upföres f. 2 ggn *Fördommen*. Börjas kl. 6.

» Fred. 21/2 Så blefwo alla Nöjda eller Det Lyckeliga Tilfället, opera com. 1 öpn. Denna Piece är skrifwen af samme Auctor som »Kopparslagaren». och upfördes första gangen i Stockholm vid Hennes Kungl. Maj:ts lyckeliga förlossning förliden Augusti månad. Sedan den tiden är han der i orten många gånger upförd med allmänt bifall; man förmodar att den äfven här lärer winna Resp. Herrskapers och Åskådares tycke, hälst Satiren är så wäl blandad med det Comiqua, och utförd i et fritt skrifsätt. Förut blifwer upfördt Naturens Röst, lusts. 1 akt. Åfwen gifwes Resp. Allmänheten tilkänna att nästk. Måndag (24/2) blifwer åter Redoute på Comediehuset (denna redoute uppskjöts sedermera till den 4/3).

---

[1] Någon af årets sista dagar gafs recett för Frimurarebarnhuset, derför redovisning lemnades 31/12 med 58 Rdr 32 skill. Specie.

1783 Sönd. 23/2 f. 2 ggn *Det ångrade Giftermålet* samt *Mjölkflickan*, opera com. 1 öpn.
» Tisd. 25/2 f. 2 ggn *Galora från Venedig*.
» Sönd. 2/3 De Förträtelige, lusts. 3 öpn. från Fransyskan. Derefter f. 2 ggn *Så blefwo alla Nöjda*.
» Fred. 7/3 på flere förnämas begäran: f. 4 ggn *Den bedragne Landt-Junkaren* samt f. 7 ggn *Tunnebindaren*.
» Tisd. 11/3 på flere förnämas begäran: f. 3 ggn *Erasmus Montanus* samt f. 6 ggn *Annette och Lubin*.
» Fred. 14/3 *Oedippus* eller *Det besynnerliga Ödets skickelse*, sorgespel 5 öpn. hwarefter f. 2 ggn *Den Bedragne Gubben*.
» Tisd. 18/3 f. 3 ggn *Så blefwo alla Nöjda*, hwarefter Dideric Menschenskräck eller Den Listiga Betjenten, lusts. 1 öpn.
» Fred. 21/3 på flere förnämas begäran: f. 2 ggn *Alexis* eller *Desertenren*.
» Tisd. 1/4 Den Lustiga Skoflickaren eller De Förwandlade Qwinnor, opera Bouffa. 3 öpn. öfwers.
» Fred. 4/4 på flere förnämas begäran: Le Père de Famille eller Den ömma Fadern, com. 5 a. från Fransyskan, skrifwen af Hr Diderot.
» Tisd. 8/4 f. 4 ggn *Den förställda Agnes*, hwarefter *Intriguen*, lusts. 1 öpn. mycket nöjsam. Truppreeett.
» » 6/5 i dag öpnas ånyo den Swenska Theatern under Hr. von Blancs Direction: Hexeri eller Blindt Allarm, com. 5 öpn. Alla utewarande Perpetuel-Billetter warda ej gällande, och de Resp. Herrskaper, som åstunda behalla sina Loger, behagade låta tilsäga derom innan kl. 4. Början sker kl. 6.
» Fred. 16/5 Marechal Ferrant eller Hofslagaren, opera com. 2 öpn. Denne Piece är här förut aldrig presenterad, samt har i alla riken den blifwit upförd vunnit allmänt bifall, i anseende til den wackra musiquen, som är så wäl blandad med det comiqua: denna piece är en af de löjeligaste som är blifwen spelt. Öfvers. från franskan med franska musiquens bibehållande.
» Tisd. 20/5 f. 2 ggn *Marechal Ferrant*, hwarefter mamsell *Pettersson* kommer att hålla et *Afskedstal*.

Detta senare hade följande lydelse:[1])

»Höge och Wördade!
Samt och synnerligen Respective!

»Du öma Mänsklighet — — — som inre känslan äger,
Jag ödmjukt wänder mig, til Dig med detta tal:
Du wet — — — all sund Moral, en fördom öfwerwäger,
Skönt dåren stundom fäst sig blott vid ytans skal:
Wi hafwa stundom sökt, bland löjen, sang och gråt,
Den kära smaken at förnöja,
Men skulle tadlaren sit lynne röja
Då ler en werklig dygd deråt.

---

[1]) Talet finnes, »på mångas begäran», infördt i *Hwad Nytt?* 23/5 1783.

Ty, Patrioters ädla tänkesätt,
Blir säker Borgen för Theaterns styrka:
Och skulle afund något yrka,
Då ses han fäckta blott för sin och lastens rätt,
Man skådat wäxelwis inom wår lilla Sphere,
Hur Ädelmodet krönts med ärans ägta lager,
Den rena själen ser sin dager,
Då odygd flämtar, blygs och swär.

Men då mit ämne är, at ödmjukt afsked taga
För någon liten tid, Högtwördade af Er!
Så om på något sätt wi kunnat ömt behaga,
Oss Edert bifall största winsten ger;
Nu tackas för alt godt, wi hittills fått åtnjuta
Och dertil hafwe wi de aldra största skäl:
I samma ynnest wi oss framdels innesluta.
Och såleds bjudes här med wördnad nu farwäl.»

Carl Envallsson, som föregående år börjat med dramatisk författareverksamhet vid Stenborgs teater i Stockholm, gjorde redan nu sitt intåg äfven på den i Göteborg, der hans arbeten snart hörde till de mest omtyckta, och detta icke utan skäl. Envallsson var intet snille, men väl en skicklig »faiseur». I besittning af mycken språkkännedom, öfverflyttade han till svenskan en mängd af utlandets teaterstycken, och visade sig dervid ega stort välde öfver modersmålet, samt förstod att på ett särdeles ledigt sätt behandla dialogen. Derjemte ådagalade han i sin verifikation en anmärkningsvärd fyndighet, hvilken, understödd af icke ringa musikaliska kunskaper, bidrog att vända hans håg förnämligast åt producerandet af sångpjeser.[1]

Det var den 5 Nov. 1782 som Envallsson debuterade i Göteborg, och då med *Kopparslagaren*, opera comique i en akt, musiken af *Zander*, hvilken pjes något mer än ett år förut gifvits för första gången på Eriksbergsteatern. Det heter i annonsen, att den uppfördes »på fleres begäran», hvilket ehuru den icke blifvit annonserad, men troligare är att möjligen kan tolkas så, att den verkligen spelats förut, det helt enkelt var en puff; i annonsen står för öfrigt endast »swenskt original» utan angifvande af författaren.

Pjesen behandlar ett den tiden vanligt motiv, en gubbe som är kär i en ung flicka, men drages vid näsan af henne och hennes älskare. Här är det den gamle *Mats*, kopparslagaren, som beslutar hedra sin fosterdotter *Fiken*

[1] *Joh. Flodmarks* anf. arb. sid. 132.

med giftermålsanbud, men varnas derför af hennes älskare *Carl,* som för att komma i hennes närhet tagit tjenst hos gubben såsom lärling under namn af *Zackris:*

»Ack. mästare! besinna,
Hur grymt det är af kärlek brinna!

Mats.

Hur då?

Zackris.

Ack jo! Hör pa:
Fast ömma tårar rinna
Man ofta ej kan vinna
Uppå en hård gudinna;
Och mången man fått finna
Hur lätt man med en qvinna
Får tusen plågor i sitt hus;
Nej, tacka vill jag ta ett godt och ärligt rus,
Det mycket bättre är än någon älskarinna.»

Gubben lyssnar ej härtill, och som vanligt är det den förslagna pigan, som nu skall hjelpa de älskande. Hon förklarar också för Fiken, att en flicka nog bör kunna reda sig; »Det är lägligheten, som vi aldrig böra vara rådlösa om».

»Så gif mig då ett råd, endast det är anständigt», svarar Fiken.

»Åh ja», menar flickan, »det är just med anständigheten som man skall göra sina kupper», och så komma de öfverens, att Fiken skall låtsa kärlek till gubben, för att få bättre tillfälle träffa Zackris.

Nu infinner sig herr *Polisson,* en tillgjord sprätthök, och gör Fiken på franska sin kärleksförklaring under fjolliga åtbörder:

»Ah! Trèshumble Serviteur
Serviteur, Trèshumble serviteur
Ma divine,
Enchanté de votre mine
J'en suis un adorateur
De votre mine
Ma divine
Je suis un adorateur
Adorateur
Votre air
Comme un éclair
A frappé mon coeur —
Vous êtes un bijoux,
Bijoux, un bijoux,

Dont je suis fou,
Je suis fou,
Je suis fou,
Dont je suis fou.»

Han afvisas genast med hånande gyckel, men det håller på att gå illa nog för Fiken och »Zackris», emedan kopparslagaren icke vill gifva med sig. Slutligen räddas de genom mellankomsten af »Zackris» farbror, den gamle lustige rådman *Fårberg*, hvars roll förmodligen spelades af *Jonas Wernström*, åtminstone debuterade han med framgång i densamma sedermera hos Carl Stenborg.

Det som gaf stycket värde utöfver de burleska scenerna var J. D. Zanders intagande musik, ej minst deribland den stora arian:

»Ack öde! Du hvars grymma lag
Gör att mitt hjerta hvarje dag
För nya qval får blöda.
Säg, hvi du aldrig mig vill döda
Med dina dunderslag?»

Förutom »Kopparslagaren» gafs äfven nu tvenne andra pjeser af samme författare, nämligen operetten *Så blefvo alla nöjda*, med musik af Carl Stenborg, skrifven i anledning af prins Carl Gustafs födelse, samt *Nya sekten*, moraliskt lustspel i en akt, ett försök att förlöjliga en vid denna tid i Stockholm uppkommen religiös; rörelse det senare stycket vann dock ingen anklang i Göteborg och upplefde blott här en enda representation.

Af nyheter för den lyriska afdelningen märkas vidare tvenne operetter med musik af Philidor, nemligen *Hofslagaren* i 3 akter, med text af Quétant, samt *Tunnbindaren* i en akt, med text af Audinot och Quétant, båda öfversatta af Envallsson. Den förra, i hvilken den snillrike kompositören säges öfverträffat sig sjelf på ett sätt, som skulle gifva detta arbete stor framgång ännu i våra dagar, såvida det blefve uppsatt med omsorg,[1] vann dock ej någon framgång här, och spelades endast trenne gånger under år 1783 samt nedlades derefter för hela den återstående delen af århundradet.

En desto afgjordare lycka hade deremot *Tunnbindaren*, i det den spelades ej mindre än 22 gånger före seklets slut. Ämnet är detsamma som i Kopparslagaren:

[1] *Joh. Flodmarks* anf. arbete, sid. 136, efter *Dictionnaire Lyrique*.

Martin, tunnbindaren, ämnar gifta sig med *Fanchette*, fosterdottern, som deremot älskar och älskas af tunnbindarelärlingen *Colin*, i tjenst hos den förre, och rådman Fårbergs plats, såsom de ungas beskyddare och hjelpare, intages här af Colins morbror, mjölnaren *Gervais*. Ej heller är detta ämne vidare originelt behandladt, utan berodde framgången på den vackra musiken, t. ex. Fanchettes nätta aria:

»Thisbe uti blomsterlunden
Gick en dag att plocka bär,
Plockar menlöst straxt på stunden
Allt hvad skönt hon finner der —
Thisbe! Thisbe! du blir bunden,
Lilla guden vakar här.»

Det enda roliga uppträdet är när mäster Martin, öfvertygad om Fanchettes ömhet, kryper in i ett stort kylfat för att arbeta på detsamma och ber flickan sjunga medan han arbetar. Det vill hon gerna och kan en sprittspångande ny visa om Jacob tunnbindare, men vågar ej. »Åh jo», menar Martin, »det är just det som är det roligaste att höra, så snart det kommer an på någon embetsbror, sjung du!» Och så börjar Fanchette, sedan gubben krupit in i fatet, och Colin under tiden inkommit

»En gammal tunnbindare, svartsjuk och dum,
Älskade Philis, en ung herdinna,
Och ville få i dess hjerta ett rum,
Men han förstod ej henne att vinna,
Damon, en herde i blomstrande år,
All hennes kärlek i tysthet får —
Mästare, sköt ni med arbetsam hand,
Sköt Edra laggar och kimmar och band.

Martin (i fatet).

Den der är alltför galant, sjung, sjung.

Fanchette.

En gång han utan att se sig om
Låg i ett kylfat, för att arbeta:
Damon då straxt till Philis kom,
Den gamle token ej deraf fick veta,
Hon af sin Damon förnöjelse fann,
De med sin ömhet förtjuste hvarann —
Mästare, sköt ni med arbetsam hand,
Sköt Edra laggar och kimmar och band.

Martin.

Bra, bra, bra — ha, ha, ha!

Fanchette:

Svartsjuke gubben alls intet förstod,
Och endast honom dess arbete brydde:
Damon med hurtigt och kärleksfullt mod
Hemliga driften i hjärtat lydde,
Förde dess hand till sin mun, så här —
(Colin kysser handen)
Kysste densamma helt öm och kär —
Mästare, sköt ni med arbetsam hand,
Sköt Edra laggar och kimmar och band.

Martin:

Bra. Var det alltihop? Gjorde han intet mer?

Fanchette:

Men denne älskling, förtjust af sin lott,
Kunde ändå ej fördölja sin låga.
Han icke nöjd med det han fått,
Ett litet sjelfsvåld han ock ville våga.
I närvaro utaf sin rival,
Af sin herdinna en kyss han stal —
Mästare, sköt Ni med arbetsam hand,
Sköt Edra laggar och kimmar och band —.

Martin, gnolande efter för sig sjelf: »Sköt Edra laggar och kimmar och band», kryper nu ut ur fatet — just lagom för att öfverraska Colin kyssande flickan.

Nya arbeten voro under denna speltermin för öfrigt på långt när icke så talrika som under den föregående, men bland dessa finner man ej mindre än 6 ensamt af gunstlingen Holberg, nemligen *Den pantsatte bondedrängen*, *Den förvandlade brudgummen*, *Erasmus Montanus*, *Surbrunnsresan*, *Hexeri* eller *Blindt alarm* samt *Didrik Menschenskräck*.[1] Härvid är att märka, att »Erasmus Montanus» nu, den 3 Januari 1783, för första gången spelades på en svensk teater; det dröjde ända till 1845 innan den i Stockholm gafs på Djurgårdsteatern, och då på danska, samt ända till den 19 April 1861 innan den på svenska gick öfver Mindre teaterns tiljor i hufvudstaden. *Hexeri* eller *Blindt alarm* gick äfven nu för första gången öfver svensk scen.

En ganska klar föreställning om Holbergs popularitet

---

[1] I samma tidning der annonsen om uppförande den 17/11 1782 af »Den pantsatte bondedrängen» är intagen, tillkännagifves äfven att på Smittska boktryckeriet finnes till salu »Holbergs Comedie om Rasmus Berg, Jeppe Nilsson pa Berget och Kleims underjordiska resa».

i Göteborg får man vid genomgåendet af spellistan, der man finner att, förutom de nu uppräknade 6 nya pjeserna, äfven spelades hans »Vielgeschrey» och »Den politiske kannstöparen».

Denna allmänhetens smak, som oförtydbart yttrade sig deri att publiken hellre skrattade åt »Jeppe på Berget» och »Rasmus Montanus» eller andra författares glada operetter, »Tunnbindaren» m. fl., än den ryste vid »Cora och Alonzo», väckte naturligtvis ovilja hos dem som ansågo sig hafva den rätta, fina smaken, och denna ovilja fick äfven uttryck i en strax härnedan införd tidningspolemik mellan insändare i *Stockholms-Posten* och *Hvad nytt?*

En annan favorit hos allmänheten var *Molière*, naturligtvis äfven han med rätta, och af denne författares hittills här okända arbeten spelades under terminen *De förtretlige*, hvilken gick blott en gång; vidare *Georg Dandin* eller *Det ångrade giftermålet*, »öfversatt från fransyskan och lämpad efter svensk smak», såsom det heter i annonsen om premièren d. 10 Dec. 1782; »denna comedie, som här aldrig förut upförts, är en bland de comiquaste och löjligaste Piecer, som på Theater kan föreställas». Troligt eller rättare säkert är att det måtte användts en hittills okänd öfversättning, ty Ristells imitation af Georg Dandin, kallad »Marcus Vimmerberg», gafs först den 4 Dec. 1789 i Stockholm. Slutligen hafva vi den mycket omtyckta 3-akts-komedien *Den bedragne landtjunkaren* (Monsieur de Pourceaugnac).

Hallman, af hvars äldre stycken spelades »Skeppar Rolf», »Boussarongerna» och »Finkels Parentationsakt», hade äfven en ny pjes på reportoiren, nemligen *Finkel* eller *Det underjordiska bränvinsbränneriet*, komedi blandad med sång i 3 akter.

För öfrigt gafs en del andra lustspel för första gången: Schlegels *De goda hustrurs seger, Den bedragne doktorn, Den engelske kaparen, Den lustige skoflickaren* eller *De förvandlade qvinnor, Fördomen* samt *Naturens röst*[1]).

[1] Alla, utom »De goda hustrurs seger», sakna uppgift om författare och hafva ej kunnat återfinnas hvarken hos Dahlgren eller i Klemmings Sveriges Dramatiska Litteratur. Om *Den lustige skoflickaren* heter det i annonsen för den 1/4: »Denna Piece är aldrig förut upförd på Svensk Theater, och är i anseende till sin inveckling samt den artiga Musiquen, den är upfyld med, en bland de comiquaste och mäst löjliga som någonsin här blifvit upförd».

Nyheterna inom tragedien och dramat voro: Beaumarchais' känslosamma och starkt effektrika skådespel *Eugénie,* hvilket i Stockholm ej gafs förr än den 31 Mars 1787; vidare *Den ömsinte husfadern,* komedi(!) i 5 akter af Diderot (Le Père de Famille), en pjes som under titel *Herr Orbesson och hans famille* spelades i hufvudstaden först 1807, i öfversättning af Nordfors. Slutligen Skjöldebrands 5 akts tragedi på vers *Aslög.*

För öfrigt upptogs repertoiren af de bättre äldre pjeserna, och i främsta rummet återsågs med nöje af allmänheten »De båda jägarne och mjölkflickan», »Den förstälda Agnes», »Martin och Gripon», »Galora från Venedig» m. fl.

Under året gåfvos ovanligt många operamaskerader, något som sålunda borde ådagalägga, att allmänheten fattat smak för dylika. Det vill synas, att särskilda ordningsregler blifvit utfärdade af teaterdirektören för de besökande, en åtgärd som icke föll alla i smaken. Så skrifver en insändare i anledning af balen den 10 Februari:

> »Frågas med hvad skäl Comedie-Directeuren bland de till den i går anstälde Redoute utgifna regler, funnit för godt föreskrifva den, att man med tillbörlig aktning bemöter Wakten, till förekommande af ledsamma följder; en erinran som kan anses, ej allenast onödig och obillig, utan ock högst förgripelig mot en uplyst och tänkande Allmänhet, som känner och ömar sina skyldigheter, äfven i den wägen. Mån det ej varit lika stort fog, att föreskrifva Wakten regler för sin conduite, men härvid borde Hr Directeurens djerfhet stanna».[1]

Hvarpå svaras i ett följande nummer af tidningen, att en sådan erinran icke kan vara förgriplig mot en upplyst allmänhet, ty den behöfver inga påminnelser, men som på en maskerad allehanda folk kan komma in, »deribland många som hvarken äro upplyste eller rätttänkande, hvaribland sådane som ej ega bättre conduite än att visa sig öfverlastade och tro sig ega rätt att göra hvad de behaga, sedan de betalt sin entré, har man funnit sådant nödigt för att freda andra». I öfrigt kunna upplysningar erhållas hos directeur *Blanc,* tillägges det.

Icke bättre gick det, när man ansåg sig böra framställa vissa påminnelser i fråga om maskerna, hvilka i ett eller annat fall torde varit något extravaganta. Detta uppkallade en ironisk hemställan:

---

[1] *Göteborgs Allehanda* 11/2 och 14/2 1783.

»Som man förmodar at Comedie-Directeuren, när nästa qvartal til Redouters hållande infaller, då som förr torde skaffa sig högvederbörligt tillstånd till nödiga reglers utfärdande, will man anmoda honom at imellertid göra sig noga underrättad hvad slags masquer som äro i högsta smaken, hvilka deremot icke kunna anses för mäst redoutable, med eller utan tänder m. m. och sådant på affischen utmärka, på det både jag och andre främmande, som hvarken känna de förnämes smak här på orten, ej heller så noga veta hurn Stadsmasquer böra se ut, må derefter kunna rätta sig och således utan obehörigt tilltal af hvem som hälst få deltaga i Redoutnöjet.

Landtbo.»[1]

Bland alla dessa fester väckte likväl den på konungens födelsedag den 24 Januari 1783 största uppmärksamheten. Von Blanc hade uppbjudit all sin förmåga att göra den lysande, och när allt var färdigt läste man följande ståtliga annons:

»I afton blifver under Herr von Blancs Direction af det härvarande Skådespels Sällskapet uppförd på Wår Allernådigste konungs Höga Födelsedag en *Prologue*, skrifven och lämpad till denne dagen. Musiquen till Chorus af Hr *B. Schindler.* Hvarefter följer *Aslög*, Sorgespel i 5 öpningar, Original af Hr Sköldebrand; utdragen af Swenska Historien. Theatern föreställer i Prologuen Wasas Tempel, hwarefter wisas Wår Allernådigste Konung GUSTAF den 3:djes Höga Bild, hvilken en Ängel nedkommer ur skyn och bekröner med en Lagerkrans. Samt flere föreställningar och Decorationer, som til detta ämnet äro förfärdigade och aldrig förut vid en sådan inrättning här i staden wisats.

Början sker precis kl. 5. Prologen finnes tryckt, häftad och skuren för 2 skill. hos Boktryckaren *Wahlström*, samt vid ingången.

Kl. precis 9 varder för första gången inrättad en *Redoute* med eller utan Masquer, på det sättet att hvar och en, som är wäl klädd, kan inkomma, med undantag af Liverie-Betjenter.

---

[1] *Götheborgs Allehanda* 14/3 1783. I tidningarne förekomma rätt ofta annonser om vid dessa tillställningar förlorade eller hittade saker; vid redouten den 24/1 förlorades: »2 blå koltar den ena med röd sammetsståndkrage, en gulbrun silkesnäsduk, en hvit öfverrock, något söndrig på fodret, »då han lemnas får hittaren en mycket bättre» o. s. v. Efter balen den 10/2 hittades bl. annat en hvit engelsk lärftnäsduk, »med en liten röd karm omkring och med ett brinnande hjärta uti hvart hörne, samt märkt med tre bokstäfver»; på maskeraden den 4/3 »blef ett Engelskt silfverur med silfverurtafla och guldvisare af Martineau i London antingen bortstulet eller tappadt», vidare förlorades en hvit bomullsnäsduk, en blårandig silkesduk samt — ett par rödrandiga långbyxor(!), hvaremot hittades: 2 näsdukar med namn samt en i guld infattad ring.

Theatern warder til den ändan inrättad til en stor Sal, och på det bästa decorerad.»[1]

Huru det hela aflopp, derom innehålla Göteborgstidningarne intet, men deremot får man så mycket bättre reda derpå genom de bref från staden, som infördes i Stockholms-Posten. Redan den 8 Febr. har tidningen ett sådant, dateradt den 1 i samma månad; brefskrifvaren är idel belåtenhet:

»Kära Bror!

Jag skal låta dig weta hvad som väckt min uppmärksamhet i Götheborg: jag tänkte ej få se sådana saker, sedan jag skildes ifrån Stockholm. Den 24 Januari, som war kongl. maj:ts Födelse-Dag, biwistade jag Comedien; jag kan säga at möda och kostnad syntes vara ospard, at göra dagen lyster: Fyra Englar höllo uti Guirlanden konungens namn öfver Parterrn. Jag wart just intagen af den vackra Decoration, och at få se konungens Statue, stående på en Piedestal, omgifven af Mars och Kärleken, då en Engel kommer ner utur skyn och kröner Bilden med en Lagercrants. Jag försäkrar dig, att jag rördes i mitt innersta, då till slut twänne vackra Chorus, under Pukor och Trumpeter, af Bondefolk blefvo sjungne. Förblifver din Vän och Bror.

Apropos, jag hade så när glömt, at berätta dig, det en half tima, efter Comediens slut, så infant jag mig på Redouten, som var äfven i Comediehuset; Både Parterr och Theatern war då et golf, hela huset war upfyldt med folk; alt aflopp i en ganska god ordning.»

Om denne deltagare i festen var belåten med det hela och kände sig gripen af den ur skyn nedsväfvande engelens hyllning åt monarken, så gisslades tillställningen så mycket obarmhertigare af en senare brefskrifvare:[2]

»Det förr så kallade *Gemenasiska*, nu mera *Götheborgska Skådespels-Sällskapet*, som för tre år sedan på den 24 Jan. gaf almänheten härstädes den ryktbara Venetianska Balen, hade ock i år den berömwärde omsorg, at genom en på Comedie-

---

[1] Det skämtades något litet med de ståtliga tillrustningarne, och *Hvad Nytt?* innehåller ett fingeradt bref från *Trosa* den 6 Jan.: »Till firande af en wiss Nådig Herres Födelsedag, har denne Stadens Innewånare föresatt sig at anställa en Masquerade, som skal blifwa ganska stor, emedan alla i gemen, och hwar och en i synnerhet slippa in för intet. Det berättas att Musicanterne, hwilka alla äro förnämе Lacqvejer, skola blifva placerade bakom spisen, på det de dansande icke måtte generas för mycket af Håboerne. En stor och beqwämlig wagnbod, tillhörig Hennes Nåd, skall ganska väl tapitseras, emedan Rådstun är för liten til denne Fete; skulle regnwäder infalla, det man väl icke will förmoda, så dansar Masquerna med Paraplui».

[2] *Stockholms-Posten* 12/2 1783. Jemf. *Karl Warburg*, Göteborgska Operamaskerader i gamla dagar, i Göteborgs Handels-Tidning.

huset anstäld Masquerad-Bal, eller så kallad Redoute, gifwa Götheborgsboerne anledning at fira denna högtideliga dag.»

»Först upfördes *Aslög*, jemte en til samme piece och dagen lämpad Prologue.»

»Början med Redouten gjordes kl. 9 om aftonen, då en talrik mängd af åskådare med nationelle ansigten infunno sig, så at det nästan såg ut som ingen förklädning fallit allmänheten i smaken. Omsider visade sig en och annan och längre inpå natten et tämmeligt antal skråpukar, till större delen i karlekläder, jemte ganska få af det täcka könet, som åtminstone för denna gången tycks försvurit at betjena sig af lånade ansigtsskönheten, och hade deras antal wisst blifvit alt för ringa, så framt ej Comedie-Actricerna och några få andre Vestaler behagat deltaga i det almänna nöjet. At alting härwid skulle ordenteligen tilgå, war så mycket snarare at förmoda, som man förut til Redouten på Patent utfärdat åtskilliga angelägne reglor, härflutne från något, man wet ej så noga hwad slags, lagklokt hufvud. En bland de sundare af dem war den: at ingen till läts inkomma på Redouten med swärd eller käpp, utom Generalspersoner och Wakthafvande Officeren; dock war det den sistnämnde obetaget at nyttja bägge delarne».

»Helt lustigt åtskildes sällskapet demasqueradt kl. 6 om morgonen, och har det wälbehag, hvarmed denna Redoute af de förnäme blifwit ansedd, förmått Sälskapet, at med första förnya dessa nöjen».

»Hvad åter den *Prologue* widkommer, som förut blef på Theatern upförd, tros den, ehuru Auctor är obekant, wara tilwerkad här på orten, och således ej förskrifven. Witterhetsälskare, som i Theatraliska Snillefoster söka, utom historiskt sammanhang, otvungna rimslut, rena Svenska talsätt och sublimité, tillskrifva någon af truppen detta Chef d'Oevres, hwaraf man wil lämna följande profbitar:»[1]

»Theatern föreställer Wasa Tempel, hwaruti konung Gustaf III:s bild wisas stående på en piedestal. I första inträdet wisar sig Ragnar Lodbrok, stigande i full rustning in i Templet, gnuggar ögonen och i ovisshet hvarthän han ur sin dvala blifvit hänförd, ger sig sjelf denna erinran:

»Här flere hundra år jag redan sofvit har —

men ehuru han således tycktes wara fullsöfd, ropar han utan sansning:

---

[1] Arbetets fullständiga titel lyder: »*Prologue*, På Vår Allernådigste Konungs *Gustaf den IIIdjes* Höga Födelse-Dag, Den 24 Januarii 1783. Upförd i Götheborg, Af det härwarande *Skådespels-Sällskapet*. Musiqven Componerad Af Herr *B. Schindler*. Götheborg, Trykt hos *Lars Wahlström*.»

Personerne.

Sigurd Ring, f. d. konung i Sverige.
Eisten Belli, Sigurds Medregent, en Hedning.
Ragnar Lodbrok, Sigurd Rings Son.
En Bonde.
Åtskillige äldre och yngre Bondefolk.

»Hvad är jag? På hvad ort? Hwad skall mitt ämne wara,
Jag ensam har fatt sett en koja långt ifrå.»

Man vill ej förmoda at Hjelten ansåg Wasa Tempel för en koja, talesättet är annars twetydigt, liksom detta, som är ännu djupsinnigare:

»Och träd af okänd art i konstig ordning stå —»

Hvad träd af mera okänd art nu för tiden, än för 1000 år sedan, kunna träffas i Sverige är ovisst, så framt ej tillämpningen kunde ske på Theater-Målningarne, som torde förefallit gubben något besynnerliga.

Han lyssnar emellertid til, ser sig om och säger:

»Mig tycks jag hör en röst ej ovan för mitt öra —»

Den som rätt skal förstå detta bör veta at det war Sigurd Ring, som skulle höras, men at under denna exclamation al ting war tyst på Theatern och at ingen röst hördes utom Souffleurens. Ändtligen inträder Sigurd Ring tillika med Eisten Belli (förmodligen Östen Beli), hvilken Ragnar genast igenkänner:

»— — — — fast Hjelmen pannan döljer.»

Mången hjelte nu för tiden kunde vara väl masquerad, och pannan vara döljd, men hvad Östen hade för kännemärken der, förmäler ej Historien.

»I andra inträdet wisa sig nu desse tre forntids-Hjeltar, Ragnar, Sigurd och Östen. Sigurd i hastighet upwäckt ur sin graf, träder nu in, och har en annan märkelig utlåtelse, och frågar de andre.

»Uppå hwad ort wi nu hwarandra råka fått?»

Den som är kännare af Svenska Skaldekonsten finner lätt hvad elegance detta hjelpordet »fatt» tillskyndar densamma, ej allenast som rimslut utan mäst för fyllnad i en annars tom vers. Nu framträdde en Bonde i nationella drägten, som väckte Ragnars uppmärksamhet:

»Men se hvem kommer der, en man i ovan drägt»

underligt nog, huru denna drägt kunde falla ovan i Ragnars ögon, då den likaväl tros vara modellerad efter gamla Götherness klädeart:

Bonden häpen och stigande litet tillbaka utbrister:

»Hwad ser jag — — Ack! Himmel fräls mig nu!
De faslig stälning ha och tala som Barbarer
Från sjelfva turkens land, och svarte som Tartarer.»

Detta omdöme är frånskildt både sjelfva saken och Theatraliske representation.

Bonden har visst ej orsak at hysa räddhåga för deras ställning och utseende, så framt ej deras fula masquer, dem de onödigtvis brukade, kunde väcka någon horreur; och än mindre beskylla dem för att tala som Barbarer, ty de voro nästan de endaste Acteurer, som någorlunda kunde tala rent Swenska. De hade dessutom med honom ett gemensamt tungomål, så att de rätt väl förstodo hvarandra, derför säger Sigurd:

»Hans tungomål mig spår at han oss blir benägen.» —

Åter et nytt Swenskt talesätt; då kunde Bonden haft skäl at säga det Sigurd talte som en barbar. Efter et kort samtal om åtskilliga märkvärdigheter och nyheter, hvarmed Bonden regulerade Hjeltarne på denna oförmodade Levée, hvaribland ock den var at hans Far, som ock var Bonde,

»ur wägen gick sin wäg Sjuhundra Sjutti twå»[1]

stampar han i golfvet, hvarvid des Barn och Barnabarn låta se sig. Dessa sjunga nu samfäldt en s. k. Chorus, eller några verser, som befunnos så mästerliga att de ansågos värda sättas i musik af en ypperlig virtuos. Musiken öfverträffar ock sista Solo uti Skeppar Rolf.

Bonden, som emellertid har ögonen wända up åt skyn, ropar:

»Jag häpnar ack! hvad sken i höjden synes blänka.
Så tror jag Änglar wisst nedkomma ifrån skyn.»

Härvid nedhissas en Ängel, som bekröner bilden med en Lagerkrans. Detta var den wackraste men tillika sällsammaste coup d'oeuil, hälst Ängelen var rödklädd. Det är annars en kinkig roll at förskapa sig i en ljusens Ängel, och hörer den question mer till Theologer är Commedianter, huru Änglarne böra föreställas och habilleras. Hänryckt af denna syn, utropar Bonden:

»Vil ock i dag förnöjd en Ängel sig besvära;»

— helt säkert måtte det varit besvär nog för Ängelen at hålla balance på et par repstumpar för att undvika magstjelpning; Östen betygar derföre:

»Slikt underwärk som här jag aldrig förr sett hända».

Åter en Chorus af några platta verser; dermed slut.»[2]

---

[1] Detta är feltryck i tidningen, i originalet stod »ur *werlden* gick sin wäg» — —

[2] Slutorden lydde:

»Hat och afund stån till rygga,
Se wår store *Gustaf* här,
Under honom bo wi trygga
Ty han mild och rättvis är.
Denna dag må evigt vara
Swenska folkets fröjde-Fäst;
Hwar och en sig icke spara,
Sjungom med mig nu som bäst:
Gustaf är den Himla Gåfva
Swerige denna dag har fått,
Låtom oss då Himlen lofva
För den lyckan vi upnått,
Gustafs Ära här på jorden,
Afund ej fördunkla kan.
Gustaf är vårt hägn i norden
Lefve, lefve, lefve Han!»

Att prologen är från början till slut ett jämmerligt opus, kan icke nekas, men den giftiga kritiken i Stockholms Posten upprörde i alla händelser författaren, hvem denne nu må hafva varit, och han svarade: [1])

»Hvad nit har upeldat Er min Herre, at så sorgfälligt granska wåra glädjebetygelser den 24 sistlidne Januari; Månne det härflutit af undersåtelig wördnad för wår Allernådigste konung? Nej, då hade man helt wisst fått se något förträffligare på Des höga Födelsedag framfödas af Ert genie, hvars qwickhet Ni uti Stockholms Posten N:o 35 den 12 dennes tyckes welat wisa. Ni har då warit försigtig, för att icke med Ert namns undertecknande lika med den Philosofiske Storprataren bli allmänt känd. Tvärtom! är det åter en skrifpassion som plågat Er, så vore Ni at beklaga om ej Danviken eller flere dylika inrättningar existerade. Gif Er emellertid tillfreds, och sök genom någon sorts diet afkyla Er critiska blod, och om det kan bidra till Er plågas lindrande, så vet at Auctor til Prologen är mera upriktig än lärd, har hvarken warit eller är Acteur, bekymrar sig intet antingen det bör wara Eisten eller Östen Belli, antingen nu brukliga drägter nytjades före eller efter hans tid, utan med Almänheten ler åt alla Edra absurda och barnsliga critiquer, i synnerhet som Ni utesluter dessa orden:

»Hat och afwund står til rygga,
Se wår Store *Gustaf* här!
Under honom bo vi trygga,
Ty han mild och rättwis är.»

Detta så wäl som alt det öfriga, hwilket war anstält på wår store Konungs höga Födelse-Dag, tolkade den innerliga undersåteliga wördnad för Konungen, som alla wältänkande hysa. Plåga länge nog Er critiska hjerna, skärp och slit Er penna med tadlande på Masquer, Englar och flera wåra wälmenta nöjen, ja skrif så, at den utslåknade Philosophiske Storprataren waknar. Det kan ge anledning til löje, men aldrig til widare genswar.»

De hänsyftningar här förekomma på tidskriften Den Philosophiske Storprataren, synas gifva vid handen, att man såsom författare af kritiken misstänkte tidskriftens förre utgifvare *Olof Westman,* den afgjorde fienden till såväl teater som maskerader. Huru som helst härmed, är det tydligt att om prologens författare skulle blifva obehagligt berörd af kritiken öfver hans opus, var detta icke mindre händelsen med von Blanc, hvars sceniska anordningar blifvit så elakt angripna, liksom kritikern äfven sökt förlöjliga maskeraden, och om den olycklige tillfällighetspoetens svar är hållet i en någorlunda lugn

[1] *Stockholms Posten* N:o 57 11/3 1783.

ehuru öfverlägsen ton, var detta alls icke händelsen med von Blancs genmäle, hvilket egentligen icke innehåller annat än grofheter. Han skrifver nemligen i *Hwad Nytt?*:

»Den wäl illuminerade Herr Bränwins Studiosus, som behagat uti Stockholms Posten N:o 35 den 12 Febr. 1783 göra flere efter dess tanka höglärda anmärkningar öfwer Götheborgska Theatern, har utan twifwel ej förrän den 24 nästlidne Januarii sett andra Theatrar än der de klara Christalbäckarne af Regal[1] ständigt framströmmat, och således intet underligt om inga andra skådespel anstått dess granlaga ögon. Den som vil raisonnera öfwer en Theater, måste först ha sett flera så inom som utom Rikes Theatrar, för det andra äga wett och urskillningsgåfva, eller åtminstone det begrep som ett 8 à 10 års Barn, hwilket lätt kan finna at åtskilnad nödwändigt måtte wara imellan Theater i en Kongl. Residens Stad, der den underhålles på konungens bekostnad, och en af privata i en mindre Stad, ej långesedan uprättad Theater. Då nu flere så inhemska som utländska wettägande och hederlige människor gifwit Götheborgska Theatern, [ehuru nyligen inrättad], den bästa eloge, så måste helt wist andra än Finkel-Bröder erfordras til urskiljare.»

Polemiken i den viktiga frågan fortsättes i Stockholms Posten den 19 Mars, förmodligen af kritikens författare, som der yttrar:

»Bland de stridsskrifter, som på en tid utströmmat rörande Theatren, har i synnerhet den, som läses i *Hwad Nytt?* N:o 31 och 32, helt owärdigt fått komma för en uplyst Allmänhets ögon. Den skal wara et swar på en Critique i et Stockholms Papper, som jag ej fått läsa här på landet. Auctor uphäfwer sig der med galla, men ingen ordning, mening eller sammanhang mot en af honom kallad Bränwins-Studiosus. Underligt, at den som taxerar en Theater, dess Acteurer och Actricer just derföre och med intet annat skäl blir kallad liderlig, ty så lärer den anförda Caracteren betyda.»

»Min Herre har til äfwentyrs derigenom råkat beskylla den dygdigaste Medborgare för en extravagant, ty månne icke en sådan torde äfwen fälla mindre gynnande omdömen om den Theater som war i fråga, och då bör min Herre ta i akt at tänka med urskilning och skrifwa mindre smutsigt härnäst. Herrn har ock i sin wälmening brukat en den mäst wanhedrande utlåtelse om Rikets förnämsta ungdom, ur hwilken alla tidehvarfs yppersta män ha blifvit hemtade.»

»Min Herres besynnerliga slutkonst, ett missbruk af en sund tänkekraft, säger mig at om min Herre sjelf nånsin studerat, så har han glömt bort til och med Logica Naturalis; men som han ej har det, så är hela dess snillefoster endast en upgift af en hjerna, som kan proppa minnet fullt af ord, utan

[1] Hänsyftar på de regala bränvinsbrännerierna.

at weta sjelf hwad de betyda, och i det fall är min Herre ursäktad. Det omdöme som et 8 à 10 års barn fäller om Comedier, är en alt för swag måttstock för Götheborgska Theaterns anseende och wärde. Hwem wet icke at barn roa sig till och med af de sämsta leksaker, och jag wet wist at de uphöja *Tunnbindaren*, *Mjölkflickan*, *Rasmus Montanus*, *Kopparslagaren*, *Jeppe på Berget* långt öfwer *Drottningen af Golconda*, *Cora och Alonzo* etc.»

»At ej gå på Comedien borde wara en besparingspunkt för flere än i allmänhet prästerna. Man wet ju at Acteurer förskrifwas än från Skräddare — än från Bundtmakare — än från andra Werkstäder, och man kan med skäl twifla om dessa deserteurers skickelighet at föreställa än en Furstelig, än en Kunglig person. De ha kanske aldrig sett en sådan, åtminstone ej genom läsning lärt känna de manierer en så hög person wid et eller annat tilfälle brukar.»

»Det wore derföre likfullt oförlåtligt at twifla om en Comedie-Directeurs smak och insigt i det Theatraliska, ty om ock *han* wore Holländare eller Tysk, wore det emot Jus Gentium, hälst när han sett flere Theatrar i Europa. Jag lämnar ock för öfrigt hällre än gärna åt en mera granskande kännare, at göra nödiga påminnelser, om de skulle behöfwas. Jag endast har nu för ändamål at påminna Hr Auctor om fred i en så delicate point, ty annars torde den fästning han med så mycken ifwer förswarar, ansättas af flere batterier, och hwem wet om ej Capitulation wore fördelaktigare nu än framdeles.»

Striden afslutas af von Blanc i *Hvad Nytt?* den 21 Mars:

»Den sjelfkloke Philosophen, som uti bladet Götheborgs Allehanda n:o 20 behagar afdöma en sak utan at veta upphof eller beskaffenheten af densamma, utan sjelf tillstår sig icke läsit hvad han dömer öfver, torde icke ta illa följande korta anmärkning. En *Garrick*, *Prevette*, *Monvel*, *Brizard*, *Mogazon*, *Schröder* och flere dylika hafva hvarken varit bundtmakare, skräddare, skomakare eller studenter, men icke dess mindre vida bekanta sasom store män, de der rikeligen af högre och lägre urskillningsägande blifvit belönte. Hwarföre kunna icke äfwen i wårt land finnas sådane, som hwarken haft informator eller sjelfve warit detsamma, likwäl af naturen wara begafwade med så qwicka genier, at mången som warit vid Academier och studerat logica naturalis, måste för dem ge wika. Efter den underrättelse jag äger, är directeuren för härwarande Theatern hwarken holländare eller tysk, men en fransos, och som jag tror aldrig låtit sig förskräcka hwarken af fästningar eller batterier, utan alltid sjelf föreskrifwit capitulation eller fredswilkoren, så directe som indirecte, låtandes icke dess mindre hwar menniska passera för den hon är, och då blir min Herre äfwen den han är.»

Emellertid ansåg von Blanc nödigt att särskildt försvara de angripna maskeraderna samt att på samma

gång vidtaga åtgärder för att göra dem till verkliga sådana och ej låta dem öfvergå till vanliga baler. Han kungjorde sålunda:

»Som det på alla orter i Europa är brukeligt wid denna tiden på året at gifwa Redouter, hwilka ock redan wunnit det största bifall i wår Kongl. Residence-Stad Stockholm: til detta ändamål har jag så inrättat, at denna Stadens Respective Allmänhet kan profitera utaf samma nöje, och tillika gifva tilkänna, at wid nästa Redoute *ingen omasquerad Person* insläppes på Danssalen, at de masquerade må blifwa ostörde. Skulle någon önska emot betalning wackra Ital. masquer. så finnes de äfwen hos mig. *Johan von Blanc.*»

Recetter gåfvos den 20 Dec. och 8 April för truppen, deraf den förra var »af Directeuren anslagen samtelige Trouppen til delning såsom julklapp», och vid den senare gjorde man sig »det glada hopp, at, om Trouppen på något sätt förut kunnat vara Höge- och Resp. denna Stadens Innevånare til nöjes, få wid detta tillfälle äfwen röna deras ynnest, försäkrandes deremot at på möjeligaste sätt med al fermité utföra til wördade Spectateurers behag de Skådespel, som framdeles här å Theatern komma at uppföras». Denna vädjan åtföljdes äfven af ett versifieradt upprop:

»Ty wäntar man at gladt få se
Hur alla Loger fulla blifwa,
Af Gynnarinnor, Gynnare
Som ädelt öm upmuntran gifwa:
Då skal uti Tacksamme bröst
Beständigt sådan godhet gömmas,
En skyldig wördnadspligt ej glömmas
Til Tidens sensta Wår och Höst.»

Waltman erhöll särskild recett den 10 December.

Von Blanc hade ämnat med sin trupp lemna staden Lördagen den 24 Maj, men deraf blef intet, emedan han fått en ny rättegång på halsen och förbjöds resa. Förhållandet var helt enkelt, att han försummat rensopa rännsten och gata utanför komedihuset, hvilket ju i och för sig var en obetydlig sak, som likväl tog ansenliga proportioner genom det bemötande von Blanc gaf de tvenne stadsbetjenter, hvilka öfverskulten *Anders Linderberg* sändt för att kalla honom inför magistraten att härför stå till ansvar, i det han dervid utfarit i grofva smädelser mot borgmästaren.

Komedidirektören tog i sitt genmäle på stämningen munnen full och förklarade, att öfverskulten

»kitsligt lupit åstad utan att inhemta ordres af sin förman Hofrättskommissarien och Stadsfiskalen, ädel och högaktad Herr *Habor Gillerstedt*, hvilken såsom kännare nog vetat sina skyldigheter och afvist en så oduglig person att i sitt embete ingrepp göra; hvarföre jag ock som med Kongl. Maj:ts privilegium försedd, räknar för en vanheder, möta en utom alla de egenskaper en actor egnar, stadd person, ty sådan känner jag Linderberg, och äfven på samma gång mot honom mig allt svaromål undandrager. Dock på det jag för Linderbergs grofva angifvelse må ernå laglig satisfaction, anhåller jag vördsammast att Linderberg rättvist må åläggas sjelf genast till protocollet uppgifva den Borgmästares namn och hemvist, som han påstått jag missfirmat, på det jag sedan i rätter ordning må emot honom min talan ställa, efter som dess galla förtjenar.»

Derjemte ansåg han icke Kämnersrätten behörig att upptaga målet, då han vore stämd för att hafva i de »ohyggligaste ordatermer missfirmat en andelig vederlike» (borgmästaren!).

För att jäfva de båda stadsbetjenterna hade dessutom von Blanc låtit stämma dem, enligt följande skrifvelse:

»Till stadens högt ärade Kämnersrätt.

Anhålles ödmjukligen om laga kallelse och stämning å stadsbetjenterna Forssman och Hellström för det de flera gånger under fylleri och svordom mig besökt, hvilket äfven skedde den 1:ste innevarande månad, då i så kallade embetsärenden de skola stadde varit, hvarför påstås laga plikt och ansvar, samt öppen talan i allt hvad målet rörer. Ifall af uppsåtligt nekande åberopas vittnen.

Götheborg d. 5 Maj 1783.

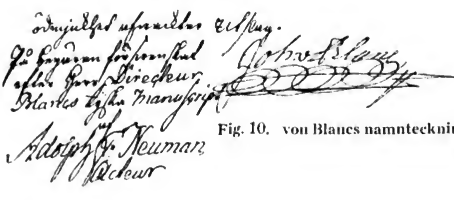

Fig. 10. von Blancs namnteckning.

Domstolen förklarade sig emellertid behörig, och när målet åter förekom, hade von Blanc med sig såsom vittnen konsertmästaren *Benedict Schindler* och målaregesällen *Johan Wessberg*, hvilka Linderberg dock ville jäfva, emedan båda skulle vara i den förres tjenst, då Schindler

»anför musiken vid Comoedierna och derför har betalning», och Wessberg är af von Blanc antagen till teatermålare och således i verklig tjenst, åtnjutande kost och lön. Detta bestred von Blanc, så till vida att Schindler, »ehuru han ofta spisar» hos honom, likväl icke hade någon annan ställning än de öfrige musikanterna och finge betaldt för hvarje gång han biträdde i orkestern. Wessberg åter hade efter sin hitkomst från Stockholm visserligen en tid varit gesäll hos målaremästare *Norman* i Göteborg, men derefter verkligen kommit i von Blancs tjenst såsom teatermålare, hvarför äfven rätten förklarade honom jäfvig. För resten hade icke Schindler något af betydelse att omvittna.

Så mycket värre för Blanc voro de berättelser, som afgåfvos af de båda stadsbetjenterna, hvilka intygade, att när de framfört sitt ärende han svarat: »Jag vill, salva venia, s.... i gata och rännsten och alltsammans, jag har ej med det att göra; helsa borgmästaren, att han kan» — och så tillade von Blanc något för borgmästaren mindre inbjudande.

Von Blanc aflemnade nu en längre skrifvelse, deri han förklarar, att protokollet för den hittills förda ransakningen vore felaktigt, hvarjemte han ville jäfva rättens notarie, *Severin Falkman*. Äfven anmälde han, att han nästa Lördag ärnade med sin komeditrupp resa ur staden, hvarför han dertill äskade rättens tillstånd, med löfte att återkomma hit om 14 dagar, men detta vägrades, emedan von Blanc borde personligen svara i ett brottmål som detta. Den senare anhöll derpå att i protokollet måtte antecknas att, om hans resa på något sätt genom Linderbergs åtal blefve hindrad, yrkade han ersättning efter 60 rdr specie, hvartill underhållet af truppen uppginge, och slutligen utfor han mot denne »executionsbetjent, som har behagat nämna sig för embetsman», samt antydde, att denne »på torg, gator till och med rännstenar, samt äfven hos det kärleksfulla könet, är den habilaste actor, som lärer vara den ädla domstolen bekant».

Utgången blef temligen tråkig för von Blanc, i det rätten dömde honom till 50 daler smt böter till treskiftes samt att göra kommerserådet och politiborgmästaren *Daniel Pettersson* och magistraten offentlig afbön; derjemte dömdes han för missfirmande af åklagaren inför rätta böta 20 daler smt, konungens ensak, samt, för det han utan anledning anfallit rättens notarie Falkman, böta 20

daler smt, och slutligen, emedan han genom stämning på de mot honom åberopade vittnena, beskyllt dem för fylleri och svordom, utan att kunna leda detta i bevis, böta 3 daler smt, eller tillsammans 93 daler smt, motsvarande 31 rdr specie.[1]

Mot slutet af sejouren hade von Blanc haft en, förmodligen ganska besvärlig, medtäflare om publikens ynnest i

Pinsart de la Cour, 22/4—4/5 1783,

anförare för de så kallade »Små Fransyska Comedianter», en liten trupp af barn, som nu anländt till Sverige. Spellistan hade, så vidt tidningsannonser gifva vid handen, följande utseende:

1783	Gifwes Resp. Allmänheten tillkänna at den lilla fransyska Comedie Trouppen, under Direction af Hr. *Pinsart De la Cour*, som reser härigenom till Stockholm, tänker här göra några Presentationer, hwarmed början sker nästkommande Tisdag eller d. 22 April, och blir upfördt L'Oracle, Comedie i en öpning af hr S:t Fois. Hwaruppå följer La Servante Maitresse, Opera Bouffon i 2:ne öpningar, musiquen af Hr Pergolesi.
» Fred. 25/4.	La Fête d'Amour, comedie blandad med sång af m:me Favart, hwarefter La Clochette, Opera Bouffon 1 act, musiquen af Duny.
» Sönd. 27/4.	De 2:ne Billetterne, comedie 1 act, hvarefter Böhmiskan, opera Bouffon 2 acter.
» Tisd. 29/4	Pygmalion, melodram af J. J. Rousseau, musiquen af Hr Coignet, hvarefter Les Petites Chanteuses, comedie blandad med sång på Tyska, Danska, Fransyska

---

[1] *Kämnersrättens dombok i brottmål* 1783 6/5, 9/5, 13/5, 20/5 och 23/5. Von Blanc anmälde missnöje och företedde sedermera den 14/11 Göta Hofrätts utslag den 7/11, hvilket stadfästade Kämnersrättens dom, och i anledning hvaraf von Blanc begärde mot lösen utfå samtliga protokollerna i målet, för att hos Kongl. Maj:t fullfölja sina besvär.

och Italienska, musiquen af de bästa Auctorer. Allrasist följer (för andra gången) *La Servante Maitresse.* Början sker precis kl. 5.

1783 Fred. 2/5. *La Belle et La Bête,* comedie 2 acter af M:me de Genlis, hvarefter Du Devin de Village, Poëme, musiquen af J. J. Rousseau.

» Sönd. 4/5 för sista gången Bastien et Bastienne, opera comique af M:me Favart, samt (för andra gången) *La Clochette.*

Denna repertoir är ganska intressant, såväl emedan alla deri upptagne stycken nu gåfvos för första gången här i staden, utom »La belle et la bête», som under titel »Det älskade missfostret» spelats af von Blanc den 1 Mars 1782, som äfven derför att några af dessa pjeser blefvo sannskyldiga favoriter hos allmänheten i Göteborg. De hade dock redan spelats i Stockholm; »L'Oracle» hade sålunda under titel »Oraclet» eller »Gudasvaret» gifvits 1748 i Ichsells öfversättning, »Le servante maitresse» såsom »Pigan husbondefru» 1781 och »La Bohémienne» eller »Böhmiskan» 1780. Deremot uppfördes »La Clochette», »Klockan», först 1786 i Stockholm, då öfversatt af Björn.

Från Göteborg begaf sig Pinsart de la Cour till hufvudstaden, der han under Maj och Juni gaf föreställningar på Bollhuset.

Det vill nästan synas som representationerna i Göteborg gifvits på teatern. Anledningen till denna förmodan är dels den, att man icke känner att Pinsart de la Cour spelat på annat ställe, och dels att von Blancs egna spektakler voro, så vidt man känner dem af annonserna, helt och hållet inställda mellan den 8 April och den 6 Maj, eller under just den tid den franske direktören uppträdde.

Skådespelaresällskapet i Göteborg
(under direktion af Johan von Blanc) 3/8 1783—25/5 1784.

Spellista.[1]

1783 Sönd. 3/8 I tidningen Hwad Nytt? Hwad Nytt? för den 1/8 läses: Nästkommande Söndag d. 3 Aug. öpnas Theatren åter här i Staden, och upföres under Hr von Blancs Direction af det härwarande Skådespels-Sällskapet *Servante Maitresse* eller *Pigan Husbonde-Fru,* opera comique i en öpn. öfwers. ifrån Fransyskan, med musiquens bibehållande. Förut upföres **Borgare-Scholan,** com. 3 a. öfwers. från Fransyskan. Dessa bägge Piecer äro aldrig här förut upförde, samt upfylde med comique och löjeliga infall. Theatren blir i dag Decorerad med nya och rätt wackra Decorationer.

» Fred. 8/8 f. 2 ggn *Servante Maitresse* och f. 2 ggn *Borgare-Scholan.*

» Tisd. 12/8 *Den bedragne Landt-Junkaren,* lusts. 3 öpn. öfvers. från Fransyskan efter Hr Molièrs Pourceauniac, hwarefter *Diderich Menchenskräck* eller *Den Listige Betjenten,* lusts. 1 öpn. af Baron Holberg.

» Fred. 15/8 *Kopparslagaren,* op. com. 2 a. Förut upföres *Den bedragne Doctorn,* lusts. 1 öpn.

» Sönd. 17/8 *Hexeri* eller *Blindt Allarm,* lusts. 5 öpn. samt *Alla Menniskors Wän,* com. 1 a.

» Tisd. 19/8 Til underdånig hågkomst af 19 Aug. 1772 warder Resp. Allmänheten kungjort at i dag blir *Redoute* i det härvarande Comediehuset. Averteras at fina Italienska Caracters- och Domino-Masquer kunna hos Hr Directeuren von Blanc ärhållas. Entréen betalas med 24 skill. och början sker kl. 10.

---

[1] Efter annonser i *Hwad Nytt?, Götheborgska Nyheter* och *Götheborgs Allehanda.*

1783 Tisd. 26/8 *Susanna uti Babylon,* drama 5 a. och finnes på boktryckeriet samt wid ingången för 5 skill. Specie. Hwarefter *Hemgiften* eller *De oförmodade Giftermålen,* lusts. 1 öpn. Recett för Mamsell *Råberg.*

» Fred. 29/8 *Les Facheux* eller *De förtretlige,* com. 3 a. från Fransyskan, samt *Tunnbindaren,* op. com. 1 a.

» Sönd. 31/8 *Den inbillade Sjuka,* com. 3 a., Med tillhörande *Doctors Promotion* skrifwen af Hr Mollière, öfwers. från Fransyskan; en myeket comique och löjelig Piece.

» » 7/9 *Det ångrade Giftermålet,* Com. 3 a. samt f. 3 ggn *Servante Maitresse.*

» Tisd. 9/9 *Le Père de Famille* eller *Den ömma Fadern,* com. 5 öpn. De Resp. Herrskaper som för i år åstunda behålla sina Loger i Comediehuset, behagade derom låta tillsäga, emedan Abonancen på ett halft år tar sin början d. 19 Sept. eller Fredag 8 dagar til.

» Fred. 12/9 *La Bohemienne* eller *Zigenerna,* opera Bouffon 2 a. öfwers. från Fransyskan med bibehållande af Pergolesis musique. Först *Den Tacksamma Sonen* lusts. 1 öpn.

» Tisd. 16/9 *Deserteuren* eller *Den Barnsliga Kärlekens Prof och Belöning,* com. 3 a. öfwers. Denna Piece, som är en werklig passerad händelse i Österrike, och här förut aldrig upförd, är ganska wacker och har på alla orter den blifvit representerad wunnit allmänt det bifall, anseende til den waekra blandning af ömma i med det nöjsamma, hwaraf Piecen är upfyld. Hwarefter, på flere förnämas begäran, f. 4 ggn *Servante Maitresse.* Och som Hr Direeteuren behagat lemna inkomsten af dessa Pieser til enskildt räkning för Acteuren *Wernström,* smickrar han sig i ödmjukhet om Resp. Herrskapers och Höga Gynnares wälwilja, då han äfwen skal bemöda sig så wäl wid detta tillfälle som framdeles, att efter yttersta förmåga förnöja Resp. Åskådare.

» Fred. 19/9 på flere förnämas begäran f. 2 ggn *La Bohemienne.* Förut upföres *Fördommen,* lusts. 3 öpn.

» Sönd. 21/9 f. 2 ggn *Den inbillade Sjuke,* samt *De bägge Jägarne och Mjölkflickan.* (Direeteurens logie är flyttadt til Nya Huset på Sillgatan, bredwid Comödiehuset.

» Tisd. 23/9 på flere Förnämas begäran: *Den Ädelmodige Arfwingen,* lusts. 1 öpn., samt f. 2 ggn *Kopparslagaren.*

» Fred. 26/9 f. 2. ggn *Den bedragne Landtjunkaren* samt *Boussaronnerna* eller *Det skal någon orsak ha,* Proverbe dramatique 1 öpn.

» Sönd. 28/9 f. 3 ggn *La Bohemienne.* Förut upföres *Pantsatte Bondedrängen,* lusts. 3 öpn.

» Tisd. 30/9 Le Cadi dupé eller Den bedragne Domaren, op. com. 1 öpn. från Fransyskan; med musiquens bibehållande. Denna Piece är här förut aldrig upförd, och är ganska Comique. Förut gifwes Det stora Batteriet af 100:de Canoner, lusts. 1 öpn.

1783 Fred. 3/10 *Den Förstälda Agnes* eller *Landt-Poeten*, com. 3 öpn. från Fransyskan, samt *Slafhandlaren i Smyrna*, lusts. 1 a.

» Tisd. 7/10 på flere Förnämas begäran: f. 3 ggn *Borgare-Scholan* samt f. 2 ggn *Tunnebindaren*.

» » 21/10 *Annette och Lubin*, opera com. 1 a. Först blir upfördt *Det Älskade Missfostret*, skåd. 2 öpn.

» Fred. 24/10 på flere Förnämas begäran: f. 2 ggn *Le Cadi dupé*. Först gifwes f. 2 ggn *Hemgiften* eller *De oförmodeliga Giftermålen*.

» Tisd. 28/10 *Mareschal Ferront* eller *Hofslagaren*, op. com. 2 a. Förut *De Tre Cavaljerer*, lusts. 1 öpn.

» Fred. 31/10 *Zayra*, sorgespel 5 öpn. samt *Klädskåpet* eller *De försonte Rivaler*, lusts. 1 öpn.

» Sönd. 2/11 De bägge Systrarna, lusts. 1 öpn.; en ganska wacker Piece, nyligen öfwers. från Fransyskan, samt *Jeppe på Berget* eller *Den förwandlade Bonden*, com. 5 öpn. Comedien börjar hädanefter kl. 5.

» Månd. 3/11 Til underd. firande af H. K. Höghet Kronprinsens Födelsedag Lördagen den 1/11, blifwer i dag Theatern öpnad til en ordentelig *Redoute*. Johan von Blanc.

» Fred. 7/11 Den trätsjuke Doctorn, com. 3 öpn., samt f. 3 ggn *Le Cadi dupé*.

» Tisd. 11/11 *Martin och Gripon* eller *De bägge Girige*, op. com. 2 a. samt *Hofmästarinnan*, lusts. 1 öpn.

» Fred. 14/11 *De ädla Passionerna*, lusts. 2 öpn., samt f. 5 ggn *Servante Maitresse*.

» Tisd. 18/11 Inbillade Adelskapet, com. 5 öpn. fri öfwers. Denna Piece är här aldrig förut upförd, och är en bland de mäst Comique som blifwit presenterad här på Theatern.

» Fred. 21/11 f. 3 ggn *Kopparslagaren* samt *Den bedragne Hollendaren*, lusts. 1 öpn.

» Tisd. 25/11 *Romeo och Julia*, sorgspel 5 öpn. hwarefter följer det roliga efterspelet Cavailleren à la Mode eller Satans façon.

» Fred. 28/11 De olika Wännerna, com. 2 a. öfwers. från Engelskan. Hwarefter f. 3 ggn *Tunnebindaren*.

» » 5/12 *Bruden i Sorgen*, sorgespel i 5 öpn. skrifven på Fransyska af Congrève, fri öfwers. Denna Piece är ganska wacker i anseende till inwicklingen, och wisar kärleken och swartsjukan i sin högsta grad, bägge de häftigaste passioner, som regera Människo-Slägtet; dock öfwerwinner till slut den uppriktiga kärleken alla hinder, och ärnar en lyckelig utgång. Derefter *Solen lyser för hela Werlden*, proverbe dramatique 1 öpn.

Äfwen gifwes Resp. Allmänheten tillkänna, att nästk. wecka blifwa Comediedagarne förändrade ifrån Tisdag till

1783 Månd. 8/12 då på flere förnäma Herrskapers begäran upföres Barbern i Sevilla eller Den Fruktlösa Waksamheten, com. 4 öpn. (I anledning häraf tillkännager koncertmästare La Hay att »Academie de Musique» hädanefter flyttas till Tisdag.)

» Onsd. 10/12 på flere Herrskapers begäran: f. 2 gången *De twå olika Wännerna* samt för 4 ggn *La Bohemienne*, sedan den blifwit förbättrad mot förr.

» Fred. 12/12 2 ggn *Romeo och Julia* samt *Don Micco och Lesbina*, intermed i 1 öpn. blandad med sång. Recett för M:lle *Pettersson*.

» Månd. 15/12 *Konung Gustaf Adolfs Jagt*.

» Tisd. 16/12 f. 2 ggn *Annette och Lubin* samt *La Clochette* eller *Klockan*, op. com. 1 öpn.

» Fred. 19/12 f. 2 ggn *Barberen i Sevilla* samt f. 3 ggn *Hemgiften*. Recett för truppen såsom julklapp.

» Månd. 29/12 f. 2 ggn *George Dandin* eller *Det ångrade Giftermålet*, lusts. 3 a., samt f 2 ggn *La Clochenne(!)* Det nyligen hit til Staden anlända Kongl. Privilegierade Spanska Luftspringare- och Lindansaresällskapet skal med första wisa sin skicklighet på Theatern.

1784 Fred. 9/1 *Blindbocken*, lusts. 1 öpn. samt för 5 ggn *La Bohemienne*.

» Tisd. 13/1 för 6 ggn *Servante Maitresse;* förut Den oförmodade återkomsten, lusts. 1 öpn.

» Fred. 16/1 Gieoconda eller Den sin mördade Mans död med sit eget lif hämnande Qwinna, orig. sorgespel 3 öpn. öfwers. från Fransyskan Sedan jag warit så lycklig med härvarande Theaterns inrättning förwärfwa mig den wördade Allmänhetens bifall och gunst, animeras jag derigenom, och min skyldiga tacksamhet påbjuder mig, med dess continuation och förbättring i alla mål som äro möjliga wara det Resp. Publicum til nöjes, och skal i dag, som jag hoppas, ådraga mig med denna Piece det samma bifall, som den öma och tänkande delen af Spectateurerna altid wisat wid sådana Piecer, som wisa hwad rätt kärlek och skyldighet förmå. Derefter följer Den bedragna Enkan, lusts. 1 öpn.

» Tisd. 20/1 på fleres begäran f. 3 ggn *Barbern i Sevilla* samt f. 2 ggn *Slafhandlaren i Smyrna*.

» Fred. 23/1 f. 2 ggn *Den tacksamme Sonen* samt f. 3 ggn *Annette och Lubin*.

» Månd. 26/1 til firande af Wår allernad. Konungs Höga Födelsedag (Lördagen den 24/1) upföres En til wår ort och ämnet lämpad *Prologue*, hwarefter följer Belägringen för D'Aubigny, skåd. 5 öpn., öfwers. från Fransyskan.

» Tisd. 3/2 på fleres begäran f. 2 ggn *Prologuen* samt f. 2 ggn *D'Aubignys belägring*. Dessa Piecer blifwa med förbättring presenterade, som sistlidne Tisdag (!) ej rätt Exequerades för myckenheten af folk på Theatern.

1784 Fred. 6/2 Det Galanta Bedrägeriet, lusts. 1 öpn från Fransyskan. Denna comedie, här aldrig uppförd, är en naturlig händelse, samt en bland de comiquaste och löjeligaste Piecer, som någonsin på Theater kan upföras. Derefter f. 6 ggn *La Bohemienne.*

» Tisd. 10/2 *De twenne olika Bröderna* eller *Den genom sina laster förbättrade Sonen,* lusts. 5 a. af Hr Voltair, från Fransyskan. hwarefter f. 2 ggn *De bägge Jägarne och Mjölkflickan.*

» Fred. 13/2 *Eugenie* eller *Den förolämpade Dygden,* skåd. 5 a., hwarefter f. 2 ggn *Klädskåpet.*

» Tisd. 17/2 Den Ädelmodige Fursten och Pagen, skåd. 1 a., öfwers. från Fransyskan. En mycket wacker och utsökt Piece, som här aldrig förut blifwit upförd. Förut, på fleres begäran, f. 4 ggn *Barbern i Sevilla.* Början sker kl. 6.

» Fred. 20/2 *Vielgeschrey* eller *Den sysselsatte Dagdrifwaren,* com. 3 a. Hwarefter kommer den allmänt berömde Eqvilibristen Hr *Spinacouta.*

» Månd. 23/2 f. 3 ggn *George Dandin.* Hwarefter *Spinacouta* wisar sina konster.

» Tisd. 24/2 öpnas Theatern til *Redoute* för sista gången i år.

» Fred. 27/2 *Alzira* eller *Amerikanerne,* sorgspel 5 öpn., hwarefter *Spinacouta* wisar sin skickelighet uti Comique Dans på Linan, och kommer han för första gången att springa igenom et Tunneband på Linan utan Balancer-Stång, hwilket här i Staden förut aldrig blifwit wisat. Och balancerar med Bord och Stol utan bräde, samt dansar tillika med träskor så långt tills de springa sönder.

» Sönd. 29/2 *Juliana von Lindorach,* skådespel 5 öpn. hwarefter *Spinacouta* uppträder på linan.

» Tisd. 2/3 f. 2 ggn *Den ädelmodige Fursten och Pagen,* skåd. 1 öpn. hwarefter On fait ce qu'on peut, et non pas ce qu'on Veut, franskt orig Proverbe. Til slut kommer Hr *Spinacouta* at wisa sina konster.

» Fred. 5/3 f. 7 ggn *Servante Maitresse.* Förut upföres Ängelske Kaparen, lusts. 1 öpn. Slutligen wisar *Spinacouta* lindansning.

» Tisd. 9/3 f. 5 ggn *Barbern i Sevilla,* hwarefter *Spinacouta* wisar luftspringning.

» » 16/3 på fleres begäran *Tartyffe* eller *Den Skenhelige,* com. 5 a. af Hr Molier, hwarefter *Spinacouta* wisar luftspringning.

» Fred. 19/3 f. 2 ggn *Den förstälda Agnes.* Före Piecen dansar *Spinacouta* comique dans på styfwa Linan. Til slut går han fram och tillbaka på en Lina, som är spänd ifrån ändan af Theatern till Galleriet, hwilket är ett ibland hans wackraste konststycken.

» Månd. 22/3 Det heter i Hwad Nytt? 19/3: »För mellankomne hinder blir Comedie om Mandag i stället för Tisdag», utan angifvande af program.

1784 Sönd. 28/3 I anseende til nu warande starka winter och swåra tid, som trycker så många af denna Stadens Innewånare, har jag beslutat att upföra (f. 2 ggn) *Alzira* eller *Americanerne*, hwarefter Hr *Spinacouta* dansar på styfwa linan, och lemnas inkomsten til de fattige och nödstälda. *Joh. v. Blanc.*

» Tisd. 30/3 f. 3 ggn *Den Bedragne Landt-Junkaren;* förut wisar *Spinacouta* luftspringning. Recett för *Spinacouta.*

» Fred. 2/4 **Den seende Blinde** eller **Den kloke Ostindiefararen,** lusts. 1 öpn. fran Fransyskan. Denna Piece är mycket intrigisk och löjelig, samt här förut aldrig upförd. Derefter på fleres begäran **Kärlek gör Narrar,** lusts. 1 a. Efteråt kommer de nyligen hit til Staden ankomne Italienske Virtuoser, som Directeur Blanc engagerat til Resp. Allmänhetens mera nöje och upmuntran, at för första gången låta höra sig här på Theatern. Slutligen dansar *Spinacouta* på styfwa linan, deribland med en gosse på ryggen.

» » 16/4 **La Colonie** eller **Nybygget,** op. com. 2 a., öfwers. från Fransyskan med bibehallande af Zachinä musiquen. Denna Piece, som i dag för första gången blir presenterad, har både i Paris samt flere andra orter den blifwit upförd, wunnit Allmänhetens största bifall och ansedd som et Mästerstycke bland operetter; både Musique och text hedrar sin Författares snille uti sammansättningen, der det glättiga är så väl blandadt med det alfwarsamma.

» Tisd. 20/4 f. 2 ggn *Le Père de Famille,* hwarefter *Spinacouta* dansar på lina och spelar solo derunder på violin m. m.

» Fred. 23/4 på fleres begäran: f. 2 ggn *La Colonie;* derefter *Spinacoutas* konster.

» Sönd. 25/4 f. 4 ggn *Kopparslagaren;* derefter *Spinacoutas* lindansning. Recett för hela truppen.

» Tisd. 27/4 *Surbrunns-Resan,* com. 2 a. af baron Hollberg, hwarefter f. 4 ggn *Tunnbindaren;* slutligen lindansning af *Spinacouta.*

» Fred. 30/4 **Utseendet Bedrägeligit** eller **Den Kärleksrike Man,** com. 5 a., öfwers. från Fransyskan (annonceras i Götheb. Allehanda: *Utwärtes Sken Bedrager* eller *Den kärleksrike äkta Mannen).* Denna Piece, aldrig här förut upförd, är en af de artigaste man kan frambringa på Theater, emedan Moralen är så wäl blandad med det Comiqua. Derefter lindansning af *Spinacouta.*

» Tisd. 4/5 f. 2 ggn *Pantsatte Bonddrängen;* derefter en Pantomim kallad **Arlequin, sin Herres Rival,** 1 öpn. af Hr Nicolet Pariser Theater.

» Fred. 7/5 f. 4 ggn *Le Cadi Dupé* samt f. 4 ggn *Annette och Lubin.*

» Tisd. 11/5 f. 2 ggn *Tartyffe,* hwarefter *Spinacouta* dansar för första gången en Venetiansk Dans samt gör det stora Bandspränget, och går äfwen upp och ned til Parterren på Linan.

1784 Fred. 14/5 *Konung Gustaf Adolphs Jagt*, com. 3 a. blandad med sång. Hwarefter lilla Mamsell *Sundberg*, ett barn om 8 år, dansar en Engelsk Dans på styfwa Linan efter Musique. Hr Spinacouta har haft all möda ospard at Informera henne, at så mycket mer bidraga til Resp. Publici Contentement. Til slut dansar Hr *Spinacouta*.

I anseende til Madame *Söderbergs* sjuklighet kan ej den förut annoncerade Piecen blifwa i dag upförd.

» Tisd. 18/5 f. 3 ggn *La Clochette* samt förut f. 2 ggn *Den Seende Blinde*. Efteråt dansa *Spinacouta* och lilla Mamsell *Sundberg* på styfwa Linan, med förbättring.

» » 25/5 på fleres begäran: Den Frun, som intet känner sin Man, lusts. 2 öpn. samt f. 4 ggn *Den Bedragne Landt-Junkaren*; derefter *Spinacouta* lindansning.

Det är förut omtaladt, att komedihuset sommaren 1782 gjordes »herrligare och beqvämare» samt blef »inrättadt med 3:ne Etager»; men det synes delvis som det hela icke blef så snart fullt färdigt. Detta var deremot händelsen vid början af innevarande speltermin, och vi kunna nu återkomma till detta ämne, så mycket hellre som man från denna tid har en ganska noggrann beskrifning på teatersalongen. I *Hwad Nytt?* för den 15 Aug. 1783 finnes nemligen intaget ett bref från Göteborg »till en Wän på Landet» af följande innehåll:

»På din begäran at få weta nuwarande inrättningen af wår Theater, wil jag meddela et och annat ehuru ofullständigt och kort, dock ingenting mindre än öfwerdrifwet. Wår Theater är nu åter å nyo blifwen öpnad til härwarande Inwånares märkeligaste glädje och fägnad. Den har, undantagande de wanliga prydnader, århållit åtskilliga nya, dem jag får äran at nämna: Utom sjelfva Hufwudstaden, säte för all god smak och präktighet, tror jag näppeligen at uti Sweriges Rike wackrare och beqwämligare Comediehus skal existera än här. Comediehuset är af 3:ne wåningars höjd, beläget i Norra Stadens del eller på de s. k. afbrända Tomter, figurerar just icke mycket i anseende til det yttre, men är desto wackrare inuti. Den nya stenbyggningen Directeur des Spectacles låtit der bredwid upföra i förening med ofwannämda hus, til waningsrum för sig och en del af Sälskapet, bidrager icke litet til anseende och prydnad, åtminstone på den gatan.

Inuti presenterar det sig som en Amphiteater, med 3:ne rader af Loger, den ena byggd öfwer den andra, nemligen *Première, Second* och *Troisième* eller *Galleriet*, alla snygt och propert målade hwar efter sin ordning. Nedersta place är *Parterre*, ogement liten och trång til mycken olägenhet för Spectateurerna, jemte det at den är lag.

Theatern deremot är stor, de nya Decorationerna, dertil swarande, hafwa wunnit all den lustre man will åstunda. 2:ne

nya och dyrbara *Christall Ljuskronor* wäntas med det första, hwilka skola sitta frammanför stora Rideaun, och som icke litet lära bidraga till eclaireringen, emedlertid med de nu warande glas Ljuskronor, utom Lampor m. m., så at när itändningen är börjad, uplyses det oändligen mycket präktigt. Uti Fond och Theater finnes ingen Ljuskrona, behöfwes ock inte. På stora *Rideaun* står en sinnebild målad, föreställande Apollo med dess Lyra, hwarunder, utom andra atributer, på en bandrole läsas följande ord: *Castigat ridendo mores*, hvilket förmodligen af någon Savant-homme är uppgifven.»

På denna nätta scen var det nu som von Blanc åter upptog sin verksamhet. Af spellistan finner man väl, att det spelades ett rätt stort antal nya saker, men äfven att temligen få af dessa voro af något bestående värde. Främst af alla märkes Beaumarchais' odödliga komedi *Barberaren i Sevilla* eller *Den fruktlösa vaksamheten*, som för första gången i Sverige nu gafs här den 8 December 1783 och genast eröfrade publiken, så att den spelades tillsammans 5 gånger i rask följd efter hvarandra.[1] Hvilka de första innehafvarne af rollerna voro är obekant, dock torde man kunna gissa, att *Waltman* spelade *Figaro*, åtminstone utförde han sedermera denna roll i Stockholm.

I öfrigt voro de bästa nyheterna de, som von Blanc nu upptog i svensk öfversättning från Pinsart de la Cours repertoir, nemligen *Pigan husbondefru*, *Böhmiskan*, *Det älskade missfostret* och *Klockan*, hvartill kommer en pjes, som nu gafs för första gången men sedermera spelades rätt ofta, *Den bedragne domaren*.

Pigan husbondefru är ett litet sångspel i 2 akter, öfversatt från italienskan (la Serva padrona) till franska af Baurons och derifrån till svenska af Envallsson. Ehuru texten är rätt obetydlig, har dock operetten vunnit europeisk ryktbarhet, tack vare Pergoleses vackra musik, och har gått öfver scenen ännu i våra dagar.

Den gamle ungkarlen *Pandolfe* har en ung tjenarinna, *Zerbine*, som tyranniserar honom, och hvars ok han tänker undandraga sig genom att gifva henne en husfru. Denna utsigt tilltalar emellertid icke henne, hvarför hon föreslår att den kinkiga frågan måtte förenklas derigenom

---

[1] Fråga kan vara om den verkligen spelades första gången nämnde dag, ty det heter i annonsen att det då skedde »på flere förnäma Herrskapers begäran», hvilket antyder att man sett den förut, men om så är fattas annonsen derom. I Stockholm gafs Barberaren allra först på Munkbroteatern den 25 Jan. 1785.

att Pondolfe gifter sig med henne sjelf. Denna förmätna begäran finner husbonden vara höjden af löjlighet och gör narr af hennes enträgenhet.

Då förslaget sålunda stöter på afgjordt motstånd, tillgriper den förslagna och vackra fienden list. Hon återkommer i andra akten, och underrättar Pandolfe att hon måste lemna tjensten då hon nu tänker gifta sig, och föreställer derefter sin blifvande make, husbondens egen till soldat utklädde betjent, *Scapin*. Hon är nu sjelfva undfallenheten; Pondolfe, som förut icke kunnat i något få sin vilja fram, ser sig med ens vara herre i sitt hus, och uppmjukad häraf, söker han visa henne det oriktiga i att gifta sig. Hon erkänner att det är svårt att lemna sin plats:

»Ack! Att jag må hoppas kunna,
Det Ni vill unna
Hvad jag med gråt begär! — — —
Det blott är,
Att mig ej glömma — — — —
Ack! lofva det, jag eljest dör.»

och husbonden blir å sin sida allt mer upprörd, och får efter hand ögonen öppna för hennes skönhet och intagande sätt:

»Hvad qval mig sätter an!
Mån det ej slutas kan?
Jag känner några slag,
Som göra mig för svag:
Kan det kärlek vara?
Medömkan? — — vänlighet? — —
Jag det ej vet.
Ack! mitt hjärta! Det förklara,
Och svara:
Pondolfe! Tänk på dig sjelf.»

Han kan icke längre bära tanken på henne såsom en annans hustru, förklarar slutligen sin kärlek, och så har hon vunnit spelet.

Böhmiskan, — en oriktig öfversättning af »La Bohémienne», zigenerskan, — har likaledes en obetydlig handling, som rör sig om hur en zigenare och hans syster lura en snål gubbe, men musiken af Rinaldo di Capua gjorde operetten till en favorit.[1]

---

[1] Annonsen för premiéren den 12 Sept. 1783 säger, att »denna Piece, som *nyligen har* blifvit öfversatt, har på alla theatrar, der den blifwit upförd, wunnit et utmärkt bifall». Får man tolka detta efter bokstafven skulle den sålunda spelats i Göteborg i någon annan öfversättning än C. H. Flintbergs, som kommit till användning när operetten 1780 för första gången uppfördes i Stockholm.

En särdeles omtyckt pjes var äfven *Den bedragne domaren* eller som titeln lyder: »*Den bedragne Cadi*, opera comique uti en akt, öfversatt från fransyskan af *C. E*(nvallsson) och *C. S*(tenborg), med bibehållande af Herr *Monsigni's* musique».

Den mäktige *Cadin* har för att hämnas på qvinnorna, och främst på den för sin skönhet berömda *Zelmire*, som han utan att hafva sett, begärt för sitt harem men fått afslag, i stället förlofvat henne med en olycklig sälle utan härkomst eller förmögenhet, hvilken han heller icke känner, men som råkar vara Zelmires älskade, *Nouradin*. De hafva sålunda helt oförtänkt nått målet, men hon vill hämnas på Cadin för hans onda afsigt, föreställer sig sålunda för honom under uppgift att vara färgaren *Omars* dotter *Ali*. Cadin hänföres af hennes skönhet och behag, sänder genast, efter Zelmires bortgång, bud till Omar för att få dottern. Denne, som vet att Ali är ett stackars vanskapligt oting, prutar emot och föreställer Cadin hur saken förhåller sig, samt påvisar att Cadin, när han får se dottern, skall bli ursinnig och hämnas på den arme fadern. Cadin vet emellertid bättre om hennes behag och genomdrifver sin vilja, samt äktar Ali, i trots af sin första hustrus, *Fatima*, protester. Hans förbittring är gränslös när den vanlottade flickan aflyfter slöjan, men hvad är att göra? Icke blott Fatima utan äfven Nouradin och Zelmire komma tillstädes, och han ser sig fullständigt öfverlistad, samt måste för sig sjelf erkänna att den senare haft skäl att hämnas som hon gjort. Hans i grunden stora godsinthet och rättsinthet segra, och det hela slutar till allmän båtnad, och Cadin sjunger resigneradt:

»Jag ser vår värld är full af dårar,
Ty guldet ofta en bedrar;
En annan åter skönhet sårar;
Ty hvar och en sin svaghet har.
Men lycklig den, som sig betänker
Förr'n yran uppå afsteg för:
Ty blott man nyttjar väl den lott som ödet skänker,
Man sjelf sitt eget nöje gör.»

Af öfriga nyheter förtjena icke många att anföras.[1] Bland dem må emellertid nämnas *Borgareskolan*, komedie

[1] Dylika, som ej kunnat återfinnas har Dahlgren eller Klemming äro: »Det stora batteriet af 100 kanoner», »De bägge systrarne», »Den trätsjuke doktorn», »Cavallieren à la mode», »Den oförmodade åter-

i 3 akter af J. C. L. Soulas d'Allainval i öfversättning som utkom tryckt redan 1772; pjesen gafs i Stockholm först 1824 under titel »Den högdragne och de fåfänga». Vidare Engels »moraliska» lustspel *Den ädelmodige fursten och pagen; Den seende blinde*, lustspel i en akt, öfvers. från franskan, — förmodligen Legrandes »l'Aveugle clairvoyant», som med titel »Den klarsynte blinde» gafs på Munkbroteatern 1788, och i Nordforss öfversättning, »Den seende blinde», 1799; Ristells enakts komedi *Kärlek gör narrar*, samt *Nybygget* af Framéry, öfversatt af Envallsson och med musik af Sacchini.

Den 28 nov. 1783 gafs för första gången »*De två olika vännerna*,» Comedie i 2 akter, öfversatt från engelskan; »denna Piece», heter det i annonsen, »som är en werkeligen passerad händelse uti England, och aldrig här förut blifwit upförd, hoppas man winna den Resp. allmänhetens bifall. Den är i anseende til sin Moral en af de bästa styeken, hwaruti lasten wisas i hela sin fulhet och får omsider sin rätta bane:

»Hwad vänskap är? Jag will Er lära
En helig Eld, som dygden tänder
Som frid uti vårt inre sänder
Då mun och hjerta witne bära;
Men dock man likfullt ofta finner,
At låghet sig bemantla plär
Och wid en helgad wänskap swär,
Fast den af nedrig låga brinner».

Trots denna ståtliga puff mottogs pjesen rätt onådigt af kritiken, ej med afseende på innehållet utan i anledning af den dåliga öfversättningen. I *Götheborgska Nyheter* för den 6 Dec. läses sålunda:

»Ibland flera Piecer som hedra Götheborg, lär aldrig den komma som upfördes den 28 Nov. under namn af: »*De 2:ne olika Wennerne*». Öfversättaren, som jag slutar måtte hafwa följdt en Tysk öfvers., fastän Piecen affischerades wara från original-spraket. En heder som jag aldrig skulle wagat at disputera, långt mindre draga i twifvelsmål om öfversättaren behagat göra sin öfversättning till Swensk. Men hwilka låga och eländiga uttryck finns ej uti hela Piecen, sådana som snarare skulle passa i en månglerskas mund än på en Theater. Et ställe som

---

komsten», »Den bedragna enkan», »Det galanta bedrägeriet», »Belägringen för Daubigny», »Engelske kaparen», »Utseendet bedrägligt,» »Arlequin sin herres rival», »Den frun som inte känner sin man», »De olika vännerna», »Det inbillade adelskapet» samt sorgspelet »Gieoconda» i af dessa gingo de flesta blott en enda gång.

är helgadt åt språkets renhet och wackerhet, skal likfult ohelgas genom en okunnig öfwersättares djerfwa tilltagsenhet och lumpna försök, och ännu mer på et så lustert ställe, som Götheborg, där likfult måsta delen äro kännare och hafwa en städad smak.

Jag undrar ock at ej wederbörande låta öfwerse sine Piecer, innan de upföras, och därigenom förskonar en wördad Allmänhet från sådana missfoster, som borde likaså hastigt sluta sit lif, som de börga det. Men man lär tänka nu som flera secler tilbaks: *Mundus vult decipi*». Nej, uti wåra tider böra sådane winnings-grep ej påtänkas, långt mindre verkställas.»

Detta skarpa uttalande bemöttes den 16 Dec. i *Götheborgs Allehanda:*

»Det är icke utan at äfwen jag så wäl som Hr Criticus funnit öfwersättningen af Comedien *De olika Wennerna* något förhastad, men tycker dock at m. Herres uttryck varit mindre eftertänkta, och lära wara grundade på någons berättelse, som werkeligen läsit eller sett den uppföras, men icke kunnat göra orden för m. Herre nog begripeliga. Det comiska fordrar eljest icke den granlagenhet i språket som det Thragiska; kan comedien förnöja och skaffa lasterna åtlöje är förmodeligen det mästa wunnit. Piecer, öfwersatte med alt för mycken granlagenhet, bli utomdess osmakeliga, synnerligen då bristande genie röjes. Denne criticerade deremot har redan 2:ne gånger förnöjt, och beskyller man en wördad Allmänhet, som behedrade denne piece med täta applaudissements, för ganska grof smak, då man påstår at den bättre passat i en Månglerskas mun än på en Theater.

Min Herre bör utom dess icke gifwa anledning till gissningar: någon torde döma af m. Herres hetta, att m. Herre missunnar en annan den förtjenst af öfwersättningen, hwilken m. Herre sjelf finner sig skicklig til och behöfwande at upbära. I alla afseenden förtjänar nämnde critique ej särdeles swar, då m. Herre icke på något ställe upfylt sin skyldighet, som är att rätta och förbättra språk och seder, samt upgifwa afwikningarne derifrån.»

Von Blanc sjelf tog, emot vanan, saken lugnt och förståndigt, yttrande:

»Alla erinringar, som af kännare kunna göras emot öfwersättningar af Theater-piecer, tager jag up med den tacksamhet som wederbör, och önskar jag intet högre än at wara til nöjes i alla fall. För mycken noggranhet i at följa et original kan skada en öfwersättning: detta torde hafva händt med den första nu annonserade piecen, och gifwit anledning til påminnelsen uti *Götheborgska Nyheter* n:o 49 d. 6 dennes. Denna piece har nu undergått betydelig förändring at jag hoppas den nu skal behaga»[1]

Måndagen den 26 Januari 1784 gafs till firande af konungens födelsedag en fest på teatern, som öppnades med en prolog författad af magister docens *Brisman*.

---

[1] *Götheborgs Allehanda* 9/12 1783.

Personerna voro: »*Götha-Elf, Norsjön, Bore, Zephiren, Sunnanwädret* och en tropp af Landtfolk».

Prologen beskrifves i öfrigt i Hwad nytt? Hwad nytt? för den 27 Januari: Fonden af Theatern föreställer Götha Elf, där hon flyter förbi Götheborg; till vänster synes skansen Kronan, med några på strömen liggande Skepp; rätt fram wisar sig Rambärget, med en kädja af klippor som slutar utsikten på högra sidan.

Scene 1.

Götha Elf (Fru *Widerberg*), ensam, sitter på en upphöjd stol, med högra armen öfwer ett strömfall och stödjande den wänstra på ett roder. Efter någon tystnad utbrister hon i klagan öfver saknaden af sin milde, sin ömmast älskade GUSTAF, och slutar scenen med följande aria:

»Fordom jag med nöje tänkte
På de skepp min bölja bar,
Och de Slott på stranden blänkte,
Ämne för mitt högmod war;
Men långt från den som har mitt hjerta,
Den, hwilkens sällhet är mig så kär,
Allting smärta :|:
Allt lednad är :|:»

»Isen nu min bölja fängslar,
Wintern i mitt granskap rår;
I den tystnad som mig ängslar,
Jag ej någon lisa får.
Långt ifrån den som har mitt hjerta etc.»

»Ej som förr jag yfs och svallar,
För det wackra Götheborg.
Och dess stolta torn och vallar,
Skingra icke mer min sorg.
Nej, långt från den som har mitt hjerta etc.»

I andra scenen infinner sig *Nordsjön (Andreas Widerberg)* och tilltalar Göta elf med denna aria:

»Säg, Götha, säg! hwad är det som dig ängslar?
Har stormen härjat dina stränders prakt?
Månn' vintrens ras för hårdt din bölja fängslar?
Har man med dammar dig i bojor lagt?»

Elfven ropar: Ack nej!

»Har någon ström ell' källa börjat tryta?
Månn' Wenern dig ej mera vatten ger?
Månn' stolta skepp nu saknas på din yta?
Månn' Götheborg florerar intet mer?»

Sedan Göta elf vederlagt dessa inkast, och för Nordsjön upptäckt rätta orsaken till sin oro och den tomhet, som herskar omkring henne, fattar Nordsjön det beslutet, at genom ett recitativ sammankalla Bore, Zephyren och Sunnan, för att af dem inhemta någon tillfredsställande underrättelse om sin skyddsherres wistande och tillstånd.

Bore (Wallman) efter ett kort samtal med Nordsjön, »swarar ganska pompeust» sålunda:

»Följd utaf frost och af snö, jag kommer från isklädda polen.
Isberg såg jag i sjön, och de ofantliga hvalar,
Wältra bland vågor och svall; jag såg de Nordiska fjällar,
Dölja sin snöhvita topp emellan de fladdrande norrsken;
Lappar och renar jag såg, kringvandra sitt ödsliga Lappland;
Men uti vinterns stelnade bo jag såg icke GUSTAF.»

Efter ett så litet tillfredsställande svar, vänder sig Nordsjön till *Zephir* (ett barn) med denna vers, som tyckes flyga lika så lätt som sjelfwa winden:

»Wärens gunstling, Zefyr lilla,
Som så lätt kring verlden far;
Du ej gerna sitter stilla,
Säg hvar nyss du varit har,
Utan att din tid förspilla,
Säg om GUSTAF där ej var.»

Åndtligen talar då *Sunnan* (mamsell *Helena Pettersson*) på tillfrågan sålunda:

»Jag rundt omkring Italien swäfwat,[1]
Det land som förr min fägnad war,
Jag sett hur nyss dess grundval bäfvat,
Och slott och städer störtat har;
Jag lågan såg ur bergen bryta,
Och eld i röda strömmar flyta,
Och luften mörk af rök och dam;
Et ängsligt skrän af tusen munnar
Mig tusen mänskors död förkunnar,
Bland gruset där jag trängde fram.»

»Men Himlen hårda ödet lisar,
Den skrämda hopen andas får,
Sig Nordens Titus bland dem wisar,
Och glädjen följer i Dess spår;

[1] Gustaf III var nu i Italien.

Italiens folk till GUSTAF strömma,
De wid Dess blick sin nöd förglömma,
Han allas hjärtan glada gör;
Han hälsa, sällhet, nöjen skördar,
Ibland et folk som Honom wördar,
Och som Han till förundran rör.»

Götaelf yttrar härpå sin förbindelse mot Sunnan för de glada tidningarne och mot Nordsjön för den hafda mödan, hvarpå den sjöng en aria:

»Tro mina ord och sanna hvad jag säger,
Rikdom och prakt alls intet är,
All verldens guld långt mindre värde eger,
Än GUSTAFS väl, som jag bör hålla kär.»

»Blott en blick, som Han åt mig skänker
Är min fröjd, och hela hjertat rör,
Största skatt minskas förr'n man tänker,
Men GUSTAFS skydd min sällhet gör.»

hvarefter Götaelf uppmanar sina trogna Göter att deltaga uti den allmänna glädjen, och att i ärans tempel offra åt sin beskyddare deras kransar och hjertan.

Detta offrande tillgår på följande sätt: Teatern förändras till ärans tempel, hvaruti synes konungens bild med ett altare framför. Orkestern spelar en marsch, då Göta elf och Nordsjön, som af en herdinna fått hvar sin krans, följda parvis af »allt folket», gå fram uti templet och nedlägga sina kransar på altaret. De gå sedermera i samma ordning tillbaka främst på scenen, och landtfolket ställer sig der uti en halfcirkel omkring Göta elf och Nordsjön, hvarefter afsjunges följande kupletter:

Göta elf:

»Sorgen nyss mitt hjerta rörde,
Jag mitt qval ej säga kan,
Men då GUSTAFS väl jag hörde,
Smärtan som en blixt försvann.
Ära, sällhet, lycka, trefnad,
Ware städs wår GUSTAFS lott;
Lefve GUSTAF glad och nöjd,
Till de trogne Göters fröjd!
Kör: Lefve GUSTAF glad etc.»

Nordsjön:

»Stundom sjömän för mig bäfwa,
Och förgås i mina skär,
Men då svenska flaggor sväfva,
Jag ej mera farlig är;

GUSTAFS skepp bland mina vågor.
Alltid skola trygga gå.
Kör: Lefve GUSTAF glad etc.»

En herdinna:

»När jag går att blomster plocka,
Följd af får på vanligt vis,
Och jag herdar vill framlocka;
Sjunger jag till GUSTAFS pris;
Eko svarar, herden lyssnar,
Wisans slut just detta är:
Kör: Lefve GUSTAF glad etc.»

En bonde:

»När ej åkern gröda skänker,
Jag med ängsligt hjerta går,
Men när jag på GUSTAF tänker,
Bättre hopp jag genast får
Jag vid plogen icke mattas,
Sjunger lustigt just så här:
Kör: Lefve GUSTAF glad etc.»

Göta elf:[1]

»Götheborg bland svenska städer
Vare städs ett vördadt namn,
Och dess skepp från alla väder,
Gånge lyckligt uti hamn;
Handel, sjöfart, slöjd och konster,
Blomstra, växa år från år,
Götheborg, din glans och flor
Blifwe evig, blifve stor!
Kör: Götheborg, din glans och flor
Blifwe evig, blifve stor.»

I öfrigt spelades med rätt stor framgång många af de äldre pjeserna, i främsta rummet en hel följd af *Molières* komedier: »Den bedragne landtjunkaren», »De förtretelige», »Den inbillade sjuke», »George Dardin» och »Tartuffe».[2]

[1] Denna slut-kuplett »lånade» aktören *Johan Pettersson* till sin »Norrköpings fägnad» 1792, med utbyte af ordet »Götheborg» mot »Norrköping». Prologen annonserades i *Hvad Nytt?* 30/1 1784 till köps hos boktryckaren Wahlström för 4 skilling exemplaret.

[2] I *Hvad nytt* 17/2 1784 riktar von Blanc en anhållan till »den herren, som i Götheborgska Nyheter för den 14/2 begärt *Tartyffe* eller *Den Skenhelige*» en anhållan att, som »et band Comedier, hwaruti samme Piece äfwen stod, bortkommit förlidet år genom lån», han ville om han eger pjesen lemna honom, »då man lofvar at med det snaraste låta upföra densamma i tillbörlig ordning, om han täcktes insända den under couvert till *von Blanc*».

Holberg representeras af »Didrik Menchenskräck», »Hexeri» eller »Blindt allarm», »Den pantsatte bondedrängen», »Vielgeschrey», »Jeppe» och »Surbrunnsresan»; *Shakspeare* af »Romeo och Julia», *Voltaire* af »Alzira» och *Beumarchais* af »Eugenie». De äldre saker som derjemte gerna återsågos af publiken voro »Kopparslagaren», »Tunnbindaren» samt Anette och Lubin». Den senare operetten gafs den 21 Oktober 1783 och, heter det i annonsen, »är Inkomsten af denna piece ärnad af Hr Directeuren til en Brudeskänk åt Hr *Widerberg* och Mamsell *Widebeck*, til den åhåga af skickelighet de altid wisat at på Theatern förnöja den Resp. Allmänheten, och förmodar man sig alltid vid detta tillfälle en talrik samling af Åskådare, för at för framtiden än vidare upmuntra dem»; härtill fogade de båda älskande följande vädjan:

»Wördade Allmänhet!
Med öma känslor dig at röra
Wår ungdoms första syfte war,
At spelet mer naturligt göra,
Oss kärlek se'n förenat har;
Förställning flyr, alt twång förswinner,
Lubin för sin Anette brinner,
Och hjertat tungans ledswän är;
Lat nu Fiskalen fritt gå stoja,
Kom du och se oss i wår koja,
Ack kom, och blif wår skyddsgud där!»

Lubin. *Anette.*[1]

Öfriga recetter voro: För truppen i sin helhet den 19 December »såsom julklapp» samt den 25 maj eller det sista spektaklet, då truppen »gör sig den glada förhoppning at blifwa gynnad med allmänhetens ynest och wälwilja, til et godt slut på denna Terminen». Vidare gafs den 29 Februari »Juliana von Lindorack» till förmån för de nödlidande i Halland, der då en ytterlig missväxt gjort tillståndet rent af förfärande,[2] och den 28 mars »Alzira» för stadens egna fattiga.[3] Slutligen hade Jonas Wernström

---

[1] Enligt uppgift af *Birger Schöldström* vigdes i Kronhuskyrkan i Göteborg någon dag mellan den 21—28 Oktober hr *Andreas Widerberg* och jungfru *Anna Catarina Widebeck*.

[2] Spektaklet inbragte 1245 daler smt eller 207 rdr 24 skill. specie, enligt af H. Busck, A. W. Ekebom och Podolijn i *Hvad nytt?* den 2/3 lemnad redovisning.

[3] Inbragte enligt redovisning i *Götheborgs Allehanda* 21/1 1785 80 rdr 24 skill. specie.

recett den 16 Sept., mamsell Råberg den 26 Aug. och med all sannolikhet Waltman en den 5 December, åtminstone uppträder han samma dag i Hwad nytt? med följande poetiska utgjutelse:

»Vördade Almänhet!
När tacksamheten öfverflödar
Uti ett ömt och vördsamt bröst,
Man ofta fåfängt sig bemödar
At yttra den med liflig röst.
Om mindre rörd jag hade varit,
När inför Eder sist jag stod,
Utaf de prof jag då erfarit
Af Eder gunst och ädelmod
Kanske de ord jag skulle funnit
At säga på et värdigt sätt,
Hur dessa i mitt hjerta vunnit
Till tacksamhet en evig rätt.
Mitt nit skall i en framtid visa
At, fast jag då begick det fel
At Eder gunst ej skyldigt prisa,
Så har ej hjertat deri del

Waltman.»

Det måste erkännas att von Blanc denna termin uppbjöd hela sin förmåga att fängsla allmänheten, i främsta rummet genom en god repertoir, men derjemte med den omvexling som kunde beredas af främmande tillfälliga krafter. Sålunda uppträdde den 29 December, efter komedierna »George Dandin» och »Klockan», det nyligen hit till staden anlända Kongl. Privilegierade *Spanska Luftspringare- och Lindansaresällskapet* under direction af *Lion*, som likväl icke synes gifvit mer än denna enda föreställning.[1]

Deremot visade sig den 20 Februari för första gången för Göteborgspubliken den berömde eqvilibristen *Antonio Bartolomeo Spinacouta*, som hösten förut anländt till Stockholm och der uppträdt på Ericsbergsteatern med stor framgång. Också tyckte sig von Blanc hafva gjort ett lyckligt grepp och försummade ej att puffa för den ryktbare främlingen, »som jag expres förskrifwit från Stockholm, at så mycket mera upmuntra och förnöja denna Stadens Resp. Allmänhet. Hans make har man aldrig

[1] Sällskapet hade i November uppträdt på Humlegårdsteatern, enligt *Flodmark* sid. 162. Förmodligen var *Lion* densamme som den »holländske konstmästare» med detta namn, hvilken redan $^{12}/_{8}$ 1776 på stora rådhussalen i Göteborg visade sina konster i balancering med värjor och tobakspipor.

här på orten förut sett. Han wisar sin förundranswärda skickelighet på Styfwa Linan med åtskilliga språng, och till slut spelar han 2:ne Solo under Dansen, den ena på Mandolino och den andra på Cithra».

Men det var icke nog att visa sig såsom lindansare, utan von Blanc begagnade sig äfven af hans härvaro att den 4 Maj gifva pantomimen *Arlequin, sin Herres rival,* med Spinacouta såsom arlequin, hvilket stycke »är upfyldt med så många comique förändringar, at man förmodar han winner allmänhetens bifall; i synnerhet wisar sig en lefwande Björn, hwilket man så mycket mer kan förundra, som han exercerar flera saker stridande mot hans natur; dessutom presenteras åtskilliga flygmaskiner och förwandlingar, som här icke så noga kan anföras» — nå, det anförda kan vara tillräckligt för att visa, att publiken icke saknade omvexling.

Näst sista gången Spinacouta uppträdde under denna termin var den 18 Maj, då han dansade på styfva linan »med förbättring», jemte eleven »lilla Mamsell *Sundberg*». Det var under denna vistelse i Göteborg som Spinacouta gjorde bekantskap med sin blifvande hustru, aktrisen hos von Blanc mamsell *Helena Pettersson.*

Under Spinacoutas gästuppträdande annonserades till den 2 Mars Doroignys franska proverb *On fait ce qu'on peut, et non pa ce qu'on veut,*[1] »hvaruti en Fransk Acteur kommer at spela 8 särskilda personager»; hvem denne aktör varit, är obekant. Slutligen hade äfven von Blanc såsom gäster anställt ett italienskt sällskap, bestående af herr och fru *Esio* samt herr *Carenzo,* hvilka, efter uppförandet den 2 April af »Den seende blinde» och »Kärlek gör narrar», uppträdde med en konsertafdelning, dervid fru Esio sjöng en »Aria soldi bravura» af Sacchini, och, jemte herr Carenzo, en duett, hvarjemte den senare »under en Comique klädnad» sjöng »La Musica Arrobiata».[2]

I nära sammanhang med teaternöjena stodo äfven de

---

[1] Sedermera öfversatt af *D. G. Björn.*

[2] Det italienska sällskapet gaf sedermera den 18 April konsert på Rådhussalen, hvarvid förekommo »solo, duetter och trior på mandolin, hvarjemte fru Esio lät höra sig i flera wackra Arior». Fru Esio, sångerska, samt herrar Lovise Esio och Carenzo, virtuoser på mandolin och mandola, gåfvo enligt Dahlgren redan $^{16}/_{12}$ 1781 konsert i Riddarhussalen i Stockholm.

af von Blanc anordnade operamaskeraderna, af hvilka det under denna termin icke synes gifvits mer än 2, nemligen den 19 Augusti, till firande af revolutionen, samt den 1 November, till firande af kronprinsens födelsedag.

Illa belysta som gatorna den tiden voro, och derjemte dåligt stenlagda, utan gångbanor samt temligen smutsiga, var det emellertid obehagligt nog för de spektakelbesökande att taga sig hem om qvällarne, och ännu värre för dem, som bevistade maskeraderna, hvilka började först kl. 10. För att i någon mån minska denna olägenhet vidtog direktören en åtgärd, hvarom han i *Götheborgs Allehanda* den 9 Dec. 1783 meddelar följande:

»Til deras beqwämlighet som tänka freqventera Comedierne, har jag nu en beqväm *fyrsitsig wagn*, med goda hästar och en nykter, pålitlig kusk, som på tillsägelse kan afhemta och hemföra Herrskaper emot billig betalning; en precaution som tyckes wara nödig, på en tid då illakt wäder infaller, och de ordinarie hyrwagnarne ej kunna fås.

Joh. von Blanc.»

Detta visar åtminstone hans goda vilja; stort mer kunde det icke heller vara, ty en »fyrsitsig vagn» förslog nog icke långt, äfven om man antager, att de förmögnare hade egna ekipager. Det synes nemligen som teatern varit mycket besökt, och tvifvelsutan hade von Blanc rätt ansenliga inkomster.[1]

Abonnementsterminen började detta år den 19 September, och räckte således till den 19 Februari; det synes icke att den blifvit förnyad. Spektakeldagarne voro som vanligt Tisdagar och Fredagar, ehuru man stundom spelade äfven andra dagar såsom Måndagar och Söndagar. Med afseende på de senare ingick von Blanc till Landshöfdingeembetet med anhållan att få på dessa dagar efter klockan 6 uppföra spektakler, och, när detta afslogs, till Kongl. Maj:t, men äfven detta misslyckades och Blanc förmanades att ställa sig Landshöfdingembetets utslag till efterrättelse, samt välja andra dagar till uppförande af sina

---

[1] En antydan härom får man af handlingarne i konkursen 1789 efter aflidne *Johan Frans Podolijn*: »Comödieföreståndaren *Johan von Blanc* bevakade der dels tvenne fordringar enligt reverser den $^{20}/_{5}$ 1783 och $^{4}/_{3}$ 1784 å tillsammans 600 rdr specie med 77 rdr 24 skill. ränta, samt dels 50 rdr enligt räkning, eller tillsammans 727 rdr 24 skill. specie.

skådespel.[1] Som vanligt frågade den egenmäktige direktören icke efter vederbörandes befallningar och utslag, utan spelade åtminstone tre gånger på Söndagar, efter det Kongl. Maj:ts resolution blef honom kunnig.

Ännu grundligare misslyckades myndigheterne, när de ville förbjuda honom spela under eller nära de stora kyrkliga högtiderna. Efter anmodan af Landshöfdingen hade nemligen Magistraten låtit i detta afseende utfärda ett så lydande förbud:

»Som Magistraten kommit i erfarenhet att af härvarande Skådespelssälskapet blifwit kungjordt thet the å nästa Måndag then 22 thennes (December) ärna på Theatern upföra Comedie, altså, och emedan ordning och skick fordrar att ej några publique Spectacler gifwas under eller omkring the årligen infallande stora högtider, ty, och i anledning af Landshöfdingens m. m. baron du Rietz härom till Magistraten aflåtne skrifvelse under then 27 Dec. 1781, beslöt Magastraten att låta antyda Directeuren för nämnda Skådespelssälskap *Johan von Blanc*, wid 20 riksdaler species wite, att icke låta på thes Theater upföra antingen then till nästa Måndag utsatte Comedie, eller något annat allmänt Skådespel, förr än instundande Nyårsdag är förbi.»[2]

Blanc nöjde sig icke härmed, utan företedde hos landshöfdingen den kongl. resolutionen af 18 Febr. 1782, hvarigenom det tilläts honom upföra komedier på samma tider som i Stockholm äro medgifne, och visade tillika, att man i hufvudstaden spelade såväl dagen före Julafton som äfven emellan Jul och Nyår, och derefter måste förbudet återkallas, »så att Blanc icke widare kan förmenas att äfwen å samma tider här i staden Comedier upföra, börandes han likwäl under den s. k. Dömmelveckan före Påsk med Spectacler innehålla».[3]

Personalen under terminen utgjordes af följande under föregående år anställda

aktriserna:	Fru	*von Blanc*,
	Mamsell	*Widebeck* (fru *Widerberg*)
	»	*Helena Pettersson*
	»	*Råberg*
	Madam	*Söderberg* samt
aktörerna:	Herr	*Berger*

[1] *Conseil* och *Cab. Prot.* 19/12 *1783*, enligt anteckning af Birger Schöldström.

[2] *Rådhusrättens politiprotokoll* 20/12 1783.

[3] *D:o* *d:o* 29/12 1783.

Herr *Waltman*
» *Widerberg*
» *Fredrik Wilhelm Ernst*
» *Jonas Wernström*
» *Hindrik N. Schierlin*
» *Adolf Fredrik Neuman.*

Deremot synes mamsell Qvarnström samt herrar Eberlin och Lindschein lemnat truppen.[1] Mot slutet af sejouren skulle äfven en af sällskapets gamle medlemmar afgå. »Acteuren *Johan Berger*», säges det i Rådhusrättens Politiprotokoll för den 23 April 1784, »anhåller skriftligen att såsom Tracteur här i staden få betjena allmänheten med försäljning af allehanda liqueurer och förfriskningar, så väl vid Comedierne i rummen eller Logerna, som dessimellan, sedan han i sådan afsigt fått hyra undra våningen uti Comediedirecteurens von Blanc wid Sillgatan belägna hus, skolandes Berger, som i sin ungdom varit i 7 år på Segelinds källare »Tre kronor» i Stockholm, uti sådan handtering ega nödig erfarenhet, och har han wid ansökningen fogat Commerse-Rådets och Ridd. af Kongl. Vasa orden Herr Baron Patrik Alströmers bevis, att äfwen wid andra wäl rangerade Skådeplatser finnes dylika inrättningar, jemte von Blancs intygande om ett troget och anständigt uppförande.»

Denna ansökan remitterades derefter till utlåtande af traktörerna i staden, samt blef den 24 Maj, trots det att källaremästarne Martin Schleminger, Samuel Gabrielsson, Olof Landtman och traktören Sven Örth bestredo densamma »på grund af at antalet traktörer var så stort att de nuvarande ej ens kunde föda sig», beviljad, dock med förbud att hålla öppen vinkrog. Så fick Göteborg sin första operakällare.[2]

---

[1] Det heter i *Rådhusrättens Politiprotokoll* 22/8 1783: »Till extra Brandhusdrängar antogs utan lön drängarne *Johan Fahlberg* och *Fredin Stephansson*, försedde med bevis om ett troget uppförande af deras förra husbönder, Comedie-Directeuren *von Blanc* och superkargören *Fredr. Bratt* på Frändtorp».

[2] Berger hade sedermera alltjemnt sin rörelse i komedihuset samt synes äfven haft rum för resande, enär han den 30/10 1789 fälldes till 3 rdr 16 skill. specie böter för uraktlåtenhet att i rådhuskansliet anmäla en sådan. Berger afled den 11 Okt. 1794, endast 49 år gammal. Gift i Juli 1788 med *Catarina Björkdahl*, som sedermera såsom enka fortsatte traktörsnäringen på samma ställe och afled 70-arig 1816.

Den orolige *Neuman* tillhörde egentligen icke truppen detta spelår, eller rättare sagdt han var visserligen anställd när von Blanc återkom till Göteborg i slutet af sommaren, men man fick snart i tidningarne läsa följande:

»Gifwes Resp. Allmänheten tilkänna at en person benämnd *Adolph Fredr. Neuman*, som på flera ställen sökt skaffa sig Credit, utan afsigt at densamma betala, har någon tid varit antagen vid Theatern, men i anseende til sit upförande blifvit derifrån entledigad, altså varnas hvar och en, at intet lemna nämnde Neuman något på Credit, hvilket i sådan händelse aldrig af mig blifver betalt.

Johan von Blanc.[1]

Då härtill kom, att Neuman, tvifvelsutan förut, rymt till Uddevalla och derifrån blifvit af Blanc genom Konungens Befallningshafvandes åtgärd återförd »under fängslig bevakning», blef den sålunda utpekade ytterst förbittrad och stämde von Blanc, »som på det våldsammaste sätt mig handterat», och anförde i stämningen, förutom annonsen och Uddevallaresan, äfven att direktören den 29 Augusti, då Neuman infunnit sig i komedihuset för att åse Molières »De förtretlige» och »Tunbindaren», öfverfallit och slagit honom, samt företedde, för att styrka detta, attest af en fältskär.[2]

Vidare anförde han mundtligen att, under det han jemte det öfriga sällskapet vistades i Uddevalla, »har wid det tillfälle, då han varit från sitt qvarter utgången, von Blanc dit ingått och honom ovetande röfvat till sig det mellan båda ingångna kontraktet, samt derpå uppsagt honom all tjenst wid Theatern».

Blanc åter upplyste i fråga om misshandlingen: »Då jag en timma före Comediens början stod i min förstuga, kom Neuman, som var af drycker öfverlastad, mig in på lifvet, i hvad afsigt vet jag icke, men som jag ej har anledning att tro honom om något godt, så afhöll

---

[1] *Hvad Nytt?* 15/8 och 9/9 1783. I samma tidning den 16 Aug. läses: »Den som för någon tid sedan af mig till låns emottagit en i blått band häftad tysk bok, hwaruti woro 4 piecer, behagade den genast på Tryckeriet återlemna. *A. F. Neuman;*» detta synes antyda att Neuman varit i Göteborg rätt tidigt före teaterns öppnande.

[2] »Acteuren hr. *Ad. Fr. Neuman* befunnits hafva uti ansigtet i pannan två refvor, a venstra kindbenet 2:ne små, och en dito a käken, alla uti yttre huden, som härmed intygas. Götheborg den 9 Sept. 1783 *Anders Brulin.*»

jag honom med min venstra hand, på det han inte skulle komma mig för när, emedan jag denna dagen öpnadt åder på högra armen, och var således utur stånd att betjena mig af densamma. Någon stund derefter vid Comoediens början, då jag ej war närwarande, utan på teatern för att ställa i ordning, har Neuman åter kommit och sökt på alla möjliga sätt att smyga sig in utan betalning, hvilket ändtligen lyckades under förevändning att han skulle tala vid någon på teatern, men i detsamma smyger han sig in i orchestern, hvilket jag blef warse och gaf strax befallning att med wakt låta utföra honom, emedan ingen obehörig person tillåtes komma i orchestern, och som en opera den dagen skulle uppföras, så hade jag all anledning att tro det Neuman endast smugit sig dit för att störa musiquen.»[1] Blanc yrkade derför, samt för det Neuman beskyllt honom att hafva stulit kontraktet, att den senare måtte, såsom en lös och ledig person, häktas tills dom fallit, men detta afslogs af rätten, som uppsköt målet till den 26 September. Man vet ej hvad utgång saken fick, ty protokollet för denna dag saknas.[2]

Neuman var för öfrigt icke den ende af sällskapet som råkade i delo med direktören. Man har härom en lika egendomlig som mystisk underrättelse i ett bref från Göteborg, dateradt den 23 Dec. 1783: »Wår teater råkade för kort tid sedan oförmodligen i inactivité derigenom, att acteurerna fingo det infallet att rymma. De kommo dock ej längre än 3 mil hitom Norska gränsen, hwarest de upphunnos och grepos. Orsaken till deras flygt har varit någon ypad misshällighet emellan dem och Direkteuren Blanc.»[3]

Hvad anledningen härtill varit, är fullständigt obekant, men det finnes verkligen en lucka i spellistan på 9

---

[1] Det upplystes, att von Blancs anförande i målet »sammansatts af Comedie acteuren *Berger* efter Blancs dictamen, och att Acteuren *Widerberg* renskrifwit samma anförande.»

För öfrigt var Neuman nog van vid bataljernas larm; Konungens Befallningshafvande anmodade t. ex. Magistraten den 21/5 1783 att »antyda Comoedie Acteuren *Neuman* att den 12/6 inställa sig vid Säfvedals Häradsting i Landvetter, för att vittna om ett slagsmål vid Götabergs led».

[2] *Kämnersrättens dombok i Brottmål* 1783 2/9 och 9/9.

[3] *Stockholms Posten* 3/1 1784, enligt anteckning af Birger Schöldström.

dagar, mellan den 19:de och 29:de December, då man kunde förmoda, att händelsen timat, och teatern mycket riktigt befunnit sig »i inactivité», men i sjelfva verket inträffade strejken mellan den 7 och 21 Oktober. Den enda underrättelsen i öfrigt härom är följande anteckning i *1783 åhrs Supplique Journal N:o 647 den* $^{12}/_{10}$ i Länsarkivet:

»Directeuren för Comedie Trouppen här i staden *Joh. von Blanc* andrager, huruledes dess Theatermålare *Joh. Pet. Westberg* samt Acteurerna *Johan Berger, J. Wernström, Adolph Waltman, Fried. Wilhelm Ernst* och *Hindr. N. Scherlin* förledne Fredags afton skola rymt härifrån åt Norige, och som de, enligt upwista Contracter skola förbundit sig at tjena ännu längre tid, de jemväl skola stå i skuld hos honom och med sig tagit en hop teaterkläder Blanc tillhörige, så anhåller han om handräckning at hvar de i länet träffas gripa och hitföra dem.»

Detta beviljades, och på detta sätt fasttogs rymmarne, hvilka som man finner utgjordes helt enkelt af samtlige aktörerne utom Widerberg.[1]

För öfrigt hade icke skådespelarne att beklaga sig öfver bristande sympati åtminstone från allmänhetens sida; tvärt om uppstod i anledning af de ena eller andra aktörernes förtjenster en skriftvexling mellan insändare i Hwad Nytt? och Götheborgs Allehanda. I den förra tidningen heter det sålunda den 15 Aug.:

»Nu något om *Sällskapet.* Det utgör emellan 17 à 19 personer ungefär, af hvilka jag vill nämna twenne Acteurer Herrar *Berger* och *Waltman*, alldeles wärdiga wår upmärksamhet;[2] och agera oförnekligen bra, den senare har dessutom et godt utseende och myeken lecture. Fru *von Blanc* agerar sällan med, undantagande uti wissa Piecer; hon är ett vackert och intagande Fruntimmer, äger styrka och vivacité att utföra nog swåra roler. Jag har sett henne spela Agnes i Zanettis roll uti »Galora från Venedig», och det med mycken smak. Kännare af piecen och alla de som sedt densamma uppföras, kunna bäst derom döma. Wi smickra oss med at dessförinnan få se henne flera gånger agera uti instundande höst. Mamsell *Råberg* lärer vara ifrån

---

[1] Ännu en desertör förekommer; den $^{15}/_{11}$ 1783 begär nemligen von Blanc hos konungens befallningshafvande handräckning för att återfå gossen *Jacob Dedeij*, som rymt »och lär uppehålla sig hos kapten Schutz i Walbo härad»; gossen var född i Ryssland, men von Blanc hade i 6 år haft och uppfostrat honom.

[2] När den här ofvan meddelade förteckningen öfver truppen ej upptar flere än 13 medlemmar med direktören, skulle sålunda fattas ännu 4 eller 6.

Theatern,[1] men i dess ställe ha wi fått en annan snäll Actrice uti Mamsell *Wideback.*»

Detta omnämnande fann en annan alltför ensidigt och svarade temligen ovettigt i Allehanda den 19:de:

»Min Hr Panegyricus! Ert tiltagsna och osmakliga lofqwäde öfwer Götheborgska Theatern witnar, at Ni hwarken äger smak eller insigt uti någon ting. Jag medger att Directeuren Hr *von Blanc* förtjenar alt loford för sina inrättningar, då han utan någon public kostnad satt vår Theater i det lustre han nu werkligen är. Alt detta öfwertygar hwar tänkande och ädelsinnad Medborgare, om hans hurtighet och skicklighet at snart sagt af et intet sätta sådana saker uti werkställighet, som på et så utmärkt sätt hedrar både honom och wårt Tidehwarf.

Men jag tror at han tänker för högt och at han aldrig haft så låga afsigter, att han derigenom welat förwärfva sig någons beröm, och långt mindre M. Herres, som är på ett sådant sätt, at al medfödd modestie torde vara bannlyst ifrån den person, som skulle kitlas af Edra osmakligheter.

Samma tort göres ock Fru *v. Blanc*, hwars minsta egenskaper äro at wara Actrice, och hvilken lär anse er med medlidande, för det Ni på et så lågt och krypande sätt welat förtjena Er hennes aktning. Nej, M. Herre, den wägen duger icke, och har ni ej andra egenskaper, som tala för Er person, så blif aldrig smickrare, ty Ni är ej heller skicklig dertill.

De wid Theatern engagerade personer förtjena all aktning både för skicklighet och färdighet på Theatern, men ännu mer för ett sedigt uppförande, som uti hwar dygdig Medborgares ögon sätter rätta stämpeln på människor, men hwarföre skal en Mamsell *Peterson* och en *Wideberg*, efter de skola ändtligen namngifwas, uteslutas då de altid wunnit allmänhetens bifall. Slutligen får jag påminna at, enligt de begrep jag äger i moralen, bör man aldrig utpeka människor, det må antingen wara sagt til deras beröm eller förakt. Det förra stöter den dygdige, och det senare förbättrar ej den lastbare. Fick jag råda, M. Herre, hvartil han framdeles skulle anwända sina talanger, så blef det, att han på landet borde åtaga sig att sammanskrifwa Personalier öfwer allmogen, hwilket jag hoppas at M. Herre ej uptager som malice, utan att det är sagt af idel wälmening. *Billig.*»

Hur öfvermodigt herr »Billig» än skrifver, hade han naturligtvis rätt uti att man vid ett namngifvande af de mer framstående konstnärerna icke bort lemna ur räkningen hvarken Helena Pettersson eller Andreas Widerberg.

»*Orkestern*», heter det, »är i anseende til rummet lagom stor och till Musiquen både behagelig och stark», och den leddes liksom under närmast föregående spelår af *Schindler* och *Simson* samt utgjordes i öfrigt af musikanterna *Storm*, *Hultengren*, *Martens* och *Brickmann*.[2]

---

[1] Detta var så till vida misstag, som hon hade recett den $^{26}/_{8}$.

[2] *Hvad nytt?* $^{15}/_{8}$ 1783.

Äfven nu blef orkestern en anledning till sammanstötning med rättvisans handhafvare inom samhället, men vid detta tillfälle af vida äfventyrligare art än någonsin för von Blanc. Förhållandet var nemligen, att den senare, när komedien »Konung Gustaf Adolfs jagt» uppfördes måndagen den 15 December 1783, måste till sin stora förbittring sakna sjelfva valdthornets muntra klang, hvilket skulle gifvit färg åt handlingen, och när han efterhörde orsaken, var exekutören, musikanten *Johan Anders Brickmann,* ej till finnandes i orkestern. Von Blanc påstod nu, ehuru som det tyckes obefogadt, att denne varit full, hvarför han icke blott när han anträffades undfägnade honom med stryk, utan derjemte lät — arrestera honom.

Detta skulle von Blanc låtit bli, men han försvarade inför rätta, dit han stämdes af Brickmann, att åtgärden varit fullt befogad, enär denne vore »i hans tjenst och åtnjuter 24 skill. specie för hvarje gång han gör biträde med musik» i orkestern, samt då åhörarne genom Brickmanns försummelse »tillskyndats allmänt missnöje liksom ock teatern och skådespelaresällskapet skymf och wanheder,» hvartill kom att de ordningsregler, Blanc författat och låtit trycka för teatern, och hvaraf ett exemplar ingafs till rätten, uti andra punkten uttryckligen föreskrefvo, att »hvar och en af sällskapet bör på teatern vid spektaklens uppförande infinna sig nykter och beskedlig, såvida han vill undgå den chican att blifva förd i arrest(!) och vara sitt kontract förlustig».

Brickmann sökte urskulda förseelsen dermed att han, vid det tillfälle då han bort blåsa på valdthorn, »något förut varit nödsakad att träda ut på gatan», för hvilket ändamål han helt enkelt gick sin väg. Detta var naturligtvis omöjligt att försvara, men å andra sidan hade Brickmann lika gifvet rätt deri, att det icke kunde utgöra tillräcklig orsak till en sådan kraftåtgärd som att häkta honom, hvarför han äfven yrkade icke blott att genast lösgifvas, utan äfven att »Blanc för sitt våldsamma förfarande måtte sjelf i häkte träda», och i detta yrkande instämde stadsfiskalen såsom allmän åklagare.

Nu blef saken allvarsam, och von Blanc begärde uppskof för hörande af vittnen samt protesterade mot häktningen, då han ju vore en bofast man, och då han, om så nödigt funnes, ville ställa vederhäftige mäns borgen för sin person.

Detta hjelpte ej, utan Kämnersrätten, som frigaf Brickmann, beslöt, att von Blanc »bör tillsvidare i häkte sättas». Denne anhöll då, att det måtte tillåtas honom få blifva qvar i sitt eget hus under bevakning, som han sjelf ville betala, och, när stadsfiskalen förklarade att inga flere stadssoldater funnes inkommenderade än som behöfdes för den allmänna vakthållningen, erbjöd han sig att hos chefen för garnisonsregementet, generalmajoren grefve *von Saltza*, sjelf reqvirera några soldater, för att göra denna vakthållning. Kämnersrätten afslog äfven detta, emedan von Blancs eget hus icke kunde betraktas likstäldt med ett sådant fängelse som lagen föreskrifver, »hvarefter von Blanc till häktet i Stadshuset nedfördes».

Detta var en alldeles oväntad utgång af saken, som föranledde direktören att vid nästa ransakning högst väsentligt modifiera sina föregående uttalanden, och han förklarade nu, att hans uttryck, enär han icke vore fullt mäktig svenska språket, blifvit missförstådda: han hade icke velat säga, att det varit på hans befallning som Brickmann blifvit häktad, utan han hade endast tillsagt vakten att föra ut denne från teatern på gatan, emedan han var full och kunde åstadkomma oljud och förargelse.

Brickmann åter höll sig endast dervid att han som en missgerningsman förts af vakten från teatern, först till högvakten och derifrån till stadsfängelset, samt begärde för de 13 timmar han setat häktad, eller från kl. 8 på aftonen till 9 andra morgon, ersättning af von Blanc efter 10 rdr specie i timman, eller tillsammans 130 rdr, samt att den senare skulle göra honom offentlig afbön.

I detta trångmål grep von Blanc till ett mycket egendomligt försök att undkomma. Han menade, att när han hade kongl. privilegier att spela när han behagar och kommendanten förordnat vakt af garnisonen till tjenstgöring på teatern, borde den senare, under de tider spektakler der uppfördes, betraktas såsom en kunglig borg(!), hvilket äfven skulle framgå deraf, att han utanför huset uppsatt en »tafla med kongl. vapen», hvarför brott som begåtts der borde afdömas, icke af Kämnersrätten, utan af Kongl. Borgrätten i Göteborg, och till ytterligare stöd för sitt yrkande åberopade han sina privilegier af den $^{18}/_{4}$ 1777, $^{19}/_{3}$ 1781 och $^{18}/_{2}$ 1782.

Detta besynnerliga yrkande underkändes naturligtvis af rätten, och lika liten framgång hade hans påstående, att

fängelserummet der han satt var ohelsosamt och hade ådragit honom sjukdom, hvarför han begärt intyg derom af en regementsfältskär, hvilket hade följande lydelse:

»At Directeuren Herr *Johan von Blanc* en långlig tid warit beswärad med swag mage och nog ofta Colicanstötar, hwaraf han i dag eftermiddag i min närwaro haft en ganska häftig åkomma, det warder på begäran attesterat under den förpliktelsen: Så sant mig Gud hjelpe til Lif och Själ. Götheborg d. 16 Dec. 1783.

P. B. Weinberg.»

Deremot upplyste stadsvaktmästaren, att von Blanc satt i öfre våningen af Stadshuset i ett af de bästa bysättningsrummen, som både vore fuktfritt och kunde eldas varmt.

Under tiden hade Blanc måst, såsom en sista utväg att reda sig, träffa godvillig uppgörelse med Brickmann, tvifvelsutan dyrbar nog, och det synliga resultatet häraf var att denne helt oväntadt till rätten ingaf efterstående förklaring:

»Som jag emot Herr Directeuren *Johan von Blanc* finner mig wid nogare eftersinnande hafva gjordt ett förhastadt påstående i anseende dertill, att jag uppenbarligen bekänner mig förl. måndagsafton varit försumelig vid musikens uppförande på kongl. priviligierade teatern, och att till undvikande derföre af direktörens hotelser jag frivilligt gått ifrån comoediehuset i arrest med den derstädes vanliga vakt, och har mig ej med våld låtit ditföra; alltså afstår jag härmed allt påstående af någon reconvention och ersättning i detta mål. Och hvad för öfrigt beträffar min sednast ingifna skrift till domstolen har jag af öfverilning och andras intalande låtit dem författa, hvilket mig nu ångrar och den härmed helt och hållet återkallar, med försäkran om domstolens gunstbenägna tillgift hvarföre, äfven som jag i djupaste ödmjukhet förmodar hr dir. Blancs befriande emot det han frikallar mig ifrån allt ansvar uti denna sak.

Götheborg d. 18 Dec. 1783.

Johan Anders Brickmann.

Såsom närvarande vittnen

Eric Magnus Krusell, fältväbel.

Fredrik Falck, fourier.»

Efter uppläsandet af denna afbön, var von Blanc nog storsinnad att förklara, det han, sedan Brickmann »gifvit saken dess rätta utseende», afstod från all ansvarstalan, »i anseende till den vänskap som alltid varit dem emellan», och bad Brickmann förlåta den öfverilning han be-

gått, då han oqvädat och slagit honom, samt försäkrade att »hädanefter vilja bibehålla Brickmann vid sitt vanliga arvode för det han biträder med musik i Comedihuset».

Denna sluttablå med fredspalmer och bengalisk belysning tilltalade likväl icke allmänna åklagaren, som »nogsamt fann att parterna sinsemellan äro förenade, hvilket dem ej kan förmenas, men som detta brott är af gröfre beskaffenhet än att det genom förlikning nedläggas må, så yrkar han å embetets vägnar målets lagliga fortgång».

Det visade sig likväl, att von Blanc hade mäktiga vänner, och dessa synas nu trädt emellan. Landshöfdingen och generallöjtnanten friherre *And. Rudolf Du Rietz* såg sig nemligen föranlåten att af Kämnersrätten begära underrättelse »om rätta sammanhanget af det mål, hvarför Comediedirektören von Blanc blifvit i häkte inmanad», och denna begäran synes påskyndat sakerna, ty samma dag beslöt rätten, att som målet, genom Brickmanns erkännande att han frivilligt trädt i häkte, förlorat karaktären af urbota, genast lösgifva von Blanc, dock med vilkor att han iakttager inställelse. Blanc hade då setat häktad i 6 dygn.[1]

Vi hafva sett, att det fanns vakt vid teatern, och af ransakningen framgår, att den vid ifrågavarande tillfälle, den 15 December, synes utgjorts af tvenne soldater under befäl af en furir, alla vid von Saltzas regemente. Egendomligt nog synes magistraten icke blifvit officielt underrättad härom förr än den 14 Januari 1784, då Landshöfdingen meddelar att, »i anledning af en och annan förefallen händelse vid Comedierne, han funnit nödigt att Comediehuset, så snart det skall öppnas till Comediers uppförande, låta bevaka med militärisk vakt af garnisonen», hvarför allt som hör till ordning och polis inom huset vid spektaklerna kommer att stå under nämnda vakt, »hvilken härom skall erhålla instruktion, samt att allt som derunder tilldrager sig skall hos Landshöfdingen anmälas».[2]

---

[1] *Kämnersrättens dombok i Brottmål* 1783 16/12, 18/12, 19/12 och 22/12.

[2] *Rådhusrättens Politiprotokoll* 16/1 1784. Det var för öfrigt icke endast i Göteborg von Blanc råkade i delo med sin omgifning och allmänheten, något som framgår af följande skrifvelse från Konungens

Ytterligare en sak från den föregående ransakningen förtjenar omnämnande. Von Blanc anförde nemligen, såsom stöd för sin begäran om lösgifvande ur häktet, äfven det, att han behöfde personligen närvara på teatern, ej minst för att öfvervaka elden, då vid skådespelens uppförande teatern »måste upplysas af mer än 600 ljus», och då en ovarsamhet kunde blottställa icke blott hans eget hus, utan hela staden.

Denna uppgift om sättet för teatersalongens belysning är i och för sig rätt intressant, och man kan för öfrigt lätt förstå, att von Blancs oro för eldsolycka var väl grundad; det är till och med rent af obegripligt, att teatern aldrig var utsatt för något allvarligt tillbud till sådan, helst då man ihågkommer, att man på scenen stundom hade fyrverkeri. Emellertid, om von Blanc för sin del vakade öfver elden, tillät han åtminstone icke myndigheterna att göra det. Stadsfiskalen *In de Betou* ville den 9 Januari 1784 göra ett försök och infann sig på teatern i detta syfte samt yrkade vid besigtningen, att von Blanc skulle sätta bleckplåtar »mellan väggen och lamporna» — det användes sålunda äfven dylika — »på de ställen å teatern, der de fattades», men bemöttes mycket onådigt af direktören, som förklarade: »Jag har sjelf satt dit bleckplåtar der de äro, och jag kan taga bort dem när jag vill. Jag behöfver ingen fiskal på min teater; om Ni vill något mer och ej packar Eder härifrån, skall jag skicka efter vakt och låta sätta Eder i arrest» — stadsfiskalen också i arrest, det fattades blott!

Härför stämdes han gifvetvis och måste retirera samt förebar, att han icke vetat att Stadsfiskalen var i tjenstgöring, »enär han icke varit åtföljd af stadsbetjenter eller burit fiskalsstaf(!)». [1]

Befallningshafvande till Magistraten i Göteborg (*Länsarkivet, Bref-Concepter* 15/3 1783 N:o 262):

»Till werkställighet af Kongl. Maj:ts och Rikets Höglofl. Götha Hof Rätts närlagde utslag, gifwet den 26 sistl. Februari, behagade Ni låta hos Comoedie Directeuren *Joh. von Blanc* uttaga så wäl de honom ådömde 24 skill. böter, som den Fendrichen *Pettersson* tillagde kostnadsersättningen fem rdr specie, och atecknade utslagslösen 24 skill., hwilka penningar jag sedermera införwäntar öfwersändas til Konungens Befallningshafwande i Carlscrona, som härom mig anmodat uti bref af den 7 dennes.»

[1] *Kämnersrättens dombok i Brottmål* 15/3 1785.

Äfven nu fortgick striden mellan teaterns vänner och fiender, och en af de senare yttrar satiriskt i *Hwad Nytt?* den 24 December, att ett år nu frambringar flere storverk af alla slag, än fordom ett århundrade:

»Minnet af Pompejus och Cesar är nästan utplånadt af wår tids hjeltar: Homerus och Virgilius skulle blygas för sina verser och Cicero för sina orationer, om de nu finge jemföra dem med wår vältalighet och poetiska skrifter —

Men nu kommer insändaren med ett förslag:

»Han vill bevisa läkares och läkarekonstens onödighet; en mjältsjuk botas genom muntert sälskap, bad och resor äro förträffliga men det finnes särskildt ett som gör att vi kunna umbära hela läkarevetenskapen, och det är — *Theatern*.

Hur mången förnäm fru har icke gått frisk från Comedien om aftonen, som hela dagen icke vågat gå på tre alnar nära sit kammarfönster af fruktan för förkylning. När man alla dagar får nyttja följande stärkande medel: Comedie, assemblé, concert — hvem kan då blifva sjuk eller hvilken sjuk skulle ej blifva frisk. En Comedie, en konsert betalar med ränta om aftonen den långsamma Söndagens ledsnad. Sålunda tror jag mig med skäl påstå att Läkare icke behöfvas. Den ansenliga skaran af dem i ett land, som lefva af andras anletes svett och arbete, kunna ju äfven blifva arbetande och nyttige medborgare. Dock är det icke min mening att genast göra dessa herrar brödlöse. Väl kunde jag föreslå dem att söka sig in vid Theatern — halfva konsten hafva de redan inne, ty en god medicus måste vara en god acteur — men kunde vi icke få göra med dem som med Öfverflödsförordningarne i andra länder: slita ut det gamla.»

Sjelfva detta anfall visar, att intresset för scenen var lifligt och att dithörande frågor debatterades. Det är sålunda lätt förklarligt, att *Kongl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhället* ville göra sitt inlägg, när det såsom täflingsämne i poesi för 1784 uppsatte »Allmänna Skådespels werkan på Sederna», med erinran, att »de som vilja concurrera om priset, en guldmedalj om 20 ducater, lära utan påminnelse sjelfve finna at till detta ämnes fullständiga utförande behöfwes til det minsta omkring 200 rader».

Mot slutet af sejouren hade von Blanc att uthärda täflan med den förut omnämnda franska komeditruppen under ***Pinsart de la Cour.*** Den hade, när den förra gången slutade spela i Göteborg den 4/5 1783, sedermera uppträdt i Stockholm, der den synes gifvit sista representationen på Ericsbergsteatern den 18 Nov., och hvarthän den derifrån styrde kosan är obekant. Emellertid hade föreståndaren redan den 25 Juli samma år skaffat sig en Kongl. Maj:ts resolution, hvarigenom det tilläts honom att i de af rikets städer, genom hvilka han komme att vid sin afresa till utlandet färdas, uppföra skådespel, mot det att inkomsten af det första spektaklet aflemnades till vederbörande magistrat, som hade att öfversända beloppet till Barnhuset i Stockholm.[1]

Försedd med denna resolution uppträdde nu Pinsart de la Cour i slutet af April 1784, och gaf här en följd representationer enligt efterstående

Spellista 24/4—20/8 1784.[2]

1784 Lörd.	24/4.	*L'Oracle,* kom. 1 a. af Saint-Foix, samt *La servante Maitresse,* opera bouffon 2 a., musik af Pergolese. Inkomsten är tillslagen Barnhuset i Stockholm.
» Månd.	26/4.	*La fête d'Amour,* kom. blandad med sång af mad. Favart, samt *Le Tonnelier,* opera bouffon 1 a., musiken af Filidor. Biljetter finnas i directeurens logie på Stockholms källare: premier 16 och second 8 skill. specie.
» »	3/5	f. 2 ggn *La servante maitresse* samt f. 2 ggn *Le Tonnelier.*
» Torsd.	6/5.	*Annette och Lubin,* op. com. på vers. 1 a. af mad. Favart, musiken af Hr Blaise. De resp. Herrskaper som åstunda Bänkar med lås före, behagade gifva det tillkänna hos Directeuren och at undfå sin nyckel.
» »	13/5	f. 2 ggn *La fête d'Amour* samt Les Ensorceles, op. com. af mad. Favart.
» Månd.	17/5.	*Pygmalion,* melo-drama af J. J. Rousseau, musiken af Hr Coignet samt f. 2 ggn *Annette och Lubin.*
» »	21/5	på flere förnämas begäran f. 3 ggn *La servante maitresse* samt *La Bohemienne,* op. bouffon 2 a.
» Fred.	28/5.	*Du devin de Village,* opera af Rousseau, samt *Bastien et Bastienne,* op. com. af mad. Favart.
» Sönd.	6/6.	Stor fest i Vauxhallen på Konungens namnsdag, fördelad i 5 afdelningar: 1) Börjas kl. 8 e. m. med instrumental- och vocalconcert som slutar med pukor

[1] *Rådhusrättens politiprotokoll* 23/4 1784.

[2] Efter annonser i *Götheborgska Nyheter.*

		och trumpeter. 2) Kl. 9 Janitscharmusiquen. 3) Kl. ½ 10 illumination. 4) Kl. 10 f. 3 ggn *Annette och Lubin*. 5) Kl. 11. För att sluta denna fest blifver ett intagande stycke för Allmänheten, som man hoppas skal förnöja de resp. Åskådarne; hvar act skal begynna med 3 Canonskott och sista acten slutas med 16 Canonskott. Biljetter á 16 skill. Specie.
1784	Fred. 11/6.	f. 2 ggn *Les Ensorceles* samt f. 2 ggn *Bastien et Bastienne*.
»	Sönd. 20/6	en liknande fest i Vauxhallen som den 6, dervid uppfördes f. 2 ggn *La Bohemienne*.
»	Fred. 2/7.	Les Folies amoureuses, com. 3 a. af Regnard, samt f. 3 ggn *Le Tonnelier*.
»	Sönd. 4/7	fest i Vauxhallen.
»	Tisd. 17/8	f. 3 ggn *La fête d'amour* samt *La clochette*, musiken af Duny; »och tänker Pinsart de la Cour nu snart sluta sina presentationer härstädes».

Denna gången omfattade repertoiren endast 2 nyheter: *Les ensorceles* af madame Favart, samt *Les folies amoureuses* af Regnard, hvilken sistnämnda pjes, öfversatt på svenska under titel »Den galna älskarinnan», sedermera spelades på Arsenalteatern i Stockholm 1799.

Spektaklerna gåfvos denna gång icke i teatern, utan, heter det, »komedien är vid Kronhusgatan på Herr kämnären Enanders tomt», å en för tillfället uppförd skådeplats. Efter slutade föreställningar annonserades i Hwad Nytt? för den 21 Sept. 1784 till salu »Herr Pinsarts teater sådan den nu står uti Herr Kämnär Enanders bod å Kronhusgatan, bestående af stockar, bräder, plankor, spik, låsar och nycklar; om priset kan öfverenskommas med Hr Vigoureux, boende hos byggmästare Olanders enka vid Sillgatan». Sjelfva salongen hade endast »première», dit biljetten kostade 16 skilling specie, samt »second», der priset var 8 skill.[1]

[1] I *Rådhusrättens Politiprotokoll* 23/4 1784 läses: »Directeuren för den s. k. Lilla Comedietruppen *Pinsart de la Cour* anhöll, att, som han är sinnad resa härifrån, erhålla Magistratens intyg om dess uppförande under det han i staden uppfört spektakler», hvilket beviljades.

Skådespelaresällskapet i Göteborg

(under direktion af Johan von Blanc) $^{14}/_{9}$ *1784—*$^{15}/_{3}$ *1785.*[1]

1784 Tisd.	14/9.	*En Fru som intet känner sin Man*, lusts. 2 öpn. från Fransyskan. Denna Piece är artigt invecklad och det löjeliga wäl blandadt med det alfwarsamma. Derefter lindansning af *Spinacouta*. Början sker kl. 6.
» Fred.	17/9.	Crispin Medicin eller Anatomisten, com. 3 a. från Fransyskan, skrifwen af Hr Molière. Denna Piece är förut aldrig här i Staden upförd, och är en bland de löjeligaste stycken, som kan presenteras på Theater. Derefter uppträder *Spinacouta* i Serieuse Dans på styfwa Linan.
» Tisd.	21/9.	*Bruden i Sorgen*, sorgespel 5 öpn., skrifwen på Fransyska af Congreve. Denna Piece är ganska wacker i anseende til invicklingen, och wisar kärleken och swartsjukan i sin högsta grad. Derefter *Spinacoutas* konster.
» Fred.	24/9.	Hushållerskan eller Trumslagaren betalar alltsammans, com. 2 a. öfwers. Denna Piece är aldrig förut här i Staden upförd, har på alla orter den blifwit presenterad vunnit allmänt bifall, och wisar Dygden och Lasten i sin fulla dager. Förut upföres *Den ädelmodige Fursten och Pagen*, skåd. 1 öpn. Emellan Piecerna uppträder Spinacouta.
» Tisd.	28/9.	*La Bohemienne* eller *Zigenerskan*, op. buffon 3 a. Förut upföres *Den bedragne Doctorn*, lusts. 1 öpn. Mellan Piecerna Spinacouta.
» Fred.	1/10	på begäran: f. 2 ggn *Hushållerskan;* derefter *Le Cadi dupé*, op. com. 1 a.
» Tisd.	5/10.	Gafs en representation, bevistad af Gustaf III.

[1] Efter annonser i *Götheborgs Allehanda, Hwad Nytt?* och *Götheborgska Nyheter.*

1784 Tisd. 7/10. Spelades, men man känner intet om programmet.

» Sönd. 10/10. f. 2 ggn *Crispin Medicin.* Det heter i Hwad Nytt? 19/10 att som Piecen ej blef annonserad som recett åt acteuren Wernström, så att de som velat gynna honom ej woro underrättade, och han derigenom lidande, så har Directeuren tagit denna representation på sin del, och lemnar honom i stället recett den 22/10.

» Tisd. 12/10. Moder-Skolan,[1] com. 1 öpn. från Fransyskan. Denna Piece är förut här aldrig upförd, och är ganska artig och Comique. Derefter *Servante Maitresse* eller *Pigan Husbonde-Fru,* op. com. 2 a.

» Fred. 15/10. *Det lyckliga Misstaget,* com. 5 a. hwarefter *Spinacoutas* konster.

» Tisd. 19/10. *Tunnbindaren,* op. com. 1 a. Förut upföres *Sterbhus Camereraren Mulpus* eller *Caffehuset i stora Kyrko-Brinken,* lusts. 1 a.

» Fred. 22/10 recett för acteuren *Wernström: Eugenie* eller *Den förolämpade Dygden,* skåd. 5 a., hwarefter *Kärlek gör Narrar,* lusts. 1 öpn. Mellan Piecerna wisar *Spinacouta* sina konster.

» Tisd. 26/10. *Borgare-Scholan,* com. 3 a., samt f. 2 ggn *Moder-Scholan.* Mellan Piecerna uppträder *Spinacouta.*

» Fred. 29/10. Carl den Dristige eller Den Räddade Oskulden, sorgespel 3 öpn., öfwers. från Fransyskan. Med denna Piece, som förut här aldrig är upförd, smickrar man sig vinna hela Allmänhetens bifall. Derefter *Blindbocken,* lusts. 2 öpn. från Fransyskan.

» Månd. 1/11. öpnas Theatern til *Redoute,* til firande af H. K. H. Kronprinsens födelsedag.

» Fred. 5/11. *Zaira,* sorgspel 5 öpn. på vers, skrifwen af Hr Voltaire och öfvers. af Hr Ristell. Derefter uppträder *Spinacouta.* Recett för *Spinacouta* och dess *fru.* Börjas i dag och hädanefter kl. 5.

» Tisd. 9/11. *De (!) Comte Essex* eller *Grefwe Essex olyckeliga Händelser,* sorgespel i 5 öpn. Derefter *Spinacouta* luftspringning.

» Fred. 12/11. *De twå Olika Wännerna,* com. 2 a., hwarefter *Dideric Menschenskräck* eller *Den Listige Betjenten,* lusts. 1 öpn. *Spinacouta* utför en Venetiansk Dans.

» Tisd. 16/11. *Alzira* eller *Americanerne,* sorgespel 5 öpn. hwarefter *Slafhandlaren i Smyrna,* lusts. 1 öpn. Recett för acteuren *Berger.*

» Fred. 19/11. Lucile, op. com. 1 a., skrifwen af Hr Marmontel, öfw. från Fransyskan med bibehållande af Hr Grétrys musique. Denna Piece, som aldrig här förut är upförd, har både i Stockholm på stora kongl. Theatern, och på andra orter, wunnit allmänt bifall i anseende til händelsens wackra och naturliga sammanhang, som är blandad med en behagelig Musique. Förut upföres *Den tacksamme Sonen,* lusts. 1 öpn. Mellan Piecerna upträder *Spinacouta.*

---

[1] Skall vara »Mode-skolan».

1784 Tisd. 23/11 på fleres begäran: f. 2 ggn *Le Comte d'Essex*, hvarefter *Spinacoutas* konster.

» Fred. 26/11 på fleres begäran: f. 2 ggn *Lucile*, med förbättring, hwarefter **Diamanten**, lusts. 1 öpn. öfwers. från Fransyskan af en stor Philosoph. Denna Piece är aldrig förut upförd här på orten, och är mycket artig och Comique. Derefter *Spinacouta*.

» Tisd. 30/11. f. 3 ggn *Hushållerskan*.

» Fred. 3/12. **Bridgewater** eller **Förklädningen**, lusts. 5 öpn. från Engelskan Denna Piece, aldrig förut här upförd, är en werkelig passerad händelse under Engelska oroligheterna. Derefter f. 2 ggn *Den Bedragne Doctorn*.

» » 10/12. *Barbern i Sevilla* eller *Den Fruktlösa Waksamheten*, com. 4 a., samt f. 2 ggn *Sterbhus-Camereraren Mulpus*.

» Tisd. 14/12 f. 2 ggn *Eugenie* samt f. 2 ggn *Kärlek gör Narrar*.

» Fred. 17/12. *Den Bedragne Landt-Junkaren*, lusts. 3 öpn. öfwers. från Fransyskan efter Hr Moliêrs Pourceauniac. Derefter **Donnerpamp**, parodie 2 a., blandad med sång, skrifwen af Hr Secreterare Hallman. Herr Direkteuren v. Blanc har lemnat inkomsten af dessa Piecer Sällskapet till en Julklapp.

» Tisd. 21/12 f. 2 ggn *Barbern i Sevilla*, hvarefter *Spinacouta* visar sina exercitier på styfwa Linan. Till förmån för de fattige.

1785 » 4/1 f. 2 ggn *Tunnebindaren* samt *Nyårs-Önskningarne* eller *Den 1:sta Januarii*, lusts. 1 öpn.

» » 11/1 f. 2 ggn *Bridgewater*, hvarefter *balett*.

» Fred. 14/1 på fleres begäran: f. 3 ggn *Lucile*. Derförut *Les D'eux (!) Billets* eller *De twänne ombytta Billetterna*, lustsp. 1 öpn. Til sist upföres samma *Ballet* som förliden Tisdag, dock med tilökning och förbättring, hvarjemte äfwen dansas en ny Solo.

» Tisd. 18/1. *La Clochette* eller *Det förlorade Fåret*, op. com. 1 a. samt f. 2 ggn *La Bohemienne*.

» Fred. 21/1. **Den sköna Rosetta** eller **Den inbillade Skönheten**, lusts. 1 öpn. Denna Piece är artig och Comique, samt aldrig här förut upförd. Förut upföres *De bägge Jägarne och Mjölkflickan*, 1 öpn. med flere Arier tilökt. Til slut på fleres begäran En *Ballet* med 2:ne Solo.

» Månd. 24/1. som är wår Allernådigste konungs Höga Födelsedag, blifwer upförd en stor Opera i 3 Acter kallad **Kungen och Skogwaktaren**, öfwers. från Fransyskan af Hr Envaldson, med Franska Musiquens bibehållande, som är mycket wacker.

» Onsd. 26/1 blifwer *Redoute* med all ordnings bibehållande som förut, hwartil Dominokläder finnas at hyra hos Directeuren von Blanc. Början sker kl. 1/2 10.

» Fred. 28/1. Til åminnelse af H. K. H. Hertig Carls Höga Namnsdag, på fleres begäran, f. 2 ggn *Kungen och Skogwaktaren*, med förbättring, hwarefter en Ballet, hwari Hr Swab dansar 2:ne Solos.

1785 Tisd. 1/2. *Kopparslagaren*, op. com. 2 a. Derförut *Hemgiften* eller *De oförmodade Giftermålen*, lusts. 1 öpn.

» Fred. 4/2. **Glömskans Flod**, lusts. 1 öpn. skrifwen af Hr Le Grand, öfwers. från Fransyskan. Denna Piece är förut aldrig här upförd, och är upfyld med comique infall ifrån början til slut. Förut upföres för 3 ggn *Den bedragne Doctorn*, samt en Pantomim kallad: **Matrosernes lyckeliga Ankomst**, hvilken slutas med en fullständig Ballet.

» Månd. 7/2. I Götheborgska Nyheter 5/2 annonseras: »Nästkommande Måndag blifwer upförd Comedie, som widare genom Afficier gifwes tilkänna.

» Tisd. 8/2. (Fastlagstisdag) blir *Redoute* på Comediehuset, för sista gangen i winter, hwartil Dominokläder finnas at hyra för ganska billigt pris hos Directeuren von Blanc.

» Fred. 11/2 f. 4 ggn *Hushållerskan* samt f. 2 ggn *De bägge Jägarne och Mjölkflickan* samt till slut f. 2 ggn *Matrosernas lyckeliga Ankomst.* Början sker hädanefter kl. 6.

» Tisd. 15/2. Enligt annons samma dag i Götheborgs Allehanda: *Les Deux Avares* eller *De bägge Girige*, opera comique 2 a., hwarefter dansas en *Ballett* och 2:ne Solos, och som Hr Directeuren behagat lemna inkomsten af denna Piece til enskild förmån för Acteuren *Widerberg* och hans *hustru*, alltså smiekra de sig med Resp. Herrskapers och Gynnares wälvilja.

» Fred. 18/2. **La Gagneure** (!) eller **Det oförmodade Wadet**, lusts. 2 öpn. från Fransyskan. Denna Piece är det intressantaste lustspel som någonsin här i Staden är upförd. Derefter för 2 ggn *Servante Maitresse.*

» Tisd. 22/2 f. 2 ggn *Kopparslagaren* samt för 3 ggn pantomimballetten *Matrosernas lyckeliga Ankomst.*

» Fred. 25/2. **L'Embarras des Richesses** eller **Rikedomens Beswärligheter**, lusts. 3 öpn. öfwers. från Fransyskan af en lärd Man. Denna Comedie är comique ifrån början til slut. Derefter f. 2 ggn *La Gagneure.*

» Sönd. 27/2. Comedie och Ballett, til förmån för de nödlidande.

» Tisd. 1/3 på fleres begäran: f. 2 ggn *L'Embarras des Richesses* samt f. 2 ggn *Les Deux Billets.*

» Fred. 4/3. *Jeppe på Berget* eller *Den förvandlade Bonden*, com. 5 öpn. samt *Boussaronnerna* eller *Det skal någon orsak ha*, proverbe dramatique 1 öpn.

» Tisd. 8/3. **Talande Taflan**, op. com. 1 öpn. öfwers. från Fransyskan, med bibehållande af Grétrys musique. Denna Piece, som aldrig här förut är upförd, har på alla Theatrar wunnit allmänt bifall; han är mycket comique och blandad med wacker och passande musique. Förut upföres för 3 ggn *La Gagneure.*

» Fred. 11/3 f. 2 ggn *Talande Taflan*, hwarefter dansas en Balle med 2:ne Solo.

» Tisd. 15/3. *Den politiske kannstöparen.*

Det synes närmast varit konkurrensen med Pinsart de la Cour som varit von Blanc besvärlig, och han vände sig derför till landshöfdingen, baron *Du Rietz*, som tycks varit hans gynnare, med begäran om dennes mellankomst. Detta lyckades äfven så till vida, att landshöfdingen verkligen 1784 ingick till Kongl. Maj:t med en hemställan, att von Blanc, »som med nådigt tillstånd här i staden inrättat en Theater», måtte erhålla skydd mot det förfång han lede genom »flere till orten ankommande personer, som gifva prestationer och till den ändan stundom längre tid qvarblifva», hvarför Du Rietz, som lemnade ett hedrande vitsord om den »flit och kostnad», hvarmed von Blanc underhåller sin trupp, samt till stadens innevånares nöje uppfört spektakler, föreslog, att von Blanc måtte tilldelas monopol på spektaklerna i Göteborg.

Detta ansågo likväl Herrar Riksens Råd väl mycket och funno icke skäl att gifva von Blanc några rättigheter utöfver det privilegium han redan erhållit.[1]

Denna utgång torde icke varit till synnerlig skada för von Blanc, som fortfarande med all säkerhet hade

---

[1] *Conseil och Cab. prot.* 7/9 1784. *Oscar Levertin*, Teater och Drama under Gustaf III, sid. 52.

Landshöfdingens anförande till Kongl. Maj:t lyder sålunda:

(Länsarkivet Bref Concept Bok 1784 N:o 817 den 25/8)

»Directeuren för den här i Staden warande Comoedie Troup *Johan von Blanc* har genom ingifwen skrift hos mig andragit, at sedan han, i stöd af Eders kongl. majt:s honom Allernådigst förundte Privilegium och tilstånd af d. 10 Dec. 1779 och 19 Martii 1781, med anwändande af all sin förmögenhet här i Staden inrättat en Theater och antagit en Comoedie Troup, med hwilken han ej allenast största delen af året härstädes gifwer Spectacler, utan ock, för at hafwa sin utkomst, nödgas på andra orter söka någon förtjenst, skal han see sig lida mycket intrång af flere til orten ankommande personer, som gifva hwarjehanda Præsentationer, och i sådant ändamål understundom längre tid sig härstädes uppehålla, ifrån hwilket intrång von Blanc anhåller at blifwa skyddad.

Och som jag under von Blancks wistande här i Staden nogsamt ärfarit, huruledes han med all möijelig flit och omsorg samt ospard kostnad giort sig angelägen at underhålla en wäl öfwad Comoedie Troup, hwarmed han äfwen til Stadens inwånares nöije sina Spectacler upfört, kunnandes von Blancs inrättade Theater fulkomligen swara emot den tid och tilfälle denna orten kan lemna til ett slikt nöije och tidsfördrif, hälst uti en handelsstad, där folket i allmänhet med sina näringar och rörelser är nog sysselsatt, och alt för mycket tilfälle til dissipationer icke skulle wara gagneligt; altså har jag ej under-

goda hus, tack vare hans outtröttliga vakenhet att förse publiken med det nyaste och bästa för scenen. Sålunda gåfvos under denna speltermin 15 nya arbeten, och tvenne nya författare gjorde dermed sitt inträde på Göteborgsteatern, nemligen *d'Alainval* och *L. J. B. Mazarini-Mancini*, hertig af Nivernois och d'Onziois.

Få af dessa nyheter voro dock af bestående värde; åtskilliga, såsom *Carl den dristige*, *Diamanten*, *Den sköna Rosetta* och *Glömskans flod*, de båda senare af Le Grand, gingo blott en enda gång [1], andra hade bättre lycka och upplefde två eller flere representationer, såsom *Modeskolan*, *Bridgewater*, *Rikedomens besvärligheter* m. fl.; [2] *Hushållerskan* eller *Trumslagaren betalar alltsammans*, en tvåakts komedi, gick deremot ända till 4 gånger och spelades äfven under de närmast följande åren.

Det oförmodade vadet, som nu gafs för första gången på svensk scen, är en qvick konversationskomedi af *Sedaine* (La Gageure imprévus), hvartill ämnet tagits från en novell af Scarron. Stycket spelades sedermera af Carl Stenborg den 25 Juni 1787 i öfversättning af Björn; tvifvelsutan var det en annan version som kom till användning i Göteborg.

Likaledes är von Blanc den som först uppfört *Anatomisten* eller *Crispin medicin*, comedie i 3 acter från fransyskan, skrifwen af Hr Molière», heter det i annonsen, hvarefter tillägges: »Denna Piece är förut aldrig här i Staden upförd, och är en bland de löjeligaste stycken som kan presenteras på Theater». Den lyckades dock ej att väcka publikens intresse, hvarför den nedlades efter tvenne representationer.

Ett arbete som deremot sedermera spelades åtskilliga gånger under 1700-talet var *Marmontels* opera comique i en akt på vers *Lucile*, öfversatt af *Anna Maria Malmstedt*,

---

låta kunnat til Eders Kongl. Maj:ts Allernådigste wälbehag underdånigst hemställa, om Eders Kongl. Maj:t skulle täckas i nåder tillägga Johan von Blanc den rättighet, at så länge han med sin Troup här i Staden wistas, icke någon annan Comoedie Troupp må sig härstädes få etablera.

And. Rud. Durietz.

Hans Hummel.»

[1] »Den sköna Rosetta eller Tidens seger» gafs i öfversättning af M. Altén 1801 vid Djurgårdsteaterns invigning.

[2] Ingen af dessa finnes upptagen hos Dahlgren eller Klemming.

sedermera fru *Lenngren*, samt med musik af *Grètry.*[1] Handlingen rör sig omkring en förvexling af personer; *Timante* har en dotter, *Lucile,* hvars uppfostran ifrån hennes spädaste år anförtrotts ett bondfolk, *Blaise* och dennes hustru *Marienne.* Lucile dör emellertid helt ung, och fostermodern begagnar detta tillfälle att låta sin egen jemnåriga dotter intaga den aflidnas plats. Hon mottages derefter af den intet ondt anande Timante såsom egen dotter och förlofvas med en ung och rik adelsman *Dorval.* Just när bröllopet skall firas anländer Blaise, för hvilken hustrun på dödsbädden upptäckt bedrägeriet, och yppar »Luciles» rätta stånd. Den bestörtning och villervalla, som denna underrättelse åstadkommer och som hotar att skilja de älskande, upplöses dock lyckligt, och sedan äfven Dorvals far visat sig hylla satsen

»Den är ju adlad nog, som lärt att ädelt tänka»,

fortsättes den afbrutna festen, och de unga två förenas.

Den lyriska scenen riktades med ännu ett arbete af Grétry, nemligen den fina och roliga enakts operetten *Den talande taflan*, med text af »Herr *Anseaume*», heter det i titeln på det tryckta exemplaret, men i sjelfva verket af *Mancini-Mazarini,* hertig af Nivernois, samt öfversatt af den flitige Envallsson.

Den vackra *Isabelle* älskar *Leander,* men denne har länge varit frånvarande på utrikes resor, och under tiden bearbetas hon af sin förmyndare, den åldrige *Cassander,* att blifva hans hustru. Slutligen synes hon gifva vika, och den öfverlycklige Cassander förklarar att, när han återkommer från den resa han ärnar företaga, skall bröllopet firas. Men han har blifvit misstrogen, och resan är blott en list för att insöfva Isabelle och hennes förtrogna väninna *Colombine* i säkerhet, ty Cassander ärnar helt lugnt stanna hemma, för att närmare iakttaga hvad som försiggår.

Nu återkommer Leander, åtföljd af sin betjent *Pjerrot,* Columbines älskare; den senare har snart fått veta hvad som förberedts af Cassander, men Leander återfinner sin Isabelle mer förälskad än någonsin. Sedan de sjungit en duett och förklarat för hvarandra:

---

[1] Den tryckta öfversättningen är dedicerad till Hertiginnan af Södermanland med verser af öfversättarinnan samt försedd med ett företal, af hvilket framgår, att öfversättningen skett på uppmaning af Hertig Carl.

»Ack! Våra hjertan så lika de ömma!
Jag till ditt ifrån mitt vill döma:
Känslor och böjelser,
Qval och förnöjelser,
Lust och besvär,
Ledsnad, begär —
Allt lika är.» —

besluta de att tillintetgöra Cassanders giftermålsfunderingar, men vilja dessförinnan styrka sig med en läcker måltid.

Denna göres i ordning och snart står bordet dukadt för de två paren. Då inkommer i det nu tomma rummet Cassander, som häpen stannar vid åsynen af förberedelserna till festen, och börjar räkna efter:

Låt se — En Isabella och Colombine den andra,
Den tredje jag, och fjerde — — — fan!
Jag är ju narrad, stackars man?
Det ju för fyra är? Hvar »Hon» har ju sin »Han»?
Ack! må jag ej mitt öde klandra?

Nu gäller att iakttaga. Cassander ser sig omkring villrådigt; då varseblir han sitt eget porträtt stående på ett staffli i ett hörn af rummet, och ännu ej afslutadt af konstnären — han skyndar dit, skär ut hufvudet, går bakom staffliet och sticker in sitt eget ansigte i hålet.

Så återkomma de lyckliga, obekymrade paren och under munterhet och glam slår man sig ned kring bordet. Man talar naturligtvis om gubben och gycklar med den narrade »fästmannen», som dock enligt Colombines förmening

— — — »på den lefnadsqväll, som honom återstår.
Jag tror han henne ej stor skada kunnat göra
Till Ert förfång» —

Cassander (för sig sjelf):

Det var gement att höra.

Leander, som tror att det var Pjerrot som talade:

Din slyngel. Håll din mun; det dig ej kan röra.

Emellertid fruktar Isabelle, att Cassanders samtycke till hennes och Leanders förening skall blifva svårt nog att erhålla, men den senare yttrar

»Åh nej, räds ej för det. Om han ej ändrad blifwit,
Han ju af gammalt är en god och fryntlig man?
Hans bild ju det försäkra kan?
Se på! Om den man rätt beskådar
Den hvarken något hårdt, ej eller ilakt bådar.»

Colombine:

»Nej, det är just ett skönt och älskvärdt föremål.
Originalets hedersskål,
Så visst han detta oss förlåter —
Gud ge han aldrig komme åter!»

och dermed slänger hon, när hon druckit, resterna i glaset i synen på gubben.

Leander föreslår nu att han och Isabelle skola gå fram till porträttet och repetera den framställning de skola komma att göra till originalet,

»— och der uppriktigt båda två
Vår önskan och vår eld förklara».

Isabelle:

Det tyckes väl dåraktigt vara,
Men dock — — — Det likväl roligt är — — —
Jag skulle då få säga ungefär — — —

Pjerrot:

Glöm ej at åtbörd af menlös oskuld taga.

Isabelle:

Skall jag slå mina ögon ner?

Leander:

Rätt bra.

Isabelle (niger för porträttet, men vänder sig straxt till de andra):

Jag vet icke — —

Pjerrot och Colombine:

Mer! Mer!

Isabelle (niger åter):

»Min Herre här min fästman ser;
Som vida öfverträffar Er;
Er svaga ålderdom mig endast afsky ger,
Blott honom älskar jag, blott han kan mig behaga;
Jag ingen annan man vill ha, —
Samtycker Ni att jag får honom äga?

Cassander (med grof röst):

Ja!

Stor tablå, men lyckligtvis utan svimning. Gubben har emellertid fått höra den osminkade sanningen, och fått tillfälle inse hur dåraktig han varit, som trott vårens ros vara till för den kulna vintern; han ger de unga åt hvarandra. Nu kommer också Colombine och ber att,

som hon är lika brottslig som Isabelle, han ville döma henne och Pjerrot till enahanda straff:

Cassander:

»Gift dig du med, och sedan gack
för sjelfva fan i våld!»

Colombine:

»Stor tack!»

Af den framstående och omtyckte kompositören *Monsigny* gafs slutligen den i Stockholm populära operetten *Kungen och Skogvaktaren.* Oaktadt de intagande melodierna hade den likväl icke framgång i Götteborg, hvilket nog var en opåräknad motgång för von Blanc, enär pjesen var en af de största operetter denne någonsin uppsatt.

Den enda nyheten för talscenen utgjordes denna speltermin af *Hallmans* burleska parodi *Donnerpamp.*

På Kongl. Teatern hade 1782 spelats operan »Roland» af Marmontel, med musik af Piccini, ett arbete hvars främsta värde tvifvelsutan låg i utförandet; det var under svenska operans glansperiod, då rollerna kunde besättas med personer, hvilkas namn återljuda ännu efter mer än hundra år. Man kan åtminstone ana hvad det ville säga, när

Rolands parti sjöngs af *Karsten,*
Angeliques » fru *Müller,*
Medors » *Carl Stenborg,*
Themires » fru *Augusti,*
och Coridons » *de Broën.*

Texten är af den tarfligaste beskaffenhet: *Angelique,* drottningen, älskar och älskas af *Medor,* en fattig riddare, men hon älskas äfven af den berömde hjelten *Roland.* Efter mycken strid öfvervinner hon sin börds fördomar och äktar Medor, hvarefter den besvikne Roland, som vid underrättelsen härom dånat (!), slutligen tar sitt förnuft till fånga och viger sitt lif åt konung och fosterland.

Onekligen inbjuder detta högtrafvande, uppstyltade opus till en parodiering, och Hallman var icke den som försummade tillfället; så skref han sin »Donnerpamp». Under hans händer förvandlades den eteriska Angelique till en ung traktörska *Engelburk* och scenen till hennes krog. Då i Roland Angelique vid ridåns uppgång slites mellan stoltheten och kärleken, och säger till Themire:

»Ack! Hvad mitt hjerta är upprördt!
Du ser min sällhets lugn förstördt;
Jag våld af sinnesstormar lider!
Min kärlek mot mitt högmod strider,
Min själ är dem till skiftes fal.
Skall jag uti mitt sköte nära
Två plågor som det ömsom tära?
Hvad oro! Ack! Hvad häftigt qval!
Ja, ömma kärlek, grymma ära!
Ack! hvad emellan er är svårt att göra val!»

så parodieras detta i Donnerpamp på följande sätt: Jungfru *Engelburk* kommer in, sätter sig vid bordet och speglande sig utbrister hon:

»Ack! hvad jag nu ser hetsig ut,
Liksom jag doppad var i lut.
Min blod går ända upp i pannan!
Ty jag är nu till skiftes fal.
För högmod och för kärleksqval.»

Hör *Sisla* (stampar med toffelklacken i i golfvet). Ge mig den där kannan. (Sisla inkommer, och, sedan Engelburk druckit, säger hon med bedröfvad röst:)

Här blir i qväll ej någon bal — —

Aria:

Jag lemnar mig åt mina plågor.
Ack kärlek — — Högmod — — grymma lågor! — —
Hvad mellan Er är svårt att blifva sval,
Och mera svårt att göra val —»

Hon älskar nemligen den bedårande perukmakaregesällen *Hårklyft* (Medor), men är på samma gång smickrad af en skräflande slagskämpe, den på tyska brytande husaren *Donnerpamp* (Roland), som vid första tillfälle genast »slipar sin sabel». Det går dock här som i operan, att kärleken segrar och traktörskan får sin perukmakare.[1]

Bland repriserna för året voro som vanligt operetterna talrika; den outslitliga »De bägge Jägarne och Mjölkflickan», »Kopparslagaren», »Martin och Gripon», »Pigan husbondefru», »Tunnbindaren» m. fl. I öfrigt spelades *Kexels* »Sterbhuskamreraren Mulpus», *Hallmans* Boussaronerna», och naturligtvis *Holberg*, som dock ej företräddes af fler än »Didrik Menchenskräck», och »Jeppe»; vidare *Beumarchais'* »Eugenie» och »Barberarn i Sevilla»; »Zayra» och »Alzira»

[1] *Flodmark* uppgifver, sid. 164. att pjesen gifvits i Göteborg redan hösten 1782, men detta synes knappast varit händelsen.

af *Voltaire,* »Den bedragne landtjunkaren» af *Molière* m. fl.

Af redogörelsen för den föregående spelterminen har man sett, att lindansaren *Spinacouta* uppträdde såsom gäst ännu i den föreställning som afslutade sejouren. Då man nu åter finner honom dansande på lina redan vid det första spektaklet innevarande termin, har man sålunda anledning förmoda, att han varit truppen följaktig äfven under mellantiden, antagligen qvarhållen af det intresse den vackra Helena Pettersson förmått ingifva honom. Det är icke omöjligt, att deras bröllop stått i Oktober eller första dagarne af November 1784, ty den 5 i sistnämnde månad gafs tragedien »Zayra» såsom recett för »Hr Spinacouta och dess fru», möjligen deras bröllopsrecett. Sista gången han uppträdde var den 21 December. Derefter nämnes han ej mer, och afreste tvifvelsutan härifrån jemte sin hustru samt förekommer på våren det följande året i Stockholm, hvarest den vackre italienaren, der liksom öfverallt, bedårade qvinnorna.

Det gälde nu för Blanc att fylla den tomhet, som uppstod när de föregående lemnade Göteborg. Det var tvifvelsutan en för honom lycklig tanke, när han beslöt ersätta förlusten genom uppsättandet af en *balettkår,* äfven om denna var helt obetydlig till antalet.

Man fick sålunda en vacker dag kort före jul läsa följande tillkännagifvande:

> »Som nyligen en Ballett-Mästare blifwit engagerad wid Theatern, åstundade man twänne unga Flickor utaf hederligt stånd, som hade lust för dans och kunde upöfwas till figurering; skulle några finnas, som dertil hafwa lust, kunna de anmäla sig hos Directeuren wid Comedien».[1]

Denne ballettmästare var *Carl Fredrik Swab,* om hvars föregåenden i öfrigt ingenting är bekant. Förutom hvad beträffar hans verksamhet vid teatern, finner man honom i början af det följande året uppträda, dock ej med samma sirlighet och behag, inför kämnersrätten, dit han instämt »Comoedie Acteuren *Isac Lindskog,* för det han Swab på dess kammare med slag och oqwädingsord öfverfallit och för Swab tvenne skjortor sönderrifwit». Lindskog nekade visserligen, men motpartens vittnen »Comoedie-Acteuren *Jonas Wernström*» och soldaten Petter Lund

---

[1] *Götheborgs Allehanda* 17/12 1784.

intygade edeligen, den förre, att han hört de båda kämparne oqväda hvarandra samt sett Lindskog gifva den andre en »kindpust», hvarjemte han iakttagit, att Swabs »tvenne lintyg voro sönderrifna på armen»; Lind hade hört Lindskog kalla Swab »tjufpojke» och sett kindpusten, äfvensom att Swab blifvit »dragen i håret». Trots detta nekade den anklagade fortfarande och begärde få vittnen hörda, men när målet nästa gång förekom, anmäldes, att förlikning blifvit ingången, och rätten lät härvid bero.[1]

På de öfriga medlemmarne af balletten känner man icke ens namnen, men i annonsen om deras uppträdande den 4 Februari uppgifves, att den bestod af »5 fruntimmer och 5 manspersoner», bland hvilka senare ballettmästaren förmodligen var en. Den utgjordes således, efter all anledning, af en ballettmästare, 4 dansörer, 3 dansöser och 2 figurantskor, hvilket ju var rätt mycket.

Det var sålunda med en icke ringa stolthet von Blanc kunde annonsera det första uppträdandet:

»I dag Tisdag den 11 Jan. (1785) upföres på Theatern (för andra gången) *Bridgewater* eller *Förklädningen*, Lustspel i 5 acter från Ängelskan.

»Med den wördnad jag altid hyst för denna Stadens Resp. Inwånare, och för den godhet jag här åtnjutit, anser jag för min skyldighet at tacksamt continuera med den förbättring, som i alla mål är möjelig, för at winna en så wördad Allmänhets ynnest. Til den ändan har jag låtit inrätta en fullständig *Ballett*, med solodans imellan, och till slut en Pas de Troix, som i dag blifwer upförd, hwarvid hwarken kostnad eller möda äro sparade, och som det är *den första Ballett*, som här på Orten är upförd, förmodar jag så mycket mer, at den winner Resp. Åskådares bifall.

J. v. Blanc.»[2]

Den omvexling i programmen, som på detta sätt bereddes, användes ganska flitigt sedermera, och efter någon tid, eller den 4 Februari, grep man sig an med en pantomimballett kallad *Matrosernas lyckliga ankomst*, som gjorde rätt mycken lycka, och i hvilken hr Swab efter vanligheten dansade ett solonummer, hvarjemte förekom en »Pas de deux» och en »Pas de trois»; det försäkras i

---

[1] *Kämnersrättens dombok uti Brottmål* 18/2 1785. Swab annonserade 8/2 samma år om »information i Contradanser och Menuetter». Enligt Dahlgren, sid. 514, var »Hr Swab» coryphé vid Kongl. Teaterns ballett 1789.

[2] *Götheborgs Allehanda* 11/1 1785.

annonsen att »denna pantomim-ballett har öfwerallt vunnit stort bifall, emedan den är den comiquaste som någonsin blifwit upförd.»

Som vanligt gafs under terminen åtskilliga *operamaskerader*. Den första af dessa föranleddes af Gustaf III:s närvaro i Göteborg. Måndagen den 4 Oktober 1784 hade konungen kl. 11 på aftonen anländt till staden, »som öfverallt var eclairerad med ljus inuti alla rum, och de vanliga lyktor utanpå husen, från Kungsporten ned till Residenshuset, der Hans Maj:t behagade intaga sitt qvarter; större marschaller voro tätt placerade utmed kanalerna emellan träden, och var sjelfva Rådhuset på det prydligaste illumineradt, äfven som kongl. Saltzaska Högvakten».

Dagen derpå, eller Tisdagen den 5 Okt., begaf sig Konungen jemte en liten svit till Amiralitetsvarfvet, samt till Nya Elfsborgs fästning

»och beság dessa båda ställen på det nogaste, hwarefter Hans Maj:t lät i en echaloupe ro sig revieret uppföre till bryggan af residenshuset, ifrån hvilken Hans Maj:t uppgick i sina rum och spisade äfven allena middag. Efter middagen kl. 4 behagade Hans Maj:t gifva cour, då Garnisons-Corpserne jämte flere Herrar officerare af Amiralitetet, Arméens flotta, Wästgötha Cavallerie, Skaraborgs, Wästgöta Dahls, Elfsborgs regementen samt Bohusläns Dragonregemente, tillika med Consistorium, Ostindiska och Grönlands Direktionerne blifwa alla i underdånighet präsenterade.

Derefter behagade Hans Maj:t nådigst hedra Generalinnan Friherrinnan *Durietz* med Sit höga besök uti hennes egna rum i undre våningen af residenshuset, och sedan Hans Maj:t Sig der en stund uppehållit, for Hans Maj:t på *Comedien* uti det här inrättade Comediehuset. Hans Maj:t behagade bevista hela Spectaclet, uti en för Hans Maj:t tillredd och med dess nådiga tillstånd eclairerad loge, uti hvilken Fru Generalinnan Friherrinnan Durietz hade den nåden att äfven sitta. Hans Maj:t souperade allena i Sina rum. Och som en Redoute eller *Masquerade Bal* på Comediehuset, hvilket dertill emellertid blifvit inrättadt, var anstäld, behagade Hans Maj:t kl. något efter 10 Sig dit en masque begifva, och nådigst qvarstanna till långt efter midnatten.»

Man känner icke något om hvad som spelades den aftonen på teatern, men förmodligen var detta första gången Gustaf III såg Andreas Widerberg uppträda.

Följande dagen, Onsdagen den 6 Okt., var på förmiddagen »allt stilla vid Hofvet», men på eftermiddagen gaf Hans Maj:t åter cour, och

»behagade ganska länge derstädes fördröja, hvarunder Hans Maj:t var så nådig och talade med de flesta af de närvarande. Kl. 1/29 for H. M:t på *Spektaklet* och nådigst uppehöll Sig därstädes uti dess eclairerade loge vid pass en time, hwarefter H. M. återvände till Residenset och souperade allena. Om aftonen var *bal på Stora Rådhussalen*, dit H. M. kl. 10 behagade ankomma, och sedan H. M. följd af Generalinnan Durietz gjort en tour omkring rummet, hvarunder H. M. behagade tillåta fru Generalinnan att för Sig i underd. presentera de fleste närvarande damer, behagade H. M. derefter att med fru Generalinnan dansa en Quadrille, uti hvilken jemväl dansade Amiralinnan Friherrinnan *Cederström*, f. Grefvinna *Sparre*, Commerserådinnan Friherrinnan *A. H. Ahlströmer* samt Herrar Grefwar *Charles Emil* och *Gustaf Lewenhaupt* och Hr Corneten *Uggla.*»

Icke heller nu känner man något om programmet på teatern, men deremot läser man i *Götheborgska Nyheter* för den 5 Okt.:

»Gifves Resp. Allmänheten tillkänna at til den *Comoedien*, som upföres i morgon, hwarom närmare underrättelser skal lemnas genom Affischer, öpnas ej Comediehuset förr än kl. 5, eller en tima före Spectaklets början, och blifver ej större antal Billetter försåldt, än som swarar mot personernas hvilka få rum.

Kl. 10, en time efter Comediens slut, blifwer *Redoute*, då anstalter göras att ej trängslen blir för stor, och i danssalen insläppas ej andra än som äro anständigt maskerade. Hos mig finnas alla sorter Domino och Italienska Masquer, både till köps och at hyra, för det civilaste pris.

Joh. von Blanc.»

Af denna bestämda uppgift vill det synas som tidningarne, i redogörelsen för konungens vistelse i Göteborg, begått en förvexling; rätta förhållandet torde varit, att balen på rådhuset afdansades Tisdagsafton och att konungen dagen därpå bevistade maskeradbalen.

Torsdagen den 7 Okt. gafs cour kl. 5 på aftonen, hvarefter Hans Maj:t behagade fara till teatern, »och qvarblef der till Spectaklets slut. Också denna afton var den Kongl. Logen eclairerad, så att alla närvarande egde ett önskeligt tillfälle att wäl få se Hans Maj:ts dyra person». Fredagen den 8:de kl. 12 afreste Gustaf III öfver Bohus till Marstrand.

De öfriga operamaskeraderna gåfvos den 26 Januari och 8 Februari 1785.

Inbjudning till *Abonnement* utfärdades som vanligt i början af spelterminen, som omfattade nu endast 3 månader, eller från den 24 Sept. till den 16 December; hvarje biljett kostade 10 rdr specie, hvarför lemnades 36 repre-

sentationer.[1] En ny annons den 29 Okt. uppmanade till teckning, då för 2 månader med spelning tvenne gånger i veckan, nemligen Tisdagar och Fredagar, à 7 rdr specie och 27 »comedier».

Efter utgången af den bestämda tiden tillkännagafs den 28 Jan.

»De resp. Herskaper. som äro innehafvare af Perpetuel-Billetter ifrån d. 24 à 25 Sept. förlidet år gifves ödmjukligen tilkänna, at den accorderade *Abonnements Terminen* är förbi. De behagade således hemskicka sina Billetter, eller också prolongera den korta tiden, som jag ännu blir här wistande med Comedie-Trouppen.

Johan von Blanc.

De loger, som icke på detta sätt abonnerats, kunde begagnas af hvem som först kom.

I öfrigt kan det förtjena anföras, att direktören redan vid annonsen om det första spektaklet tillkännagaf, att »under Action tillåtes ingen inkomma på Theatern»; besök mellan kulisserna under mellanakterna hindrades deremot icke, och skulle väl icke heller varit lönt att försöka.

Recetter under året lemnades åt: *Jonas Wernström*, *Spinacouta* med *fru*, *Johan Berger* och *Andreas Widerberg* med *fru*, de senares den 15 Februari, då det gafs »Martin och Gripon» af Molière samt ballett, och då recettagarne »smickra sig med Resp. Herskapers och Gynnares wälwilja». Slutligen erhöll *truppen* den sedvanliga julrecetten, och för *de fattige* gåfvos tvenne representationer, hvaraf den första, den 21/12, inbragte 99 rdr 40 skill. specie, eller, sedan omkostnaderna 10 rdr afdragits, 89 rdr 40 skill.; den senare af dessa recetter åter föranleddes deraf, att

»Som jag alla dagar blifvit öfwerhopad med Böneskrifter af sjuka och sängliggande fattige, som i denna swåra kölden försmäkta af elände och vanskötsel, så har jag beslutat, til et understöd för sådana nödlidande uti sit swåra betryck, at i morgon, Söndag den 27 Februari låta upföra en Comedie, hwaraf inkomkomsten i Magistrats-Personers närwaro skal utdelas till dem som bäst behöfva. *Comedien* och *Balletten* skal vidare genom Afficier gifvas tilkänna.

Joh. von Blanc».

Nå, hvad de genom den »swåra kölden» lidande beträffar, så får man nog med allt skäl till dessa föra samtlige spektakelbesökande, ty salongen var fullständigt oeldad.

---

[1] *Hwad Nytt?* 17/9 1784.

Hvad detta ville säga, derom hafva nog vi svårt att bilda oss en föreställning, vi som endast frukta den stundom öfverdrifna hettan i teatern. Men det gick väl an med åskådarne — dessa kunde ombona sig bäst de ville; sitta i ytterkläderna, hvilket man naturligtvis också gjorde, och för öfrigt hålla sig någorlunda varma genom stampningar och handklappningar — men hvad skall man väl säga om de arma konstnärerna, som skulle uppträda utan alla mer verksamma omhöljen, och framför allt hur skulle den så lätt klädda balettpersonalen reda sig i en vinterkyla, som äfven här i Göteborg kan vara rätt allvarsam?

Följderna uteblefvo icke heller, och vi få längre fram tillfälle att omtala sådana. Man kommer här ovilkorligen att erinra sig Blanches ord i hans monolog »Den gamle Skådespelaren:»

»Stå på en vind i tretti graders vinter
Och ändå föra ut sin roll med värma
Och spela hjälte medan kroppen skälfver
I alla leder, klädd i tunna lärftstrikåer».

Personalen utgjordes, som man med visshet känner, af följande:

Direktör: *Johan von Blanc.*
Aktriser: fru *von Blanc.*
» » *Widerberg.*
» mamsell *Helena Pettersson* (fru *Spinacouta*).
Aktörer: Hr *Jonas Wernström.*[1]
» » *Johan Berger.*
» » *Andreas Widerberg.*
» » *Anders Lundqvist.*
» » *Waltman,* alla gamla vid truppen, samt nytillkomna:
» » *Isak Lindskog* och
» » *Johan Pettersson.* Möjligen böra äfven till de förra läggas mamsell *Råberg* och madam *Söderberg;* man känner åtminstone icke att de afgått, om de också ej nämnas.

---

[1] »Comedie Acteuren *Jonas Wernström*» hade den $^{18}/_{3}$ blifvit stämd af en läderhandlare Anders Appelqvist, med påstående att genast betala 6 rdr specie, som han var skyldig enligt revers af den 11 Februari. Wernström, som icke iakttog inställelse, hvarken sjelf eller genom ombud, dömdes att betala skulden med 5 % ränta från stämningsdagen. *Kämnersrättens dombok i Civila mål* $^{18}/_{3}$ 1785.

En stor och säkerligen oersättlig förlust var, när den utmärkte komikern *Waltman* hösten 1784 lemnade von Blanc, för att den 23 Oktober debutera hos Carl Stenborg. Den nykomne *Isak Lindskog* är obekant; deremot var *Johan Pettersson*, bror till fru Spinacouta, en användbar skådespelare, hvars namn blifvit nära förbundet med teatern i Göteborg, då han längre fram blef en kortare tid ledare af densamma. Efter vistelsen hos von Blanc öfvergick äfven han till Stenborg, der han träffas i slutet af 1786.

Vi komma slutligen till von Blanc sjelf, öfver hvars hufvud tunga moln allt mer hopade sig. Vi hafva sett, att tvänne mål, för hvilka i det föregående redogjorts, då icke funno sin afslutning; vi återkomma nu till dessa. Det ena förskref sig ända från 1783 och gälde en ursprungligen ren obetydlighet, eller att von Blanc kallats att inför magistraten svara för bristande renhållning af gatan utanför komedihuset, men saken tog en ledsammare vändning derigenom, att von Blanc till sin vägran att åtlyda kallelsen fogade smädelser mot magistraten och borgmästare Pettersson samt genom att han, under målets fortgång, missfirmade allmänne åklagaren och angrep rättens notarie. Han dömdes härför till böter och afbön, men vädjade till Hofrätten, och gick, när han äfven här dömdes saker, till Kongl. Maj:t.

Äfven här gick det honom emot, och nu fanns ingen annan utväg än att låta ridån gå upp för sista akten; vi lemna ordet till *Göteborgs Stads Kämners Rätts Dombok uti Brottmål* för den 11 Mars 1785:

»Sedan Kgl. Maj:t genom utslag d. 4/2 i nåder gillat och fastställt Göta hofrätts utslag 23/10 1783 och denna rätts d. 23/5 i det af öfverskulten *Anders Linderberg* emot Comediedirecteuren *Joh. von Blanc* till denna rätt instämda mål, hvarigenom v. Blanc blifvit ålagd att böta, ej allenast 16 rdr 32 sk. för dess emot borgmästare och råd fällda missfirmeliga utlåtelser, samt att göra dem offentlig afbön, utan ock tillsammans 13 rdr 16 sk. för det han missfirmat undertecknad notarius och sin vederpart, samt dessutom 10 rdr för det han utan fog dragit detta mål under Kgl. Maj:ts pröfning, hvilka böter af underskulten *Beckman* hos v. Blanc nästlidne gårdag blifvit uttagne, så hade Kämnersrätten, till fullgörande af den Blanc ålagda offentliga afbön, låtit kalla honom att sig för rätten i dag kl. 11 inställa, men som han nu sedan klockan slagit 11 vid målets upprop ej tillstädes var, så påstod öfverskulten att han genom rättens betjenter upphemtas måtte, hvartill rätten fann lagligt dess bifall lemna, och antyddes stadsbetjenterna *Ahlbom och Pettersson* att detta beslut genast verkställa, hvilka väl om en kort stunds förlopp åter-

kommo, med berättelse att Blanc sagt sig godvilligt skola uppkomma, men som han ej heller efter något väntande sig infann så tillsades desse stadsbetjenter ånyo att honom upphemta, till den ända de bortgingo, hvarunder v. Blanc sig inställde då, och efter det H. K. M:s nådiga utslag, samt Magistratens protokoll af den 9:de dennes, hvarigenom auditeuren och Stadsfiscalen *In de Betou* anmodats att å Magistratens wägnar härvid Kämnersrätten, wid afbönens gående wara tilstädes, offentligen samt för öppna dörrar blifwit uppläst, von Blanc i ansenlig myckenhet folks närvaro gjorda följande honom förestafwade afbön:

»Jag *Johan von Blanc,* som varit så obetänksam, att jag om Högädla Herrar Borgmästare och Råd här i staden fällt missfirmeliga utlåtelser, gör dem nu derföre offentlig afbön, med ödmjukaste anhållan att de detta mitt brott gunstigast täcktes förlåta.»

Under detta uppträde hade menniskomassan i rådhusets rum och korridorer visat en så hotfull stämning, att von Blanc ansåg sin egen säkerhet fordra, att han hos rätten anhöll få qvarstanna i kämnersrummet, tills folket något skingrats. När en stund derefter rätten såg sig föranlåten tillsäga alla närvarande göra afträde, medan den rådplägade om utslag i ett mål, så anhöll von Blanc att, till sitt frälsande från öfvervåld, få betäckning med sig hem. Detta bifölls äfven af rätten, som befallte öfverskulten att med biträde af en stadsbetjent ledsaga honom till komedihuset.

Detta visade sig likväl vara lättare sagdt än gjordt, och expeditionen måste genast återvända in i rummet, der öfverskulten tillkännagaf, att folkmängden vore så stor, att de ej kunnat tränga sig fram utan att blifva knuffade och skuffade. Nu förstärktes utfallskåren med ytterligare tre stadsbetjenter, hvilka togo von Blanc i sin midt, och på detta ståtliga sätt kom han hem.

Det andra målet åter förskref sig från 1784 och rörde sig om tilltalet för det Blanc utfarit i hotelser mot stadsfiskalen, när denne velat efterse, huru elden vårdades på teatern; vi minnas, att von Blanc då hotade låta arrestera denne tjensteman. Målet förekom nu åter, och kämnersrätten dömde Blanc att »med sjelf sins ed sig värja», det han ej haft den hotfulla utlåtelsen, till hvilken eds gående »von Blanc tid föreläggas skall, att sig betänka, och ehvad han då eden gå gitter eller deråt brister, vill rätten efter omständigheterna vidare sig i målet utlåta i morgon kl. 11.»[1]

[1] *Kämnersrättens dombok uti Brottmål* 15/3 1785.

Häraf blef emellertid ingenting, ty dagen derpå anmälde preses i kämnersrätten, hofsekreteraren *Walcke*, att landshöfdingen baron *Du Rietz* ansett rådligast att, »som en ansenlig myckenhet folk samlat sig tillhopa, ej allenast den 11 i denna månad uti och vid rådhuset, då von Blanc inför rätten gjorde offentlig afbön», utan ock sedermera oroligheter förefallit, »och förty vore att befara en ny sammanskockning af folk att ofreda Blanc, om han ginge utur sitt hus, att sig för rätten inställa, rätten alltså ville, till att sådant förekomma», till någon annan tid uppskjuta Blancs inställelse »såväl uti detta som andra honom rörande mål, helst konungens befallningshafvande ärnar med posten i dag till Hans Kongl. Maj:t underdånigst inberätta det förhållande som emellan Blanc och en stor del af stadens innevånare sig tilldragit, och således i underdånighet väntar Kongl. Maj:ts nådiga svar och befallning, huru härmed förfaras skall».[1]

Så långt hade det sålunda kommit, att von Blanc icke längre kunde utan allvarlig fara lemna sitt hus. Första anledningen till oviljan mot honom är tydligen att söka i hans brutala och oresonligt våldsamma lynne, som så småningom skaffat honom fiender på alla håll i alla dem hvilka han personligen förolämpat eller förfördelat. Möjligen kommo härtill andra anledningar, hvilka icke längre äro kända, men det som bringade stadens innevånare mera allmänt i rörelse mot honom var det förolämpande förakt han öppet och hänsynslöst lade i dagen för myndigheter och stadens tjenstemän. Stadens innevånare kunde icke med likgiltighet åse, att en främling, till tack för den välvilja han tvifvelsutan här rönt, skymfade deras egna förtroendemän, och sålunda kom det till den hotfulla sammanskockningen, när han skulle göra afbön.

Men det skulle blifva ännu värre. Von Blanc var nog obetänksam och öfvermodig att öppet håna denna stämning. Efter det han samma dag afbönen gjordes, eller den 11 Mars, gifvit på teatern för andra gången »Den talande taflan» samt derefter ballett, utsände han tre dagar senare afficher till uppförande af Holbergs »Den politiske kannstöparen», hvilken komedie han lofvar gifva gratis för alla som ville begagna sig af fri entré, och detta »till tacksamhet och erkänsla för de fägnadsbetygelser han rönt

---

[1] *Kämnersrättens dombok i Brottmål* 16/3 1785.

förliden Fredag». Dessa fägnadsbetygelser utgjordes af de handklappningar, hvarmed en stor del af åskådarne afhörde den afbön von Blanc nämnde dag gjorde inför magistraten.

Men icke nog härmed; von Blanc hade också i affischen hjelpt upp »Den politiske kannstöparen» med att tillägga »flere och andra agerande personer än danska originalet innehåller», förmodligen med lätt genomskinliga namn, syftande på Blancs fiender.[1]

Under dessa förhållanden kan man nog tänka, att det skulle blifva fullt hus på teatern Måndagen den 14 Mars, men medan det gafs en komedi på scenen, var det nära att man uppfört en tragedi utanför huset. En förbittrad folkmassa hade, som det tycks, samlats på Stora Torget och närliggande gator, derifrån den, ytterligare förstärkt af den nyfikna mängd, som gerna sällar sig till dylikt frispektakel, vältrade ned till komedihuset på Sillgatan, »der de med inkastade stenar, många två- och ettöre-stycken samt annat mera» krossade fönsterrutorna och begingo andra våldsamheter, »hvarigenom de utmärkte deras hat och ovilja emot Blanc».[2]

Det förefaller troligt, att oroligheterna i verkligheten varit allvarsammare än hvad som framgår af de till vår tid bevarade underrättelserna härom. Man kan knappast i annat fall förklara, att myndigheterna gjorde så mycken

---

[1] *Kämnersrättens Dombok i Brottmål* 1785 16/3, 18/3 och 22/3. Stadsfiskalen Johan Govert In de Betou stämde Blanc att stå till ansvar för denna förolämpning mot borgerskapet, men han infann sig icke. Att hemta honom med våld, ansåg man mindre rådligt, hvilket framgår af Stadsfiskalens yttrande:

»Då Blanc nu tredskas att komma tillstädes och hans affisch till en fri comoedie för allmänheten gjort så mycket buller, är det intet af någon feghet eller rädsla för öfvervåld jag nu innehåller med påstående af hemtning, utan på det att icke någon vidare samling af folk blott för at se Blancs person må väcka mindre grundad farhåga om uppsåt till något våld å Blanc, och ryktet derom blottställa allmänheten med omdöme om ett ofredsamt förhållande, anhåller jag at domstolen ville förelägga Blanc att en annan dag i bägge de mål han blifvit kallad vid vite sig personligen inställa.»

I följd häraf ålades Blanc ånyo, att vid 8 rdr 16 skill. specie vite den 22:de personligen svara, men när han icke heller då kom tillstädes, utan befanns vara rest från staden, trots Konungens Befallningshafvandes portförbud, beslöts uppskjuta målet och göra det beroende på ny anmälan.

[2] *Kämnersrättens Dombok i Brottmål* 1785 16/3.

affär af saken; landshöfdingen lät nemligen genast på stadens bryggor — de vanliga annonsplatserna den tiden — anslå följande tryckta

»*Publication.*

Som det förleden gårdags afton sig tildragit, att en myckenhet Folk sammanskockat sig wid *Comoedie* huset och öfwat hwarjehanda wåldsamheter med stenars kastande och fenstrens inslående, samt icke welat åtlyda Waktens tilsägelse at skiljas åt och hålla sig fredlige: Altså, och på det Allmänheten icke må tro, at sådant oskick fritt får aflöpa, utan Wakten må äga den aktning och lydnad som den tilkommer; har jag funnit mig föranlåten härmedelst tilkänna gifwa, at Wakten, som til Ordnings och Allmänna säkerhetens bibehållande i Staden förordnad är, blifwer försedd med *skarpa skott*, och i den händelse Folk på gatorna skulle samlas, samt uppå tilsägelse ej i godo wilja åtskiljas, utan sätta sig emot Wakten och bruka wåld, har densamma fått *Ordres*, at wåld med wåld styra, och der så behöfwas skulle *skjuta skarpt*, blifwandes derför en hwar åtwarnad, at för olofligt sammanflockande och oordning sig til wara taga, och at icke på något sätt ofreda Wakter och *Patruller*, emedan den sig häremot förbryter hafwer at skylla sig sjelf för den olägenhet honom hända kan.

Götheborg å Lands-Cancelliet den 15 Mars 1785.

And. Rud. Durietz,

Hans Hummel.»

På samma gång beordrades stadens polisbetjening att med all kraft hålla uppsigt »öfwer den ordning och skick i staden som vara bör», och slutligen ansåg landshöfdingen saken vara af den betydelse, att han fann sig föranlåten att följande dag »till Kongl. Maj:t i underdånighet ingå med berättelse om det här i staden förliden Måndags afton wid Comediehuset skedda upplopp och owäsende.» [1]

---

[1] *Rådhusrättens Politiprotokoll* 16/3 1785.

Landshöfdingens berättelse till Kongl. Maj:t lyder:

(Länsarkivet, Bref Concept Bok 1785 N:o 258 den 16/3*).*

»Til Eders kongl. Maj:t har jag bort i underdånighet inberätta, huruledes, sedan Comoedie Directeuren *Joh. von Blanc* förleden Måndag d. 14 i denna månaden affischerat til en Comoedies upförande här i Staden om aftonen, hwarwid entréen skulle wara fri, men den betalning någon af egen drift wille gifwa skulle tillfalla Stadens sängliggande fattige, så har det sig tildragit att under detta Spectakel en myckenhet folk samlat sig på gatan utanför Comoediehuset, så at wakten af Garnizonen, som wanligen commenderas wid Spectaclerne, måst til bättre ordnings bibehållande förstärkas, men sådant oaktadt har likwäl, wid Comoediens slut, då folket så wäl af wakten som be-

Vid sjelfva »upploppet» blefvo inga arresterade, emedan den fåtaliga militären var maktlös, men, som det vanligen tillgår i dylika fall, tog ordningsmakten skadan igen och häktade följande dagen likt och olikt. En del lössläpptes visserligen genast, men 14 personer sutto ännu den 16:de i stadsvakten och upphemtades då till undergående af ransakning. [1]

---

fälhafvande officerarne blifwit tilsagdt at skiljas åt och gå sin wäg, folkmängden icke desto mindre blifwit qwarstående på gatan och en del tagit sig det okynne före, at med stenar och kulor samt lösspenningar och annat slå in fenstren uti von Blancs hus, som med Comoediehuset är sammanbygdt, och äfwen at kasta stenar och dylikt in i sjelfwa Comoediehuset och på Theatern, så at til denna wåldsamhets afstyrande en starkare wakt och särskildt Piqueet måste commenderas, hwilken hela natten måste hålla gatan besatt och patrullera deromkring, innan folket blifwit åtskildt och roligheten återstäld.

Til at i möjligaste måtto förekomma, det ej någon wid detta tilfälle måtte skadas till lif eller lem, lät jag gifwa ordres att wakten och Patroullerna skulle upföra sig med all fogelighet och icke utan i yttersta nödfall bruka wåld, men som jag påföljande dagen fick anledning at befara det ett nytt utbrott åter då om aftonen torde försökas, så fant jag mig föranlåten at ej allenast låta commendera en särskildt Piquett af Garnizonen at Patroullera på gatorna til ordnings och säkerhetens bibehållande, utan ock genom Publication i Staden allmänheten åtwarna at icke sammanflocka sig och föröfwa några oordentligheter, utan wisa wakten den aktning och lydning som wara bör, emedan wakten, i händelse af wåldsamt motstånd, hade ordres at wåld med wåld styra, och til den ändan blifwit försedd med skarpa skott.

Det hände ock emot aftonen, då mörkt blef, at en hop folk ånyo wille sammanflocka sig wid Comoedie Directeuren von Blancs hus, men sedan wakten tagit et antal af 16 personer i arrest blef alt stilla, och widare owäsende icke försport.

Nu som en slik händelse icke bör aflöpa utan laglig undersökning och näpst för dem som wåld och owäsende derwid förorsakat, men det skulle medföra mycken omgång och tidsutdrägt om de flere personer, som deruti kunna hafwa deltagit och lyda under särskildt fora, skulle hwar å sitt ställe undergå ransakning, hwartil äfwen kommer at händelsen skiedt wid Comoediehuset, hwarest efter Eders kongl. Maj:ts allernådigste gifna tilstånd och Privilegium Spectacler upföras och wakt af Garnizonen til bewakning warit Posterad, så at Slottsrätt så mycket mer synes wara domstolen til detta måls uptagande och afdömande, som dylika öfwerwåld och buller på gatorna i Stockholm wid Slottsrätt plåga ransakas, så har jag i följd af Eders kongl. Maj:ts nådiga författning om Slottsrätten skolat i djupaste underdånighet hemställa, om icke en sådan Slottsrätt härstädes må sättas om denna sak, och hwad dermed gemenskap eger, med möjligaste skyndsamhet kunde företaga och til slut befordra.»

[1] De häktade voro: verktygssmeden *Gottfrid Zehler*, handelsbetjenterna *Nils Janson*, *Martin Jacob Karstedt*, *Magnus Jungberg*, hökaren

Alla beklagade sig öfver det våld som öfvergått dem utan någon från deras sida gifven anledning, i det att de knappast kommit från åskådandet af grefve von Saltzas begrafning förr än de af patruller blefvo tagne och förde till högvakten, der några af dem och bland andra en handlande *Olsson*, som sedermera lösgafs, inkastades i det för lifstidsfångar inrättade stockhuset. Intet bevis emot dem kunde heller förebringas, och vederbörande skyndade godtgöra den förhastade åtgärden, i det stadsmajoren *Joh. Dan. Tallberg* företrädde inför rätten med befallning från landshöfdingen att kämnersrätten skulle upphöra med all vidare ransakning och ur häktet lösgifva de anklagade.

Stadsfiskalen *In de Betou* anmärkte häremot, att som han »för sin embetsåtgärd, så i detta som andra mål, ej känner någon annan norm och rättesnöre än lagen, så kan han ej heller i en så beskaffad sak som denna, då af offentlig vakt och patruller personer af stadens borgerskap och innevånare blifvit häktade, med ett blott bifall till deras lösgifvande låta sin embetstalan falla, med mindre än föregående ransakning anställes, om brott emot dem yppas, då i händelse af bevis de till ansvar och straff böra befordras», hvarför han anhöll, att stadsmajoren nu ville utlåta sig hvad brott de häktade begått eller för hvad orsak de blifvit arresterade.

Stadsmajoren svarade, att han ej kunde uppgifva annan orsak till deras häktande »än att de emot publikationen funnits af patrullerna på gatan» (!), men att stadsmajoren nu, i följd af landshöfdingens befallning, förklarade såväl dem som den aftonen förut i häkte insatte perukmakaregesällen *Christian Brandt* fria och lediga från ansvar.

Efter denna förklaring, och då intet brott blifvit uppgifvet, ansåg sig stadsfiskalen icke kunna göra något påstående. De anklagade deremot yttrade, att, ehuru de med tacksamhet erkände »landshöfdingens emot dem visade nåd och ynnest» — något att tacka för! — så kunde de likväl, såsom alldeles oskyldiga, icke finna sig uti sakens

---

Sven Jungström, trädgårdsmästare *Sven Fogelin*, kopparslagaregesällen *Paul Callerman*, perukmakaregesällen *Christoffer Tiedermann*, tunnbindaregesällen *Carl Lindgren*, smedgesällen *Petter Lindberg*, segelduksväfvaren *Carl Gerling*, båtkarlen *Anders Andersson*, drängen *Anders Vallberg* och gossen *Petter Andersson*. (*Kämnersrättens dombok uti Brottmål* 16/3 1785.)

utgång, utan begärde att stadsfiskalen »ville låta deras lidande gå sig till hjertat, och befordra dem till en laga upprättelse af den som vederbör».[1]

---

[1] *Kämnersrättens dombok i Brottmål* 16/3 1785. Intet vidare förekommer hvarken detta eller följande år, men i skrifvelse den 15/3 (*Rådhusrättens Politiprotokoll* 16/3 1785) anmodade landshöfdingen magistraten att, till utrönande af den skada, »som genom det owäsen hvilket efter Comediens slut förliden Måndags afton sig tilldragit, låta med första derå anställa laga besigtning, samt besigtningsinstrumentet derefter till landshöfdingen insända.» I anledning häraf fick stadssekreteraren Almroth tillsägelse att för glasmästare *Börjesson*, murmästare *Buhrman* och snickare *Settergren* utfärda förordnande »att i närvaro af stadsmajoren *Tallberg*, stadsfiskal *Joh. Gov. In de Betou* och Comedie Directeuren *Johan von Blanc*, i morgon kl. 9 f. m. i Comediehuset sig inställa,» i och för denna besigtning.

Det enda som i öfrigt förekommer om denna sak är, att den förstnämnde handlanden *Olsson* uppkallades den 4 April 1785 för att höras om sin häktning. Han berättade att, sedan han den 15 Mars på aftonen åsett von Saltzas begrafning, hade han ingått på Rådhuskällaren, och då han derifrån kl. mellan 7 och 8 på qvällen bortgått, hade han sett på torget en myckenhet folk samladt, hvilka ropade att man skulle akta sig, emedan de ämnade skjuta skarpt. Olsson hade då blifvit varse jemte flere officerare major *Malmsköld*, hvilken han frågade, om han med säkerhet och utan fara kunde gå hem, hvarpå han ej erhöll svar, utan fattade honom i detsamma fändrik *Chryssell* i halsduken, och på major Malmskölds befallning lät patrullen föra honom i garnisonshögvakten och i Stockhuset invräka, utan att han till denna medfart fick veta orsaken, och skall han i detta fängelserum, der äfven två arrestanter voro jemte flere af stadens innevånare, hvilka äfven samma afton blifvit insatta, blifvit qvarhållen, oaktadt flere gånger gjord anhållan att flyttas i Stadsvakten, till inemot kl. 9, då han efter Stadsmajor Tallbergs befallning sattes i officersrummet, der han måste blifva till kl. 3/4 till 12 på natten, då han utsläpptes och fick gå hem.»

En af de anklagade från sjelfva upploppet den 14:de vid Komedihuset var en finsk sjökapten *Ullbrandt* från Uleåborg, som den 4 April anmäldes af major *B. Malmsköld*, för det han vid nämnda tillfälle skulle öfverfallit och slagit soldaten vid Wachtmeisterska regementet *Lars Sjöman*, i anledning hvaraf Ullbrandt förbjöds att lemna staden »före den blifwande ransakningen».

Denna ransakning egde rum vid Slottsrätt, förordnad den 24/3 af Kongl. Maj:t, i hvilken rätt Magistraten insatte 2 af sina ledamöter, hvarjemte af kommendanten beordrades 2 kaptener af artilleriet samt 2 af garnisonsregementet, och slutligen utsåg landshöfdingen den 31/3, efter uppdrag af justitiekansleren Grefve C. A. Wachtmeister, hofrättsnotarien *Fredrik Weibull* till aktor. Ty värr har det icke lyckats återfinna Slottsrättens protokoller, hvarken för detta eller andra år, och det enda man känner om domen är att Konungens Befallningshafvande (*Länsarkivet, Bref Concepter* 17/5 1785 N:o 520) anmodar Magistraten »låta på Kofferdi Skepparen *Jacob Ullbrandt* verkställa Slottsrättens dom den 13/5 af 8 dagars fängelse wid vatten och bröd, hvarmed han förklarat sig nöjd», äfvensom att uttaga böterna.

Då man icke ville ytterligare reta allmänheten till nya oordningar, anmodade landshöfdingen den 18 Mars magistraten att tillsäga von Blanc »tills vidare med Comediers uppförande här i staden innehålla», hvarom von Blanc sålunda förständigades.

Den senare hade emellertid redan i hemlighet lemnat staden, och ansett rådligast begifva sig till Stockholm. Vi hafva nemligen sett, att v. Blanc blifvit af rätten för ett annat mål förbjuden aflägsna sig från Göteborg, men den 22:de Mars anmälde stadsfiskalen, att fru von Blanc på tillfrågan sagt honom det oaktadt vara rest till hufvudstaden, och stadsbetjenterna intygade, att när de »förliden Fredag (den 18:de) blifvit utsände att hemta Blanc, hade hustrun föregifvit honom vara utgången i staden, ehuru han redan var borta, hvilken osanning röjer en fruktan att han skulle efterslås». Stadsfiskalen betraktade honom sålunda såsom rymd och yrkade, att det måtte trummas på gatorna och lysas efter honom — en egendomlig vändning af ödet: anländ till Göteborg en gång under de gynnsammaste förhållanden och uppburen af varma sympatier, slutar von Blanc sin bana här, förrymd och hatad.

Ja, von Blancs bana såsom ledare af teatern i Göteborg var verkligen slut härmed, och han hade nu för alltid nedlagt den spira, han med så mycken framgång fört öfver scenens fantastiska verld. Han hade sina fel och svagheter, liksom hvarje annan dödlig, men sedan ett århundrade bredt sitt lugn öfver stormar och lidelser, vittna dock fortfarande de tysta folianterna i arkiven och boksamlingarna äfven om något annat och beståndande: — de vittna om betydelsen af hans stora lifsgerning.

Det Gemenasiska sällskapet under von Blancs och Germans ledning började visserligen redan den 26 Okt. 1779 sin verksamhet i Göteborg, men repertoiren utgjordes då hufvudsakligen af pantomimer och dylikt; det var först vid speläret 1780—1781 som von Blanc fick ensam tygeln i sina händer och nu kunde fritt ombilda truppen till ett verkligt dramatiskt sällskap och på samma gång tillfredsställa sina egna liksom den bildade allmänhetens kraf på en gedigen repertoar. Det är von Blancs stora, bestående förtjenst att hafva under en följd af år beredt den dramatiska konsten ett stadigvarande hem i Göteborg, men icke nog härmed: han lyfte denna teater till en höjd, der den stod ensam i landsorten och i vissa fall kunde täfla med scenerna i hufvudstaden, liksom det var

han som under sin ledning uppammade talanger, hvilkas namn ännu lysa emot oss ur tidernas dunkel.

Det är von Blancs berömvärda äregirighet — att icke blott snabbt upptaga och återgifva det som i Stockholm var mest omtyckt och ansågs värdefullast, utan äfven att sjelf i detta fall gripa initiativet — som Göteborg hade att tacka för att man här fick tillfälle beundra sådana dramatikens mästerverk, hvilka först senare banade sig väg till hufvudstaden, t. ex. »Romeo och Julia», Barberaren i Sevilla» m. fl., liksom von Blanc äfven var den, som på härvarande scen presenterade författare sådana som *Shakspeare, Racine, Diderot, Beaumarchais, Lessing* och andra samt af våra egne *Kexel, Envallsson* och *Wallenberg*.

Innan vi för alltid säga farväl åt *Johan von Blanc*, torde vi med några ord böra omnämna hans senare öden. Egendomligt nog, kom han ännu en gång åter till Göteborg, nu icke längre dock såsom ledare af teatern; af tillkännagifvande i *Götheborgs Allehanda* för den 7 Febr. 1786 finner man nemligen, att von Blanc ställt till en operamaskerad på teatern, af hvars inkomst han lemnade hälften, eller 17 rdr 44 skill. specie, till de brandskadade i Jönköping. Året derefter hade han slagit sig ned i Karlskrona, och landshöfdingen der, baron Köhler, kallar honom i en skrifvelse den 11 Aug. 1787 »bofast borgare» derstädes samt hemställer, att Kongl. Maj:t täcktes tillåta von Blanc der få »hålla Billard-Spel samt tillika njuta källarefrihet». Kongl. Maj:t medgaf det förra, men hänvisade frågan om källarfriheten till stadens magistrat, som likaledes beviljade denna. Den forne teaterdirektören hade sålunda gått samma väg som så många andra skådespelare och blifvit källaremästare. Flerfaldiga annonser i Carlskrona Weckoblad från den tiden vittna om hans verksamhet som sådan. Han afled i Karlskrona den 22 Januari 1796, i sitt 58:de år. Hans maka, Beata Christina v. Blanc, född v. Cöhler, öfverlefde honom i nära 31 år, eller till den 15 Januari 1827, då hon, 78 år gammal, i samma stad gick ur tiden.

En dotter till Joh. v. Blanc, Catharina *le* Blanc, blef gift med en handelsman Peter M. Schalin i Carlskrona och dog, 28 år gammal, i lungsot $^{17}/_{11}$ 1807.

V. Blancs voro skrifne i *Tyska* församl. i Carlskrona.[1]

[1] Dessa uppgifter om familjen äro benäget meddelade af Herr Birger Schöldström.

Sedan von Blanc brådstörtadt nödgats långt före den vanliga tiden afsluta spelterminen, var teatern stängd ett par månader, men öppnades åter i slutet af Maj, och då af skådespelare från *Kongl. Franska Teatern i Stockholm.*

Innan ännu hans egen skapelse, den svenska dramatiska teatern, vunnit nödig stadga, började Gustaf III längta efter en fullständig fransk trupp af högre rang, och följden blef, att han sommaren 1781 lät införskrifva en dylik, under ledning af den berömde *Monvel* från Comédie Français. Dessa franska spektakelaftnar blefvo förströelser på modet, och det betraktades såsom en »distinction at få billet til detta skådespel, hvartill hvarje gång särskildt genom hoffouriren inviterades; man briguerade detta såsom en särskild nåd».

Till denna trupp hörde bland andra skådespelarne äfven *Verseuil* och *Michu.* Om den förre känner man just intet; den senare synes, liksom så många andra af detta sällskap, varit en nyckfull herre, och det berättas om honom, att när »L'Amant Bourru» skulle spelas i Stockholm den 19 Nov. 1788, måste representationen inställas »genom en caprice af Michu, som sade sig omöjligen kunna spela, emedan decorationen, som war upsat och färdig kl. 10 samma morgon, ej hunnit blifva det dagen förut».[1]

Dessa båda herrar gjorde på våren 1785 Göteborg äran af ett kort besök, hvarvid endast fyra representationer gåfvos på teatern vid Sillgatan, nemligen:

1785 Fred. 27/5. Gifwa *Michu* och *Verseuil,* Acteurer wid kongl. Franska Theatern i Stockholm, *Barberaren i Sevilla,* comedie i 4 acter och i Prose af Hr de Beaumachais, samt Pourquoi-Pas? eller Hwarför icke?, com. 1 akt och i Prose af Plancher.

Personer i Barberaren:

Figaro spelas af Hr *Michu,*
Grefwe Almaviva spelas af Hr *Verseuil.*

och i Pourquoi-Pas:

Floridor af Hr *Verseuil.*
Hr *Michu* representerar de åtta andra personerna.

» Tisd. 31/5. Den galante Mercurius, com. 3 a. på vers af Hr Boursault. (Hr *Michu* spelar 6 roller och Hr *Verseuil* Orontes) samt L'Anglois eller Le fou raisonable, kom. 1 a. prose af hr Patrat; personer:

---

[1] *Eugène Lewenhaupt,* Bref rörande teatern under Gustaf III, sid. 65.

Jacob Splin spelas af Hr *Michu*,
Jacquot » » *Verseuil*.

1785 Fred. 3/6 för andra gången *Barberaren i Sevilla*.

» Månd. 6/6. Upföres med Höga Wederbörandes tilstånd, på Hans kongl. Maj:ts Höga Namnsdag L'impatient uti en Act, hwarefter följer (för andra gången) *L'Anglois* eller *Le fou raisonable*. Priserna äro efter vanligheten och början sker precis kl. 6.

Barberaren gafs fullständigt, ty förutom Figaro och Grefve Almaviva spelades de öfriga rollerna af amatörer, hvilket äfven var fallet med »Den galante Mercurius» och »Le fou raisonable». Det nämnes ingenstädes hvilka dessa amatörer varit, men man torde få se en antydan härom i följande annons: »Resp. Herrskaper, som åstunda Loger, täcktes adressera sig till Herrar Michu och Verseuil i Comediehuset hela förmiddagen, och på eftermiddagen finnas de hos Hr *Vigoureux*, som bor snedt emot Tyggården». Man känner af det föregående, att Vigoureux var en af krafterna vid de Alströmer-Hallska sällskapsspektaklerna, och det borde kunna antagas, att det varit han, som nu anskaffat de biträdande förmågorna, bland hvilka nog befunnit sig sådana hvilka, i likhet med honom, tillhört nämnda krets.

De Lantiers komedi »L'impatient» öfversattes sedermera af Andreas Widerberg och gafs första gången på Arsenalsteatern 1796, hvarjemte man har en imitation på vers af Axel Gabriel Silverstolpe, som spelades tre år senare.

På hösten samma år öppnades visserligen teatern ånyo, men icke längre för den dramatiska konsten, utan för — lindansning. Det var vår bekante *Spinacouta*, som, efter det han den 8 Aug. 1785 erhållit Kongl. Maj:ts tillstånd att förevisa sina konster, af magistraten medgafs att, »under sitt vistande här, några gånger uti wanliga Comediehuset för allmänheten wisa sin färdighet uti lindansning och eqvilibrier», mot erläggande af den vanliga spinnhusafgiften.[1]

Första representationen egde rum Tisdagen den 25 Oktober kl. 6, »då Hr Spinacouta, som nyligen til staden ankommit, visar sin fermité på styfva Linan, så wäl uti serieuse som comique dans, och til slut exercerar han med fanor». Biljettpriserna voro: première 16 skilling specie, second 12 och galleri 4 skilling.

Vidare uppträdde han Fredagen den 28 Okt., Måndagen den 7 och Fredagen den 11 Nov. — senaste dagen med en »generalrepetition af alla hans exercitier, då han til slut kommer att utan balancérstång gå ned och uppför linan till Parterren med fanan i hand». — Tisdagen den 22 Nov. annonserades sista föreställningen, men han uppträdde dock ytterligare Fredagen den 25 till förmån för de fattige, hvilket inbragte 42 rdr 32 skill. specie.

Under tiden hade han och den förut omtalade musikern *Simson* förenat sina krafter för att gifva en operamaskerad, och härom annonserades den 29 Okt.:

> »Respective Herrskaper Averteras at nästa Tisdag, som är d. 1 Nowemb., infaller Hans kongl. Höghet Kron-Printz *Gustaf Adolphs* höga Födelsedag, til hwilken ända af Herrar *Simson* och *Spinacouta* Redoute blifwer anstäld på wanligt ställe uti Comediehuset, hwaräst Billetter alla dagar kan erhållas för 24 skill. stycket.»

[1] *Rådhusrättens Politi protokoll* 21/10 1785.

Andreas Widerberg 15/8 1786—9/3 1787.

Det var den 15 Mars 1785 »Den politiske kannstöparen» gick öfver scenen på teatern vid Sillgatan, såsom det sista spektaklet under Johan von Blanes ledning, och det dröjde ända till den 15 Aug. 1786 innan någon försökte upptaga den senares så plötsligt afbrutna verksamhet, och när detta skedde, var det af den främste bland hans aktörer, den nu 20-årige *Andreas Widerberg*.

Vi hafva sett att denne såsom 15-årig gosse uppträdde redan i Januari 1781 hos Gemenasiska sällskapet såsom konung Christians fogde i sorgespelet Gustaf Wasa, och som detta ingalunda var någon obetydlig roll, känner man sig benägen till den förmodan, att Widerberg redan då hade en viss vana vid scenen; det fordras likväl någon tid innan en sådan vana förvärfvas, och således torde man, utan fara för misstag, kunna betrakta såsom afgjordt, att han inkommit vid truppen redan på hösten 1780.

I fullständig saknad af affischer från den tiden, kan man icke följa hans utveckling, och man har blott att i detta fall tillgå personförteckningarne i de teaterpjeser som trycktes i Göteborg. Sålunda spelade han den 7 Maj 1782 *Lubin* i operetten Annette och Lubin samt *Nordsjön* i prologen den 26 Jan. 1784. Att han likväl redan nu på sig fästat teatervännernas uppmärksamhet, framgår af den förut återgifna polemiken i tidningarne 1783, der en insändare klandrar, att hans motståndare i tidningen vid omnämnandet af teaterns förmågor icke i främsta rummet framhållit mamsell Helena Pettersson »och en *Widerberg*».

Att en 17-årig yngling kunnat förtjena den hyllning som ligger i dessa ord, vittnar tillräckligt om hans brådmogna talang och borde sporrat honom till fortsatta ansträngningar. Desto mer förvåning måste det väcka, när man finner Widerberg just vid denna tid hysa allvarliga tankar på att att öfvergifva konstnärsbanan. Man läser nemligen i rådhusrättens politiprotokoll för den 5 Dec. 1783:

> Then af Comedie Acteuren *Anders Widerberg* inlagde ansökningsskrift om burskaps winnande här i Staden, och tilstånd at få idka handel med allehanda Victualier och hökarewaror i minut, sedan han, enligt thes husbondes, Directeurens wid Spectaklerne *Johan von Blanes* bifogade intygande skall uti the

til sådan handel hörande stycken förwärfvat sig nödig insigt, och i von Blancs tjenst troget och wäl sig upfört — skall tillställas Lofl. Hökare Societeten härstädes, att, inom 14 dagar från theraf erhållen del, med thes utlatande till Magistraten inkomma och handlingarne återlemna, wid wite af Twå Riksdaler Specie.»

Lofl. Hökeri Societeten tog en grundlig fundering på saken, men svarade slutligen, »att som sökanden, enligt mantalskommissarien *Stares* den 30 Dec. meddelade intyg, icke är mer än 17 år gammal, och således icke ännu myndig», så kan Societeten icke yttra sig i hufvudsaken, men tillägger, att om Widerberg skulle kunna med trovärdiga bevis styrka, att han uppnått myndiga år, så anhåller man få del af detta innan frågan afgöres.

Ehuru man kunde tycka, att hökarnes invändning vore alldeles afgörande, delades icke denna åsigt af Widerberg sjelf, hvilken, sedan han haft del af deras förklaring, yrkade på uppgifna skäl bifall till sin ansökan. Tyvärr har det icke varit möjligt få reda på dessa bilagor till protokollet, och man känner sålunda icke heller hvilka skäl han andragit; i hvarje fall remitterades äfven hans senaste skrifvelse till Hökerisocieteten, och dermed tyckes saken förfallit.[1]

Ytterligare en omständighet är af ett visst intresse i denna sak. Man känner nemligen alltför väl, hur oeftergifligt det hölls på bestämmelsen, att den, som ville erhålla burskap och vinna sin utkomst i handel eller yrken, skulle visa, att han under föreskrifven tid egnat sig deråt och nått det mått af insigt deri som fordrades. Då nu Hökerisocieteten i detta fall icke har något att erinra mot Widerberg, och von Blanc i sitt intyg rent ut uppgifver att Widerberg »uti the til sådan handel hörande stycken förvärfvat sig nödig insigt», så är det alldeles tydligt, att han före inträdet vid teatern verkligen varit anställd hos någon hökare. Då fadern, en fattig bokhållare, afled när sonen endast var 6 år gammal, var det nog en tvingande nödvändighet, att han kom ut så tidigt som möjligt för att sjelf tjena sitt bröd.

Till lycka för den svenska konsten blef det således ingenting af med viktualiefunderingarne, och Widerberg stannade vid truppen, der han som vi sett förenade sitt öde med den ännu yngre Anna Catarina Widebecks. Hvar

---

[1] *Rådhusrättens Politi protokoller* 5/12 1783 samt 13/2 och 12/11 1784.

de båda makarne vistades året efter von Blancs afgång, känner man icke, men den 10 Aug. 1786 äro de i Göteborg, och denna dag företrädde inför magistraten »Comedie Acteuren *Anders Widerberg* och anhöll så skrift- som munteligen att, som Comedie Directeuren *Joh. von Blanc* på honom öfverlåtit then rättighet han genom Kongl. Maj:ts i nåder förunte Privilegier ägt, at få upföra Comedier m. m. här i staden, och han är sinnad inom några dagar härstädes öppna Theatern, thet ville Magistraten thess bifall thertil meddela. Och fant Magistraten wid thenna Widerbergs begäran icke något at påminna, så vida han the vanliga afgifterna till Spinnhuset erlägger, hvarom han tillsades».[1]

Sålunda började fem dagar senare Andreas Widerberg sin verksamhet såsom ledare af teatern i Göteborg.

Spellista.[2]

1786 Tisd. 15/8.	(Götheb. Tidningar). I afton blifwer på Comedie-huset upfördt *Eugenie* eller *Den förolämpade Dygden*, skåd. 5 a. hwarefter följer Cassandre–Oculist, opera comique i en Act.
» Fred. 18/8	blifwer *Redoute* på Comedie-huset, hwartil kläder och Dominoer finnas i mit Logis samt på Comedie-huset. *Anders Widerberg.*
» Tisd. 22/8.	Wärdshuset eller Du bör se hwem du tror, lusts. 5 a. Denna Piece är här på orten aldrig förut upförd. Hvarefter *Le Tableau Parlant* eller *Den Talande Taflan*. op. com. 1 a.
» Fred. 25/8.	*Susanna i Babylon*, drama 5. a., hwarefter på begäran f. 2 ggn *Le Tableau Parlant.*
» Månd. 28/8	blifwer upfördt *Jeppe på Berget.*
» Onsd. 30/8.	Clementine och Desormes eller Den räddade Oskulden, dram. 5 a., samt *Dideric Menschenschrech*, eller *Den Listige Betjenten.*
» Fred. 1/9.	*L'Embarras des Richesses* eller *Rikedomens Beswärligheter*, lusts. 3 a. samt på fleres begäran Det Indianska Campementet eller Den Betslade Philosophen, op. com. 1 a.

[1] *Rådhusrättens Politiprotokoll* 10/8 1786. Widerberg hade dock af von Blanc endast medgifvits att tills widare spela på dennes privilegier: det var först den 3 Febr. 1793 som von Blanc, »med kongl. Maj:ts Allernadigste tillstand» formligen öfverlät dessa på Widerberg, »med lika nadigt tillagd rättighet, at, under den tid han af tjenstgöring wid kongl. Maj:ts Hof Capell och Spectacler är hindrad, igenom öfverenskommelse med en annan dem begagna». (*Rådhusrättens politiprotokoll* 28/10 1803.)

[2] Efter annonser i *Götheborgska Nyheter* och *Tidningar.*

1786 Tisd. 5/9.	*Bruden i Sorgen*, sorgespel 5 a. samt *Slafhandlaren i Smirna*, lusts. 1 a.
» Fred. 8/9.	*Konung Henric den 4:des Jagt*, com. 3 a. samt *Don Micco och Lesbina*, intermede 1 a.
» Tisd. 12/9.	*Hushållerskan* eller *Trumslagaren betalar altsammans*, com. 2 a. samt *Lucile* op. com. 1 a.
» Fred. 15/9.	*Georg Dandin* eller *Det ångrade Giftermålet*, lusts. 3 a. samt *Donnerpamp*, parodie 2 a. blandad med sång.
» Tisd. 19/9.	Crispin som Far, com. 3 a. samt *Servante Maitresse* eller *Pigan Husbonde-Fru*, op. com. 2 a.
» » 26/9.	*La Gageure* eller *Det Oförmodade Wadet*, com. 2 a. samt *Kopparslagaren*, op. com. 2 a.
» Fred. 29/9.	La Folle Journée och Le Mariage de Figaro eller Den Tokroliga Dagen och Figarros Bröllop, lusts. 5 a. från Fransyskan, af Hr Beaumarchais, blandad med Vaudevilles.
» Tisd. 3/10	på fleres begäran f. 2 ggn *Figaros Bröllop*.
» Fred. 6/10.	*Borgare-Scholan*, com. 3 a. samt på fleres begäran f. 2 ggn *Lucile*.
» Månd. 9/10	blifwer *Redoute* på Comediehuset, med all ordnings bibehållande; om någon skulle åstunda flera slags Caracters-Masquer samt kläder och Dominoer, finnas de så wäl uti mit Logis som på Comediehuset. *Andreas Widerberg*.
» Onsd. 11/10.	*Kärleken gör Narrar* samt f. 2 ggn. *Kopparslagaren*.
» Fred. 13/10	f. 2 ggn *Hushållerskan* samt *La Bohemienne* eller *Zigenerna*, op. Buffon 2 a.
» Tisd. 17/10.	Den Ohöflige Friaren, lusts. 3 a. af Hr Monvel, öfwers. från Fransyskan. Denna Piece är här förut ej upförd, och är en ganska wacker händelse; derefter *Le Cadi dupée* eller *Den Bedragne Domaren*, op. com. 1 a.
» Fred. 20/10	på fleres begäran, f. 3 ggn *Figarros Bröllop*. Början sker i dag och härefter kl. 5.
» Tisd. 24/10.	*Martin och Gripon* eller *De bägge Girige*, op. com. 2 a. samt f. 2 ggn *Diedrich Menschenskräck*. Under action tillåtes ingen at komma på Theatern.
» Fred. 27/10	på fleres begäran: f. 4 ggn *Figarros Bröllop* samt f. 2 ggn *Pigan Husbonde-Fru*.
» Tisd. 31/10	f. 2 ggn *Wärdshuset*, lusts. 5 a. samt *Annette och Lubin*, op. com. 1 a.
» Onsd. 1/11.	Til firande af wår Allernåd. Kron-Prins höga Födelse-Dag blifwer *Redoute* på Comediehuset, med all ordnings bibehållande, hwartil kläder och Masquer finnas hos Hr Widerberg.
» Fred. 3/11.	List öfwer List eller Med Räfwar fångar man Räfwar, com. 5 a. Denna Piece är ganska comique och nöjsam, samt här å orten förut aldrig upförd. Derefter på begäran, f. 3 ggn *Le Tableau Parlant*.
» Tisd. 7/11.	*Alexis* eller *Desertenren*, op. drama. 3 a.
» Fred. 10/11	på fleres begäran: f. 2 ggn *Jeppe på Berget* samt *De bägge Jägarne och Mjölkflickan*, op. com. 1 a.

1786 Månd. 13/11. Recett för *Anders Lundqvist: Den Lustige Skoflickaren eller Fan är lös.*

» Tisd. 14/11 på begäran, f. 2 ggn *Alexis* eller *Deserteuren* samt f. 3 ggn *Diederich Menschenschreck.*

» Fred. 17/11 f. 2 ggn *Rikedomens Beswärligheter* samt *La Clochiette* (!) eller *Klockan*, op. com. 1 a.

» Månd. 20/11. Recett för acteuren *Utberg: Georg Bramwells* (!) *olyckliga händelser* eller *Den Londonske köpmannen*, drama 5 a. samt på begäran f. 2 ggn *Anette och Lubin*, op. com. 1 a.

» Tisd. 21/11 f. 2 ggn *Georg Dandin* samt Les Sabots eller Träskorna, op. com. 1 a. från Fransyskan.

» Fred. 24/11 f. 2 ggn *Det Indianska Campementet* samt *Alzira* eller *Americanerna*, sorgespel 5 a.

» Tisd. 28/11 f. 2 ggn *Crispin som Far* samt på fleres begäran f. 2 ggn *Les Sabots.*

» Fred. 1/12. *Zaira*, sorgespel 5 a. samt Nanette och Lucas eller Den Nyfikna Hustrun, op. com. 1 a., och ej förr här upförd.

» Tisd. 5/12 på fleres begäran: f. 5 ggn *Figarros Bröllop.*

» Fred. 8/12. *Redoute* på Comediehuset, med all ordnings bibehallande. Åtskilliga swarta Dominoer och kläder samt nyligen ankomna Italienska masquer finnas så wäl i mit Logis som på Comediehuset.

Andreas Widerberg.

» Månd. 11/12. *Le Père de Famille* eller *Den ömsinte Husfadern*, skåd. 5 a. samt *Tunnebindaren*, op. com. 1 a. Recett för Acteuren *Wernström.*

» Tisd. 12/12 på fleres begäran: f. 2 ggn *Georg Barnwells olyckliga händelse* samt f. 2 ggn *Le Cadi Dupé.*

» Fred. 15/12. *Den bedragne Landtjunkaren*, com. 3 a. samt f. 3 ggn *Träskorna.* Til förmån för stadens fattige.

» Tisd. 19/12. *Petis och Thelée*, parodie 3 a. samt f. 2 ggn *La Bohemienne.*

» Fred. 29/12 f. 2 ggn *Susanna* samt f. 2 ggn *De bägge Jägarne och Mjölkflickan.*

1787 Fred. 5/1. Den gamle Ungkarlen eller Såsom man drifwer så går det, lusts. 5 a. samt f. 2 ggn *Cassander Oculist.*

» Fred. 12/1. *Bridgewater* eller *Förklädningen*, lusts. 5 a. samt på begäran f. 3 ggn *Le Cadi Dupé.*

» Tisd. 16/1. *En Fru som icke känner sin Man*, lusts. 2 a. samt f. 2 ggn *Nanette och Lucas* eller *Den nyfikna Bondhustrun.*

» Onsd. 24/1. Til underdanigt firande af wår Allernådigste konungs höga Födelsedag, upföres en *Prologue*, hwarefter följer: Hamlette.

Äfwen öpnas Comedie-huset kl. 10 til *Redoute*, som man hoppas skal blifwa til Resp. Herrskapers fulkomliga nöje, emedan man tänker iakttaga nogaste ordning. Swarta och Coleurta Dominoer samt Caracters-kläder och Masquer finnas sa wäl i Directeurens Logis som pa Comediehuset.

» Fred. 26/1 f. 2 ggn *Prologen* och f. 2 ggn *Hamlet.*

1787	Tisd.	6/2	f. 2 ggn *Zaira* samt f. 3 ggn *Nanette och Lucas.*
»	Fred.	9/2	på fleres begäran: f. 3 ggn *Alexis* eller *Deserteuren* samt f. 4 ggn *Diedrich Menschenschreck.*
»	Tisd.	13/2	f. 2 ggn *Bruden i Sorgen* samt på begäran, f. 3 ggn *Lucile.*
»	Fred.	16/2.	1 afton blifwer på fleres anmodan upfördt (f. 4 ggn) *Hamlet*, samt *De twänne ombytta Billeterna*, lusts. 1 a.
»	Tisd.	20/2	blifwer *Redoute* för sista gången i denna Termin, med nogaste ordnings bibehållande som senare gången. Början sker kl. 10.
»	Fred.	23/2	f. 2 ggn *Alzira* samt f. 3 ggn *Servante Maitresse.*
»	Tisd.	27/2	på fleres begäran: f. 2 ggn *Clementine och Dessormes* samt f. 4 ggn *Nanette och Lucas.*
»	Fred.	2/3.	Tilfälle gör Tjufwen, Divertissement uti 1 Act. med Vaudeviller, och är härstädes aldrig förut upfördt, samt f. 3 ggn *Crispin som Far.*
»	Tisd.	6/3	f. 5 ggn *Hamlet* samt f. 2 ggn *Tilfälle gör Tjufwen.*
»	Onsd.	7/3	f. 6 ggn *Figarros Bröllop* samt för 3 ggn *Tilfälle gör Tjufwen.* Inkomsten är af Directeuren anslagen samtlige Trouppen til delning.
»	Fred.	9/3.	1 afton för sista ggn i denna Termin: f. 4 ggn *Tilfälle gör Tjufwen* samt f. 4 ggn *Le Cadi Dupé* och f. 2 ggn *Tunnebindaren*, hwarefter sluteligen Directeuren Herr *Widerberg* håller et *Tacksägelse- och Afskeds-Tal.*

En flyktig blick på denna repertoar är tillräcklig för att öfvertyga oss om att den unge direktören icke blott gick i sin mästares spår, utan äfven att han uppträdde med nyheter af synnerligen värdefull beskaffenhet. Främst bland dessa står Shakspeares odödliga mästerverk *Hamlet*, och då annonsen om det första återgifvandet på svensk scen af detta sorgespel bör vara af intresse, återgifves den här:[1]

»I morgon Onsdag den 24 Jan. (1787) blifwer, til underdånigst firande af wår Allernådigste Konungs höga Födelsedag, upförd en Prologue, som är skrifwen och lämnad til denna stora Dagen; hwarefter följer: *Hamlette*, Sorgespel i 5 Acter, från Ängelskan, skrifwen af den berömde *Shakespeare;* denna stora Piece, som för första gången upföres på Swensk Theater, har på alla språk wunnit förtroende.

Början sker i morgon precis kl. 4 i anseende til Piecens längd och de många förändringar af nya Decorationer.

Widerberg spelade sjelf Hamlet. Då man läser samtidas skildring af hans uppträdande i allmänhet, kan man lätt förstå, att han varit utmärkt icke minst i denna roll: hans milda, välljudande organ, hans själfulla föredrag och väl afpassade nyansering af spelet gjorde honom till en

---

[1] *Götheborgs Tidningar* 23/1 1787. Spelades i Stockholm först den 26 Mars 1819.

af de förnämsta sceniska artisterna på sin tid; han hade lysande dramatiska anlag, ståtlig växt och bildsköna anletsdrag, ett hufvud à l'antique, och hvad han sade tycktes komma ur själens djup, hade alltid det sanna uttryck, som karaktär och situation fordrade, och hans spel erhöll härigenom en naturlighet, ett rörande behag, som ingen konst och ingen beräkning kunna gifva.

Också väckte Hamlet stort uppseende. Sorgespelet gafs för andra gången den 26 Jan., och den 1 Febr. läste man i Götheborgs Tidningar: »Til nästa Söndag (4/2) täcktes Hr *Widerberg* låta upföra *Hamlett,* på flere Herrskapers begäran», en uppmaning som troligen efterkoms, ty den 16:e i samma månad annonserades: »I afton blifwer på fleres anmodan upförd för *fjerde* gången Hamlet». Äfven i öfrigt finner man spår af det intresse hvarmed pjesen mottogs; det uppstod nemligen en liten fejd mellan stadens tidningar i anledning häraf.

Förhållandet var, att allmänheten, förutom teatern, äfven samtidigt hugnades med de prestationer som »Eqvilibristen, mekaniske konstmästaren och Luftspringaren» *Albertz* samt en »Holländsk Physicus och Mathematicus» *Broun* hade att bjuda på, och då *Götheborgska Nyheter* ifrigt berömde den senare, tog *Götheborgs Tidningar* den 6 Febr. 1787 till orda deremot:[1]

> »Oviss om annonsen i N:o 14 af Götheborgska Nyheter, rörande holländske professorn *Broun*, skal wara ironi eller ej, torde man ega frihet att anmärka det hr Broun, ehuru han var ferm i en och annan konst, förtjenar likväl de flesta af hans konster ej et öfwerdrifwet beröm i Allmänna Paper, utan häldre samma öde, som wederfors Professor *Albertz*, hwilken för 8 dagar sedan utwislades på Comedie-Huset. För öfrigt torde hwarje

[1] Johan Friedrich Albertus hade, enligt Flodmark sid. 85, redan sommaren 1777 hugnat Stockholm med ett längre besök, och uppträdde 17/5 1779 på teatern i Göteborg. Den 19 Jan. 1787 visade han härstädes på stora Radhussalen för andra gången sina konster och sin »skicklighet i eqvilibrier, kroppspositurer och luftsprång efter musikalisk takt», och uppträdde sedan ett par gånger på teatern.

Broun åter gaf den 10/1 1781 sin första föreställning »på stora salen i Jöranssonska huset vid Drottninggatan, visande bl. a. »En Ottomanisk figur 12 tum i höjden i full corpus, mycket intressant att se, som kallas den store Sultan, hvilken swarar utan fel på alla hemligheter som af honom fragas, utan at någon kommer til honom». Vidare: »En af åskadarne tager emot ett stycke Silfwerpenning, som han lägger uti en dosa, hvilken är tillsluten; den samma skal förswinna uti en annan dosa, eller i en af åskådarnes Fickor, utan att Hr Broun hwarken rörer sig eller kommer derwid», m. fl. taskspelarekonster.

wältänkande vara hatare af alle utländske Konstmästare, med hwad titlar de hälst utmärka sig, som suga utur wårt fattiga Land de penningar, hwilka til bättre kunde anwändas; skola de utgifvas för nöjen, måtte det ske til upmuntran för infödde! Directeuren för härwarande Skådespels-Sällskapet Hr *Widerberg* förtjenar i flera hänseenden Allmänhetens aktning, och med kännares bifall kan man pastå, at få lära öfverträffa honom i *Hamlets* role».

Götheborgs Allehanda uttrycker sig samma dag ej mindre varmt; efter att hafva omtalat, att hr Albertus haft bättre lycka än förra gången när han nu, Söndagen den 4 Febr. eller samma dag Hamlet torde gifvits för tredje gången, visat sig i »luftspringning med kroppspositurer», och dervid ådagalagt »en sällsynt fermité», yttrar tidningen: »man bör ej glömma den Tragedie, hvilken härstädes blifwit tvenne gånger upförd och det med allmänt bifall, emedan Hr *Widerberg* uti Prins *Hamletts* Role så behagligt wisat sin styrka i Theatraliska wägen, at Piecen nu för fjerde gången begäres».

Det är fullständigt obekant hvem som verkställt öfversättningen, och, då man icke kan tillmäta uppgifterna i annonserna full trovärdighet, är det nog ovisst också, om detta skett direkt från engelskan, såsom det uppgifves, och ej från någon fransk öfversättning, således i andra hand. Det är icke utan att man med fog kan misstänka något sådant, ty när Hamlet nästa gång spelas, den 4 Mars 1791, sker det efter en »ny öfwersättning, uti det närmaste följd engelska originalet», hvilket antyder, att man visste detta icke hafva varit fallet med den föregående.[1]

Denna nyhet i den högre stilen hade föregåtts af *Monvels* 5-akts drama *Clementine och Desormes* eller *Den räddade oskulden,* som gafs i Stockholm först 1793, då i öfversättning af *J. G. De la Gardie,* eller af *Johan Wilhelm Spetz.*[2]

Som vanligt var det dock lustspelet och operetten som togo brorslotten af årets nyheter. Främst åter bland dessa stod *Den tokroliga dagen* eller *Figaros bröllop* af Beaumarchais, som gafs första gången den 29 Sept. 1786, sex år tidigare än i Stockholm, samt derefter fem gånger under terminen. Då man känner, att Björns öfversättning

---

[1] *Götheborgs Tidningar* 4/3 1791.

[2] Den senare enligt *Eugène Lewenhaupt,* Bref rörande Teatern under Gustaf III, sid. 168; den förre enligt *Dahlgren.*

icke spelades förr än 1792, måste man troligen nu begagnat en redan 1785 tryckt, medelmåttig sådan af *Daniel Engelbert Pilgren.*[1]

Bland operetterna slog mest an *Det Indianska Campementet* eller *Den betslade philosophen*, opera comique i en akt, imitation af Envallsson efter Piis och Barré[2]; den gafs nemligen 10 gånger till och med år 1792, egendomligt nog, ty det hela är en burlesk obetydlighet, men förmodligen var det musiken, och möjligen äfven anakronism i kostymeringen, som roade. Den vördnadsvärde filosofen *Aristoteles*, Alexander den stores forne lärare, är här hufvudpersonen, och scenen föreställer grekiska härens läger, med tält främst för *Alexander* och den gamle vise. Den senare får likväl i pjesen pruta af på sitt rykte som sådan. Han förmanar nemligen sin ryktbare lärjunge att slå ur hågen kärleken till *Orphale*, hvilken endast ställer sig hindrande i vägen för hans storhet, och påvisar

»Qvinnans snara aldrig blifver rutten,
Rutten, rutten, rutten;
Phoebus, Paris, Longipes,
Jupiter och Hercules,
Alla så föllo de neder uti putten,
Putten, putten, putten.
Endast med philosophie
Botas kärleks tokeri;
Skönhet kan bedraga hela tutten.
Tutten, tutten, tutten,
Phoebus, Paris, Longipes,
Jupiter och Hercules,
Alla så föllo de neder uti putten,
Putten, putten, putten.

Men när *Orphale*, fruktande filosofens inflytande på Alexander, derefter gör den förre ett besök för att profva sin tjusningskraft, stretar väl denne till en början emot och sjunger:

»Åh, kära Logica! står du mig bi,
Jag efter dig ej eller är fiken;
Jag för den skadan skall tröstad bli

---

[1] Pilgren var, enligt benäget meddelande af Hr Birger Schöldström, kammarskrifvare i Commerce Collegium och hade inom litteraturen förut gjort sig känd för en bearbetning af de Cahusacs sorgspel »Zoroaster» samt en hyllning åt sångerskan fru Olin: »Skaldebref ifrån systrarne på Parnassen till den återvunna Polymnia». (Samlaren V:631.)

[2] Den franska titeln »Aristote amoureux» är vida bättre, ty Envallssons »Det Indianska Campementet» är intetsägande och vilseledande.

Utaf den sköna methafysiken.
Men mina Muser mig gjort till cujon,
Jag kan ej se en definition.

Orphale:
Sköt Herr Magister med arbetsam hand.
Sköt era lunter i kalfskins band.»

Snart blir den lärde dock allt mer förvirrad och betagen,

»Nu gäller det all min philosophie,
O Sanct Apollo! statt mig bi!» —

men intet hjelper mot Amors snaror, och slutligen utbrister Aristoteles:

Ack, gudomliga Orphale!
Hon mitt hjerta vinner;
Det tar del i Edra qval,
Re'n det häftigt brinner:
Hennes fi, fi, fi,
Hennes lo, lo, lo,
Hennes fi, hennes lo,
Hennes filosof jag blifver
Och till träl mig gifver.

och för att sätta kronan på sin seger, spänner nu Orphale filosofen för den vagn hon nyss fått af sin älskare. I denna gör hon, dragen af den pustande, förälskade narren en tur genom lägret, och Aristoteles öfverraskas i denna förnedring af Alexander och hans följe, hvilka nu utskratta den, som ville i sin storhet

— — — — lexor få
För hela menskoslägtet skrifva —
Men, hvilken syn, att visdomens far,
Liksom en dåre betsel drar!

Kör:
Ack! hvilken syn att visdomens far,
liksom en dåre betsel drar!

Och Orphale hånar obarmhertigt:

Om ni sett hvilka språng han tagit,
Än i traf och än i galopp,
Med sin filosofiska kropp! — — —
Han bättre än en häst mig dragit,
Ack! hvilken syn att visdomens far,
Liksom en dåre betsel drar!»

En annan omtyckt operett af samma författarefirma som den föregående har äfven bearbetats af Envallsson och blef nu spelad, nemligen *Cassander oculist,* en bagatell som tvenne år förut spelats på Ericsbergs-teatern af Stenborgska sällskapet; den berömde ögonläkaren *Cassander,* som stått i begrepp att gifta sig med den täcka

Colombine, har fått se den sköna, blinda *Isabelle*, samt beslutar att söka bota henne, då han hoppas att hon till tacksamhet derför skall vilja bli hans hustru. Detta beslut väcker förtviflan hos hans lärjunge *Leander*, som älskar Isabelle, men icke vill träda hindrande i vägen för mästaren, till hvilken han står i förbindelse, och det hjelper ej att hans vän, den lättsinnige *Pjerrot*, uppmuntrande sjunger:

Den flickan som min bror tillhör
Hon ock min syster vara bör.
Man derpå igenkänner,
Allt väl!
De aldra bästa vänner —
Ni förstar mig väl?

Kan jag till bror en doktor få,
Jag honom sjelf skall öfvergå
Och lära'n att kurera,
Allt väl!
Båd syn och annat mera,
Ni förstår mig väl?

Så kommer stunden för operationen. Cassander, som har vissa tvifvelsmål hur den vackra patienten skall, sedan hon fått sin syn, blifva till mods inför hans fula ansigte, men som tröstar sig med att när han såg sig i spegeln »då fann jag mig sjelf rätt vacker, och för öfrigt skall jag raka mig och sätta en ny peruk på mig» — går ut för att hjelpa upp sitt yttre. Under tiden inledes Isabelle och mottages af Leander, som icke kan motstå frestelsen att uppträda i mästarens namn och förklarar henne sin kärlek, den hon besvarar.

När derefter Cassander återvänder och efter lyckligt slutad operation aftager bindeln för hennes ögon, måste han vara vittne till hur hon, ledd af rösten, kastar sig i Leanders armar och icke vill veta af den stackars doktorn, som nu måste taga till nåder den försmådda Colombine —

»Min konst jag öfvergifver
Och den försvär för alla dar;
För den han farlig blifwer
Som fästmö har —»

Den största dragningskraften på publiken hade dock bland alla operetterna den första inhemska af detta slag, nemligen *Tillfället gör tjufven*, komedi-vaudeville i 2 akter af Gustaf Mauritz Armfelt och Carl Israel Hallman, med ouverture af kammarmusikus Joh. Fredr. Grenser, hvilket

täcka divertissement spelades ej mindre än 14 gånger under den återstående delen af 1700-talet. Egendomligt är verkligen, att denna pjes spelades i Göteborg för första gången på en offentlig scen, ty, oafsedt att den uppfördes på Ulriksdals slott redan 1783 inför den kungliga familjen, var det först den 23 Febr. 1788 som den gafs på Munkbroteatern.

De återstående nyheterna för den lyriska scenen voro *Nanette och Lucas* eller *Den nyfikna hustrun* samt *Träskorna*, öfversättning från den franska opera comique »Les Sabots»; ingendera återfinnes hvarken hos Dahlgren eller Klemming.

Det samma är fallet med ett par af de för denna termin uppsatta komedierna, nemligen *Värdshuset* eller *Du bör se hvem du tror* samt *Den gamle ungkarlen* eller *Såsom man drifver, så går det*, lustspel i 5 akter, hvilket senare gick blott en enda gång och derefter måste nedläggas.

Treaktslustspelet på vers *Den ohöflige friaren* af Monvel (L'Amant bourru), gafs likaledes blott en gång; det öfversattes sedermera af H. A. Kullberg med titel »Den häftige friaren» och spelades första gången i Stockholm 1817. Det var äfven i Göteborg under detta spelår som Romanus' treaktskomedi *Crispin som far* första gången uppfördes.[1]

Af äldre saker förekommo repriser af *Holbergs* »Jeppe» och »Didrik Menschenskräck», hvilken senare spelades fyra gånger; »Pigan husbondefru», »Kopparslagaren», »Annette och Lubin», Tunnbindaren», i öfrigt andra gamla, gerna sedda operetter som »Den bedragne domaren», »Den talande taflan» m. fl., allt stående repertoarpjeser, liksom *Molières* »George Dandin» och »Den bedragne landtjunkaren», *Hallmans* »Donnerpamp» och »Petis och Thelée» och *Wallenbergs* »Susanna», samt *Voltaires* »Alzira» och »Zayra».

För öfrigt var spelterminen, som man finner, kortare än under vanliga förhållanden under von Blancs styrelse och slutade redan den 9 Mars, ovisst af hvad anledning. Det synes i detta fall rådt en viss osäkerhet, som äfven vållade, att det vanliga abonnementet »med eller utan loger» inskränktes till tiden mellan den 5:te September och Jul.[2]

---

[1] Gafs i Stockholm 21/10 1801.
[2] *Götheborgs Tidningar* 5/9 1786.

I regeln spelades tvenne gånger i veckan, Tisdagar och Fredagar, med början kl. 6 under höstmånaderna samt kl. 5 på vintern, och under spelet tilläts »ingen att komma på teatern», d. v. s. mellan kulisserna.[1]

Operamaskeraderna fortgingo under Widerbergs styrelse, liksom under hans företrädares, men voro nu talrikare än någonsin eller ej mindre än 6, ådagaläggande, att publiken fått verklig smak för dessa nöjen. Den första gafs redan så tidigt som den 18 Augusti och den sista den 20 Februari; om alla annonserades, att de komme att försiggå »med nogaste ordnings bibehållande», och det var väl ett strängt iakttagande häraf som gjorde att de kunde hålla sig uppe i allmänhetens ynnest.

Att redogöra för de krafter, som utgjorde Andreas Widerbergs sällskap under detta hans första år såsom teaterdirektör, är mycket svårt och lyckas endast delvis. Med *visshet* utgjordes truppen af följande:

Direktör: *Andreas Widerberg.*
Aktris: Fru *Anna Catarina Widerberg,* f. *Widebeck.*
Aktörer: *Jonas Wernström,*
Anders Lundqvist;
alla dessa från von Blancs sällskap. Vidare nya:
Aktörer: *Carl Petter Utberg,*
Vincent Fredrichsson och
Elias Magnus Wederborg.

Utan tvifvel var sällskapet åtskilligt talrikare — med visshet åtminstone på den qvinliga sidan, — men det är utan gagn att gissningsvis införa några af de namn man ytterligare skulle kunna tänka sig.[2]

---

[1] En *Thomas Santi* annonserade att han alla dagar mellan den 19—23 Aug. visade Vaxbilder »på Comediehuset» mot 4 skill. person, men troligtvis skedde detta ej på scenen, då ingenting derom nämnes i fråga om spektaklerna.

[2] Den $^{28}/_{10}$ 1786 finnes i n:o 43 af *Götheborgska Nyheter* intagen följande annons (möjligen något slags mystifikation):

»Härmed gifwes tilkänna at en Afskedad Corporal ifrån Skåne som af Hans kongl. Maj:t den 4 sistl. Juli uti Lägret vid Bonarp undfådt Privilegium at Spela *Comedie och Skådespel* (!), är nu ämnad at detsamma bortarrendera, med behörige Kläder och Decorationer, hälst han nu mera sådant ej kan förestå förmedelst sjuklighet. Den som dertill finnes hugad, får närmare underrättelse på Tryckeriet.»

Detta är uppdyker äfven en gammal bekant, nemligen *Neuman.* Det är förut omtaladt hur illa han råkade ut i Göteborg i slutet af 1770-

Den näst Widerberg främste skådespelaren vid sällskapet, *Jonas Wernström* synes, efter upplösandet af von Blancs trupp, varit än här och än der. Slutligen sökte och erhöll han anställning hos Carl Stenborg vid dennes teater i Stockholm, samt mottog 6 rdr specie i respenningar för att kunna inställa sig der, men då trädde Widerberg emellan och lyckades förmå den gamle kamraten att stanna hos sig och bryta den med Stenborg träffade öfverenskommelsen.

Härmed var Stenborg icke belåten, utan stämde Wernström inför kämnersrätten i Göteborg, mindre för att med våld eröfra honom åt sin trupp än för att statuera ett exempel derför att han brutit förbindelsen och »svikligen sig undanhållit».

När målet den 25 Aug. 1786 kom före, voro båda personligen tillstädes, och »Hofsekreteraren och Directeuren för Nya Swenska Theatern i Stockholm, Ädel- och Högaktad Hr *Carl Stenborg*» anförde, att något skriftligt kontrakt visserligen icke blifvit uppgjordt, men framvisade bref från Wernström, dateradt Vesterås den 28 Juni samma år, deri denne tackar för löftet om anställning, förklarar sig nöjd med de erbjudna vilkoren af 5 plåtar i veckan samt yttrar, att »ehuru denna summa var ringa, ville han hellre derför göra kontrakt med Stenborg än med någon annan»; ber vidare, att detta bref måtte betraktas såsom liktydigt med kontrakt, och lofvar komma så snart han kunde. Men derefter företedde Stenborg ett senare bref från Wernström, dateradt Göteborg den 24 Aug., eller dagen före målets upptagande i rätten, deri Wernström ber, att Stenborg »ville sätta sig öfver att förfölja en ändå nog olycklig, samt lofvar med den höfligaste och erkänsammaste façon i werlden godtgöra de emottagna pengarne, begär att han, såsom en nödståld, den der anhåller om Herr

talet, samt att von Blanc 1783 varnade allmänheten för honom; och *Flodman* gör derefter i sitt anf. arbete sid. 116 och följande redo för hans uppträdande i Norrköping 1785—86; från denna senare tid föreligger i Göteborgs Stads arkiv ett bidrag till den vilsekomnes historia. Man finner nemligen i *Kämnersrättens dombok uti Brottmål* för den 31/8 1786 att kämnersrätten i Norrköping begärt underrättelse »angående den för flera brott derstädes häktade *f. d. Boktryckaregesällen Adolf Fredrik Neumans* person och frejd under sitt vistande här i staden 1784 vid Comedidirecteuren von Blancs trupp, äfvensom för hvad brott han blifvit dömd, sedan han sagt det endast varit för kitsligt skrifvande.»

Hofsekreterarens medlidande, sedan han råkat förfördela dess person, måtte blifva bewärdigad, då Herr Hofsekreteraren deremot hade att vänta välsignelse af hans innersta suckar». Som Stenborg icke ville åtnöjas med »suckar», förklarade han, »som förmälte sig ganska väl känna Wernströms lynne sedan den tid han för flere år tillbaka varit i hans aflidne faders tjenst», att han icke kunde fästa något afseende vid hvad Wernström begärt.

Den senare erkände oförbehållsamt allt som lades honom till last, samt att Stenborg lofvat taga honom på försök till sin trupp mot 5 plåtar i veckan, till en början och till dess han visat sin talent på teatern, men anförde till sin ursäkt att hafva brutit öfverenskommelsen den omständigheten att det icke fanns något som förband honom inställa sig inom någon viss tid, hvarför han trott, det icke skulle hafva något att betyda, om han på en kort tid vore frånvarande från Stockholm.

Äfven kämnersrätten »förestälde Herr Hofsekreteraren att, så vida han kan umbära Wernströms biträde vid sin teater, vore det ej allenast för Wernström gynsamt, i anseende till den tjenst vid teatern härstädes han kan göra, utan ock för allmänheten här behagligt om Herr Hofsekreteraren ville på något sätt eftergifva denna sin mot Wernström anstälda talan, så att han finge blifva qvar».

Detta vädjande från sjelfva rätten gjorde tillbörlig verkan, och Stenborg förklarade nu, att han, »för att tjena Comedieföreståndaren *Widerberg*, såsom en nybegynnare och anförare af denna här i staden varande troupp», ville tillmötesgå de uttalade önskningarne, så till vida att Wernström skulle slippa från saken mot att erlägga 50 rdr specie, »hvaraf Herr Hofsekreteraren, såsom ett bevis att han sjelf är skild från egennyttiga afsigter, vill hafva disponerat hälften till denna stadens fattige och andra hälften till Stockholms stads», hvarigenom Wernström »med sveda i pungen» må lära känna följderna af sitt handlingssätt. I annat fall yrkade Stenborg, att Wernström genast skulle träda i hans tjenst enligt tjenstehjonsstadgan samt att, »då Wernström är allmänt känd för flere brott af samma beskaffenhet», han måtte häktas och med fångskjuts försändas till Stockholm.

I enlighet härmed dömde rätten, att, om Wernström icke träffade förlikning med sin vederdeloman, skulle han

genast förfoga sig till Stockholm, »så kärt det honom är att icke blifva ditförd med tjenliga medel».[1]

Wernström föredrog att betala, eller rättare sagdt det blef den unge teaterdirektören som fick erlägga böterna på det sätt, att han lemnade till recett den 28 Augusti »Jeppe på Berget», — »hwaraf», som det heter i annonsen,

> »Herr Widerberg behagat lemna mig inkomsten, för att reglera en mig åkommen affaire af 50 Riksd. Specie utbetalning, eller i brist deraf min egen persons utlemnande, försäkrandes deremot at på alt möjeligt sätt förnöja Resp. Spectateurerne, anhållandes ödmjukligst om en talrik församling.
>
> *Jonas Wernström.*

Det synes att aftonen inbragte det rätt ansenliga beloppet af 56 rdr specie, hvaraf Stenborg skänkte ena tredjedelen till stadens fattige, den andra till barnhuset och återstående tredjedelen till Wernström sjelf, »i dess knappa vilkor».[2] Wernström erhöll ytterligare en recett den 11 Dec., då »Den ömsinte husfadren» och »Tunnebindaren» uppfördes, och, heter det, »som dessa Piecer utgöra den betydeligaste delen af hans lön vid Theatern, så recommenderar han sig wördsamt-ödmjukeligen i samtlige Resp. Innevånares ynnest och wälwilja». Han ansåg det likväl nödigt att derjemte afgifva följande förklaring:

> »Til Resp. Allmänhetens uplysning lemnas härmedelst wördsamt at de mig till Hof-Sekreteraren och Directeuren vid Nya Swenska Theatern i Stockholm, Herr Carl Stenborg, ådömde och af honom til de fattiga så ganska hederligen utdelte 56 Rdr betalning, utföll allenast genom Föreståndaren vid Theatern härstädes Hr And. Widerbergs ömhet, at lemna mig hela inkomsten af Comedien den 28 Aug. för at utreda mig ur Labyrinthen med ofwanbemälte Hr Hof-Sekreterare.
>
> *Jonas Wernström*, Acteur.»

Om de tre nya ledamöterna af truppen, *Utberg, Fredrichsson* och *Wederborg* känner man ingenting från denna tid, utom obetydligheter från kämnersrättens protokoller. Så hade en styrmansenka Elisabet Stjerna stämt »Comedie Acteuren *Utberg* beträffande 10 rds 19 skill. 6 rst. specie i hushyra, tärning och redbart lån», men när målet påropades hade gäldenären redan funnit för godt att betala skulden.[3]

---

[1] *Kämnersrättens dombok i Brottmål* 25/8 1786.

[2] *Götheborgs Allehanda* 28/9 1786.

[3] *Kämnersrättens dombok i Civila mål* 22/12 1786.

De båda andra förekomma tidigare på hösten, då »Comedie Acteuren *Vincent Fredrichsson*» hade stämt handlanden James Marshall för det denne beskylt den förre att hafva stulit ett fickur af guld, och såsom friande vittnen hade han inkallat »Comoedie Acteuren *Elias Magnus Wærderberg*» och målaregesällen Gust. Bergström. Marshall erkände att han, okunnig om att hushållerskan lagt undan det guldur, som vanligen hängde i rummet, misstänkt Fredrichsson, men förklarade nu att det gjorde honom ondt »att hafva derför beskylt en så skickelig och hederlig yngling, hwarför han åtog sig att med 4 rdr specie ersätta dennes lidande, hwarmed Fredrichsson förklarade sig nöjd».[1]

Recetterna under terminen voro, förutom Wernströms, anslagne till de fattige, till truppen samt den 13 Nov. åt *Anders Lundqvist*, hvilken i de vanliga ordalagen friade till publiken:

> »Som Herr Comoedie-Directeuren behagat lemna mig en fri Piece, kallad *Den Lustige Skoflickaren* eller *Fan är lös*, så skulle det wara för mig en stor upmuntran, om jag wid detta tillfället blefwe gynnad af en wördad Allmänhets ihågkomst, ty just af den kunde jag döma om jag någon gång tilförne warit så lycklig och wunnit Resp. Herrskapers samt Inwånares ynnest och bifall.
>
> *Anders Lundqwist*, Acteur.»

[1] *Kämnersrättens dombok i Brottmål* 15/9 1786.

Johan Gustaf Simson $^{20}/_{8}+^{23}/_{11}$ 1787.

Denne musiker, som för första gången omtalas i Göteborg den 28 April 1782 då han gaf instrumentalkonsert på rådhussalen, spelande solo på violoncelle, »så väl af egen komposition som af andre berömda mästare», och derefter nämnes den 17 Sept. samma år, då han hos von Blanc vid 29 års ålder såsom orkesteranförare ledde representationen af »Annette och Lubin», och året derefter, 1783—1784, qvarstod som dirigent, omvexlande med Benedict Schindler, uppträder derefter allt emellanåt på konserter, dels såsom gifvare af dylika, dels såsom biträdande.

Ovisst af hvad anledning började han så hvälfva planer att från orkestern stiga upp på scenen, såsom dess ledare, och dessa planer, som snart blefvo kunniga, oroade Carl Stenborg, som icke haft något att inwända mot Widerberg, men som nu ansåg sig böra i början af hösten 1786, således kort efter det den senare blifvit teaterdirektör i Göteborg, till Kongl. Maj:t ingifva en ansökan af innehåll att, »som han genom säkra underrättelser (genom Widerberg?) fått veta, att en som förr varit vid Kongl. Orchestren, vid namn *Simson,* ämnar anhålla om nådigt tillstånd att uti Götheborg få inrätta en Theater, Kongl. Maj:t täcktes för de öfriga Theatrarnes bestånd, som härigenom skulle äfventyras, sådant afslå».

Mycket riktigt begärde också Simson ett sådant tillstånd och Kongl. Maj:t, som icke hade något emot att teatern i Göteborg uppehölls, resolverade den 29 Sept. 1786 att ett sådant tillstånd beviljades, »med vilkor att för Kongl. Theatern goda och tjenliga sujetter derifrån må tagas, när sådana äro att tillgå, men ej tvärtom Götheborgske Theatern äga samma frihet».[1]

Efter det Widerberg slutat spela i Mars det föregående året, tillkännagaf omedelbart derefter Simson i en annons

> »I anledning af Hans Kongl. Maj:ts mig allernådigst gifna resolution at i Göteborg få upföra Swenska Skådespel, är jag sinnad att dermed til hösten göra början, men som min tanka är at få et sådant Dramatiskt Sällskap, som både i anseende til

---

[1] *Levertin,* anf. arbete sid. 54—55. Jemf. *Götheborgs Allehanda* $^{17}/_{4}$ 1787.

goda seder. Musique och Språkets upodling skal bidraga til mitt ögnamärke, at bibehålla min allernådigste konungs utmärkta nåd, och upmuntrande nit för vetenskapen, samt söka at winna Götheborgs Resp. Inwånares ynnest och gällande bifall, så önskar jag til detta Etablissement at ännu få ett par goda sujetter af bägge könen, som äga lust och genie til Musique och detta Engagement, samt om sin fräjd och upförande kunna upte antageliga Bewis, och icke äro engagerade wid någon annan Troupp här i Riket. Jag förmodar således at desto snarare finna sådane Sujetter som de, i anseende til deras Reputation och underwisning i nyttiga kunskaper kunna blifwa Pensionärer i mitt hus. *Joh. G. Simson.*»[1]

Det var sålunda med goda föresatser den nye direktören gick till verket, och särskildt var det väl hans afsigt, både såsom sjelf musikus, som ock af hvad man kan döma efter detta tillkännagifvande, att åt musiken inrymma en betydande plats. Då han yttrar att det »ännu» finns plats för ett par sujetter, antyder detta att han redan i medlet af April hade anställt den nödiga personalen, och det lider intet tvifvel att denna personal utgjordes af Widerbergs trupp.

Man kan sålunda med visshet antaga att Simsons sällskap utgjordes af åtminstone:

Andreas Widerberg, regissör för den dramatiska scenen,
Fru *Anna Catarina Widerberg*,
Jonas Wernström,
Anders Lundqvist,
Carl Petter Utberg,
Vincent Fredrichsson och
Elias Magnus Wederborg m. fl.

Så rustad stod Simson färdig att börja redan i senare hälften af Augusti, hvilket han tillkännagaf i följande annons:

»Med Kongl. Maj:ts allernåd. tilstånd ernar Hr Simson i anledn. af den 19 Aug. at öpna sin Theatre den 20 derpå följande, då af hans Dramatiska Sällskap för första gången upföres **Augusto och Helena eller Kärlekens Belöning.** Operette i 3 Acter med **Prologue.**

De Resp. Herrskaper som til den dagen eller för hela året åstunda Loger behagade derom adressera sig till Hr Simson. I anseende så väl til de många förefallande förändringar af Decorationer, som ock den nödwändiga stillhet, hwilken inom Theatern bör iakttagas i anseende til de spelande Personers upmärksamhet å sina göromål, så förbehålles härmed både nu och framdeles at ingen obehörig, hvarken före, under eller efter

---

[1] *Götheborgs Allehanda* 17/4 1787.

Representationen sig på Theatern må infinna, til undwikande af all oreda och det missnöje som dervid kunde förorsakas.

Premièrloge betalas med 16 skill., Second betalas med 12 skill., Galleri betalas med 6 skill. Början sker kl. 5.»

Det synes som resultatet varit tillfredsställande, ty nästa föreställning, Fredagen den 24 Aug. annonseras, för andra gången *Augusto och Helena* med *Prolog*, »med Kongl. Maj:ts allernådigste tillstånd, och i anseende till Resp. Allmänhetens utmärkta gynnande och uppmuntrande bifall». Men derefter förflyta besynnerligt nog hela September och Oktober utan en enda spektakelannons, och det första tecknet till lif är att en *operamaskerad* tillställes den 2 Nov. på »Comediehuset», till firande af kronprinsens födelsedag, »hvartill 2 rum öpnas til Resp. Herrskapers beqvämlighet; Billeter à 24 skill. specie finnas hos Hr *Simson*, boende hos hökare *Carlsson* wid Lilla Bommen, samt wid ingången».

Derefter fortsättes åter luckan i teaternotiserna, ända till Gustaf III:s ankomst till Göteborg; det berättas härom i Götheborgs Tidningar för den 22 Nov. 1787:[1]

»Sedan en Courier d. 11 dennes hitbragt den glada tidningen om Hans Maj:ts til Staden stälda resa til Skåne, woro den 13 Tisdagen eftermiddagen Länets Höfdinge, General Lieutenanten, Öfwer Commendanten och Commendeuren af kongl. Swärds Orden med Stora Korset, H. Hr Baron *And. Rud. du Rietz*, samt Stiftets Biskop, och En af de Aderton i Swenska Academien, H. Hr Doctor *Joh. Wingård*, Hans Kongl. Maj:t i underdånighet til möte wid Gränsskilnaden imellan detta och Hallands Län.

Klockan 7 om aftonen ankom Hans Maj:t i hög wälmåga och blef wid Fällebomen, å Commendantskapets wägnar, emottagen af Öfwersten wid härwarande kongl. Artilleri Brigaden och Riddaren af kongl. Swärds Orden, Hr *Fred. Rosenborg*, jemte Placemajoren Hr *Joh. Dan. Tallberg*, Stadens Magistrat, Presterskap och 24 Äldste; wid hwilket tilfälle äldste Borgmästaren, Commerce Rådet Hr *Dan. Pettersson* i underdånighet presenterade Stadens Nycklar, dem dock Hans Maj:t nådigst behagade lemna i wanligt förwar.

Då Hans Maj:t hunnit til Fästnings Porten, började med salutering i 2:ne omgångar utur Canonerna omkring Wallarne, och handgewären af kongl. Wachtmeisterska Regementet som paraderade på Lilla Torget, under Hr Öfwerste Lieutenanten, Commendanten och Riddaren *B. Malmskölds* commando. Ifrån Fällebomen til Kungs Porten, hwilken war med Marechaller illuminerad, och hwarifran hördes Musique af Pukor och Trum-

[1] Berättelsen »uppsatt af Silvander» säges det i en anteckning på marginalen af tidningen.

peter, samt långs Canalen til Residencet woro större lysande Marechaller, och på Bryggorna Obelisquer ställda, utom wanliga Lycktor å Husen, hwarjämte Rådhuset war ganska wäl illumineradt, och medlersta fenstret öfwer dörren emot Torget decorerades af en Transparent med kongl. Maj:ts chiffre, hwarunder lästes följande stropher:

»Nytt besök til älskad Stad
Gör båd ung och gammal glad.»

Billardsrummen i det Stadens Barnhus tillhöriga Huset å Köpmansgatan woro äfwen ganska wackert illuminerade.

Wid framkomsten til Residencet, utanför hwilket konungens Wakt war upstäld, emottogs Hans Maj:t vid trappan af Generalinnan, Friherrinnan *Du Rietz*, f. Friherrinna *de Geer*, hwarefter Kongl. Maj:t i sina rum lät sig i Nåder presenteras samtlige Stater härstädes, och til Staden ankomne förnäme främmande.

Dagen derpå, Onsd. d. 14, behagade Hans Maj:t förmiddagen kl. 11 uti Eschaloupe göra en tur till Nya Ammiralitets-Warfwet; eftermiddagen täcktes H. M. Nådigast afhöra mellan 6—7 en concert, som uppfördes af härvande Musique älskare i Salomoniska Fri-Murare-Samhällets nya Samlings-Rum i Hrr J. P. och N. Holtermans nybygda hus, hvilket var ganska väl upplyst med hvita vaxljus; vid ditkomsten mottogs H. M. af Samhällets Ledamöter, anförde af Hr Rådman Lund, och beledsagades uppför den med blått kläde belagda trappan, och ehuru Rummet ej ännu är alldeles färdigt, behagade H. M. såväl öfver det, som inrättningen af Trappan förklara synnerligt och nådigast wälbehag. Kl. 9 om aftonen började bal på Rådhuset, den H. M. i nåder bevistade till närmare midnatt.

Torsd. d. 15 f. m. gick H. M. incognito omkring i Fästningen och Staden, samt beså atskilligt; e. m. kl. 6 täcktes H. M. gifva Cour, hvarefter Kongl. Maj:t behagade kl. 8 begifva sig till *Spectaclet*, och det til slut bivista; efter Soupéen behagade H. M. åter begifva sig till Comedie-Huset, som ånyo öppnades kl. 10 till *Masqverade-Bal*, och der en masqve qvarblifva tils öfver Midnatten.»

Det är dessa båda sista notiser som nu intressera oss. Gustaf III bevistade sålunda Torsdagen den 15 Nov. såväl spektaklet som maskeradbalen; annonsen om representationen lyder sålunda:

»I afton blifwer i Comedie-huset upfördt. **Billeten och Lottsedeln**, Lustspel i 1 act fran Fransyskan, hwarefter *Det Indianska Campementet* eller *Den Betslade Philosophen*, opera Comique i 1 act med Vaudeviller och fria verser, imitation ifrån Fransyskan af Hr C. E. Comediehuset öpnas kl. 10 till Redoute.»[1]

---

[1] Hvad ett dylikt högt besök kostade staden framgår af t. ex. utgifterna när Gustaf 1766, då kronprins, med sin brud gästade Göteborg:

Det »Indianska Campementet» känna vi redan till och det är antagligt att konungen i Stockholm sett såväl denna uppsluppna komedi som också »Biljetten och lottsedeln», men det kan ju hafva varit af intresse att i alla fall se dem spelas af andra krafter.

Det senare lustspelet, ett verk af chevalier *de Florian*, öfversatt af *D. G. Björn*, är visserligen en obetydlighet, men rätt väl hopkommen: *Arlequin* har sin lyckliga dag; på samma gång han fått i en biljett från den älskade *Argentine* bedyranden om hennes trohet och kärlek, med uppmaning att icke frukta rivalen, den listige *Scapin*, har han vunnit en tern på nummerlotteriet, hvarigenom han besparas förödmjukelsen att vara fattig gent emot sin förmögna älskarinnan.

Han kan icke heller dölja sin glädje utan omtalar något oförsigtigt för Scapin att han vunnit på lotteriet, samt att han nu går att uttaga vinsten och derefter fira sin förening med Argentine. Rivalen beslutar förekomma detta och tvekar ej att under samtalet bestjäla Arlequin på lottsedeln — som han trodde, men varseblir, sedan han blifvit ensam, att det icke var lottsedeln han tagit ur den andres ficka utan kärleksbrefvet. Detta var en missräkning, men han gör sig den till godo, skyndar till Argentine, visar henne biljetten och föreger att Arlequin skrutit öfver detta bevis på hennes svaghet inför sin älskarinna Violette, samt att historien nu är ute i hela staden och Argentines namn på alla de unga sprättarnes läppar.

Bräder till äreporten på Pyramidbron	Daler Smt.	856.—
Timmer, plank, spik, jernplåt till densamma	»	1,822.31
Sidenbast	»	486.—
Snickeriarbete	»	2,032.—
Målareembetet för målning af äreporten och bron	»	2,600.—
Bleckslagare *Porthun*	»	2,000.—
Diverse handtverkare	»	170.—
Bleckslagare *Beckman*	»	144.—
Byggmästare *Hernick*	»	561.28
Stadsmusikanten *Leidilz* för musik på äreporten	»	280.—
Musikanterna *Horn* och *Hejnman*	»	200.—
Kantor *Bonge*	»	200.—
Diverse	»	52.—
Fyrverkeriet	»	3,496.—
	Daler Smt.	14,900.27

Hon blir förtviflad och förklarar att hon aldrig mer vill återse föremålet för sin kärlek. I detsamma kommer den ingenting anande Arlequin, som blir ytterst förvirrad när han ser det goda förhållandet mellan de båda andra, men fortfarande säker om hennes kärlek, vädjar han till Argentine sjelf att göra sitt val. Hon går in härpå och förklarar att hon vill tillhöra den som innehar biljetten. Arlequin är viss på sin sak, sticker handen i fickan och — drar upp lottsedeln. Det är nu omöjligt att rättfärdiga sig och Argentine aflägsnar sig.

Sedan de båda rivalerna blifvit ensamma, och det ej båtat något att beskylla Scapin för stölden, hittar Arlequin på en idé: han föreslår att byta, och härpå går den andre gerna in; hade han fått Argentine hade det ju varit bra, men ändå bättre är att hafva i handen den stora vinsten, och så sker uppgörelsen till allmän belåtenhet.

Nu skyndar Arlequin åter till Argentine, som rörd öfver detta bevis på djupet af hans kärlek, ångrar sitt misstroende och allt blir bra, icke minst sedan hon, under ett möte med Scapin, frånlockat denne lottsedeln, och för Scapin återstår nu ej annat än den filosofiska betraktelse han gör i slutrepliken:

»Det är ändå min tröst att jag icke vagat någonting, och att jag kunnat vinna mycket.»

Vi känna icke med visshet hvilka som uppträdde i detta stycke, men man kan hysa den förmodan att Gustaf III här såg Andreas Widerberg såsom Arlequin och fru Widerberg i Argentines roll.

Helt oväntadt blef detta det sista spektaklet under Simsons styrelse så vidt man känner; man fick nemligen Lördagen den 24 Nov. 1787 läsa i Götheborgska Nyheter följande dödsannons:

»Notificeras Wänner och bekanta Kongl. Kammarmusikus Herr *Joh. Gust. Simsons* död, som timade i Göteborg d. 23 dennes i en ålder af 34 år 7 mån.»

Den korta tid hans direktörsskap varade hade icke förmått bringa honom några materiella håfvor, ty enligt bouppteckningen, som förrättades först den 12 Maj 1791 utgjorde alla tillgångarne 913 rdr 37 skill. 6 rst. specie, under det att skulderna bestego sig till 1311 : 15.7. Äfven i detta fall hade mecenaten, kommersrådet *Patrik Alströmer* räckt en hjelpsam hand för teaterns upprätthållande och

står såsom fordringsegare med 160 rdr specie; derefter komma herrar *J. P.* och *N. Holterman* med 120, herr *Cours* med 48, *Nicklas Björnberg* med 30 rdr o. s. v.

Det som för oss ger denna bouppteckning ett synnerligen stort värde är, att ibland tillgångarne finnes förteckning öfver hela dekorationsförrådet, kostymer och musikalier m. m. Denna handling är af den betydelse att vi här intaga densamma fullständigt:

dekorationer m. m.

1 st. *Stadsfond* med 8 kulisser
10 » *Skogskulisser*
1 » röd *stadsfond* med 8 kulisser
1 » *bondstugufond* » 6 »
1 » hel och 1 klufven *Tempelfond* med 6 kulisser
1 » *trädgårdsfond* med 10 kulisser
4 » *skyar*
3 » *tak till bondstugor*
3 » lösa *träd*
2 » *bergklippor*
1 » stor *sky*
1 » *thron*
1 » gammal förgyld *vasa*
1 » *pyramid* med transparenter
1 » gammalt *skepp*
2 » *vatten* med lösa *vågor*
1 » *grafstycke*
1 » liten *transparent*
Konungen i »skiffer» (namnchiffret)
1 st. fot med fin *pyramid* och transparenter
1 » transparent *rida* utaf bomullslärft med lösa skyar
1 » *gräsbänk*
1 » gammal *väderqvarn*
3 » till *Neptuns rike*
2 » *musslor*
34 » ramar till kulisserna
6 » rullar
10 par ställ till kulisserna
4 st. vindspel
1 » lina om c:a 100 famnar
34 » lampetter af trä med bleckpipor
2 » trummskinn till askan
1 » bleckmaskin till åskan
40 » lampor

garderob:

12 st. blå *chalongecharp*
4 » hvita *lif*
1 » svart dito
1 » *tröja och kjortel*
Anettes kofta utan ärmar
1 st. svart *stofftströja* och *byxor*

1 st. rödt *sidenecharp*[1]
1 » *jacka* och *kappa*
1 » *husarklädning* af jacka, väst och byxor samt hufvudbonad
1 » *Romersk tröja* med paljetter, *byxor* af sidensars med en liten blå *talar*
4 par grå *klädningar*, *byxor* och *lif*, med *kängor*
12 » liffärgade dito
1 st. gammal röd *jacka* och *byxor*
1 » *Pierrotklädning*
3 » grå *bondklädningar*
1 » röd *rock* med galloner
1 » blå dito dito
1 » röd *Camelottsrock* med *väst*
1 » grön *rock* med gula reverer
1 » röd drojetts *väst*
1 » grå dito
2 » hvita dito, broderade med guld och silfver
2 par röda *känger*
1 st. turkisk *jägarklädning*
1 » röd *schaggväst*;[2]

musikinstrument och musikalier:

1 st. *Clavecin* 6 Rdr Specie
1 » *Violoncelle* 106 Rdr
1 » *alte viola*, som öfvertogs af »Herr Cours» för 40 Rdr
1 » liten *viola* 12 Rdr
3 » Soloconserter för violoncelle, deraf en af *Joh. Gust. Simson*, en af *Schetky* och en af *Tillière*, med alla dess stämmor uti 10 band
2 » dito, derutaf en af *Fricklir* och en af *Boccerini*, med alla stämmor uti 9 band
6 » dito i ett band af *Boccerini*
6 » dito dito af *Cipritini*
6 » dito dito af *J. G. Simson*
6 » dito dito af dito
6 » dito af dito
5 » dito af dito
3 » dito af dito
1 » dito af *Marra*
2 » dito af *Chabran*
6 » dito af *Fricklir*
6 » dito af *Chabran*
3 » dito af dito
6 » dito för violin af *Lolli*
Parcoulessi (Pergolese), Passionsmusik i ett band
Musiken i partitur till »*Talande taflan*»
1 st. Soloconsert för violin, med stämmor, af *Boccerini*
6 » Sextetter af *Boccerini* i ett band
Partitur till *Piram och Tisbe*, med stämmor
1 st. Operaqvintetter af *Boccerini*, i 5 band

[1] Tillsammans var det nu uppräknade värderadt till 143 rdr specie.
[2] Tillsammans värderadt till 55 rdr 12 skill. specie.

2 st. Simfonier Consertanter af *de Saint George*
1 » Operasymfoni af *Rolofs*, i 5 band
1 » Opera af *Pickel*, i flera band
1 » Simfoni af *Dittels*, i C-dur
1 » Simfoni af *Vallhall*, i C-dur
1 » dito af dito i A-dur
1 » dito af *Stegman* i C-dur
1 » dito af dito i F-dur
1 » dito af dito i D-dur
1 » dito af *Haiden* i dito
1 » dito af *Ressi* i Diss-dur
1 » Operatrio af *Boccerini*
1 » partitur med utskrifna stämmor till »*Böhmiskan*»
1 » dito dito till »*Augusti och Helena*»
1 » Simfoni af *Schetky* i C-dur
3 » Solikoncerter för violoncelle, med alla sina stämmor, i 8 häften af *Frickler*
1 » Qvartett af *Boccerini*. Det hela värderades till 221.6 Rdr Specie.

Att träffa en så fullständig förteckning på teatertillbehör från dessa tider är sällsynt, och i och för sig är en sådan intressant och värdefull, men den blir det i ännu högre grad derigenom, att Simson icke låtit göra dessa dekorationer och kostymer, utan öfvertagit dem efter Andreas Widerberg, hvilket nogsamt intygas deraf att bland de uppräknade föremålen äfven befinner sig »Annettes kofta utan ärmar», hvilken icke begagnats senare än den 20 Nov. 1786, således under Widerbergs direktörsskap. Men vi kunna utan fara gå längre tillbaka; det säges om åtskilliga reqvisita, att de voro »gamla», hvilket omöjligen kunde yttras om föremål som förskrefvo sig från Widerbergs tid, d. v. s. ett år tillbaka, och om man sammanställer detta med den omständigheten att Widerberg med fullkomlig säkerhet öfvertog sin föregångares teater i det skick den befann sig, är det lika säkert att vi nu i Simsons bouppteckning återfunnit de dekorationer, tillbehör och kläder som användes redan af *von Blanc*.

Fru Lovisa Simson 14/12 1787—20/5 88.

(teatern under ledning af Andreas Widerberg).

Vid sin död efterlemnade Simson enligt bouppteckningen enkan, *Louisa Lindström*, samt barnen *Adolf Ludvig* 7 år gammal och *Lovisa Charlotta* 5 år.[1] Då boet visade en betydlig brist, stod familjen sålunda på bar backe och hade icke någon annan tillgång än teaterprivilegierna. Dessa öfverflyttades af Kongl. Maj:t på enkan, men som hon naturligtvis icke kunde leda ett sådant företag, träffade hon härom öfverenskommelse med Andreas Widerberg, hvilken sålunda åter trädde i spetsen för teatern i Göteborg.

Det synes icke att man börjat spela förr än den 14 December, och vid detta tillfälle ansåg man sig böra vädja till allmänhetens bistånd:

»I anseende til de ömande omständigheter, som aflidne Hr *Simsons* efterlemnade Enka, med sina tvenne små oförsörjda barn, måste widkännas, smickrar man sig med det gladaste hopp om denna Stadens Höge och Resp. Inwånares gynnande wedermäle af ynnest och medlidande.»

[1] Dahlgren uppgifver i sitt ofta anf. arbete sid. 532 att enkan hette *Lovisa Concordia Kliecnik*, samt att hon var född 1746 och dog i Göteborg 26/2 1808. Detta synes vara svårt att förlika med bouppteckningen: skulle hon möjligen före äktenskapet med Simson varit gift med en Kliecnik? Detta låter nog tänka sig då hon var 7 år äldre än Simson.

Spellista.[1]

1787	Fred.	14/12.	I afton upföres *Skottländskan* eller *Caffehuset i London*, com. 5 a. af Voltaire, öfwers.
»	Fred.	28/12	f. 2 ggn *Skottländskan* samt **De Feltagne Hattarne**, lusts. 1 a. Denna Piece är härstädes aldrig förut upförd. Början sker kl. 5.
1788	Tisd.	15/1.	*Susanna*, dram. 5 a. Derefter *Kärlek gör Narrar*, com. 1 a.
»	Fred.	25/1.	Til firande af Konungens födelsedag, Torsdagen d. 24 Jan., öpnas Theatern med en *Prologue* samt **Den oskyldigt förfölgda Sonen**, skad. 2 öpn., en ny Piece som aldrig förut är här upförd, hwarefter Comediehuset öpnas kl. 1/2 10 til *Redoute*.
»	Tisd.	5/2	f. 2 ggn *Den oskyldigt förfölgda Sonen* samt **Den bedragne Alchymisten** eller **Arabiska Pulvret**, lusts. 1 a. Derefter blir *Redoute*, den sista under Terminen.
»	Fred.	15/2	f. 2 ggn *Susanna* samt f. 2 ggn *Kärlek gör Narrar*.
»	Tisd.	26/2	f. 3 ggn på begäran *Susanna* samt **Trollstafwen**, lusts. 1 a., blandad med sång.
»	Tisd.	4/3.	**Läkaren emot sin wilja**, com. 3 a. af Molière, samt f. 2 ggn *Den bedragne Alchymisten*. Början sker kl. 6.
»	Fred.	7/3.	**Sömngångaren**, com. 2 a., derefter f. 2 ggn *Trollstafwen* samt til slut f. 3 ggn *Kärlek gör Narrar*.
»	Tisd.	11/3	f. 2 ggn *Sömngångaren* och f. 4 ggn *Kärlek gör Narrar*.
»	Fred.	28/3.	*Merope*, sorgespel 5 a. samt *Billeten och Lottsedeln*, lusts. 1 a.
»	Fred.	4/4	f. 2 ggn *Merope* samt f. 3 ggn *Trollstafwen*.
»	Fred.	11/4.	**Fändricken** eller **Den Misstänkte**, com. 3 a. af Schröder, öfwers. Denna Piece är här förut aldrig upförd. Derefter f. 2 ggn *De feltagne Hattarne*.
»	Fred.	18/4	f. 3 ggn *Den oskyldigt förfölgda Sonen* samt *Le Fou Raisonable* eller *Den förnuftige Token*, lust. 1 a.
»	Sönd.	20/4.	*Jeppe på Berget* eller *Den förwandlade Bonden*, com. 5 a. samt f. 2 ggn *Le Fou Raisonable*. Recett för hela truppen (detta enligt Götheb. Nyheter 19/4; i Götheb. Tidningar 18/4 annonserades endast Jeppe på Berget).
»	Tisd.	22/4	f. 3 ggn *Sömngångaren*, hwarefter uppträdande af Pohlske Eqvilibristen och Konstmästaren Hr *Joseph Michalowitz*.
»	Sönd.	26/4	f. 3 ggn och på fleres begäran *Merope*, hwarefter *Michalowitz* upträder.
»	Sönd.	4/5	f. 4 ggn *Susanna*, hwarefter *Michalowitz* upträder.
»	Sönd.	18/5.	*Barbern i Sevilla* eller *Den Fruktlösa Waksamheten*, com. 4 a., hwarefter Comediehuset kl. 10 öpnas til *Redoute*.
»	Tisd.	20/5	f. 4 ggn *Den oskyldigt förfölgda Sonen* samt f. 5 ggn *Kärlek gör Narrar*. Kl. 10 öpnas Comediehuset til *Redoute*.

[1] Efter annonser i *Götheborgs Tidningar* och *Nyheter*.

Särskildt under de två senaste månaderna af sejouren företer, som man finner, spellistan i det närmaste uteslutande repriser. Till dessa kan på visst sätt räknas »Den förnuftige Token», Patrats lilla nätta lustspel, som nu gick öfver scenen öfversatt af Björn, men som redan 1784 spelats på franska af Michu och Verseuil, under titel: »L'Anglois», och »Le fou raisonable».

Vidare förekomma några af allmänhetens vanliga gunstlingar, såsom »Barberaren i Sevilla», »Jeppe på Berget», »Kärlek gör narrar» och »Susanna», samt Voltaires gerna sedda »Skottländskan» och »Merope».

Molière, af hvars arbeten under de gångna åren »Den bedragne landtjunkaren», »Crispin medicin», »George Dandin», »De förtretelige», »Den inbillade sjuke», »Mikel Illparig», »Det tvungna giftermålet», »Det straffade öfverdådet» och »Tartuffe» gått öfver scenen i Göteborg, företräddes nu af »*Läkaren mot sin vilja*» (le Medicin malgré lui), denna ryktbara treaktskomedi, som Widerberg icke tvekat uppsätta, och som först den 28 Okt. 1801 spelades i Stockholm på Arsenalsteatern, då i öfversättning af J. D. Valerius.

De öfriga nyheterna voro temligen obetydliga: enakts komedien *De feltagne hattarne, Den oskyldigt förföljde sonen,* som dock under tiden till 1790 upplefde 6 representationer; vidare *Envallsons* bagatell *Trollstafven,* sammanskrifven för karusellen på Drottningholm i Augusti 1785 och då spelad af Marionetter. Man kan visserligen undra på att ett dylikt temligen klent tillfällighetsstycke var egnadt tillfredsställa en publik, som hade tillfälle att njuta af Holbergs och Molières komedier eller Shakspeares djupa skapelser, men det var dock så, och »Trollstafven» vann sådan framgång att den spelades 6 gånger under 1700-talet, under det t. ex. Hamlet icke nådde öfver denna siffra.

Af de återstående gick *Holbergs Den bedragne Alkymisten* eller *Arabiska pulvret* tvenne gånger,[1] och *Sömngångaren,* komedi i två akter af Pont-de-Veyle m. fl. tre.

Fändriken eller *Den misstänkte,* komedi i 3 akter af

---

[1] Af *Holberg* hade förut uppförts: Vielgeschrey, Jean de France, Jeppe, Hasenskräck, Den politiske Kannstöparen, Det lyckliga skeppsbrottet, Don Ranudo och Barnsängstugan.

Schröder spelades blott en afton, men längre fram på 1790-talet gick den flere gånger öfver scenen, öfversatt af en »Anonyme», hvilken befunnits vara skådespelaren J. E. Brooman.[1]

Till beredande af någon omvexling uppträdde från den 22 April en från Stockholm då nyligen anländ »Pohlsk Eqvilibrist och konstmästare» *Joseph Michaelowitz*, som då för första gången visade sina »eqvilibrier och kroppspositurer uti flera variationer». Som vanligt gåfvos derjemte åtskilliga *Operamaskerader*. Vid dessa hade man åtminstone fördelen att kunna hålla sig varm, hvilket långt ifrån var händelsen under spektaklerna, af hvilka ett som var annonseradt till den 22 Februari, då man skulle gifva Susanna och för första gången Trollstafven, måste inställas »i anseende till den stränga kölden»; det gafs först den 26:te.

I medlet af Maj anlände till staden Hertig Carl af Södermanland, som behagade kl. ½ 7 e. m. Söndagen den 18:de begifva sig till spektaklet, der man då gaf Barberaren i Sevilla, men nödgades redan kl. 8 lemna teatern för att mottaga Prins *Carl* af Hessen-Cassel och dennes son Prins *Fredrik*, hvilka anländt till staden och tagit in hos ryttmästare Sahlgren vid Norra Hamngatan.

Om *personalen* kan man med visshet endast säga att den utgjordes af ledaren *Andreas Widerberg* och dennes *hustru*, *Jonas Wernström*, *Anders Lundqvist*, *Carl Petter Utberg*, *Vincent Fredrichsson*, *Olof Sundberg*, samt möjligen *Elias Magnus Wederborg*. Den 15 Januari heter det att Susannas roll i dramen med samma namn »spelas af en från Stockholm nyligen ankommen Actrice», men hvem dermed afses är omöjligt att närmare bestämma. I *Olof Sundberg* mötas vi af ett alldeles nytt namn; det förekommer blott en enda gång, nemligen i kämnersrättens dombok i brottmål för den 4 April 1788, der det heter: »Comedie Acteuren *Olof Sundberg* tilltalar extra Arklimästaren vid Amiralitetet Petter Björckstrands hustru Lovisa Apelqvist

---

[1] Gafs först den 19/2 1799 i Stockholm, på Munkbroteatern. *Flodmark* redogör i sitt anf. arbete sid. 507 för innehallet, efter Stenborgska teaterns sufflörsexemplar i Kongl. Operans bibliotek.

För öfrigt kan vid spellistan anmärkas att den ende nye författare som förekommer under terminen var *Pont-de-Veyle* (Sömngångarn).

att ansvara för heder rörande oqwädingsord. Hon erkände sig af hastighet och i öfverilning oqwädat Sundberg, hvilket hon nu återkallar», men den förorättade skådespelaren var icke nöjd dermed utan fordrade en laglig dom, och sålunda pliktfälldes hon af rätten till 24 skill. specie böter», att till lika andel fördelas mellan kronan, staden och Sundberg», samt att dessutom ersätta den senares rättegångskostnader med 1 rdr 16 skill. samma mynt.

Fru Lovisa Simson 30/9 1788—20/3 1789
(teatern under ledning af Andreas Widerberg).[1]

1788 Tisd. 30/9. I Götheborgs Tidningar 27/9 annonseras: »Man har äran avertera Resp. Allmänheten at nästkommande Tisdag. d. 30 Sept. öpnas Theatern ånyo och upföres en *Prologue*, lämpad til dagen, med coupletter, hvartil musiquen är af Hr Capelmästare Craus, hwarefter gifwes Colin och Babet, lyr. com. 2 a.

» Fred. 21/10. *Kärlek gör Narrar,* lust. 1 a. samt *Annette och Lubin,* op. com. 1 a. Början sker kl. 7.

» Tisd. 28/10. *Kopparslagaren,* op. com. 2 a. Först och mellan Acterna låter *Tyska Harmonii-Musiquen* höra sig.

» Fred. 31/10. *Barbern i Sevilla,* com. 4 a. Emillan Acterna höres *Tyska Harmoni-Musiquen.*

» Tisd. 4/11. *Ängelsmannen* eller *Den Förnuftige Token,* lusts. 1 a. samt *Tunbindaren,* op. com. 1 a.

» Sönd. 7/11. *Den Pantsatte Bondedrängen,* com. 3 a. samt *Den talande Taflan,* op. com. 1 a. Recett för Acteuren *Wernström.*

» Tisd. 11/11 f. 2 ggn *Colin och Babet* samt *Boussaronnerna,* Proverbe Dram. 2 a.

» Fred. 14/11. *Hushållerskan* eller *Trumslagaren betalar alt,* com. 2 a. samt *Tilfälle gör tjufwen,* Divertissement 1 a., med vaudeville.

» Tisd. 25/11. *Storskrytaren* eller *Diderich Menschenskräck,* lusts. 1 a. samt *Det Indianska Campementet* eller *Den Betslade Philosophen,* op. com. 1 a. Början sker kl. 6.

» Tisd. 9/12 f. 2 ggn *Den Pantsatte Bondedrängen* samt f. 2 ggn *Den Talande Taflan.* Recett för Acteuren *Wernström.*

» Fred. 12/12 f. 2 ggn *Barbern i Sevilla.* Börjas kl. 7.

» » 19/12 f. 3 ggn Kronfogdarne. Recett för Hr *Wallman.*

---

[1] Spellistan efter annonser i *Götheborgs Tidningar* och *Nyheter.*

1788 Sönd.	21/12.	*Le Comte d'Essex* eller *Grefwe Essex olyckeliga Händelser,* skåd. 5 a., öfwers. fran Engelskan. Recett för *Lewenhagen* och dess *hustru.*
1789 Fred.	9/1.	*Datum in Blanco* eller *Procentaren,* com. 5 a. öfwers.
» »	16/1.	Fanfan och Colas eller Fosterbröderne, skåd. 1 a. från Fransyskan samt f. 2 ggn *Ängelsmannen* eller *Den förnuftige Token.*
» Tisd.	20/1	f. 2 ggn *Fanfan och Colas,* på begäran.
» Fred.	23/1	f. 4 ggn *Slåtterölet* eller *Kronfogdarne.*
» Sönd.	25/1.	Annonseras i Götheb. Tidningar 23/1: Åfwen blifwer nästa Söndag, til underdånigt firande af Hans Kongl. Maj.ts höga Födelsedag, efter slutadt *Spectakel, Redoute* på Comediehuset.
» Tisd.	27/1	f. 2 ggn *Prologuen* samt f. 2 ggn *Grefwe Essex olyckeliga Händelser.*
» Fred.	30/1.	*Wärdshuset* eller *Du bör se hvem du tror,* lusts. 5 a.
» Sönd.	1/2	recett för M:lle *Wartnud:* f. 3 ggn *Collin och Babet* samt för 3 ggn *Fanfan och Colas.*
» Tisd.	3/2	f. 2 ggn *Hushållerskan* samt *La Clochette* eller *Klockan,* op. com. 1 a.
» Fred.	6/2.	*Eugenie* eller *Den förolämpade Dygden,* skåd. 5 a. samt *Et Herdaspel med sång.*
» Sönd.	8/2.	Recett för Acteuren *Lundqvist:* f. 5 ggn *Slåtterölet* eller *Kronofogdarne.*
» Tisd.	10/2.	*Zaira,* sorgespel 5 a.
» Fred.	13/2	f. 4 ggn *Fanfan och Colas* samt *Finkels Parentations-Act på Latinska klubben,* lusts. 2 a.
» Sönd.	15/2	recett för M:lle *Swennerberg: Susanna i Babylon,* drama 5 a. af magister Wallenberg, samt *Cassander Oconlist,* op. com. 1 a.
» Tisd.	17/2	f. 6 ggn *Slåtterölet* eller *Kronfogdarne.*
» Fred.	20/2.	*Konung Henric den Fjerdes Jagt,* com. 3 a. samt *Hemgiften* eller *De oförmodade Giftermålen,* lusts. 1 a.
» Tisd.	24/2.	*Figarros Bröllop* eller *Den Tokroliga Dagen,* lusts. 5 a.
» Fred.	27/2	f. 5 ggn *Fanfan och Colas* samt f. 4 ggn *Colin och Babet.*
» Tisd.	3/3	f. 2 ggn *Tillfället gör Tjufwen* samt *Crispin som Far,* com. 3 a.
» Fred.	6/3.	*Gustaf Adolphs Jagt,* com. 3 a. blandad med sång. samt Borgersmännen eller Julklappen, com. 2 a. af C. G. Holthusen.
» Tisd.	10/3.	*Le Cadi Dupé,* op. com. 1 a. samt f. 7 ggn *Slåtterölet.*
» Fred.	13/3.	L'Erreur d'un Moment eller Et ögonblicks förseelse, operett 1 a. af Hr Monwel och Musiquen af Hr Zaide. Denna Piece är här aldrig förut upförd. Hwarefter f. 5 ggn *Colin och Babet,* hvaruti Mamsell *Rörström* för första gången spelar Babets roll. Inkomsten af dessa Piecer är lemnad samtlige Trouppen til delning.

1789 Fred. 29/3. I anseende til den lilla Samling, som förleden Fredag var för Trouppens räkning, har Hr Widerberg åter lemnat denna Piece som i afton upföres, kallad *Galora från Venedig*, sorgespel 5 a. från Italienskan, samtlige Trouppen til delnings.

Det var midt under dånet af kriget mellan Sverige och Ryssland, som teatern denna gång öppnade sina portar, och man hade nyss i stadens kyrkor hållit tacksägelsegudstjenster »för den härliga seger de Kongl. Svenska vapnen genom H. K. H. Hertigen af Södermanland vann öfver den fiendliga flottan vid Hogland den 17 sistlidne Juli». Den fosterländska chauvinismens vågor gingo högt och man drömde om en lysande upprättelse för det senaste eländiga Finska kriget.

»Men lyckan hon vänder sig om», och innan månaden gått till ända efter den första representationen på teatern vid Sillgatan, kämpade man redan på lif och död på en allvarligare scen inom det gamla Sveriges egna gränser; »Allraminst väntade man sig ryska hjelptroppar under danska fanor så oförmodadt i Bohuslän, och gjorde dessa», heter det i en af stadens tidningar, »så häftiga framsteg uti en nästan obeväpnad landsort, att de den 1 Okt. stodo i Uddevalla, och den 5:te med förtroppar i Kongelf».[1]

Nu voro i Göteborg goda råd dyra. Stadens fästningsverk voro i uselt skick och besättningen var alldeles otillräcklig att besätta ställningarne. Modlöshet och rådvillhet hotade taga alldeles öfverhand och hade Prinsen af Hessen med mera energi forcerat frammarschen, är det troligt att han utan vidare lyckats bemäktiga sig Göteborg.

Emellertid gjorde åtminstone borgerskapet hvad det förmådde och omorganiserade bland annat sin infanterikår. Denna hade förut bestått af 5 kompanier, men ökades nu, sedan antalet borgare växt, till 8, deraf 7 uppsattes inom

[1] *Götheborgs Tidningar* 23/10 1788.

sjelfva staden, 1 i Haga och 1 i Masthugget, hvarjemte officersposterna besattes med de krafter man hade att tillgå.[1]

[1] *Rådhusrättens Politiprotokoll* $^{8}/_{7}$ 1788. Befälet öfver kåren förde såsom »Premièremajor» rådman *Christian Lund*, secundmajor handlanden *Fredrik Damm;* kaptener: *Petter Lamberg, Anders Lesse, Erik Törnsten, Carl Lamberg, Lorentz Jenssen, Henry Greig, C. H. Åkerman* och *Jacob Svahn*. Löjtnanter: *And. Flobeck, Erik Adolf Broms, Jonas Sernström, Lorens Simson, Josef Hall, Peter Petersson, Johan Minten* och *Jonas Tengberg*. Fänrikar: kopparslagare *Bengt Landin*, handlandena *Niclas Treslow, Olof Sandahl, Sven Lindström, Niclas Björnberg* och *Erik Linderoth*, kopparslagare *Hans Wohlfahrt* och källarmästare *Petter Reuterqvist*. Såsom Premièreadjutant tjänstgjorde handlanden *Petter Sahlsten* och som Secundadjutant handlanden *Petter Militz;* »dock ansågs onödigt att manskapet nyttjar uniform.»

Det torde vara af intresse att i sammanhang härmed införa ur samtida källor, Götheborgs Tidningar $^{30}/_{10}$ 1788, »följande pålitliga journal öfwer Danska Tropparnes wistande» i den närmaste grannstaden Kongelf:

»Den 5 Oct. kl. 4 e. m. ankom en Major, jämte en Trumpetare, för at upfordra Staden, och då icke minsta motstånd kunde göras, måste man til en början emottaga Inqvartering. Kl. 5 började Wardkasen på *Ahle-klätten* brinna, och strax derpå de öfriga. Kl. 6 samma afton ankom Brigade-Chefen *Dyring*, med 500 man, dels af *Cristianias Garnizonsregemente*, dels af *Smaaländska Infanteriet*, med 4 små Canoner; detta manskap var så utmattadt, at det knappast kunde röra sig, och inqvarterades. Den 6 Oct. om morgonen måste samteliga Borgerskapet och alt Arbets-folk göra början med en Färgas anläggande från Staden til den förfallna Fästningen, sedan några sänkta båtar voro uptagna af Soldaterna, hvilka förmodligen gjorde uptäckten med biträde af någon mindre redelig eller egennyttig Invånare, hvarpå Båtarne fördes likasom i triumpf til Tull-Bryggan. Wid middagstiden gick manskap öfver til Fästningen, och planterade 2:ne Canoner på Svingeln. Om aftonen ankom något manskap, jämte Artillerie. Den 7 Oct. upsöktes flera Båtar, Timmer, Bräder och andra Materialier, som funnos i Hamnen, til en Bryggas anläggande vid Höge-Bro, och en Färga vid Färge-staden. Eftermiddagen ankommo ungefär 1000 man, som inqvarterades, dels i Kyrkan, dels på Rådstugan, jämte något mera Artillerie, bestående af 4 smärre Mörsare, och små Canoner, som til största delen stadnade på Komarken, strax utom Staden, på vägen åt Tjufkihl. Om aftonen hitkom en Qvartermästare för Hofvets räkning. Den 8 Oct. kl. 10 ankommo 500 man af *Aggershus* beridne Dragoner, som inqvarterades uti omkringliggande Gårdar. Kl. 12 kommo Prinsarne, escorterade af 32 Husarer och 180 Infanterister; Högkvarteret togs hos Rådman *Palmborg*. Den 9 Oct. passerade ingenting af vigt. Den 10 Oct. aflöstes Soldaterna på Fästningen: Canonerne transporterades derifrån, och de först inkomne utmarcherade til Landsbygden, vid hvilket tilfälle Kyrkan äfven befriades från sin Inqvartering. På Bohus är ingen annan reparation gjord än en Spislagning i det Krono-Befallningsmannen *Devenberg* tillhörige Wakt-huset vid Svingeln. Nu blef ock en Timer-färga färdig vid Färgestaden.

Det saknades emellertid, som det vill synas, kraft hos den militära ledningen och modlösheten ökades derigenom hos borgarne. Såsom ett första budskap om und-

---

Den 11, 12, 13, 14 och 15 var alt tyst, utom det at manskap marcherade ut och in. Den 16 Oct. kl. 11 om aftonen inkom en drucken Bonde med berättelse, at Svenska Armeen gått öfver Älfven vid Öfverste *Tranfeldts* Boställe, *Castellegården*. Namnet och berättelsen förorsakade alarm och förskräckelse, alla Wagnar och Kärror blefvo i et ögnablick packade och förspände. Dragonerne kommo half-klädde til Häst m. m. Men sedan man recognoscerat och patroullerat på alla vägar, befans berättelsen vara ogrundad. Den 16 och 17 Oct. voro raste-dagar efter utståndne fatigver. Den 18 Oct. afmarcherade Artilleriet härifrån. Den 19 Oct. reste äfven Prinsarne med hela deras Svit och Betäckning. General-Majoren, Grefve *von Schmettau* blef nu Commendant öfver Bohus-Slott och Staden Kongelf. Den 20 Oct. om aftonen inkommo 50 Jägare til Häst och 200 til fot: några af dem äro Holsteinare, men de flesta Norskar, 3 man af hvarje Compagnie tagne. Den 21 Oct. var alt stilla. Den 22 Oct. kl. 7 om morgonen utmarcherade Grefve v. Schmettau med alt sit manskap och Canoner, och ernar han sig til *Oroust och Tjörn*, om det annars lyckas honom. Några sjuke, som ligga på Rådstugan och i Scholan, qvarlemnades och af dem äro 3 döde. Öfverste-lieutneanten *Brutzer* är nu Commendant, och har vid pass 400 Jägare under sit befäl. Alt som är äteligt för folk och kreatur är förstördt både i Stad och på Land. Så länge mat, ljus och wed, jämte et höfligt bemötande räckt, hafva väl inga våldsamheter härstädes blifvit föröfvade, men de fattige Bönderna nödgas med lock och pock framgifva sina förråd. Då lifsmedel den 9 dennes började tryta, anmälte sig en viss man, at til förekommande af hungers-nöd slakta för Danska Arméen, och at ingen bättre i Länet kunde dertil finnas, vittnar hans almänt kända goda smak och insigt i handtverket; han fortfar ännu dermed, hälst genom Danske Soldaters biträde ingen brist sedermera yppats på kreatur, och til tacksamhetens vedermäle får äfven Danska Arméen 1 mark kött för 1 sk. 9 runst. Specie, hvaremot Svenske Invånare måste betala 2 sk. Utom det som blifvit utfourageradt af de på Bonde-Gårdarne inqvarterade, hafva de måst lefverera flera hundrade lispund Hö til Magazinet härstädes jämte Hafre och en tunna annan säd. Så har det ock tilgått i Staden; först förtärde hästarne et ansenligt förråd i husen, och sedan blef Staden ålagd at til d. 18 dennes aflemna 1000 lispund Hö, och 25 tunnor Hafre, vid vite af Militärisk Execution. (Såsom rättelse får man slutligen anföra, at *Qvistrums-Bro*, vid den bekanta träffningen, ej blef upphäfven, ehuru det så upgifves i flera offentliga tidningar).»

I samma tidning för den 4 Nov. berättas:

»*Kungelf d. 1 Nov.* Den 25 Oct. återkommo från *Uddevalla* 4 af denna Stadens Invånare, hvilka d. 6 dennes blefvo med våld tagne af Danskarne på Prinsens af Hessen befallning, i afsigt att lotsa de Danske Galererna, och fördes under escort, först till Uddevalla, sedan til *Saltkällan*, och åter til förra stället, der hästarna, Skjutslaget härstädes tillhörige, ändteligen återställdes sina ägare. Å nyo transporterades de från Uddevalla til *Grafverna*, för att möta Danska Flottillen, men då den ej var anländ, fördes de tilbaka, och höllos i arrest i

sättning anlände den 2 Okt. till staden generaladjutanten baron *Albr. Lantingshausen* med underrättelse att konungen, som i Dalarne och Wermland träffat anstalter till försvar, vid underrättelsen om den öfverhängande faran för Göteborg, skyndade till hjelp och vore att snart förvänta.

I sjelfva verket hade Gustaf III inträffat i Mariestad och begaf sig genast derifrån till Alingsås, dit han anlände den 3 Okt. kl. 5 e. m., men rastade blott en timme, satte sig till häst och red till Göteborg, der han inträffade kl. ½ 11, »hvilket skedde», berätta tidningarne, »under et fröjderop, som gaf genljud i hela staden»:[1]

> »Sedan vi med sanskyldige Undersåtars känslor deltagit i de faror, som nu en tid bortåt omgifvit Konungen, och vi betänke de bekymer, som Han haft, så är det något särdeles upplyftande för själen, at då få se Den, som varit åtfölgd i Sina steg af våra förböner, och på Hvars lif, vår räddning, vår sällhet bero.
>
> Knapt har någonsin et *Frögde-Skri*, et *Lefve Konungen!* blifvit med den ifver, den förtröstan, den eldiga känsla utropadt, som det, hvarmed vårt Borgerskap och Garnizon denna gång emottog sin GUSTAF. Vid en sådan Furstes närvaro, är det blott Glädjens och Ärans känslor, som intaga Medborgaren. Fruktan och Lågheten fly för Honom, såsom töknet och mörkret vika för Ljusets Majestät. Man bäfvar icke mera; och när Trohet, Enighet, och Mannamod bemäktigat sig allas bröst, så bör man och kunna hoppas.» —

Nu blef det fart i rustningarne. Nya batterier uppkastades genast åt landsidan och dagen efter konungens ankomst började 200 man af borgerskapet, 200 man af

---

Högwakten, der de fingo stundom 4, stundom 3 sk. sp. i Dag-Tractament. Danske Soldaterne skulle derför köpa sin föda och den bestod blott i sill och bröd. Ändtligen återvunno de sin Frihet, sedan de under böner och tårar bedyrat, att de ej egde den kännedom af Skärgården, som tilkommer en Lots, och hemkommo utsvultne, och usle, til hustrur och barn, som imedlertid nästan försmäktat i armod och sorg. Men detta var ej nog för desse männer; vid hemkomsten möter dem et nytt förtryck. Deras Båtar, enda medlet til näring, voro imedlertid borttagne af Danskarne, och nyttjade til Brygga här vid Staden. Desse äro således, om ej andra prof gafvos, de största på wåld hård medfart. — Til och med d. 25 Oct. har af *Ytterby-Soken* utgått ungefär 4000 lispund Hö, och 20 tunnor Hafre, utom hvad starka Inqvarteringar af Aggerhus-Dragoner utpråssat från d. 8 til d. 23 Oct. De flestes foder är til mer än två tredjedelar förtärdt, utan annan vedergällning än qvittance på lefveranzerna, och när betalning sökes hos Danska Fält-Comissariatet, skrifva Comisarierna på Sedeln at *Fougden skal liqvideret.* — De närmast Staden belägne Gårdar hade från d. 5 til d. 27 i sistlidne månad Inqvartering.»

[1] *Götheborgs Tidningar* 30/10 1788.

garnisonen och 50 af Ostindiska kompaniets folk sätta fästningsverken i stånd; i elfven utlades 4 stycken af Strömbåtegillets fartyg beväradc två med hvar sin 24 pundiga kanon och de andra två med 16 pundiga samt hvarje artilleripjes försedd med 50 rundkulor.[1] Hvad sjelfva besättningen i fästningen angår, förstärkte borgerskapet sin kår till närmare 1200 man, hvilka genast inträdde i tjenstgöring; utom den här förut liggande ansenliga samt nyligen från Stockholm förstärkta kommenderingen af artilleriet, anlände redan den 2 och sedermera den 4 Okt. ytterligare förstärkningar af kanoner och manskap, deribland en afdelning från Uddevalla under befäl af löjtnant *Gustaf Gjers,* samt en annan från *Wenersborg* under löjtnanterna *Gustaf Otto Raab* och *Paco Ulrik Hårleman.* Följande dagar inryckte 1500 man af Skaraborgs infanteriregemente, Vestgöta kavalleri, Bohusläns dragoner m. m.

Genom dessa snabba och kraftiga åtgärder blef staden för ett par dagar försäkrad åtminstone mot öfverrumpling, och då med hvarje dag som gick platsen ökades i styrka, ansåg fienden ögonblicket förfeladt och drog sig tillbaka. Efter all den oro, hvarunder man dessa minnesvärda dygn lefde i Göteborg, är det naturligt att man skulle känna så mycket större glädje öfver befrielsen, och denna lyckliga tilldragelse firades äfven sedermera hvarje år, särskildt med festrepresentation på teatern.

Konungen stannade denna gång länge i Göteborg, men man känner föga af enskildheterna; bland skådespel som då gåfvos kan anföras efterstående hemtadt ur Götheborgs Tidningar för den 21 nov. 1788:

»Förliden Söndag (den 16/11) hade Götheborgs Inwånare den Nåden att se Hans kungl. maj:t, inför Herrans altare, offentligen begå Herrans Heliga Nattvard. Denna syn kunde ej annat än hos alla Religionens vänner väcka de ömmaste rörelser. Få af oss hafva någonsin haft den lyckan, att i Hufvudstaden se Hans Kungl. Maj:t nyttja de dyra Nådemedlen, men ingen vågade förvänta att få se det i Götheborg.

Hans Kongl. Maj:t har nådigt tillåtit att dess höga namn får inskrifvas i Communion-Boken, ibland de öfrige Nattvardsgäster, en tillåtelse som hos efterkommande här i Orten skal förewiga minnet af denna Christeliga handling. Skriftermålet, predikan och communion blef förrättad af Biskopen Doctor *Wingård.*»

---

[1] Såväl kanoner som ammunition skänktes sedermera af Gustaf III till staden, som blef temligen villrådig hvad den skulle göra med denna present.

Efter att den 20 nov. hafva rest till Wermland och Dalsland återkom Gustaf III till Göteborg den 25 mellan 3—4 e. m. Genast efter ankomsten bevistade han spektaklet. Man hade gjort stora anstalter för att ledsaga honom i procession derifrån:

»På ömse sidor om Kongl. Maj:ts vagn voro borgerskapskårens 32 underofficerare i uniform placerade, med särskildt inrättade brännare, hvilka hvarje minut kastade stjernor ifrån sig. Näst framför vagnen gingo kårens 26 öfverofficerare, 4 i hvarje led, anförde af deras chef, majoren Herr Rådman *Lund*, med dragna värjor. Framför dem red på hvita, väl utstofferade hästar, ledde af 3 borgersmän i uniform, en ung handlande i Fruntimmersdrägt föreställande staden Götheborg, med dess vapen på ena armen, och bredvid honom en annan i Fruntimmersdrägt föreställande Fama, som med sin basun i handen utropade:

»Glädjens I innevånare i Götheborg, som inom Edra murar återfått den som frälst Eder från utländskt förtryck, Swea och Götha Rikes store och älskvärde konung, Gustaf den Tredje!»

»Framför Fama gick en i uniform klädd borgersman med stor silfverbeslagen staf i handen, hvarå Götheborgs wapen är graveradt, och å ömse sidor om denne framför Kongl. Maj:ts vagn gingo Infanterikårens 36 korporaler i uniform, med höga landtärnor i den ena och brännare i den andra handen.»

»Taget skedde under fullständig Janitscharmusique, som gick aldra främst, från Comediehuset och öfver stora Torget, Stora Hamngatan langs efter öfwer Lilla Torget till Kungl. Residenset.» [1]

Ett par veckor senare, eller Torsdagen den 11 Dec., anlände kl. 10 på aftonen till staden hertig *Carl* och mottogs på öfligt sätt. Konungen bevistade samma qväll assemblén på rådhuset, men lemnade den vid underrättelsen om hertigens ankomst för att mottaga denne, medan borgarne, som nu voro i festtagen samlades i i Börssalen, och der »under glädjerop och hurrande hela natten i största förnöjelse drucko Hans Maj:ts och Hertigens skålar».

Redan den 31 Okt. hade konungen bevistat representationen på teatern, och då haft tillfälle att se *Waltman* som Figaro i Barberaren, hvilken han fann så förträfflig att han i bref till sin handsekreterare, dåvarande direktören vid Kungl. Teatern *Clewberg* uttalade sin belåtenhet, och på samma gång sitt uppsåt att engagera den begåfvade konstnären: »Nous avons ici *Waltman* qui a joue »Figaro» ce soir a merveille. J'ai envie de l'engager au

[1] *Götheborgs Allehanda* 1/12 1788.

Theatre Dramatique, s'il y a encore des (—?) a donner», skrifver han.[1]

Fredagen den 12 Dec. hade Konungen, nu i Hertigens sällskap, nöjet att återse Waltman i samma roll.[2]

Återkommande till spellistan för den termin som nu är ifråga, erbjuder densamma ett par nyheter af det värde, att de till långliga tider förmådde bibehålla sig på repertoiren.[3] Den 12 Sept. 1787 hade Carl Stenborg gifvit ett nytt arbete af den flitige Envallsson, och detta hade mottagits med sådant bifall, att Widerberg skyndade förskaffa sig detsamma och sålunda gafs på Göteborgs teater hösten året derpå *Slotterölet* eller *Kronofogdarne*, denna den populäraste af Envallssons alla komedier och en bland de flitigast spelade af öfver hufvud alla svenska författares.[4] Visserligen var den icke annat än en imitation af Biis och Barrés »Les Vendangeurs» och Les deux Baillis, tryckt i Paris 1782, men Envallsson hade omstöpt detta enaktsdivertissement till en »lyrisk komedi» i 3 akter, samt framför allt gjort denna till ett fullt nationelt verk, med hvars lätt igenkänliga typer allmänheten fann sig förtrogen. Ingenting visar bättre populariteten hos detta stycke än att så många deri förekommande infall öfvergått till slagord, hvilka ännu i dag användas.[5]

Fader *Ambrosius*, traktör på värdshuset, har ställt till slåtteröl och när ridån går upp roar man sig på bästa vis, och icke minst dottern *Lovisa* och hennes hjärtans

---

[1] *Eugène Lewenhaupt,* Bref rör. Teatern under Gustaf III. Brefvet dat. »Ghotenburg le 31 Oct. 1788».

[2] Efter att hafva Söndagen den 14 Dec. bevistat en Assemblé på Radhuset, afreste de båda höga personerna följande dagen från Göteborg.

[3] Kort före teaterns öppnande finner man en *Busch* annonsera att »på Theatern vid Comedieħuset wisas alla föremiddagar från kl. 9 till 12 och eftermiddagar från 3 til 8: 1) Högstsalig Hans Kongl. Maj:t *Friedrich den Andre* af Preussen; 2) Hans K. Höghet Prins *Henrich*, Konungens Broder; 3) Baron *von Ziethen*, General för Husarerna och 4) Den af konungen mycket älskade och berömde *Voltaire*. Dessa wäl träffade och efter naturen gjorde Bilder äro giorda af Hr. *Busch*, som sjelf är närwarande och presenterar dem tör Resp. Allmänheten, som betalar 8 skill. Personen och för Barn 4 skill.» (*Götheborgs Tidningar* 13/8 1788).

[4] *När* den första gången spelades här kan icke sägas; första gången den nämnes är den 19 Dec. 1788, men det heter då i annonsen att den gafs »för tredje gången».

[5] Under tiden 1788—18/2 1800 spelades Kronofogdarne i Göteborg 32 gånger.

kär den unge bonden *Wilhelm*. Nöjet störes dock genom ankomsten af kronofogde *Polycarpus*, som med myndig ton förbjuder det »sjelfsvåldiga gillet». Fader Ambrosius ber om förskoning, men förgäfves, och lika litet gehör har den redan halffulle klockaren, som vill försvara nyttan af ett lindrigt rus:

— — — förutan all must
Ges ju platt ingen lust
Här på verldenes kust?
Blott min tunga är våt
Jag diskantar just med ståt
  För hela bygden.
När jag röd i koret står,
Socknen dubbel ifver får,
Och det är dygden.

I stället måste länsmannen uppläsa på kronofogdens befallning följande kungörelse:

»Aldenstund Vederbörande funnit
At den oseden burskap har vunnit
Vid hvar slotter at ha kalas:
Der båd' gamla, gifta, unga,
  Dricka och sjunga,
  Dansa, gunga,
  Huller om buller :|: i fasligt ras,
  Så, och emedan,
  I thy man pröfvat redan,
Att det gör sedernas fördärf,
Så vill man härmed nu kungöra,
At dylikt dobbel skall upphöra.

och härmed slutar första akten.

I den följande får man göra bekantskap med kronofogden i nästa fögderi, *Bryngel*, som kommer till värdshuset med afsigt att göra Lovisa den otroliga äran att taga henne till sin hustru. Frieriet till henne gör dock intet intryck och, när fogden till slut vill helt galant fatta hennes hand, är det i stället handen på den under tiden inkomne och bakom honom stående Wilhelm han griper och kysser, hvilket bringar honom i raseri och han hotar med hämnd. Ställningen blir så mycket brydsammare för de älskande, som fader Ambrosius inser att han icke som sig bör kan vakta sin Lovisa: han är orolig för henne —

»Nu är min dotter femton år:
Jag räds när hon på ängen går,
Fast sysslan så anstränger.
    Allt väl!
Men dröjer flickan länger — — — —
    Ni förstår mig väl?

Då öfverraskas han af ett smickrande giftermålsanbud af kronofogden Polycarpus:

> Åh, gubevars! Det går ej an:
> Ni skämtar Herr Kronobefallningsman —

Denne har dock allvar, ty

> »Ack, jo! Jag är kär,
> Faseligt kär,
> Och jag begär
> En så förträffelig Juwel
> Uppå min del.»

och när Ambrosius uttömt sina pro forma gjorda invändningar och båda gubbarne blifvit öfverens om saken, blir Polycarpus allt mer eldad af den tjusande framtidsutsigten, och drömmer sig redan in i ett lyckligt hem:

> »Och svärfar! Hör: jag nu Er spår,
> Att snart Ni morfar heta får . . .
> En liten Polycarpus! — — — eller hva ba?
> La larala larala larala la — — —
> En liten Polycarpus! Blir det ej bra?

När Ambrosius sedermera underrättar de unga om den träffade öfverenskommelsen möter han naturligtvis afgjordt motstånd, hvilket likväl icke rubbar hans föresats att skänka dottern åt den mäktige kronofogden, och viss om sin sak inbjuder han, sedan folket aflägsnats, den blifvande mågen på ett glas i värdshuset. Polycarpus tvekar väl något:

> »Törsten mig platt intet tryter,
> Men mitt ämbet hinder ger!
> När man synd mot lagen bryter
> Blir den svår att vårda mer

men ger slutligen vika och tröstar sig med

> »Dock, att på min stränghet vinna,
> Ni förstår det bästa sätt!
> Fritt må svärfars tunna rinna,
> *När jag dricker — är det rätt!*

och dermed försvinna gubbarne:

> Kom! Jag hundra glas vill tömma,
> Blott det sker i ensamhet.

Under tiden inkomma bondflickorna och Lovisa, åtföljda af den förälskade kronofogden Bryngel, hvilken de narra till löjliga försök att uppträda som ung kavaljer, och slutligen locka de honom i en gunga, som derefter helt behändigt firas upp i höjden — gubben blir förfärad:

»Aj, jag svimmar . . . .
Mån jag opp till Himlen skall?
Fästet glimmar,
Luften är kall.
Snart all jorden
Under mig försvunnen är . . . .
Ack! Jag är vorden
Montgolfier?

Till allmänt åtlöje sitter han nu der, och blir snart ensam och öfvergifven, då folket går sin väg.

In kommer nu Polycarpus, drucken och säll:

»Hej! det vinet smakte godt — — —
Pirium —
Men jag tror jag rus har fått
Cum colleri perse pirum,
Pirum nostrum parium
Cum colleri duridarium.»

Som han icke är fullt säker på om han står brudgum eller ej, sätter han sig att fundera på saken, och blir då varse sin medbroder der uppe i höjden, och när denne, förbittrad ej minst öfver att flickan skall gifta sig med en dylik fyllpråm, utbrister:

»Din gamle skälm, som dristar dig,
Att efter denna flickan sträfva!
Om ner jag kunde hjelpa mig
Du smaka fick min näfva» —

lallar Polycarpus fram till svar:

»Hvi skall du vettlös och befängd
Dig mot din Ämbetsbror förklara?
Det är ej nog att vara hängd,
Man ock bör höflig vara.»

De båda myndiga kronofogdarne, öfverraskade af Ambrosius och allt det öfriga nu inkommande folket, lofva hvar i sin olyckliga belägenhet, den ene uppe i luften och den andre öfverlastad, att vara beskedliga hädanefter blott man döljer hvad som händt och, då det icke kan numera komma i fråga att trolofva Lovisa med Polycarpus, blir det de båda älskande som slutligen få hvarandra.

Om de uppträdande känner man intet, men det är troligt att *Waltman* spelade Polycarpus.

Det var äfven denne utmärkte skådespelare som skapade »mor *Bobis*» roll i den andra nyheten för säsongen *Colin och Babet,* lyrisk komedi i 2 akter af samme för-

fattare som den föregående, nemligen Carl Envallsson, hvilken här imiterat Piis' och Barrés »la Matinée et la veillée villeageoises ou le sabot perdu».

Intrigen är rätt lyckligt funnen. Scenen föreställer en bygata; det är i första gryningen och ett lätt snötäcke har under natten fallit. Den unge *Colin*, som tillika med de andra bönderna uppbådats till skallgång, vill, innan han beger sig af, träffa sin älskade *Babet*, som väl på hans tillrop visar sig i fönstret men icke kan komma ut, då mor *Bobi* håller henne innestängd och till yttermera visso tagit bort hennes skor. Hon vet dock råd, tager moderns skor och ilar i sin älskades armar. De måste dock efter en eldig duett skynda undan, ty Babets åldrige friare, *skolmästaren*, är i annalkande.

Efter att denne klagat öfver sin plågsamma kärleksnöd, mot hvilken icke ens Seneca hjelper, få tankarne en annan riktning:

»Men hvilka spår jag skådar här!
Det är en gosses . . . det är en flickas . . .
Och se! . . . Ifrån Babet det bär! — — —
Aldrig hon ut så tidigt skickas.
Nej med Colin hon consortium gjort,
Och smygt sig ut genom denna port! — — —
Maxima pestis en virgo est:
Stulen voluptas hon älskar mest.

Jag skall, revera, i stort och smått,
Här deras factum examinera:
Se! . . . huru när de hvarandra gått! . . .
Närmare kan ju ej existera?
Här stod hon . . . och se här stod han! . . .
Ack, de profecto omfamnat hvarann! . . .

Nu varseblir han Babets sko, den hon tappat i brådskan, och detta fynd lugnar hans svartsjuka, ty skon är uppenbarligen för stor för henne, och misstankarne vända sig nu mot annat håll —

»Hvilken rustibus vill mera
Rosa hustruns dygd? — Jo, jo
Denna sko
får attestera
Innan kort om hennes tro.

Sedan bönderna gått att skalla
Jag examen hålla bör.
Och hvar uxor sammankalla
Till question och till förhör.

Pastor sjelf och Comministern
Skicka skall sin fru — — — jo, jo
Laudo! — — —
Ludi — magistern
Är ej stultus skall ni tro.»

Högst belåten med sin idé sjunger skolmästaren, sedan bönderna, hvilka under tiden samlats till skallet, sagt farväl åt hustrur och hemmavarande samt aftågat, på Bellmansmelodien »I närvarande parter»:

»Bene, bene! de vandrat
Jam tempus est, at saken exequera.
Mitt ingenium man klandrat,
Men nu man det skall semper admirera»

hvarefter han bultar på portarne och utkallar qvinnorna samt underrättar dem:

Jo, jo hören nu
Uti natt har en qvinna,
Pro dolor! —. — här i byn sig groft försyndat:
Att till möte sig infinna
Hon hemligt sig i mörkret hit har skyndat.
Slikt af himlen visst blifver hämnadt —
Se den sko hon har lemnat! — —

Allmän bestörtning och ovilja, och de skynda ut för att vinna upplysning om den skyldiga, alla utom mor Bobi,

»Jag går ej neder,
Man tvekan aldrig bär
Om mig och min heder.
Jag går ej neder,
Det skamligt och onödigt är.»

I andra akten föreställer scenen en bondstuga, der hustrun och de unga flickorna äro sysselsatta med att karda och spinna. Så komma männen in efter lyckligt slutad skallgång och nu blir det skämt och ras, hvilket så förtryter den argsinta mor Bobi att hon utbrister:

»Nå hin! Att beständigt jag mig skall se
Förgäfves träta och käxa! — —
Men veten: Magistern, han Er skall ge
En skrapa, en allvarsam läxa.
Jag till honom strax skall gå;
Man lär sen förnimma få,
Om en ungdom skall besmittas så,
Som bör uti dygden uppväxa.»

Sedan mor Bobi gått börjar man leka blindbock, men när denna fortgått en stund, återkommer den förra tillika

med skolmästaren, som har en allvarsam uppsyn. Han afbryter leken, tager fram skon och frågar:

»Hvem kan vara
Bland flickors skara
Som i nattens sköte
Stjäl sig till ett möte?
Flickor! allvarsamt jag spör,
Sägen, hvilken den tillhör:

Flickorna neka alla, men mor Bobi fordrar att man skall gå till botten med saken, och hennes förslag, att hvar och en skall sticka foten i skon för att profva den, antages, och nu begynner ett allmänt profvande.

När den icke passar till flickorna, kommer turen till gummorna, och den första som profvar är just mor Bobi men nu blef skolmästaren förbluffad:

Å-å-å-å-å-å-åh! mor Bobi, ni,
S-o-o-om så helig ville vara
Sku-ulle just den rätta bli!
Huru skall man det förklara?
Jag till ett storverk tänkte gå,
Och sådant slut det skulle få! — —

Allmän förvirring, men nu stiger Babet fram och berättar sammanhanget, och mor Bobi, förnöjd att hafva så oförmodadt befriats ur den ledsamma ställningen, ger sitt samtycke till de ungas förening.

Den nätta operetten blef med ens en af allmänhetens större favoriter och spelades under denna termin 5 gånger samt t. o. m. år 1800 ej mindre än 28, till hvilken framgång otvifvelaktigt bidrog den vackra mamsell *Rörström,* som den 13 mars debuterade i Babets roll.

Om de båda nu anförda glada pjeserna blefvo ytterst populära, var detta knappast mindre händelsen med en annan nyhet, den sentimentala en akts dramen *Fanfan och Colas* eller *Fosterbröderna,* ett verk af madame de Beaunoir, öfversatt af D. G. Björn. Idéen är hemtad ur tvenne fabler af abbé Aubert, och har till mål att visa de ödesbringande följderna af svaga mödrars eftergifvenhet mot barn med dåliga karaktärsanlag, i det pjesen såsom motsatser uppställer den bortklemade unge Fanfan och det friska naturbarnet Colas.

De återstående nyheterna för terminen voro *Borgersmännen* eller *Julklappen,* ett lustspel på vers i 2 akter af C. G. von Holthusen samt Monvels en akts operett *Ett*

ögonblicks förseelse, men ingendera af dessa upplefde mer än en representation. [1]

Repriserna af äldre arbeten voro mycket talrika, och utgjordes i allmänhet af sådana som publiken blifvit van att betrakta såsom gunstlingar. Sålunda återupptogos *Holbergs* »Den pantsatte bonddrängen» och »Didrik Menschenskräck»; *Hallmans* »Boussaronnerna», »Tillfället gör tjufven» och »Finkels Parentationsakt»; den outslitliga »Susanna i Babylon», *Beaumarchais'* »Barberaren i Sevilla», »Figaros bröllop» och »Eugenie»; vidare de alltid gerna sedda operetterna »Tunnbindaren», »Annette och Lubin», »Kopparslagaren», »Det Indianska Campementet», m. fl.

Till firande af konungens födelsedag den 24 Jan. 1789 gafs dagen derefter spektakel på teatern samt sedermera maskeradbal. Gifvetvis borde festen inledas med en prolog, tolkande betydelsen af den märkliga tilldragelsen, men det hela synes varit mindre lyckadt, och bedömdes omildt af *Götheborgs Allehanda* för den 26:te:

> »Då smak och snille få föreskrifva reglor för de lustbarheter, som anställas till firande af någon högtidlig dag, blir dennes minne ofelbart på et wärdigt sätt hedradt. Och som tilfälle härtill aldrig saknats hos et uplyst Folkslag, så har man ej heller behöft tillita Theaterns Ämnessvener at utom deras Spher bereda för sig några nöjen, alraminst sådane, som, långt ifrån at wara för Festiviteten anständige, knapt kunna gifwa den alra sämsta Pöbel anledning til beundran och förnöjelse, men wäl til åtlöje.»

* * *

Teaterns ledning var fortfarande anförtrodd åt *Andreas Widerberg*. Man känner att det mellan honom såsom föreståndare och Fru Lovisa Simson, såsom innehafvarinna af teaterprivilegiet, upprättades ett kontrakt den 3 Dec. 1788, utan att man vet något om innehållet. [2] Det är möjligt att det var hon som skötte kassan, eller var hvad man skulle kalla ekonomisk direktris, samt att Widerberg uteslutande hade med scenen att skaffa, åtminstone annonseras det i Götheborgs Tidningar den 27 Sept. 1788 att »de som önska abonnement hafva att anmäla sig hos fru Simson, boende hos hökare Carlsson vid Lilla Bommen, 1 trappa upp».

---

[1] »Borgermännen» spelades dock ytterligare en gång senare, nemligen den 29/1 1792.

[2] *Magistratens Justitieprotokoll* 26/9 1789.

Under loppet af Oktober hade man anställt ett band *Tyska musikanter*, som före och mellan pjeserne fägnade allmänheten med harmonimusik, och den 25 Januari 1789 firades på vanligt sätt konungens födelsedag med en operamaskerad.

Medlemmarne af truppen hade delvis tillhört densamma sedan ganska länge såsom: föreståndaren *Andreas Widerberg*
fru *Anna Catarina Widerberg*
Jonas Wernström
Henrik Niclas Schierlin
Anders Lundqvist
Carl Petter Utberg[1], men några voro så vidt man känner alldeles nya, nemligen:
Johan Petter Lewenhagen och hans hustru
Maria Helena Lewenhagen född *Qvarnström*
mamsell *Sofia Rebecka Rörström*
» *M. E. Warlund* och
» *Magdalena Swennerberg*, hvarjämte
Waltman ännu en gång återkommit till Göteborg.

Ovanligt många af dessa tillgodosågos med recetter: den 9 Nov. 1788 gafs eller skulle ges »Den pantsatte bonddrängen» och »Den talande taflan» till fördel för »Acteuren *Wernström*», men huruvida detta verkligen kom till stånd är mer än tvifvelaktigt, enär man redan den 9 Dec. finner samma pjeser annonserade med följande tillägg: »Inkomsten är af Hr *Widerberg* lemnad til den årliga benefice för Acteuren Wernström, som flere gånger rönt denne stadens Höga och Resp. Invånares ynnest och wälvilja».

Den 21 i sistnämnde månad gafs »Grefve Essex olyckelige händelser» såsom recett för *Lewenhagen* och hans *hustru*, »och som de nu för första gången röna denna stadens Resp. Invånares ynnest och godhet, smickra de sig med den glada förhoppning at blifva honorerade med en talrik samling Spectatörer.» Johan Petter Lewenhagen förekommer nu för första gången såsom skådespelare, och om uppgiften att han skulle vara född 1770 är riktig, var han vid ifrågavarande tid blott 18 år. Han tycks sålunda följt Widerbergs exempel att

---

[1] Finnes bland anmälde resande från Uddevalla $^{28}/_{2}$ 1789.

tidigt gifva sig in vid scenen, och äfven i det fallet att han redan nu var försedd med hustru.[1]

Mamsell *Warlund*, om hvilken man för öfrigt känner ingenting, hade recett den 1' Februari 1789, *Anders Lundqvist* den 8 i samma månad och mamsell *Swennerberg* den 15 i sistnämnde månad.

Slutligen gafs den 19 December 1788 för tredje gången »Slåtterölet», hvilken pjes »är tillslagen Hr *Waltman* som en del af dess lön», heter det. Denne talangfulle skådespelare, en af den äldre svenska teaterns allra främste, hade som vi förut sett år 1783 lemnat von Blanc, för att öfvergå till Carl Stenborg, der han otvifvelaktigt intog den första platsen och der han utförde sådana roller som Tartuffe, Figaro, rådman Fårberg i kopparslagaren, den genom romanläsning bortkollrade grefvinnan Fånhjelm i »Den nye Don Quichotte», Polycarpus i kronfogdarne samt mor Bobi m. fl. Den 28 Juli 1788 uppträdde Waltman för sista gången hos Stenborg och begaf sig, till största saknad för denne och Stockholmspubliken, åter till Göteborg, der han hade tagit engagement hos Widerberg, ett steg som synes svårt att förklara.

Den speltermin, hvars företeelser vi nyss sökt skildra, afslutades på visst sätt med representationen den 20 Mars 1789, då man gaf »Galora från Venedig», »samtlige truppen till delnings», och som detta »blifver det sista Spektaklet härstädes, rekommendera de sig ödmjukligen uti Resp. Spektatörers ynnest», heter det. »Det sista spektaklet» var det visst icke, ty man spelade redan veckan derpå, för att hålla ut ända till den 30 Maj, men det var sista spektaklet under ledning af Andreas Widerberg.

Vid olika tillfällen hade Gustaf III under besöken i Göteborg sett den nu 23:årige direktören uppträda, och, trots Widerbergs ännu temligen svaga röst och ej obetydligt affekterade spel,[2] med skarp och van blick fäst sig

[1] Lewenhagen lemnade snart truppen och återfinnes hösten 1789 hos den gamle Seuerling, hvars sällskap han öfvertog 6 år senare; var derefter anstäld en tid hos Stenborg och kom derefter till Kongl. Teatern samt afled, 63 år gammal, 31/1 1832 såsom bryggare och källarmästare i Norrköping. G. 1) m. *Maria Helena Qvarnström* död i Jönköping 14/6 1794, 2) m. *Maria Christina Björling* f. 18/8 1775 † i Stockholm 30/8 1811 samt 3) 1/1 1813 m. *Anna Elisa Furchtnicht.*

[2] Jemf. omdömet i *Eugene Lewenhaupt*, Bref rörande Teatern under Gustaf III sid. 90.

vid dennes glänsande anlag. Följden häraf blef, att konungen lät uppkalla Widerberg till Stockholm, der han redan den 16 Mars 1789 debuterade såsom Pompé i Leopolds tragedi Oden samt derefter den 1 April erhöll anställning, hvarmed han för alltid gick förlorad för Göteborgs teater.[1]

Före afresan till hufvudstaden återstod emellertid för Widerberg att ordna sina affärer, hvilket icke lät sig göra på annat sätt än genom att afträda all egendomen till fordringsegarne.

Den 11 Mars 1789 heter det sålunda i magistratens justitie protokoll:

»I anledning af föreståndarens vid Theatern härstädes *Anders Widerbergs* nu ingifne skrift, theruti han, uppå anförde skäl, anhåller att till sin skulds betalande få all sin, uti bifogad förteckning upptagne, egendom på en gång afsta, och sedermera fran vidare kraf vara fri, beslöt Rådhusrätten, i anseende dertill att större delen af Widerbergs skuld finnes uptagen sasom grundad på förskrifningar til innehafvaren, utan utsatte namn pa fordringsegarne, det skola, genom kungörelser i stadens dagblad, dess i orten vistande borgenärer, jemte Widerberg sjelf, til Måndag 8 dagar eller den 23 kallas inför rätten.»[2]

På utsatt dag instälde sig Widerberg och af hans gäldenärer handlandena *Niclas Björnberg* och *David Low* samt aktören *Hindrik Niclas Schierlin*, hvilka tre nu meddelades Widerbergs ansökan, hvarjemte denne ingaf ytterligare förteckning på hvad i den förut af honom lemnade »af förhastande blifvit förgätet», nemligen ytterligare tillgångar till belopp af 41 rdr. 40 skill. specie samt skulder till 95 rdr. 40 skill. »tillika med en räkning eller s. k. liqvide med enkan *Lovisa Simson*, sig slutande med 76 rdr. 21 skill. 10 rst. specie, Widerberg till godo».

Derjemte gaf han tillkänna, »att uti dess egendomsuppgift ej något vidare skall vara utelemnadt, än allena dess egne och hustruns oumbärligaste gångkläder, 3:ne silfverskedar till nödigt bruk, och ett hos tractören *Berger* för 25 rdr. specie pantsatt guldur, förklarande sig der-

[1] Widerberg, som 1806 blef skild från sin f. d. älskade »Annette», förlorade mot slutet af sitt lif minne och helsa samt afled temligen glömd i Stockholm den 25 April 1810.

[2] I *Göteborgs Tidningar* för den 17/3 1789 läses äfven följande kungörelse:

»Som föreståndaren vid Theatern härstädes, *Anders Widerberg*,

jemte nu beredd att med liflig ed uppgiften besanna», hvilken ed äfven aflades.[1]

Till gode män utsågos Björnberg och Low.

Som cessionens behandling drog på tiden, ingaf Widerberg följande skrifvelse till Magistraten:

»Högädle Herrar Commerce Råd, Justitie Borgmästare och Rådmän!

Alldenstund jag för mine Herrar Borgenärers förnöjande nu med aflagd Ed afträdt all min Egendom till de för massan utnämnde Herrar Curatorer, och således befinner mig, med Hustru och Barn, ifrån denna tid till nästa inställelsedag, eller då saken kan hinna blifva afgjord, alldeles utan Soutien, så är jag nödsakad falla Högädla Magistraten besvärlig med ödmjukast anhållan om gunstigt tillstånd at, med säkerhet för min Person, vederbörligen förpassad få tillstånd at på andre orter inom Riket med de i Nåder mig förunte Privilegier söka mitt och de minas underhåld, under den kraftiga förbindelse at icke allenast städse underrätta om mitt vistande, utan ock vid inställelsedagen rigtigt infinna mig.

Under hopp om gunstigt bifall framhärdar med djup vördnad, Högädla Magistratens allra ödmjukaste Tjänare

Andreas Widerberg.»

Ehuru denna ansökan är odaterad, synes den blifvit ingifven mellan 4—15 April, och, då beviljandet af densamma icke mötte hinder, hvarken från kuratorerna eller

---

hos Rådhusrätten skriftligen anhållit, at, til sina borgenärers förnöjande, få all sin ägendom på en gång afstå, och sedermera från vidare kraf blifva fri, och, enligt den vid samma ansökning fogade förteckning, större delen af dess skuld finnes bestå uti löpande förskrifningar, hvilkas innehafvare icke äro upgifne; altså varda alla de, som hos bemälte Widerberg hafva något att fordra, härigenom kallade, at å d. 23 i denna månad kl. 10 f. m. hos Rådhusrätten här i staden sig infinna, för at öfver nämnde ansökning sig utlåta.

Götheb. Radhus d. 11 Martii 1789.»

[1] De åberopade förteckningarne öfver skulder och tillgångar hafva icke kunnat återfinnas, trots alla efterforskningar. Tyvärr är detta icke det enda fall, då man har att beklaga den uppenbara vanskötsel, som under äldre tid öfvergått åtminstone vissa delar af stadens offentliga handlingar. Som bevis härpå kan anföras, hvad som förekommer härom i *Kämnersrättens dombok i civila mål* för den 25/2, 1/3 och 4/3 1785: Då nemligen 1763 års dombok i brottmål skulle nedtagas från hyllorna, befanns att domböckerna för 1661—1665 (i ett band), 1704, 1705, 1715, 1720, 1723, 1726, 1731, 1734, 1736 och 1739 voro fullständigt utplundrade och innehållet borttaget ur pergamentspermarne, samt dessa senare derefter åter uppsatte på hyllorne, och »så nätt inpassade» att man icke kunnat misstänka det de voro tomma. Likaledes befunnos domböckerne i civile mål alldeles försvunne för åren mellan 1767—1773!

Vid ransakningen härom upplystes, att nycklar till kämners-

magistraten, är det troligt, att Widerberg med sin familj omedelbart derefter lemnade Göteborg.»[1]

Nästa gång ärendet förekommer, är den 30 Sept. samma år, då Widerbergs samtlige kände och okände borgenärer voro kallade att uppgifva och bevisa sina fordringar, och inställde sig nu:

vice kronoupphördskassören *Anders Carlson*, för obetald spinnhusafgift (för uppförde spektakler)	Rdr Specie	9: 32
handlanden *Niclas Björnberg*, för tvenne af Widerberg utgifne förskrifningar under den ²/₂ 1787, med ränta	»	70: —
herrar *Low & Smitt*, genom ene bolagsmannen *David Low*, enligt räkning	»	112: 30
boktryckaren *Lars Wahlström*, för förskrifning den ⁸/₃ 1787, med ränta	»	50: —
stadsbudet *Carl Wilhelm Fuhrman* och stadstjenaren *Peter Forsman*, för borgenärers sammankallande	»	1: —
kommersrådet, baron *Patrik Alströmer*, genom landssekreteraren Hummel, för återstoden af Widerbergs den ¹⁰/₃ 1787 utgifne förskrifning å 96 Rdr, med ränta	»	71: —
komediföreståndaren *Johan von Blanc*, genom boktryckaren Lars Wahlström, för 7 af Widerberg utgifne förskrifningar, med ränta	»	1133: 16
vice amiralen och kommendören af Svärdsorden *Carl Tersmeden*	»	94: 44
Enkan *Lovisa Simson*[2]	»	75: —
Rådman *J. B. Kleman* (från Karlskrona), med ränta[3]	»	50: —
	Rdr Specie	1667: 26

rummet, der arkivet förvarades, hade, förutom till hvar och en af ledamöterna i rätten samt notarien, frikostigt nog utdelats äfven till stadsfiskalen, stadsbetjenterne *Anders Ahlbom* och nyligen aflidne *Anders Sjögren*, äfvensom till en för vedbärning och eldning antagen arbetskarl. Det utröntes äfven, att tjufven varit den nämnde Sjögren, hvilken sålt böckernas innehåll till soldater vid garnisonen, »för att deraf vid exercistiderna göra patroner».

[1] *Rådhusrättens protokoll* ²⁰/₄ 1789.

[2] *Magistratens Justitie protokoll* ²⁶/₉ *1789*: »Enkan *Lovisa Simson* företrädde och ingaf en skrift, deri hon, på grund af i afskrift bilagdt kontrakt af den 3 Dec. 1788, bevakar en fordran hos Comediföreståndaren And. Widerberg 75 Rdr Specie, hvilken fordran hon med hand å bok fick besvärja.»

[3] Denna fordran bevakades ²⁸/₉, med företeende af intyg från Karlskrona Kämnersrätt ²²/₉, att Kleman der besvurit densamma.

Dessutom inställde sig äfven kammarskrifvaren Anders Wahlstedt och, jemlikt föreskrift af vice amiralen baron Jacob Cederström, anmälde, att *Amiralitetsbarnhuskassan i Karlskrona* hos Widerberg hade fordran, med begäran om uppskof i målet till dess amiralen erhölle svar, huru med denna fordran förvette.

Härefter valdes de hittills fungerande gode männen till sysslomän, och andra uppropet i konkursen utsattes till den 21 Okt.[1] Vid detta senare tillfälle yrkade handlanden *Lorens Jensen*, såsom ombud för amiral Tersmeden, att Widerberg, »som hvarken å inställelsedagen eller nu kommit tillstädes, måtte oefördröjligen varda personligen inställd», men landssekreteraren Hummel tog den stackars konstnärens parti och erinrade derom, att då afsikten med Widerbergs afresa varit att, utan kostnader för massan, försörja sig sjelf, voro detta gagneligare för fordringsägarne än om han skulle inställas här.[2]

Förteckningen öfver Widerbergs skulder är af stort intresse i flere afseenden. Då nämligen reverserna till Björnberg, Wahlström och Patrik Alströmer alla äro daterade 1787, och de två senare den 8 och 10 mars, visar detta, att, när Widerberg afslutade sin första speltermin den 9 i samma månad, var det ekonomiska utbytet så klent, att han måste göra lån för att kunna reda sig, hvilka lån han sedermera icke förmådde betala.

Af ännu större intresse är uppgiften, att von Blanc hade en fordran af ej mindre än 1133 rdr specie. Denna fordran representerar naturligtvis teaterinventarierna, sådana Widerberg öfvertagit dem, dekorationer, förrådet af reqvisita, garderoben, det lilla bibliotek som kunde finnas af pjeser och partitur m. m., men då summan förefaller nog hög, är det ju möjligt, att deri äfven förekomma rena penninglån, hvilket är så mycket troligare som fordran grundade sig på ej mindre än 7 särskilda reverser.

[1] Målet tillföll rådman *Hans Edvard Pettersson* såsom referent.
[2] *Magistratens Justitieprotokoll* 21/10 och 24/10 1789.

Fru Lovisa Simson 27/3 1789—30/5 1790.

(Teatern under ledning af Johan Petersson.)[1]

1789	Fred.	27/3	I afton öppnas Theatern under Fru Simsons i nåder meddelte privilegium och upföres: *Susanna uti Babylon*, drama 5 a. af kyrkoherden Wallenberg, samt *Kärlek gör narrar* eller *De tre gäckade Friare*, lusts. 1 a. Billeter hos Fru Simson, boende hos smeden Halling wid Sillgatan.
»	Tisd.	31/3	*Sömngångaren*, lusts. 2 a., samt *Fosterbröderne* eller *Fanfan och Colas*, moraliskt lusts. 1 a.
»	Fred.	3/4	*Colin och Babet*, opera com. 2 a. samt *Ängelsmannen* eller *Den förnuftige Token*, com. 1 a.
»	Tisd.	21/4	I afton öppnas Theatern med en *Prologue*, kallad Oraclet eller Bondens besök i Sibille grotta, samt *Den oskyldigt förföljde Sonen*, skad. 2 a. Börjas kl. 6.
»	Fred.	24/4	f. 2 ggn *Oraclet* samt *Boussaronnerna* eller *Det skal någon orsak ha*, Proverbe dramatique 1 a.
»	Tisd.	28/4	f. 2 ggn *Fanfan och Colas* samt *Finkels Parentations-Act*, com. 2 a. Under öfning är »List öfwer List», lusts. 3 a. från fransyskan.
»	Sönd.	3/5	ffg. List emot List eller Uppenbar Fegd, lusts. 3 a.
»	Fred.	8/5	*Slatterölet* eller *Kronofogdarne*, samt f. 2 ggn *Kärlek gör Narrar*.
»	Tisd.	12/5	f. 2 ggn *List emot List*.
»	»	19/5	f. 2 ggn. *Slotterölet* samt *Billeten och Lottsedeln*, lusts. 1 a.
»	Fred.	22/5	f. 3 ggn List emot List samt Trollstafwen, lusts. 1 a. Under öfning är »De tokiga älskare» eller »Les follies Amoureuses, com. 3 a.
»	Tisd.	26/5	på begäran f. 3 ggn. *Oraclet* (med tillökt Decoration) samt f. 3 ggn *Slotterölet*.

[1] Spellistan efter annonser i *Götheborgs Tidningar* och *Nyheter*.

1789 Fred. 29/5 på begäran f. 4 ggn *List emot List*, samt f. 2 ggn *Colin och Babet*.

» » 5/6 ffg. *Les follies Amoureuses* eller *Kärlekens Narraktigheter*, com. 3 a.

» Sönd. 7/6 I anseende till Hans Kongl. Maj:ts höga Namnsdag d. 6 dennes öpnas Theatern och til underdånigst fägnadsbetygelse upföres en *Prologue* kallad: Enfaldighetens Ro eller Swears Högtid och Naturens Under på GUSTAF den Tredjes höga Namnsdag.

» Fred. 12/6 på begäran f. 2 ggn *Enfaldighetens Ro* samt f. 4 ggn *Slotterölet*.

» Sönd. 21/6 ffg. Ängelsmannen i Paris eller Ärans Lagar til Skyldighetens fullgörande, moraliskt lusts. 2 a. samt f. 2 ggn *Kärlekens Narraktigheter*. Inkomsten är lemnad samtlige Acteurerne til douceur.

» Fred. 26/6 f. 5 ggn *List emot List* samt f. 2 ggn *Ängelsmannen i Paris*.

» Tisd. 30/6 f. 6 ggn *List emot List* samt f. 3 ggn *Ängelsmannen i Paris*.

» Fred. 3/7 f. 5 ggn *Slotterölet* samt f. 3 ggn *Fanfan och Colas*.

» Tisd. 7/7 f. 3 ggn *Colin och Babet* samt på begäran f. 3 ggn *Kärlek gör Narrar*.

» » 14/7 f. 4 ggn *Oraclet* samt f. 7 ggn *List emot List*.

» Fred. 17/7 f. 6 ggn *Slotterölet* samt f. 2 ggn *Den förnuftige Token*.

» Tisd. 21/7 ffg. Den spökande Soldaten, lusts. 2 a. af hr Enwaldsson.

» » 4/8 f. 3 ggn *Kärlekens Narraktigheter* samt f. 4 ggn *Ängelsmannen i Paris*.

» Sönd. 9/8 *Grefwe Essex olyckeliga Händelser*, Sorgspel 5 a. Under öfning är »Swen och Maja», operett 2 a.

» Tisd. 11/8 f. 7 ggn *Slotterölet* samt f. 2 ggn *Boussaronnerna*.

» Fred. 14/8 f f. g. Swen och Maja eller Kärleken på Landsbygden, lyr. com. 2 a.

» Tisd. 18/8 f. 4 ggn *Colin och Babet* samt f. 4 ggn *Fanfan och Colas*.

» Fred. 21/8 f 8 ggn *List emot List*, samt en *Epilog* med vaudeviller lämpad til hufwud-piecen.

» Tisd. 25/8 f. 2 ggn *Swen och Maja*. Recett för *Carl Enwaldsson*.

» Fred. 28/8 f. 5 ggn *Oraclet*, samt f 2 ggn *Den spökande Soldaten*.

» Tisd. 1/9 f. 3 ggn *Swen och Maja* samt f. 3 ggn *Den förnuftige Token*.

» Sönd. 6/9 f. 2 ggn *Susanna i Babylon* samt Den förtrollade Bägaren, lusts. 1 a.

» Tisd. 8/9 *Annette och Lubin*, opera com. 1 a. samt f. 5 ggn *Ängelsmannen i Paris*.

» Fred. 11/9 f. 8 ggn *Slåtterölet* samt f. 2 ggn *Den förtrollade Bägaren*.

» Tisd. 15/9 f. 4 ggn *Swen och Maja* samt f. 4 ggn *Kärlek gör Narrar*.

» Fred. 18/9 f. 9 ggn *List emot List* med *Epilog*.

» Tisd. 22/9 *Tillfälle gör Tjufwen*, divertissement i 1 a. med vaudeviller, samt f 2 ggn *Annette och Lubin*. Recett för m:lle *Rörström*.

1789 Fred. 25/9 f. 2 ggn. *Tillfälle gör Tjufven* samt f. 5 ggn *Fanfan och Colas.*

» Tisd. 29/9 *Barberaren i Sevilla* eller *Den fruktlösa Waksamheten,* com. 4 a. samt f. 3 ggn *Den förtrollade Bägaren.*

» Sönd. 4/10 Upföres på härwarande Theater, til underdånig fägnads-betygelse öfwer den förlidet år för Götheborg så dyra och glada 3 October, en *Prologue* af acteuren Pettersson lämpad til dagens wärde, kallad Götheborgs glada hågkomst af sin Frälsnings-Dag, samt (f. 2 ggn) *Den oskyldigt förföljde Sonen.* En tima efter slutadt Spectakel öpnas Comedie-huset til Masquerade, och som för den dagen hälften af inkomsten, såväl utaf Spektaklet som af Redouten är anslagen til fattige krigsman-Enkor och Barn, så recommenderas aldra ödmjukast min afsigt uti en gynnsam åtanka. *Lovisa Simson.*

» Tisd. 6/10 f. 2 ggn *Götheborgs glada hågkomst af sin Frälsningsdag* samt f. 3 ggn *Annette och Lubin.*

» Fred. 9/10 f. 3 ggn *Tillfälle gör Tjufwen,* samt *Hemgiften* eller *De oförmodade Giftermålen,* lusts. 1 a.

» Tisd. 13/10 f. 5 ggn *Colin och Babet* samt f. 2 ggn *Finkels Parentation.*

» Fred. 16/10 f. 9 ggn *Slåtterölet* samt ffg. Det försonade Hatet, drama 1 a. Recett för *J. G. Soltner.*

» Tisd. 20/10 f. 10 ggn *List emot List* med *Epilog* till hufwudpiecen.

» Fred. 23/10 f. 6 ggn *Colin och Babet* samt f. 6 ggn *Fanfan och Colas.*

» Tisd. 27/10 f. 10 ggn *Slåtterölet* samt ffg Den Swartsjuke Lasse eller Swartsjukans Påfölgder, lustsp. 2 a., blandad med komiska verser och vaudeviller.

» Fred. 30/10 f. 3 ggn *Den spökande Soldaten* samt f. 4 ggn *Den förnuftige Token.*

» Tisd. 3/11 f. 5 ggn *Swen och Maja* samt f. 5 ggn *Kärlek gör Narrar.*

» Fred. 6/11 *Slafhandlaren i Smirna,* com. 1 a. samt f. 7 ggn *Colin och Babet.*

» Tisd. 10/11 f. 11 ggn *List emot List* med *Epilog.*

» Fred. 13/11 *Kopparslagaren,* opera com. 2 a. samt f. 2 ggn *Slafhandlaren i Smirna.*

» Tisd. 17/11 Det oskyldiga Bedrägeriet eller Landt-Poeten, com. 3 a. samt f. 4 ggn *Annette och Lubin;* inkomsten af detta Spectakel är af Fru Simson lemnad för mamsell *Warlunds* räkning.

» » 24/11 Den straffade Högfärden, moraliskt lusts. 1 a. samt f. 2 ggn *Kopparslagaren.*

» Sönd. 29/11 recett f acteuren *C. P. Utberg,* såsom en del af hans lön: f. 4 ggn *Tillfälle gör Tjufwen* samt f. 5 ggn *Annette och Lubin.*

» Fred. 4/12 f. 11 ggn *Slåtterölet* samt f. 7 ggn *Fanfan och Colas.*

» » 11/12 ffg. Hans Nåd och Sotarn, com. 1 a. (swenskt original af Enwallsson; upfördes enligt Dahlgren i Stockholm först 16/4 1790).

1789 Sönd. 13/12 ffg. Skyldighetens seger eller Naturens och Dygdens Efterdöme, Divertissement 1 a., blandad med sång. Derefter f. 12 ggn *Slåtterölet.* Inkomsten lemnas såsom douceur til acteuren Pettersson.

» Fred. 18/12 f. 3 ggn *Kopparslagaren* samt f. 8 ggn *Fanfan och Colas.*

» Tisd. 22/12 f. 3 ggn *Slafhandlaren i Smirna* samt f. 8 ggn *Colin och Babet.* Recett för stadens fattige.

» » 29/12 f. 2 ggn *Det oskyldiga Bedrägeriet* samt f. 6 ggn *Annette och Lubin.*

1790 Fred. 8/1 f. 13 ggn *Slåtterölet* samt f. 2 ggn *Hans Nåd och Sotarn.*

» Sönd. 10/1 f. 2 ggn *Skyldighetens seger.*

» Fred. 15/1 f. 6 ggn *Swen och Maja* samt f. 6 ggn *Ängelsmannen i Paris.*

» » 22/1 f. 14 ggn *Slåtterölet* samt f. 3 ggn *Hans Nåd och Sotarn.*

» Sönd. 24/1 til underdånigst fägnadsbetygelse på wår Allernåd. Konungs höga Födelsedag en *Prologue* kallad: Minnet af det förflutna eller Konungens Storverk och Undersåtens Röst, med prolog och epilog under samma ouverture, samt f. 7 ggn *Annette och Lubin.* Aktören Pettersson annonserar derefter kl. 1/2 11 *Maskeradbal.*

» Fred. 29/1 f. 12 ggn *List emot List* med *Epilog.*

» » 5/2 f. 3 ggn *Det oskyldiga Bedrägeriet* samt f. 4 ggn *Den förtrollade Bägaren.*

» Tisd. 9/2 *La Bohemienne* eller *Ziguenarne* (i Götheb. Allehanda: »Böhmiskan»), oper. buffon 2 a., samt f. 9 ggn *Fanfan och Colas.* Inkomsten är af Fru Simson lemnad som douceur til mamsell *Magdalena Swennerberg.*

» Fred. 12/2 f. 4 ggn *Kärlekens Narraktigheter* samt *Det Indianska Campementet* eller *Den Betzlade Philosophen,* divertissement 1 a.

» Fastlagstisdag 16/2 f. 9 ggn *Colin och Babet* samt f. 5 ggn *Kärlekens Narraktigheter.* Derefter *Redoute* på Comediehuset, den siste i termin.

» Fred. 19/2 f. 15 ggn *Slåtterölet* samt f. 4 ggn *Hans Nåd och Sotarn;* recett för *Soltner.*

» Lörd. 20/2 Spelades, men man känner ej programmet.

» Fred. 26/2 f. 4 ggn *Kopparslagaren* samt f. 4 ggn *Slafhandlaren i Smirna.*

» Tisd. 2/3 f. 8 ggn *Annette och Lubin* samt f. 6 ggn *Kärlek gör Narrar.*

» Fred. 5/3 f. 3 ggn *Susanna i Babylon* samt f. 2 ggn *Det indianska Campementet.* (»Åfwen anhålles at antingen få köpa eller låna 'Le Cadi Dupe'».)

» Tisd. 9/3 f. 5 ggn *Tillfälle gör Tjufwen* samt f. 5 ggn *Den förnuftige Token.*

» Fred. 12/3 f. 7 ggn *Swen och Maja* samt f. 7 ggn *Ängelsmannen i Paris.*

1790 Tisd. 16/3 f. 10 ggn *Colin och Babet* samt f. 2 ggn *Hemgiften.*

» Fred. 19/3 *Oraclets swar* eller *Swenska Bondens besök uti Sibylle Grotta, för at höra Ödets spådom om krigets utgång år 1790*, divertissement 1 a. blandad med sang, samt *Zayra,* sorgespel 5 a. af hr Voltaire. Recett för *Sewerin Appelqwist*

» Tisd. 23/3 f. 2 ggn *La Bohemienne* samt f. 10 ggn *Fanfan och Colas.*

» Fred. 9/4 *Le Cadi Dupé* eller *Den bedragne Domaren*, opera com. 1 a. samt f. 5 ggn *Hans Nåd och Solaren.*

» Tisd. 13/4 f. 16 ggn *Slåtterölet* samt f. 3 ggn *Boussaronnerna.*

» Fred. 16/4 *Skottländskan* eller *Caffehuset i London*, com. 5 a.

» Sönd. 18/4 kommer Herr *Price & Co.* at pa denna Theater wisa åtskilliga kroppsöfningar, så pa golfvet som pa ståltrad, hwarefter upföres en Pantomime Comique i 3 a. kallad *Arlequin Squelette* hwarefter dansas en Ängelsk Horn-pipe i en Båtsmans Carakter. Början sker kl. 6.

» Fred. 23/4 f. 2 ggn *Skottländskan.*

» Torsd. 29/4 f. 8 ggn *Swen och Maja* samt f. 11 ggn *Fanfan och Colas.*

» Sönd. 2/5 förevisar *Price & Co.* sina konststycken på teatern, hwarefter följer »De Sju Egyptiska pyramiderna», som föreställas af personer.

» Fred. 7/5 ffg. **Bobis Bröllop,** lyr com. 3 a. af C. E.

» Sönd. 9/5 med stor Decoration ffg. **Sweriges Sällhet** eller **Ryktets rop om Gustafs Segrar,** divertissement 1 a., hwarefter f. 4 ggn *Det oskyldiga Bedrägeriet* [1] Recett för *Johan Petersson.*

» Tisd. 11/5 f. 2 ggn *Bobis Bröllop.* Recetten för Hr *C. Enwallsson.* Början sker kl. 1/2 7.

» Sönd. 16/5 sista uppträdandet pa Teatern af *Price & Co.* hwarwid upföres Eqvilibrier, en Pantomime, De Egyptiska Pyramiderna samt åtskilliga andra konststycken.

» Tisd. 18/5 f. 13 ggn *List emot List* med tillhörande *Epilog.*

» Fred. 21/5 f. 17 ggn *Slåtterölet,* »hwaruti jag spelar Polycarpi role», samt f. 7 ggn *Kärlek gör Narrar;* »som inkomsten af dessa Piecer är af fru Simson lemnad mig til fördel, hoppas äfwen nu som tilförene få wara inneslnten uti Resp. Publiquens gunstiga åtanke. *And. Lundqwist*».

» Sönd. 30/5 ffg. med stor Decoration *Sweriges Sällhet* eller *Ryktets rop om Gustafs Segrar*, divertissement 1 a. samt f. 11 ggn *Colin och Babet.* Recett för *N. Brandborg.* (Den första pjesen var, jemte »Det oskyldiga Bedrägeriet», annonserad att gifvas Söndagen den 9/5 till recett för *Johan Petersson*», enligt accord med Fru Simson», men i Götheb. Tidningar 26/5 annonseras till den 30/5 »för första gången» det förut annonserade divertissementet »Sweriges Sällhet», med utbyte af »Det oskyldiga Bedrägeriet» mot »Colin och Babet.»

---

[1] Spektaklet måtte blifvit inställdt, jemf. 30/5.

Efter Widerbergs afgång var det åt aktören *Johan Petersson* fru Simson anförtrodde ledningen af teatern. På hvilka vilkor detta skedde, känner man icke, men bland dessa ingick äfven förbehållet om vissa recetter; det heter sålunda i annonsen den 9 maj 1790 om divertissementet »Sweriges sällhet» eller »Ryktets rop om Gustafs segrar» samt »Det oskyldiga Bedrägeriet»: Inkomsten tillfaller Johan Petersson, enligt accord med fru Simson», ehuru å andra sidan detta torde berott på att Petersson var divertissementets författare, och att han således fick denna recett i arvode.

Denne skådespelare kom troligen hit från Carl Stenborg, vid hvars trupp han haft anställning sedan 1786. Det var emellertid icke lätt att öfvertaga en scen, derifrån några af de främsta krafterna redan försvunnit, andra inom kort följde exemplet, och det i en stad, der allmänhetens aftagande intresse för teatern måste verka afskräckande på förmågor från andra håll. *Andreas Widerberg* och hans *hustru* voro borta; *Johan Petter Lewenhagen* och hans *hustru* hade åtminstone på hösten 1789 återvändt till Seuerlings trupp, liksom äfven *Henrik Niklas Schierlin;* veteranen från von Blancs tid *Jonas Wernström* var, liksom möjligen de föregående, qvar i Göteborg under slutet af våren 1789, men i berättelsen af Clewberg om de kongl. spektaklerna under Juni och Juli månader samma år heter det:[1] »*Wärlström*, en af Götheborgska trouppen, är hitkommen, och har anmält sig om tillstånd att debutera uti Stolpes och Grundels roler, emedan hans ålder och utseende passa för denna emploi». Det dröjde emellertid med hans anställning, och under tiden debuterade han den 8 Januari 1790 hos Stenborg.

Ungefär samtidigt afgick från teatern i Göteborg *Waltman*, en af dess allra främsta förmågor, för att den 1 April 1789 vinna anställning vid Dramatiska teatern, der han debuterade den 18 Juni såsom »Michel Wingler».

Af den Widerbergska truppen återstodo således:

Mamsell *Magdalena Swennerberg*[2].
» *Sofia Rebecka Rörström*[3].

---

[1] *Eugène Lewenhaupt.* Bref rörande Teatern under Gustaf III sid. 81.

[2] Hade recett 9/2 1790, då »Böhmiskan» samt »Fanfan och Colas» gafvos.

[3] Recett 22/9 1789: »Tillfälle gör tjufven» samt »Annette och Lubin».

Mamsell *M. E. Warlund*[1].
Aktören *Carl Petter Utberg*, förste älskare[2]
» *Anders Lundqvist*, som öfvertog Waltmans roller; åtminstone spelade han den 25 Maj Polycarpus i »Slåtterölet». Derjemte hade tillkommit några nya, nämligen
Aktören *Johan Gustaf Soltner*.
» *Severin Appelqvist* med *hustru* och den 19-årige
» *N. Brandborg*.

Soltners föregåenden äro obekanta. Här nämnes han först den 16 Okt. 1789, då han, vid annonsen om »Slåtterölet» samt »Det försonade hatet», tillägger: »Och som inkomsten af dessa piecer är lemnad åt mig af fru Simson såsom en del utaf min lön, recommenderar jag mig. *J. G. Soltner*, Acteur.»

Vid en andra recett, den 19 Jan. 1790, tillkännagafs, att Soltner »då för sista gången eger förmån att för en vördad publik få visa sig på en offentlig skådeplats». Det vill häraf synas som han haft för afsigt att öfvergifva teatern helt och hållet samt egna sig åt något annat. Men denna plan strandade, och den 9 April fick man läsa:

»Inför det Resp. Publicum får undertecknad tillkännagifva, at, sedan et förut nästan säkert engagement för min tilkommande lycka slagit mig felt, har jag på fleres begäran omvändt till Götheborg, för at widare wid Theatern söka förtjena Resp. Publicums wälbehag! *J. G. Soltner.*

Den rätt användbare *Severin Appelqvist* hade, jemte sin hustru *Margareta*, efter all anledning kommit från Seuerling, hvars sällskap de tillhörde sommaren 1788 under vistelsen i Falun.[3]

Den nykomne *Brandborg* är alldeles obekant; förmodligen gjorde han nu sitt första lärospån.

Vi ega ännu qvar ett samtida omdöme om teaterförhållandena i Göteborg denna tid samt de uppträdande i ett bref från direktören vid de kungliga scenerna N. A. Edelcrantz till Gustaf III, dateradt Göteborg den 28 April 1790. Edelcrantz hade nämligen varit i England samt återreste nu hem och dröjde några dagar i staden; han skrifver, i öfversättning, sålunda:

---

[1] Recett 17/11 1789: »Det oskyldiga bedrägeriet» samt »Annette och Lubin».

[2] Recett 29/11 1789: »Tillfället gör tjufven» samt »Annette och Lubin».

[3] *Birger Schöldström*, Hög och sann konstnärlig anda, sid. 73. Appelqvist hade recett 19/3 1790: »Oraclets swar» samt »Zayra».

»Eders Majestät!

Innan jag lemnar Göteborg har jag haft tillfälle se en representation af *Sven och Maja* följd af *Fanfan och Colas.*[1] Teatern är här i fullständigt förfall, orsakadt af att de bästa krafterna äro borta, af brist på repertoir och af ringa uppmuntran från allmänhetens sida. Man spelar blott en gång i veckan, och sällan har man något att betala omkostnaderna, som icke äro mycket betydliga. Det är emellertid svårt att träffa tre täckare aktriser än *Varlund, Röström* och *Sundberg.*[2] Den första synes mig kunna blifva en mycket god akvisition för dramatiska teatern eller operan. Hon har framför allt anlag för subrettroller, en angenäm röst och är mindre affekterad i sitt spel än kamraterna. Den andra har en alltför obetydlig röst för en större teater än denna, en föga angenäm organ och spelar öfverdrifvet affekteradt. Ehuru hennes figur är ganska täck, är den dock redan något passerad. Mamsell Sundberg, som ännu endast spelar ett fåtal roller, utan begåfning och utan röst, har ingenting annat än sin figur och sina 17 år. Jag har velat öfvertala mamsell Varlund att debutera i Stockholm, och hon synes ganska hågad att göra det.

Jag har icke haft lyckan se Herr *Utberg*, truppens förste älskare, men hela verlden är enig om att finna honom afskyvärd. Bland de andra skådespelarne är en vid namn *Appelqvist*, som uti gubbroller åtminstone synes visa mer talang än *Soltner*, hvilken är publikens gunstling. En ung man på 19 år, *Brandberg*, har ansigte och ganska tydlig fallenhet för komiken.

Vid föreställningen hade aktören, som sitter i en båt för att fiska, fäst en lefvande gädda på metspöet för att göra illusionen fullständig, men spöet bröts af och bytet föll på teatern. Aktören, som glömde platsen på scenen, steg ur båten och sprang genom vagorna för att gripa med händerna den flyende fisken midt i hafvet, något som såg rätt lustigt ut.

Drägter och dekorationer äro af den sämsta smak. Mjölnaren hade en röd drägt med svarta knäbyxor och strumpor. Månen satt målad i transparent på en fyrkantig träbit, upphängd på ett hustak alldeles som en krogskylt, och led af ständiga förmörkelser till följd af skådespelarnes hufvud och armar.

Fru *Prices* föreställningar, och i synnerhet »Arlekin-skelett» draga mycket folk. Några af åskådarne hade en dag fått det infallet att hvissla ut spektaklet. Fru Price gick i raseri på scenen, med värja och pistoler i händerna, utmanande dem, som vågat förolämpa henne, och förklarande dem för pultroner, om de vägrade gifva henne den upprättelse hon fordrade. Denna oförskämdhet appläderades mycket lifligt i stället för att straffas.»

---

[1] Uppfördes Torsdagen den 29 April. Som detta är enda gången de båda pjeserna förekomma tillsammans på ett program, måtte brefvets datering vara felaktig eller också ett föregående program ej annonseradt.

[2] Någon mamsell »Sundberg» har icke återfunnits.

Det är en bedröflig bild vi här erhålla af teatern, men fullt så galet var det väl icke. Åtminstone har bref-skrifvaren gjort sig skyldig till ett misstag, när han uppgifver, att man spelade blott en enda gång i veckan. Vid den tid på våren, då Edelcrantz besökte Göteborg, var nämligen det senare fallet blott en enda gång, eller när man från den 23 April gjorde ett uppehåll till den 29 i samma månad; eljes gåfvos, som man finner af spellistan, regelbundet föreställningar hvarje Tisdag och Fredag som vanligt och stundom äfven på Söndag.

Att deremot teatern lidit ett betänkligt afbräck genom förlusten af så många goda krafter, hafva vi redan påpekat, och att detta icke varit utan betydelse för teaterintresset hos allmänheten, är tydligt, liksom också minskningen i de besökandes antal naturligtvis återverkat på kassan. Det är sålunda troligt nog, att man »sällan hade något att betala omkostnaderna» med, huru obetydliga dessa än voro, och i detta afseende äro vi i tillfälle lemna ett ytterligare bidrag till belysning af den jämmerliga ställningen: — sjelfve teaterföreståndaren *Johan Petersson* var nämligen i Mars månad 1790 till finnandes i stadens bysättningshäkte, och det, som han sjelf uppgifver, såsom »bristande uti en liten summa»!

Att man känner denna, för en 1700-talets skådespelare rätt vanliga, men för en teaterdirektörs verksamhet ej så litet förargliga händelse, beror derpå att Johan Petersson under vistelsen i detta fridens och kontemplationens hem råkade ut för ett missöde, som blef föremål för rättslig behandling. Förhållandet var nämligen att, vaktmästaren vid brandvakten *Andreas Bergman* instämde honom för stadens kämnersrätt af den anledning, att, när den förre natten mellan den 20—21 Februari hört skrik ute i förstugången på stadshuset och öppnat dörren samt frågat efter orsaken, hade der befunnit sig »Acteuren wid härwarande Spectacle» Johan Petersson, som svarat, att han »endast rogat sig med en bredvid stående gosse», hvarvid Bergman utlåtit sig att om så vore, borde han ej slå gossen fördärfvad. Men denna tillsägelse skulle ej behagat Petersson, som gaf »sturska svar, blandade med hotelser och oqvädingsord»; när han derjemte också oqvädade den borttågande brandvakten, hade Bergman klagat deröfver hos stadsvaktmästaren *Carl Vincent Grimbeck*, men denne hade, efter samtal med aktören, gjort gemen-

sam sak med den senare, och frågat Bergman, hvad denne hade med de bysatte att beställa; det återstode nu ej annat än att ställa aktören inför rätta, med yrkande på ansvar för det han fört oljud och missfirmat en stadens tjensteman.

När så målet kom före och Petersson upphemtats ur bysättningshäktet, nekade han att hafva förolämpat Bergman samt ingaf en skriftlig relation om förloppet, hvilken, huru vidlyftig den än är, likväl återgifves i sin helhet, med bibehållande af stafsättet:[1]

»Ödmiukaste Relatjon.

Sedan jag den 20 Sistledne på härwarande Theatren medelst fyra Omkledningar varit nog olyckelig til at adraga mig någon förkylning, som genast visade sig med nog Starckt Diarée, måste jag uti kraft utaf Naturens Ordning och Menskliighetens möijeliga Snygghets niutande, beswära Waktmestaren *Grimbeck*, som jag hörde vara utanföre mitt rum (hvartill mig sades Porttuppehall vara skullden) med nog starkt bulltande på dörren, den han sluteligen öpnade, då jag hos honom anhölt till att fa gå ner uti gården, emedan jag intet kunde nytja mitt nattbäcken, — han beviljade detta, bulltade upp en karl, som fölgde mig ner uti gården, men vid återuppgåendet genom dörren från gården, fick jag se en Gosse hvilcken jag hördt utaf barmhertighet uppehållas uti vaktten, hvarför jag ofta gifvit honom efter råd och lägenhet både mat och penningar, samt dagen förut ett par nya Strumppor, emedan han intet förut sade sig äga några som var fötter uti. Han (Gossen) rogade sig med slängningar öfver den Jernstangen, som från muren fastholler den ena dörren. Jag frågade honom om han kunde giöra Eqvilibrier? Han skrattade och jag bad honom låta mig se hvad han kunde, han gjorde ocksa något, men jag bad honom giöra det något Naifvare eller rättare giöra om det han jorde da jag kom in genom dörren. Som jag Raljerade med honom, sa jorde han detsamma och låtsade intet vilja, hvarför jag tog en liten rem, som låg bakom dörren, och gaf honom derutaf ett slag, han skrattade. Jag gaf honom ett till då han skrek till.

Posten, som stod vid dörren, bannade honom för det han otidigtvis skrek. Då en dörr öpnades uti farstugan, en person kom ut som, oaktadt nog Gnällande mahlföre, tyktes uti nog befallande ton fråga mig vad det var för väsende, eller vad jag hadde med Poijken till att giöra? Jag, som intet fel viste mig hafva begadt, och dess utom utaf obekanta var ovan vid en dylik Compliment, svarade honom helt kort: Det angår er intet!

Jag kunde så mycket mera giöra det, som jag intet uti Stadens vakthus kände mera än en Waktmestare, som jag trodde mig böra Seubordinera under, långt mindre den, som jag tillförne aldrig vet mig hafva sedt, men icke desto mindre bemötte förenämda person mig nog groft med Reprocher att jag vore

---

[1] *Kämnersrättens dombok i brottmål* ²/₃ 1790.

Aresterad, borde holla mig på mitt rum, med mera, samt sluteligen sade åt mig: »Ni är full. Jag vill intet tala med er.»

Tillvitelsen han giorde mig stötte mig emedan han var den förste som någonsin gifvit mig ett dylikt omdömme, för att vidare slippa ordväxling med en otidig menniskia gick jag upp för trappan uti tanckar till att intaga mitt rum, men Jag hant intet langt för än jag hörde någon, som med otidighet angrep Postkarlen, jag hörde efven honom (Posten) säija: »hvad har ni med mig till att giöra, ga er väg annars skall jag visa bordt eder med gefväret.

Jag trodde då med all visshet att den Personen, som med mig tvistade, antingen var full, galen eller ock uttgången blott för att utaf Kislighet öfverfalla folck, da han intet en gång lat Posten vara uti fred. Jag sprang således ner för trappan, det första ord jag sade var: »Hvad har ni med Posten till att giöra?» Som di som voro ute då gingo in uti det rum, hvarifran min öfverfallare förut utkommit, och jag Seuponerade att detta rum var uthyrdt till någon utaf di näringsidkare som Disponerar kiälrarna under detta hus, och trodde jag att nagra där hölt pa till att roga sig. Jag ville äfven giärna veta vem det var som så otidigt mig öfverfallit, ehuru jag efter hans svaga Måhlföre nästan trodde att det var ett förklädt qvinfolk. Gick derpa in uti rummet, och frågade honom hvad rättighet han ägde att med otidighet öfverfalla mig och Posten, då jag enligit Lag trodde mig och honom böra vara fria från all Otidighet innom Konungens borg.

Han svarade mig med nog oredighet, samt blott sturskt, som ännu mera förargade mig, samt skyndade sig före mig upp till Waktmestaren *Grimbeck*, med den Osanferdiga berättelsen att jag hölt pa till att taga lifvet utaf en Poijcke dernere. — Då likväl gossen långt förut var ingången.

Sedermera vardt jag utaf sistnämde vaktmestare underrättad att personen, som jag tvistat med, hadde varit Brandtwaktsvaktmestere, samt Comercie Rådet *Peterssons* Dräng. — att han var Det sista kunde jag lätt tro, i anseende till hans Comportement, men att han var det förra tviflade jag på. I synnerhet som jag intet på honom märkte nagot vakthafvande tecken. Jag fick äfven veta att rummet, hvaruti jag varit inne, var Brandvakten, men då jag var där märkte jag intet varcken Saxar eller Skramlor, sasom någott tecken Dertill, men väl några karlar som jag tyckte sitta och spela kort.

Jag har förut varit nog litet nyfiken att underrätta mig om Brandtvaktens rum vore pa Radhuset eller pa Stadens vakthus. Jag äger mera aktning för en kor, som skall förhindra oordentligheter och förekomma faror, än att jag skulle villja förolämpa dem eller deras Befälhafvare. Men manne jag intet ock bör vara fredad, fast bristande uti en liten Summa försat mig på Gillstugan. Hvarför underrättade intet Brandvaktsvaktmestaren mig om hvem han var, uti det moment han trodde mig böra Seubordinera under honom?

För öfrigt anhaller jag ödminkeligen till att fa veta om nemde vaktmestare har nagon Dispositjon öfver mig, eller kan

förhindra mitt upp och nedgående med mera. — hälst iag intet vet om samma förordning är gällande för Bysatte här som uti Stokholm.

Med all möijelig wördnad, framherdar
Wälloflige Kiämnersrättens

Ödmjuka Tienare
Johan Peterson.

Man märker med hvilket välbehag författaren till prologen »Götheborgs glada hågkomst af sin frälsningsdag» älskar att i cirklade fraser och valda ordalag låta rätten förstå, att det är skillnad mellan honom och vaktmästaren vid brandvakten. Emellertid gjorde skriften åsyftad verkan, så till vida, att den klart ådagalade den senares obefogade påståenden, och efter uppläsandet häraf anmälde stadsfiskalen, att, ehuru han enligt sin embetspligt hade att biträda Bergman, fann han dock numera målet vara af den beskaffenhet, att han frånträdde all talan.

Bergman begärde väl vittnesförhör, men, när detta också utföll till hans nackdel, förklarade han, att, eftersom stadsfiskalen icke ville göra något vid saken, hade icke heller han lust att fullfölja, hvarefter Petersson, »för en sådan honom visad benägenhet», utfäste sig att betala 2 rdr specie, med hvilket löfte motparten förklarade sig alldeles nöjd; nå, så godt var det, men huruvida det blef mer än ett »löfte», förmäler icke historien.

Det kan icke nekas, att, enligt Edelcrantz' lustiga beskrifning, drägter och dekorationer synas stått i den innerligaste öfverensstämmelse med den omständigheten, att direktören var bysatt, och det hela — ej minst den på en fyrkantig träbit anbragta månen, som, fäst vid en stång på ett lågt hustak, allt emellanåt led af förmörkelse till följe af de framför gående och stående skådespelarnes

armar och hufvuden — företedde en slående motbild till gamle Sjövalls »Resande teatersällskap».

I Edelcrantz' yttrande åter att truppen led brist på repertoar, har man nyckeln till den omständigheten, att pjeser, som en gång blifvit uppsatta, spelades så öfverraskande många gånger, hvilket eljes, och om man ej känt den dåliga ekonomien, lätt kunnat föranleda till den tron, att göteborgarne nu blifvit, i jemförelse med äldre tider, alldeles rusiga af teaterlidelse: »Susanna» och »Boussaronerna» spelades hvardera 3 gånger, »Slafhandlaren i Smyrna» och »Kopparslagaren» 4, »Den förnuftige token», »Kärlekens narraktigheter» och »Tillfälle gör tjufven» 5, »Kärlek gör narrar» 7, »Annette och Lubin» 8, »Fanfan och Colas» samt »Colin och Babet» 11, »List emot list» 13 och »Slåtterölet» — 17 gånger. Något sådant hade man ännu aldrig varit vittne till i Göteborg, och detta var dock endast repriser.

Härtill komma bland årets nyheter *Det oskyldiga bedrägeriet* och *Den förtrollade bägaren* med 4 representationer, *Oraklet* och *Hans nåd och sotaren* 5, *Engelsmannen i Paris* 7 samt *Sven och Maja* 8 o. s. v.

Man måste dock härvid taga i betraktande, att ett så långt spelår icke heller förut förekommit; man började den 27 mars 1789 — eller om man i spelåret äfven inbegriper den del då Widerberg var föreståndare den 30 Sept. 1788 — och slutade först den 30 maj 1790, hvilket med andra ord vill säga, att man utan afbrott spelade i 1 år 8 månader, deraf ej mindre än 1 år 2 månader falla inom Johan Peterssons styrelse.

Under denna senare period inöfvades i allt 16 nya arbeten, men af dessa utgjordes tre af prologer, helt visst författade af Johan Petersson, nämligen *Enfaldighetens ro* eller *Svears högtid och naturens under på Gustaf den Tredjes höga namnsdag*, gifven den 6 Juni 1789, *Götheborgs glada hågkomst af sin frälsningsdag*, som uppfördes den 4 Okt. samma år, till firande af stadens räddning genom Gustaf III året förut, samt *Minnet af det förflutna* eller *Konungens storverk och undersåtens röst*, som gafs på konungens födelsedag 1790.

Om man vidare från det angifna talet nya pjeser frånräknar sådana obetydliga divertissementer som *Oraklet* eller *Bondens besök uti Sibilla grotta*, *Skyldighetens seger* eller *Naturens och dygdens efterdöme* — hvilken »Piece represen-

teras med stor decoration, som bland annat äfven kommer att wisa slaget emellan *Swenska* och *Ryska flottan*, som skedde den 24 sistl. Augusti vid Swensksund» (den andra representationen tillkännagafs »med den förändring att krutröken ej kommer at förhindra prospecten för åskådarne») — samt *Sveriges sällhet*, eller *Ryktets rop om Gustafs segrar* — af hvilka åtminstone den senare bestämdt är författad af Johan Petersson — återstå 10 verkliga pjeser, af hvilka dock knappast mer än ett par har något som helst värde. I öfrigt är att märka, att nästan alla dessa nyheter förekommo under 1789, eller den första tiden af teaterns verksamhet, samt att blott en enda sådan gafs under de 5 månaderna 1790, nämligen »Bobis bröllop».

Carl Envallsson hade 1788 försökt sig med ett sjelfständigt arbete, »Sorgen för glädjen går» eller »Mor Bobi och Skolmästaren», utgörande en fortsättning af »Colin och Babet», deri mor Bobi skildras såsom förmögen enka, som eftersträfvas af en hel rad friare i hvilkas spets synes den af Colin slagne men nu gynnade skolmästaren, och till hvilka sällat sig ingen mindre än Kronofogde Bryngel, hvars misslyckade debut som friare är känd från »Slåtterölet».

Pjesen hade dock, vid sidan af åtskilliga fyndigt hopkomna scener, så många rent af osmakliga att den föll igenom. Författaren lät icke detta nedslå modet utan företog en omarbetning, hvilken blef så grundlig och utfördes med så mycken talang att *Bobis bröllop*, som den nu kallades, kan räknas bland Envallssons bästa skapelser.[1]

Åskådaren befinner sig i första akten i hemmet hos *Colin* och *Babet*, alltjemt lika förälskade i hvarandra och i sitt lilla bo, der friden dock störes af den också alltjemt lika argsinta mor *Bobi*, nu en 50-årig förmögen rusthållareenka, som likväl icke tänker allt för länge qvarstanna i detta stånd utan ämnar med första gifva salig Thomas en efterträdare. Så kommer kronofogden *Bryngel* med sin hustru *Petronella* på besök, och den förre uppträder såsom böneman för en friare till mor Bobi, men samtalet afbrytes af *skolmästaren* som inträder, kruserlig som vanligt och fullproppad med latinska glosor,

[1] *Joh. Flodmark* anf. arbete sid. 274 o. f.

hvilket allt hänrycker det åldriga föremålet för hans låga, hvilken i honom ser lärdomens representant —

> »den som läst och har erfarit,
> bör dock försteg ha.» —

Under den derpå följande frukosten rycker kronofogden fram med sitt bönemansskap; det är länsman *Malcus* han har på lager och vädjar, i fråga om dennes lämplighet, till skolmästaren, som till svar förströdd yttrar »Concedo, det är så, ja!», och först senare helt häpen upptäcker att han begått en dumhet. När emellertid länsmannen strax derpå infinner sig i egen hög person och tror sig oemotståndlig i stöflar och sporrar, mötes han af en korg, som endrägteligen frambäres af skolmästaren och mor Bobi. Samma öde röner *klockaren*, allra helst han presenterar sig temligen halffull, och när alla gått försjunker mor Bobi i ljufva drömmar om sin skolmästare, ofrivilligt imiterande dennes latin så godt hon kan:

> »När som enka jag blef fal — — —
> *Snipp, snapp, snorum*
> Han mitt hjerta hemligt stal,
> *Hej, Cac-helorum!*
> Ack! så gifmild, from och blid!
> Hvad det blir en lustig tid!
> *Colleri, cum colorum!*
>
> Blott vi snart till bröllop hint
> *Snip, snapp, snorum.*
> Kan det hända, rätt geschvindt
> *Hej, Cac-helorum!*
> Att man innan nästa år
> Uti skolan höra får,
> Hur en liten vagga går;
> *Colleri, cum colorum!*»

Den afvisade klockaren är likväl icke den som så lätt släpper tanken på enkan och hennes penningar, men när han icke kan nå målet raka vägen använder han list och inbillar den beskedlige skolmästaren att mor Bobi lekt med honom, och att hon i verkligheten med allvar tänker på länsmannen, samt att hon på qvällen stämt möte med denne. Å andra sidan intalar han mor Bobi att skolmästaren är otrogen och blott har ögon för inspektorens dotter, med hvilken han brukar hemligt sammanträffa. Både skolmästaren och mor Bobi besluta nu att hvar på sitt håll spionera.

Klockarens olycka vill dock att Colin lyssnat till samtalet med mor Bobi och som han icke tror något af hela historien, beslutar han sig för att söka afslöja intrigmakaren. På qvällen infinner sig mycket riktigt inspektorens dotter, som dock vid närmare granskning ej är någon annan än den förklädde klockaren, och möter der den förälskade länsmannen, som han narrat påtaga sig skolmästarens kläder.

Den på lur stående mor Bobi får, liksom äfven det öfriga gömda folket, höra länsmannen i de blidaste tonfall förklara sin kärlek för den förmodade unga flickan, som i klockarens person svarar:

»Svär, Ni glömmer da Er gumma!

Länsmannen.

Henne ger jag Hin i våld
Gammalt skräp, en gisten trumma —

Klockaren.

Ja, ett argt och otäckt troll.

Länsmannen.

Nej, med Er, min lilla sköna,
Kan jag blott min sällhet nå» — —

Men när de så skola aflägsna sig, kastar Colin öfver dem ett nät, hvari de insnärjas och fångas, och såväl »skolmästaren» som »mamsellen» hånas och begabbas af de tillskyndande. Stojet tillkallar nu den verklige skolmästaren, och nu först varseblir man hvilka fåglar man har i nätet, och de båda missdådarne måste befara det värsta för framtiden, men till svar på länsmannens ängsliga fråga:

»Menar du att denna skammen
Kan utplånas kära bror?»

genmäler den modigare klockaren:

»Å ja, med ett enda; *Amen!*
Nästa Söndag i vårt kor.»

Mor Bobi glömmer i ögonblickets glädje alltsammans —

»Glad jag byter mitt stånd och mitt namn —
Lille magister! — Här är min famn.»

Envallsson beherskade för öfrigt i ej ringa grad repertoaren vid denna tid. En annan nyhet af hans hand var *Sven och Maja* eller *Kärleken på landsbygden*, lyrisk komedi i 2 akter, imitation efter Piis och Barré, författarne till »Det Indiska Campementet» samt »Colin och Babet».

Liksom den senare pjesen, är *Sven och Maja* en landtlig idyll med ganska roliga scener samt ledig versifikation. Scenen föreställer en å, deri båtar ro fram och åter, på ena sidan är fader *Ingemars* qvarn och på den andra står ett hus som tillhör den gamle fiskaren *Krok*. Så har man den gamla historien igen: fiskarens *Maja* och mjölnarens *Sven* älska hvarandra och gynnas af hennes far, som tycker om den hurtige ynglingen och icke har annat att anmärka mot honom än att han icke lärt sig slanta. Men den saken kan hjelpas och gubben tar de unga med i båten på fiske —

»Du, min flicka, som qvickhändt är,
Lär den der token,
Sätta på kroken — — — —
Tyst, nu nappar det någon här! — —

(Han drager upp refven utan att få något, i samma ögonblick Sven och Maja äro i begrepp att kyssas; dessa draga sig hastigt tillbaka)

Sven:

Det slog felt, men han var när.

Alla tre:

Jo, det slog felt, men han var när.

Fader Krok:

När dina krokar du kasta vill,
Armen du så sträckt skall föra;
Liten händighet hjelper till — — —

(Han kastar ut refven i detsamma Sven lägger armen om lifvet på Maja)

Sven:

Efter Er lärdom vill jag göra.

Fader Krok:

Tyst! passa på! var snäll och qvick! — — —
Jo, denna gången,
Mest han är fången; — —
Jo, si här! Jag honom fick!

(Han drar upp en gädda i detsamma Sven tar en kyss af Maja)

Alla tre:

Jag (hon) honom fick!»

Den myndige fader Ingemar har dock andra planer med sonen. Han vet väl att kärleken kan förvrida hufvudet på både unga och gamla, en erfarenhet, som ej minst lifvet i qvarnen gifvit honom —

»Våra mjölnargossar man finner
Kitsliga, listiga, lustiga djur;
Vattnet så snällt uti fallet ej rinner,
Som de ä viga te springa på lur.
Pickpicke pickpicke! hjertat slår,
Pickpicke pick! — som klappen går.

Tupparne våga båd hals och tunga,
För att om morgnarne väcka dem opp:
Men höres en vacker höna blott sjunga,
Strax de äro i fullt galopp!
Pickpicke, pickpicke! hjertat slår,
Pickpicke pick! — som klappen går.

Kommer en grannmor om mäld att tala,
Aj! då är fallet så trögt i sitt lopp;
Men kommer dottren till dem att mala,
Hej! då släpps hela damluckan opp!
Pickpicke, pickpicke! hjertat slår,
Pickpicke pick! — som klappen går.

Mot en rival plä de hjelpsamma vara,
När han säcken på lasset tar:
Lycksam resa när hem han skall fara! —
Men sen i qvarnen med flickan qvar — — —.
Pickpicke, pickpicke! hjärtat slår,
Pickpicke pick! — som klappen går.»

Jo, det visste han nog, den gamle mjölnaren, men han visste också, att fader Krok var en fattig fiskare, och att Sven icke skulle få några verldsliga rikedomar med dottern, och så lade han sig emot förbindelsen.

Under tiden har nådig grefven på herregården ställt till en landtlig fest med täflingslekar, och der har Sven varit med samt skördat ära under brottning och bågskjutning. Han kommer nu hem för att berätta Maja sina triumfer, men hon stackare är innestängd af fadern, som är för stolt att tvinga henne på den rike mjölnaren såsom svärdotter. Men de unga hitta på råd: han stiger med ena foten i ett vattenämbare, som flickan halar upp med linan, samt hjelper med den andra till att krångla sig upp längs knuten på huset, men när han hunnit halfvägs upp till fönstret, öfverraskas de af Majas far, som kommer in i hennes rum och förmanar henne att nu gå till sängs:

»Ack! — — — ett ämbar — — vatten — — bara
Jag — — drar upp — — min söta far!»

säger hon i sin förvirring. Gubben tycker, att med den saken har ingen brådska,

»Men hvarför? å till hvad ända,
Säg, så sent att sådant sker?
Släpp af! — Jag allt vill sända
I ån tillbakars ner!»

Förskräckt ber dottern honom icke göra så, och gubben ger då vika, men upphissar i stället ämbaret. Under arbetet härmed upptäcker han Sven, och på samma gång får Ingemar, som inkommit på scenen, också syn på denne, sväfvande deruppe mellan himmel och vatten. Nu begagnar fiskaren tillfället och utropar:

»Högsinte granne! Till Er harm Ni ser,
Hur han fläckat flickans heder, namn och annat mer;
Om åt detta allt Ni ej upprättelse ger,
Flux i elfven utan skonsmål han skall stjelpas ner».

Hvarefter Ingemar ångestfullt svarar:

»Jag ä i knipan — Då min ende son — —
Kära fader Krok släng inte gossen ner i ån!
Jag ska gerna Er bevilja hvad Ni begär —»

Och dermed slutas det hela lyckligt och väl.[1]

En annan imitation af samme författare var *Den spökande soldaten*, ett ganska nätt 2-akts lustspel, som dock ej föll i smaken, utan måste nedläggas efter endast 3 representationer. *Det försonade hatet*, dram. i 1 akt, uppgifves äfven vara af Envallsson, och slutligen hafva vi hans öfversättning från franskan *Hans nåd och sotaren*, en fars utan anspråk, men som hade förmåga att roa.[2]

Det som gifver den senare ett visst intresse, är den omständigheten, att pjesen allra först gafs i Göteborg, nemligen den 11 December 1789, och ej, som vanligt med Envallssons arbeten, först i Stockholm. Detta berodde derpå att Envallsson såsom författare och öfversättare numera träffat öfverenskommelse med teatern i Göteborg; man läser nemligen i annonsen när »Sven och Maja» gafs för andra gången den 25 Aug. samma år:

---

[1] *Sven och Maja* blef en af publikens gunstlingar och spelades t. o. m. 12/12 1797 ej mindre än 18 gånger.

[2] Jemf. *Joh. Flodmarks* anf. arbete sid. 325.

»Inkomsten af denna Piece är lemnad til Auctoren, Hr Secret. *Carl Envaldsson,* hwilken nu begynt samt fortfar at til Resp. Publiquens nöje rikta denna Theater med de Piecer, som kunna vara intressante och förnöjande, hwarför til rundelig sanning recommenderas hos Resp. Amateurer och Theaterälskare. Inga Abonnementsbilletter warda i dag gällande».

Likaså heter det vid andra uppförandet af »Bobis bröllop» den 11 Maj 1790: »Denna recett tillfaller Secreteraren Hr C. Envalsson såsom Auctor för Piecen». När vidare Soltner, i sammanhang med sin afskedsrecett den 19 Febr. nämnda år, då »Slåtterölet» samt »Hans nåd och sotaren» spelades, vädjar till den ynnest och bevågenhet han förut rönt af publiken, samt tillägger: »i synnerhet som jag medelst accord med fru Simson är Disponent utaf dessa Piecers inkomst», så framgår deraf, att Soltner varit Envallssons ombud, eller att den senare möjligen, till följd af något mellanvarande, på honom öfverlåtit sina rättigheter.

Det nämdes, att »Hans nåd och sotaren» gafs i Göteborg tidigare än i Stockholm. Detta var äfven händelsen med ett annat arbete, *Engelsmannen i Paris* eller *Ärans lagar till skyldighetens fullgörande*, som den konstlade titeln lyder, »moraliskt» lustspel i 2 akter af Bertin d'Antilly, som här spelades den $^{21}/_{6}$ 1789, medan den icke kom till uppförande i hufvudstaden förr än i början af det följande året.

De återstående nyheterna för året voro *Den svartsjuke Lasse* eller *Svartsjukans påföljder,* lustspel i 2 akter, som trots det att pjesen skulle enligt annonsen vara »blandad med comiska verser och vaudeviller», dock ej upplefde mer än en representation; *Den straffade högfärden*, moralisk lustspel i en akt, som delade samma öde; vidare J. de Lafontaines enaktskomedi *Den förtrollade bägaren,* öfversatt af D. G. Björn samt den senares imitation af Destouches komedi i tre akter »La fausse Agnés», på svenska *Det oskyldiga bedrägeriet* eller *Landtpoeten,* hvilka båda senare pjeser föllo mer i smaken och spelades några gånger under detta och närmast följande år.

Den lustiga episoden i Edelcrantz' bref om huru publiken hvisslade ut fru Price, och hur den manhaftiga, i raseri bragta damen från scenen utmanade belackarne, tilldrog sig Söndagen den 18 April 1790. Fru Simson hade såsom gäster anställt sällskapet *James Price & Co.*, som denna dag för första gången uppträdde på teatern

och visade »åtskilliga kroppsöfningar, så på golfvet som på ståltråd», hvarjemte äfven gafs en »Pantomime Comique i 3 acter, kallad *Arlequin Scelette*, hvarefter dansas en Ångelsk Horn-pipe i en Båtsmans Caracter».

Det lilla uppträdet synes icke verkat afskräckande hvarken på artisterna eller publiken, kanske tvärt om, åtminstone på den senare, och det synes som denna haft samma fallenhet för att uppträda handlande som publiken i Falun vid ett tillfälle under författarens ungdom.

Ett kringstrykande teaterband hade nämligen kommit till staden med en den tiden bekant skräddaregesäll derifrån såsom förste älskare. Att »spelet» var fullständigt onjutbart, behöfver icke sägas, och då sålunda den, hufvudsakligen med ungherrar, fyllda salongen förblef likgiltig för det som förehades på scenen, kom man på idén att köpa orkesterbiljetter åt en hel samling gatpojkar, för att derefter, vid något »gripande» ställe i »Ringaren i Nôtre Dame» eller ett dylikt drama, slunga näftals med kopparslantar midt bland de spelande; i samma ögonblick rusade pojkarne upp på scenen för att slås om bytet, åstadkommande den vildaste förbistring. Spelet måste naturligtvis afbrytas, och, sedan bataljen var utkämpad, framträdde »direktören» med förklaring, att efter detta ansågo sig sällskapets damer icke vidare kunna uppträda. »Har ingenting att betyda, fortsätt!», ljöd det tröstande till svar från publiken.

Allt nog, Price & Co. visade åter sina konster den 2 Maj, då man bland annat fick se »De sju pyramiderna, som föreställas af personer»; sista uppträdandet på teatern egde rum 14 dagar derefter, hvarvid gafs eqvilibrier, en pantomim, pyramiderna »samt åtskilliga andra konststycken».[1]

Slutligen må nämnas, att man som vanligt ställde till

---

[1] *Price & Co.* var egentligen ett *konstberidaresällskap*, hvilket sedan den 7/4 uppträdt på nya ridbanan vid Masthamnen och endast undantagsvis gaf representationer på teatern. Den 4 Maj visade Hr och Fru Price på Artillerigården »förut osedda konststycken på hästar, med flere variationer och likaså den 6/5. Herr *James Price* annonserade, att han Annandag Pingst, den 24/5 1790, i Vauxhallen afbrände et brillant fyrverkeri, alldeles nytt i sitt slag, bestående af en myckenhet differenta saker, såsom den sist på himlen synliga stora Cometen och en Bro, kallad »Drialtot» (Rialto?) i Venedig; äfven presenteras Berget Vesuvius, dess förskräckliga brinnande, då en ström eld och dess Lava nedflyter», m. m.

några *operamaskerader*, nämligen den 4/10 1789, då man firade stadens räddning året förut; vidare på konungens födelsedag den 24 Jan. 1790, hvarom *Johan Petersson* tillkännagaf, att denna »Redoute skall firas med särskildt högtidlighet til förmån för krigsmanshuskassan», och sade han sig våga det yttersta, »för att skaffa Götheborgs wördade Allmänhet något nöje, samt min ädla födelseort det lustre, som mit swaga snille kan frambringa», hvaremot han sjelf erhåller intet för sin möda. Sista maskeraden gafs Fastlagstisdag den 16 Februari.

Eget nog finner man, förutom den nämnda maskeraden till förmån för Krigsmanskassan, äfven halfva inkomsten af den första gifvas till fattiga krigsmansenkor och barn. Detta var visserligen mycket vackert, men af allt framgår, att fru Simson sjelf mer än väl behöft denna inkomst. Hade hon detta icke gjort, skulle hon ej nödgats rent af påkalla allmänhetens medlidande, så som framgår af efterstående upprop i *Götheborgs Tidningar* för den 15 Dec. 1789:

> »I anseende til den grace och bevågenhet, de resp. Götheb. Invånare behagat visa, genom deras öma benägenhet, at hjelpa den, som med oförtruten kostnad och möda, genom det härvarande Privilegierade Spectaklet råkat i mindre behagelig utsigt för en framtid; men med hopp at tilskynda det Almänna några glada timar i godt Sällskap, så önskar och hoppas man *nästk. Fredag d. 18 dennes* då *Kopparslagaren* med *Fanfan och Colas*, på åtskilligas begäran kommer at upföras. genom en talrik samling af Spectateurer få utväg, at kunna förbättra några brister och ofullkomligheter som Cassans medellöshet hittills ej förmått verkställa.
>
> *Lovisa Simson.*»

Ett ytterligare bevis på teaterns dåliga ekonomi, om något sådant behöfves, ligger deri, att magistraten beordrade kronouppbördskassören *Anders Carlsson* att för hvarje gång något skådespel å den af enkan Lovisa Simson innehafvande teatern uppföres hos henne uttaga de 2 rdr specie, som, enligt Riksens Ständers bevillning den 28 April 1789, tillkommo Kongl. Maj:t och Kronan.[1]

[1] *Magistratens Politiprotokoll* 31/7 1789. Kort förut, eller den 14 Maj, hade Kongl. Maj:t, »till någon ytterligare inkomst för kongl. Dramatiska Theatern», alagt en afgift pa alla kringvandrande personer som uppförde skådespel, taskspelerier, konstridningar, luftspringningar, lindansning, djurvisning, skuggspel, fyrverkerier m. m., i så måtto att vid de första 9 representationerna af alla förevisare af luftspringning, lindansning, djurdans och skuggspel 1/3-del af inkomsten tillfölle teatern,

Under de gångna tiderna hade man varit tillfreds med att teaterföreståndaren inbetalde hela beloppet för spelterminen på en gång, men nu var krediten sjunken så, att man ansåg sig böra uttaga afgiften omedelbart ur kassan för dagen.

Om man likväl finge, för beräkning af inkomsterna, lägga till grund de två uppgifter, som härom förefinnas, skulle ställningen visa sig ganska lysande. Spektaklet den 4 Okt. 1789, med åtföljande maskerad, inbragte nämligen ej mindre än 131 rdr 46 skill. specie, och representationen den 22 Dec. samma år lemnade i bruttoinkomst 39 rdr 24 skill. specie, hvaraf, sedan omkostnader för aftonen afdragits med 15 rdr 34 skill. 9 runst, återstodo i ren behållning 23 rdr 37 skill. 3 runst. Men det förra spektaklet gafs till förmån för behöfvande krigsmansenkor och barn och det senare var recett för stadens fattige; man är sålunda icke berättigad att af dessa undantagsfall draga några slutsatser i fråga om bruttoinkomsterna i allmänhet. Deremot är den senare uppgiften så till vida intressant som man af densamma erfar, att dagkostnaderna utgjorde nära 16 rdr specie, hvilket nog äfven kan på goda grunder antagas varit det allra högsta.

---

hvaremot taskspelare och öfrige, som hade representationer inom hus betalade 2 rdr för hvarje gång; lika mycket skulle äfven erläggas för konserter, dock icke för andra än sådane som uppfördes af eller genom personer, tillhörande Kongl. Maj:ts Hoforkester.

Fru Lovisa Simson, $^{2}/_{7}$ 1790—$^{27}/_{5}$ 1791.

(Teatern under ledning af Johan Petersson.)[1]

1790	Fred.	$^{2}/_{7}$	*La Bohemienne* eller *Zigeunerna* (i Götheb. Allehanda: *La Bohemienne* eller *Böhmiskan)*, opera Bouffa 2 a. samt *Diedrich Menschenschreck* eller *Den Listige Betjenten*, lusts. 1 a. Början sker kl. ½ 7.
»	»	$^{9}/_{7}$	*Zayra*, sorgspel 5 a. af Voltaire, samt *Det Indianska Campementet* eller *Den betzlade Philosophen*, operett 1 a. Lovisa Simson tillkännager, att halfva inkomsten tillfaller de brandskadade i Carlstad.
»	Torsd.	$^{22}/_{7}$	*Swen och Maja* eller *Kärleken på Landsbygden*, lyr. com. 2 a. samt *Kärlek gör Narrar* eller *De 3 gäckade Friare*, lusts. 1 a. (var annonseradt till $^{16}/_{7}$ men inställdes.
»	Sönd.	$^{1}/_{8}$	Til underdånigaste fägnads-betygelse öfwer den lyckliga Seger wår Allernådigste Konung wunnit öfwer den Ryska Skärgårds Flottan den 9 och 10 Julii, upföres nästk. Söndag d. 1 Aug. en *Prologue*, lämpad efter detta glada tilfälle, kallad: Hoppets Seger öfver Fruktan eller Göthers Glädjerop, hwarefter följer: *Slåtter-Ölet* eller *Kron-Fogdarne*, lyr. com. 3 a.
»	Torsd.	$^{5}/_{8}$	*Kopparslagaren*, op. com. 2 a. samt *Den tacksamme Sonen* eller *Patrioten*, com. 1 a.
»	»	$^{12}/_{8}$	på flere resandes begäran: f. 2 ggn *Slåtterölet*, samt *Hans Nåd och Solaren*, com. 1 a.
»	Fred.	$^{13}/_{8}$	f. 2 ggn *Swen och Maja* samt f. 2 ggn *Menschenschreck* eller *Storskrytaren*.

[1] Spellistan uppgjord enligt annonser i *Götheborgs Tidningar*.

1790 Tisd. 17/8 *Det oskyldiga Bedrägeriet* eller *Landt-Poeten*, com. 3 a. samt f. 2 ggn *Det Indianska Campementet*.

» Torsd. 19/8 *Colin och Babet*, lyr. com. 2 a. samt *Den förtrollade Bägaren*, lusts. 1 a.

» Tisd. 31/8 ffg. **Vulcani Utbrott**, divertissement blandadt med pantomime, 5 a.

» Torsd. 9/9 *Tilfälle gör Tjufwen*, divertissement 1 a. med vaudeville, samt f. 2 ggn *Den Tacksamme Sonen* eller *Patrioten*, lusts. 1 a.

» Sönd. 19/9 »I anledning af den glada Frögde-Fäst, som nästk. Söndag (19/9) kommer at firas», annonseras det i Götheb. Tidningar 14/9, »upföres på Theatern en *Prologue*, lämpad til detta glada tilfälle, kallad: **Under Gustafs Spira gifwes Swerige Sällhet och Frid**, hvarefter *Eugenie* eller *Dygdens Belöning*, dram. 5 a. Efter Spectaklet blir *Redoute*. Spectaklet börjas först kl. 7 i anledning af lector Ekeboms oration på Gymnasium.

» Tisd. 21/9 *Barbern i Sevilla* eller *Den Frukltlösa Waksamheten*, com. 4 a., samt *Boussaronnerna* eller *Det skal någon orsak ha*, lusts. 1 a.

» Torsd. 23/9 f. 2 ggn *Prologen Under Gustafs Spira* etc. samt f. 2 ggn *Eugenie*.

» Fred. 1/10 f. 3 ggn *Swen och Maja* samt f. 2 ggn *Hans Nåd och Solaren*.

» Sönd. 3/10 f. 3 ggn *Under Gustafs Spira* etc. samt f. 3 ggn *Patrioten*.

» Fred. 8/10 f. 2 ggn *Kopparslagaren* samt f. 3 ggn *Menschenschreck* eller *Storskrytaren*.

» » 15/10 *Bobis Bröllop*, lyr. com. 3 a. samt *Slafhandlaren i Smirna*, com. 1 a.

» » 22/10 f. 3 ggn *Eugenie*. I nästa wecka upföres ffg. »Skärgårdsflickan», operett.

» Torsd. 28/10 ffg. **Skärgårdsflickan**, opera com. 1 a., imitation efter fransyskan af Hr Enwallsson, musiquen af Hr Gossec. samt *Sterbhus-Cammereraren Mulpus* eller *Caffehuset i Stora Kyrkobrinken*, lusts. 1 a.

» Tisd. 2/11 till firande af Kronprinsens födelsedag: **Oskuldens Offer eller Glädje utan Förställning**, Herdaspel 1 a. samt *List öfwer List* eller *Uppenbar Fejd*, lusts. 3 a. Derefter blifwer *Redoute*.

» Fred. 5/11 f. 4 ggn *Under Gustafs Spira* etc. samt *Susanna uti Babylon*, dram. 5 a.

» » 12/11 f. 2 ggn *Colin och Babet* samt f. 2 ggn *Bobis Bröllop*.

» Sönd. 14/11 *Romeo och Julia*, Borgerligt Sorgespel 5 a., samt *Don Micco och Lesbina*, Operette 1 a. Uti de 4 första Acterne af hufwudpiecen föreställer Theatern en Salon uti Capellets(!) Palats och uti den sista Capelletska Grafwarden. Till förmån för Acteuren *C. P. Utberg* såsom en del af hans lön.

1790 Fred. 19/11 f. 2 ggn *Det Oskyldiga Bedrägeriet* eller *Landt-Poeten*, samt f. 2 ggn *Don Micco och Lesbina*.

» Sönd. 21/11 recett för *Johan Gustaf Soltner: Crispin som Far*, com. 3 a. samt f. 2 ggn *Skärgårdsflickan*.

» Tisd. 23/11 f. 3 ggn *Slåtterölet* samt *Ängelsmannen i Paris*, lusts. 2 a.

» Fred. 26/11 f. 4 ggn *Swen och Maja* samt f. 3 ggn *Kopparslagaren*. Recett för Mamsell *Warlund* såsom en del af dess lön. Bor hos byggmästare Ölanders enka på Sillgatan.

» Tisd. 30/11 f. 2 ggn *Crispin som Far* samt f. 2 ggn *La Bohemienne*.

» » 7/12 f. 3 ggn *Crispin som Far* samt f. 3 ggn *La Bohemienne*.

» Fred. 10/12 *Getenschöld* eller *Den bedragne Landt-Junkaren*, lusts. 3 a. samt f. 2 ggn *Boussaronnerna*.

» Sönd. 12/12 recett för *Johan Pettersson:* **Beständighetens Seger**, Opera Drama 3 a., imitation af »Vulcani utbrott». Derefter f. 3 ggn *Don Micco och Lesbina*.

» Tisd. 14/12 *La Belle et la Bête*, com. en prose 2 a. af m:me de Genlis, på Fransyska, hwarefter **Hagar och Ismael i Öknen**, com. en prose 1 a. af M:me de Genlis, på Swenska. Dessa Piecer blifwa spelte af Barn och inkomsten är af Fru Simson lemnad till Hr *Vigoreux*.

» Fred. 17/12 f. 2 ggn *Beständighetens Seger*. Derefter f. 2 ggn *Sterbhus-Cammereraren Mulpus*.

» Tisd. 28/12 f. 3 ggn *Colin och Babet* samt f. 4 ggn *Menschenschreck*.

1791 » 4/1 *Det älskade Missfostret*, derefter f. 2 ggn *Agar dans le Desert* samt på svenska **Deucalion och Pyrrha**. Spelades af Vigoureux' barn.

» Fred. 7/1 f. 2 ggn *Romeo och Julia* samt f. 2 ggn *Den förtrollade Bägaren*, lusts. 1 a.

» » 14/1 f. 2 ggn *List emot List* samt en *Epilog*, lämpad til Hufwudpiecen.

» » 21/1 f. 3 ggn *Det oskyldiga Bedrägeriet*, hvaruti Mamsell *Malmgren* debuterar uti Lagmanskans roll; derefter f. 4 ggn *Don Micco och Lesbina*.

» Mand. 24/1 Hans Maj:t Konungens Födelsedag: en *Prologue* kallad **Sweriges hogkomst utaf Gustavers Hjeltebragder**, samt derefter *Clementine Des Ormes*, skåd. 5 a. Derefter blifwer *Redoute*, hwartil Italienska och Fransyska Masquer samt kostymer finnas hos fru Simson.

» Fred. 28/1 f. 2 ggn *Susanna i Babylon* samt f. 3 ggn *Det Indianska Campementet*.

» » 3/2 f. 2 ggn *Clementine et Des Ormes* eller *Den räddade Oskulden*, samt f. 3 ggn *Sterbhus-Cammereraren Mulpus*.

1791 Sönd. 6/2 *Athalie*, tragedie blandad med Chorer, 5 a., hwaruti et Barn af 8 år spelar Joas rolle. Recett för *Magdalena Swennerberg*.

» Tisd. 8/2 f. 2 ggn *Athalie*.

» Fred. 11/2 f. 4 ggn *Kopparslagaren* samt f. 4 ggn *Sterbhus-Cammereraren Mulpus*.

» Sönd. 13/2 f. 5 ggn *Swen och Maja* samt *Gustaf Adolphs Jagt*, skåd. 3 a., swenskt original. Recett för *Severin Appelqwist*, som en del af dess lön; bor hos bagare Boman, N:o 52 Lilla Berget.

» Tisd. 15/2 *Les Follies Amoureuses* eller *Kärlekens Narraktigheter*, com. 3 a. samt f. 5 ggn *Don Micco och Lesbina*.

» Fred. 18/2 f. 3 ggn *Clementine et Des Ormes* samt för 6 ggn *Don Micco och Lesbina*.

» Sönd. 20/2 recett för acteuren *Lundqwist*, ffg. på denna Theater: **Den värdige Medborgaren** eller **Rättwisan är för alla**, drama 5 a., en af de mäst berömda Piecer. Originalet af Spanske författaren Hr Callderon, fri öfvers. efter Franska imitationen kallad Le Peyson Magistrat af Hr Coldot(!) D'Herbois.

» Fred. 25/2 f. 2 ggn *Den wärdige Medborgaren*.

» » 4/3 *Hamlet*, sorgespel 5 a., ny öfwers. til det närmaste följd ängelska Originalet. Recett för *Brandborg*.

» Tisd. 8/3 f. 4 ggn *Slåtterölet* samt f. 3 ggn *Skärgårdsflickan;* derefter *Redoute*.

» Fred. 11/3 *Les Embarras des Richesses* eller *Rikedomens Beswärligheter*, com. 3 a. samt *Annette och Lubin*, op. com. 1 a., hwaruti M:lle *Vigoureux* spelar som amateur Annette. Recett för *M. E. Wahrlund*, hvars kontrakt med fru Simson nu är slut, och som spelar för sista gången.

» Tisd. 22/3 f. 2 ggn *Hamlet*.

» Fred. 25/3 ffg. **Den strandade Colombina** eller **Den döda och lefwande Arlequin**, op. com. 3 a.

» » 1/4 f. 2 ggn *Den strandade Colombina*.

» » 15/4 f. 3 ggn *Hans Nåd och Solaren*, samt f. 5 ggn *Sterbhus-Cammereraren Mulpus;* til slut f. 7 ggn *Don Micco och Lesbina*.

» Tredjedag Påsk 26/4 recett för *A. S. Zeiffert:* **Galer-Slafwen** eller **Den Belönta Barnsliga Kärleken**, skåd. 5 a., samt f. 4 ggn *Skärgårdsflickan*.

» Fred. 6/5 upföres på flere Herrskapers begäran af Hr *Vigoureux* små barn f. 2 ggn *La Belle et la Bête*, samt f. 3 ggn *Agar dans le Desert* och till slut *Oraclet*, com. 1 a. på Swenska.

» » 20/5 f. 5 ggn *Slåtterölet* samt f. 8 ggn *Don Micco och Lesbina*.

» » 27/5 f. 6 ggn *Swen och Maja* samt *Fanfan och Colas* eller *Fosterbröderna*, moraliskt lusts. 1 a. Recett för samtelige truppens medlemmar.

Redan den 2 Juli 1790 började man spela, men blott en gång i veckan ända till midten af den följande månaden, och det dröjde till den 31 Augusti, innan man hade något nytt att bjuda på, men så hade man också ansträngt alla krafter för att slå ett afgörande slag — med hvad utgång, få vi dock snart se. Allt nog, till denna dag annonserades för första gången:

»*Vulcani Utbrott*, divertissement blandadt med pantomime i 5 akter. Denna Piece representeras med flere alldeles nya Decorationer af Kongl. Architekten och Hofintendenten *Despresse*. I anseende til den stora och utomordentliga kostnad vid denna representation äro priserna: för Première Loge 24 skill., Second 16 skill., Troisième 8 skill. Loger och Billetter erhållas efter vanligheten hos fru Simson, äfvensom tryckt innehåll af Piecen för 1 skill.»

Den ryktbare dekorationsmålaren vid Kongl. Teatern *Louis Jean Després*[1] hade sedan November 1789 vistats i London, der han enligt Edelcrantz bref till konungen, entreprenerat om återuppförandet af den nedbrunna operan. Här hade den eldige sydlänningen förälskat sig i hustrun till en värdshusvärd och öfvertalat henne att följa honom på återresan till Göteborg. Fartyget, som skulle öfverföra dem, uppehölls emellertid af vidriga vindar, och under tiden hade den öfvergifne mannen lyckats få reda på flyktingarne. När han ej kunde förmå hustrun att återvända, yttrade han till Després: »Monsieur, puisque vous avez enlevé ma Femme, il faut m' enlever aussi, car je ne puis pas me separer d'elle!» och målaren såg verkligen ingen annan utväg än att mycket riktigt enlevera både man och hustru, men icke nog härmed, paret hade i hemmet qvarlemnat en slägting till hustrun och en tjenare, och äfven dessa måste Després medtaga, och sålunda kom det sig, att han våren 1790 gjorde sitt intåg i Göteborg med en hel familj.[2]

Vistelsen här blef rätt långvarig. Det enda man känner från denna tid är att Després råkade i slagsmål eller, som han sjelf framställde saken, »blef våldsamligen öfver-

[1] Föddes i Auxerre 1737, antogs af Sergel 1784, på uppdrag af Gustaf III, till »dekorationsdirektör» vid Kongl. Teatern och utnämndes 4 år senare till Konungens Förste Arkitekt; dog i Stockholm 19/3 1804.

[2] *Eugène Lewenhaupt*, Bref rörande Teatern under Gustaf III, sid. 180.

fallen med hugg och slag samt hårdragning», i anledning hvaraf han vände sig med klagomål till härvarande kongl. franske generalkonsuln *De Lisle,* hvilken åter härom vände sig till öfverkommendanten, generallöjtnant *Johan Psilanderhjelm,* och denne åter till magistraten, som slutligen i sin tur hänskjöt målet till kämnersrätten.

När målet så förekom här den 17 Augusti 1790 framställde »Kongl. Architekten Hr *Ludvig Jan De Pres»,* biträdd i rättegången af De Lisles kammartjenare *Jean Gregoire,* saken så, att när han Söndagen den 8:de klockan 9 om aftonen skulle från gatan ingå i smedmästare *Hallings* gård, för att vidare uppgå till sina rum, hade en smeden tillhörig bandhund, som kommit lös, anfallit Desprès lille hund och båda, under ett förfärligt oväsen och bitande, sprungit in i en förstuga, dit Desprès skyndat efter och sökt skilja dem. Härvid hade, för att försvara bandhunden, två af smedgesällerna, *Carl Magnus Halling* och *Gustaf Olofsson,* sprungit fram och fattat Desprès i bröstet, slagit honom och skuffat honom baklänges åter ut på gården, »då Herr Desprès, för att försvara sig, lyft upp sin käpp, hvarvid han bakom sig sönderslagit ett fönster, under det Olofsson åter gifvit honom två slag med sin käpp». Under detta tumult hade artillerivakten skyndat till och arresterat Desprès, och blef denne således »emot hans vilja i häkte förd». Till bestyrkande af det honom öfvergångna våldet, ingaf han derefter en fältskärsattest af följande lydelse:

»At iag underteknad hafver besigtigat Herr Directeuren *L. Jean Despres* och funnit honom hafva,

1:mo. 4 blånader på högra armen wid armbågen,
2:do. en blodrefva af en tums längd åfvan för Armbågen,
3:tio. en dito öfver Högra Ögat,
4:to. flere Blodrefvår på Bröstet,
5:to. et Skaf-Sår på halsen öfver det s. k. Adams Äplet (Pomum Adami),
6:to. et obetydligt skaf Sår på högra Loret,
7:mo. klagar sig öfwer ömhet i Hufwudet och Ryggen jemte Armar och Ben.

Sådant varder på begäran til bevis lämnat, med den wanliga bekräftelsen: Så Sant mig Gud hjelpe til Lif och Själ.

Gborg d. 9 Aug. 1790.

E. A. Hulthé.»

Smedgesällerna åter framställde saken i en för målaren mindre fördelaktig dager och understöddes häri af

vittnen. Det vill verkligen synas som Després varit den anfallande och att han drifvit motståndarne på flygten in i ett brygghus, hvars fönster han i fullt raseri krossat med käppen.[1]

För att emellertid återkomma till hufvudsaken, så hade Després anländt till Göteborg, »la tête et l'imagination remplie d'idées nouvelles qu'il brule d'executer», som Edelcrantz skref; och denna brinnande åtrå att få i handling omsätta dessa nyheter ledde till en öfverenskommelse med teatern om uppsättande af ett utstyrselstycke, hvars make man aldrig skådat, men hvartill Després hemtat idéen från de engelska »entertainements».[2]

Resultatet blef *Vulcani utbrott*, en något oegentlig titel, ty dels är det icke den gamle Vulcanus, som är i fråga, utan eruptionen af en vulkan, och dels är detta blott slutepisoden i pjesen. Som detta opus på sin tid väckte uppseende, ansåg sig en brefskrifvare från Göteborg den 8 Sept. böra till redaktörerna af Stockholms-Posten inlemna en ordagrann afskrift af det tryckta exemplaret; brefskrifvaren yttrar:[3]

»Genom ryktet och våra tidningar lär redan vara bekant at vi här haft ett stort Spectakel, kalladt: *Vulcani utbrott*. På det ingen må fatta oriktigt begrepp om beskaffenheten af detta 'utbrott', täcktes I, mine Herrar, lemna rum i ert blad för den härom utgifne Prospectus, hwilken jag til den ändan meddelar aldeles oförändrad både til namn och skrifsätt, sådan den här blifvit tryckt:

Vulcani Utbrott;

Divertissement, blandat med Pantomime uti 5 Acter.

Personerne:

Ornitocond, Gouverneur öfwer et stycke Land.
Lady Elisabeth, dess Gemål.
Don Luigo, Spansk Grand, Ladys förre förlofwade brudgumme.
Bacmed, Ladys förtrogna.
Flere *Ornitocondi* Slafwar.

---

[1] *Kämnersrättens dombok i brottmål*, 1790 17/8, 20/8, 3/9, 19/11, 17/12, 28/12. Den omnämnde klensmeden *Nils Halling* hade erhållit burskap 24/9 1773 och hade med sin hustru, *Ebba Elisabet Starkelia*, sonen *Carl Magnus*, född 16/10 1772. Nils Halling egde vid denna tid stenhus, n:r 34, på Sillgatan, som han den 30/8 1790 pantsatte.

[2] Bref från *J. H. Kellgren* till *A. N. Edelcrantz* 23/9 1790, i Bref rör. Teatern under Gustaf III.

[3] *Stockholms-Posten* n:r 222 för den 25/9 1790.

Pontalon, Doctor, men ej ännu promoverad.
Flere Doctorer uti Medicinska Faculteten.
Flere *Pierroter* och Apothekare Lärlingar, såsom Doctorernes Uppassare.
Flere Squeletter.
En Dödgräfware.
Anna, dess hustru.
Poriginelle.
Pagliasso, dess Gosse.
Arlequin.
Columbin, dess Fästmö, *Pantalons* Hushallerska.
En Eremit fran *Vesuvius*.
En Zigenerska med sin Björn.
En wild Man.
Flere Sjömän.
En Sjö-Capitaine.
Flere Furier.
Twänne druckne.
En Melaner och en Iroqueser.
Twänne Hjeltar.
Genier.
Helgonet.
Freden.
Flere af Stadens Inwanare, Tropp af Lasaronner, Flere *Monstrum*.

Innehållet:

Första Acten.

Theatern föreställer en Stad, och uplyses endast af månens sken. *Don Luigo* kommer med en zittra under *Ladys* fönster, spelar några Arier, som hon swarar på: han får utaf henne et Bref, som han läser, hvilket *Ornitocond* blir warse; uptänd af swartsjuka går han at döda sin förmenta Rival med en dolk; men känner slutligen *Don Luigo;* häpnar öfwer sitt misstag; blir utaf *Don Luigo* förd uti *Ladys* armar; alla tager et slutligt afsked; *Don Luigo* förtwiflad beslutar at öfwergifwa werlden, hwaruppå han flyr bort at i en ödemark förglömma lyckans widrigheter.

Klockan slår 2; twenne druckna komma in och göra gräl; Arlequin kommer med sin Zitra at ge en Serenad under sin fästmös fönster. Det dagas, kl. slår 4. *Poriginelle* kommer uti sin bod, flere Arbetare komma at hos honom äta Macroner. Arlequin går äfwen dit, men som han är för snål, skyndar Poriginelle sig at afskära Macron-ändarne, hwarwid Arlequin uti hastigheten mister halfwa näsan; han blir botad af *Pontalon.*

Lady beklagar sig för sin förtrogna, at hon ej wet hwart *Don Luigo* tagit wägen; hon träffar en Eremit, som slutligen ger *Baemed* underrättelse hwar han är. En Zigenerska kommer med sin Björn, talar med Baemed, får weta Ladys händelser, som hon sedan upptäcker för Ornitocond. Det hörs några skott från et skepp, som hemkommer. Ornitocond går om bord; under samma tid flyr Lady och Baemed til ödemarken at söka

Don Luigo. Ornitocond kommer, saknar sin Fru, får utaf Zigenerskan weta hennes flygt; hon låfwar at följa honom dit der han kan träffa dem.

Andra Acten.

Theatern förestället en Öken: i Fonden synes Hafwet; det är natt; Himlen är öfwerallt betäckt med stjernor. Don Luigo sitter bestört med Ladys Bref i handen; Hon och Bacme ledsagade af en Wild träffar honom; glade öfwer en så oförmodelig sammankomst, berättar de hvarandra sina öden, och slutligen insomnar de på en gräs-wall.

Ornitocond, följd af Zigenerskan med sin Björn, framkommer på en Drake. Hon befaller Björnen sönderrifwa Don Luigo, som under tiden tillika med Lady och Bacmed blifwit uppwäckta af den wilde; hwar och en bereder sig till förswar, då Björnen gör alla bestörta, i det han kastar sig för Don Luigos fötter. Ornitocond framkommer med dolken i hand, i tanke at stöta den uti Don Luigos bröst, då Björnen reser sig emot honom med grymhet. Don Luigo, fruktande för Ornitocondi lif, kastar sig emellan honom och Björnen; han häpnar öfwer Don Luigos ädelmod; de bli förenade såsom wänner.

Åska och Ljungeld förstör deras sammanwaro; de fly undan uti en grotta. Zigenerskan förtretad manar under tiden sina Andar, som synas. Åskan slår ned: Zigenerskan och Andarne fly; Ornitocond, Lady och Don Luigo framkomma ur grottan, förskräckta öfwer händelsen, stadna orörliga. Bacme kommer äfwen, ser dem, fruktar at de äro skadade utaf Åskan, beklagar sin förlust. *Kärleken* kommer, förbinder deras ögon, och bortförer dem; den wilde och Björnen kommer, som förgäfves söker dem.

Tredje Acten.

Theatern föreställer et rum uti Medicinska Faculteten. *Pierrerne* arbeta; *Ornitocond* kommer för at begära Medicamenter åt *Lady* som är sjuk; han blir införd til Faculteten och får hjelp. *Pontalon* och *Arlequin* bli inkallade; Arlequin anför klagomål mot Pontalon öfwer den näsan han gifwit honom; Pontalon förswarar sig, tager bort den stora näsan och gifwer honom en annan i stället; alla Doctorerna antaga Pontalon til Medbroder; de laga sig i ordning til Promotion; *Squeletterna* betyga sin glädje med allahanda rörelser och dans; Processionen begynnes och Promotion sker.

Fjerde Acten.

Theatern föreställer et Wärdshus på landet: alting tillagas för Arlequins Bröllop; et Skepp synes wid fonden, som seglar förbi; Bröllops-Gästerna kommer, de spisar och dansar; sedan atskiljas de, då Theatern förwandlas til ödemarken; *Don Luigo* synes sörjande öfwer *Ladys* bortresa; han får utaf *Kärleken* et bref, och träffar slutligen *Ornitocond* och *Lady*, som berättar sin olycka; de ha lidit Skeppsbrott; deras gemensamma öden förenar dem; Ornitocond öfwerwinner sin swartsjuka; de beslutar at altid bo tilsammans och blir af Eremiten förda til Staden.

Femte Acten.

Theatern föreställer samma Decoration som uti den första Acten. Doctorerna komma hem; *Bacmed* sörjer sitt Herrskap; de återkommer och går äfwen uti sitt hus.

Eremiten wil gå fram åt kyrkan; möter *Zigenerskan*, som wil hindra honom; han will intet höra henne; hon manar sina andar och wilddjur som plågar honom; Åskan dundrar; Vulcanen kastar eld; Jorden skakar; Grafwarne nedfaller; äfwen kyrkan; Lafwan från Vulcanen nedströmmar, antänder staden; alla klockorna ringa; Inwånarne kommer förskräckta; Helgonet frambäres; det gör Mirakel; Vulcanen uphörer; luften klarnar; en Triumph-Båge nedkommer på Theatren; Freden följd af Genier och 2:ne Hjeltar kommer at dela åt folket sina Palmqwistar; alla åtfölgas til Templet at aflägga sin Tacksägelse.»

Att framförandet på scenen, och dertill en så liten scen som den i teatern på Sillgatan, lemnade mycket öfrigt att önska, behöfver knappast påpekas, men intygas dessutom af den förklaring, som den förbittrade Després afgaf efter första representationen: [1]

»Hr *Desprésse* beder få tilkänna gifwa det han, åt en Nation som han wördar, önskat at genom sina talanger kunna få hembära et wedermäle af sin tillgifwenhet med mera framgång än nyligen skedt, men det har icke warit i hans förmåga at få Roller, componerade för dess decorationer, utförda på sätt som wederbordts, i synnerhet då samma roller blifwit dels ändrade, dels stympade och förbigångna, alt efter wissas godtycke. Detta är orsaken hwarföre den Piece, som förleden Tisdag gafs, blifwit funnen så mycket bristande i sammanhang, och utmärkt föga annat än ofullkomlighet och willerwalla.»

Till detta uttalande fogade tidningen några artiga ord: »Man är Hr *Desprésse* mycket förbunden för den omsorg och möda han gunstigt behagat åtaga sig att ställa wår Theater i ordning; det hade warit til önskandes at exeqverandet hade swarat til hans åstundan». Men den som icke stod svarslös, var teaterns föreståndare, *Johan Petersson*, hvilken i ett bihang till Götheborgs Tidningar af den 9 Sept. upplyste om att han visserligen företagit stympningar af texten, men att detta varit alldeles nödvändigt för att aflägsna en del grofheter, såsom t. ex. det att författaren låter i tredje akten åt den sjuka ladyn hemta ett lavement, vidare åtskilliga dryckesscener, deribland fyllhundar spisande tillsammans med svin, en qvinna, som har vattusot och släpar sin mage framför sig i en kärra — med ett ord: »Då pjesen 12 dygn förr än den

[1] *Götheborgs Tidningar* n:r 103 för den 7/9 1790.

spelades blef öfverlemnad åt teatern, befanns den sammansatt på ett sådant sätt, att vördnaden för det delicata och omöjligheten för de spelande förböd att så uppföra honom.»

Hvem som författat den hufvudlösa texten är okändt; måhända är den blott en öfversättning helt enkelt af ett engelskt original. I alla händelser hade Després tvifvelsutan nedlagt ett högst betydande arbete på dekorationer och anordningar, och man kan väl förstå konstnärens förbittring, när det hela gjorde fiasco. Han kunde icke heller så lätt smälta denna motgång och ännu på hösten det följande året skrifver Gustaf Mauritz Armfelt till Gustaf III; »Je ne puis ni trouver *Deprés* ni le faire venir chez moi. Il veut par tous les Diables tuer un vieux *Pettersson*, qu'il croit inculpé dans son affaire de Gothembourg, et pour l'attraper il passe sa journée a le gueter armé comme Don quichotte de pied en Cap». [1]

Trots alla brister, och ehuru representationen räckte från kl. 6 ända till 11, således i fem runda timmar, [2] hade dock stycket sin publik, och man finner till och med en uppmaning i tidningarne att återuppföra detsamma. [3] Detta blef likväl obeaktadt, men Petersson, som hade ett godt öga till de dyrbara dekorationerna beslöt använda dem, samt hopskref eller lät någon annan författa en lämplig text. Följden häraf blef att han till sin recett den 12 December samma år annonserade:

> »*Beständighetens Seger*, Opera Drama' i 3 acter, imitation af 'Vulcani Utbrott', och representeras alla Decorationer af Hr Desprésse. 1:sta Acten föreställer Theatren Templets Förhus; den 2:dra Solens Tempel, som sedan förwandlas till Stad och yttre delen af Templet, då jordbäfning sker, Vulcan kastar eld, staden antändes m. m.; 3:dje Acten en Öken, som sedan förändras till en italiensk bondstuga.»

I denna gestalt gafs stycket ännu en gång, den 17 Dec., »med samma Decorationer som förliden Söndag, dock skal man äfwen nu hafwa al möjelig möda ospard at förbättra de felaktigheter, som förra gången existerade».

---

[1] *Eugène Lewenhaupt*, Bref rörande Teatern under Gustaf III, sid. 270—271.

[2] *Kellgren* till *Edelcrantz* den 23/9 1790.

[3] *Götheborgs Tidningar* 5/10 1790: »Flere af Stadens Herrskaper, som ej woro i staden da det Eldsprutande Berget, divertissement blandadt med pantomimer, af kongl. Architecten Hr *Des Presse* upfördes, åstunda at det ater matte blifwa upfördt.»

Att man verkligen behöfde förbättra åtskilligt, icke blott här, utan i allmänhet vid ledningen af teaterns verksamhet, är uppenbart, och åtskilliga af dessa brister påpekas af en insändare i *Götheborgs Tidningar* för den 20 Jan. 1791, som skrifver:

»Wid en wälbeställd Theater, hwarest Direction wil wänta sig någon förmon, bör alltid ordning och skick regera. Spectaklet bör altid, så framt man ej wäntar pa sin Öfwerhet, *på utsatt tid börjas*. Publiquen, som så wäl för sitt eget nöje, som för Theater-Sällskapets förmon eller til deras födkrok, om man behagar, infunnit sig, bör imellan Acterna och innan Spectaclet börjas, reguleras med *Musiken*. Orchestern bör något göra för sin betalning; man är öfwertygad at den ej spelar gratis. Acteurer och Actricer böra i rättan tid infinna sig, och wara klädda til afficherad tid, antingen det blifver speladt eller ej; det första kan pretenderas och det andra blifwer en grace af Publiquen om de det tillata. Direction bör wid Rolers utdelande ej med liknöjdhet anse det Acteurer och Actricer sins emellan disputera at ej willa spela en sig passande Roll, blot för det den synes deras beqwämlighet fatiguant.

Alla samtal, som förhindra Ridauns updragande, de må wara trätfulla, courtiserande eller ren de vous afgörande, böra undwikas. Decorationerna böra wara passande til piecen; en skickelig Decorateur således af Direction, i fall de det ej sjelfwa förstå, utväljas. En angelägen sak är äfven den, at Acteurer och Actricer tillhållas at *läsa wäl öfwer sina Roler*, så framt de ej villa blifwa uthwisslade, hwilket wid många Piecers exequerande ibland rätt wäl förtjentes, men af barmhärtighet ej sker.»

Det är sannerligen den bedröfligaste skildring man väl kan läsa; tiden för spektaklernas början var beroende på huruvida de uppträdande anländt och hunnit kläda sig, eller om gräl mellan personalen, de unga herrarnas uppvaktning hos aktriserna och aftalanden om möten hunnit afslutas; orkestern lät höra sig endast vid accompagnement till de i pjeserna förekommande kupletterna, men ej före representationens början och ej heller mellan akterna; rollernas fördelning berodde på vederbörandes beqvämlighet och godtfinnande, och äfven i det fall att rollen mottogs, brydde man sig ej om att läsa in den. Allt tyder på en ytterst slapp ledning.

Efter att hafva förtagit sig på »Vulcani utbrott», behöfdes en lång hvila, och först den 28 Oktober kom man med nästa nyhet, *Skärgårdsflickan* af Carl Enwallsson, imitation af De la Salles enaktsoperett »Les Pécheurs», med musik af Gossec, den första och egentligen enda musikaliska nyheten under terminen.

Fader *Lasse,* boende i skärgården, och hans hustru mor *Annika* ega en fager dotter *Stina,* som nu är giftasvuxen och som fattat ett godt öga till den i huset varande ungersvennen *Niclas,* hvilken besvarar hennes kärlek. Som denne är en hurtig och duktig karl, har fadern just ingenting deremot, och det är så godt att afgöra saken med mor Annika, som å sin sida anser tiden för giftermål vara inne: —

»Vår Stina är aderton år,
Å ja kan inte dej förtiga,
Hur ve den åldern hvarje piga
Hvar stund mä hemlig åtrå går
Att snart uti brudstol få stiga.

Lasse:

Ja, mor! Jag minns mä dej dä var,
På samma sätt i dina dar:
Kom an da, å låt oss bröllop göra,
Ja, låt oss bröllop göra!»

Annika:

Jag vet hva' mag vi välja böra!

Och deri instämmer Lasse. Båda äro öfverens, att Niclas är en ståtlig och lämplig brudgum, men under samtalets gång blir man dock oense i en punkt, nämligen i fråga om åldern, ty när Lasse menar, han är tretio år, har mor Annika fått honom till 65, och då först uppdagas, att den förre talat om Niclas, medan mor Annika vill hafva den rike inspektor *Dromedarius* till måg.

Nu blir gubben fast, ty planen med inspektoren har alldeles förvridit hufvudet på den fåfänga mor Annika: —

»Min kära Lasse! Du bör finna,
Att mitt förslag förträffligt är:
Betänk, den ära, som vi vinna,
Är öfver allt hvad du begär.
Hon får en Frälse-Inspektor!
Jag blir Fru Inspektorskans mor,
Å för sin Far hon dej får kalla!
Ack, hur för oss da krusa alla!
  Gunsti Mada-a-am,
  Var go, stig fram! — — —
  Hva täcks befalla? —
I alla lag blir hon förnämst,
Hon får i kyrkan sitta främst,
Å när en bonde för sin ränta
Af inspektorn vill ha respit,
Då kommer den så ödmjukt hit; —
Jag svarar da i alla fall:
Min vän, om ni vill vänta,
Med min Måg jag tala skall.»

Ehuru Lasse till en början prutar emot, gripes dock äfven han till sist af dessa bedårande hägringar, och man kommer öfver ens, att Stina skall blifva fru inspektorska. Men Stina vill icke: hon är trofast mot sin Niclas, och hennes klagan ger sig luft i arian

»Jag mellan hopp och fruktan sväfvar,
Mitt lugn försvunnet är!»

Så kommer Dromedarius. Stolt i hågen räknar han upp för Stina på bräcklig franska sina förtjenster:

»Jag är en svåra rik och förmögen man; jag aborrerar Er, jag pocherar en förmånlig syssla med 100 plåtar i qvartalet: à Collecteur i orten, å har samlat vackra penningar. Jag vill testamentera Er alltsammans tout à coup, om jag aflider förr än Ni, nota bene sedan jag fått lefva så länge jag kan!»

Detta verkar ej och, sedan Niclas kommit henne till hjelp, får Dromedarius gå med en korg. Trots den senares hotelser om hämnd, slutas dock allt väl, och de båda unga få hvarandra.

Den lilla operetten gjorde med sin tilltalande musik lycka och spelades fyra gånger under året.

Nu tog man sig åter en längre fundering ända till midten af December, och då gafs för första gången *Hagar och Ismael i Öknen,* komedi i en akt af madame de Genlis, samt *La belle et la bête* af samma författarinna, den senare pjesen på franska. Det var dock ej truppen, som uppträdde, utan, heter det i annonsen, »dessa Piecer blifva spelta af Barn och inkomsten är af fru Simson lemnad till Hr *Vigoureux*».

Jacques Vigoureux synes varit en hjelpreda för särskildt främmande konstnärer, som anlände till staden, och hade sjelf, såsom vi sett, såsom yngre uppträdt på scenen under de lysande dagarne för sällskapsspektaklerna. Nu var han 51 år gammal och fann då lämpligare att låta sina döttrar på detta sätt bidraga till familjens underhåll, då omständigheterna synas varit mycket knappa.[1] Dessa döttrar voro *Sara Catarina* född i slutet af 1779, *Marie Antoinette* född 1781 och *Charlotte* född 1782[2].

---

[1] Enligt bouppteckning efter honom den $^{30}/_{1}$ 1815 var hela behållningen endast 160 rdr banko.

[2] *Sara Catarina* blef gift med språkmästaren *Pierre Joseph Des Flinnes* och dog i Göteborg $^{5}/_{4}$ 1818, 38 år 5 månader: *Marie Antoinette* blef gift med kaptenen vid Gotlands beväringsregemente *Jean Drysén* och *Charlotte* med mäklaren *Sven Fredrik Kindberg* på Senäte.

Det var dessa barn, som nu uppträdde på teatern, och den 11-åriga Sara Vigoureux höll dervid till publiken ett tal, hvars i enlighet med tidens smak cirklade och moraliserande innehåll måtte tagit sig egendomligt ut från den lilla damens läppar:[1]

»Om en brinnande åtrå, at vinna deras bifall, som äga hela var vördnad vore tilräckelig, at gifva lycka och framgång åt dristiga företaganden, då skulle äfven jag, i hvars hjerta hulda Föräldrar från spädaste åren inplantat en oinskränkt vördnad för min Fosterbygds hedervärda Invånare, då skulle äfven jag, upeldad af et ädelt begär at behaga Eder, kunna til äfventyrs smickra mig med det upmuntrande hopp, at ej aldeles i denna min önskan på detta ställe misslyckas. Men känslan af min ofullkomlighet, min ungdom, min oförfarenhet, alt förbjuder mig at fatta så förmätna tankar. Det tilhör endast utmärkta snillen: snillen, hvilkas smak genom långvarig öfning blifvit förädlad, at förtjena så uplyste Domares bifall på den slippriga bana, hvarifrån jag nu har den äran, at Eder tiltala, och jag skulle visst aldrig i dag vågat träda på densamma, om jag icke trodt mig därigenom vinna et lyckligt tilfälle at offentligen betyga mina Föräldrars vördnadsfulla tacksamhet för Invånarne af den Ort, som blifvit deras andra Fädernesland, och hvilkas gunstiga förtroende gjort saknaden af det första för dem mindre känbar. Måtte atnjutandet af samma Eder godhet blifva icke allenast det arf, som mig och mina syskon tilfaller, utan måtte vi äfven genom et värdigt upförande, kunna göra oss deraf i någon mon förtjente! Wi anhålla derom ödmjukast, och önska såsom en pant af Eder gunstiga bevågenhet, at detta vårt första försök, icke med et strängt och granskande öga åskådas, utan med Edra milda och upmuntrande blickar ädelmodigt bemötes!»

Detta första uppträdande åtföljdes den 24 Jan. 1791 af ett andra, dervid de spelade Hagar och Ismael på franska (Agar dans le Desert) samt på svenska de Saint Foix' enaktskomedi *Deucalion och Pyrrha*[2], och slutligen gåfvos den 6 Maj för andra gången »La belle et la bête» och för tredje gången »Agar dans le Desert», hvarjemte Sara Vigoureux den 11 Mars debuterade i Annettes roll uti operetten Annette och Lubin på den sista recetten för mamsell Warlund.

De nyheter som i öfrigt förekommo under året voro: *Den värdige medborgaren* eller *Rättvisan är för alla*, en af D. G. Björn verkstäld fri bearbetning i försämrad riktning af Collot d'Herbois' försämrade bearbetning af Calderons »El Alcalde de Zalamea; vidare *Den strandade Colombine*

[1] *Götheborgs Tidningar.*

[2] Gafs 21/10 1790 på Kongl. teatern af mamsell Löf och Andreas Widerberg.

eller *Den döde och lefvande Arlequin*, opera comique i 3 akter, samt *Galerslafven* eller *Den belönta barnsliga kärleken*, skådespel i 5 akter. Ingen af dessa pjeser förmådde väcka något intresse hos publiken. »Den strandade Colombine»' var ett utstyrselstycke och, heter det i annonsen om första representationen den 25 Mars, »denna Piece representeras med en bland de största Decorationer, som härstädes blifwit wisad; utom flere förändringar, kommer Theatern at wisa 7 offentliga förwandlingar», och om »Galerslafven» säges, att den »är en werkelig händelse, som för någon tid sedan passerat uti Frankrike, och för 15 år sedan lefde ännu samme Galer-Slaf».

För öfrigt sysslade man med att fira åtskilliga mer eller mindre märkliga tilldragelser; så den 1 Aug. 1790, då man, i anledning af segern vid Svensksund några veckor förut, gaf »Slåtterölet» med en prolog kallad »*Hoppets seger öfver fruktan* eller *Göters glädjerop*», lämpad efter detta glada tillfälle; vidare en prolog (till »Eugenie» eller »Dygdens belöning») med den långa titeln *Under Gustafs spira gifves Sverige sällhet och frid*, med anledning af den nyss slutna freden med Ryssland. Dagen firades i öfrigt med oration på gymnasium af lektor Ekebom och till sist operamaskerad.

Som vanligt högtidlighölls dessutom kronprinsens födelsedag med uppförandet af ett herdaspel i en akt: *Oskuldens offer* eller *Glädje utan förställning*, samt konungens med en prolog: *Sveriges hågkomst utaf Gustavers hjeltebragder*.

Liksom under föregående speltermin gåfvos äfven nu talrika repriser och de fleste af dem många gånger. Så uppfördes af *Envallsson* »Sven och Maja», »Slåtterölet», »Kopparslagaren», »Hans nåd och sotaren» och »Bobis bröllop»; af *Hallman* »Tillfället gör tjufven» och »Boussaronnerna», af *Kexél* »Sterbhuskamreraren Mulpus» samt naturligtvis *Wallenbergs* »Susanna». Dessutom förekommo en del gamla favoriter, som aldrig fingo saknas: »Colin och Babet», »Slafhandlaren i Smirna», »Don Micco och Lesbina», »Annette och Lubin», »Fanfan och Colas» m. fl.

Utom denna mer eller mindre lösa mat finner man dock arbeten af bestående värde; så gafs Beaumarchais »Barberaren i Sevilla», men, främst af allt, man återupptog tvenne af Shakspeares tragedier, nämligen »*Romeo och Julia*», hvilken icke spelats här sedan von Blanes tid,

den 12 Dec. 1783, samt »*Hamlet*». Den senare uppsattes som vi veta af Andreas Widerberg och spelades fem gånger mellan den 24/1—6/3 1787; nu gafs den på nytt den 4 Mars 1791 i »ny öfwersättning, til det närmaste följd ängelska Originalet», och »Decorationerna äro äfwen förökte med flere förändringar under öpen Ridau».

Truppen utgjordes under spelterminen af de förutvarande medlemmarne:

Johan Petersson,
Severin Appelqvist,
Anders Lundqvist,
Carl Petter Utberg,
Niclas Brandborg,
Johan Gustaf Soltner,
fru *Margareta Appelqvist*,
mamsell *Magdalena Swennerberg*,
» *M. E. Warlund*,[1] samt möjligen
» *Sofia Rebecka Rörström*, hvartill komma 2 nya,
» *A. S. Zeiffert* och
» *Malmgren*.

Af de äldre medlemmarne hade mamsell *Warlund* recett den 26 Nov. 1790 och ytterligare en afskedsrecett den 11 Mars, sedan hennes »kontrakt med fru Simson nu är slut, och hon nu spelar för sista gången».

Den nykomna mamsell *Zeifferts* namn förekommer första gången den 26 April, då hon hade sin recett; hon hade någon tid tillhört Seuerlings sällskap.[2] Om mamsell *Malmgren* är ingenting kändt mer än att hon den 21 Jan. 1791 debuterade som Lagmanskan i »Det oskyldiga bedrägeriet».

Rätt egendomliga bidrag till tidens lynne finner man i ett par religionsmål, hvari två af aktörerne voro inblandade. »På aftonen den 18 Januari», heter det i ransakningen om det ena af dem,[3] »träffades på Engborgs källare bagaren *Jacob Svanberg*, aktören *Johan Petersson* och skrifvaren *Anders Kohn*, dervid man talade om förnuftet och själen och hwarest de hafva sina ställen, der-

---

[1] *Petersson* hade recett 12/12, *Utberg* 14/11 1790, *Appelqvist* 13/2, *Lundqvist* 20/2, *Magd. Swennerberg* 6/2 och *Brandborg* 4/3 1791.

[2] *Birger Schöldström*, Hög och sann konstnärlig anda, sid. 106; namnet skrifves der *Zeyferdt*.

[3] *Kämnersrättens dombok i brottmål* 1791, den 19, 25 Jan., 1, 8, 15 och 18 Febr.

vid Petersson dref den satsen, att de hade sitt ställe i hufvudet och hjernan, hvilket han sökte bevisa med det skäl förnämligast, att han hade sig bekant, det en menniska, som blifvit skjuten i hufvudet och till dess botande måste trepaneras, under det hjernan rensades, var utan sans och minne».

Härunder inkom bagaremästare *Hans Petter Skarin* och blandade sig i samtalet i sådana ordalag att, när Petersson skulle vittna, hemställde han till rättens bepröfvande, om han kunde undgå att nämna de utlåtelser han hört Skarin hafva, emedan han ansåg dem så vederstyggliga, att han gerna skulle önska utplåna dem ur minnet. Det kunde likväl icke medgifvas, och så befanns det, att Skarin sagt: »Jag gör en konst i hela Guds uppenbarelse och religionen».

Det var för resten icke första gången Skarin var illa ute, ty den $^{14}/_{2}$ 1787 stod han anklagad att hafva lastat Gud och sakramenterna, hvarför han den $^{27}/_{7}$ dömdes af Göta Hofrätt lif sitt att mista och halshuggas, men benådades af Kongl. Maj:t till — 14 dagars fängelse vid vatten och bröd!

Det andra målet rörde »Comedie Acteuren» *Johan Gustaf Soltner,* som stämdes af stadsfiskalen Govert In de Betou för det han den 25 April, eller Annandag Påsk, skulle i Kronhuskyrkan »med en vanstäld och hög röst gjort förargelse i församlingen».[1]

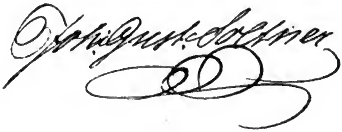
Soltner förnekade helt och hållet riktigheten häraf och ansåg det vara sin både rättighet och skyldighet att lofva Gud; han »ville hjelpa en i raport på sin röst miserable klockare, hvars bräkande ton, efter hvad jag tyckte, bragte flere af Församlingen till *löije;* at min organ är nog forcé, och att jag efter min åstundan kan ej moderera den, är mer än sant».

Äfven ett vittne, fältväbeln *Johan Lorentz Lindqvist,* intygade, att Soltner, som setat på samma ställe som vittnet, med högre röst än klockaren sjungit orden: »Så ock med thinom anda», men detta hade icke väckt någon förargelse, och hade Soltner hela tiden med andakt åhört predikan.

---

[1] *Kämnersrättens dombok i brottmål* 1791. $^{10}/_{5}$.

Målet nedlades, sedan stadsfiskalen förklarat, att han blifvit vilseledd, och det är tydligt, att den förbittrade klockaren spelat angifvare i onödan.

Sedan teaterns portar den 27 Maj 1791 tillslutits efter fru Simsons sista föreställning under terminen, dröjde det endast något mer än en vecka tills de åter öppnades, hvarom tillkännagafs på följande sätt:

»Til underdånig fägnadsbetygelse på wår allernådigste konungs Gustaf den 3:djes Höga Namnsdag upföres på härwarande Theatren nästk. Mandag den 6 dennes (Juni 1791) utaf Amateurer en *Prologue*, kallad Sommarens Pragt ökas utaf Dagens wärde; hwarefter följer: *Oraclet* eller *Gudasvaret*.

De Resp. Herrskaper, som astunda Loger, behagade derom tilsäga hos Hr *Vigoureux*, hwaräst Billeter finnas, samt wid ingangen til Spektaklet, som börjas precise kl. 7».

Man erfar icke häraf något om de uppträdande, endast att de utgjordes af amatörer; de spelade förmodligen under ledning af Jacques Vigoureux.

* * *

Det under fru Simsons tid allt mer ökade förfallet gjorde, att teatern af allmänheten lämnades åt sitt öde till den grad, att på slutet det hände något så oerhördt som att vid en representation hela inkomsten utgjordes af endast 2 rdr 32 skill. specie.[1] Detta, sammanstäldt med hvad man kände om teaterförhållandena särskildt under von Blancs tid, då de sceniska företeelserna omfattades med sådant intresse, att de beredde privilegiernas innehafvare icke blott bergning, utan till och med förmögenhet,

[1] *Eugène Lewenhaupt*, Bref rör. Teatern under Gustaf III. sid. 255.

kunde icke undgå att väcka uppseende äfven på andra håll, och man finner i sjelfva verket en plan vara å bane vid närvarande tid att bringa teatern på fötter igen.

Man läser nemligen i »Journal des Thèatre de Stockholm depuis le 25 Mai jusqu' au 15 Juin» (1791)[1] följande i öfversättning:

»*Tellerstedt* har rest till Göteborg för att der inrätta en ny teater. Han vill förena med sig Herr *Uttini* såsom kapellmästare och dennes *hustru* som prima donna. Det är hans afsigt, säger man, att anställa Mamsell *Wibergsson* och Mamsell *Holmberg* såsom älskarinna, *Björn* för tyrannerne, *Wernström* för konungarne och *Wickbom* såsom komiker. På det sättet hoppas han åter upplifva denna teater.»

Denna plan var icke så oäfven. Den blifvande chefen, *Diedrik Tellerstedt*, var nu en 40 års man och således i sina bästa år samt hade förvärfvat anseende såsom scenisk konstnär. Han hade varit anställd vid Operan, men när direktionen yrkade, att han, med bibehållande af sin lön, skulle öfvergå till Dramatiska teatern, vägrade han samt afgick 1789 helt och hållet. Afsigten synes varit att bosätta sig på landet, men så vaknade längtan efter scenen och han beslöt sig för att ånyo upprätta teatern i Göteborg ur dess förfall.

Hans tilltänkte kompanjon var den bekante, nu 68-årige förste kapellmästaren vid operan *Francisco Antonio Uttini*, och såsom primadonna hade man dennes hustru, *Sofia Ulrika f. Liljegren*, hofsångerska samt aktris vid Operan, ännu helt ung. Af de öfriga krafterna känna vi sedan gammalt *Jonas Wernström; Hans Petter Wickbom* var rätt användbar såsom sångare och aktör och likaså mamsellerna *Wibergsson* och *Anna Brita Hollberg* (äfven kallad *Holmberg)*, alla anställda vid Dramatiska teatern.[2]

Den närmare gången af underhandlingarna rörande detta företag äro insvepta i dunkel, och man känner icke,

---

[1] *Eugène Lewenhaupt*, sid. 255.

[2] *Diedrich Tellerstedt* f. i Mars 1751, † 26/6 1793 som pantlånare. *Didrik Gabriel Björn* f. 10/8 1757, † 17/3 1810, är den bekante öfversättaren och författaren; *F. A. Uttini* f. 1723, † 25/10 1795, g. m. *S. U. Liljegren* f. 1765, † 6/12 1795; m:ll *Johanna Fredrika Wibergsson*, f. 1772 och dotter af en hofskaffare, var anställd vid Dramatiska teatern 1788—1791; *Anna Brita Hollberg* vid samma teater 1788—1789; *H. P. Wickbom* f. 22/12 1750, † 12/2 1805, vid Dramatiska teatern 1773—1804.

huru långt de fortskridit. Man har likväl qvar en underrättelse, som synes bestyrka, att man verkligen hade allvar med saken; den 18 Juni 1791 läses nämligen bland anmälde resande: »Hof Capellmästaren *Uttini* med *fru* och jungfru, bo i comediehuset», hvilken underrättelse, då man för öfrigt icke känner, att Uttini denna sommar gaf någon konsert i Göteborg, synes antyda, att han befunnit sig här af någon annan anledning, hvilken i så fall icke gerna torde varit någon annan än att på ort och ställe göra sig underkunnig om förhållandena.

Emellertid strandade hela planen, och den omtalas aldrig mer; fru Simson fick sålunda fortsätta sin verksamhet, så godt hon förmådde.

Fru Lovisa Simson 16/10—16/12 1791.

(Teatern under ledning af Johan Petersson.) [1]

1791	Sönd.	16/10	*Susanna i Babylon*, drama 5 a., då mamsell *Lydendahl* debuterar som Susanna, samt *Fanfan och Colas*, med M:ll Lydendahl som Fanfan. Biljetter till wanligt pris hos Hr Apellqwist.
»	Tisd.	18/10	*Clementine och Des Ormes* eller *Den räddade Oskulden*, dram 5 a. samt *Slafhandlaren i Smyrna*, lusts. 1 a.
»	Sönd.	23/10	Den förlorade Sonen, lusts. 5 a. samt *Kärlek gör Narrar* eller *De tre narraktige Friare*, com. 1 a. Billietter finnas hos Hr Apellqwist i bakar Bomans hus N:o 52 på Lilla Berget. Början sker kl. 6.
»	»	30/10	*Slotterölet* eller *Kronofogdarne*, lyr. com. 3 a. samt *Hans Nåd och Solaren*, com. 1 a
»	Fred.	4/11	på Konungens och Drottningens 25 års förmälningsdag: en *Prologue* lämpad til Dagens högtidlighet kallad: Majestäternas Glädjedag och Folkets Fröjd, samt derefter Evander och Alsimna, Herdaspel 3 a. af Gesner och öfwersatt af en witter penna här i staden. Derefter blifwer *Masquerad-Bal*, och ärnar man derunder göra Resp. närwarande en owäntad surprise.
»	»	11/11	*Zayra*, sorgespel 5 öpn. af Voltaire samt *Den Förnuftige Token*, lusts. 1 a.
»	»	18/11	*Swen och Maja* eller *Kärleken på Landsbygden*, lyr. com. 2 a. samt *Patrioten*, lusts. 1 a. Början sker kl. 5.
»	»	25/11	*Colin och Babet*, lyr. com. 2 a. samt *Sterbhus-Cammereraren Mulpus* eller *Caffehuset i Stora Kyrkobrinken*.
»	Sönd.	27/11	*Köpmannen i London* eller *Georg Barnwells Olyckshändelse*, sorgespel 5 a. samt f. 2 ggn Enklingen eller Alt har en öfwergång, lusts. 1 a. Recett för *C. P. Ulberg*.

[1] Spellistan uppgjord efter annonser i *Götheborgs Tidningar* och *Nyheter*.

1791 Tisd. 29/11 f. 2 ggn *Colin och Babet* samt f. 2 ggn *Sterbhus-Cammereraren Mulpus.*
» Fred. 9/12 Den döende Fadern eller Den genom Underbara Syner omvände olydige Sonen, skåd. 3 a. Denna Piece presenteras med flera nya och här förut osedde Decorationer.
» » 16/12 f. 3 och sista gången *Den döende Fadern.* Efteråt gifves en ny Piece som här förut ej är upförd, kallad Den Dygdiges Belöning eller Lyckan. Comedien börjar kl. 6.

Så vidt man känner utgjordes truppen fortfarande af
Johan Petersson, såsom föreståndare,
Severin Appelqvist,
Anders Lundqvist,
Carl Petter Utberg,[1]
Niclas Brandborg, samt aktriserna
fru *Margareta Appelqvist,*
mamsell *Magdalena Svennerberg,*
» *M. S. Zeiffert* och
» *Malmgren.* Härtill kom en ny skådespelerska,
» *J. C. Lydendahl,* som den 16 Oktober debuterade i titelrollen i »Susanna» samt såsom Fanfan i »Fanfan och Colas».

Af de äldre medlemmarne hade deremot, förutom mamsell Warlund, äfven afgått *Johan Gustaf Soltner,* som den 21 September debuterade hos Stenborg som Polycarpus i »Slåtterölet».

En liten interiör från teatern finner man denna höst utagerad inför domstolen.[2] Skräddaren *Johan Frölander* stämde nämligen aktören *Carl Petter Utberg* för det att denne »öfverfallit honom med skuffande och hederrörande tillvitelser», och han hade till vittnen kallat aktörerne *Johan Petersson* och *Anders Lundqvist.*

Svaranden erkände, att han med Frölander, såsom »garderobmästare» vid härvarande kongl. privilegierade teatern, haft någon ordatvist »för det Gethensköldska klädningen bortkommit», hvarför han af käranden fordrade redogörelse, men nekade att han oqvädat eller skuffat honom. Derjemte bestred han hörandet af de inkallade vittnena, eller af andra aktörer vid teatern, eftersom Frölander, enligt nu företedt kontrakt, emot betal-

[1] *Utberg* hade recett 27/11 1791.
[2] *Kämnersrättens dombok i brottmål* 1791 22/11.

ning förbundit sig att hålla garderoben i fullkomligt skick och derför redogöra.

Detta senare yrkande ogillades af rätten, och sålunda fingo vittnena lemna de upplysningar de kände. Petersson berättade dervid, att »dagen efter sista maskeraden, eller den 5:te i innevarande månad, då räkning derför skulle göras i vittnets rum, voro aktörerne *Appelqvist, Lundqvist, Utberg* och Petersson sjelf närvarande, jemte Frölander som mottagit garderoben, och derför var skyldig göra reda. Disput yppades då mellan Frölander och Utberg angående den s. k. Gethensköldska klädningen, som blifvit för maskeraden uthyrd till amiralitetskonstapel *Wibom*, hvilken för Utberg berättat att han derför skulle till Frölander betala 4 daler s:mt.» [1]

Härtill nekade Frölander, och ej häller fanns Wibom upptagen på listan öfver dem som lånat kostymer, hvilket föranledde Utberg säga: »Tå har tu hållit undan 4 daler!», hvarjemte han kallat Frölander »hundsvott» och skuffat honom något litet för bröstet, men Frölander gaf honom icke efter utan svarade: »Tu är lika sådan du!»

Parterna förliktes emellertid så, att Utberg skulle betala käranden 42 skill. specie i skadeersättning, hvarmed Frölander åtnöjdes, »under förbehåll att strax utbekomma penningarne».

Af spellistan finner man, huru ytterst sällan det spelades, så att under 18 veckor gåfvos endast 12 representationer.

På Konungens och Drottningens silfverbröllopsdag gafs en prolog, kallad *Majestäternas Glädjedag och Folkets Fröjd,* samt derefter *Evander och Alsimna,* ett »herdaspel» i 3 akter af Gessner, »öfwersat af en witter penna här i staden». De öfriga för Göteborg nya arbetena utgjordes af Voltaires 5 aktskomedi *Den förlorade sonen*, som dock redan 1768 spelats i Stockholm; vidare *Enklingen* eller *Allt har en öfvergång,* ett enakts proverb af Carmontel, öfversatt af D. G. Björn; *Den döende fadern* eller *Den genom underbara syner omvände olydige sonen,* skådespel i 3 akter — tvifvelsutan densamma som *Den döende fadern* eller *De till allt godt förmante söner af deras på sotesängen*

[1] Med »Gethensköldska klädnaden» förstods den kostym, som användts af hufvudpersonen i den från franskan bearbetade farsen »Gethensköld eller Den bedragne landtjunkaren».

liggande fader, hvilken spelades på Humlegårdsteatern redan 1773 — och slutligen *Den dygdiges belöning* eller *Lyckan.* Den senare var förmodligen såsom efterpjes en enaktskomedi och torde måhända varit en öfversättning från danskan af »Den belönnede Dyd eller Pamelas Södskendebørn», en bearbetning af Goldonis »Pamela».[1]

I öfrigt återupptogos några af de äldre, mera omtyckta pjeserna. Det hela är ett fattigt resultat af en så pass lång tids arbete och vittnar om att teatern förlorat all betydelse för samhället, liksom äfven derom att teaterns ledare förlorat allt intresse för vidmakthållandet af den döende inrättningen. Tiden nalkades nu äfven med stora steg, då scenen skulle öfvergifvas af dem som egnat sig åt tolkningen af företeelserna ur diktens verld, och början gjordes af sjelfve föreståndaren, som till tidningarne ingaf följande:

»Gifwes Resp. Publikum tilkänna, det jag wid denna Theatre ej åtager mig någon widare befattning, under hwad namn som hälst, och således entledigas från alt answar, och får jag härmed skyldigast och ödmjukast tacka för oförtjent honorerande och ädelmodigt öfwerseende med flera ofullkomligheter, då jag wågat upoffra min möda til Allmänhetens nöje. Götheborg den 29 December 1791. *Johan Petersson.*»[2]

Dermed slutade han sin korta bana som föreståndare för teatern i Göteborg. Det hade visat sig svårt nog redan för Andreas Widerberg att fullt upprätthålla de lysande traditionerna från von Blancs tid, och det kan icke nekas, att en viss afmattning redan då visade sig. Ännu värre ställde sig förhållandena efter det Johan Petersson den 27 Mars 1789 öfvertagit ledningen. Bristen på förlagskapital hos privilegiernas innehafvarinna, fru Simson, vållade gifvetvis, att inskränkningar måste göras i alla riktningar, och detta inverkade åter helt naturligt på allmänhetens stämning mot teatern. Det aftagande intresset för teatern och det snabbt tilltagande förfallet vid denna gingo hand i hand med och voro beroende af hvarandra, och slutligen kom, när tillståndet icke längre på något sätt kunde upprätthållas, den afgörande katastrof, som kan sägas afsluta första skedet i historien om den gamla scenen vid Sillgatan.

[1] Enligt benäget meddelande af Hr *Birger Schöldström.*
[2] *Johan Petersson* öfvergick derefter till Seuerlings och Lewenhagens trupp, der man återfinner honom 1792.

Ännu höll man sig dock en liten tid öfver vattnet, och man finner, att, äfven efter Peterssons afgång, representationer gåfvos fortfarande på de privilegier som innehades af

Fru Lovisa Simson. 15/1—12/2 1792.[1]

1792	Sönd.	15/1	*Colin och Babet*, Opera com. 2 a. samt *Tartyffe* eller *Den skenhelige*, com. 5 a.
»	Fred.	20/1	*Håkan Smulgråt*, com. 5 a. samt *Fanfan och Colas* eller *Fosterbröderna*.
»	Tisd.	24/1	Till underdånigt firande af Wår Allernådigste Konungs Höga Födelsedag: En *Prologue* kallad: Det glada Sverige, samt *Cleopatra* eller *Ödets och Kärlekens Egensinnighet*, Sorgespel i 5 a. En tima efter Spectaklet öpnas Comedie-huset för Redoute. Flera sorter Masquer och Redoute-beklädningar finnas uti Garderoben att hyra på Comedie-huset.
»	Sönd.	29/1	Öfwer Hans Kongl. Höghets, Hertig Carls Höga Namnsdag den 28:de, upföres en *Prologue*, kallad: Det återstälda Neptuni Tempel eller Swenska Sjömannens Glädje-Fest, samt *Borgersmännerna* eller *Julklappen*, com i 2 a. och till slut *Det Indianska Campementet* eller *Den Betzlade Philosophen*, Operette i 1 Act.
»	»	12/2	för första gången Westindiefararen eller Den belönte Dygden, Drama i 3 acter.

Merciers 3 aktsdram *Vestindiefararen*, fritt öfversatt och lokaliserad af Björn, var ett af dessa sentimentala stycken, som utan inre berättigande vunno framgång hos publiken, endast och allenast derför att de voro »moraliska»; det kändes välgörande att från sin plats åse, huru högmodet straffades och dygden belönades, utan att man kände sig hafva någon skyldighet att häraf draga slutsatser för sig sjelf.

Herr *Nordengren* har efter 16 års frånvaro i Vestindien återkommit till Stockholm; han har förlorat hustru och barn samt längtar åter till fäderneslandet, dit han kommer igen med en mycket betydlig förmögenhet. En rik erfarenhet af lifvet har gjort honom misstrogen mot menniskorna, och då han lätt kan föreställa sig, att enslingens penningar skola blifva föremål för beräknande slägtingars åtrå, vill han först pröfva dessa senare. Han går sålunda förklädd upp till den ene af sina kusiner, den rike grosshandlaren *Wexelhausen*, för att låtsas an-

[1] Efter annonser i *Götheborgs Tidningar*.

ropa denne om hjelp; fartyget, på hvilket han hade sin egendom, har, berättar han för denne, förlist, och nu står han alldeles utblottad. Icke nog med att kusinen från början bemöter honom ovänligt och frånstötande samt ger löften om att utverka plats åt honom blott för att blifva honom qvitt, utan Wexelhausens fåfänga och njutningslystna fru rent af förolämpar den återkomne, som efter detta mottagande aflägsnar sig.

Vid utgåendet möter han mäklaren *Coursenberg*, som från sin resa i Amerika genast igenkänner den rike plantageegaren och, förvånad öfver det bemötande denne rönt hos det värda paret, framhåller hvilken man det är som de stött bort. Förtviflade öfver egen oklokhet att icke hafva genomskådat afsigten med förklädnaden, besluta de att genast söka godtgöra felet, sedan de likväl förut i mera sanna än artiga ordalag sökt skjuta skulden på hvarandra.

Under tiden har Nordengren gått att uppvakta sin andra kusin, fru *Svedenström*, den han återfinner såsom enka efter ett kort men lyckligt äktenskap. Hon är fattig och måste arbeta för sitt och sina barns uppehälle, men har ett hjerta af guld och en öppen hand, som är villig dela det lilla hon har med den fattige kusinen, och hon förklarar sig beredd att hjelpa honom vid sökandet efter någon anställning. Gripen af detta mottagande, så olikt den andres, förråder vestindiefararen sin hemlighet och testamenterar på samma gång hela sin stora förmögenhet till den unga enkan och hennes barn. Hans hämnd på herr och fru Wexelhausen, som komma för att åter godtgöra det för dem olycksdigra felsteget, blir att låta dem bevittna testamentet, och man förstår lätt, att denna hämd blir ännu fullständigare när den återkomne snart nog vinner enkans hjärta och hand.

Stycket är för vår tids smak tråkigt och tröttar med sina långa moralpredikningar, men det var sådant den tiden ville hafva det.

När Vestindiefararen den 7 Febr. 1792 annonserades i Götheborgs Tidningar, tillägges:

»Då detta Spectakel blifwer det sista för min räkning, och jag, som i winter ej haft någon befattning med Theatern, nu aldeles lemnar densamma, hoppas och tilbeder jag mig ödmjukast Resp. Almänhetens gynsamma och öma ätanka.

Lovisa Simson.»

Det är icke så lätt att på grund af detta tillkännagifvande klargöra ställningen. Meningen synes dock vara, att fru Simson under denna sista tid, eller från ingången af 1792, helt och hållet afträdt teaterprivilegiet till någon annan samt att denne medgifvit henne Vestindiefararen såsom en sista recett.

I enlighet med denna uppfattning, borde rubriken öfver denna tid naturligtvis icke blifvit »Fru Lovisa Simson $^{15}/_{1}$—$^{12}/_{2}$ 1792», men hennes namn har bibehållits derför, att man icke med säkerhet känner förhållandena så, att man kan sätta något annat i stället.

Måhända kan man dock våga en förmodan i detta afseende. Under det man under de gångna tiderna finner antydningar om att fru Simson sjelf haft hand om teaterns kassa, möter man genast vid början af den förflutna hösten, således ännu medan Johan Petersson var föreståndare, en underrättelse, som tillkännager, att en ändring härutinnan försiggått. Det heter nämligen i annonsen om första spektaklet den 16 Okt. 1791: »Billietter till wanligt pris hos Hr *Apellqwist*», hvilket upprepas i nästa annons med tillägg, att Hr Appelqvist bor »i bagare Bomans hus N:o 52 på Lilla Berget».

Det är sålunda troligt nog, att skådespelaren *Severin Appelqvist* efterträdt Petersson såsom föreståndare.

Representationer af fru Lovisa Simsons upplösta teatertrupp $^{17}/_{2}$—$^{4}/_{3}$ 1792.[1]

Ställningen var numera fullständigt ohållbar, och det gällde för litet hvar endast att skaffa sig respenningar härifrån, och i detta syfte gaf man ännu några föreställningar.

1792 den $^{14}/_{2}$ Annonserade Mamsell *Magdalena Swennerberg:* Nästkommande Fredag ($^{17}/_{2}$) upföres *Vestindiefararen* eller *Den belönta Dygden*, Drama i 3 acter, samt Afresan eller Den belönta tapperheten, Lustspel i 1 act, och som denna Recett blifwer den sista för min räkning wid denna Theater, emedan jag ernar mig till Stockholm, wågar jag hoppas på den Resp. Allmänhetens ynnest och wälwilja.

» Tisd. $^{21}/_{2}$ Blifwer *Redoute* för sista gången af denna Trouppen, då Comediehuset öpnas kl. half 10 om aftonen.

Samma dag annonserar *Niclas Brandborg:* »I afton upföres för första gången Fjesken eller Den Beställsamma, com. i 3 acter, samt Åldrarnes Dårskaper eller Njugg spar och Fan tar, Opera com. i 2 acter, och som dessa Piecer, hwilka aldrig här i Orten blifwit upförda, men wunnit i Stockholm almänt bifall, är den sista Recett, som tilfaller mig för enskildt räkning», så hoppas han på allmänhetens bistånd.

» Sönd. $^{26}/_{2}$ Annonserar Mamsell *J. C. Lydendahl:* Hinrik och Pernilla eller De missstagne Älskare, Lustspel i 3 acter, samt Den genom oskuld alstrade kärleken, Skådespel i 1 act, hvilken »recett är den första och lärer äfven blifva den sista för min enskilda räkning».

---

[1] Efter annonser i *Götheborgs Tidningar.*

1792 Tisd. 28/2 Annonserar *Lorents P. Wickbom:* för sista gången *Fjesken* eller *Den Beställsamma*, comedie i 3 acter, samt *Batteriet af 100 Canoner*, Lustspel i 1 act. »Inkomsten af dessa Piecer är för min enskilda räkning, och som det är första och sista gången», vädjar han till publikens ynnest.

Slutligen annonserar *C. P. Utberg* till

» Sönd. 4/3 *Grefve Waltron* eller *Subordinationen*, Skåd. i 5 a., »och kommer inkomsten af denna Piece at tilfalla mig». Numera hade truppen hopsmält så att åtskilliga vänner och bekanta hade måst anlitas för att framställa den »ansenliga mängd folk, som fordras till styckets exequerande», och slutligen tillkännager Utberg att han »tänker med första qvittera teatern och orten.»

Egendomligt är att man först nu i elfte timmen bjöd på så många nya saker.

Björns efterspel *Afresan* eller *Den belönta tapperheten* synes, att döma af företalet, närmast föranledts af en några år förut på Stenborgs teater timad händelse; en amerikansk officer *Johan Anton de Dill* hade, svårt sårad i kriget och gående på krycka, kommit till Stockholm, och der uppträdt såsom dansör, trots sin ofärdighet, hvilket osmakliga tilltag mottogs af allmänheten med blandade känslor.

Författaren till »Afresan» säger sig likväl anse, att »aldrig någon löjlighet bör kastas på en blesserad soldat, han må hafva förlorat armar eller ben i främmande tjenst eller för sitt fosterland», samt att kroppslyten, »om de någonsin skola framställas på scenen, böra wördas som olycka». I enlighet härmed sammanskref han nu en hyllningsgärd åt de från kriget återvändande svenske sårade officerarne och lät i sitt stycke en af dessa, majoren och riddaren *Ädelhjelm*, som förut utan framgång egnat sin hyllning åt den rike Göteborgsgrossören *Adolphssons* vackra dotter *Charlotte*, ernå den sällsporda lyckan att, sedan han nu återvändt lemlästad ur striden, få mottaga ett frieri af henne, som förut försmått honom, men nu sett kärleken väckas af hans bedrifter.

Arbetet är mycket klent och har sin enda ursäkt i egenskapen att vara ett tillfällighetsstycke, men det slog an och spelades åtskilliga gånger före århundradets slut.

Af helt annat slag är deremot De la Salles treaktskomedi »L'Officieux», fritt öfversatt af Elis Schröderheim med titel *Fjäsken* eller *Den beställsamme*. Det beställ-

samma landtrådet *Gyllenfjäsk* har i sin vansinniga ifver att vilja tjena andra och beställa för andra hvad de aldrig drömt om innan kort spunnit ett helt nät af omsorger kring sin systerson, den unge grefve *Ehrenlilja.* I afsigt att förmå honom utgå ur armén, uppgör han om hans giftermål med en temligen manhaftig enkefriherrinna *Torrved* och vill sälja huset i staden till öfverstelöjtnant *Puff,* allt utan att i minsta mån rådfråga föremålet för sina omsorger. Detta gör, att när ryktet om alla dessa förändringar frambäres till det verkliga föremålet för grefve Ehrenliljas kärlek, håller det på att blifva fullständig brytning, men slutligen redes härfvan.

Pjesen är verkligen rolig och har åtskilliga lustiga scener, hvaribland icke minst den, der Gyllenfjäsk sammanför grefven med friherrinnan Torrved, hvilket icke lyckas bättre än han får korgen, då midt under den uppståndelse detta förorsakar man får höra signaler, som tillkännagifva, att elden är lös i närheten. Friherrinnan dånar, och Gyllenfjäsk, som nu fått ett alldeles nytt ämne för sin beställsamhet, utbrister:

» — — — Det är som jag säger, det kommer an på hvartåt vädret ligger. Ligger det upp åt fjärden, så kan det väl intet ha någon fara för Spinnhuset, men tänk om det är östan! då kan ju det tända i Glasbruket, och då ha vi intet att dricka ur; än Lazarettet då? Är det sunnan, så ligger det dock ned på Nederlagsfriheten vid Kungsholmsbron, som är likväl första elementet af åkerbruket, rikets säkraste grundval och statens uppkomst — Ja, då kan det ta i Accouchementshuset — —. Är det västan, så ligger det på Slottet, stallet, på Myntet, men om det är nordan, så Gud bevare Riddarhuset, Rådstugan, Hyrkuskgården och Malmens källare. Kommer det i Riddarholmskyrkan, så brinner der upp kungar och undersåtar af flere sekler, ända till Carl Knutsson och Magnus Ladulås — — Hör, hör, hvad det klämtar! Nej, jag kan ej dröja här Jag måste dit. Men först bör man packa in här allt som packas kan, och ha undan hvad som står i vägen. (Springer fram och tillbaka på scenen, lyfter stolar och bord samt tager till slut friherrinnan i famnen och kastar henne in genom dörren i sitt rum, under det han säger): Ha undan allt som står i vägen, allt gammalt skräp.»

Redan 1770 hade i Stockholm uppförts »Masqueraden» eller »De förvillade älskare» af Holberg; nu gafs samma pjes, men under titel *Hinrik och Pernilla* eller *De misstrogne älskare*, och förmodligen i annan öfversättning.

Njugg spar och fan tar eller *Ålderdomens dårskaper* var titeln på en ny fars i 2 akter af Envallsson, med musik af kapellmästare Zander. Ehuru onekligen rätt ro-

lig på sina ställen, är dock pjesen i grund och botten rå och temligen simpel.

Den gamle juden *Jeremias* har en son, *Urban*, som förstår att göra ända på penningarna, fortare än pappa hopskrapar dem, och understödes i detta värf på det trognaste af sin betjent *Bengt*, hvilken egnar sin hyllning åt kammarjungfrun *Lisbet*, liksom herrn åt dennas herskarinna, den vackra *Nora*, hvars moster *Gertrud* icke förmår att med allt sitt prat hålla de båda flickorna i styr.

Det är Lisbet och Bengt, hvilka hvar på sitt håll uppskörta sitt husbondefolk, och den senare låtsas vilja hålla igen mot sin herres slöseri, men gör honom derigenom endast värre —

»Herre! I andanom jag
Ser de förfärliga gripar,
Som utför Kyrkobrinken under hvar dag.
Med värja och stöflar, peruk och piska,
Att efter menniskor fiska:
I Gråmunkegränden, längst ner i en port,
De råka Herr Urban — — — knapt är det gjordt —
Farwäl mina bröder,
Jag vandrar till söder,
Att bläddra i Psaltaren,
I stället, att på edra altaren,
Offra och rycka ett kort.

Urban.

Din oxe! som tror,
Jag ej kan undvika
De rofdjurens klor?
Nej, låt dem fika,
Jag gör mig nog fri;
Och smyger slika
Dristigt förbi.

Bengt.

Jag på er slughet sätter lit.

Urban.

Åh ja! Jag bruka skall all flit.

Bengt.

Men slottskansliet!

Urban.

Spar ditt bekymmer.

Bengt.

Och gillstun — — —

Urban.

Jag ej kommer dit.
När tiden inne blir, jag rymmer.»

Och dermed fortsätter man att lefva dagen som den kommer. De båda paren skynda att intaga en glad supé, i sällskap med den unge sprätten Hr *Rustenfeldt* och dennes älskarinna, mademoiselle *Lucretia* vid operan.

Midt under detta kommer Jeremias hem från en resa, och Bengt, som tager emot honom, har stor möda att hindra honom tränga fram till de andra. Härunder uppstå lustiga förvexlingar, såsom när han sammanför Jeremias och Gertrud, sedan han förut inbillat hvar och en, att den andra är tokig. Allt slutar emellertid mer än lyckligt, ty icke nog med att de unga »få hvarandra», äfven gubben Jeremias friar till Gertrud och får ja, hvilket föranleder honom till det yttrandet till publiken:

»När det lyckas illa,
Får författarn heta dum,
Men då ni vill gilla
Har han största præmium.»

Bland de förekommande recettagarna möter man i *Lorentz Petter Wickbom* ett nytt namn, och så vidt vi veta, för första gången. Huru länge han varit vid teatern och hvarifrån han kommit, är lika okändt som hvart han begaf sig härifrån. Det är först den 9 Juli 1806 hans namn åter dyker upp, då han å den de Broënska Djurgårdsteatern debuterade som Fru Ädelgren i »Fruarna och förklädet», och längre fram tillhörde han Seuerlingska truppen.

Carl Petter Utberg, som nu äfven lemnar Göteborg, var troligtvis också ett stadens barn, åtminstone var detta slägtnamn ganska allmänt här och bars vid ifrågavarande tid af en jernbärare Anders Utberg † 1810, mätare Johannes Larsson Utberg † 1827, handlanden Lars Utberg som erhöll burskap 1781 och jernbärare Sven Utberg † 1823. Med afseende på Carl Petter Utberg kan ytterligare tilläggas, att en *Marta Christina Sundbäck* den $^{30}/_{3}$ 1792 pantsatte sin gård n:r 6 på Klädpressargatan i Göteborg, samt att hon och hennes man Carl Petter Utberg ytterligare den $^{30}/_{3}$ 1793 pantsatte den för af Sven Brandin lånade 100 rdr specie.

På detta sätt slutade Göteborgs första stående teater. Räknande sina anor från det *Gemenasiska Sällskapets* uppträdande på hösten 1779 under Johan von Blanc och Paul German, hade den nu genomlefvat en tidrymd af 13 år, hvars första skede kännetecknas af pantomimer och eqvilibristiska konster. Sedan *von Blanc* ensam fått tyglarne i sin hand, förvandlades truppen ganska snart till ett för sin tid framstående dramatiskt sällskap, hvars prestationer väckte uppmärksamhet i hela landet och med hvars repertoar arbeten införlifvades, som först långt senare eller aldrig kommo till uppförande i hufvudstaden. Det är nog att i detta afseende erinra om Shakspeares »Romeo och Julia», Voltaires »Alzire» och »Skottländskan», den omtyckta operetten »Annette och Lubin», Beaumarchais »Eugenie» och »Barberaren i Sevilla», Molières »Crispin medicin» m. fl.

När så von Blanc på våren 1785 öfvergaf scenen, var det *Andreas Widerberg*, som upptog spiran och sökte vidmakthålla de goda traditionerna. Det är honom äran tillkommer att hafva här allra först gifvit »Hamlet».

Hans bana som teaterledare afbröts af *Johan Gustaf Simsons* korta regemente på hösten 1787, men fortsattes under enkan till våren 1789, då han öfvergick till kungliga scenen.

Från detta ögonblick inträdde ett afgjordt sjunkande i teaterns prestationer. De mera framstående konstnärerna öfvergåfvo Göteborg, och de ekonomiska svårigheterna tilltogo, ökande de hinder hvaremot den nye ledaren, *Johan Petersson,* hade att kämpa. Sedan äfven han afgått med slutet af 1791, var teaterns aftynande endast en lång dödskamp, som ändade med fullständig upplösning.

Det dröjde derefter länge nog, innan förhållandena åter blefvo ordnade, helst Gustaf III död den 29 Mars 1792 föranledde inställandet af alla spektakler i hela riket, och, sedan det åter medgifvits att efter klagodagen den 6 Juni öppna teatrarna, gick det länge om, innan något sådant egde rum i Göteborg. Derefter uppträdde med långa mellanrum och för en kortare tid än det ena, än det andra sällskapet.

Italienska Operasällskapet 23/4—17/5 1793
(under ledning af Stephano Pucci).

I »Anteckningar om Stockholms Teatrar» af F. A. Dahlgren läser man sid. 574:

> 5. *Italiensk Operatrupp* 1793.
>
> Om denna finnes ingen annan underrättelse, än att den på Swenska Komiska Theatern uppförde den 1 Okt. 1793: *La Villanella Fortunata*, op. buffa af *Guglielmi*, och den 12 nov. samma år: *La Villanella in Corte*, op. buffa af *Paesiello*.

Denna kortfattade underrättelse fullständigas i någon mån af Joh. Flodmark i »Stenborgska skådebanorna», der författaren sid. 402 yttrar: »På hösten (1793) ankom till Stockholm under genomresa ett italienskt operasällskap, som på Svenska Komiska teatern gaf 4 föreställningar, den sista i början af följande året».

Vi äro nu i tillfälle ytterligare komplettera historien om detta sällskap med afseende på Göteborg. Af en underrättelse från hösten 1795, då det för andra gången spelade här, finner man, att det stod under ledning af *Stephano Pucci*. När sällskapet första gången kom hit till staden, anhöll Pucci hos magistraten att få uppträda, men detta vägrades, ovisst af hvad skäl, då ärendet icke finnes upptaget i protokollet. Detta verkade likväl icke afskräckande, och när Pucci vädjade till landshöfdingen, generalmajoren baron *Johan Beckfriis,* lemnade denne det begärda tillståndet »att på

härvarande teater få uppföra skådespel», hvarom magistraten genom särskildt bud lemnades besked.[1]

Man gaf blott 5 representationer, nemligen:

1793 Tisd. 23/4 La Villanella Fortunata eller Den lyckliga bondbruden, opera buffa (af Guglielmo?). Première och Parterre 16 skill. Second 12 och Galleri 6 skill. Biljetterna säljas hos Hr *Vigoureux*.

» Fred. 26/4 La Pazza per Amore eller Den af kärlek svagsinta flickan, opera buffa i 2 akter med musik af Cimarosa 2 akter; börjas kl. 1/2 7.

» Tisd. 30/4 La Contadina in Corte eller Bondflickan vid Hofvet, opera buffa i 2 akter.

» Fred. 3/5 för andra gangen *La Villanella Fortunata.*

» » 17/5 Il governatore in villa. Representationen gafs till förförmån för stadens fattiga och inbragte 16 rdr 28 skill. specie.

»La Contadina in Corte» torde vara samma stycke som Favarts operett »Le caprice amoureux ou Ninette à la Cour», hvilken med musik af Dunis gafs 1793 på Stenborgska teatern i svensk öfversättning och med benämning »Landtflickan på hofvet» eller »Kärleksnycken».

Det enda man i öfrigt känner om främlingarnes vistelse i Göteborg är att brandsynen gjorde anmärkning mot lamporna på teatern, hvilka ansågos vara mindre lämpliga, i följd hvaraf Lovisa Simson uppkallades inför magistraten. Hon bestred emellertid att någon eldfara skulle äfventyras genom begagnandet af lamporna, och allmänne åklagaren, stadsfiskalen *In de Betou*, »utlät sig, att, som i morgon (14/5) kommer att af den härvarande utländska Comedie-Trouppen på nämnde Theater sidste gången at spelas, och svår följd genom dess innehåll kunde följa — meningen är att olägenheter för truppen skulle uppstå om spektaklet inställdes —», så afstod han från sitt påstående, med anhållan att magistraten ville låta undersöka, huruvida berörda lampors bruk kunde vara äfventyrligt».[2]

---

[1] *Rådhusrättens Politiprotokoll* 29/4 1793. Landshöfdingens skrifvelse lyder:

»Uppå hos mig anmält anhallan af Enkan *Lovisa Simson* och de här i Staden wistande Italienska Operister, har jag tillatit dem upföra Spectacler på härwarande Theatern, hvilket jag welat eder tillkännagifwa. *Joh. Beckfriis.* *Hans Hummel.*»

(*Länsarkivet Bref Concept Bok 1793 n:r 407 den* 29/4)

[2] *Götheborgs Magistrats Politiprotokoll* 13/5 1793. I protokollet åberopas ärendets behandling 11/5, men återfinnes icke i prot. för denna dag.

Af denna notis framgår, att fru Simson fortfarande, egendomligt nog, innehade teaterlokalen. Hvad i öfrigt beträffar stadsfiskalens yttrande, att sällskapet skulle spela sista gången den 14 Maj, så kan detta icke förklaras på annat sätt än att representationen blifvit uppskjuten af en eller annan orsak till den 17:de.

Karl Gottfrid Seuerling och Johan Peter Lewenhagen, 12/7—20/12 1793.

Det var på våren 1777 som *Karl Gottfrid Seuerling* lemnade Göteborg, och derefter hade von Blanes privilegier hindrat honom att återkomma. Han hade med sin trupp i stället flackat omkring i öfre delen af landet samt i Finland, och gammal vorden hade han i början af 1793 upptagit till sin bolagsman den 25-årige *Johan Peter Lewenhagen.*

Efter 16 års frånvaro återkom han nu till Göteborg, med ett sällskap, hvars allra fleste medlemmar voro gamla och värderade bekanta för den härvarande publiken. Det utgjordes nämligen med visshet af följande:

Direktörerna	*Karl Gottfrid Seuerling* och
	Johan Petter Lewenhagen.
Aktriser:	Fru *Margareta Appelqvist,*
	Fru *Maria Helena Lewenhagen,* född *Qvarnström,*
	Mamsell *Beata Christina Hallongren.*
Aktörer:	*Jonas Wernström,*
	Lorentz Petter Wickbom,
	Severin Appelqvist,
	Gustaf Wilhelm Seuerling, samt möjligen
	Johan Petersson och
	Johan Petter Strömberg.

Till denna trupp hörde förmodligen ock den acteur *Nils Borgman,* hvilken i Göteborgs Garnisonsförsamling i December 1793 vigdes vid jungfru Johanna Catharina Palmgren.

Af de ofvannämnda voro mamsell *Hallongren, G. W. Seuerling* och *Strömberg* nya för scenen i Göteborg.

Om mamsell Hallongren känner man, att hon var med sällskapet under Hindersmässan i Örebro 1793, då det om henne heter i »Extra Marknads Tidning», att hon »är Ägarinna af alla Theatraliska talanger; dess figure och vivacité lofva lycklig execution uti samma smak». Hon torde vara, yttrar Birger Schöldström i »Hög och sann konstnärlig anda» sid. 107, derifrån underrättelserna om henne äro hemtade, »med undantag af fru Strömberg den enda svenska landsortsaktris från den tiden, som fått sin bild bevarad för efterverlden, visserligen ej genom någon konstnärs pensel, men ändå tydligt nog. Hon hade nämligen helt enkelt rymt från sällskapet, och Lewenhagen efterlyste henne från Norrköping den 5 Mars 1795, dervid hon skildrades sålunda: »*Christina Beata Hallongren* är 20 år gammal, lång och mycket smal till växten, med blondt ansigte, stora ljusblå ögon samt ljusa hår och ögonbryn». Hon var nu, vid ankomsten till Göteborg, icke mer än 18 år.

Gustaf Wilhelm Seuerling, son till direktören, var född 1771 och alltså nu blott 22 år. Till dylika ungdomar hörde äfven den nykomne 20-årige *Johan Petter Strömberg*, hvars namn i början af 1790-talet uppdyker hos detta sällskap, då han i landsortsbladens annonser kallas »ynglingen J. P. Strömberg» och dansar »ryska solos».[1]

Spellista:[2]

1793	Fred.	12/7	Siri Brahe och Johan Gyllenstjerna, dram. 3 a. Priserna äro: premièr 24 skill., second och parterre 16 skill. samt troisième 8 skill.; början sker kl. 7.
»	Tisd.	16/7	Den bedrägliga anledningen, com. 1 a. samt Capitaine Puff eller Storprataren, com. 1 a.
»	Torsd.	18/7	De okände eller Verldsförakt och Ånger, dram. 5 a. af Kotzebue.
»	Fred.	19/7	Misstaget eller Lyckliga Villfarelsen, com. 1 a., samt f. 2 ggn *Capitain Puff*.
»	Tisd.	23/7	Krusenberg och Dummerjöns, com. 1 a. samt Pantomime-baletten Les Marchandes de Modes af hr. Marcadet, Premiére Danseur wid Konungens Spectacler.
»	Torsd.	25/7	Förstälda Trolösheten, com. 1 a., samt den nämnde baletten, »som gafs den 23:dje», *Les Marchandes de Modes*.

[1] *Birger Schöldström*, Hög och sann konstnärlig anda, sid. 78, 98.

[2] Efter annonser i *Götheborgs Tidningar* och *Allehanda*.

I Götheborgs Allehanda för den 13/8 läses: »Fredagen den 26 Juli hitkom mellan 6—7 e. m. H. M. Konungen. Söndagen (28/7) var cour, hwarefter i Kongl. Maj:ts rum predikan hölls af Kongl. Hofpredikanten Andreen. Om eftermiddagen täcktes Hans Kongl. Maj:t med Hertigen i wagn fara ut at bese Amiralitets-warfwen och de der stationerade Canonslupar, samt efter återkomsten bevista *Spektaklet*, som anstältes af det med nådigste tilstånd från Stockholm hitkomna »Dramatiska Sällskapet», och derefter nådigst infinna sig wid en på stadens bekostnad på Rådhuset anstäld Bal».

»Den 29 på Mandagen bevistades Artilleriets bombkastning från Stora Bombastionen öfwer elfwen till Ramberget, samt exercis af Kongl. Stedingska regementet, äfwensom bese Frimurarelogen och derifrån begifwa sig till *Spectaklet*». (Konungen och Hertigen afreste den 30 Juli.)

I Tidningarne kunna inga annonser för dessa båda representationer återfinnas.

1793 Torsd. 1/8 Helmfelt eller Den återvunne Sonen, drama 5 a.

» Fred. 2/8 för sista gangen härstädes *Förstälda Trolösheten* samt f. 3 ggn *Capitaine Puff;* till slut f. 2 ggn *Krusenberg och Dummerjöns.*

» Torsd. 3/10 En *Prologue* kallad *Götheborgs glada hogkomst af sin Frälsningsdag* samt derefter *Oraclet* eller *Gudaswaret*, com. 1 a.

» Fred. 18/10 Den Förförde Ynglingen, dram 5 a. på franska af hr Mercier, öfv. af hr. Björn.

» Tisd. 22/10 Grefwen af Oldsbach eller Den bepröfwade Dygden, dram 5 a. öfv. af hr. Björn.

» Fred. 25/10 *Westindie-Fararen* eller *Dygdens Belöning*, dram. 3 a. af hr. Björn samt *Trollstafwen*, lusts. 1 a. med vaudeviller.

» Tisd. 29/10 *De olika Bröderna,* lusts. 5 a. från Franskan, samt *Det Försonade Hatet*, dram 1 a. af hr Envallsson.

» Torsd. 31/10 f. 2 ggn *Den förförde Ynglingen* (dram 5 a. »af hr. Björn!»)

» Lörd. 2/11 I Götheb. Tidningar annonseras »Amelie och Montrose» eller »Kärleken, Wänskapen och Ädelmodet», dram. 4 a., men i Götheb. Nyheter för den 2/11 heter det: »I afton upföres *Zayra*, tragedie 5 a. från franskan af mons. de Voltaire; derefter *Don Micco och Lesbina,* intermede 1 a. blandad med sång», hvadan man torde kunna som säkert antaga, att de båda senare pjeserna spelades.

» Tisd. 5/11 Den förförda Flickan, dram 3 a. af hr Björn, samt Twillingarne från Bergame, lusts. 1 a. af hr. Björn. Dessa Piecer äro ej här i staden förut upförde, och inkomsten af dem tillfaller Fru *Simson*».

1793 Fred. 8/11 *Les folies amoureuses* eller *Kärlekens narraktigheter*, lusts. 3 a. af hr. de Regnard, samt *Hans Nåd och Sotaren*, lusts. 1 a.

» Tisd. 12/11 f. 2 ggn *Westindiefararen* samt Den bedragne Spitzbofwen, lusts. 1 a. af hr. Björn.

» Torsd. 14/11 *Skottländskan* eller *Caffehuset i London*, moraliskt lusts. 5 a. af hr. de Voltaire.

» Lörd. 16/11 *Fjäsken* eller *Den beställsamme*, com. 3 a., fri öfvers. samt *Fanfan och Colas* eller *Uppfostran*, moraliskt lusts. 1 a. af hr. Björn.

» Tisd. 19/11 recett för m:lle *Hallongren* (N:o 41 Kronhusgatan vid Tyggården): Den besynnerlige eller Den upprättade Oskulden, moraliskt lusts. 3 a. af hr. Björn, samt Fruntimernas Jacobinerklubb, moraliskt lusts. 2 a. fri öfvers.

» Fred. 22/11 *Bewerley* eller *Wågspels farliga Påfölgder*, sorgspel 5 a., samt *Den genom Oskuld alstrade Kärleken*, lusts. 1 a.

» Tisd. 26/11 »på flere Herrskapers begäran:» f. 3 ggn *Westindiefararen*, samt f. 2 ggn *Fruntimernas Jacobiner-klubb*.

» Fred. 29/11 f. 2 ggn *Fjäsken*, samt *Le Fou Raisonable* eller *Den förnuftige Token*, moraliskt lusts. 1 a. från franskan.

» Tisd. 3/12 *Macchabeerne* eller *De sju Martyrer*, sorgespel 5 a. af hr de la Mothe, på vers; derefter f. 2 ggn *Den bedragne Spitsbofwen*.

» Fred. 6/12 f. 3 ggn *Den förförde Ynglingen* samt f. 2 ggn *Trollstafwen*. Inkomsten tillfaller Acteuren *J. Wernström*, och biljetter erhållas hos hr. *Vigonreux* och hr. *Lewenhagen*.

» Tisd. 10/12 *Barbern i Sevilla* eller *Den fruktlösa Waksamheten*, com. 4 a. af hr. de Beaumarchais, samt f. 3 ggn *Fruntimernas Jacobiner-klubb*; Början sker kl. 5.

» Fred. 13/12 *Swen och Maja* eller *Kärleken på Landsbygden*, lyr. com. 2 a. af hr. Envallsson, samt *Gästgifvaregården* eller *Det oförmodade mötet*, lusts. 1 a., öfvers. från tyskan; inkomsten tillfaller hr. *L. P. Wickbom*. Början sker kl. 6. (I Götheb. Nyheter kallas den senare pjesen *De Resande* eller *Det oförmodade mötet*).

» Tisd. 17/12 *Slåtter-ölet* eller *Kronfogdarne*, lyr. com. 3 a., samt f. 2 ggn *Twillingarne från Bergame*. Recett för Fru *Simson*.

» Torsd. 19/12 f. 2 ggn *Slåtterölet* eller *Kronfogdarne*, samt *Slafhandlaren i Smirna*, lusts. 1 a. med sång.

» Fred. 20/12 för aldra sista gången: *Collin och Babet*, opera com. 2 a. samt *Den pantsatte Bondedrängen*, com. 3 a. af Hollberg. »Inkomsten af dessa Piecer tillfaller mig, hwarför jag nu som alltid innesluter mig i resp. Allmänhetens gynnande åtanka, hwarigenom jag någorlunda kunde reglera mina affairer, innan min afresa med denna Troupp. *Sev. Appelqvist*».

Innan vi öfvergå till en närmare redogörelse för spelterminen är det nödigt påpeka att, ehuru öfverskriften på denna afdelning lyder: »Karl Gottfrid Seuerling och Johan Peter Lewenhagen, $^{12}/_{7}$—$^{20}/_{12}$ 1793», är det dock visst att detta sällskap icke hela denna tid innehade teatern. I den i spellistan intagna redogörelsen för Konungens och Hertigens besök i Göteborg finner man nemligen, att de kungliga bevistade spektaklet den 28 och 29 Juli, »som anstältes af det med nådigste tilstånd från Stockholm hitkomna *Dramatiska Sällskapet*».

Detta sällskap utgjordes af artister från Stockholms Dramatiska teater, hvilket bevisas bland annat af en samtida anteckning i myntguardien Hjelms dagbok, som i manuskript befinner sig i Kongl. Biblioteket: »Acteurerne wid Dramatiska Theatern», heter det der, »äro nedreste till Göteborg. De ha farit illa fram på nedresan med bönder och hästar».[1] Troligen gåfvo dessa konstnärer äfven representationerna den 1 och 2 Augusti, och i så fall skulle teaterverksamheten fått följande utseende:

Karl Gottfrid Seuerling och *Johan Peter Lewenhagen*
$^{12}/_{7}$—$^{25}/_{7}$ 1793.

Sujetter från Dramatiska Teatern i Stockholm $^{28}/_{7}$—$^{2}/_{8}$ 1793.

Karl Gottfrid Seuerling och *Johan Peter Lewenhagen*
$^{3}/_{10}$—$^{20}/_{12}$ 1793.

Något som genast måste tilldraga sig uppmärksamheten, när man genomögnar spellistan, är det stora antalet af nya pjeser, men detta kan icke vara egnadt att verka öfverraskande, ty i det förfall, hvari Göteborgsscenen allt mer nedsjunkit, hade man här sedan flere år endast undantagsvis fått tillfälle lära känna de arbeten, som spelades i hufvudstaden, utan måst nöja sig med gamla uttröskade saker.

Förutom detta är Seuerlings och Lewenhagens vistelse i Göteborg hösten 1793 äfven betydelsefull i det afseendet, att de nu presenterade åtskilliga för stadens allmänhet nya författare, såsom *Guyot de Merville, de Jaure, Brandes, Barthe, de Ville* och konung *Gustaf III;* det var också Seuerling och Lewenhagen, som nu för första gången införde på Göteborgsscenen *August von Kotzebue,* hvars ar-

[1] För detta meddelande och påpekande står förf. i tacksamhetsskuld till Hr Birger Schöldström.

beten sedermera skulle här, liksom annorstädes, under en lång tidsperiod beherska repertoiren.

Kotzebues förtjenster och fel som dramatisk författare äro kända. De senare bestå i effektsökeri, falsk sentimentalitet och en löslig moral, som höljer sig i prunkande förklädnad och begagnar sig af ihåliga floskler samt först och sist åtföljes af strida tårefloder. Hans förtjenster åter, hvilka ingen rättvis kritik lärer kunna frånkänna honom, äro en otrolig uppfinningsförmåga, flödande qvickhet, godt lynne, karakterteckning, grundlig insigt i de sceniska fordringarna samt framför allt en flytande dialog. Kotzebues ovanliga förmåga att anordna lustiga uppträden ger hans komedier stort företräde framför hans skådespel och dramer, hvilka genom de nämnda felen numera äro onjutbara, men då vunno lifligaste anklang hos den sentimentala publiken, som lät besticka sig af författarens skicklighet att kläda det tvifvelaktigt sedliga i en fager drägt.[1]

Det var Torsdagen den 18 Juli 1793 som ett arbete af Kotzebue första gången spelades här, nemligen *De Okände* eller *Verldsförakt och Ånger*, dram i 5 akter, hvilket arbete blifvit öfversatt af Didrik Gabriel Björn, Kotzebues själsfrände, »den pjunkiga känslosamhetens representant». Man läser också i företalet helt oförtäckt Björns oefterhärmligt kosteliga sjelfbelåtenhet med sitt verk:

> »Till Svenska Allmänheten, hvars röst är mitt enda Gudasvar, öfverlemnar jag åter en öfversättning, mera fri än någon af dem jag hittills skrifvit. Man älskar att hafva någon förtjenst; man behöfver stundom att sjelf rättvisa den; se der orsaken hvarför jag, vid tryckningen af denna Piece, med guillemetter (» ») och noter utmärkt en del af de ställen som tillhöra mig. Utan begär till ett Namn, ett Pris, ett Hedersrum, ser jag ej någon annan Lager än den känslofulles tårar, kännarens nöje och Åskådarnes bifall. Vid upförelsen af detta Stycke (de Spelandes skicklighet vare värderad!) har verkligen min nakna hjessa velat något högre höja sig, och det liksom lugnar mitt hjerta och mitt hopp, att se en hel Allmänhet dela den känsla, som ett icke Fransyskt snille väckte i mitt bröst. Denna dramas lyckliga, man kunde säga underbara framgång, skall blifva min uppmuntran, att, i någon stilla vrå af mitt Fosterland, helga Sedoläran min tid, och tacksamt använda mig för ett yrke, som upprättar min ungdoms obetänksamhet, berett mig någon framtid af behag, och gifvit mig den afundsvärda och icke afundsfria lyckan af en Samtids dyrbara bevagenhet.»

---

[1] *Joh. Flodmark*, Stenborgska Skådebanorna, sid. 371.

I pjesen föres åskådaren till ett gods på Wermdön, der det likväl icke bor någon mer än fru *Strömmer,* som har hand om den inre ekonomien, inspektoren, den lustige gamle *Krusenberg*, och hans son *Jöns*, som gör skäl för namnet, samt slutligen en okänd främling, hvilken bor för sig sjelf med en betjent och ej ens varit synlig för fru Strömmer. Den okände och fru Strömmer lefva båda, hvar på sitt håll, i sina minnen, som tyckas vara af dyster art, men glömma icke för dessa ortens fattige och betryckte.

Så kommer budskapet om att grefven och amiralen *Svärdsköld* med grefvinna, egarne till godset, samt den senares bror, baron *Värnhjelm* — »major vid Arméens flotta, Riddare af Svärdsorden och Franska du Merite-Orden; bär tillika Svenska Tapperhets tecknet en collier», som det heter i personalförteckningen — ärna besöka slottet, och nu blir det lif; Krusenberg vill icke tro denna märkliga underrättelse:

»Nå, nå, men skämta inte så!»

Fru Strömmer:

Jag skämtar inte nu mer än förr.

Krusenberg:

Men Herre Gud! Hela Grefskapet (ropar på sonen) Jöns! — Hans Höggrefliga Excellense Herr Amiralen i egen hög person! Jöns! — Och Hennes Höggrefliga Nåde Fru Amiralinnan! Jöns — och dess Högfriherrliga Broder Herr Majorn! Jöns! — och här är ingenting i ordning — (ropar med full hals) Jöns! — Jöns! —

Jöns:

Nå, men hvad är då pa färde?

Krusenberg:

Kalla hasteliga ihopa hela brödlaget — — Nej — — skicka efter rättaren, han skall ha' allt folket i ordning — han ska' slagta den äldsta gödkalfven genast till det höggrefliga köket — dito tvenne kapuner till dito — dito hämta opp den stora gäddan jag har i sumpen till dito — — —

Jöns (som velat gå):

Låt mig gå med det här först, annars glömmer jag bort alltihop.

Krusenberg:

Nej, vänta dummerjöns; och se'n ska' hönsgumman väl frisera och väl pomadera och väl inpudra min högtideliga peruk och se'n» — —

Ja, se'n hade Jöns gått utan att höra något mer.

Och så komma de. Det dröjer icke länge innan fru Strömmer, hvars intagande väsen sedan länge skaffat henne verkliga vänner i grefven och grefvinnan, får en uppriktig och varm beundrare i baron Värnhjelm, som känner sig förtrollad af den unga vackra qvinnan till den grad, att han ber systern höra sig för huru hon skulle mottaga ett frieri.

Grefvinnan uträttar uppdraget, men möter ett oväntadt motstånd, och slutligen berättar den unga qvinnan sin sorgliga saga. Hon hade en gång lefvat lycklig som en älskad maka åt baron *Stålfelt,* och tvenne små barn voro underpanter på deras kärlek, då hon i ett ögonblick af vansinne lät sig bortföras af en ung man, som hade hennes make att tacka för allt. Snart återvaknad ur detta rus, återstod henne ej annat än förtviflan öfver det begångna felsteget.

Emellertid har grefven varit ute för att bese egendomen och de förbättringar Krusenberg gjort, men haft oturen, att, när han skulle pröfva en af de senare, en »kinesisk bro i parken», som denne uppsatt för besparings skull af det nedfallna målade hönshuset, denna brustit och grefven hållit på att drunkna, men räddats af »den okände».

Man vill nu betyga denne sin tacksamhet, men det visar sig omöjligt att närma sig den menniskofiendtlige mannen. Då åtager majoren sig detta värf och igenkänner genast i den förre sin värderade gamle kamrat och vän baron *Stålfelt,* hvars sorgliga historia han nu får höra. Det lyckas likväl majoren erhålla ett löfte af honom att komma, sedan han vädjat till baronens vänskap att medla för honom hos fru Strömmer, som alltjämt nekar att bönhöra honom.

När så Stålfelt anländer till den grefliga familjen, mötes han genast vid inträdet af fru Strömmer, som, igenkännande honom, dignar ned afsvimmad, och sjelf försvinner han. När majoren, som nu fått klarhet i ställningen, icke längre har rätt att med kärlek tänka på den som fortfarande är hans väns maka, vill han i stället uppbjuda allt att åter förena dessa båda, hvilket slutligen lyckas genom barnens mellankomst.

Detta är innehållet af pjesen, hvilken onekligen genom Björns bearbetning vunnit i ledighet och inre sam-

manhang, liksom det också må erkännas, att han aflägsnat icke så litet af det simpla och råa i originalet.[1]

Mindre lycklig var Björn i valet af det nästa arbetet af Kotzebue, *Den besynnerlige* eller *Den upprättade oskulden*, »moraliskt lustspel» i 3 akter, hvilket gafs första gången

[1] I sammanhang med de mystifikationer, som förekomma i »De okände», kan det förtjena nämnas, att man i Magistratens Polítiprotokoll samma år, eller den 27/9 1793, finner en mystifikation af annat slag. Det heter nämligen: »Sedan till Magistratens kunskap kommit att ett *qvinfolk utklädt uti sjömanskläder* kringströke tiggande i husen, blef hon nu uppkallad; förklarade sig vara född i Majberget och heta *Christina Söderberg*, samt lemnade om sitt lif följande skriftliga

»*Rese-Beskrifning om ett Fruntimmer.*

1783. Uti September månad gick ifrån Götheborg till *Helsingeur* som passagerare, och derifrån till *Amsterdam* med ett holländskt skepp, som låg qvar öfver wintren.

1786. Tog hyra med Capitaine *H. H. Skiödt* till *Surinamen*, söka Cajutvakt, och tillbaka igen till Amsterdam.

1787. Tog hyra med Capitaine *Stroeger* för jungman på Östersjön till *Riga*, och sedan tillbaka till Amsterdam.

» Den 13 Oct. till *Ostindien* med Capitain *Hans Claazen* för Hofmästare, kom tillbakars till *Medelbourg* den 15 Dec. 1789; derifrån till *Rotterdam*, och derifrån till *Helsingeur*, hvarifrån jag sedan reste hem till min födelseort Götheborg.

1790. Legat hemma 3/4 dels år.

1791. Gick med Capitaine *Ryberg* från *Marstrand* till *Helsingfors* och derifrån till Helsingeur.

» Samma år tog hyra för matros med en holländsk Capitaine *Tolleb Claessen* till *Ostende* och mönstrades af den 25 Oct. samma år.

» Tog sedan hyra med Capitaine *Christiansson* at gå till *Dunquercken* och till Ostende igen, men förlorade vid Irländska Bucterne, och en jungman tillika med mig, utan att äga minsta hopp om lifwet och bragt i land till *Le Neu Porto* på ett stycke vrak, och sedan avancerade från detta ställe till Medelbourg och vidare till *Rotterdam*, hvarest jag fick sammanskott af Patriotiska Sällskapet, gifwit af sådana hjertan, som ömade för min olycka.

1792. For ifrån Rotterdam till Helsingeur för passagerare och derifrån till Götheborg, och, född på detta ställe, finnes jag här soutinerad af min gl. Fader.

Lyckelig i början af min utrikes resa, har jag kändt tyngden af dess swåra följder — jag har sökt armoden och funnit dygden under den masque som dölgt mit kön. Amazonerna kände wärdet af sitt Fädernesland, och olyckelige sökte de äran i fält; freden skänker olyckelige Fruntimmer missöde till döden.

Af föregående meritlista finnes min vandring, och at jag under thenna sökt förkofra mig och ännu är mycket som fordras för min öfriga Lifstid — nej, olyckelig jag! — Missöden

den 19 Nov. såsom recett för mamsell Hallongren. Äfven här hade han ingripit så ansenligt, att han ansåg sig kunna helt och hållet tillegna sig arbetet såsom författare.

»Den besynnerlige» är en grefve, som blifvit köpman och efter resor i Orienten återvänder hem för att slå sig i ro på landet, dit medförande som betjent en arabisk yngling, som en gång räddat hans lif, och hvilken han till gengäld egnar en ömhet som nära liknar kärlek. Lefvande i ständig kamp mot allt hvad han kallar fördom, hvarunder han exempelvis inbegriper förbudet mot giftermål mellan syskon, gifter sig den besynnerlige omsider med sina systrars kammarjungfru, en flicka som medför ett barn, frukten af en brottslig förbindelse, och sedan äfven systrarna funnit hvar sin hälft, afreser hela sällskapet till Pelewöarne för att undgå kulturens oting och för att återvända till naturen, der de skola lefva »ostörda af de maktegande och afundade endast af änglarne(!)[1]

För öfrigt kan man säga, att det var Björn, som denna speltermin förde ordet ifråga om repertoiren, dels såsom öfversättare och dels såsom sjelfständig författare. Till förra delen af hans verksamhet hörde sålunda *Misstaget* eller *Den lyckliga villfarelsen,* komedi i en akt af Patrat, *Tvillingarne ifrån Bergame,* komedi i 1 akt af chevalier de Florian och *Grefven af Oldsbach,* dram i 5 akter af Brandes. Till den senare kategorien åter hörde *Den förförda flickan, Den förförde ynglingen* samt *Den bedragne spetsbofven.*

Tvillingarne från Bergame är en ren bagatelle med några lustiga förvexlingar. *Arlequin* har af sin herre blif-

---

hafva följt mig, och jag har icke kunnat undvika dem. Nu är jag här född i Fruntimmerskläder, och jag dör obligerad dem som understödjer mig.

Christina Södergren.

Född Svenskt fruntimmer, men soutinerad af England, Holland och Tyskland.»

Icke ett ord antyder annat än normal sinnesförfattning, och lika litet synes man misstrott hennes berättelse. Det förhöll sig nog så, och hon förklarade, att afsigten med första resan varit att uppsöka en farbror i Holland, men derunder hade hon fått smak för sjömannens lif. Magistraten ålade henne emellertid nu att upphöra med förklädnaden och skaffa sig tjenst eller annat näringsfång, så kärt henne vore att slippa Spinnhuset».

[1] Referat efter Joh. Flodmarks anf. arbete, sid. 372.

vit afskedad, emedan han vill gifta sig med den vackra *Rosette*, men hon tröstar honom, att detta ingenting har att betyda, då hon är rik och kan försörja dem båda. Arlequin menar dock, att afskedet kommit så mycket olägligare som han efterskrifvit sin tvillingbroder från Bergame, *Arlequin den yngre*, hvilken eljes kunnat efterträda honom.

Arlequin d. ä. har emellertid en kamrat, den täcka *Nerine*, som älskar honom, och som, när hennes kärlek icke besvaras, lofvar att grymt hämnas. Så inträffar den väntade brodern, hvilken, när han icke fått den andres adress i Paris, bultar på hvarje port för att få reda på honom. Detta lyckas väl icke så snart, men i stället öppnar Rosette, som när hon tror sig se den älskade, ger honom sitt porträtt jemte några dukater och skyndar in igen. Arlequin d. y. kan icke undertrycka sin förvåning utan utbrister för sig sjelf:

»Man har väl sagt mig att flickorna här i staden vore mycket lättvundna, men min sann jag nånsin kunnat tro att de skulle vara det i så hög grad!»

Han har likväl icke hunnit mer än ett ögonblick njuta af sin skatt, förr än den frånryckes honom af den framskyndande Nerine, som nu tror sig hafva fått reda på sin rival och öfverhopar honom med förebråelser. Efter åtskilliga dylika förvecklingar redes härfvan till allas belåtenhet.

Den lyckliga villfarelsen hade haft mycken framgång i Stockholm, der den rätt ofta spelades.

Känslosamheten fick ny näring i *Grefven af Oldsbach* eller *Den bepröfvade dygden*, och de lidanden hjelten utstår under 5 hela akter utprässade floder af tårar hos åskådarne, hvilka senare kunde en hel spektakelafton genomgå alla skiftningar af sorg, förtviflan, grämelse, ädelmod, skurkstreck, lättsinne, gråt, ridderlighet, ömhet och kärlek, allt vederbörligen hoprördt och derefter serveradt kallt i så stora doser som endast oförderfvade magar kunna tåla. Innehållet af pjesen är, att grefven af Oldsbach under brinnande krig förälskat sig i dottern till en fiendtlig general, och då hans kärlek besvaras samt de älskande frukta för skiljsmessan, låta de i hemlighet viga sig. Samma natt öfverfalles och intages staden af fienden, och kåren till hvilken grefven hör måste i hast retirera, hvarpå fienden uppbränner platsen och äfven

det hus deri han qvarlemnat sin unga hustru. Alla hans ansträngningar att få veta hennes öde hafva icke blott visat sig fåfänga, utan hans värsta farhågor synas besannade genom ett bref, deri det meddelats honom, att man ur ruinerna efter huset framdragit lemningar af innebrunna. Det finnes sålunda intet tvifvel mer. Hon är död.

Hon är likväl räddad och bor till och med, jemte sin far, i samma stad som grefven, men namnet »Oldsbach» är henne främmande, ty grefven bar vid tiden för giftermålet ett annat, och, för att göra det otroliga troligt, hade äfven hennes far ett annat namn under fälttåget, och på det sättet hafva de lefvat, hvar på sitt håll sörjande sitt mörka öde.

Slutligen sammanför ett tillfälle de båda makarne, och om man hittills gråtit af sorg, gråter man nu af glädje.

Titeln på det först anförda af Björns »originalarbeten» lyder: »*Den förförda flickan,* Drame med Sång i Tre Acter af *D. G. Björn;* Musiken är af Herr *J. D. Zander»*, samt är till yttermera visso försedd med följande tillegnan:

»Älskarn dyrkar sin Gudinna;
Skadespelsförfattaren
Dyrkan ger Åskådaren.
Att en blick af honom vinna,
Denna blick har sällhet, men:
Snillet blott förtjenar den.

D. G. Björn.»

Rätta förhållandet är likväl här, som i allmänhet med Björns arbeten, att pjesen endast är en fri öfversättning af De Jaures drama »Louise et Volsan».

Hufvudpersonerna äro Grefve *Värnkrona* och hans son *Fredrik,* hvilken senare älskar artisten *Ädelmans* dotter *Lovisa.* Hemligheten af deras förbindelse röjes, när den förstnämnde vill åvägabringa giftermål mellan sin son och dennes kusin *Sofie;* den äldre grefven tager dock saken helt lugnt och menar, att, då giftermål med en person af annan samhällsställning ej kan ifrågakomma, den förförda flickan bör kunna på ett grannlaga sätt godtgöras för förlusten af sin heder. Detta visar sig likväl icke så lätt, och när han lär känna och värdera henne, slutas konflikten lyckligt för de älskande.

Om emellertid förtviflan och gråt fått storartadt spelrum i »Grefven af Oldsbach», är detta ett intet mot i

»Den förförda flickan», der de uppträdande, ifall de lyckats gifva fullt uttryck åt författarens afsigt, skulle nödgats begagna sjöstöflar vid de floder af tårar de fleste af rollerna måste afpråssa framställarne. Hufvudsaken för författaren var, att stycket föll i allmänhetens tycke, och detta blef riktigt nog händelsen.

Till denna följd af larmoyanta dramer hörde äfven *Den förförde ynglingen*, ett uppkok på »Londonske köpmannen» och »Janneval ou le Barnevelt français». Afsigten var att skildra det välde en ung qvinna, som invigt sitt lif åt lasterna, fått öfver en viljesvag ung man, den hon genom sin bedårande tjusningskraft leder ända till randen af undergång, då han i sista stunden hejdas.

Efter all denna jämmer måtte det i sanning varit uppfriskande att åse något så piggt och muntert som Kexéls *Kapten Puff* eller *Storprataren;* om den också här och der är något grof, bör den hafva verkat som en mugg kraftigt hembrygdt öl ofvanpå anrättningar af idel sötsaker.

De öfriga nyheterna utgjordes af Guyot de Mervilles enaktkomedi *Den bedrägliga anledningen*, Barthes enaktkomedi på vers *Den förställda trolösheten*, öfversatt af Lannerstjerna, *Krusenberg och Dummerjöns*, komedi i en akt af de Ville, öfversatt af Sparrschöld, samt det »moraliska» 2-akt lustspelet *Fruntimmernas Jacobinerklubb*.

Slutligen återfinner man bland repriserna för året de städse förekommande operetterna »Don Micco och Lesbina», »Fanfan och Colas», »Colin och Babet» m. fl., ehuru äfven valet af äldre pjeser vittnar om ett rikligt tillgodoseende af publikens sentimentala smak, såsom »Vestindiefararen», »Beverley» och andra.

Till omvexling gaf man ett par gånger i början af terminen pantomimballetten *Les Marchands de Modes* af premieredansören vid Kongl. Teatern *Marcadet*, en ballett, som vintern förut med mycket bifall gifvits i Stockholm.

Efter Seuerlings och Lewenhagens vistelse här under hösten 1793 blef det åter tyst en längre tid, och de offentliga nöjena synas varit under första hälften af 1794 mer än eljes fåtaliga och utgjorts egentligen blott af de föreställningar, som en mekaniker *Egestorff* gaf på teatern mellan den 5 och 25 Februari.

I *Götheborgs Tidningar* för Tisdagen den 4 Febr. 1794 läses härom: »I morgon kommer den hit till staden anlände Mechanicus, Hr *Eegestorff*, at på Theatern wisa mycket wackra, och i flera större städer med bifall sedda Mechaniska och Physicaliska föreställningar. *Les Ombres Chinoises*, hwaruti föreställes: Den lustige Skärsliparen, och slutas med sjöfart under swår storm med torndön, ljungeld och regn, hwarunder skeppet förgås m. m., hwarefter följer: Et transparent Fyrwerkeri, som ej förut är sedt, och hwaruti föreställes flera Kongl. Personer, och till slut et mästerligt Mechaniskt stycke, kalladt *Den sköna Morinnan* m. m. Billeter för Premièr och Parterre 16 skill. Second 12 skill. och Troisième 6 skill. Början sker kl. 6».

Föreställningar efter samma program gåfvos vidare den 10, 11, 14, 21 och 25 Febr., hvaraf den förstnämnda af dessa, till förmån för »de vid eldswådan mest olyckliga», inbragte 68 rdr 28 skill. efter afdrag af omkostnaderna.

Samtidigt med dessa representationer visade han i sin bostad, »hos Mamsellerna Müller, n:o 64 Stora Hamngatan och Drottninggatan» alla dagar från kl. 9 till sent på aftonen åtskilliga *vaxbilder*, »föreställande Konungen, Drottningen, Kronprinsen af Frankrike m. fl. märkvärdiga personer».

Ett litet afbrott i stillheten uppkom tillföljd af ett i

Götheborgs Allehanda för den 17 April 1794 synligt tillkännagifvande af följande innehåll:

»Til et mera känslofullt betraktande och åskådande af den dyre Frälsarens heliga lidande och död, blir i denna veckan de i Passionen förekommande märkwärdigaste Personer och händelser genom de bäst arbetade samt draperade bilder eller figurer i naturlig storlek här på *Kongl. Skådobanan* förestäld, alt hwad wid denna stora och för människan högt dyrbara Passion är mäst ömande och rörande, neml. den store Frälsarens lidande attitude då han på korset blef upförd, Maria hans hel. moders, lärjungen Johannes och dess moders bedröfwade närwaro, den dystra naturen wid Golgatha, grafwen m. m. Detta i diverse här aldeles osedda groupper, skal göra åskådarne genom så wördnadsfulla som heliga känslor tilfredsstälde».

Detta blef för mycket för de troende, och tvenne dagar senare tillkännagaf kommersrådet, politiborgmästare *Pettersson* i magistraten, att han, på skriftlig anmodan af biskop *Johan Wingård,* låtit borttaga de på flere ställen anslagna affischerna härom, samt förbjudit den kungjorda representationen på teatern.[1] Biskopens åtgärd skördade pris och ära af en insändare i Allehanda för den 23:dje, som skrifver:

»I anledning af den i Götheborgs Allehanda n:o 31 annonserade representationen af några Bilders framställande til betraktande af Christi lidande och död, får man fråga de uplyste och religieusa bland wår Lutherska Allmänhet: Om Christi lidande kan framställas ömmare, känslo- och wördnadsfullare genom Figurer än genom Evangelii sanning? (Gal. 3: 1). Och om så vore: hvarföre har då Jesus befalt sina Apostlar at gå ut i Werlden och predika Evangelium? Han hade ju kunnat befalla dem gå omkring med Bilder och presentera för folket? Skal nu Guds ewige Sons korsbild föreställas på samma rum och på lika sätt, som en Voltaire, Fredrik den 2:dre och dylika? Är sådant rätt? Nej! för den skull är, efter den christeligt sinnade allmänhetens hjerteliga nöje och åstundan, anstalt gjord af wederbörande (Esa. 62: 6) at ingen offentelig representation kommer at werkställas på kongl. Skådebanan».

Denna belåtenhet delas af en annan insändare i *Götheborgs Tidningar* samma dag, hvilken triumferande yttrar, att vederbörande icke ansett lämpligt att »Guds wice (!) Sons korsbild föreställes på samma rum och på lika sätt som en Fredrik II, Voltaire o. s. v., hvarför anstalt gjorts att ingen dylik offentlig representation kommer att verkställas på Kongl. Skådebanan, efter den Christeligen sinnade allmänhetens hjerteliga nöje och åstundan»,

[1] Rådhusrättens Politiprotokoll 19/4 1794.

och så kunde man åter, efter denna ansträngning, sjunka hän i lugn och ro.

Mot slutet af sommaren, eller under tiden mellan den 26 Aug. och 2 Sept., öppnades åter teatern, denna gång för en konstmakare *Galliveri*, som förstnämnda dag annonserade[1]:

> »I afton wisar Herr *Galliveri*, elev af hr *Comus* i Paris, konster som bestå i Physiska och Algebraiska Experimenter, samt i *Swartkonsten*. Konsterna äro följande: 1) Med citroner göres åtskilliga konster, 2) göres konster med kort, ägg m. m. 3) göres ett stycke med Hercules klubba, 4) En exercitie med en magisk mortel, 5) Bringas söndriga saker åter i deras förriga tillstånd, 6) En förändring af tal, dito en uträkning öfwer swartkonsten, 7) Skaffar han skrifwet tillbaka igen, 8) Ser man honom spisa et äple, som i hans mund frambringar 5 dussin små fat af wanlig storlek, 9) Smälter han guld och silfwer i handen och återger alt dess förra fasthet, 10) Afhugger han hufwudet af et lefwande Djur och åter tilsätter detsamma igen. Billeter erhållas i Comediehuset: Premièr 16 skill. Second 12 och Troisieème 8 skill.»

Gaf sedan 2 föreställningar, den $^{28}/_{8}$ och $^{2}/_{9}$. Vid den förra »söker han träffa menniskans tankar med spetsen af sin värja och har förbundna ögon»; vid den senare »will hr Galliveri utföra en ny förundransvärd tour; han will nämligen bortsmyga sin Hustru, som är 25 år gammal, 5 fot och 3 tum lång, och sätta henne under en bägare på et bord till alla åskådares nöje och förundran».

[1] *Götheborgs Tidningar* $^{26}/_{8}$ 1794.

Karl Gottfrid Seuerling och *Johan Peter Lewenhagen* 23/10—28/11 1794.[1]

1794	Torsd. 23/10	öpnas Theatern och upföres: Papegojan eller Älska Far och Fosterland, dram. 3 a. af Kotzebue, öfv. af hr Björn, samt *Afresan* eller *Den belönade Tapperheten*, dram. 1 a. af Björn. Billeter erhållas i Directeurens logi hos hr Vigoureux. Premièr och parterre 16 skill., second 12 och troisième 6 skill.
»	Tisd. 28/10.	Den dygdige Ynglingen eller Oskuldens Seger, dram. i 3 a. af Le Brun, öfv. af hr Björn, samt *Pagen* eller *Den ädelmodige Fursten*, moraliskt lusts. 1 a., öfv. från tyskan af Professor Engel.
»	Fred. 31/10.	Feodor och Lisinka eller Det räddade Novgorod, dram. 3 a. af hr Björn, samt *Twillingarne från Bergamo*, kom. 1 a.
»	Tisd. 4/11.	*Westindiefararen* eller *Dygdens belöning*, dram. 3 a. af D. G. Björn samt *Hans Nåd och Sotarn*, lusts. 1 a. af Enwallsson.
»	Fred. 7/11	på fleres begäran: *De okände* eller *Werldsförakt och ånger*, dram. 5 a. af Kotzebue, öfv. af Björn.
»	Tisd. 11/11.	Det Ängelska Hittebarnet, dram. 3 a., öfvers., samt *Enklingen* eller *Allt har en öfwergång*, lusts. 1 a. af Björn.
»	Fred. 14/11.	*Minna von Barnhelm* eller *Soldat-lyckan*, dram. 5 a. från franskan af hr Björn, samt *Fruntimernas Jacobiner-Klubb*, moraliskt lusts. 2 a. Recett för M:lle *Hallongren*.
»	Mand. 17/11.	*Clementine och des Armes* (!), eller *Den återfundne Sonen*, skåd. 5 öppn. af den vidtbekante franske ac-

[1] Spellistor efter annonser i *Götheborgs Tidningar* och *Nyheter*.

	teuren Mons. de Monvel. Denna Piece är flere gånger upförd på Kongl. Dramat. Theatern i Stockholm, och anses ibland de wackraste styckeu. Derefter *Fanfan och Colas* eller *Fosterbröderne*, moraliskt lusts. 1 a. Till förmån för acteuren *Wernström*.
1794 Tisd. 18/11.	*Den förförde ynglingen.*
» Fred. 21/11.	*Den förförda flickan*, dram. 3 a. Originalet är Louise et Volsan, från franskan öfvers. af *Björn*, samt *Den spökande soldaten*, lusts. 2 a. af hr Enwaldsson.
» Månd. 24/11.	*Grefwen af Oldsbach* (!) eller *Den Bepröfwade Dygden*, dram. 5 a. af Björn; ingen efterpiece. I denna vecka sluta Spectaclerne.
» Tisd. 25/11	f. 2 ggn *De okände;* inkomsten tillfaller Fru *Simson*.
» Torsd. 27/11	f. 2 ggn *Den dygdige Ynglingen* samt *Billetten och Lottsedeln*, com. 1 a. af Björn. Inkomsten af föreställningen tillfaller stadens fattige. (Det heter i N:o 8 af Götheborgs Tidningar 1795, vid redogörelsen för influtne fattigmedel 1794, att 45 rdr 24 skill. influtit »vid den comedien som af hr Lewenhagen och dess Trupp gafs den 27 Nov. 1794», men att, sedan omkostnaderna 18: 8 rdr afdragits, endast återstått 27 rdr 16 skill.)
» Fred. 28/11	för allra sista gången. på fleres begäran: f. 2 ggn *Papegojan* samt Afskedstagandet i Arcadien, *Prologue* i 1 a.

Vi hafva äfven för detta år bibehållit namnen »Karl Gottfrid Seuerling och Johan Peter Lewenhagen» i spetsen för det sällskap som nu gästade staden, men det torde vara ganska tvifvelaktigt, huruvida den förstnämnde verkligen befann sig här eller hade någon del i ledningen. Säkert är, att han icke omtalas. I öfrigt äro underrättelserna denna tid äfven om Lewenhagen mycket sparsamma och inskränka sig till redogörelsen för de åtgärder, som vidtagas för att af honom utbekomma 1794 års kronoutskylder, belöpande sig till 15 rdr 46 skill. 4 rst specie.

»Comedieföreståndaren P. J. Lewenhagen» vägrade nämligen helt enkelt att betala dem, enär de icke voro bevakade »i hans, enligt närlagda transumt af Norrköpings Rådhusrätts protokoll för den 18 Nov. 1795, derstädes anhängiggjorda konkurs». Sällskapet hade den 8 Okt. detta år på Eggeska teatern i Norrköping gifvit »Tillfälle gör tjufven» samt »Enklingen», och allt var godt och väl, men till all olycka uppstämde orkestern under en mellanakt den under då rådande regemente farliga Marseljäsen; den emottogs af allmänheten med applåder, men vederbörande kommo i sin skuggrädsla

med efterräkning och Lewenhagen befaltes genast lemna staden med sitt sällskap, hvilket omedelbart derefter helt och hållet upplöstes, och direktören gjorde cession.

Efter upplysning härom fann dock Magistraten i Göteborg lämpligt att, som det företedda utdraget af konkursprotokollet »icke upplyser, ej heller Magistraten har sig bekant, huruvida någon inställelsedag i Lewenhagens föregifna konkurs varit, och om han bland sina skulder uppgifvit ifrågavarande kronoutskylder, anmoda landshöfdingeembetet i länet om tillförlitligt besked härutinnan. Saken hade emellertid dragit ut på längden, och Lewenhagen ingick efter truppens upplösning vid Carl Stenborgs teater i Stockholm. Vid sina efterforskningar gick sålunda konungens befallningshafvande till öfverståthållareembetet, hvarifrån den 22 Maj 1798 meddelades, »att hos Theaterföreståndaren Jacob (!) Petter Lewenhagen ingen tillgång funnits till 1794 års utskylder», hvarjemte »icke heller af honom något besked kunnat erhållas, huruvida denna summa var i dess konkurs bevakad eller icke», och dermed lades krafvet till handlingarna.[1]

En så kort sejour som denna, föga öfver en månad, hade icke mycket af intresse att bjuda, och det lilla nya som fanns utgjordes, med ett enda undantag, af öfversättningar och bearbetningar af D. G. Björn. Det bästa häraf var *Kotzebue's* skådespel *Papegojan*, hvilket i öfversättningen försetts med dubbeltiteln: *Älska far och fosterland.* Den genom förluster i armod bragte gamle köp-

[1] *Magistratens Politiprotokoll* $^{2}/_{3}$ och $^{30}/_{5}$ 1798. Lewenhagen var för öfrigt icke ensam om att icke betala skatterna. I *Magistratens politiprot.* $^{2}/_{2}$ 1798 heter det: »I skrifvelse af $^{12}/_{1}$ återsänder Öfverståthållareembetet åtskilliga debetsedlar från Göteborg, med åtecknade bevis om de orsaker, för hvilka härifrån bortflyttade personers kronoskatter icke kunnat utgå, och deribland för »Acteuren *Johan Petersson*, som ej kunnat anträffas», »Comedieföreståndaren *Sögerling*», som skall vistas i Örebro, och Acteuren *Hagström*, »hvars kronoskatt kommer att af Öfverståthållareembetet indrifvas genom Riksmarskalksembetet. Alla dessa resterande skatter synas gällt 1794.

mannen *Rickard Westerland* uppsöker sin älsklingsson *Ludvig,* men blir icke mottagen af denne, som deremot just nu tvingas att sjelf fly, sedan han genom spel undergräft sin ställning. Derefter anländer den äldre af köpmannens söner, *Georg,* hvilken, misskänd af fadren, tidigt rest ut till Vestindien, der han slagit sig fram till välstånd, men, förtärd af hemlängtan, efter några års förlopp säljer sin egendom, för att tillsammans med en tjenare, *Neri,* en frigifven slaf, återvända till fosterlandet. Emellertid lider fartyget skeppsbrott och allt går förloradt utom en af tjenaren räddad papegoja. Nu träffas fadern och sonen, och det visar sig, att den förre bättre än fordom förstår sonens kärlek; de försonas, och sonen låter genom Neri utbjuda till salu det sista han eger, papegojan, för att hjelpa fadern. En rik enka, *Amalia,* köper den och, då hon hör berättas huru uppoffrande sonen visat sig och huru varmt han älskar »far och fosterland», lemnar hon såsom betalning en större penningsumma samt tvekar icke, när denna återskickas, att utan vidare sjelf fria till den för henne fullkomligt främmande mannen, som å sin sida icke drager i betänkande att mottaga anbudet.

Trots allt det uppstyltade och onaturliga i pjesen, gick den likväl tvenne gånger och förekommer derefter ännu på några program till 1700-talets senare år.

Ännu mindre framgång hade Pigault Lebruns dram *L'Orpheline,* eller i Björns öfversättning *Den dygdige ynglingen* eller *Oskuldens seger,* och detta med rätta, allrahelst det visade sig, att »Den dygdige ynglingen» endast hade en tillfällighet att tacka för att han icke blef så »odygdig» som möjligt.

Björns tredje nya öfversättning, *Feodor och Lisinka* eller *Det räddade Novgorod,* dram. i 3 akter af Desforges, föll så litet i smaken, att den spelades blott en enda gång. Detta var dock eget nog, ty om stycket också ej är något mera framstående arbete, behandlas likväl deri ett ämne, som, icke minst i Sverige den tiden, förmådde elda sinnena: de undertrycktas uppror mot sina tyranner. Här är det ryska lifegne, som resa sig mot husbönderne och äro på väg att förstöra det gamla Novgorod, då de upptäckas af *Lisinka,* som till belöning derför förenas med sin älskade *Feodor.*

Kellgren yttrade också i sin granskning af pjesen, att innehållet nog kunde gifva anledning till betänkligheter,

men lugnar sig med att man, »oaktadt allt hvad man gjort här i landet af politik eller oförstånd att sans-culottisera pöbeln, det likväl sannolikt aldrig lyckas att få denna goda, honnetta pöbel att gå längre än till — skällsord».[1]

Ett ojemförligt lyckligare grepp än dessa mer än medelmåttiga nyheter var att upptaga på repertoiren *Det engelska hittebarnet*, ett gammalt skådespel i 3 akter af de Bongal eller ock de Longueil, hvilket gafs första gången i Stockholm redan 1774. Det är visserligen icke något djuptänkt mästerverk, men det är en rätt gripande interiör från det medeltida England, skildrad på ett sätt som i sundhet och natur står öfver den sentimentala tillgjordhet, hvilken så skarpt kännetecknar en senare dramatiks alster.

Hufvudpersonerna äro den gamle snickaren *Thomas Frick* och hans dotter *Molly* samt hennes man *Thomas*, som också är snickare och förestår verkstaden. Förenade i tillgifvenhet och kärlek, lefva de i ett lyckligt hem, der det visserligen ej råder öfverflöd, men åt hvilket den unge mågens begåfning lofvar en ljus framtid, som redan bådas af det allt mer tilltagande antalet kunder. Denna idyll störes genom uppträdandet af den hos en förnäm lady anstälde sekreteraren *Frank*, som, under förevändning af vänskapligt deltagande för mågen i huset, ifrigt yrkar på att denne bör företaga en längre utrikes resa, för att vidare utbilda sina framstående anlag för yrket, men i sjelfva verket går ladyns ärenden, hvilken har ett vigtigt skäl att önska den unge mannen bort från England.

Hans öfvertalningsförsök stranda mot den lilla familjens obenägenhet att skiljas vid hvarandra och bristande tillgångar att följas åt i främmande land. Det vigtiga skäl som gör att ladyn önskar aflägsna den unge snickaren är helt enkelt att han, sig sjelf ovetande, tillhör en gammal förnäm familj, af hvars rikedomar ladyn kommit i besittning då ingen arfvinge längre fanns, så vidt man kände, och för att nå sin afsigt låter hon nu erbjuda honom respenningar, samt hotar med sin hämnd om han fortfarande vägrar att aflägsna sig.

Nu uppträder hennes bror, lord *Kiston*, som fått reda på Thomas' förnäma börd; han meddelar den anspråks-

---

[1] *Johan Flodmarks* anf. arbete sid. 396.

lösa familjen denna nyhet, som likväl åstadkommer helt annat än glädje, ty Thomas, nu lord Spencer, kan icke vara gift med en qvinna af låg börd, och det är först genom konungens ingripande allt slutas lyckligt. Emellertid lemnar detta stycke skådespelarne tillfälle att utveckla sin förmåga vid återgifvandet af de konflikter, hvarpå det är så rikt.

I öfrigt spelades äldre saker. I annonsen den 17 Nov. om uppförandet af »Clementine och Desormes» heter det, att detta skådespel är skrifvet »af den vidtbekante franske acteuren monsieure de Monvel», samt att »denna piece är flere gånger upförd på Kongl. Dramatiska Theatern i Stockholm, och anses ibland de wackraste stycken». Häraf får man den uppfattningen, att Lewenhagen trodde han gaf detta skådespel nu för första gången i Göteborg; det hade likväl spelats här 6 gånger förut, från den 30 Aug. 1786 till den 18 Okt. 1791.

Recetter lemnades till Jonas Wernström och mamsell Hallongren, äfvensom till fru Simson.

För öfrigt är det egendomligt nog, att någon teatertrupp kunde denna tiden med fördel besöka Göteborg, der tillståndet var bedröfligt efter alla de tätt efter hvarandra följande eldsvådorna; den 3 Mars 1792 brunno nämligen ej mindre än 110 hus i södra delen af staden, och den 10 April 1793 delade 61 hus vid Qvarnberget samma öde, hvarigenom 1,424 menniskor blefvo husvilla, och ända fram i början af Maj finner man af Götheborgs Tidningar, att dessa ej fått husrum.[1] Slutligen utbröt en ny förhärjande eldsvåda natten mellan den 3 och 4 Februari 1794, då under loppet af 15 timmar ett antal af 87 hus lades i aska, och det var först genom nedrifvandet af tvenne hus man lyckades hejda elden och rädda de få återstående byggnaderna vid Sillgatan närmast vallen; för öfrigt gingo alla hus förlorade från och med norra sidan af nämnde gata ända till yttersta huset vid Lilla Bommen.

Det var naturligt, att dylika olyckor skulle i betänklig grad rubba det ekonomiska tillståndet i staden och känn-

---

[1] Med afseende på denna eldsvåda klandrar en insändare på det skarpaste myndigheterna, som låtit kruthuset vid Qvarnberget så länge der qvarsta, och påpekar att det borde ofördröjligen flyttas till »den så kallade *Rosenlund* nedanför Otterhälleberget».

bart inverka på befolkningens förmåga att bringa offer åt något annat än de alldagliga behofvens tillfredsställande. Likväl vill det synas som om verkningarna af dessa olyckor varit ringare än man kunde vara benägen föreställa sig; visst är att man redan en half månad efter det Lewenhagen slutat ånyo finner skådeplatsen öppnad af en man, som skulle komma att spela en mycket betydande roll i Göteborgs teaterhistoria och som skulle här ånyo för en längre tid upprätta en stående teater. Denne man var

Johan Anton Lindqvist.

